

2014-2023 ÇUKUROVA BÖLGE PLANI

(TASLAK)

Ağustos 2013

İçindekiler

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	4
TABLolar LİSTESİ.....	7
HARİTALAR LİSTESİ.....	10
1. GİRİŞ.....	13
2. ÇUKUROVA BÖLGESİ'NİN TÜRKİYE VE DÜNYADAKİ YERİ.....	18
3. BÖLGESEL VİZYON VE STRATEJİK AMAÇLAR	29
4. STRATEJİK AMAÇ, ÖNCELİK VE TEDBİRLER.....	32
4.1. STRATEJİK AMAÇ 1: ULUSLARARASI ÇEKİM MERKEZİ ve ÜRETİM ÜSSÜ OLMAK	33
4.1.1. Öncelik 1: Enerji Üretim Ve Dağıtım Merkezi Olmak.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.1.2. Öncelik 2: Bölgenin Stratejik Konumunu Avantaja Dönüştürmek.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.1.3. Öncelik 3: İmalat Sanayinde Rekabet Gücünü Artırmak.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.1.4. Öncelik 4: Tarımdan Elde Edilen Katma Değeri Yükseltmek.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.1.5. Öncelik 5: Bölgenin Turizm Potansiyelini Harekete Geçirmek.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.1.6. Öncelik 6: Bölgenin Ar-Ge Ve Yenilik Kapasitesini Geliştirmek Ve Girişimcilik Ortamını İyileştirmek.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.2. STRATEJİK AMAÇ 2: BÖLGE İÇİ GELİŞMİŞLİK FARKLARINI AZALTMAK.....	110
4.2.1. Öncelik 1: İlçelerin İçsel Potansiyelini Harekete Geçirmek Ve Doğal Kaynakların Endüstriye Kazandırılması Yoluyla Kırsal Ekonomiye Çeşitlendirmek	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	

4.2.2.	Öncelik 2: Kırsal Alanlarda Fiziki Altyapıyı İyileştirmek.....	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.3.	STRATEJİK AMAÇ 3: SOSYAL UYUM SORUNLARINI ÇÖZMEK.....	151
4.3.1.	Öncelik 1: Sosyal Bütünleşmeyi Sağlamak	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.3.2.	Öncelik 2: Sosyal İçermeye Yönelik Politikaları Etkinleştirmek Ve Yaygınlaştırmak	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.3.3.	Öncelik 3: Sosyal Sermayeyi Geliştirmek.....	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.4.	STRATEJİK AMAÇ 4: NİTELİKLİ İNSAN ve KALİTELİ İSTİHDAM SAĞLAMAK.....	190
4.4.1.	Öncelik 1: Eğitimde Erişilebilirliği Ve Kaliteyi Artırmak	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.4.2.	Öncelik 2: Mesleki Ve Teknik Eğitimin Altyapı Ve Kalitesini İyileştirmek	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.4.3.	Öncelik 3: Kaliteli İstihdamı Sağlamak.....	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.5.	STRATEJİK AMAÇ 5: YEŞİL BÜYÜMEK VE ÇEVRE DOSTU ÜRETİM YAPMAK.....	231
4.5.1.	Öncelik 1: Çevresel Altyapıyı Geliştirmek.....	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.5.2.	Öncelik 2: Çevre Dostu Teknoloji Ve Yenilikçi Uygulamalar Yoluyla Temiz Üretimi Geliştirmek.....	
	Durum Analizi	
	Tedbirler.....	
4.5.3.	Öncelik 3: İklim Değişikliğine Adaptasyonu Sağlamak	

Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.5.4. Öncelik 4: Koruma-Kullanma Dengesini Sağlamak.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.6. STRATEJİK AMAÇ 6: KENTSEL YAŞAM KALİTESİ YÜKSEK CAZİP METROPOLLER OLUŞTUR.	245
4.6.1. Öncelik 1: Kentlerde Fiziki Çevre Kalitesini Yükseltmek.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
4.6.2. Öncelik 2: İnsan Odaklı Planlama Yaklaşımıyla Yaşanabilir Kentleri Oluşturmak.....	
Durum Analizi	
Tedbirler.....	
5. PERFORMANS GÖSTERGELERİ	267
6. KOORDİNASYON, İZLEME ve DEĞERLENDİRME.....	269
7. FİNANSMAN	271
8. KAYNAKÇA.....	273
EKLER.....	278

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.1: Planlama Yaklaşımı	15
Şekil 1.1.2: Katılım Stratejisi	16
Şekil 1.1.3: Katılımcı Çalıştaylar	17
Şekil 2.1.1: Türkiye’de Mekânsal Dinamikler	19
Şekil 2.1.2: Türkiye’de Mekânsal Dinamikler ve Çukurova Bölgesi	20
Şekil 2.1.3: Türkiye Nüfus Tahmini 2013-2075	23
Şekil 2.1.4: Adana İli Nüfus Dağılımları: 2012-2023	23
Şekil 2.1.5: Mersin İli Nüfus Dağılımları: 2012-2023	24
Şekil 2.1.6: TR62 Çukurova Bölgesi’nin İhracatındaki İlk Beş Ülke	27
Şekil 4.1.1: Adana Havaalanı Uçak Ve Yolcu Trafiği İle Yük Taşımacılığı	43
Şekil 4.1.2: Elleçlenen Toplam Yük Miktarına Göre Türkiye’deki İlk 10 Liman	45
Şekil 4.1.3: Mersin Limanı’nda Elleçlenen Yükün Toplam İçindeki Payı (2012)	46
Şekil 4.1.4: Mersin Limanı’ndan Çukurova Bölgesi’nin Dış Ekonomik Coğrafyasına Taşınan Yük	46
Şekil 4.1.5: Doğu Akdeniz Limanları Büyüme Hızları	47
Şekil 4.1.6: TR62 Bölge Dış Ticaretinin Türkiye Dış Ticareti İçerisindeki Payı	53
Şekil 4.1.7: 2011 Yılında TR62 ve Türkiye İthalatının Teknoloji Düzeyi	53
Şekil 4.1.8: 2011 Yılında TR62 ve Türkiye İhracatının Teknoloji Düzeyi	54
Şekil 4.1.9: TR62 Bölgesi’nde İmalat Sanayi İhracatının Gelişimi	54
Şekil 4.1.10: TR62 Bölgesi'ndeki İhracatta Kritik Öneme Sahip Ülke Sayıları	56
Şekil 4.1.11: İhracatın Sıradanlığı ve Çeşitliliği	57
Şekil 4.1.12: TR62 Bölgesi İmalat Sanayi İstihdamının Gelişimi	59
Şekil 4.1.13: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	62
Şekil 4.1.14: Uluslararası Yatırım Girişlerinin GSYH’ya Oranı (%)	63
Şekil 4.1.15: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinde Birleşme Ve Satın Almaların Payı	64
Şekil 4.1.16: Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarı	64
Şekil 4.1.17: Uluslararası Doğrudan Yatırım Stokunun Sektörel Dağılımı	66
Şekil 4.1.18: İmalat Sanayi Uluslararası Doğrudan Yatırımlarının Alt-Sektörel Dağılımı	67
Şekil 4.1.19: TR62 Bölgesi’nin İhracatının ISIC Rev.3 Sektörel Sınıflandırmasına Göre Dağılımı	84

Şekil 4.1.20: TR62 Bölgesi'nin İthalatının ISIC Rev.3 Sektörel Sınıflandırmasına Göre Dağılımı	85
Şekil 4.1.21: Adana'daki Sanayi İşletmelerinin İmalat Sanayi İçindeki Sektörel Dağılımı (2011)	85
Şekil 4.1.22: Mersin'deki Sanayi İşletmelerinin İmalat Sanayi İçindeki Sektörel Dağılımı (2011)	86
Şekil 4.1.23: TR62 Bölgesi'nin İmalat Sanayi Alt Sektörlerine Göre İstihdam Oranları (2010)	86
Şekil 4.1.24: TR62 Bölgesi'nin İmalat Sanayi Alt Sektörlerine Göre Ciro Oranları (2009)	87
Şekil 4.1.25: Konaklama Tesislerine Geliş Sayısı	95
Şekil 4.1.26: Ortalama Kalış Süresi	95
Şekil 4.1.27: Turizm İşletme Belgeli Tesis Niteliği	96
Şekil 4.1.28: Yüz Öğretim Üyesi Başına Ar-Ge Projesi Sayılarının Karşılaştırması	103
Şekil 4.2.1: Düzey 2 Bölgelerinin 2007-2012 yıllarındaki Organik Tarım Üretim Alanları (ha)	111
Şekil 4.2.2: Yıllar İçinde TR62 Bölgesi'nin Organik Tarım Üretim Alanlarının Değişim (ha)	112
Şekil 4.2.3: Düzey 2 Bölgelerine Göre 2007 ve 2012 Yıllarındaki Organik Tarım Üretim Miktarları (ton)	112
Şekil 4.2.4: Yıllar İçinde TR62 Bölgesi'nin Organik Tarım Üretim Miktarının Değişimi (ton)	113
Şekil 4.2.5: 2012 Yılında Adana'da Üretilen Organik Tarım Ürünlerinin Yüzdelik Dağılımı	114
Şekil 4.2.6: 2012 Yılında Mersin'de Üretilen Organik Tarım Ürünleri Dağılımı (yüzde)	114
Şekil 4.2.7: 2012 Yılı Adana'da Üretilen Başlıca Organik Ürünlerin Türkiye Organik Üretimi içindeki Payı	115
Şekil 4.2.8: 2012 Yılı Mersin'de Üretilen Başlıca Organik Ürünlerin Türkiye Organik Üretimi içindeki Payı	115
Şekil 4.2.9: Kırsal Nüfus Oranında Yıllar İçerisindeki Değişim	145
Şekil 4.2.10: Kırsal Yolların Türlerine Göre Dağılımı	146
Şekil 4.2.11: Kırsal Yerleşimlerin İçme Suyu Durumu	146
Şekil 4.3.1: Yıllara Göre Adana İl Nüfusu Değişimi	152
Şekil 4.3.2: 2008-2012 Yılları Arasında Adana Göç Rakamları	153
Şekil 4.3.3: Yıllara Göre Mersin İl Nüfusu Değişimi	155
Şekil 4.3.4: 2008-2012 Yılları Arasında Mersin Göç Rakamları	156
Şekil 4.3.5: 2008-2012 Yılları Eğitim Durumuna Göre TR62 15 Yaş Üstü Alınan Göçün Verilen Göçe Oranı	159
Şekil 4.3.6: TR62 Bölgesi'nde Finansal Destek ve Yardım İlişkileri	186
Şekil 4.3.7: TR62 Bölgesi'nde Kurum Türüne Göre Finansal Destek ve Yardım İlişkisi	186
Şekil 4.3.8: TR62 Bölgesi'nde Ortak Kültürel Etkinlik İlişkisi	187

Şekil 4.3.9: TR62 Bölgesi'nde Kurum Türlerine Göre Ortak Kültürel Etkinlik İlişkisi	187
Şekil 4.4.1: Yıllara Göre Okur-Yazarlık Oranları	193
Şekil 4.4.2: Adana'da Kadınların Eğitim Durumları (6+ Yaş üstü)	195
Şekil 4.4.3: Mersin'de Kadınların Eğitim Durumları (6+ Yaş üstü)	195
Şekil 4.4.4: Okulöncesi ve İlköğretim İle Genel Ortaöğretim, Öğrenci Başına Düşen Harcama	199
Şekil 4.4.5: Öğretmenler, Sözleşmeli Öğretmenlerin Payı	201
Şekil 4.4.6: Ortaöğretimde Okulu Terk	203
Şekil 4.4.7: Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı	203
Şekil 4.4.8: Merkezi Yönetim Bütçesi: Mesleki-Teknik Ortaöğretimde Öğrenci Başına Harcama	207
Şekil 4.4.9: Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinden Meslekî ve Teknik Eğitime Ayrılan Bütçe	207
Şekil 4.4.10: Türkiye'de Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları	208
Şekil 4.4.11: Mesleki Ve Teknik Liselerde Okulu Terk	212
Şekil 4.4.12: Eğitim Durumuna Göre İlk Kalıcı İşe Yerleşme Hızı	213
Şekil 4.4.13: Mesleki Bilgileri Yapmakta Oldukları İş İçin Yeterli Bulma Durumu	214
Şekil 4.4.14: TR62 Bölgesi'nde İşgücüne Katılım Oranı ve İşsizliğin Gelişimi	216
Şekil 4.4.15: Eğitim Düzeyine Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	219
Şekil 4.4.16: Bölgede ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Gelişimi	219
Şekil 4.4.17: 15+ Kadın Nüfusta İşgücüne Katılım ve İşsizliğin Gelişimi	220
Şekil 4.4.18: Kadın İstihdamının Sektörlere Göre İşteki Durumu	222
Şekil 4.4.19: Türkiye'de ve TR62 Bölgesi'nde Genç İşsizliğin Gelişimi	223
Şekil 4.4.20: Sanayi ve Hizmetler Sektöründe İşyeri Büyüklüğüne Göre İstihdam Edilenler	227
Şekil 4.5.1: Mersin Tarsus KTKGB'yi Etkileyen Kirlilik Kaynakları	235
Şekil 4.5.2: Çukurova Bölgesi'nde Uygulanabilecek Bir Endüstriyel Simbiyoz Ağı Örneği	238
Şekil 4.6.1: Nüfus artış hızları (binde) ve şehirleşme oranları (yüzde)	245
Şekil 4.6.2: Adana ve Mersin'de Metropolitan Alan Nüfusları	247
Şekil 4.6.3: Net Göç Hızı (binde)	249
Şekil 4.6.4: Tarsus Tarihi Kent Merkezi ile Adana Tepebağ Mahallesi Şematik Gösterimleri	257
Şekil 4.6.5: İller Arası Rekabetçilik Endeksi (2009-2010)	260
Şekil 4.6.6: Türkiye İçin Rekabet Endeksi (2009)	261

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.1: 2012 ve 2023 Yılları Nüfusları İle Yıllık Ortalama Artış Hızları	24
Tablo 2.1.2: 2012 ve 2023 Yılları Ortanca Nüfusları	24
Tablo 2.1.3: Düzey 2 Bölgeler İtibariyle Çukurova Bölgesi'nin Dış Ekonomik Coğrafyasına Yapılan İhracat	27
Tablo 4.1.1: Dünyada ve Türkiye'de Üretilen Elektriğin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı	33
Tablo 4.1.2: 2003 ve 2011 Yıllarında TR62 Bölge İhracatında Payı %1'den Büyük Olan Ülkeler	56
Tablo 4.1.3: TR62 Bölgesi'ndeki Potansiyel ve Mevcut Kümeler	58
Tablo 4.1.4: TR62 Bölgesi İmalat Sanayinde Üç Yıldız Alan Sektörler	60
Tablo 4.1.5: Adana ve Mersin'de Üç Yıldız Alan Sektörler	60
Tablo 4.1.6: TR62 Bölgesi'ndeki Mevcut ve Potansiyel Kümeler	61
Tablo 4.1.7: Uluslararası Doğrudan Yatırım Stok Büyüklüğü	65
Tablo 4.1.8: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Yatırım Projeleri Tutarı (milyon \$)	67
Tablo 4.1.9: 1954 – 2011 Yılları Arasındaki Uluslararası Sermayeli Şirket Sayısı	68
Tablo 4.1.10: TR62'de Öne Çıkan Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarlarına Göre Düzey 2 İçindeki Yerleri	72
Tablo 4.1.11: TR62 Bölgesi'nde Üretilen Başlıca Bitkisel Ürünlerin Verimliliği (Dekar Başına Ortalama)	73
Tablo 4.1.12: TR62 Bölgesi'nde Üretilen Başlıca Bitkisel Ürünlerin Verimliliği (Ağaç Başına Ortalama)	74
Tablo 4.1.13: Düzey 2 Bölgelerine Göre Bitkisel Üretim Alanları (Dekar)	75
Tablo 4.1.14: Düzey 2 Bölgelerine Göre Bitkisel Üretim Değerleri (1000 TL)	76
Tablo 4.1.15: Düzey 2 Bölgelerine Göre Bitkisel Üretim Dış Ticaret Verileri (Dolar)	76
Tablo 4.1.16: Düzey 2 Bölgelerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları (Dekar)	77
Tablo 4.1.17: Düzey 2 Bölgelerine Göre Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretim Miktarları(Ton)	78
Tablo 4.1.18: TR62'de Öne Çıkan Örtü Altı Ürünlerin Üretim Miktarlarına Göre Düzey 2 İçindeki Yerleri	79
Tablo 4.1.19: TR62 Bölgesi'ndeki Büyükbaş Hayvan Sayıları	79
Tablo 4.1.20: TR62 Bölgesi'ndeki Küçükbaş Hayvan Sayıları	80
Tablo 4.1.21: TR62 Bölgesi'ndeki Kümes Hayvanı Sayıları	80
Tablo 4.1.22: Düzey 2 Bölgelerine Göre Canlı Hayvan Değerleri (1000 TL)	81

Tablo 4.1.23: Düzey 2 Bölgelerine Göre Hayvansal Ürünler Değerleri (1000 TL)	82
Tablo 4.1.24: Düzey 2 Bölgelerine Göre Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünler Dış Ticaret Verileri	82
Tablo 4.1.25: Düzey 2 Bölgelerine Göre Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektöründe Dış Ticaret Verileri	83
Tablo 4.1.26: Turistlerin Tesise Giriş Sayılarına Göre Ülke Sıralaması	96
Tablo 4.1.27: Üniversiteler Arası Yenilikçilik ve Girişimcilik Endeksi 2012 Sıralaması	104
Tablo 4.1.28: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Performans Endeksi, 2011	107
Tablo 4.1.29: 2009-2012 Yılları Arasında Açılan-Kapanan Şirket Sayıları	107
Tablo 4.2.1: Adana İlinde Doğa Turizmi Amaçlı Kullanılan Koruma Statülü Alanlar	119
Tablo 4.2.2: Adana Eko-turizm Türüne Göre Öne Çıkan Alanlar	119
Tablo 4.2.3: Mersin İlinde Doğa Turizmi Amaçlı Kullanılan Koruma Statülü Alanlar	120
Tablo 4.2.4: Mersin Eko-turizm Türüne Göre Öne Çıkan Alanlar	121
Tablo 4.2.5: TR62 Bölgesi'nde Türlerine Göre Avlanan Tatlısu Ürünleri (ton), 2011	123
Tablo 4.2.6: TR62 Bölgesi'nde Balık Türlerine Göre Yetiştiricilik Üretimi (ton), 2011	123
Tablo 4.2.7: Bal Üretim Miktarlarına Göre Dünya'daki İlk 20 Ülke (2011)	124
Tablo 4.2.8: Düzey 2 Bölgelerine Göre Kovan Sayıları, Bal Üretim Miktarları ve Verimlilikleri	125
Tablo 4.2.9: İllere Göre Kovan Sayıları, Bal Üretim Miktarları ve Verimlilikleri (2012)	126
Tablo 4.2.10: Bal Üretim Miktarlarına Göre Türkiye'deki İlk 20 İlçe (2012)	126
Tablo 4.2.11: TR 62 Bölgesindeki Küçükbaş Hayvan Süt Üretim Miktarları (2012)	128
Tablo 4.2.12: TR 62 Bölgesindeki Küçükbaş Hayvan Süt Verimliliği (2012)	129
Tablo 4.2.13: TR 62 Bölgesindeki Büyükbaş Hayvan Süt Üretim Miktarları (2012)	129
Tablo 4.2.14: TR 62 Bölgesindeki Büyükbaş Hayvan Süt Verimliliği (2012)	130
Tablo 4.2.15: Düzey 2 Bölgelerine Göre Süt Ürünleri Dış Ticaret Verileri (Dolar) (2012)	130
Tablo 4.3.1: ÖZVERİ Sistemine Kayıtlı Olan Engellilerin Engel Grubuna Göre Sayısı	173
Tablo 4.3.2: TR62'de Anne Yaşının 19'dan Küçük Olduğu Doğumların Tüm Doğumlar İçerisindeki Oranı	175
Tablo 4.4.1: Gelişmiş Ülkelerin 2010 Yılı Ortalama Eğitim Süreleri (15 Yaş ve Üstü Nüfus İçin)	190
Tablo 4.4.2: Türkiye, İller Okuma-Yazma Bilmeyen Oranları (6 Yaş ve üzeri nüfus)	192
Tablo 4.4.3: Türkiye ve TR62 İlleri Ortalama Eğitim Süresi	193
Tablo 4.4.4: Okul Öncesi Eğitim, İlköğretim ve Ortaöğretime Katılım	196
Tablo 4.4.5: İlkokul ve Ortaokul Net Okullaşma Oranları	197

Tablo 4.4.6: Öğrenme Ortamları; Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	198
Tablo 4.4.7: Adana ve Mersin İlçeler Derslik Başına ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları	199
Tablo 4.4.8: Mesleki-Teknik Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	206
Tablo 4.4.9: Mesleki Ve Teknik Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci, Rehber Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları	209
Tablo 4.4.10: Türkiye Ortaöğretimde Okul Türlerine Göre Öğrenci Ebeveynlerinin Eğitim Düzeyi(%)	211
Tablo 4.4.11: 15 + Nüfusta İşgücünün Eğitim Düzeyi	218
Tablo 4.4.12: 15+ Nüfusta İstihdamın Eğitim Düzeyi	218
Tablo 4.5.1 Çevresel Altyapı İstatistikleri	233
Tablo 4.6.1: Düzey 2 Bölgeleri Müze Sayıları	252
Tablo 4.6.2: Düzey 2 Bölgeleri Tiyatro Koltuk Ve Seyirci Sayıları	253
Tablo 4.6.3: Düzey 2 Bölgeleri Sinema Koltuk Ve Seyirci Sayıları	253
Tablo 4.6.4: Düzey 2 Bölgeleri Kütüphane Sayıları İle Yararlanma Durumu	254

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1.1: Türkiye Mekânsal Gelişim Şeması (BGUS) ve Çukurova Bölgesi'nin Rolü	21
Harita 2.1.2: Türkiye'nin İhracatında İlk Beş Ülke	25
Harita 2.1.3: Türkiye'nin İthalatında İlk Beş Ülke	26
Harita 2.1.4: Çukurova Bölgesi'nin Dış Ekonomik Coğrafyası	26
Harita 4.1.1: Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi	34
Harita 4.1.2: Adana ve Mersin İlleri Rüzgar Enerji Santrali Kurulabilir Alanlar	35
Harita 4.1.3: Mersin ve Adana İlleri Güneş Radyasyonu Dağılımı	35
Harita 4.1.4: TR62 Bölgesi Enerji Santralleri Haritası	36
Harita 4.1.5: Türkiye'deki Doğalgaz ve Ham Petrol Boru Hatları ile TR62'deki Ham Petrol Boru	37
Harita 4.1.6: Bölgenin Batısında Mevcut ve Planlanan Devlet Yolları	40
Harita 4.1.7: Türkiye'deki Mevcut ve Planlanan Otoyollar	40
Harita 4.1.8: Türkiye'deki Ulusal ve Uluslararası Ulaşım Aksları	41
Harita 4.1.9: Türkiye'deki Demiryolları	42
Harita 4.1.10: Karayolu Ağına Göre Liman Etki Alanları	45
Harita 4.1.11: Türkiye'deki Lojistik Merkezler	48
Harita 4.1.12: Bölgeler Arası Lojistik İlişkiler Şeması	49
Harita 4.1.13: Düzey 2 Bölgelerinde Gayrisafi Katma Değer, (2008, 1.000 TL)	50
Harita 4.1.14: Tarım, Sanayi Ve Turizm Yoğunlaşma Alanları Mekânsal Dağılımı	51
Harita 4.1.15: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı	68
Harita 4.1.16: İşletme Belgeli Tesis Yatak Sayısı	96
Harita 4.1.17: Adana ve Mersin'de Bulunan Turizm Merkezleri ve KTKG Merkezleri	98
Harita 4.1.18: TR62 Bölgesi'nde Turizm	99
Harita 4.1.19: Çukurova Bölgesi'nin Çevre Bölgeler İle Turizm İlişkileri	100
Harita 4.1.20: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Patent Başvuru Sayısı	104
Harita 4.1.21: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Faydalı Model Başvuru Sayısı	105
Harita 4.1.22: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı	105
Harita 4.1.23: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Marka Başvuru Sayısı	106
Harita 4.2.1: Çukurova Bölgesi'nde İlçeler Arası Kademelenme	110

Harita 4.2.2: OGM Mersin Bölge Müdürlüğü Odun Dışı Orman Ürünleri İlçe Bazlı Haritası	117
Harita 4.2.3: OGM Adana Bölge Müdürlüğü Odun Dışı Orman Ürünleri İlçe Bazlı Haritası	117
Harita 4.2.4: TR62 İlçe Bazlı Bal Üretim Miktarları (Ton) (2012)	127
Harita 4.2.5: Adana ve Mersin İllerindeki Maden Yatakları	132
Harita 4.2.6: İller ve TR62 Bölgesi İlçeleri İtibariyle Kırsal Nüfus Oranı	144
Harita 4.2.7: TR62 Bölgesi Köylerin Dağılımı	145
Harita 4.2.8: Köy Yollarında Asfalt Oranı	146
Harita 4.2.9: Kırsal Alana Erişim	147
Harita 4.2.10: Bölgede Kırsal Erişilebilirlik	149
Harita 4.3.1: 2007-2012 Yılları Arasında Adana'nın Göç Verdiği İller	154
Harita 4.3.2: 2007-2012 Yılları Arasında Adana'nın Göç Aldığı İller	155
Harita 4.3.3: 2007-2012 Yılları Arasında Mersin'in Göç Verdiği İller	157
Harita 4.3.4: 2007-2012 Yılları Arasında Mersin'in Göç Aldığı İller	157
Harita 4.3.5: Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Yoğun Olduğu İller ve Şanlıurfa, Adıyaman İllerinden Bu Yörelere Verilen Göç Yönleri	167
Harita 4.3.6: TR62 Bölgesi'nde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	171
Harita 4.3.7: TR62 Bölgesi'nde Genç Yaş Bağımlılık Oranı 2012	172
Harita 4.3.8: En Az Bir Engeli Bulunan Kişi Sayısı	173
Harita 4.3.9: TR62 Bölgesi'nde Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Nüfusu	174
Harita 4.3.10: Düzey 2 Bölgelerinde Anne Yaşının 19'dan Küçük Olduğu Doğumların Tüm Doğumlarda İçindeki Oranı	175
Harita 4.3.11: 31 Mayıs 2013 İtibariyle İllere Göre Verilen Koruyucu ve Önleyici Tedbir Karar Sayıları	176
Harita 4.3.12: TR62 Bölgesi'nde Yaşlı Bağımlılık Oranları	177
Harita 4.3.13: TR62 Bölgesi'nde İlçelere Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	178
Harita 4.3.14: 01.01.2012–31.12.2012 Arasında Gelir Testi Sonucu GSS Primi Hazine Tarafından Ödenen Kişilerin Düzey 2 Bölgelerine Göre Dağılımı	179
Harita 4.3.15: SYDV Gelir Testine Göre Geliri Asgari Ücretin 1/3'üne Kadar Olanların Nüfusa Oranı,(%)	180
Harita 4.3.16: Düzey 2 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Seviyelerine Göre Gruplandırılması	183
Harita 4.3.17: İllere Göre On Bin Kişi Başına Düşen Faal Dernek Sayısı	184
Harita 4.3.18: TR62 Bölgesi'nde İlçelere Göre Faal Dernek Sayıları	185

Harita 4.3.19: TR62 Bölgesi'nde İlçeler Arası İlişkinin Dağılımı	188
Harita 4.4.1: İller Okuma-Yazma Bilen Oranları (6 Yaş ve üzeri nüfus)	191
Harita 4.4.2: TR62 Bölgesi, İlçeler Ortalama Eğitim Süresi	194
Harita 4.4.3: TR62 Bölgesi, İlçeler Kadın Ortalama Eğitim Süresi	194
Harita 4.4.4: Türkiye'de İlkokulda Net Okullaşma Oranı	196
Harita 4.4.5: Türkiye İller Ortaöğretim Net Okullaşma Oranları	198
Harita 4.4.6: Düzey 2 Bölgelerinde İşsizlik Oranı,2012	217
Harita 4.4.7: Düzey 2 Bölgelerinde Tarım Dışı İşsizlik Oranı	217
Harita 4.4.8: Düzey 2 Bölgelerinde 15+ Kadın Nüfusta Göreli İşsizlik Oranı	221
Harita 4.4.9: Düzey 2 Bölgelerinde Tarım Dışı İstihdamda Kayıt Dışı Çalışma Oranı	225
Harita 4.4.10: Düzey 2 Bölgelerinde Genç Nüfusun Tarım Dışında Kayıt Dışı Çalışma Oranı	226
Harita 4.4.11: Düzey 2 Bölgelerinde İmalat Sanayinde Çalışan Başına Maaş ve Ücretler	227
Harita 4.5.1: Türkiye Akarsu Havzaları Haritası	232
Harita 4.5.2: TR62 Bölgesi Çevresel Altyapı Haritası	234
Harita 4.5.3: TR62 Bölgesi Korunan Alanlar	243
Harita 4.6.1: Türkiye'de Kentsel Nüfus Oranı İle Yıllık Nüfus Artış Hızlarının Dağılımı	246
Harita 4.6.2: Bölgedeki Sanayi ve Kentsel Gelişme Koridorları	246
Harita 4.6.3: Çukurova Bölgesi'nde Metropol Merkez Ve Alt-Bölgeler	247
Harita 4.6.4: Çukurova Bölgesi'nde Kentsel Nüfus Oranı İle Yıllık Nüfus Artış Hızlarının Dağılımı	248
Harita 4.6.5: İlçelerin Şebeke Suyu Hizmeti Alma Oranları (2011)	250
Harita 4.6.6: İlçelerin Kanalizasyon Hizmeti Alma Oranları (2011)	251
Harita 4.6.7: Adana ve Mersin Deprem Haritası	262
Harita 4.6.8: Çukurova Bölgesi'nin Jeomorfolojik Yapısı	263
Harita 4.6.9: Mersin Büyükşehir 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı (2008)	264

1

GİRİŞ

1. GİRİŞ

2014-2023 Çukurova Bölge Planı, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 100. yılı olan 2023 yılı hedef alınarak 10 yıllık perspektifle hazırlanmış bir bölgesel planlama çalışmasıdır. Plan çalışması ulusal ölçekte iki ana strateji belgesi temel alınarak hazırlanmıştır. Bunlardan ilki, 2014-2018 Onuncu Kalkınma Planı, diğeri ise, 2013-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji belgesidir.

İnsanların refahını artırmak, hayat standartlarını yükseltmek, temel hak ve özgürlüklerini güçlendirerek adil, güvenli ve huzurlu bir yaşam ortamı tesis etmek ve bunu kalıcı kılmak amacını güden kalkınmanın sürdürülebilirliğini merkeze alan bir yaklaşımla hazırlanmış olan Onuncu Kalkınma Planı dört ana başlıkta özetlenmektedir. “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” başlığı altında insan için ve insanla beraber kalkınma yaklaşımının hayata geçirilmesi ve gelişmişliğin toplumun farklı kesimlerine yaygınlaştırılması amacıyla uygulanacak politikalara yer verilmektedir. “Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme” başlığı altında üretimde yapısal dönüşüme ve refah artışına yönelik hedef ve politikalar ele alınmaktadır. “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında çevreye duyarlı yaklaşımların sosyal ve ekonomik faydalarının artırılması, insanımızın şehirlerde ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin sürdürülebilir bir şekilde yükseltilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması kapsamındaki hedef ve politikalara yer verilmektedir. “Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği” başlığı altında ise kalkınmanın dış dinamikleri ile ülkemizin ikili, bölgesel ve çok taraflı ilişkilerindeki temel öncelikler ve politikalar ele alınmaktadır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji belgesinin 2023 vizyonu ise, “sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgelerden oluşan topyekun kalkınmış bir Türkiye” olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede tespit edilmiş olan 5 genel amaç ise, daha dengeli bir yerleşim düzeni ve mekânsal organizasyonun oluşturulması; uluslararası rekabet gücünün artırılması ve küresel piyasalarla entegrasyon; sosyal ve iktisadi dönüşüm ile yeniden yapılanmanın sağlanması; ekonomik, sosyal ve mekânsal bütünleşme; yönetim ve sektörel kalkınma politikalarıyla etkileşimdir.

Bu iki ulusal strateji belgesinin yanında bir diğer önemli belge ise, 7-8 Şubat 2013 tarihli devlet ve hükümet başkanları zirvesinde onaylanan Avrupa Birliği 2014-2020 Çok Yıllı Mali Çerçeve belgesidir. Bu çerçeve belgesi kapsamındaki öncelikler, “büyüme ve istihdam için rekabet edebilirlik; ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum; sürdürülebilir büyüme ve doğal kaynaklar; güvenlik ve vatandaşlık; küresel bir aktör olarak AB; yönetim ve tazminatlar” olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü üzere uluslar üstü ve ulusal tüm strateji belgelerinde rekabet gücü, istihdam, sürdürülebilir büyüme, ekonomik ve sosyal uyum veya bütünleşme ile yaşanabilir mekanlar ve çevre gibi konular ortak biçimde öne çıkmaktadır.

Bölgesel ölçekte hazırlanmış olan 2014-2023 Çukurova Bölge Planı’nda da yukarıda genel olarak ifade edilmiş olan ulus üstü ve ulusal hedef ve amaçlar dikkate alınmış ve Plan genel çerçevesi ve tematik eksenler oluşturulmuştur. Bölgede yer alan kamu ve özel kesim temsilcileri ile sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımıyla belirlenmiş olan yerel öncelikler ve öneriler de Plan dokümanına öncelik ve tedbir düzeylerinde yansıtılmıştır.

Planlama Yaklaşımı

Planlama en genel tabiriyle, belirli bir coğrafya için önceden belirlenmiş hedefleri gerçekleştirmek için yapılması gereken işlerin saptanması ve izlenecek stratejinin belirlenmesidir. Diğer bir deyişle, planlama geleceğe bakma ve alternatif senaryoları belirleme sürecidir. Geleceği öngörme ve kaynakları etkin biçimde dağıtma aracı olan planlama neyin, nasıl, ne zaman, kimlerin sorumluluğunda yapılacağını belirlenmesini içermektedir. 2014-2023 Çukurova Bölge Planı da Adana ve Mersin illerinin oluşturduğu Çukurova Bölgesi'nin önümüzdeki 10 yılına ilişkin temel hedef ve stratejileri belirlemektedir. Bölgeye ilişkin bu hedef ve stratejilerin belirlenmesi sürecinde gözetilen temel planlama prensipleri;

- Katılımcılık,
- Hedef odaklılık,
- Özgünlük,
- Sürdürülebilirlik,
- Eşitlikçilik olarak tanımlanabilir.

Hazırlık çalışmaları 2012 yılının Eylül ayı ile 2013 yılının Temmuz ayı arasında devam etmiş olan Çukurova Bölge Planı hazırlık süreci üç başlık altında özetlenebilir: 1.Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji (BGUS) belgesi başta olmak üzere ulusal ölçekte hazırlanmış olan tüm sektörel ve tematik strateji belgelerinin incelenmesi ve bölge planı üst çerçevesinin oluşturulması, 2.Yerel düzeyde katılımcı toplantıların düzenlenmesi ve kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Plan'a katılımlarının sağlanması, 3.Veritoplama ve analiz çalışmalarının tamamlanması. Bunun yanında, coğrafi bilgi sistemleri çalışması ile Plan kapsamındaki mekânsal analizler ve tematik haritalar gerçekleştirilmiş, vizyon anketi ile 2023 vizyonunun belirlenmesinde yerel paydaşların katkıları sağlanmış ve TRC1, TRC2, TRC3 ve TR 63 Düzey-2 bölgeleri kalkınma ajanslarının katılımlarıyla bölgeler arası işbirliği toplantıları gerçekleştirilerek ortak bölgesel stratejiler üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1.1.1: Planlama Yaklaşımı

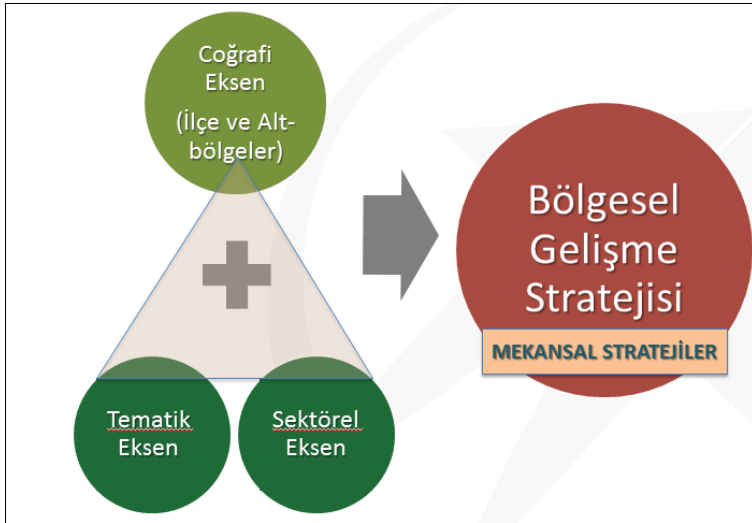

Katılım Stratejisi

Çukurova Bölge Planı hazırlık çalışmalarında gözetilmiş olan en temel anlayış “katılımcı planlama” yaklaşımı olarak ifade edilebilir. Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından bölge planı çalışmalarında izlenen yöntem, 1980’lerden beri tüm dünyada geniş bir kullanım alanına sahip olan, interaktif bir katılımcı anlayışı hedefleyen ve yenilikçi bir proje yönetim aracı olarak da kullanılan GOPP (Goal Oriented Project or Participatory Planning-Hedef Odaklı Katılımcı Planlama) olarak adlandırılmaktadır. Anahtar kişi, kuruluş ve ortakların katılımı ile farklı çıkar ve ihtiyaçlar karşısında problemlerin ortak paydada buluşularak çözülmesini amaçlayan GOPP yöntemi sayesinde hedef ve stratejiler üzerinde paylaşımcı bir kabul sağlanması ve böylece yerelde bir sahiplenme duygusunun yaratılması amaçlanmıştır.

Çukurova Bölge Planı hazırlanırken ifade edilen GOPP yöntemi kapsamında belirlenen hedefe yönelik olarak bölgede mümkün olan en geniş katılımın sağlanması amaçlanmış ve katılımcılık 3 ayrı eksende tasarlanmıştır. Coğrafi eksen, bölge içinde ilçeler arasında var olan gelişmişlik farklılıklarının bölgesel stratejiye en doğru biçimde aktarılması amacıyla oluşturulmuştur. Tematik eksen, rekabet gücü, sosyal uyum, göç, kırsal kalkınma, çevre ve sürdürülebilirlik, eğitim, kentsel yaşam kalitesi ve altyapı, tarım gibi bölgenin belirli başlıklarda kategorize edilebilen sorun alanlarının derinlemesine araştırılması ve genel strateji çerçevesinin oluşturulması maksadıyla ortaya konulmuştur. Üçüncü eksen olan sektörel eksen ise, bölgede öne çıkan 8 sektöre (gıda-içecek, kimya-plastik, makine-metal eşya, lojistik, hazır giyim-konfeksiyon, turizm, mobilya ve yenilenebilir enerji) ilişkin temel sorun alanlarını belirlemek ve sektörel bir gelecek öngörüsü ortaya koyabilmek için belirlenmiştir. Bu üç eksenin kesişmesiyle ortaya çıkan hedef ve stratejilerin bölgenin hem coğrafi hem de içerik anlamında tüm özelliklerini ortaya koyması hedeflenmiştir.

Şekil 1.1.2: Katılım Stratejisi

Şekil 1.1.3: Katılımcı Çalıştaylar

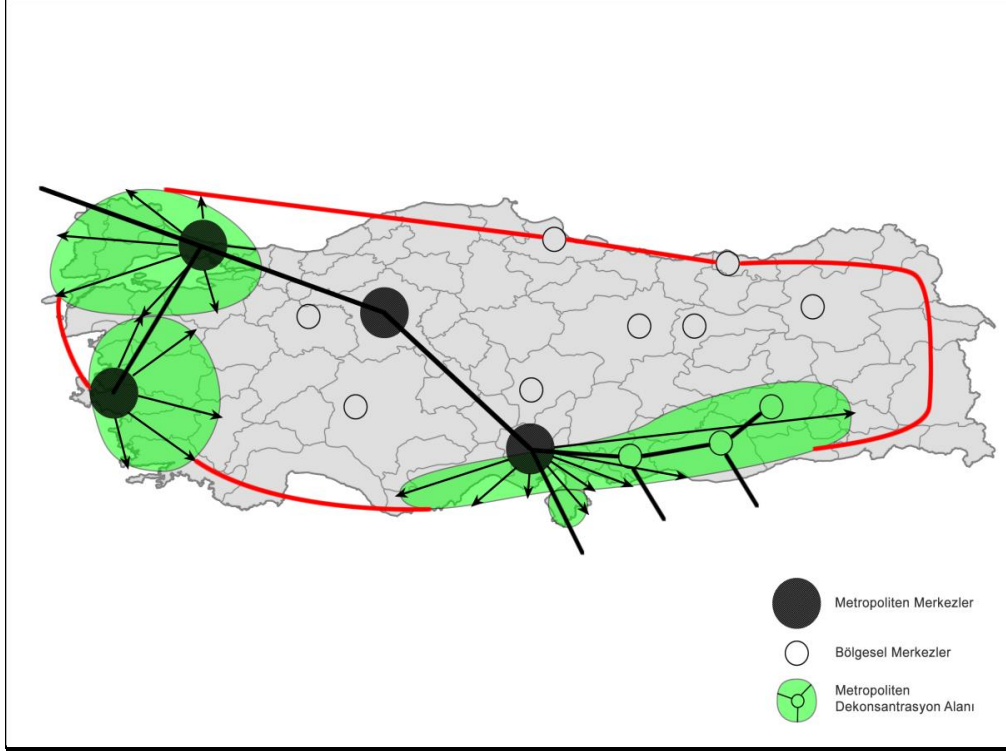
2014-2023 Çukurova Bölge Planı kapsamında gerçekleştirilmiş olan katılımcı toplantılardan, 8 ilçe/alt bölge toplantısına 200 yerel paydaş, 9 sektörel çalıştaya 120 sektör temsilcisi, 18 tematik çalıştaya 280 kamu ve sivil toplum temsilcisi, 2 Kalkınma Kurulu toplantısı ile Kalkınma Kurulu üyeleri arasından gönüllülük esasına göre oluşturulan 2 plan alt-komite toplantısına toplam 175 paydaş katılım sağlamıştır. Bu kapsamda, Plan çalışmaları boyunca düzenlenen toplantı ve çalıştaylara katılım sağlayan yerel katılımcı sayısı 775 kişiyi bulmuştur. Katılımcı çalıştaylar ve teknik analizler sonucunda oluşturulan Bölge Planı taslağı Ajans web sitesinden yayınlanmıştır. Bu şekilde tüm yerel paydaşların görüş ve değerlendirmelerini ileterek Plan dokümanının geliştirilmesi yönünde katkıları alınmıştır. Ayrıca, Ajans web sitesinden 2 ay boyunca yayınlanan bir anket formu ile yerel paydaşların 2023 Çukurova Bölge Vizyonuna ilişkin önerilerini iletmeleri de sağlanmıştır. Bölge Planı bu haliyle, toplumun tüm kesimlerinin görüş ve önerilerini mümkün olduğunca yansıtmaya çalışan bir doküman olarak yüksek bir sahiplenme yaratmış bulunmaktadır.

2

ÇUKUROVA
BÖLGESİ'NİN
DÜNYA VE
TÜRKİYE'DEKİ
YERİ

ulaşım olanaklarının iyileşmesi ile birlikte gelişmesi, diğer yandan GAP'ın ilerlemesi ile ortaya çıkan tarımsal üretim artışı Çukurova Bölgesi'nin sanayi ve ticaret merkezi olarak gelişmesinde önemli rol oynayacak gelişmelerdir. Bu süreçlere bölgenin enerji hatlarının keşişim noktasında olması ve artan liman kapasitesi gibi etkenler ilave edildiğinde, bölgenin Türkiye'nin güneyinde bir dış ticaret ve sanayi odağı olması sürecinin önümüzdeki dönemde hızlanacağı söylenebilir.

şekil 2.1.2: Türkiye'de Mekânsal Dinamikler ve Çukurova Bölgesi

Kaynak: Tekeli'nin kurgusu üzerine KA tarafından hazırlanmıştır.

Bölgenin Türkiye içindeki yeri şekil 2.2'deki kavramsal haritada gösterilmiştir. İller ve Düzey 2 bölgeleri bazında yapılan analizler ışığında hiyerarşik sıra ile İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana (Çukurova) metropoliten bölgelerinin bölgesel çekim merkezi olarak ülke içinde odak noktası olduğu söylenebilir. ukurova Bölgesi, yakın çevresi için bir çekim merkezi olmakla kalmayıp ana ulaşım bağlantıları sayesinde İstanbul ve Marmara bölgesi, Ankara, Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'yle de ekonomik ilişkiler kurmuş durumdadır. Ayrıca, önemli bir dış ticaret kapısı olarak da ülke için vazgeçilmez merkezlerden biri olmaktadır.

2013-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji belgesi de Çukurova Bölgesi'nin Türkiye için stratejik önemini vurgulamaktadır. BGUS'a göre bölge, Türkiye'de İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra önemli bir metropol ve bir gelişme odağı konumundadır. Harita 2.1'de yer alan gösterimden de anlaşılacağı üzere bölge, doğusunda yer alan 4 diğer düzey-2 bölgesi için bir çekim merkezi oluşurmaktadır. Mersin limanı ile bölgenin deniz yolu açısından ana çıkış kapısı olması ve lojistik altyapısının gelişmişliği bunda önemli bir role sahiptir.

The figure consists of two maps of Turkey illustrating the spatial structure of the economy.

The top map shows the national scale, highlighting major cities like Istanbul, Ankara, Izmir, and Adana as metropolitan areas (Metropolis). It also shows various regional growth centers (Bölgesel Büyüme Odağı) marked with concentric circles, and traditional economy centers (Geleneksel Ekonomiye Dayalı Kentler) marked with blue circles. The map includes a legend for these symbols.

The bottom map provides a detailed view of the southern region, showing the spatial organization around Adana and Gaziantep. It includes a legend for the following symbols:

- Metropolis (Red circle with a white center)
- Endüstriyel Büyüme Odağı (Purple circle with a white center)
- Bölgesel Büyüme Odağı (Orange circle with a white center)
- Geleneksel Ekonomiye Dayalı Kentler (Blue circle)
- Orta Düzeyde Gelişmiş İller (Light blue circle)
- Çıkış Kapısı (Grey arrow pointing outwards)

Özetle, Çukurova Bölgesi'nin ülke için önemli bir odak ve pek çok sosyo-ekonomik ilişkisinin kesişme noktası olduğu görülmektedir. Ulusal ölçekte alınmış olan kararlar neticesinde önümüzdeki dönemde gerçekleşecek olan ulaşım ve lojistik altyapısındaki gelişmeler ve enerji ile ilgili yatırımlar sayesinde bu çekim merkezi olma özelliklerinin daha da belirginleşmesi öngörülmektedir.

Türkiye'nin yükselen ticaret ve ekonomik gelişimi Avrupa, Orta Asya ve Akdeniz havzasında ulaştırma talebinde büyüme oluşturmaktadır. AB, Orta Asya, Kafkaslar, Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlayan bir köprü rolü oynayan Türkiye bu anlamda çok uygun bir coğrafi konuma sahiptir. Adana ve Mersin illerinden oluşan Çukurova Bölgesi ise; Türkiye içindeki coğrafi konumu, üretim kapasitesi, geniş hinterlandının yanı sıra yurtiçi ve yurtdışına olan çok-modlu bağlantı kolaylığının sağladığı avantajlarla yalnız Türkiye'nin değil aynı zamanda Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in en önemli ulaştırma ve lojistik merkezi konumundadır.

21

Üniversiteleri, iş geliştirme merkezleri, teknoloji parkları, organize sanayi bölgeleri, etkin sivil toplum kuruluşları ve bu kurumların arasında gelişmekte olan işbirliği bölge için diğer önemli avantajlar olarak sayılabilir.

Onuncu Kalkınma Planı, Türkiye'nin jeo-stratejik konumundan hareketle Çukurova Bölgesi'nin önümüzdeki dönemde sahip olacağı önemden bahsetmektedir. Plan'a göre, 'Türkiye'nin mevcut jeo-stratejik konumunun etkin bir biçimde kullanılmasıyla enerji üreticisi ve tüketicisi ülkeler arasında transit ve terminal ülke olunması sağlanacaktır'. Bu kapsamda, 'Ceyhan'ın uluslararası petrol piyasasında ana dağıtım noktalarından ve petrol fiyatlarının teşekkülünde önemli merkezlerden biri olması yolundaki çalışmalar sürdürülecektir'. Onuncu Kalkınma Planı, ayrıca AB'nin Trans-Avrupa Ulaştırma Ağlarının (TEN-T) Türkiye ile bütünleşmesini sağlayacak projeler başta olmak üzere Kafkas ülkeleri, Orta Asya ve Ortadoğu ile bağlantıları güçlendiren projelerin gerçekleştirilmesinin sağlanacağına vurgu yapılmakta ve Akdeniz Bölgesinin Doğu Akdeniz'in önemli bir lojistik merkezi olmasının destekleneceği belirtilmektedir. Ayrıca, yük taşımacılığında demiryolu ve denizyoluna ağırlık verilmesiyle, iç bölge bağlantılarının geliştirilerek limanların kombine taşımacılık yapılabilen lojistik merkezler haline getirilmesi hedeflenmektedir.

Özetle, ulusal kalkınma plan ve programlarında Çukurova Bölgesi için belirlenen temel hedeflerden bir tanesinin Türkiye ve Doğu Akdeniz'in lojistik merkezi olması olduğu söylenebilir. Bunda Mersin limanı ile bağlantılı olan lojistik sektörünün bölgedeki gelişmişliği kadar, AB Ulaştırma Ağı genişleme planında Deniz Otobanları Projesi'ne Mersin'in de eklenmiş olmasının önemli katkı sağladığı açıktır. Öte yandan, halihazırda Mersin'e deniz yolu ile gelen transit yükler demir yolu ile Ortadoğu ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne taşınmaktadır. Bu noktada, temeli atılan Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Hattı'nın Akdeniz'e açılan en önemli ayağını Mersin Limanı'nın oluşturacağının da altı çizilmelidir.

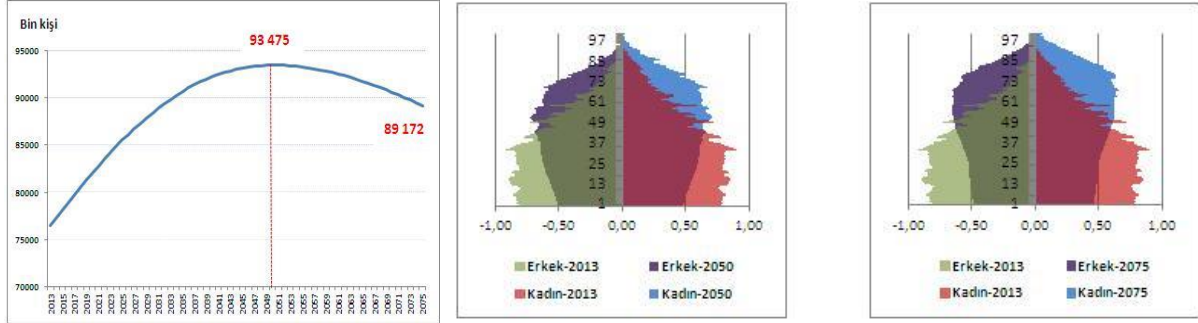
Ulusal plan ve programlarda bölgeye biçilen ikinci temel rol ise, bölgenin mevcut ve planlanan boru hatlarıyla dünyanın en önemli enerji dağıtım üslerinden biri olma yolunda hızla ilerlemekte olduğu ile ilişkilidir. Petrol ve doğalgazın Akdeniz'le dünyaya ulaştırılabileceği Adana'nın Ceyhan ilçesi, Ortadoğu ile Avrupa'nın enerji köprüsü konumundadır. Bölge, mevcut ve planlanan boru hatlarıyla dünyanın en önemli enerji üslerinden biri olma yolunda hızla ilerlemektedir. Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesinin tamamlanmasıyla bölgenin sanayi gelişimi anlamında önemli kazanımlar elde edebilmesi mümkün olacaktır.

Nüfus Analizi

TÜİK'in yapmış olduğu tahminlere göre, Türkiye nüfusu 2023 yılında yaklaşık olarak 84,3 milyon olmakta, 2050 yılına kadar yavaş bir artış gösteren nüfus en yüksek değerini 93,5 milyon ile bu yılda almaktadır. 2050 yılından itibaren düşmeye başlayan nüfusumuzun 2075 yılında 89,2 milyon olması beklenmektedir. Birleşmiş Milletler de benzer bir tahminle, 2040 yılına kadar Türkiye nüfusunun beşte bir oranında artarak 90 milyona ulaşmasını beklemektedir. Buna karşılık, ülkemizin yaş ortalaması bugün 30,1 iken 2023'te 34,0 ve 2050 yılında 42,9 olmaktadır. Demografik göstergelerdeki mevcut eğilimler devam ettiği takdirde Türkiye nüfusu yaşlanmaya devam etmektedir. 2012 yılında yaşlı nüfus olarak tabir edilen 65 yaş ve üzerindeki nüfus 5,7 milyon kişi, bunların toplam nüfusa oranı %7,5'tir. 2023 yılına gelindiğinde ise bu nüfus 8,6 milyon kişiye, oranı ise %10,2'ye yükselecektir. 2023 yılında Türkiye nüfusunun yarısı 34 yaşın üzerinde olurken, bugüne

kıyasla orta yaşlı bir nüfus haline gelmemiz beklenmektedir. Bu çerçevede, önümüzdeki on yıllık süreç genç nüfus yapısından kaynaklanan avantajların kullanılacağı dönemin sonu olması nedeniyle oldukça önemlidir.

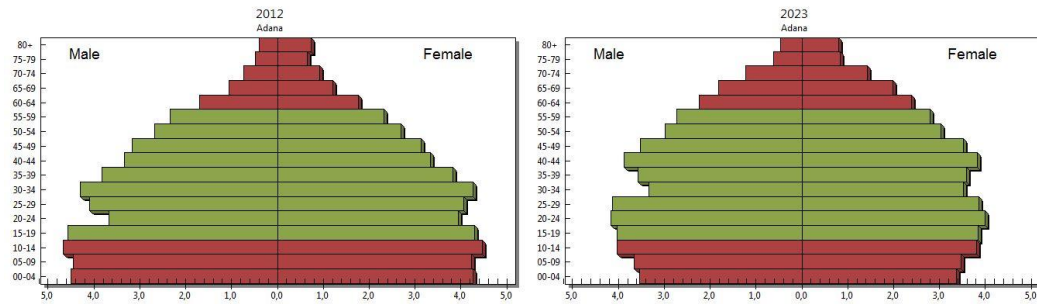
Şekil 2.1.3: Türkiye Nüfus Tahmini 2013-2075

Kaynak: TÜİK, 2013.

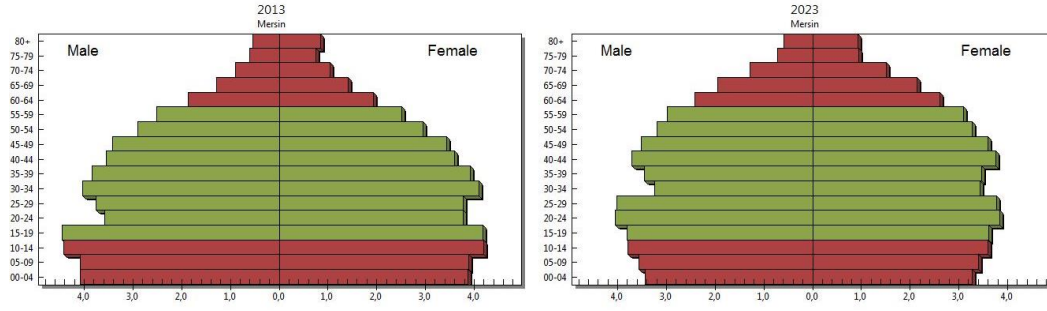
2012 ADNKS sonuçları ile kıyaslandığında 2023 yılında 60 ilin nüfusu artarken 21 ilin nüfusu azalmaktadır. 2023 yılı itibariyle, nüfusu en fazla olan dört ilin sıralamasında bir değişiklik olmamakta, İstanbul'un nüfusu 16,6 milyon, Ankara'nın nüfusu 5,9 milyona yükselirken İzmir'in nüfusu 4,4 milyon, Bursa'nın nüfusu 3,1 milyon olmaktadır. 2012'de en büyük beşinci il olan Adana'nın yerini 2,6 milyonluk nüfusu ile Antalya alacaktır. Buna göre Çukurova Bölgesi'nin her iki ili de düşük nüfus artış hızları nedeniyle sıralamada gerilemektedir. 2023 yılında Adana 2,3 milyon ile iller sıralamasında 7. ve Mersin 1,8 milyon ile 11. sırada yer alırken Çukurova Bölgesi yaklaşık 4,1 milyon nüfusa sahip bir metropol bölge olmaktadır.

Şekil 2.1.4: Adana İli Nüfus Dağılımları: 2012-2023

Kaynak: TÜİK, 2013.

Şekil 2.1.5: Mersin İli Nüfus Dağılımları: 2012-2023

Kaynak: TÜİK, 2013.

Bölge, 2023 yılında Türkiye nüfusunun % 4,86'sına sahip olmakta ve yıllık nüfus artış hızı binde 6,6 ile Türkiye ortalaması olan binde 9,8'in hayli altında yer almaktadır. Türkiye verilerine benzer biçimde, nüfusta yaşlanmanın gözlemleneceği Adana ve Mersin'de 2023 yılı itibariyle ortalanca yaş sırasıyla 34,0 ve 35,8 olmaktadır. Diğer bir deyişle, nüfustaki yaşlanmanın özellikle 2023 sonrasında hissedileceği Çukurova Bölgesi için Türkiye genelinde olduğu gibi önümüzdeki 10 yıllık dönemin önemi büyüktür.

Tablo 2.1.1: 2012 ve 2023 Yılları Nüfusları İle Yıllık Ortalama Artış Hızları

	2012 NÜFUS	%	2023 TAHMİNİ NÜFUS	%	YILLIK ORTALAMA ARTIŞ HIZI (BİNDE)
TÜRKİYE	75 627 384	-	84 247 088	-	9,8
TR62	3 808 483	5.04	4 096 298	4.86	6,6
ADANA	2 125 635	2.81	2 286 790	2.71	6,6
MERSİN	1 682 848	2.23	1 809 508	2.15	6,6

Kaynak: TÜİK, 2013.

Tablo 2.1.2: 2012 ve 2023 Yılları Ortanca Nüfusları

	2012			2023		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
TÜRKİYE	30,1	29,5	30,6	34,0	33,3	34,6
ADANA	29,3	28,8	29,7	34,0	33,3	34,8
MERSİN	30,8	30,3	31,3	35,8	35,1	36,6

Kaynak: TÜİK, 2013.

Türkiye'nin Dış Ekonomik Coğrafyasında Çukurova Bölgesi'nin Yeri

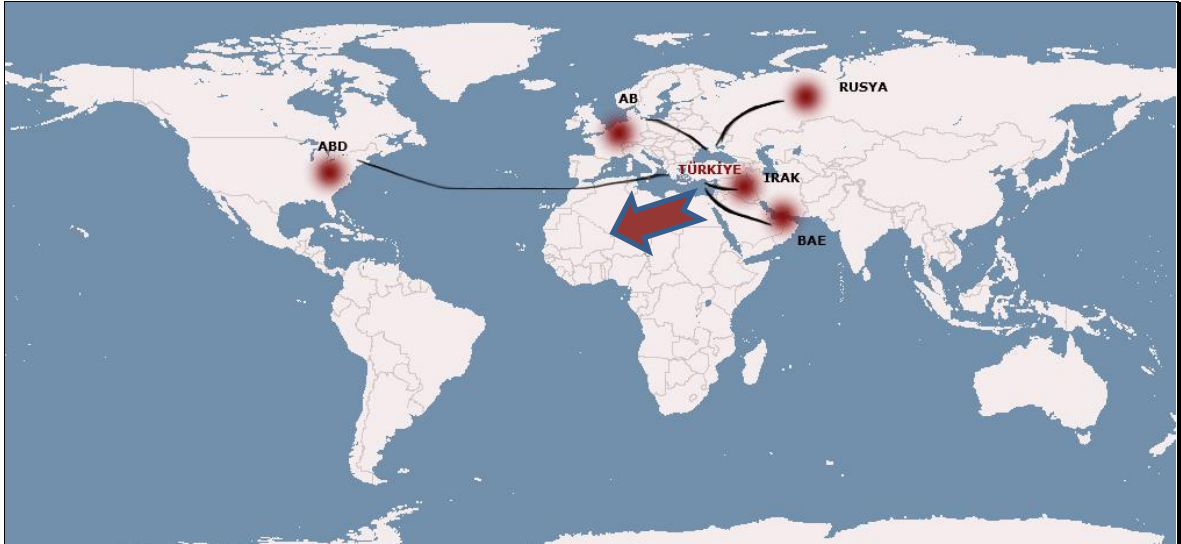
Bir sosyal ilişki türü olan ticaret tıpkı diğer sosyal ilişkiler gibi en yakın coğrafyadan başlama eğilimindedir. Bireyin kendi üretmediğini ya da daha yüksek maliyetli üretebildiği bir ürünü bir başkasından satın alması ekonomik ilişkinin temelidir. Malın taşınması ve bedelinin ödenmesi de mesafe yakınlığı veya erişebilir olmayı gerektirir.

İletişim ve taşımacılıktaki gelişmeler ticaretin vazgeçilmezleri olan bu unsurlarının ticaretin maliyeti içindeki payını azaltmış olsa da görece önemini ortadan kaldırmış değildir. Ancak iletişim ihtiyaçtan doğar. Ticaret ilişkileri de insanların ihtiyaçları ile paralellik gösterir. İletişim ihtiyaçları tarafından güdülenir. İhtiyaç olunca ticaret yakın coğrafyayı aşar ve günümüz taşımacılığı böylece uzak coğrafyalara açılması mümkün kılar.

Günümüzde ticarete iki eğilim görülmektedir. Birinci eğilim ticaretin yakın coğrafyada yoğunlaşması, ikinci eğilim ise Çin, AB ve ABD gibi büyük pazarlarla yapılmasıdır. Sözgelimi Meksika'nın 2011 yılı ihracatında birinci sırada kuzey komşusu ABD, ikinci sırada Avrupa Birliği (27), üçüncü sırada Kanada, dördüncü sırada Çin ve beşinci sırada Kolombiya bulunmaktadır. Meksika'nın ithalatında ilk beş ülke sırasıyla ABD, Çin, Avrupa Birliği (27), Japonya ve Güney Kore'dir. Güney Afrika'nın ihracatında ise ikinci eğilim çok çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu ülkenin ihracatında ilk sıra Avrupa Birliği (27), ikinci sıra Çin, üçüncü sıra ABD, 4. sıra Japonya ve 5. sıra ise Hindistan'ındır. İthalatında ise ilk beş ülke sırasıyla Avrupa Birliği (27), Çin, ABD, Japonya, Suudi Arabistan'dır.

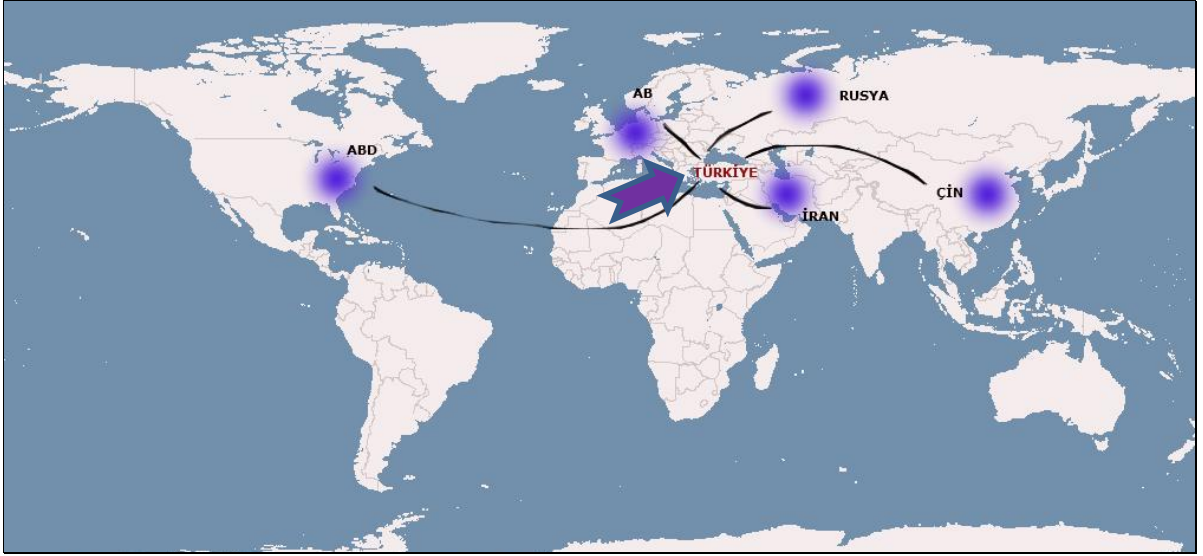
Türkiye açısından durum Meksika'ya benzerdir. Türkiye ihracatında ilk beş sırada Avrupa Birliği (27), Irak, Rusya Federasyonu, ABD ve Birleşik Arap Emirlikleri yer almaktadır. Dolayısıyla ihracat yakın coğrafya ile ABD ve Avrupa gibi büyük pazarlarda yoğunlaşmaktadır. İthalatta ise ilk beş sıra Avrupa Birliği (27), Rusya Federasyonu, Çin, ABD ve İran olmak üzere ağırlık merkezi yakın coğrafya ile büyük pazarlara yakındır.

Harita 2.1.2: Türkiye'nin İhracatında İlk Beş Ülke

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Harita 2.1.3: Türkiye'nin İthalatında İlk Beş Ülke

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Ticaretteki bu eğilimler ve ticaret partnerleri kuşkusuz tüketim kalıpları ve yaşam tarzlarında yakınsamayı da bir ölçüde yansıtmaktadır. Esas yansıttığı gerçek ise ticarete ağırlıklı olarak yakınlıktan başka faktörlerin ön plana çıktığıdır. Burada bu faktörlerin ne olduğu ile ilgilenmek yerine, Çukurova Bölgesi'nin dış ekonomik coğrafyası, bu coğrafya ile Türkiye'nin ve bölgenin ekonomik ilişkileri ve bu ilişkilerin bölgeye sunduğu fırsatlar ortaya konulacaktır.

Çukurova Bölgesi'nin dış ekonomik coğrafya alanı, bölgeden Akdeniz'e doğru çizilen bin km yarıçaplı bir dairenin içerisinde bulunan ve deniz yoluyla doğrudan ulaşılabilen komşu ülkelerdir. Aşağıdaki haritada görüldüğü üzere bu dairenin kapsamına Doğu Akdeniz'de bulunan Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs girmektedir.

Harita 2.1.4: Çukurova Bölgesi'nin Dış Ekonomik Coğrafyası

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'nin TR62 Çukurova Bölgesi'nin dış ekonomik coğrafyasını oluşturan ülkelere 2012 yılında gerçekleştirdiği toplam ihracat miktarı 8 milyar doların üzerindedir. Bu miktar içinde ilk sırayı 3,6 milyar dolar ile İstanbul almaktadır. TR62 Çukurova Bölgesi ise 243,6 milyon dolar ile yedinci

sıradadır. Aşağıdaki Tablo incelendiğinde bölgesel yakınlık ve ekonomik ilişkiler arasında açık bir paralellik kurulamadığı görülmektedir.

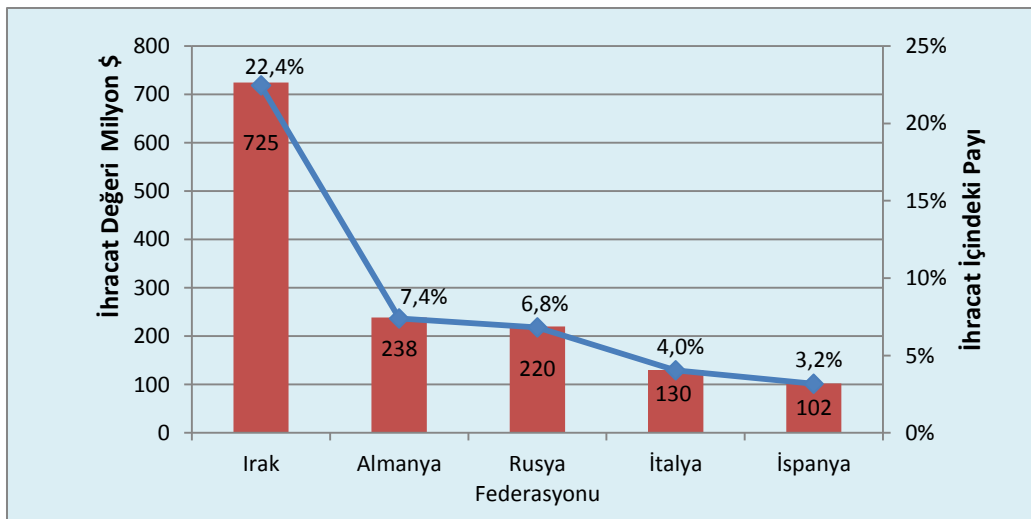
Tablo 2.1.3: Düzey 2 Bölgeler İtibariyle Çukurova Bölgesi'nin Dış Ekonomik Coğrafyasına Yapılan İhracat Miktarı(\$)

SIRA	DÜZEY 2 BÖLGELERİ	İHRACAT	İTHALAT
1	İstanbul	3.663.848.496	1.784.339.461
2	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	2.068.982.247	178.139.209
3	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	483.403.321	210.497.543
4	İzmir	389.516.789	346.188.812
5	Bursa, Eskişehir, Bilecik	326.014.924	88.890.594
6	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	298.544.936	219.727.062
7	Adana, Mersin	243.618.072	205.783.002
8	Ankara	208.605.387	168.066.393
9	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	154.173.541	14.903.729
10	Aydın, Denizli, Muğla	149.567.715	46.313.640
	.	.	.
	.	.	.
	.	.	.
	TÜRKİYE	8.429.446.237	3.372.387.780

Kaynak: TÜİK, 2012.

TR62 Çukurova Bölgesi'nin ihracat rakamlarına bakıldığında ilk sırada 725 milyon dolarla Irak gelmekte, onu Almanya, Rusya Federasyonu, İtalya ve İspanya izlemektedir. Bu beş ülkeye yapılan ihracat bölgenin toplam ihracatının yaklaşık %44'ünü oluşturmaktadır. Çukurova Bölgesi'nin gerek ihracatında gerekse ithalatında ilk beş sırada dış ekonomik coğrafyası içerisinde yer alan herhangi bir ülke bulunmamaktadır.

Şekil 2.1.6: TR62 Çukurova Bölgesi'nin İhracatındaki İlk Beş Ülke

Kaynak: TÜİK, 2012.

Mevcut durumda Türkiye'nin Filistin, İsrail, Suriye ve Mısır ile serbest ticaret anlaşması (STA) bulunmaktadır. Suriye ile imzalanan STA, Aralık 2011'den bu yana askıya alınmış bulunmaktadır. Lübnan ile 2010 yılı sonunda imzalanan STA'nın yürürlüğe girmesi için ise iç onay sürecinin tamamlanması beklenmektedir.

3

BÖLGESEL VİZYON VE STRATEJİK AMAÇLAR

3. BÖLGESEL VİZYON VE STRATEJİK AMAÇLAR

2014-2023 Çukurova Bölge Planı kapsamında bölgenin dönem sonunda ulaşmayı hedeflediği bir vizyon; bu vizyona erişmek için kullanılacak olan müdahale alanlarını oluşturan “stratejik amaçlar veya “gelişme eksenleri”, bu eksenler çerçevesinde belirlenen öncelikler, bu önceliklere yönelik olarak geliştirilen tedbirler ile eylemler belirlenmiştir. Bölgesel ölçekte saptanmış olan tüm bu stratejik amaç, öncelik ve tedbirler 10. Kalkınma Planı’nda ortaya konulmuş olan ulusal hedef ve öncelikler ile Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi’nde düzey-2 bölgeleri için tespit edilmiş olan bölgesel gelişme ana çerçevesi ile uyumlu olarak belirlenmiştir.

2014-2023 Çukurova Bölge Planı’nın vizyonu, “*stratejik konumunu ve zengin kaynaklarını değere dönüştüren, Doğu Akdeniz’in lider bölgesi olmak*” olarak belirlenmiştir. 2023 Vizyonu’nun belirlenmesi çalışmaları çerçevesinde internet üzerinden bir anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve anket ile yerel paydaşlara 2023 yılı itibarıyla Çukurova Bölgesi’ni nasıl hayal ettikleri sorulmuştur. Belirlenen tematik alanlardan tercihlerde bulunma yöntemiyle uygulanan anket sonunda ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi sonucunda bölge paydaşlarının genel olarak bu vizyonu destekleyen tema ve bölgesel öncelikler etrafında mutabık kaldıkları gözlenmiştir.

2014-2023 Çukurova Bölge Planı kapsamında ifade edilen vizyona ulaşmak için Plan’ın ana eksenlerini oluşturan stratejik amaçlar aşağıda ifade edilmektedir. İzleyen bölümde ise, bu stratejik amaçlar altında yer alan öncelik ve tedbirler ayrıntılı biçimde yer almaktadır.

2014-2023 ÇUKUROVA BÖLGE PLANI

Vizyon

“Stratejik konumunu ve zengin kaynaklarını değere dönüştüren,
Doğu Akdeniz’in lider bölgesi olmak”

Stratejik Amaçlar

Uluslararası
Çekim
Merkezi ve
Üretim Üssü
Olmak

Bölge İçi
Gelişmişlik
Farklarını
Azaltmak

Sosyal
Uyum
Sorunlarını
Çözmek

Nitelikli
İnsan ve
Kaliteli
İstihdama
Sahip
Olmak

Yeşil
Büyüme ve
Çevre Dostu
Üretim
Yapmak

Kentsel
Yaşam
Kalitesi
Yüksek
Cazip
Metropoller
e Sahip
Olmak

4

STRATEJİK AMAÇ, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

4. STRATEJİK AMAÇ, ÖNCELİK ve TEDBİRLER

4.1. STRATEJİK AMAÇ 1: ULUSLARARASI ÇEKİM MERKEZİ ve ÜRETİM ÜSSÜ OLMAK

4.1.1. Öncelik 1: Enerji Üretim Ve Dağıtım Merkezi Olmak

Durum Analizi

Hızla artan nüfus ve büyüyen ekonomilere paralel olarak dünyadaki ve ülkemizdeki enerji ihtiyacı ve tüketimi de artmaktadır. Dünyadaki elektrik üretiminin yaklaşık %67'si fosil yakıtlardan elde edilirken Türkiye'deki elektrik üretiminin %73'ü fosil kaynaklara dayalı termik santrallerden, kalan kısmın büyük çoğunluğu da hidroelektrik santrallerden elde edilmektedir. Yenilenebilir kaynaklardan elektrik üretim oranı dünyada % 3,7 iken, ülkemizde yaklaşık % 3,1'dir.

Tablo 4.1.1: Dünyada ve Türkiye'de Üretilen Elektrik Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

Enerji Kaynakları	Dünya	Türkiye
Petrol	%4,6	%1,5
Doğalgaz	%22,2	%43,7
Kömür	%40,6	%27,5
Hidrolik	%16	%24,2
Nükleer	%13	%0
Diğer(yenilenebilir vb.)	%3,7	%3,1
TOPLAM	21.431 TWh	240 TWh

Kaynak: ETKB, Nükleer Güç Santralleri ve Türkiye, s. 3

Dışa bağımlılık, arz güvenliği ve iklim değişikliği ile mücadele ülkemizdeki enerji politikalarını yönlendiren öncelikli temalardır. Türkiye'nin temel enerji politikası; yerli kaynaklara öncelik vermek suretiyle kaynak çeşitliliğini sağlamak, yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arzı içindeki payını arttırmak, enerji verimliliğini artırmak, ülkemizi enerji koridoru ve terminali haline getirmek, enerji ihtiyacını güvenli, sürekli ve en az çevresel etki ile karşılayacak tedbirleri hayata geçirmek şeklinde özetlenebilir (ETKB, 2012).

Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi'ne göre 2023'e kadar elektrik üretiminde doğalgazın payının % 30'a çekilmesi, yenilenebilir kaynaklarının elektrik enerjisi üretimindeki payının % 30'un üzerine çıkarılması ve rüzgar enerjisi kurulu gücünün 20 bin MW'ye

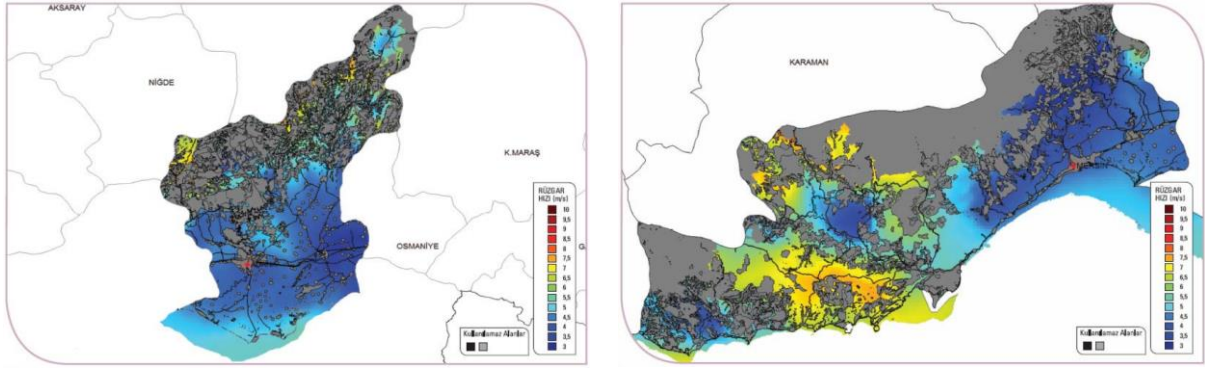
çıkarılması hedeflenmiştir. 2020 yılına kadar nükleer enerji santrallerinin elektrik enerjisi üretimindeki payının en az %5 seviyesine ulaşması ve uzun dönemde daha da arttırılması, teknolojik gelişmeler takip edilerek güneş enerjisi kullanımının yaygınlaştırılması ve ülke potansiyelinin azami ölçüde değerlendirilmesi istenmektedir.

Çukurova Bölgesi'nin Enerji Üretim Potansiyeli

Harita 4.1.1: Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi

Kaynak: ÇKA tarafından üretilmiştir, 2012.

Harita 4.1.2: Adana ve Mersin İlleri Rüzgar Enerji Santrali Kurulabilir Alanlar

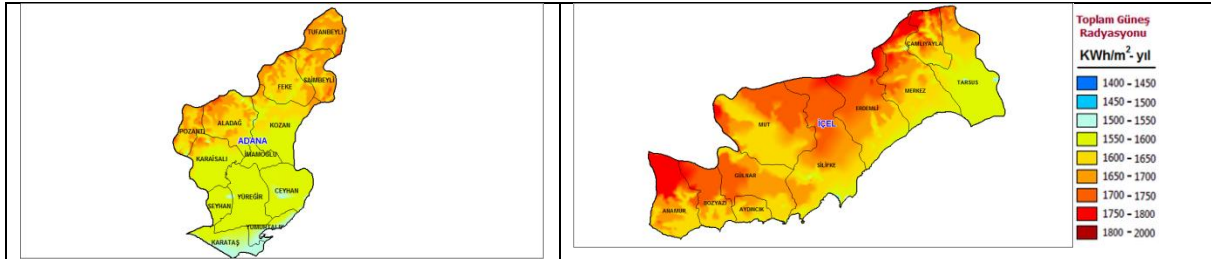

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü

Türkiye’de en fazla güneş alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ni, TR62 Bölgesi’nin de içinde bulunduğu Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Mersin ve Adana illerine ait global güneş radyasyon dağılımları ve güneşlenme süreleri incelendiğinde, TR62 Bölgesi’nin özellikle de Mersin’in, güneş enerjisi yatırımları için oldukça elverişli bir bölge olduğu görülmektedir. Bölgenin güneşlenme süresi değerleri yıl boyu Türkiye ortalamasının üzerinde kalırken; global radyasyon değerleri de genel olarak Türkiye değerlerinin üzerinde yer almaktadır.

Türkiye’nin ilk CSP tipi (kule tipi) güneş enerjisi santrali olma özelliğini taşıyan Greenway Projesi, Mersin’in Toroslar ilçesinde kurulmuştur. 7 yıllık Ar-Ge faaliyeti sonunda 5 MW kapasiteli güç santrali olarak tamamlanan proje, güneş enerjisi sektöründe ilgi çekmektedir.

Harita 4.1.3: Mersin ve Adana İlleri Güneş Radyasyonu Dağılımı

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü

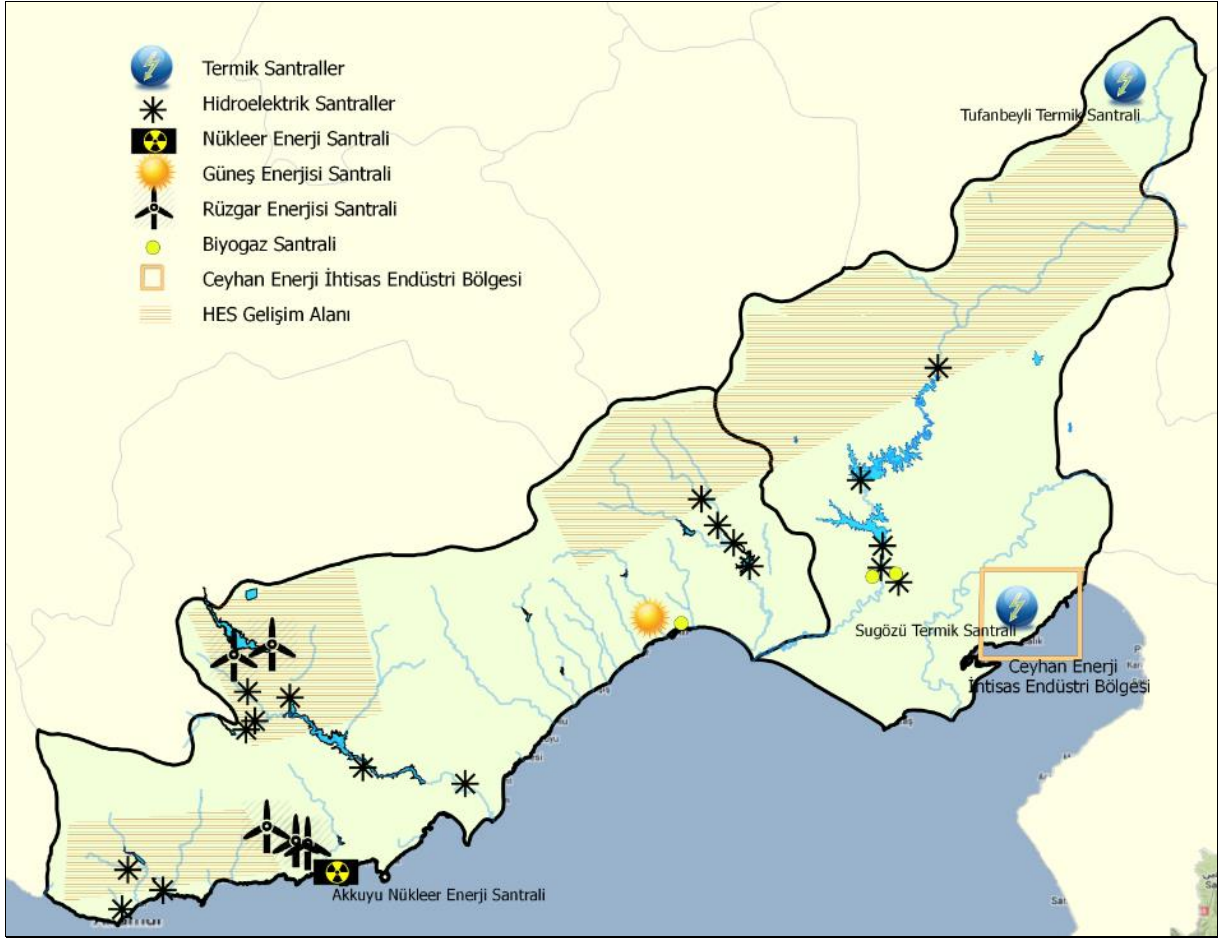
Tarım ve hayvancılığın gelişmiş olduğu TR62 Bölgesi’nde biyo-kütle potansiyeli de oldukça yüksektir. Adana Doğu ve Batı Atıksu Arıtma Tesisleri ile Mersin Karaduvar Atıksu Arıtma Tesisleri’nde bulunan biyogaz santralleri yanında özel sektörün girişi ile kurulmuş biyogaz santralleri de bölgede mevcuttur. Ancak bu alandaki yatırımlar artırılarak potansiyelden daha fazla yararlanılmalıdır.

Bölge’de yerli kömür, ithal kömür ve diğer yakıt kaynakları ile çalışan önemli santral yatırımları bulunmaktadır. Sugözü Enerji Santrali 1210 MW (605x2) kurulu kapasite ile Türkiye’nin elektrik ihtiyacının %4’ünü karşılamakta ve yılda yaklaşık 9 milyar kWh elektrik üretmektedir (İSKEN). 450 MW (3x 150) kurulu güç ile yıllık 3 milyar kWh elektrik üreterek Türkiye’nin elektrik enerjisi ihtiyacının %2’sini karşılaması planlanan Tufanbeyli Enerji Santrali yapım aşamasındadır (ENERJİSA, 2007). Ayrıca Adana Yumurtalık’ta Ayas Enerji Santrali (625 MWe) ve Mersin’de Mersin Kombine

Doğalgaz Santrali (570MWe) yatırımları devam etmektedir (EPDK). Bunların yanında özellikle Yumurtalık'ta kurulmak üzere inceleme değerlendirmeye alınmış bir çok enerji santrali lisans başvurusu da yapılmıştır.

Dışa bağımlılığımızı azaltacak enerji üretim kapasitemiz artarken, santrallerin insan sağlığına, çevreye ve tarım alanlarına zarar vermeyecek şekilde uluslararası standartların gerekliliklerine uygun yapılması büyük önem arz etmektedir.

Harita 4.1.4: TR62 Bölgesi Enerji Santralleri Haritası

Kaynak: Farklı kaynaklardan derlenen veriler ÇKA tarafından haritalandırılmıştır, 2013.

Akkuyu nükleer güç santrali

Türkiye’de, 2023 yılına kadar 2 nükleer güç santralinin devreye alınması ve 3. santral inşasına başlanması ile nükleer enerjinin elektrik enerjisi üretimimiz içerisindeki payının 2020 yılına kadar en az %5 seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir.

Bu amaçla; Mersin İli Akkuyu Bölgesi’nde nükleer güç santrali kurulmasına yönelik Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Hükümetleri arasında yapılan anlaşma çerçevesinde projenin yürütülmesi için 13 Aralık 2010 tarihinde Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim A.Ş. adı ile proje şirketi kurulmuştur. İlgili kurumlardan izin, lisans ve ruhsatlar alındıktan sonra inşaat süreci başlayacak ve en geç yedi yıl içerisinde santralin birinci ünitesi ticari işletmeye alınacaktır (ETKB, 2012).

Santralin inşaatında ve işletimi sırasında mümkün olduğunca Türk personelin görev alması ve enerji alanında insan kaynakları kapasitemizin geliştirilmesi, ayrıca en üst düzeyde yerli katkının kullanılması hedeflenmektedir.

Enerji koridoru ve terminali

Arz ve talep coğrafyaları arasındaki farklılık, üretici ülkeleri piyasalara ulaştırarak kaynaklarını ekonomik getiriye dönüştürme, tüketici ülkeleri ise kaynaklara ekonomik koşullarda erişerek enerji arzlarını güvence altında tutma arayışına yönlendirmektedir (ETKB, 2010).

Türkiye küresel enerji sektöründeki gelişmeler ekseninde ve özel jeo-stratejik konumunun getirdiği avantajlar çerçevesinde kendi enerji arz güvenliği bakımından tedarikçi ülke çeşitlendirmesini sağlamanın yanı sıra zengin hidrokarbon kaynaklarının başta AB olmak üzere büyüyen piyasalara taşınmasında önemli rol üstlenmeyi hedeflemiştir (ETKB, 2010).

Bu doğrultuda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı'nda "jeo-stratejik konumumuzu etkin kullanarak enerji alanında bölgesel işbirliği süreçleri çerçevesinde ülkemizi enerji koridoru ve terminali haline getirmek" amacı yer almaktadır.

Harita 4.1.5: Türkiye'deki Doğalgaz ve Ham Petrol Boru Hatları ile TR62 Bölgesi'ndeki Ham Petrol Boru Hatları

Kaynak: BOTAŞ verileriyle ÇKA tarafından hazırlanmıştır, 2013.

Ülkemizin Orta Doğu ve Orta Asya'nın üretiminin dünya pazarlarına ulaşmasında hem bir köprü hem de bir terminal olma hedefi doğrultusunda Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ile Azeri petrolünün Ceyhan'a taşınması ve buradan uluslararası pazarlara ulaştırılması sağlanmaktadır. Kerkük'ten başlayıp Yumurtalık'ta son bulan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı ile Irak petrolünün dünya pazarına ulaşması sağlanmaktadır. Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı, Kırıkkale Orta Anadolu Rafinerisi'nin ham petrol ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak Kazakistan petrolünü Boğazlar'dan geçirmeden Karadeniz'den Akdeniz'e indirmeyi hedefleyen Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı henüz hayata geçmemiştir. Ayrıca TR63 Bölgesi sınırlarında son bulan Batman-Dörtöl Ham Petrol Boru Hattı ile Batman ve çevresinden çıkarılan petrol tüketim noktalarına ulaştırılmaktadır. Tüm bu gelişmeler Ceyhan, Yumurtalık, Dörtöl bölgesini enerji alanında stratejik öneme haiz kılmıştır.

Yumurtalık-Ceyhan Bölgesi'nde petrol ürünleri terminali, deniz terminali, enerji üretimi, azot gübre ve kimya sanayi mevcuttur. Bölgenin potansiyeli ve yatırımlardaki gelişmeler dikkate

alındığında bölgede petrol rafinerisi, petrokimya sanayi, enerji üretimi, petrol taşımacılığı, gemi bakım ve onarımının gelişme eğilimleri olduğu söylenebilir.

Tedbirler

Tedbir 1. Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi ve devam eden büyük ölçekli enerji yatırımlarının tamamlanarak faaliyete geçmesi

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 2010-2014 Stratejik Planı'na göre Ceyhan'a gelen petrol miktarının 2015 yılına kadar 500 milyon varile çıkarılması hedeflenmektedir. Bu şekilde Ceyhan Bölgesi'nin farklı kalite ve özelliklerdeki ham petrolün uluslararası piyasalara sunulabildiği, rafineri, petrokimya tesisleri ve sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihraç terminalinin bulunduğu entegre bir enerji merkezi haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi başta olmak üzere bölgede devam eden büyük ölçekli enerji yatırımlarının tamamlanarak bölgenin faaliyete geçmesi büyük önem arz etmektedir.

Tedbir 2. Yenilenebilir kaynaklara dayalı enerji üretiminin artırılması

Çukurova Bölgesi yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli açısından oldukça zengin bir bölge olmasına rağmen henüz bu potansiyeli yeterince kullanamamaktadır. Yenilenebilir enerji sektörünün bölgede geliştirilmesine yönelik, insan kaynakları, Ar-ge kapasitesi ve teknoloji geliştirme gibi alanları da içine alan bir stratejik yol haritasına ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer yandan, yenilenebilir enerjinin doğal gaz ve kömür gibi yenilenebilir olmayan birincil enerji kaynaklarına alternatif olarak görülmekten öte bu kaynaklarla bir arada gelişecek ve artan elektrik talebinin karşılanmasına diğer kaynaklarla beraber katkı sağlayacak bir kaynak olarak görülmesi gerekmektedir. Özellikle nehir tipi HES'lerin giderek artan bir şekilde çevreci baskı altında kalmasından hareketle, ÇED raporu, yatırım aşamasında düzenlenen yöre halkının bilgilendirilmesi toplantıları gibi yükümlülüklerin halk ve yatırımcı arasında en az ihtilafa neden olacak şekilde titizlikle tasarlanması ve bu konuda gerekli farkındalık yaratma çalışmalarının yürütülmesi önem arz etmektedir.

4.1.2. Öncelik 2: Bölgenin Stratejik Konumunu Avantaja Dönüştürmek

Durum Analizi

Anadolu'nun güneyinde Doğu Akdeniz'de bulunan Çukurova Bölgesi'nin güneydoğusunda Irak'ı da kapsayan Ortadoğu coğrafyası, Doğu Akdeniz kıyılarında yer alan Suriye, Lübnan, İsrail ve Filistin; güneyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs'ı barındıran Kıbrıs adası ve Kuzey Afrika bulunmaktadır.

Çukurova Bölgesi'nin dış ekonomik coğrafyası olarak belirlenen ülkelerdeki nüfusun toplamı yaklaşık 120 milyondur. 120 milyonluk bu komşu coğrafyanın ekonomik büyüklüğü (Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla toplamı) ise yaklaşık 600 milyar ABD dolarıdır.

Bölgenin dış ekonomik coğrafya analizi yapılırken belirtildiği üzere, Çukurova Bölgesi yakın ekonomik coğrafyası ile beklenen düzeyde yoğun ve derin bir ekonomik ilişki geliştirebilmiş değildir. Ancak bu yakın coğrafyanın Çukurova Bölgesi açısından bir önem ifade etmediği anlamına gelmemektedir. Çukurova Bölgesi sahip olduğu ulaşım ağı ve lojistik imkânları sayesinde Türkiye'deki bölgeler içinde, hinterlandı ile dış ekonomik coğrafyası arasındaki ticarî ilişkilerde taşıyıcı rolü oynamaya ve bir "hub" teşkil etmeye en yakın bölgedir. Bu avantajın kaynakları Çukurova Bölgesi'nin sahip olduğu karayolu, demiryolu, limanı, boru hatları ile inşa edilmekte olan havalimanı ve lojistik köydür. Tüm bunlara aşağıda sırası ile değinilmektedir.

Karayolu

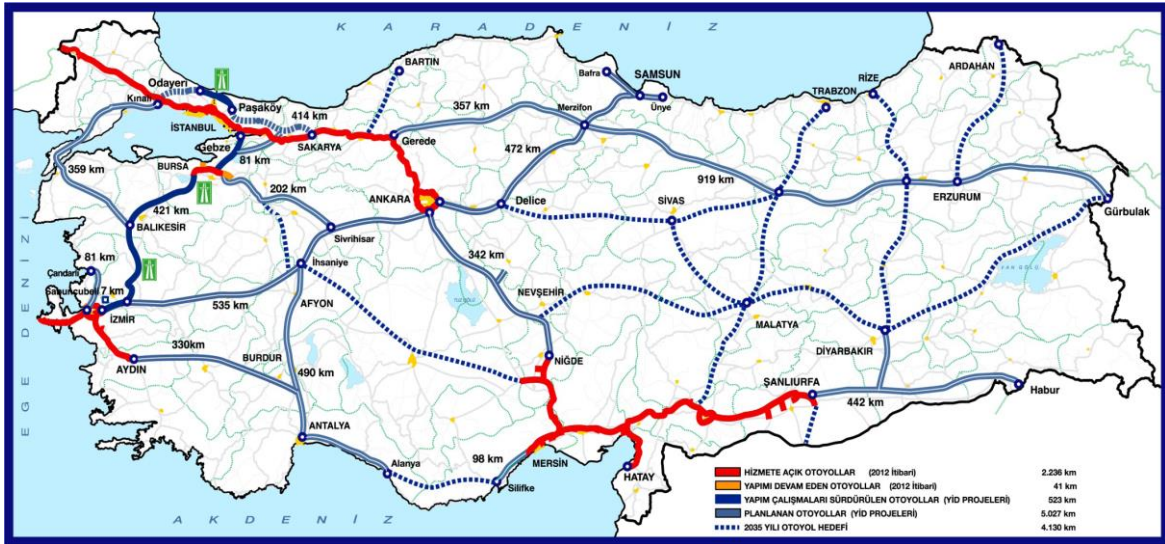
Çukurova Bölgesi Türkiye'nin güneydoğusuna ve doğusuna doğru yönelen çift yönlü E-90 karayolu ve buna ilaveten bir otoyol ile bağlanmaktadır. Bu yollar İskenderun ve Hatay üzerinden Suriye'ye bağlanmaktadır. Otoyol bağlantısı Şanlıurfa'ya kadar devam etmektedir. Geriye kalan kısım Habur üzerinden Irak'a bağlanmaktadır. Otoyol kuzey yönünde Toros Dağlarını aşarak İç Anadolu'ya bağlanmakta, batı yönünde ise Mersin'e uzanmaktadır. Otoyola paralel olarak Adana Mersin arasında çift yönlü bir karayolu da bulunmaktadır. Mersin–Antalya arasında Akdeniz sahili boyunca çift yönlü yol inşası büyük oranda tamamlanmakla birlikte halen devam etmektedir. Aynı şekilde Silifke üzerinden kuzeyde Karaman ve Konya'ya uzanan yol da çift yönlü hale getirilmek üzere inşa çalışmaları devam etmektedir.

Harita 4.1.6: Bölgenin Batısında Mevcut ve Planlanan Devlet Yolları

Kaynak: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

Harita 4.1.7: Türkiye'deki Mevcut ve Planlanan Otoyollar

Kaynak: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

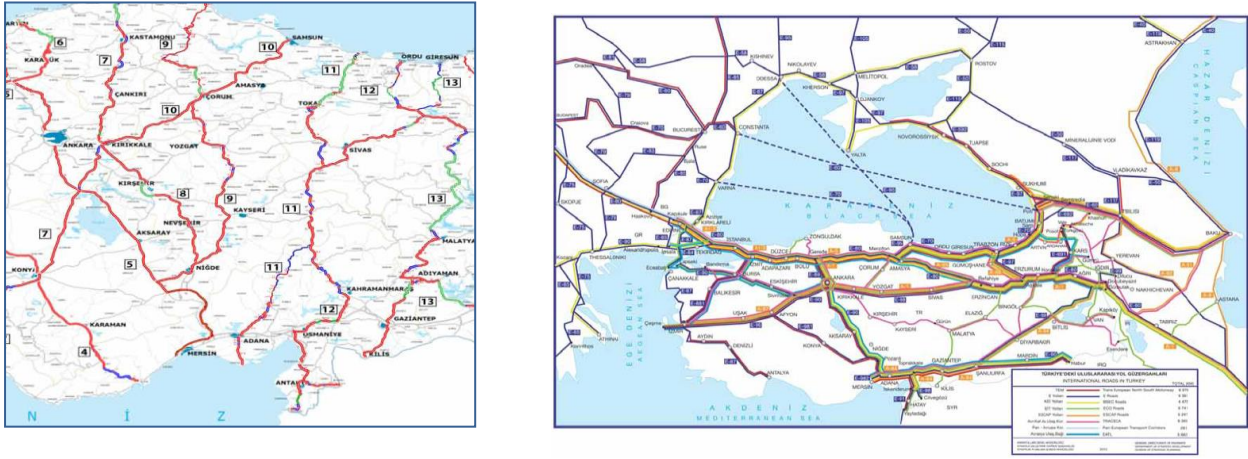
Bahsi geçen karayolu ağlarıyla Çukurova Bölgesi'nin diğer bölgelerle güçlü olan karayolu ulaşımı daha da güçlendirilmektedir. Kuşkusuz bu yollar bölgenin ekonomik faaliyetlerini canlandırırken bölgenin en önemli varlıklarından biri olan Mersin Limanı'nın hinterlandı ile olan bağlantısını güçlendirmek suretiyle özelde Mersin, genelde Çukurova Bölgesi'nin stratejik konumunu güçlendirmektedir.

Yukarıda yer alan haritada Türkiye'nin 2023 ve 2035 yılı otoyol hedefleri gösterilmektedir. Haritadaki tüm otoyolların Yap-İşlet-Devret modeli ile yapılması planlanmaktadır. Sürekli mavi çizgi 2023 yılı, kesikli mavi çizgi ise 2035 yılı hedeflerini göstermektedir. Buna göre 2023 yılına dönük hali hazırda Şanlıurfa'dan gelen ve Adana'dan geçerek Mersin'e ulaşan otoyolun Antalya yönünde Silifke'ye kadar devam edeceği görülmektedir. 2023 yılı itibarıyla Antalya-Alanya ve Şanlıurfa-Habur arası da otoyol inşa edilmesi planlanmaktadır. 2035 itibarıyla ise Alanya-Silifke arası otoyolun

tamamlanması planlanmakta olup tüm bunların sonucunda batıda Antalya'ya ve doğuda Irak ve Suriye sınırlarına, Kuzeyde İç Anadolu'ya otoyol bağlantısı sağlanmış olacaktır.

Doğu batı yönündeki mevcut güçlü bağlantıları yapılan takviyeye ilave olarak Türkiye'nin merkezi düzeyde ulaşım stratejisinin önemli parçalarından biri de kuzey güney akslarıdır. Bu kapsamda Türkiye'nin kuzeyi ile güneyindeki iller, mevcut yol ağında yapılan iyileştirme ve ilavelerle birbirine daha sıkı bağlanacaktır. Kuzey-güney aksları bağlamında Çukurova Bölgesi Karadeniz kıyısında bulunan Zonguldak, Kastamonu, Sinop, Samsun, Ordu ve Giresun'a bağlanmış olacaktır. Aşağıdaki haritadan da görüleceği üzere bu akslar aracılığı ile İç Anadolu'daki birçok il ile bağlantı güçlenmiş olacaktır. Aşağıda yer alan ikinci harita, Türkiye karayollarının uluslararası karayolu ağı ile bağlantısını göstermektedir. Türkiye'nin Avrupa-Asya ve Avrupa-Ortadoğu aksındaki kilit konumu açıkça görülmektedir.

Harita 4.1.8: Türkiye'deki Ulusal ve Uluslararası Ulaşım Aksları

Kaynak: T.C.Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

Çukurova Bölgesi Avrupa'dan gelen ana ulaşım yolunun Ortadoğu'ya uzanan kesiminde önemli bir geçiş noktasıdır. Her ne kadar yol ağı üzerinde çok sayıda şehir bulunsun da Çukurova Bölgesi'nin bu uluslararası yol ağı üzerinde kilit rolü vardır. Bölgenin sahip olduğu diğer bağlantı modları (liman, havayolu, demiryolu, boru hatları) ve bölgenin tarım ve sanayi potansiyeli, bölgeyi yol ağı üzerindeki en stratejik merkezlerden biri haline getirmektedir.

Çukurova Bölgesi'nin doğu batı uzantısında otoyola paralel uzanan D-400 karayolu bölgenin iki büyük şehri Adana ve Mersin'in kent merkezinden geçmektedir. Mersin'in liman trafiği ve Adana'ya batıdan ve kuzeyden gelip doğu yönünde giden trafik her iki şehrin trafiğini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca yaz mevsiminde Adana'dan Mersin'e yönelen deniz turizmi Mersin'den Erdemli yönüne doğru trafiği ciddi şekilde yoğunlaştırmaktadır. D-400 karayolu her iki şehrin trafiğini kaldıramaz duruma gelmiştir. Adana'da bu trafiği rahatlatmak için bir güney çevre yolunun inşası çalışmaları sürdürülmektedir. Mersin'de ise özellikle Erdemli yönünde ve liman çevresinde trafiği rahatlatmak amaçlı bir yol planlaması mevcut değildir.

Demiryolu

Çukurova Bölgesi'nin stratejik konumunu vurgulayan bir diğer konu bölgenin mevcut demiryolu bağlantısı ve geleceğe yönelik olarak kurgulanan demiryolu bağlantılarıdır. Türkiye'de 2003 yılından itibaren adeta bir demiryolu seferberliği başlatılmış olup geride kalan 10 yılda mevcut demiryolu hatları, Cumhuriyet öncesinden kalan yollar da dâhil olmak üzere, büyük oranda yenilenmiştir. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'ndan alınan aşağıdaki harita 2012 yılı itibariyle Türkiye'nin demiryolu hatlarını göstermektedir. 2012 yılı itibariyle Çukurova Bölgesi'ndeki hatlar da yenilenmiş durumdadır.

Harita 4.1.9: Türkiye'deki Demiryolları

Kaynak: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2012.

Söz konusu haritadan görülebileceği üzere gerek Adana gerekse Mersin Türkiye'nin Batı Akdeniz hariç tüm bölgelerine demiryolu ile bağlıdır. Bölge açısından en stratejik bağlantılar Gaziantep üzerinden güneydoğuya, Malatya üzerinden Kuzeydoğu Anadolu'ya ve Doğu Anadolu'ya, Kayseri-Sivas üzerinden Samsuna giden bağlantılardır. Bu bağlantıların stratejik niteliği Çukurova Bölgesi'ni ulusal sınırların ötesine taşımasıdır.

Güneydoğu yönüne giden hat bölgeyi bir yandan tarımsal üretim yönünden yüksek potansiyele sahip GAP havzasına, diğer yandan Suriye ve Irak'a bağlamaktadır. Doğu Anadolu yönündeki hat bölgeyi İran ve ötesindeki Asya ülkeleri ile birleştirmektedir. Kuzeydoğu Anadolu yönündeki hat ise Gürcistan ve Orta Asya ile bağlantı kurmaktadır. Aynı hat tarihi ipek yolunu canlandırma projesi olan TRACECA kapsamında Gürcistan'a bağlanmakta olup demiryolunun inşaat çalışmaları devam etmektedir.

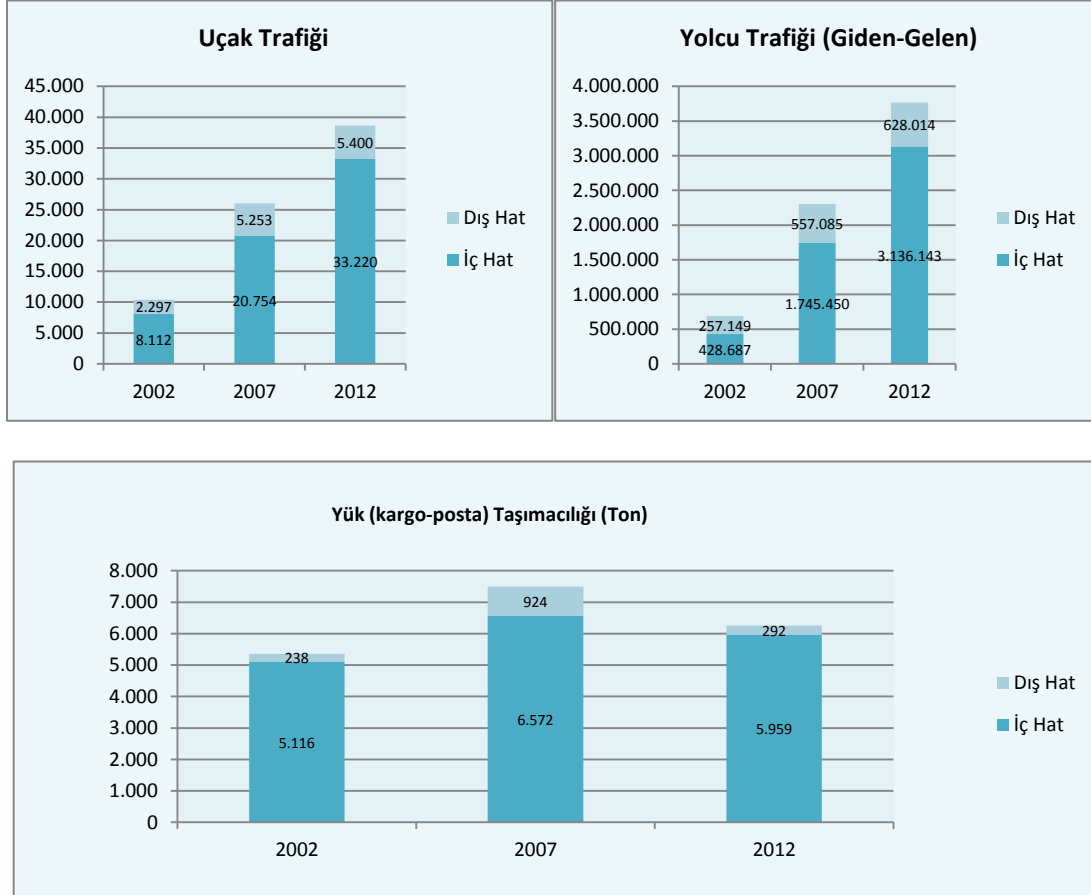
Samsun'a giden hat ise Samsun limanı üzerinden Karadeniz'in kuzey kıyısındaki Kavkaz'dan Rusya'ya bağlanmaktadır. Rusya üzerinden Orta Asya ve Orta Doğu'ya kombine yük taşımacılığını Türkiye üzerinden yapmak üzere Samsun – Kavkaz Tren Feri Hattı 19 Şubat 2013 tarihinde açılmıştır. Bu hat ile Kavkaz limanından ferilere yüklenen vagonların Samsun üzerinden Akdeniz ve Ortadoğu'ya da transit olarak taşınması mümkün hale gelmiştir. Kavkaz ferri hattına benzer şekilde Samsun ile Gürcistan Poti Limanı ve Bulgaristan Varna Limanı arasında da bağlantı kurulması planlanmaktadır. Bu

hatlardan da Akdeniz ve Ortadoğu'ya demiryolu bağlantısı ile transit taşımacılık olanağı doğacak ve daha önemlisi Samsun-Kavkaz, Samsun-Poti ve Samsun-Varna tren ferri hatlarından gelen transit yük demiryolu ile Mersin Limanı'na ulaşacaktır.

Havayolu

Çukurova Bölgesi'ne havayolu ile ulaşım Adana Havaalanı aracılığı ile yapılmaktadır. Mersin'de havaalanı bulunmadığından Adana Havaalanı her iki şehre ve bölgeye hizmet vermektedir.

Şekil 4.1.1: Adana Havaalanı Uçak Ve Yolcu Trafiği İle Yük Taşımacılığı

Kaynak: DHMİ.

Yukarıda grafiklerde Adana Havaalanının 2002 yılından bu yana uçak ve yolcu trafiğine ilişkin bilgiler gösterilmiştir. 2002 yılında 10 bin civarında olan gelen-giden uçak trafiği 2012 yılsonu itibariyle 40 bine yaklaşmıştır. Gelen giden yolcu trafiği ise 2002 yılında 685 bin dolayından 2012 yılında 4 milyona yakın bir değer almıştır. Hava trafiğindeki bu çarpıcı gelişme iç hatlar lehine olup Türkiye'de geride kalan 10 yılda havayolu ulaşımındaki büyük gelişmeyle paralellik göstermektedir. Adana Havaalanı'nın 2002 yılından bu yana kargo ve posta yük trafiğine ilişkin gelişmeler soldaki grafikte gösterilmektedir. Yük trafiği 2002 yılı itibariyle 5.500 ton civarında olup çok düşük miktardadır. 2012 yılına gelindiğinde ise dış hatlarda yük taşımacılığında önemli bir değişiklik olmazken iç hatlardaki artış da yolcu trafiğine nispetle çok düşük düzeydedir. Yük taşımacılığındaki düşük seviye yük taşımacılığında havayolunun payının düşük olması ile de ilişkilidir.

Adana Havaalanı'nın gelen giden yolcu trafiğindeki çarpıcı artış ve havaalanının Mersin'e uzaklığı her iki ile hizmet verecek büyük ve bölgesel bir havalimanının yapılmasını gündeme getirmiştir. Bölgenin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları da göz önüne alınarak Tarsus-Yenice'de Çukurova Bölgesel Havalimanı yapılmasına karar verilmiştir. Havaalanı Yap-İşlet-Devret modeliyle ihale edilmiştir. Havaalanının 15 milyon yolcu kapasiteli ve kargo ulaşımına uygun olması planlanmaktadır.

Boru Hatları

Çukurova Bölgesi Türkiye'deki tüm petrol boru hatlarının varış noktasıdır. Ceyhan'daki Botaş terminaline gelen toplam üç adet boru hattının ikisi Irak'tan, biri Bakü'den ham petrol taşımaktadır. Irak'tan gelen hatların taşıma kapasitesi yıllık 71 milyon ton, Bakü'den gelen hattın ise yıllık 50 milyon tondur. Bölgeye gelen ham petrol BOTAŞ Limanı'ndan yurt dışına sevk edilmektedir. Ayrıca Ceyhan'dan başlayıp Kırıkkale'ye uzanan bir boru hattıyla Kırıkkale'ye rafine edilmek üzere ham petrol sevkiyatı da yapılmaktadır. Ceyhan'a gelen ham petrol kısmen Türkiye'de, çoğunlukla da yurtdışında rafine edilmektedir. Bölgede henüz bir petrol rafinerisi bulunmamaktadır.

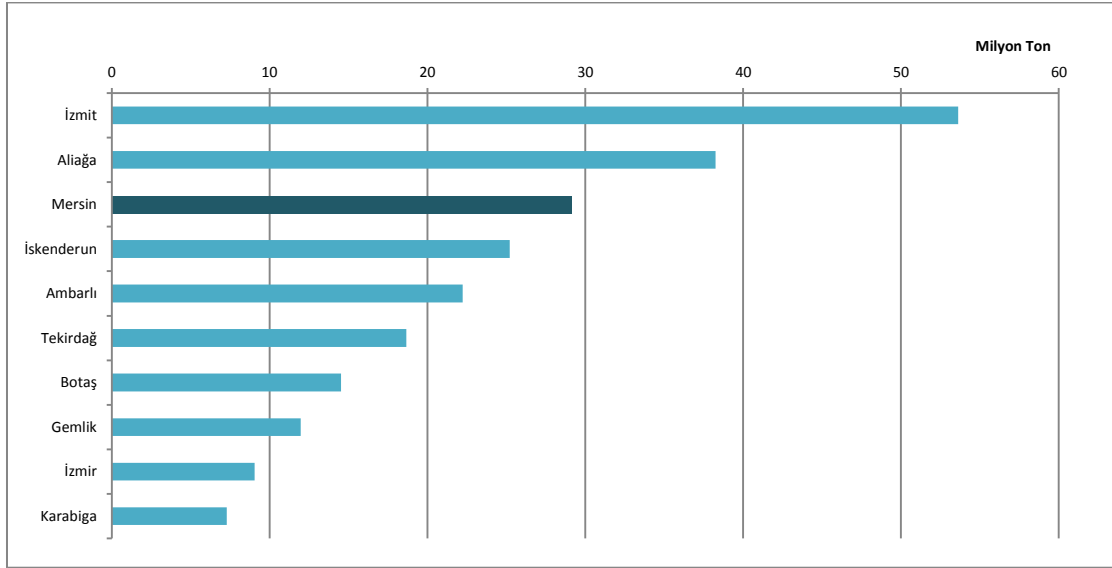
Denizyolu

Doğu Akdeniz kıyısında bulunan Çukurova Bölgesi'ne gerek komşu bölgeleri düzeyinde gerekse ulusal düzeyde en büyük avantaj sağlayan husus deniz ulaştırmasında sahip olduğu potansiyeldir. Bölgenin liman kenti Mersin Türkiye'nin en büyük limanlarından birine sahiptir. Adana-Ceyhan'da bulunan BOTAŞ Limanı 65,5 milyon ton yük elleçlemesi ile 2011 yılında Türkiye limanları içinde birinci sıradadır. Ancak bu liman bölgeye Irak ve Azerbaycan'dan gelen ham petrolün yurtdışına sevk edilmesi nedeniyle bölgeye hâlihazırda stratejik bir önem kazandırmakla birlikte ekonomik etkisi kayda değer değildir. Bu limanın ve gelen boru hatlarının ancak ham petrolün bölgede işlenmeye başlanması halinde ekonomik yönden ciddi katkılar sunacağı beklenmektedir.

Bölgedeki Mersin Limanı ve BOTAŞ Limanı'na ilave olarak Mersin-Taşucu Limanı ve Toros Ceyhan Terminali bulunmaktadır. Ancak Çukurova Bölgesi'nin en büyük ve stratejik limanı hinterlandı ve etki alanı açısından Mersin Limanıdır. Aşağıdaki grafikte elleçlenen yük miktarı bakımından Türkiye'nin ilk 10 limanı gösterilmiştir. Mersin Limanı üçüncü sıradadır.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu'na göre Mersin Limanı'nın hinterlandı aşağıdaki haritada gösterilmiştir.

Şekil 4.1.2: Elleçlenen Toplam Yük Miktarına Göre Türkiye’deki İlk 10 Liman

Kaynak: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

Harita 4.1.10: Karayolu Ağına Göre Liman Etki Alanları

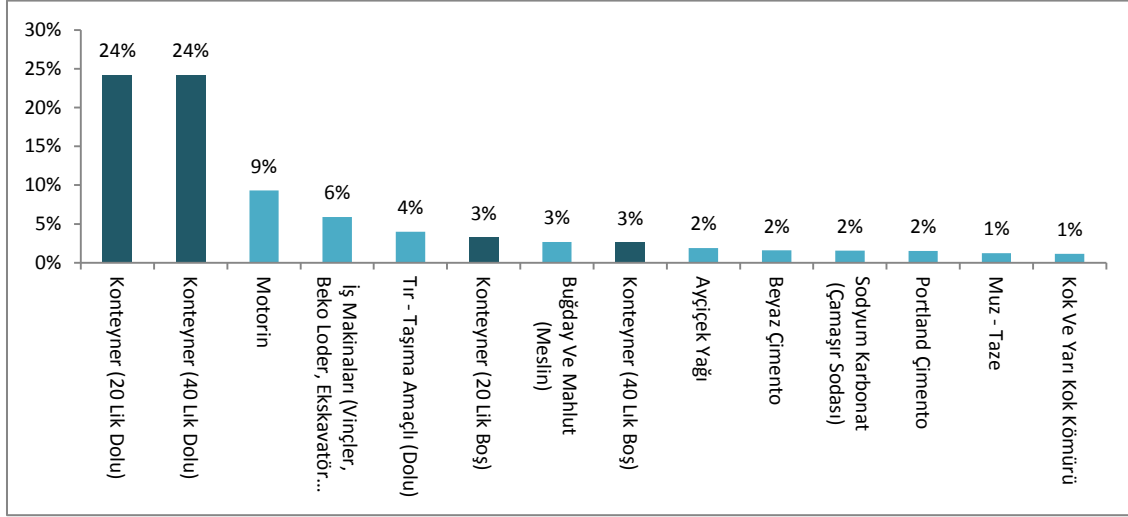
Kaynak: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu.

Mersin Limanı’nı etki alanı ve hinterlandı İç Anadolu bölgesi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya uzanmaktadır. Çukurova Bölgesi’nin karayolu ve demiryolu bağlantıları düşünüldüğünde ekonomik gelişme ilerledikçe bu art alanların doğu ve kuzeydoğuya doğru yayılması muhtemeldir. Ayrıca Türkiye’nin uluslararası lojistik “hub” hedefine yönelik komşu ülkeler ve bölgelerle işbirliği geliştikçe Mersin Limanı etki ve art alanı bir yandan Orta Asya’ya doğru derinleşecek öte yandan Samsun Limanı’ndan Orta Doğu ve Afrika’ya yönelen yükler, demiryolu aracılığıyla Mersin’e gelecek ve buradan dünyaya açılacaktır.

Mersin Limanı’nın esas ihtisas alanı konteyner taşımacılığıdır. Toplam yük elleçlemede Türkiye’de üçüncü sırada olan Mersin Limanı Konteyner taşımacılığında bir sıra ilerleyerek Ambarlı Limanı’ndan sonra ikinci sırada gelmektedir. Aşağıdaki grafikte Mersin Limanı’nda 2012 yılında

elleçlenen yüklerin yük türü itibarıyla yüzde payları büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Grafikte konteyner tipi yükler koyu renkle gösterilmiştir. Görülebileceği üzere dolu elleçlenen konteynerler toplam yükün yarısına yakın olup boş konteynerler de ilave edildiğinde limanda elleçlenen yükün yarısından fazlasına tekabül etmektedir.

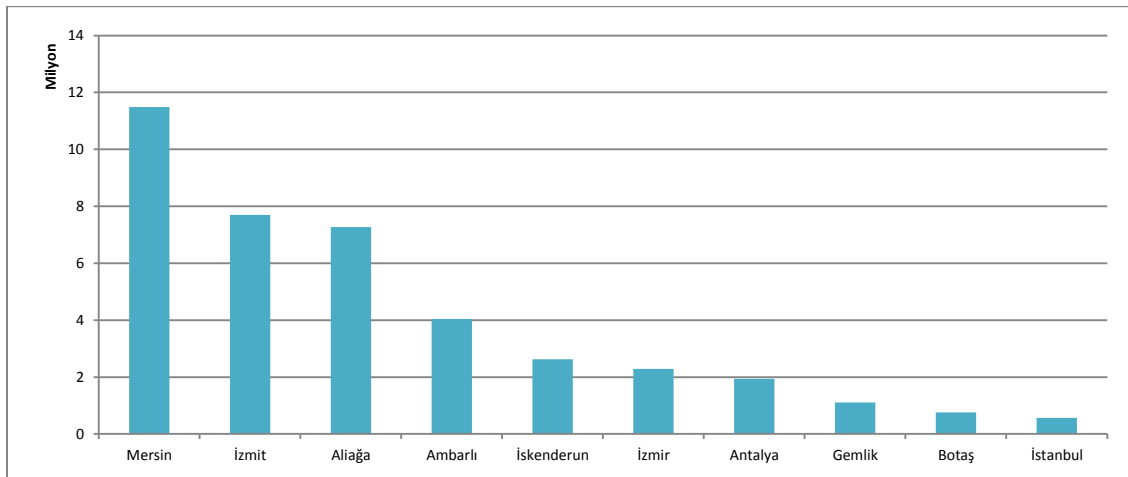
Şekil 4.1.3: Mersin Limanı'nda Elleçlenen Yükün Toplam İçindeki Payı (2012)

Kaynak: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü.

Sahip olduğu potansiyelle Mersin Limanı mevcut durumda Çukurova Bölgesi'nin dış ekonomik coğrafyası ile yük taşımacılığında birinci sıradadır. Aşağıdaki grafikte Türkiye ve Çukurova Bölgesi'nin dış ekonomik coğrafyası arasında yük taşımacılığında limanlar sıralanmıştır. Mersin Limanı'nın yakın takipçileri İzmit ve Aliğa Limanları olup Akdeniz Limanları oldukça geridedir. Mersin'in gerek dünyaya gerekse yakın coğrafyaya açılmada Türkiye'nin önemli çıkış kapılarından bir tanesi olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin dış ticaretinde Afrika ve Orta Doğu'nun ağırlığı arttıkça Mersin Limanı'nın önemin de artması beklenebilir.

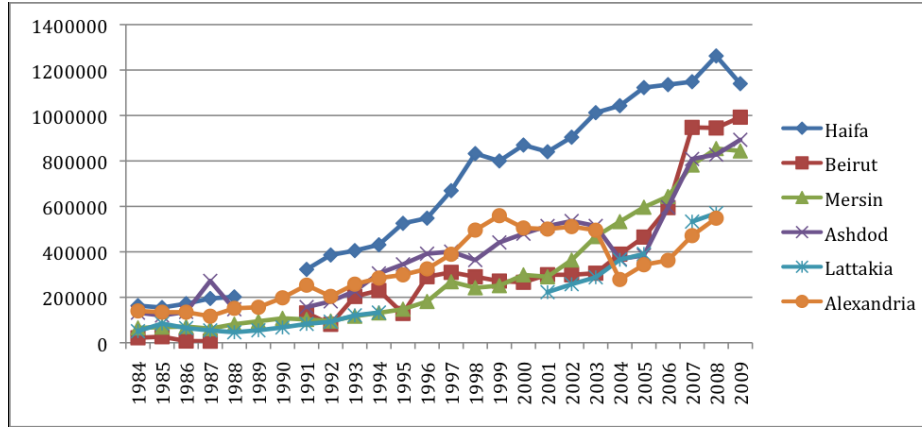
Şekil 4.1.4: Mersin Limanı'ndan Çukurova Bölgesi'nin Dış Ekonomik Coğrafyasına Taşınan Yük

Kaynak: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü.

Mersin Limanı yalnızca Türkiye limanları arasında değil Akdeniz Limanları içinde de iddialı bir konumda bulunmaktadır. OECD, Global Liman Şehirleri Rekabetçilik Araştırması kapsamında Mersin Limanı'nı incelemiştir. OECD uzmanlarının geniş bir veri tabanı ve detaylı analizlerle yaptığı çalışma sonucunda Mersin Limanı'nın Akdeniz Limanları içindeki konumu ortaya konmuştur. Bu çalışmadan elde edilen aşağıdaki grafikçe göre Doğu Akdeniz limanlarının 1984-2009 yılları arasında büyüme oranları gösterilmiştir. Doğu Akdeniz'deki tüm limanlar ilgili zaman periyodunda büyümüş olsa da Mersin Limanı'nın gösterdiği istikrarlı büyüme diğer limanların dalgalı büyümesi arasında göze çarpmaktadır.

Şekil 4.1.5: Doğu Akdeniz Limanları Büyüme Hızları

Kaynak: OECD, "The Competitiveness of Global Port Cities: The Case of Mersin", 2013.

Aynı çalışmada Mersin Limanı'nın Akdeniz Limanları içindeki rekabet gücü denizyolu bağlantıları, liman verimliliği, hinterland bağlantıları ve limanlar arası – liman içi rekabet bakımından da incelenmiştir. OECD raporunda ulaşılan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

1. Denizyolu Bağlantıları: Mersin Limanı'nın kıtalar arası denizyolu ulaşımında rolü çok kısıtlıdır. Mersin Limanı Asya-Avrupa arası deniz taşımacılığı yapan en büyük 11 uluslararası şirketin yalnızca bir tanesinin güzergâhında bir uğrak noktasıdır. Kuzey Amerika, Afrika ve Latin Amerika hatlarında ise Mersin yoktur. Bu bakımdan Mersin Limanı gerek Akdeniz'deki diğer ülke limanlarından gerekse Türkiye'nin diğer şehir limanlarından geride bulunmaktadır.

Uluslararası hatlarda yer bulamamasına rağmen Doğu Akdeniz limanları içinde merkezi bir konuma sahiptir. Bir limanın merkezî konumunu ölçmeye yarayan teknik analizler sonucunda OECD uzmanları *merkezi olma* bakımından Mersin Limanı'nın Pire ve İskenderiye Limanlarından sonra Doğu Akdeniz'de üçüncü sırada bulunmaktadır. Mersin Limanı halen İskenderun, Beyrut, Lazkiye ve Antalya Limanı gibi limanlar arasında bir düğüm noktası durumundadır.

2. Verimlilik: Liman verimliliği bir geminin yanaşma limanında kalma süresini kısaltarak bir yandan taşımacılık maliyetlerini düşürür bir yandan da limanın işlem hacmi kapasitesini artırır. Liman verimliliği 1000 TEU yükün ortalama elleçleme süresi üzerinden hesaplanmış ve Mersin Limanı'nın Akdeniz limanları içinde görece verimli limanlardan bir tanesi olduğu ortaya çıkmıştır. Mersin Limanı Dimya, Marsilya ve Napoli gibi önemli limanları geride bırakmıştır.

- Mevcut kapasitesi yıllık 1.687.000 TEU olan Mersin Konteyner Limanı'nın kapasitesini 12 milyon TEU'ya çıkarmak için çalışmalar halen devam etmektedir.

Harita 4.1.12: Bölgeler Arası Lojistik İlişkiler Şeması

Kaynak: ÇKA tarafından ilgili bölgelerle işbirliği içerisinde hazırlanmıştır.

Tedbirler

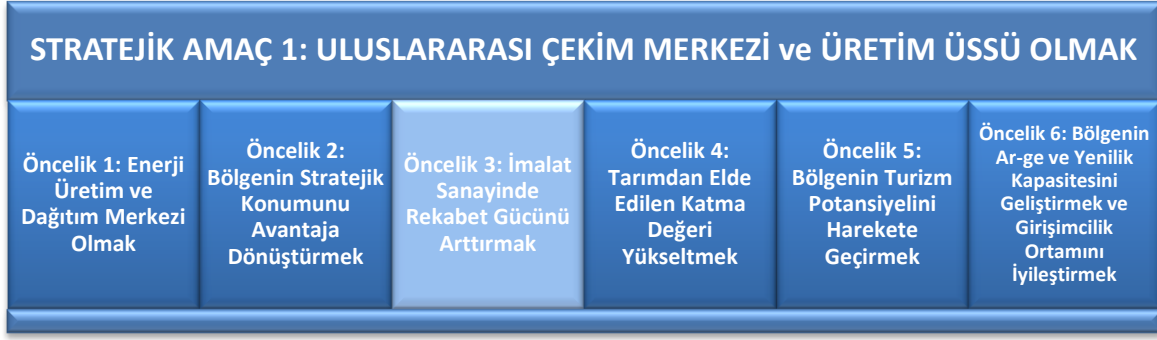
Tedbir 1. Bölgelerarası ve bölge içi ulaşım entegrasyonunun sağlanması

Ulusal düzeyde planlanan ve hayata geçirilen demiryolu, karayolu, havayolu ve liman yatırımları ile Çukurova Bölgesi'ne ulaşımında bir üs olma misyonu yüklendiği gözlenmektedir. Bölgenin bu misyonu yerine getirebilmesi ve bunu bir rekabet avantajına dönüştürebilmesi için taşıma modları arasında uyumun sağlanması, özellikle limana gerek yurtiçinden gerekse yurtdışından gelen yükün kesintisiz ve en kısa sürede hedef noktaya aktarılabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle havayolu-demiryolu-karayolu-denizyolu bağlantılarının sistematik bir biçimde ve yüksek teknolojiye sahip bir altyapı çerçevesinde kurulması önem arz etmektedir.

Tedbir 2. Bölge içi ve bölgeler arası lojistik ağının güçlendirilmesi

Merkezi düzeyde hayata geçirilen büyük ulaşım projeleri bölgenin yurtiçi ve yurtdışı erişilebilirliğine katkı yaparken lojistiğin diğer unsurlarının da katkısı azami düzeye çıkarılmalıdır. Ulaşım ağının etkisini en üst düzeye çıkarabilmek için özellikle depolama, muhafaza, yükleme ve boşaltma istasyonlarının güçlendirmesi gerekmektedir. Planlanan lojistik merkez ve köylerin, aktarma istasyonlarının da bu amaca yönelik olması lojistik ağının güçlendirilmesi ihtiyacının bir gereğidir. Çukurova Bölgesi'nin bu çerçevede özellikle Mersin limanını bir çıkış kapısı olarak kullanan Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki düzey-2 bölgeleriyle birlikte çalışarak bir lojistik ağı planlaması yapması uygun olacaktır.

4.1.3. Öncelik 3: İmalat Sanayinde Rekabet Gücünü Arttırmak

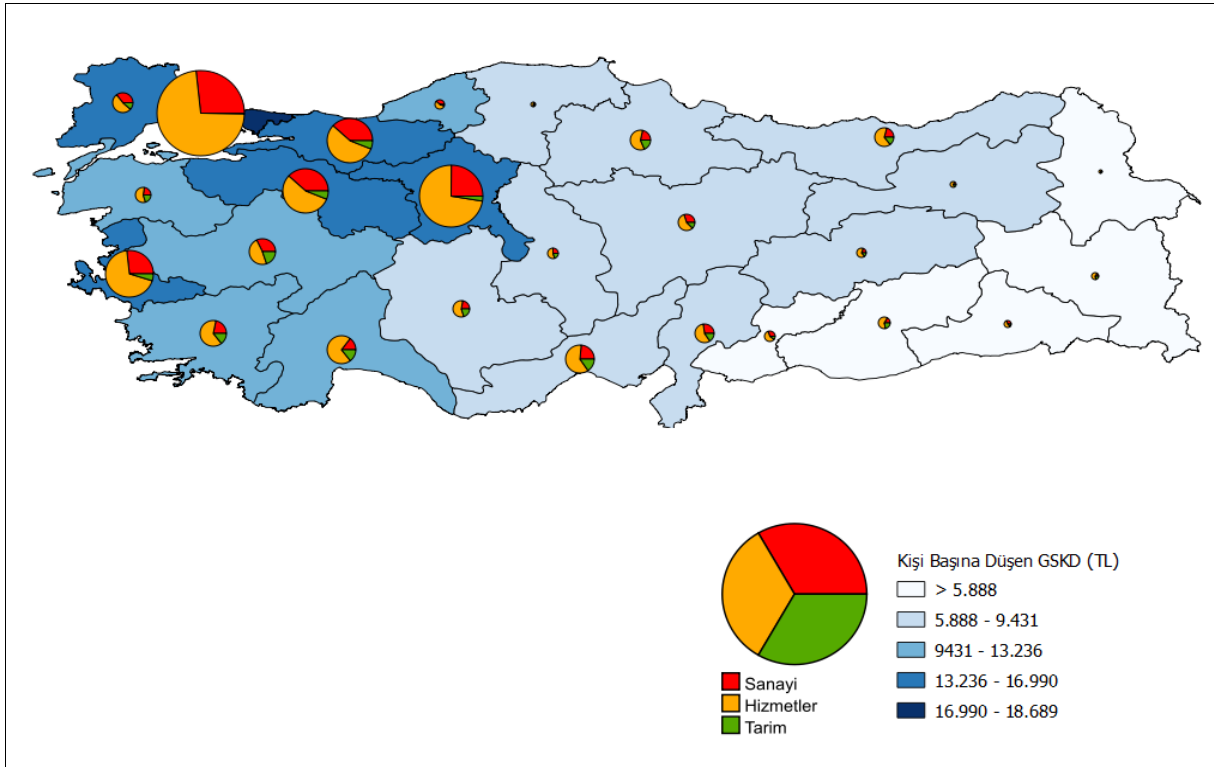
Durum Analizi

Genel Ekonomik Görünüm ve Sektörlerin Gelişimi

Türkiye'nin genel ekonomik görünümüne bakıldığında genel olarak hizmetler sektörünün Gayrisafi Katma Değer (GSKD) içindeki payının tarım ve sanayiye göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanında GSKD'si yüksek olan bölgelerde tarımın payının düşük olduğu, GSKD'si düşük olan bölgelerde ise sanayinin payının düşük olduğu gözlenmektedir.

9.431 TL kişi başına GSKD ile TR62 Bölgesi Düzey 2 bölgeler içerisinde en yüksek gayri safi katma değere sahip 3. bölgeler grubunda yer almakta olup bölgede GSKD içinde en yüksek payı sırasıyla hizmetler, sanayi ve tarım almaktadır. Türkiye'nin sanayileşme süreci açısından bölgenin tarihsel konumu göz önüne alındığında GSKD içinde tarımın payının büyüklüğü dikkat çekicidir.

Harita 4.1.13: Düzey 2 Bölgelerinde Gayrisafi Katma Değer, (2008, 1.000 TL)

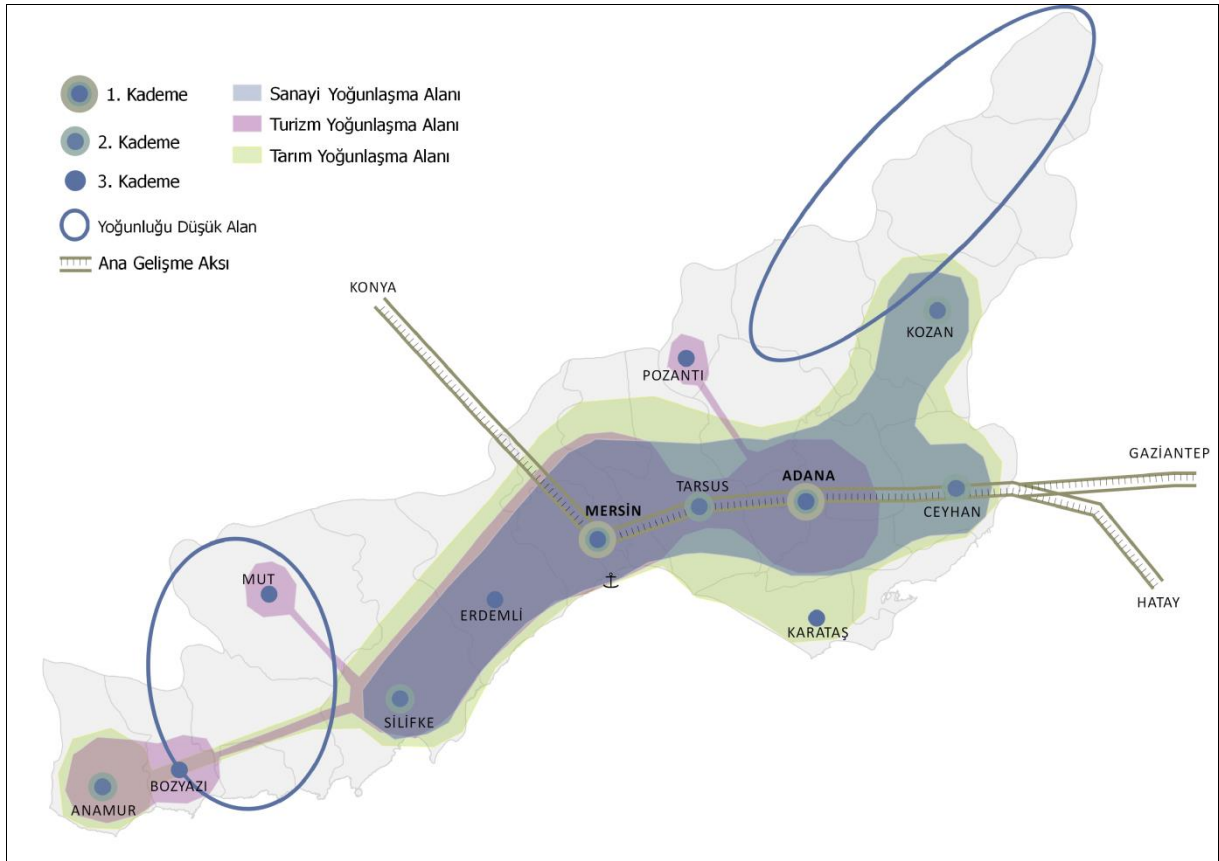

Kaynak: TÜİK 2008

Bölgenin ekonomik yapısının mekânsal dağılımı incelendiğinde tarım, sanayi ve turizmin Adana-Tarsus-Mersin metropol alanında en fazla yoğunlaştığı, Adana'nın Kozan ve Ceyhan ilçelerinde tarım ve sanayinin; Mersin'in Erdemli, Silifke ve Anamur ilçelerinde ise tarım ve turizmin yoğunlaştığı görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşma alanları ve Çukurova Bölgesi kademelenme haritası çakıştırılarak elde edilen haritada coğrafik yapının sebep olduğu kuzey-güney ayrımının etkisi net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Adana'nın kuzey ilçeleri ve Mersin'in Anamur haricindeki merkeze uzak ilçeleri ile merkez ilçelerin kuzey kısımları dağlık yapıda olup, bu bölgelerde toprak verimliliği düşük ve tarımsal üretim geçimlik tarım şeklindedir. Sanayi tesislerinin de yok denecek kadar az olması ve turizm faaliyetlerinin henüz yaygınlaşmamış olması sebepleriyle bu alanlarda nüfus yoğunluğu da ekonomik faaliyetlere paralel olarak oldukça düşüktür.

Harita 4.1.14: Tarım, Sanayi Ve Turizm Yoğunlaşma Alanları Mekânsal Dağılımı

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Bölgenin ekonomik yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için bölge içerisindeki sektörlerin gelişiminin değerlendirilmesi gerekmektedir. Şüphesiz bir sektördeki gelişim sektörün kendi içerisindeki gelişmeler yanında ülkede meydana gelen değişimlerden de etkilenmektedir. Bu nedenle bir bölgedeki sektörlerin belirli bir zaman aralığındaki değişimlerin ülkedeki gelişmeler, sektördeki gelişmeler ve bölgenin kendisine özgü özellikleri sonucu ortaya çıkan gelişmelerden ayırmak

gerekmektedir. Bunu sağlamak için SGK 2008–2011 yılları sigortalı çalışan sayıları üzerinden bölgedeki sektörlerin gelişimi Shift Share Analizi¹ yöntemi aracılığı ile incelenmiştir.

Analiz sonuçlarına göre hem ülke ekonomisinin büyüme oranının üzerinde büyüyen hem de bölgedeki sektörel büyüme oranı, sektörün ulusal büyüme oranından yüksek olan sektörler şunlardır;

- Ormancılık ve Tomrukçuluk
- Deri ve İlgili Ürünler İmalatı
- Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
- Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı
- Mobilya İmalatı

Yükselen sektörler olarak nitelendirebileceğimiz bu sektörlerde 2008 – 2011 yılları arasında TR62 Bölgesi önemli bir çekim merkezi niteliği taşımaktadır. Bunun yanında analiz sonuçlarına göre bölgede en fazla istihdam artışı sağlayan sektörler ise şunlardır;

- Gıda Ürünleri İmalatı
- Tekstil Ürünleri İmalatı
- Metalik Olmayan Ürünler İmalatı
- Makine ve Teçhizat Hariç Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı
- Makine ve Ekipman İmalatı

Bu sektörlerde TR62 Bölgesi önemli bir rekabet avantajı taşımakla birlikte 2008–2011 yılları arasında bu sektörlerdeki büyüme oranı ülke ekonomisi oranının altında kalmıştır.

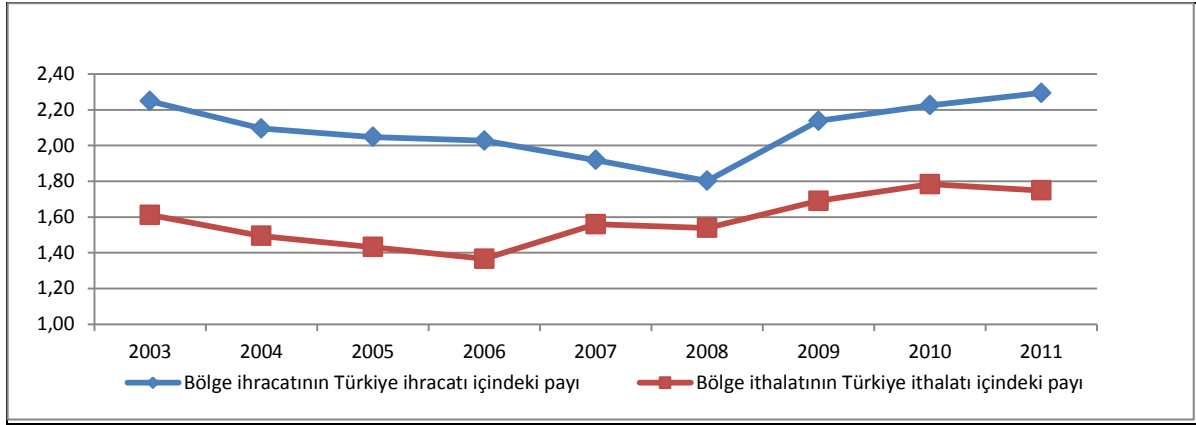
Dış Ticaretin Gelişimi

TR62 Bölgesi'nin dış ticaretinin gelişimine bakıldığında 2003–2008 yılları arasında bölge ihracatının ülke içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. 2008 yılından itibaren yeniden yükselişe geçen bölge 2011 yılında ülke ihracatının %2,29'unu gerçekleştirerek 2003 yılındaki performansını yakalamıştır.

Bölgenin ülke ithalatı içerisindeki payının yıllar içerisindeki gelişimi ihracata benzer bir seyir izlemektedir. Bununla birlikte 2003 yılında ülke ithalatının %1,61'i bölgede gerçekleştirilirken bu oran 2011 yılına gelindiğinde %1,75'e yükselmiştir.

¹ Açıklama için EKLER bölümüne bakınız.

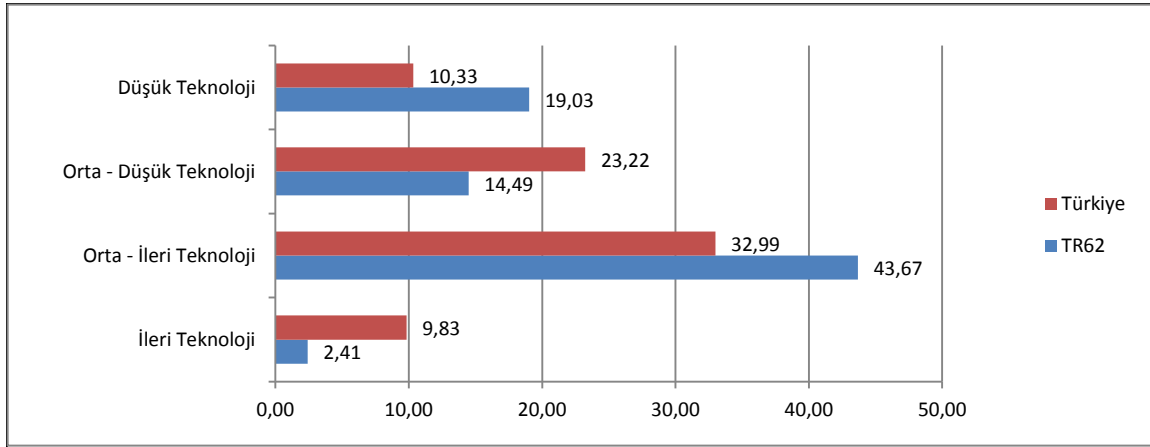
Şekil 4.1.6: TR62 Bölge Dış Ticaretinin Türkiye Dış Ticareti İçerisindeki Payı²

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri 2003 – 2011

Bölge açısından dikkati çeken bir diğer nokta bölge dış ticaret payının kriz yıllarında yükselişe geçtiğidir. Buradan bölge dış ticaretinin kriz yıllarında ülke dış ticaretine oranla daha az etkilendiği yorumu yapılabilir.

Şekil 4.1.7: 2011 Yılında TR62 ve Türkiye İthalatının Teknoloji Düzeyi

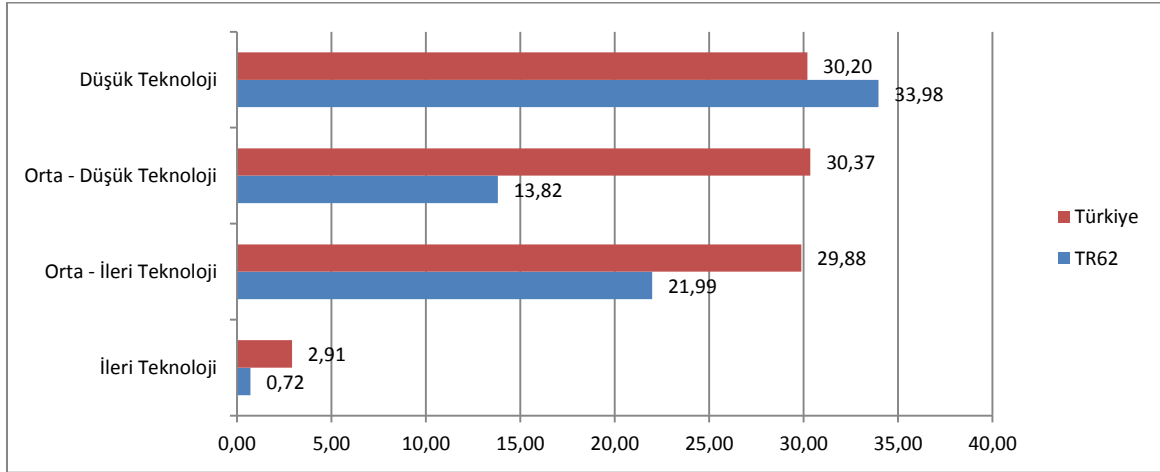
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, 2011

TR62 Bölgesi ithalatı sektörlerin teknoloji düzeyine³ göre incelendiğinde toplam ithalat içerisindeki en büyük pay %43,67 ile orta – ileri teknoloji sektörlere aittir. İthalat içerisindeki orta– ileri teknoloji sektörlerin payının büyüklüğü Türkiye geneli ile uyumlu olmakla birlikte bölgede düşük teknoloji sektörlerin ithalat içerisindeki oranının yüksekliği dikkat çekicidir.

² 2012 yılı verileri geçicidir.

³ Sektörlerin teknoloji düzeyine ilişkin bkz: Hatzichronoglou, T. (1997/02). Revision of the High-Technology Sector and Product Classification.

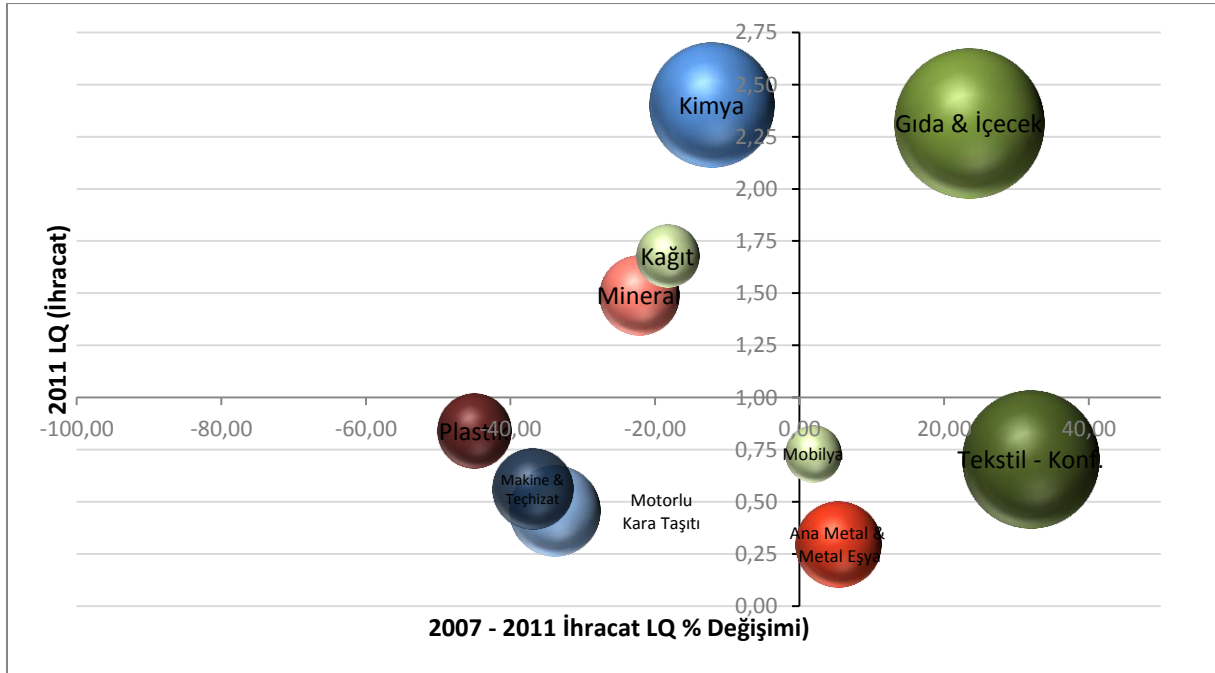
Şekil 4.1.8: 2011 Yılında TR62 ve Türkiye İhracatının Teknoloji Düzeyi

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, 2011

TR62 Bölgesi'nin 2011 yılı ihracatı sektörlerin teknoloji düzeyi doğrultusunda incelendiğinde toplam ihracat içerisindeki en yüksek pay %33,98 oranla düşük teknoloji sektörlerine aittir. Bölgeden gerçekleştirilen toplam ihracatın yarıya yakını düşük ve orta-düşük teknoloji sektörlerden gerçekleşmektedir. Bölge yalnızca düşük teknoloji sektörlerde ihracatın payı Türkiye ortalamasının üzerinde yer alırken orta-düşük, orta-ileri ve ileri teknoloji sektörlerin ihracat içindeki payı Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Şekil 4.1.9: TR62 Bölgesi'nde İmalat Sanayi İhracatının Gelişimi⁴

Kaynak: Kaynak TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri 2007 - 2011

⁴ Grafiğin okunmasını kolaylaştırmak amacıyla ihracat oranı düşük sektörler kapsam dışı bırakılmıştır.

Bölgedeki imalat sanayi ihracatı yoğunlaşmasının değişimi “Yoğunlaşma Katsayısı–Location Quotient Analizi”⁵ yardımıyla incelenmiştir. Analiz kapsamında 2007 ve 2011 ihracat verileri kullanılmıştır. Şekil 4.1.9’da yeşil tonlu renkler düşük teknoloji sektörleri, kırmızı tonlu renkler orta–düşük teknoloji sektörleri, mavi tonlu renkler orta–ileri teknoloji sektörleri simgelemektedir.⁶ Baloncukların büyüklüğü ise ihracat miktarını ifade etmektedir.

TR62 Bölge ihracatı gıda ve içecek, kimya, kağıt ve metalik olmayan mineraller sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sektörlerin 2007–2011 arasındaki ihracat performansı değerlendirildiğinde bölgede yoğunlaşan sektörlerden yalnızca gıda ve içecek sektörünün ihracat yoğunlaşmasını arttırdığı görülmektedir. Kimya, kağıt ve metalik olmayan mineraller sektörü yoğunlaşmalarını korumakla birlikte ihracat yoğunlaşmaları azalmaktadır.

2007–2011 yılları arasında ihracat yoğunlaşmalarını arttıran diğer sektörler tekstil ve konfeksiyon, mobilya ve ana metal ve metal eşya sektörleridir. Bu sektörler ihracat yoğunlaşmalarını arttırmakla birlikte TR62 Bölgesi’nde ihracat bakımından önemli bir yoğunlaşmaya ulaşabilmiş değildir.

TR62 Bölgesi’nde süreç içerisinde ihracat yoğunlaşmaları azalan sektörler, plastik ve kauçuk, makine ve teçhizat ile motorlu kara taşıtları sektörleridir. Bu sektörlerin bölge ihracatı içerisindeki yoğunlaşmaları 2007–2011 yılları arasında azalmaktadır. Özellikle plastik ve kauçuk sektörünün 2007 yılında yoğunlaşma katsayısının 1,53 iken 2011 yılına gelindiğinde 0,84’e gerilemiş ve bölge ekonomisi içerisindeki ağırlığını yitirmiş gözükmektedir.

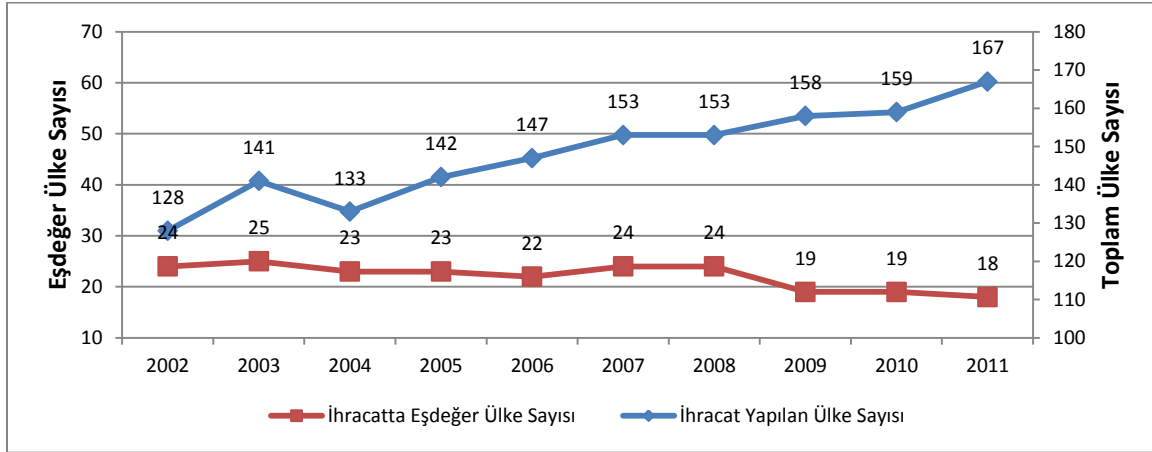
Bölgenin dış ticareti açısından sektörlerin ihracat kapasitesi haricinde bir diğer önemli nokta bölgenin ihracat yaptığı ülkelerin çeşitliliğidir. İhracatta pazar çeşitliliğinin yüksek olması bölge ihracatının ihracat yapılan pazarlardaki siyasi ve ekonomik gelişmelere duyarlılığını azaltacaktır. Bu nedenle TR62 Bölgesi’nin yıllar içerisinde ihracat yaptığı ülke sayısı ve Herfindahl–Hirschman endeksi yardımıyla hesaplanan Eşdeğer Ülke Sayısı⁷’nin yıllar içerisindeki gelişimi, bölge ihracatının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

⁵ Analiz yöntemi hakkında detaylı bilgi için EKLER bölümüne bakınız.

⁶ Bölgedeki ileri teknoloji sektörlerin ihracat miktarı ve yoğunlaşması çok düşük olduğu için gösterimde yer verilmemiştir.

⁷ Eşdeğer Ülke Sayısı Hesaplamasında kullanılan formül için EKLER’e bakınız.

Şekil 4.1.10: TR62 Bölgesi'ndeki İhracatta Kritik Öneme Sahip Ülke Sayıları

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, 2002-2011

TR62 Bölgesi ihracatının gelişimine bakıldığında 2002 yılında 128 ülkeye ihracat gerçekleştirilirken 2011 yılında ihracat gerçekleştirilen ülke sayısının 167'ye yükseldiği görülmektedir. İhracat yapılan ülke sayısının yıllar içerisinde artış göstermesi önemli olmakla birlikte ihracatta pazar çeşitliliğini göstermesi için anlamlı olmayabilir. Zira yıllar içerisinde eklenen yeni pazarlara düşük oran ve pek de anlamlı olmayan miktarlarda ihracat yapılıyor olabilir. Bu nedenle Eşdeğer ülke sayısı önem kazanmaktadır.

TR62 Bölgesi ihracatında büyük öneme sahip ülke sayısını gösteren Eşdeğer ülke sayısının gelişimine bakıldığında 2002 yılında 24 iken 2011 yılına gelindiğinde 18'e gerilediği görülmektedir. Yani TR62 Bölgesi ihracatından 2002 yılında 24 ülke büyük öneme sahipken, ihracat içerisinde büyük öneme sahip ülke sayısı azalarak 2011 yılında 18'e gerilemiştir. Bu nedenle bölge ihracatında pazar çeşitlenmesine gidilmesi önemli bir ihtiyaç olarak gözükmektedir.

Tablo 4.1.2: 2003 ve 2011 Yıllarında TR62 Bölge İhracatında Payı %1'den Büyük Olan Ülkeler

2003				2011		
Ülke adı	İhracat (Dolar)	İhracat Oranı	Sıra	Ülke adı	İhracat (Dolar)	İhracat Oranı
Irak	93.045.401	8,76	1	Irak	553.065.248	17,87
Almanya	81.707.082	7,69	2	Almanya	268.992.371	8,69
Fransa	75.198.870	7,08	3	Rusya Federasyonu	220.019.918	7,11
İngiltere	58.710.914	5,53	4	İtalya	118.075.004	3,81
İtalya	57.788.073	5,44	5	İran	110.775.978	3,58
İspanya	39.875.579	3,75	6	Fransa	106.537.107	3,44
Romanya	28.050.641	2,64	7	İspanya	102.765.421	3,32
Rusya Federasyonu	27.936.499	2,63	8	Ukrayna	78.899.134	2,55
Hollanda	26.898.291	2,53	9	KKTC	72.038.014	2,33
Ukrayna	23.945.732	2,25	10	İsrail	71.161.286	2,30
İsrail	23.751.605	2,24	11	Çin	63.872.873	2,06
ABD	22.236.940	2,09	12	İngiltere	62.215.086	2,01
Mısır	21.706.457	2,04	13	Hollanda	60.785.452	1,96
KKTC	20.491.701	1,93	14	Suriye	58.358.781	1,89
Belçika	18.759.753	1,77	15	ABD	57.838.028	1,87

Bangladeş	16.729.541	1,57	16	Mısır	54.250.079	1,75
Avusturya	15.030.881	1,41	17	Azerbaycan	49.351.454	1,59
Bulgaristan	13.874.765	1,31	18	Suudi Arabistan	44.283.534	1,43
Yunanistan	13.359.742	1,26	19	Romanya	44.062.808	1,42
Sri Lanka	13.063.490	1,23	20	Sudan	39.639.472	1,28
Sudan	11.447.391	1,08	21	Avusturya	32.352.630	1,05
Suudi Arabistan	11.331.440	1,07	22	Polonya	31.892.318	1,03
Fas	11.232.614	1,06	23			
TOPLAM	726.173.402	68,34		TOPLAM	2.301.231.996	74,34

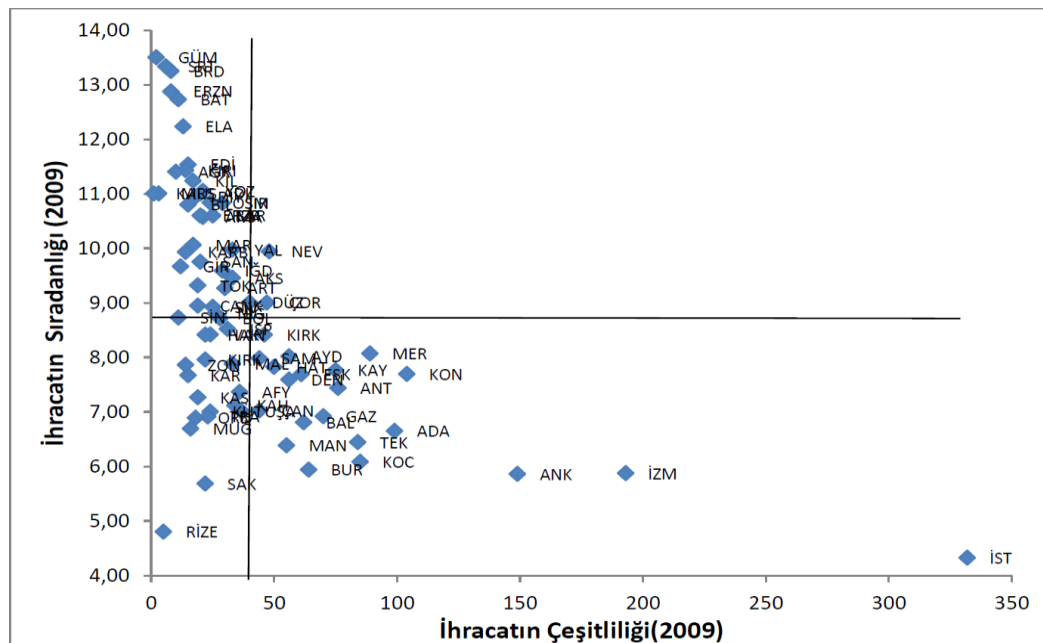
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, 2003-2011

TR62 Bölgesi'nden 2003 yılında gerçekleştirilen ihracat içerisinde payı %1'den büyük 23 ülkeye toplam ihracatın %68,34'ü gerçekleştirilirken 2011 yılında 22 ülkeye toplam ihracatında %74,34'ü gerçekleştirilmektedir.

Her iki yılda da Irak en fazla ihracat gerçekleştirilen ülke olup onu Almanya izlemiştir. Irak'a gerçekleştirilen ihracatın payı 2003–2011 döneminde iki katından fazla artmıştır. Belçika, Bangladeş, Bulgaristan, Yunanistan, Sri Lanka ve Fas'a gerçekleştirilen ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı 2003 yılında %1'den fazla iken 2011 yılına gelindiğinde bu ülkelerin ihracat payı %1'in altına düşmüştür. Buna karşılık ihracat içindeki payı %1'in altında olan İran, Çin, Suriye, Azerbaycan ve Polonya'nın ihracat payı %1'in üstüne çıkmıştır.

Bölgenin dış ticaret performansında bir diğer önemli gösterge de ihracatın çeşitliliği ve sıradanlığıdır. Çeşitlilik, çok sayıda ürünün rekabetçi bir şekilde üretilip ihraç edilmesi anlamına gelirken sıradanlık ise ihraç edilen ürünlerin başka hangi illerde de üretilip ihraç edildiği anlamına gelmektedir. Bu bakımdan çeşitliliği yüksek fakat sıradanlığın düşük olması rekabet avantajı sağlıyor demektir.

Şekil 4.1.11: İhracatın Sıradanlığı ve Çeşitliliği

Kaynak: DTM İl İl Dış Ticaret Potansiyeli Araştırması, 2011: s.17

TR62 Bölgesi'ndeki illere bakıldığında ihracatın çeşitliliği bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde yer alırken ihracatın sıradanlığı açısından ise Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. İhracatın çeşitliliğinde ilk sırada İstanbul olup Adana 5., Mersin ise 6. sırada yer almaktadır. İhraç edilen ürünlerin sıradanlığına bakıldığında ilk sırada İstanbul olup Adana 10. sırada yer almaktadır. Mersin'in sıradanlık performansı Türkiye ortalamasının altında yer almakla birlikte ihracatta rekabet avantajı sağlayabilecek kadar özel/nadir ürün üretmediğini göstermektedir. Bu durum bölgedeki yenilik kapasitesinin artırılmasının gerekliliğini göstermektedir.

Sektörlerin Kümelenme Durumu

TR62 Bölgesi'nde sektörlerin kümelenme durumunun değerlendirilmesinde Ekonomi Bakanlığı tarafından yayımlanan "Kümeler için Ortak Rekabet Alanları Raporu" incelenmiş, SGK 2008 – 2011 yılları arasındaki veriler kullanılarak Üç Yıldız Analizi ve Yoğunlaşma Katsayısı Analizi (Location Quotient) gerçekleştirilmiştir.

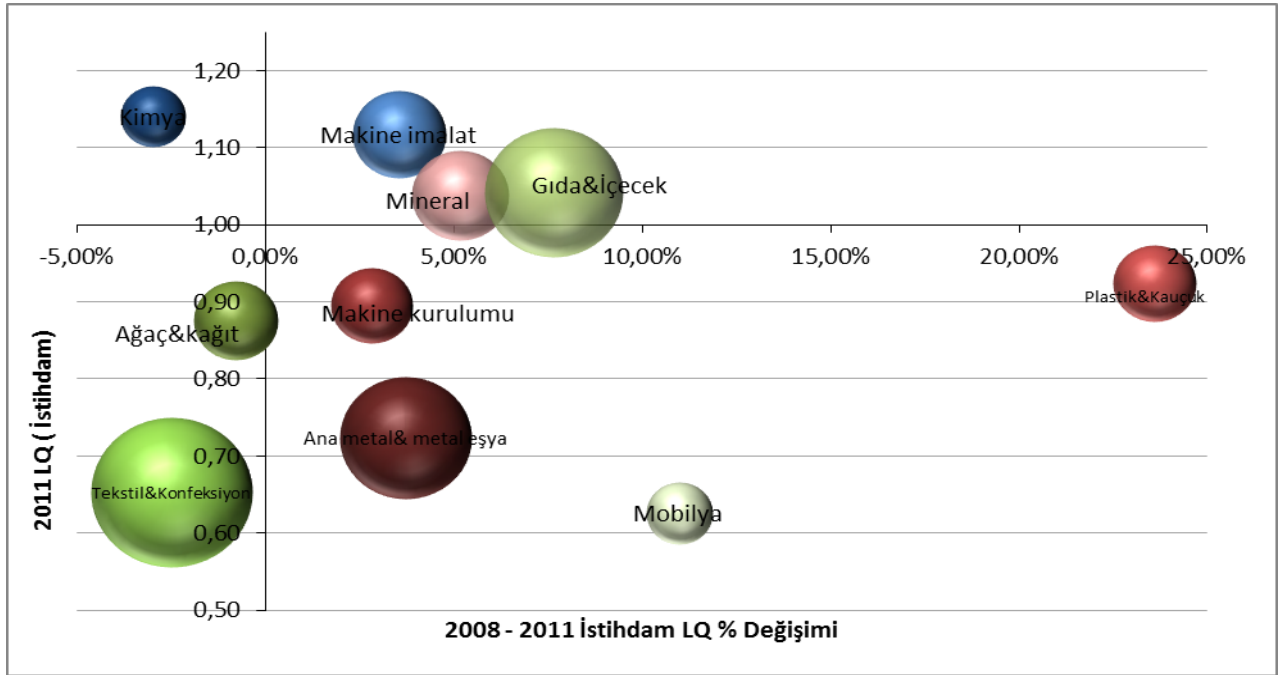
Tablo 4.1.3: TR62 Bölgesi'ndeki Potansiyel ve Mevcut Kümeler

TR62 Bölgesindeki Potansiyel ve Mevcut Kümeler	
Adana Mobilya Kümesi	Adana Otomotiv Yan Sanayi Kümesi
Adana Plastik Kümesi	Adana Tekstil ve Hazır Giyim Kümesi
Çukurova Kimya Sektörü	Çukurova Kimyasal Gübre ve Tarımsal İlaçlar Sektörü
Çukurova Örtü altı Meyve ve Sebze Üretimi	Çukurova Sebze ve Meyve İşleme Sektörü
Çukurova Tarım Makinaları Sektörü	Çukurova Narenciye Üretim
Çukurova Yenilenebilir Enerji Sektörü	Adana Sağlık Turizmi
Mersin Yaş Meyve Sebze Kümesi (mevcut)	Mersin Lojistik Kümesi (mevcut)

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Kümeler için Ortak Rekabet Alanları Stratejisi Raporu, 2012, s.74, 87

Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanan Kümeler için Ortak Rekabet Alanları Strateji Raporu'na göre Adana ilinde 12 adet fikir aşamasında, Mersin'de ise 1 adet başlangıç aşamasında ve 1 adet de gelişme aşamasında küme tespit edilmiştir. Raporda potansiyel kümeler arasında bulunan sağlık turizmi alanındaki çalışmalar hız kazanmış ve Adana Sağlık Turizmi Derneği koordinasyonunda Adana Sağlık Turizmi Kümesi oluşturulmuştur. Mersin'deki mevcut kümeler olan Mersin Yaş Meyve Sebze Kümesi ile Mersin Lojistik Kümesi, Mersin Tarım Platformu ve Mersin Lojistik Platformu altında çalışmalarını sürdürmektedir.

Şekil 4.1.12: TR62 Bölgesi İmalat Sanayi İstihdamının Gelişimi⁸

Kaynak: SGK 2008 – 2011 (NACE Rev. 2) verilerinden üretilmiştir.

Yukarıdaki şekilde TR62 Bölgesi'ndeki imalat sanayi istihdamının sektörel düzeydeki değişimleri gösterilmektedir. Baloncukların büyüklüğü ilgili sektörün istihdamının büyüklüğünü gösterirken, dikey eksen sektörlerin istihdamının Türkiye'ye oranla ne derecede yoğunlaştığını, yatay eksen ise bu yoğunlaşmanın 2008 – 2011 yılları arasındaki değişimini göstermektedir.

Şekil'e göre 2011 yılında TR62 Bölgesi'nde istihdam yoğunlaşması olan sektörler kimya, makine ve ekipman imalatı, metalik olmayan minerallerin imalatı ile gıda ve içecek ürünleri imalatı sektörleridir. Sektörlerin 2008–2011 yılları arasındaki gelişimine bakıldığında TR62 Bölgesi'ndeki yoğunlaşan sektörlerden yalnızca kimya sektöründe azalma bulunmaktayken, gıda ve içecek ürünleri imalatı, makine ve ekipman imalatı ve metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektörleri yoğunlaşmalarını arttırmışlardır.

Şekil, sektörlerin kümelenme potansiyeli açısından değerlendirildiğinde, bölgede yoğunlaşma katsayısı yüksek olan gıda ve içecek ürünleri imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, makine ve ekipman imalatı ile kimya sektörü ön plana çıkmaktadır.

Bölgesel düzeyde sektörlerin rekabet edebilirliğini ve kümelenme potansiyelini ortaya koyan bir diğer analiz yöntemi ise "Üç Yıldız Analizi"dir. TR62 Bölgesi'ndeki sektörlerin SGK 2011 yılı istihdam verileri üzerinden büyüklük, başatlık ve uzmanlaşma parametreleri hesaplanarak üç yıldız analizi TR62 Bölgesi, Adana ve Mersin için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir.⁹ Analiz kapsamında kullanılan

⁸ Şekilde yer alan yeşil renkler düşük teknoloji, kırmızı renk orta – düşük teknoloji, mavi renk ise orta – ileri teknoloji sektörleri simgelemektedir.

⁹ Analizde inşaat, ticaret ve güvenlik ve soruşturma faaliyetleri ile ilgili kalemler göz ardı edilmiştir.

veri setinin yalnızca bir dönemi içerdiği ve sektörlerin emek ve teknoloji yoğunluğuna göre istihdam düzeylerinin değişebileceği analizin yorumlanmasında dikkate alınması gereken hususlar arasındadır.

Tablo 4.1.4: TR62 Bölgesi İmalat Sanayinde Üç Yıldız Alan Sektörler

Nace Rev. 2	Sektör
10	Gıda Ürünlerinin İmalatı
23	Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı
28	Makine ve Ekipman İmalatı

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Üç Yıldız Analiz sonuçlarına göre TR62 Bölgesi'nde büyüklük, başatlık ve uzmanlaşma parametrelerinin tümündeki performansı ile üç yıldız alan sektörler gıda ürünlerinin imalatı, metalik olmayan minerallerin imalatı ile makine ve ekipman imalatı sektörleridir. Bu sektörler bölge düzeyinde kümelenme çalışmaları için öne çıkan sektörler olarak değerlendirilebilir.

Tablo 4.1.5: Adana ve Mersin'de Üç Yıldız Alan Sektörler

Nace Rev. 2	Adana'da Üç Yıldız Alan Sektörler	Nace Rev. 2	Mersin'de Üç Yıldız Alan Sektörler
01	Bitkisel ve hayvansal üretim	01	Bitkisel ve hayvansal üretim
13	Tekstil ürünleri imalatı	23	Metalik olmayan minerallerin imalatı
28	Makine ve ekipman imalatı	38	Atık maddelerin değerlendirilmesi
33	Makine ve ekipmanların kurulumu	49	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
49	Kara Taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	52	Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
52	Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	85	Eğitim
86	İnsan sağlığı hizmetleri	86	İnsan Sağlığı hizmetleri

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Üç Yıldız Analizi Adana ve Mersin için ayrı ayrı gerçekleştirildiğinde bitkisel ve hayvansal üretim, kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı, taşımacılık ve depolama faaliyetleri ve insan sağlığı faaliyetleri her iki il için de rekabetçi yapıya sahip olup üç yıldız alan sektörler arasında yer almaktadır. Bu sektörlerin haricinde Adana'da makine ve ekipman imalatı, makine ve ekipman kurulumu ve onarımı, tekstil ürünleri imalatı sektörleri ön plana çıkarken Mersin'de ise metalik olmayan minerallerin imalatı, atık maddelerin değerlendirilmesi ve eğitim sektörleri ön plana çıkmaktadır.

Kümeler için Ortak Rekabet Alanları Raporu, Yoğunlaşma Katsayısı (Location Quotient) ve Üç Yıldız Analizi sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde TR62 Bölgesi'nde kümelenme çalışmaları ve kümelenme potansiyeli olan sektörler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 4.1.6: TR62 Bölgesi'ndeki Mevcut ve Potansiyel Kümeler

Bölgede Mevcut Olan Kümeler	Kümelenme Çalışmalarında Öncelikli Olarak Ele Alınacak Sektörler	Kümelenme Potansiyeli Taşıyan Diğer Sektörler
Mersin Yaş Meyve Sebze Kümesi	Tarım-Gıda Ürünleri İmalatı	Tekstil, Giyim, Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı
Mersin Lojistik Kümesi	Makine ve Ekipman İmalatı	Atık Maddelerin Değerlendirilmesi
Adana Sağlık Turizmi Kümesi	Metalik Olmayan Minerallerin İmalatı	Mobilya İmalatı
	Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı
		Otomotiv Yan Sanayii

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Araştırma ve analiz sonuçları bir arada değerlendirildiğinde Mersin’de Yaş Meyve ve Sebze Kümesi ve Lojistik Kümesi, Adana’da ise Sağlık Turizmi Kümesi olmak üzere 3 adet küme bulunmaktadır. Bölge içerisinde kümelenme potansiyeli taşıyan sektörler arasında makine ve ekipman imalatı, metalik olmayan minerallerin imalatı, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı ve tarım-gıda ürünleri imalatı sektörleri kümelenme çalışmaları içerisinde öncelik taşıyan sektörler arasındadır. Bu sektörler bölge içerisindeki yoğunlaşmalarının yanında yıllar içerisindeki yükselen konumları ve sektörlerin stratejik ve teknolojik düzeyleri ile kümelenme potansiyeli taşıyan diğer sektörlerden ayrılmaktadır.

Bu durumu doğrulayan nitelikte Dr. Micheal PORTER’ın temelini attığı Türkiye’nin Rekabet Avantajı Projesi (CAT) üzerine yapılan bir röportajda %47’si Mersin’de üretilen ve ihraç edilen çilek sektöründe ihracat ve katma değer artışı için kümelenme modeli önerilmiştir (RUDKOVSKAYA, 1999).

Uluslararası Doğrudan Yatırım

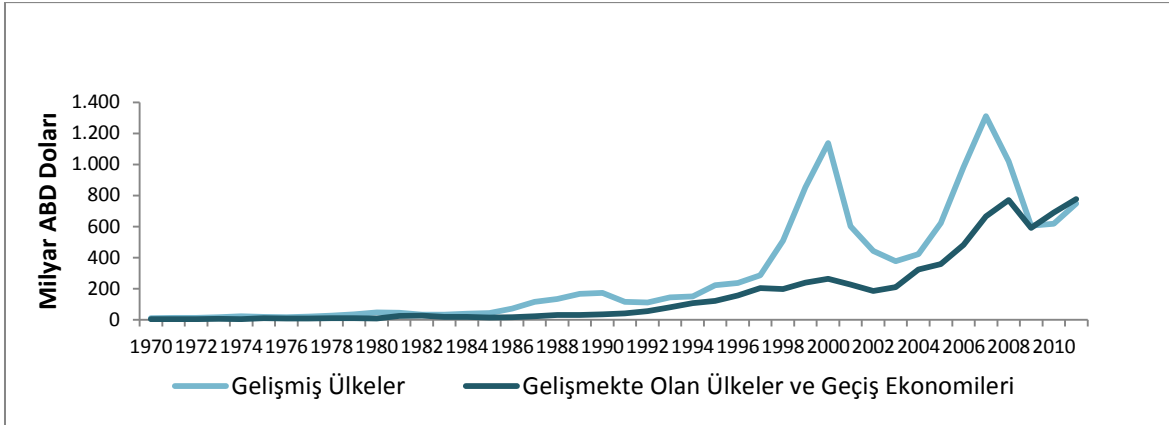
Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nın (UNCTAD) 2011 Dünya Yatırım Raporuna göre 2011 yılı uluslararası doğrudan yurtiçi yatırım akımları 1 trilyon 524 milyar dolar, uluslararası yurtdışı doğrudan yatırım miktarı ise 1 trilyon 694 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Uluslararası doğrudan yurtiçi yatırım stoku 2011 yılında 20 trilyon dolar civarına, yurtdışı yatırım stoku ise 21,1 trilyon dolar civarına ulaşmıştır. (UNCTAD, 2012, s. 8)

Uluslararası doğrudan yatırımlar gelişmekte olan ülkeler tarafından kalkınmada en önemli faktör olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası yatırımlar gelişmiş ülkelerde ve doğal kaynak zengini ülkelerde birikmiş sermayenin kendine kazanç alanları araması sonucu kâr oranlarının yüksek olduğu ülkelere yönelirken gittikleri ülkelerde üretim ve istihdamı artırmakta, gelişmekte olan ülkelerin gelişme hızlarına katkı yapmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin tipik sorunlarından biri olan cari işlemler açığının uzun vadeli ve daha istikrarlı finansmanına olanak sağlayan doğrudan yatırımlar bu yönüyle ülkenin finansal kırılganlığı azaltıp alıcı ülkede makro-ekonomik istikrarı güçlendirirken mikro ekonomik düzeyde de yapısal değişim ve dönüşümlerin itici gücünü oluşturmaktadır. Uluslararası doğrudan yatırım bir ülkeye üretim teknolojisi, know-how, pazarlama bilgisi, bilişim teknolojileri ve

üretim kültürü ile birlikte gelmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek amacıyla uluslararası doğrudan yatırım çekebilmek için iç mevzuatını uluslararası standartlara yükseltmeye çabalarken ekonomisinin düzenleme anlamında altyapısını gelişmiş ülke standartlarına çıkarmakta, uluslararası doğrudan yatırımlarla işletilen üretim tesislerinde ise bireysel ve toplumsal bir üretim kültürü beslenmekte ve toplumsal derinlik kazanmaktadır.

Uluslararası doğrudan yatırımlar gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkeler için de ekonomik yönden önem taşımaktadır. Şekil 4.1.13'te uluslararası yurtiçi doğrudan yatırımların 1970 yılından 2011 yılına kadar ülke grupları itibarıyla dağılımı gösterilmiştir. Uluslararası yatırım girişlerinin 1985'ten itibaren gelişmiş olan ülkelere doğru bir sıçrama yaptığı, özellikle 1997'de adeta fırladığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere girişlerin ise daha yumuşak artışlarla ancak istikrarlı bir seyirle aktığı görülmektedir. Nihayet 2008 finans krizi sonrası düşen yatırım girişlerinin toparlanması sonrasında ilk kez gelişmekte olan ülkelere uluslararası yatırım girişinin gelişmiş ülkelere olan girişleri geçtiği görülmektedir.

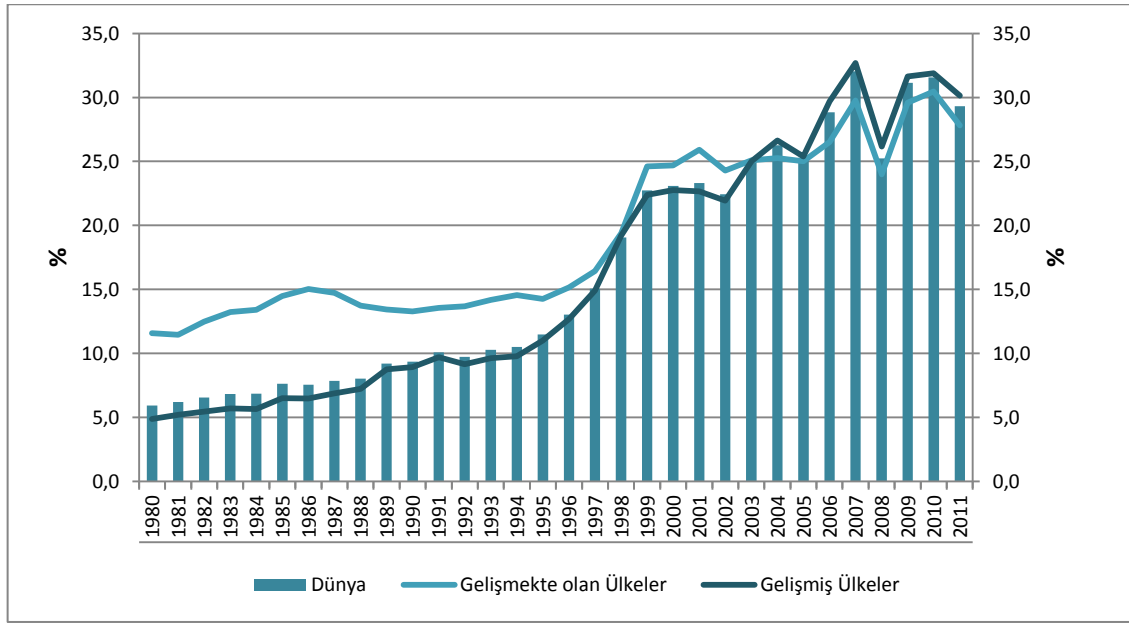
Şekil 4.1.13: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

Kaynak: UNCTAD Statistics Database.

Şekil 4.1.14'te uluslararası yatırım girişlerinin dünya ve ülke grupları itibarıyla GSYH'ya oranları gösterilmektedir. 1980'de %6 civarında olan dünya uluslararası yatırım girişlerinin GSYH'ya oranı 2010 yılında %30'u geçmiş, 2011 yılında ise %30'un biraz altında gerçekleşmiştir. Grafikten görülebileceği üzere uluslararası yatırımların ekonomik faaliyet hacmi içindeki ağırlığı çarpıcı bir biçimde artış göstermiştir. Bir başka çarpıcı gelişme ise uluslararası yatırım girişinin ekonomik faaliyet hacmi içindeki payının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere eşitlenme eğiliminde olmasıdır. Son iki grafik bir yandan uluslararası yatırım girişlerindeki gelişmelerin gelişmiş ekonomilerle gelişmekte olan ekonomiler arasında yapısal ekonomik yakınsamayı vurgularken bir yandan da uluslararası yatırımlarla bağlantıları güçlenen dünya ülkelerinin krizlere karşı dengeleyici pozisyonlarının kırılganlıklar lehine kaybolma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir.

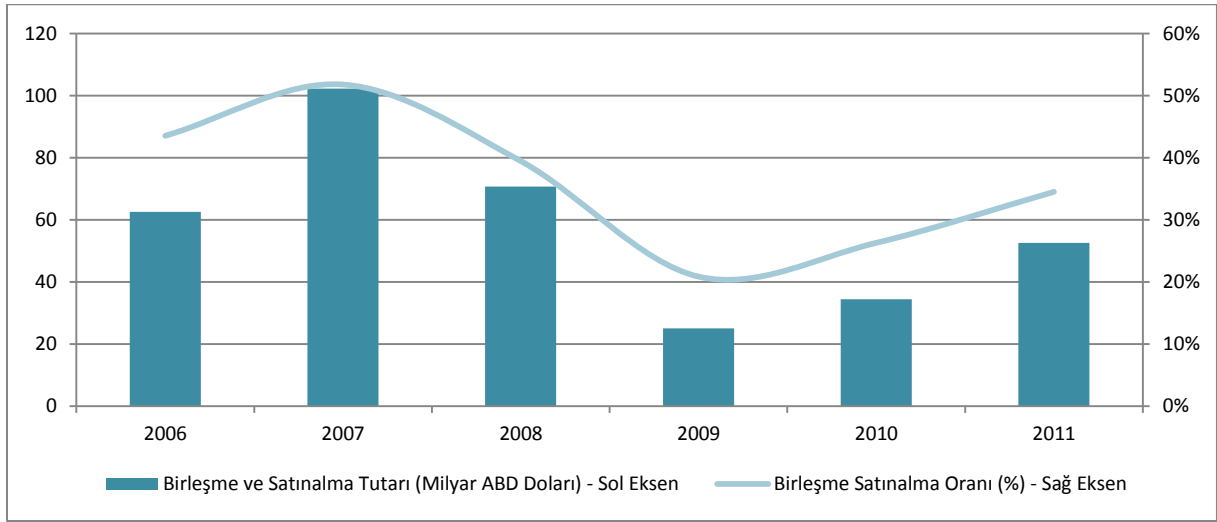
Şekil 4.1.14: Uluslararası Yatırım Girişlerinin GSYH'ya Oranı (%)

Kaynak: UNCTAD Statistics Database.

Uluslararası yatırımların en önemli bileşenlerinden biri yabancı bir ülkede yerleşik bir şirketin yurtiçindeki bir şirketin paylarını kısmen ya da tamamen satın alması veya yabancı bir şirketle yurtiçinde yerleşik bir şirketin birleşmesidir. Şekil 4.1.15'te birleşme ve satın alma yoluyla gerçekleşen uluslararası yatırımların tutarı ve toplam yatırım girişleri içindeki payları gösterilmektedir. 2007 yılında %50 civarında olan birleşme ve satın alma payı 2008 yılında düşüş göstermiş ve 2009 yılında %20'ye kadar keskin bir şekilde azalmıştır. Ardından toparlanmaya başlayan birleşme ve satın alma işlemleri 2011 yılı itibarıyla %35'e yaklaşmıştır. 2008 ve 2009 yılındaki azalmalar global finansal krizin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Grafik, küresel gelişmelerin uluslararası doğrudan yatırımların ekonomik gelişmelerle ne denli bağlantılı olduğunu açıkça göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasına hizmet eden uluslararası yatırımlar kriz dönemlerinde gelişmiş ülke krizlerinin, tıpkı dış ticaret akımları ve finans akımlarında olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelere taşıyıcısı durumuna gelmektedir.

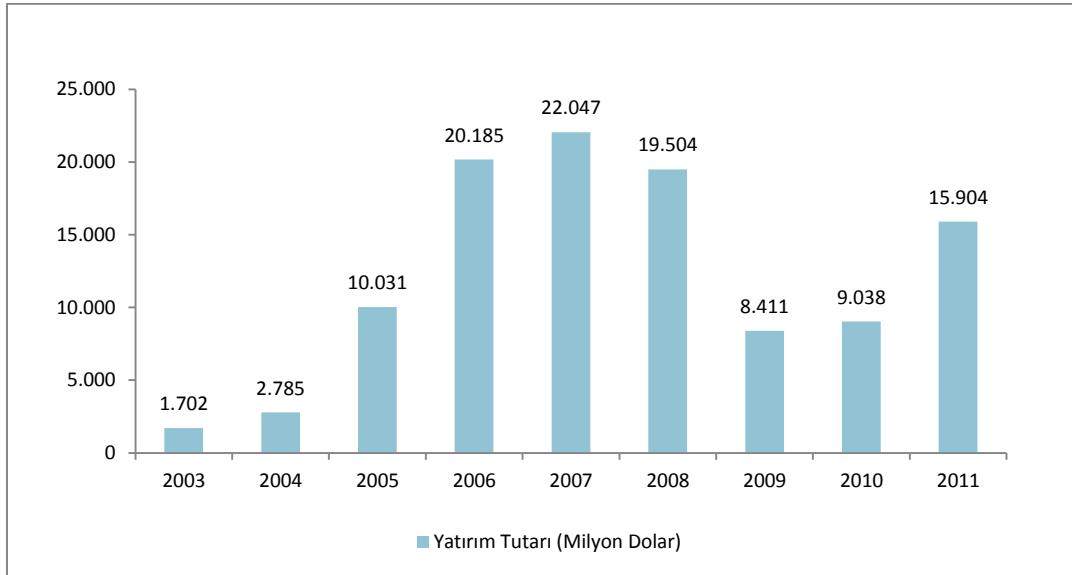
Şekil 4.1.15: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinde Birleşme Ve Satın Almaların Payı

Kaynak: WIR, 2012; UNCTAD Statistics Database.

Türkiye'ye uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2007 yılında rekor düzeylere çıkmış ve 22 milyar dolarla zirve yapmıştır. 2008 yılında bir miktar düşmekle beraber 19,5 milyar dolarla yine tarihi bir düzeyde kalmıştır. Global krizin etkisiyle 2009 ve 2010 yılında 2007 ve 2008'e göre düşmüş ancak 2011'de toparlanma başlamıştır. Türkiye'ye uluslararası doğrudan yatırım girişleri global seyre paralel davranış göstermiştir. 2011 yılı itibarıyla toplam uluslararası yatırım girişi 16 milyar dolar civarında olmuştur.

Şekil 4.1.16: Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarı

Kaynak: TCMB.

Türkiye'nin yurtiçi uluslararası doğrudan yatırım stoku 2010 yılında 186 milyar dolar iken 2011 yılında 140 milyar dolara düşmüştür. Bu çarpıcı azalmanın nedeni döviz kurunun yükselmesi ve şirket piyasa değerlerinin düşmesinden kaynaklanan 60 milyar dolarlık düşüştür. 60 milyar dolarlık

düşüşe yeni yatırımların da ilave edilmesiyle yurtiçi uluslararası yatırım stok değeri 140 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. (TCMB, 2011) Bu değer düşüşü sonucunda Türkiye uluslararası doğrudan yatırım stoku büyüklüğü bakımından 2010 yılında dünyada 23. sırada iken 2011 yılında 30. sıraya gerilemiştir. Aşağıda uluslararası doğrudan yatırım stokunun büyüklüğü bakımından ülke sıralaması tablo halinde verilmektedir.

Tablo 4.1.7: Uluslararası Doğrudan Yatırım Stok Büyüklüğü

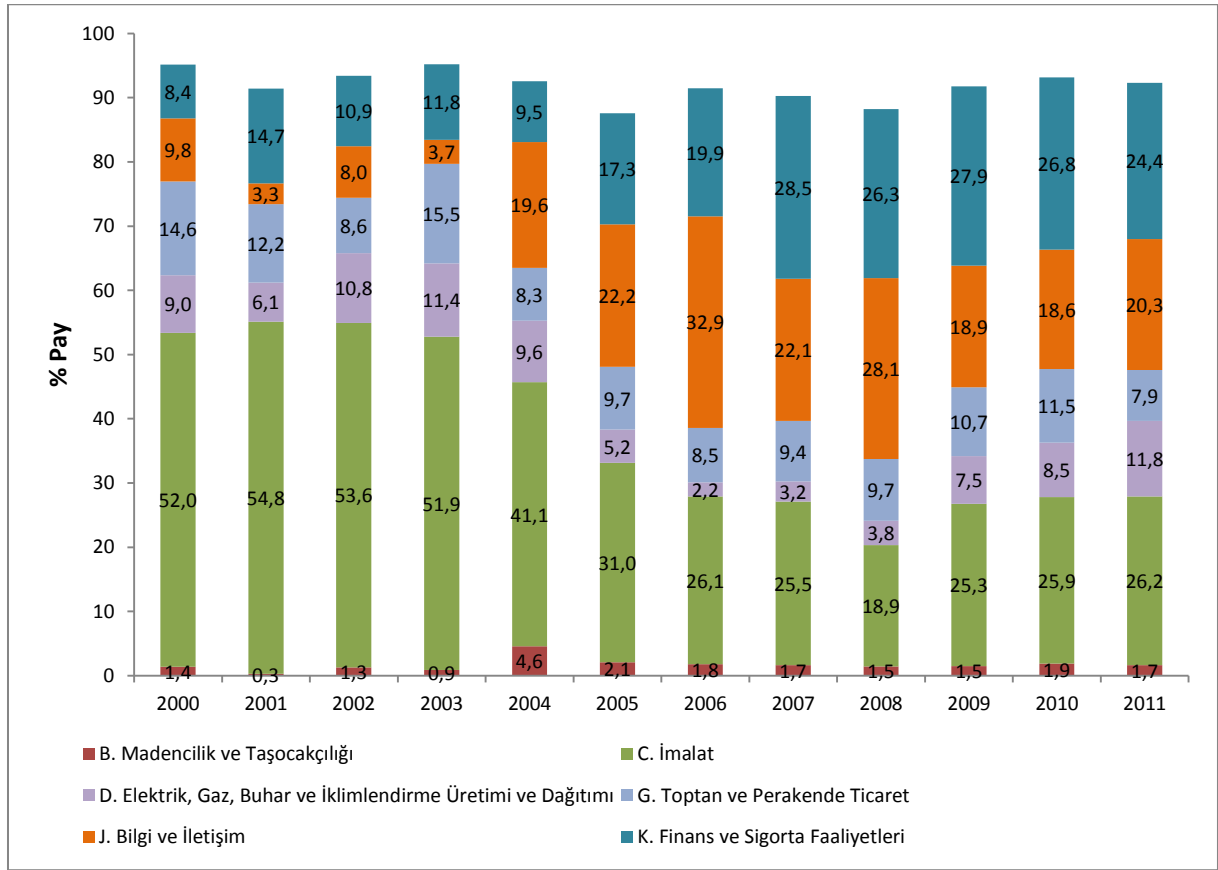
2010			2011		
Sıra	Ülke	Yatırım Stoku (milyon \$)	Sıra	Ülke	Yatırım Stoku (milyon \$)
1	ABD	3.397.411	1	ABD	3.509.359
2	Birleşik Krallık	1.162.696	2	Birleşik Krallık	1.198.870
3	Çin - Hong Kong	1.089.869	3	Çin - Hong Kong	1.138.365
4	Fransa	1.045.614	4	Fransa	963.792
5	Belçika	901.038	5	Belçika	957.836
6	Almanya	698.203	6	Almanya	713.706
7	Brezilya	674.764	7	Brezilya	669.670
8	İspanya	640.806	8	İspanya	634.532
9	Hollanda	593.109	9	Kanada	595.002
10	Kanada	584.581	10	Hollanda	589.051
.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.
23	Türkiye	186.022	30	Türkiye	140.305

Kaynak: UNCTAD Statistics Database

Şekil 4.1.17’de Türkiye’nin uluslararası doğrudan yatırım stokunun sermaye büyüklüğünün sektörel dağılımı, her bir sektörün toplam yatırım stokunun sermaye büyüklüğü içindekinin payının yıllar itibariyle gelişimi gösterilmiştir. (TCMB, 2011) Grafiği daha anlaşılır kılmak amacıyla çok küçük paylara sahip sektörler dahil edilmemiştir. Grafikten de görülebileceği gibi 2000 yılından itibaren Türkiye’nin yurtiçi uluslararası yatırım stokunun sektörel dağılımı köklü değişiklikler geçirmiştir. İmalat sektörünün payı %52’den %26’ya gerilerken Bilgi ve İletişim sektörünün payı %9,8’den %33’e yükseldikten sonra 2011 itibariyle %20’ye düşmüştür. Finans ve Sigorta Faaliyetleri sektörünün 2000 yılında sahip olduğu pay %8,4 iken 2007 yılında %28,5’e yükselip 2011 yılında %24,4 paya gerilemiştir. Açıkça görüleceği üzere uluslararası yatırımın yönü son 12 yılda imalattan hizmet sektörüne hızlı bir şekilde kaymıştır.

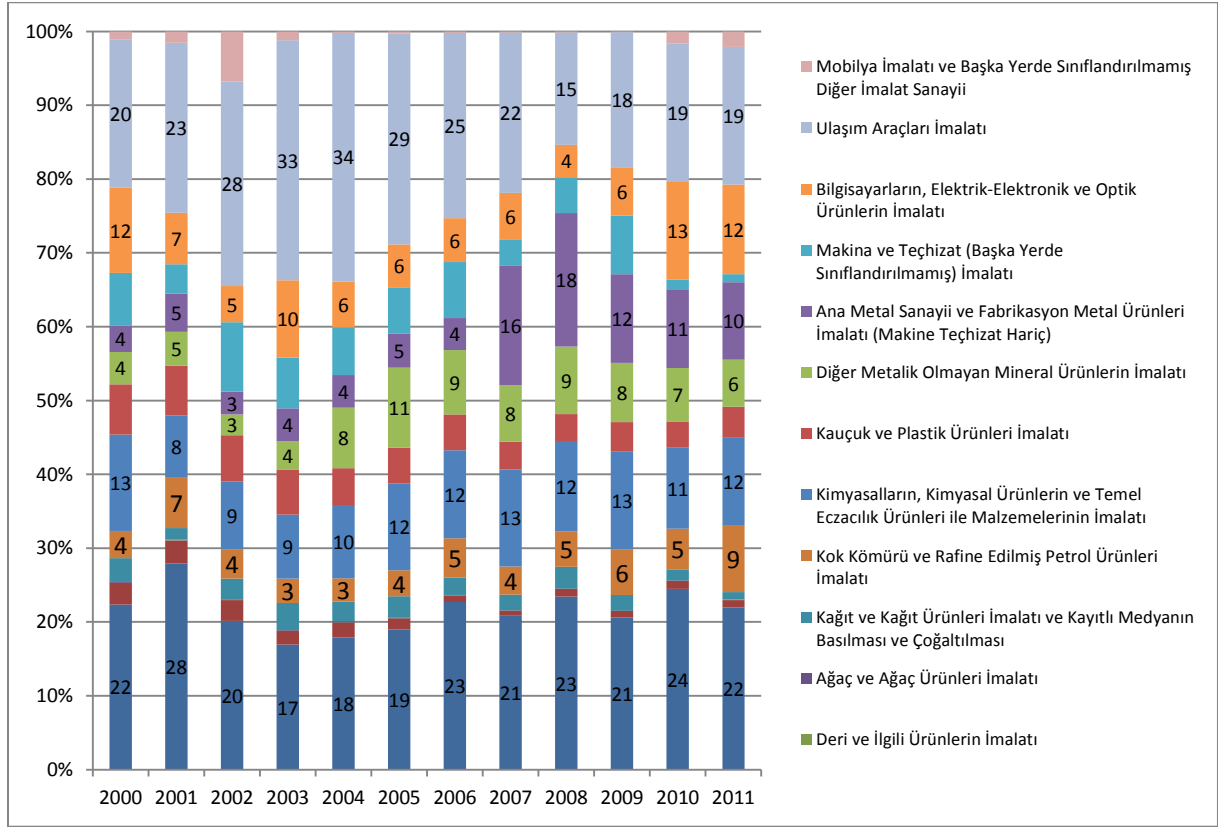
İzleyen grafikte ise imalat sektörünün uluslararası doğrudan yatırım paylarının alt sektörler itibariyle dağılımı gösterilmiştir. Birçok alt sektörün payında önemli bir değişiklik görülmemekle birlikte Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri imalatının payı 2000 yılında %4 iken 2011 yılında %9’a, Ana Metal Sanayi ve Fabrikasyon Metal Ürünleri imalatının payı 2000 yılında %4 iken 2011 yılında %11’e yükselmiştir.

Şekil 4.1.17: Uluslararası Doğrudan Yatırım Stokunun Sektörel Dağılımı

Kaynak: TCMB, Uluslararası Yatırım Pozisyonu, 2011.

Şekil 4.1.18: İmalat Sanayi Uluslararası Doğrudan Yatırımlarının Alt-Sektörel Dağılımı

Kaynak: TCMB, Uluslararası Yatırım Pozisyonu, 2011.

Çukurova Bölgesi'nde uluslararası doğrudan yatırım girişleri bakımından Adana öne çıkmaktadır. Mersin 2007–2011 döneminde uluslararası doğrudan yatırım girişlerine göre ilk 20 il içerisinde bulunmamaktadır. Adana ise bu dönemde 2 milyar 106 milyon dolarlık yatırımla Türkiye genelinde 4. sırada bulunmaktadır. Ekonomi Bakanlığı 2011 yılı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporundan alınan verilere göre doğrudan yatırımların illere dağılımı özet olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.1.8: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Yatırım Projeleri Tutarı (milyon \$)

Sıra	İller	2007-2011
1	Kocaeli	4.105,00
2	İstanbul	3.196,00
3	Bursa	3.188,70
4	Adana	2.106,70
5	Samsun	1.370,50
.	.	.
.	.	.
20	Osmaniye	381,7

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2011.

Uluslararası sermayeli şirket sayısı açısından değerlendirildiğinde bölgenin her iki ili de ilk 10 içine girmekte olup Mersin 496 uluslararası sermayeli şirketle 8. sırada, Adana ise 218 şirketle 10.

sıradadır. Türkiye genelinde toplam 29 bin 399 şirket bulunmaktadır. Mersin'in bu toplamdaki payı %1,7, Adana'nın payı ise %0,7'dir. Bölgenin toplam payı ise %2,4 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre uluslararası sermayeli şirket sayıları aşağıda Tabloda gösterilmiştir.

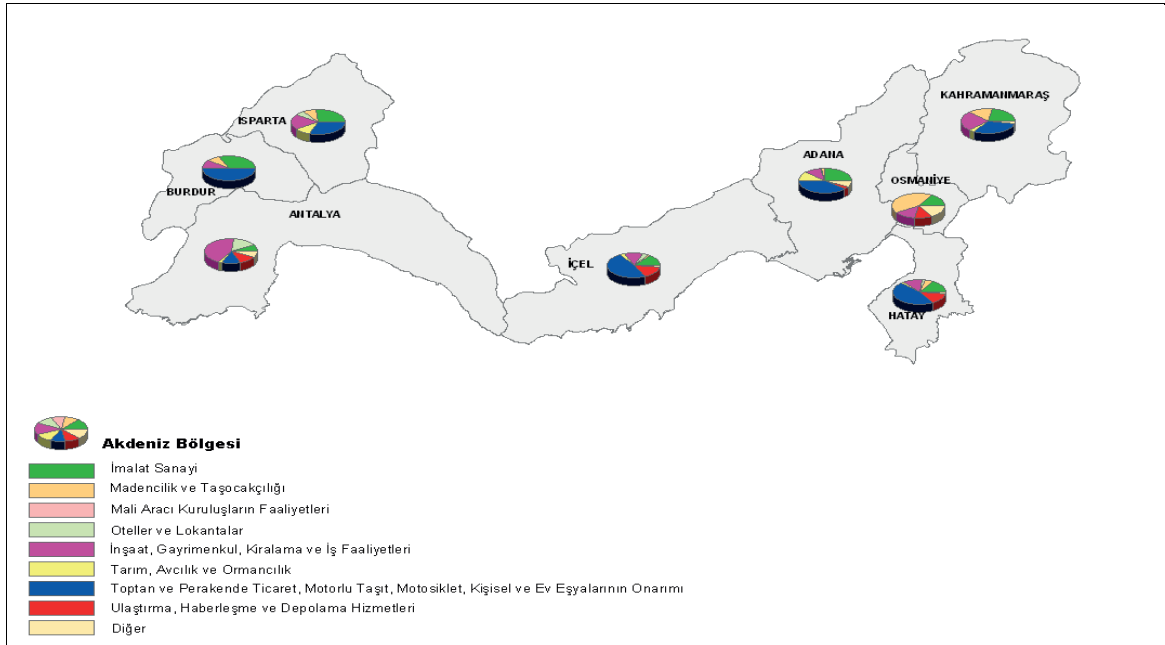
Tablo 4.1.9: 1954 – 2011 Yılları Arasındaki Uluslararası Sermayeli Şirket Sayısı

Sıra	İller	Şirket Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
1	İstanbul	16.641	56,6
2	Antalya	3.498	11,9
3	Ankara	1.919	6,5
4	İzmir	1.667	5,7
5	Muğla	1.409	4,8
6	Bursa	576	2
7	Aydın	514	1,7
8	Mersin	496	1,7
9	Kocaeli	338	1,1
10	Adana	218	0,7
	Diğer	2.123	7,2
	Toplam	29.399	100

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2011.

Uluslararası sermayeli şirketlerin sayısının sektörel dağılımı Ekonomi Bakanlığı 2011 yılı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporundan alınan bir görselle Akdeniz Bölgesi bazında aşağıda sunulmaktadır. Mersin Adana'ya göre Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama, Toptan ve Perakende Ticaret ve İnşaat Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetlerinde baskınken Adana İmalat Sanayii ile Tarım, Avcılık ve Ormancılıkta baskın durumdadır.

Harita 4.1.15: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2011.

Tedbirler

Tedbir 1. Orta ve yüksek teknolojili sektörlerin üretim ve ihracat içindeki paylarının artırılması

TR62 Bölgesi'nde öne çıkan orta ve yüksek teknolojili sektörler Kimyasal madde ve ürünler, Makine ve teçhizat imalatı ve Motorlu kara taşıtları imalatı sektörleridir. Bölgede orta ve yüksek teknolojili sektörlerin 2007 yılına göre ihracat yoğunlaşmaları azalan konumdadır. Bu nedenle bu sektörlerin üretim ve ihracat içerisindeki paylarının arttırılması önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Orta ve yüksek teknolojili sektörlerde bölge için ihracatta ürün ve ülke çeşitlendirme stratejisi oluşturulacak bölge ihracatının coğrafi açıdan çeşitlendirilmesi teşvik edilecektir. Pazar araştırması ve çeşitlendirmesi, marka, kalite ve tanıtım odaklı yürütülen ihracatı arttırmaya yönelik faaliyetler ile bölge ihracatı içerisindeki payı düşük olan Asya, Doğu Avrupa ve Amerika pazarlarına yönelik pazar ağlarının geliştirilmesi ve sektörlerin ortak pazarlama çalışmaları desteklenecektir.

Orta ve yüksek teknolojili ürünlerin uluslararası standartlarda üretimi ve ihracatına dönük sertifikasyon gereksinimlerinin giderilmesi teşvik edilecek ara malı ve ithalata bağımlı üretim yapısının değiştirilmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Tedbir 2. Düşük teknolojili sektörlerde katma değeri yüksek ürünlere geçişin sağlanması

TR62 Bölgesi'nde orta – düşük teknolojili sektörlerden Plastik ve kauçuk, Metalik olmayan mineraller, Ana metal ve Metal eşya sanayileri yer almaktadır. Bölgede öne çıkan Gıda ve içecek, tekstil ve giyim eşyaları, mobilya ve kağıt ve kağıt ürünleri imalatı sektörleri düşük teknolojili sektörler arasındadır.

Orta ve düşük teknolojili sektörlerde katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelik çalışmalar teşvik edilecektir. Kümelenme potansiyeli olan sektörlerde kümelenme çalışmalarının yanında ortak tasarım ve yenilik merkezlerinin oluşturulması, ileri teknoloji, yüksek verimlilik ve markalaşmayı teşvik edecek sektörler arası teknoloji merkezlerinin kurulması desteklenecektir.

Sektörlerde katma değer artırılması ve rekabetçiliğin geliştirilmesi için üretimde süreç yönetimi ve iyileştirme çalışmaları teşvik edilecek zaman tabanlı rekabet stratejilerinin uygulanmasına yönelik yenilikçi yaklaşımlar desteklenecektir.

Tedbir 3. Kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi, işbirliği ve güç birliği platformlarının oluşturulması

Rekabet gücünün arttırılmasında bir araç olarak kullanılan kümelenme, M. Porter'ın tanımına göre "Bir küme, belirli bir alanda birbirleriyle bağlantılı ortak noktalar ve bütünleyici unsurlar ile ilişkilendirilmiş şirketler ile bunlara bağlı kurumların belli bir coğrafi alanda yoğunlaşmasıdır." şeklinde ifade edilmiştir. Kümelenme, ilişki ağı içindeki firmaların temelde verimliliğini ve inovasyon yeteneğini arttırır. Ayrıca kümeler yeni firma oluşumunda ve önemli uluslararası firmaları yani yabancı sermayeyi bölgeye çekmekte etkilidir.

Bölgede kümelenmeye karşı ilgi artmakta ve mevcut kümeler çalışmalarına başarılı bir şekilde devam etmektedir. Kümelenme kavramının ve sağladığı avantajların bölge ekonomisi içindeki tüm sektörlerde bilinirliği sağlanmalı ve küme girişimleri teknik ve finansal açılardan desteklenerek bölgedeki kümelenme çalışmaları çoğaltılmalıdır. Yapılan çalışmalar sonucunda Tarım-Gıda Ürünleri İmalatı, Makine ve Ekipman İmalatı, Metalik Olmayan Ürünler İmalatı, Kimya ve Kimyasal Ürünler İmalatı sektörleri güçlü ve kümelenme potansiyeli yüksek çıkmıştır. Bu sektörler öncelikli olmak üzere kümelenme çalışmaları teşvik edilerek bölge ekonomisi daha rekabetçi bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bununla birlikte TR62 Bölgesi'ndeki kümelerle diğer bölgelerdeki kümelerin etkileşimleri de arttırılmalıdır. Böylece bölgenin verimlilik ve yenilik kapasitesi yükselirken, bölgede yaratılan katma değer artacaktır.

Tedbir 4. Yerli firmaların çok uluslu şirketlerle ortaklıklarının teknoloji transferine imkân sağlayacak şekilde teşvik edilmesi

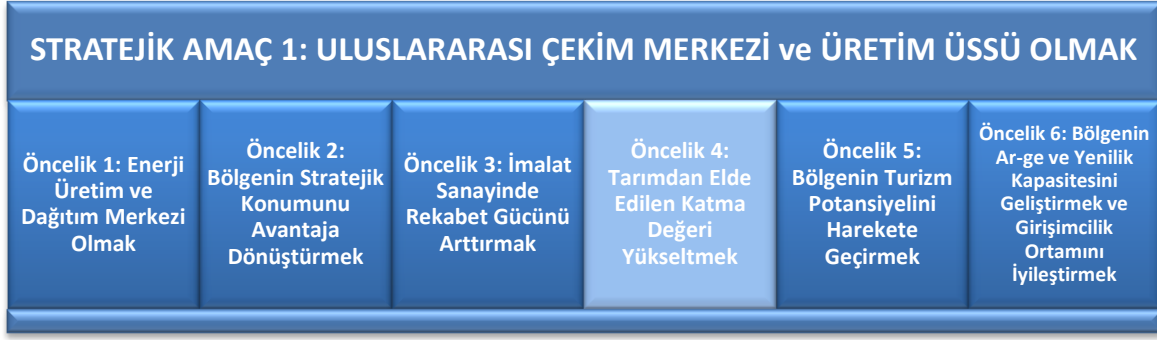
Ekonomik büyümenin sağlanmasında uluslararası şirketlerin yatırımları küresel düzeyde istenmekte ve teşvik edilmektedir. Ancak büyümenin sağlanması kadar sürdürülebilirliği de önemlidir. Geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilen üretim faaliyetleri ancak bölgenin ucuz insan kaynağına yönelmekte, bölge kalkınmasının sürdürülebilirliğine katkısı yerli şirketlerden çoğunlukla daha az olmaktadır. Katma değer yeni üretim yöntemleri ve teknolojide olduğu herkesçe bilinen bir husustur. Bu bakımdan uluslararası şirketlerin yatırımlarıyla yalnızca tek seferlik üretim artışlarını sağlamalarından ziyade üretim artışının devamı ve diğer firma ve sektörlerle doğru derinleşmesine imkân sağlayacak şekilde üretim bilgisi ile teknolojisini de getirmesi önemli olmaktadır. Yerel şirketlerin teknolojik ilerlemenin yararları konusunda bilincinin arttırılması ve ortaklıklarında bu bilinçle hareket etmelerinin sağlanması elzemdir.

Tedbir 5. Tanıtım, pazarlama ve markalaşmanın desteklenmesi

Küreselleşen dünyadaki artan rekabet ortamında sadece ürünü üretmek yeterli olmayıp pazarlaması da önem kazanmıştır. Üretici ve tüketici arasındaki köprü olarak düşünülebilecek pazarlama üretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bölgede mal ve hizmet sunan işletmelerin modern pazarlama teknikleri ve etkin tanıtım metotları kullanmaları teşvik edilerek iş hacimlerinin artması ve büyümelerinin hızlanması desteklenmelidir.

Marka, bir satıcının ya da satıcılar grubunun, mal ve hizmetlerini tanımlayan ve onları rakiplerinden ayırt etmeyi amaçlayan bir isim, terim, işaret, sembol, şekil ya da bunların kombinasyonu olarak tanımlanabilir. İşletmelerin rakiplerinden farklılaşması ve pazar paylarını arttırmalarının yolu markalaşmaktan geçmektedir. Güçlü markalar işletmelerin kendilerine fayda sağlarken aynı zamanda bölgenin tanınırlığına ve imaj oluşumuna da katkıda bulunurlar. Ulusal ve uluslararası piyasalarda tutunabilmek için giderek daha fazla önem kazanan kurumsallaşma ve markalaşma kavramlarının öneminin kavranmasına ve bu alanda kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

4.1.4. Öncelik 4: Tarımdan Elde Edilen Katma Değeri Yükseltmek

Durum Analizi

Çukurova Bölgesi; uygun iklim koşulları, coğrafi özellikleri, toprak verimliliği ve sulama imkânlarıyla tarımsal üretimde Türkiye’de yıllardır önemli bir yere sahiptir. Özellikle; ürün miktarı, ürün çeşitliliği ve ürün verimliliğinde Türkiye içinde ilk sıralarda yer almaktadır. Bölge daha çok bitkisel üretim ve örtü altı üretimde ön plana çıkmaktadır. Hayvansal üretimde ise, diğer bölgelerle kıyaslandığında bitkisel üretim ve örtü altı üretim kadar görece avantajlı bir pozisyona sahip değildir. Hayvansal üretim daha çok küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Arıcılık ve Bal Üretiminde ise TR62 Bölgesi Türkiye içerisinde hatırı sayılır bir konumdadır.¹⁰

Tarımda gelişmiş olan Çukurova Bölgesi’nin sanayisi de, hammaddeye erişim kolaylığı sayesinde tarımdan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen Gıda Ürünleri İçecek İmalatı ve Tekstil Ürünleri İmalatı gibi sanayi alt kollarına dayanmaktadır. Aynı zamanda tarım bölgede, Makine-Metal İşleri ve B.Y.S Makine ve Teçhizat İşleri gibi imalat sanayinin farklı alt kollarının da gelişmesini tetiklemiştir. TR62 Bölgesi’ndeki imalat sanayinin alt kolları içinde hammaddesi direk tarım tarafından sağlanmakta olan Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sanayi; İşletme Sayısı, İstihdam, Ciro ve Dış Ticaret gibi alanlarda bölgede 1. sırada yer almaktadır.

Hem tarımsal üretim hem de tarıma dayalı sanayi bölge ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. TÜİK Hane Halkı İşgücü İstatistiklerine göre; bölgede istihdam edilenlerin %26,3’ü tarım, %21,1’i sanayi ve %52,6’sı hizmetler sektöründe çalışmaktadır(TÜİK; Bölgesel İstatistikler, İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenler Nace Rev.2, 2012). Bu veriden hareketle bölgede halen tarımda istihdam edilenlerin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca; sanayinin önemli bir kısmının da tarıma dayalı ya da tarımdan dolaylı olarak etkilenen sanayi alt kollarında çalıştığı düşünüldüğünde, bölge için tarımsal üretim vazgeçilmez ve çarpan etkisi yüksek olan bir alandır.

Bitkisel Üretim

TR62 Bölgesi’nin tarımsal üretiminde en büyük pay bitkisel üretimdedir. Uygun iklim koşulları, sulama imkânları ve toprak verimliliğinden dolayı; bölgede ürün çeşitliliği çok fazladır. Ürün çeşitliğinin yanı sıra birçok ürünün üretim miktarında da TR62 Bölgesi diğer bölgelerle kıyaslandığında

¹⁰ Arıcılık ve Süt Üretimi her ne kadar tarım ve hayvancılığın alt kolları olsa da; bölgenin kırsal özellik gösteren alanlarında yoğunlaştıkları için, bu konulardan “Bölge içi Gelişmişlik Farklılıklarını Azaltmak” stratejik amacının altında bahsedilmektedir.

ilk sıralarda yer almaktadır. Hem Adana hem de Mersin Türkiye içinde birçok ürünün üretim miktarında öne çıkmaktadır.

Adana, turunçgiller başta olmak üzere çoğu meyvenin üretimde Türkiye’de ilk sıradadır. Buna ek olarak, bazı sebzelerin ve tarla ürünlerinin üretiminde de Türkiye’de ilk sıralardadır. Adana’nın meyve üretiminde Türkiye genelinde önde olduğu greyfurt, turunç ve mandalina gibi ürünlerin üretimi Yüreğir’de, Trabzon hurması ve portakalın üretimi ise Kozan’da yoğunlaşmaktadır. Sebze üretiminde önde olduğu karpuz Karataş, Ceyhan, Seyhan ve Yüreğir’de, kavun Karataş’ta, marul ise Seyhan’da yoğunlukla üretilmektedir. Tarla ürünleri üretiminde önde olduğu soya Karataş ve Yüreğir’de, yerfıstığı Ceyhan’da, mısır Ceyhan ve Yüreğir’de, pamuk Karataş’ta, susam ise Yüreğir ve Karataş’ta daha çok yetiştirilmektedir.

Mersin ise özellikle meyve ve sebze üretiminde Türkiye’de önemli bir konumdadır. Mersin; gerek ürün çeşitliliği gerekse üretim miktarı olarak birçok üründe Türkiye’de ilk sıralardadır. Mersin’in meyve üretiminde Türkiye genelinde ilk sırada bulunduğu çilek Anamur ve Silifke’de, limon Erdemli, Tarsus ve Silifke’de, muz Anamur ve Bozyazı’da yoğunlukla üretilmektedir. Mersin’in sebze üretiminde ilk iki sırada bulunduğu sivri biber Akdeniz ilçesinde, domates Erdemli ve Silifke’de, hıyar Akdeniz ve Erdemli ’de, kabak Tarsus ve Silifke’de, patlıcan ve pırasa ise Tarsus’ta daha çok yetiştirilmektedir.

Tablo 4.1.10: TR62 Bölgesi’nde Öne Çıkan Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarlarına Göre Düzey 2 Bölgeleri İçindeki Yerleri

Sıra No	Ürünler	Türkiye Üretim Miktarı (Ton)	TR62 Üretim Miktarı (Ton)	Bölge Üretiminin Türkiye Toplam Üretimi İçindeki Oranı(%)	Bölgenin Üretim Miktarına Göre Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Sorgum	114	113	99,1%	1.
2	Greyfurt	226.738	191.972	84,0%	1.
3	Soya	122.114	99.290	81,3%	1.
4	Limon	710.111	537.041	75,6%	1.
5	Muz	207.727	151.421	72,8%	1.
6	Keçiboynuzu	14.166	8.730	61,6%	1.
7	Turunç	2.132	1.245	58,4%	1.
8	Yer Fıstığı	122.780	62.837	51,1%	1.
9	Mandalina	874.832	367.358	41,9%	1.
10	Trabzon Hurması	32.392	12.016	37,1%	1.
11	Çilek	351.834	126.913	36,0%	1.
12	Yeni Dünya	12.105	4.337	35,8%	2.
13	Portakal	1.661.111	570.584	34,3%	1.
14	Bakla	40.471	10.473	25,8%	1.
15	Marul(Göbekli)	205.463	50.159	24,4%	1.
16	Biber(Sivri)	910.725	217.751	23,9%	1.
17	Karpuz	4.022.296	943.422	23,4%	1.
18	Kabak(Sakız)	302.374	69.181	22,8%	1.
19	Pırasa	229.359	51.286	22,3%	1.
20	Marul(Aysberg)	68.584	12.833	18,7%	2.
21	Mısır(Dane)	4.600.000	830.934	18,0%	1.
22	Nar	315.310	51.427	16,3%	3.
23	Patlıcan	799.417	124.708	15,6%	2.
24	Brokoli	30.807	4.782	15,5%	3.
25	Nane	12.598	1.903	15,1%	2.
26	Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	1.570.670	223.174	14,2%	1.

27	Zeytin(Sofralık)	480.000	68.500	14,2%	3.
28	Şeftali	543.924	75.685	13,9%	3.
29	Marul(Kıvırcık)	145.019	19.811	13,6%	3.
30	Susam	16.221	2.167	13,3%	4.
31	Erik	300.046	38.212	12,7%	2.
32	Hıyar	1.741.871	208.901	12,0%	2.
33	Bezelye	101.959	12.084	11,8%	3.
34	Badem	80.261	9.244	11,5%	3.
35	Pamuk	858.400	95.046	11,0%	3.
36	Böğürtlü	2.363	232	9,8%	2.
37	Bamya	36.001	3.440	9,5%	4.
38	Domates	11.350.000	945.236	8,3%	2.
39	Kavun	1.688.687	141.296	8,3%	4.
40	Ayçiçeği	1.370.000	111.155	8,1%	5.
41	Zeytin(Yağlık)	1.340.000	93.682	7,0%	5.
42	Kayısı	760.000	51.167	6,7%	2.
43	Buğday	16.800.000	1.071.036	6,3%	7.
44	Patates	4.795.122	207.281	4,3%	7.

Kaynak: TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012

Bitkisel üretim miktarları bölgesel olarak değerlendirildiğinde; TR62 Bölgesi'nin birçok ürünün üretim miktarında Türkiye'de ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Başta greyfurt, limon, turunç gibi turunçgiller olmak üzere, sorgum, soya, muz, keçiyoynuzu ve yerfıstığı üretiminin %50'den fazlası bölgede gerçekleşmektedir. Bunların dışında bölge mandalina, Trabzon hurması, çilek, portakal, bakla, göbekli marul, sivri biber, karpuz, pırasa, mısır, çekirdekli üzüm üretiminde Türkiye'de ilk sıradadır. Bunların dışında birçok üründe de TR62 Bölgesi Türkiye'de önemli konumdadır. Bu da Çukurova Bölgesi'nde ürün çeşitliliğinin ne kadar fazla olduğu göstermektedir.

Ürünlerin üretim miktarlarının TR62 Bölgesi içindeki dağılımına bakıldığında; sırasıyla buğday, domates, karpuz, mısır, portakal ve limon bölgede en çok üretimi yapılan ürünlerdir. Çukurova Bölgesi toprak verimliliği yüksek bir bölge olduğu için topraktan senede 2-3 ürün mahsul alınabilmektedir. Ara ürün olarak ekilen buğdayın bölgede en çok üretilen ürün olmasının en büyük nedeni budur. Ancak diğer bölgelerle kıyasladığımızda, buğday üretiminde bölgenin diğer bölgeler karşısında görece bir üstünlüğü yoktur.

Üretim miktarlarına ek olarak birçok ürünün verimliliği de Çukurova Bölgesi'nde çok yüksektir. Tarla ürünlerine baktığımızda sorgum, susam, soya, pamuk, yer fıstığı, mısır ve patatesin ürün verimliliğinde TR62 Bölgesi Türkiye genelinde ilk sıralardadır.

Tablo 4.1.11: TR62 Bölgesi'nde Üretilen Başlıca Bitkisel Ürünlerin Verimliliği (Dekar Başına Ortalama)

Sıra No	Ürünler	Dekar Başına Ortalama Verim (kg/da)	TR62 Bölgesi'nin Üretim Miktarına Göre Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Sorgum	753	1.
2	Susam	86	1.
3	Soya	391	2.
4	Pamuk	191	2.
5	Yer Fıstığı	334	3.

6	Mısır(Dane)	859	3.
7	Patates	3154	3.
8	Buğday	350	5.
9	Ayçiçeği	270	8.

Kaynak: TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012

Aynı durum meyve üretimi içinde geçerlidir. Greyfurt, keçiboynuzu, yenedünya, sofralık zeytin, badem gibi ürünlerden ağaç başına alınan ortalama mahsul miktarlarında; TR62 Bölgesi ilk sıradadır. Bunlarla birlikte; limon, muz, mandalina, trabzon hurması, turunç, şeftali, erik, böğürtlen, portakal ve üzüm üretim verimliliğinde ise bölge Türkiye içinde ilk sıralardadır.

Tablo 4.1.12: TR62 Bölgesi'nde Üretilen Başlıca Bitkisel Ürünlerin Verimliliği (Ağaç Başına Ortalama)

Sıra No	Ürünler	Ağaç başına ortalama verim(kg)	TR62 Bölgesi'nin Üretim Miktarına Göre Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Greyfurt	182	1.
2	Keçiboynuzu	49	1.
3	Yeni Dünya	52	1.
4	Zeytin(Sofralık)	27	1.
5	Badem	29	1.
6	Limon	115	2.
7	Muz	5.982	2.
8	Turunç	52	2.
9	Mandalina	110	2.
10	Trabzon Hurması	51	2.
11	Şeftali	57	2.
12	Erik	57	2.
13	Böğürtlen	1.478	2.
14	Portakal	112	3.
15	Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	1.109	3.
16	Çilek	3.325	4.
17	Nar	38	4.
18	Kayısı	39	5.
19	Zeytin(Yağlık)	19	7.

Kaynak: TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012

TR62 Bölgesi'nin arazi yapısına bakıldığında tarım alanlarının bölgenin toplam yüzölçümünde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Adana'nın 1.403.000(ha) toplam yüzölçümünün yaklaşık %34,2'sini tarım alanları oluşturmaktadır. Mersin'in ise 1.585.300(ha) toplam yüzölçümünün %25,3'ü tarım alanıdır (TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012). Bu oranı bölgenin kuzeyinde sıralanan Toros Dağları düşürmektedir. Özellikle bölgenin güneyindeki ovalık arazilerde tarım alanlarının toplam yüz ölçüme oranı %50'lerin üzerindedir. Bu da bölgede tarımsal üretimin yaygın olduğunu, geniş alanlarda yapıldığını ve bölgenin ekonomisi ve istihdamında önemli yer tuttuğunu göstermektedir.

Düzey 2 bölgelerinin toplam bitkisel üretim alanlarına bakıldığında; TR62 Bölgesi 10. sıradadır. Ancak kendisinden daha fazla üretim alanına sahip olan bölgelerle kıyaslandığında, nadas alanlarının azlığı dikkat çekmektedir. Keza; TR62 Bölgesiyle benzer karakteristik yapı gösteren TR 31, TR 32, TR 63 ve TR C1 gibi bölgelerde de nadas alanlarının az olduğu görülmektedir. Nadas alanları

ise genel itibariyle karasal iklimin hüküm sürdüğü, günlük ve mevsimsel sıcaklık farklılıklarının fazla olduğu, sulama imkânlarının az olduğu iç bölgelerde daha çok görülmektedir.

Bölgede nadas alanlarının az olması; toprağın verimliliğine, tarımdan yüksek miktarda ve kalitede ürün alınabildiğine işaret etmektedir. Bölgenin bitkisel üretim alanlarının dağılımı incelendiğinde ekilen alanın %68,3'ünü tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanlarının oluşturduğu görülmektedir. Bu grubu; %20,6'lık oranıyla meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanları, %7 ile sebze bahçeleri alanları ve %3,8 ile nadas alanları izlemektedir.

Tablo 4.1.13: Düzey 2 Bölgelerine Göre Bitkisel Üretim Alanları (Dekar)

Sıra	Bölge Kod	Bölge Adı	Bölgesel Toplam Alan (dekar)	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Ekilen Alanı(dekar)	Nadas alanı (dekar)	Sebze bahçeleri alanı (dekar)	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı (dekar)	Süs Bitkileri Alanı (dekar)
1	TR52	Konya, Karaman	22.221.600,30	13.854.690,00	7.293.099,00	332.903,00	740.097,00	811,30
2	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	20.907.358,10	12.743.580,00	7.611.809,00	311.159,00	240.792,00	18,10
3	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	16.932.811,00	10.854.385,00	5.078.670,00	366.474,00	633.282,00	0,00
4	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	16.427.406,98	13.027.575,00	1.627.702,00	373.331,00	1.398.692,00	106,98
5	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	15.060.965,57	11.008.189,22	1.304.422,00	550.166,00	2.197.435,00	753,35
6	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	14.867.209,74	10.073.564,70	2.718.092,00	825.948,00	1.248.587,00	1.018,04
7	TR51	Ankara	11.535.470,73	7.513.920,00	3.250.485,00	463.936,00	306.806,00	323,73
8	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	9.673.158,70	4.685.572,65	337.303,00	472.371,00	4.177.421,00	491,05
9	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	8.861.835,11	5.386.103,00	1.814.482,00	648.712,00	1.009.332,00	3.206,11
10	TR62	Adana, Mersin	8.823.417,87	6.034.295,00	341.962,00	621.872,00	1.824.586,00	702,87
...	...	...	...	...	...	...	...	...
13	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	7.371.862,03	4.582.232,00	948.960,00	586.897,00	1.248.097,00	5.676,03
...	...	...	...	...	...	...	...	...
17	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	7.027.237,50	3.890.531,00	58.408,00	172.551,00	2.905.740,00	7,50
18	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	6.981.920,61	4.513.625,00	355.512,00	496.842,00	1.615.770,00	171,61
...	...	...	...	...	...	...	...	...
24	TR31	İzmir	3.289.786,21	1.352.926,00	70.804,00	430.944,00	1.425.424,00	9.688,21
...	...	...	...	...	...	...	...	...

Kaynak: TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012

Düzey 2 Bölgeleri arasında bitkisel üretim değerleri kıyaslandığında; TR62 Bölgesi 26 bölge arasında 2. sıradadır. Ancak 2007 yılında, bölgenin bu alanda ilk sırada yer aldığı unutulmamalıdır. Aradan geçen 5 yıllık süre zarfında, TR62 Bölgesi her ne kadar bitkisel üretim değerini arttırmış olsa da 2. sıraya gerilemiştir. Bu süre zarfında; özellikle TR 61 ve TR 32 gibi tarımsal verimliliğin yüksek olduğu diğer bölgeler, bitkisel üretimden elde ettikleri katma değeri TR62 Bölgesi'ne göre daha yüksek miktarlarda arttırmışlardır. Bu noktadan hareketle; ilerleyen yıllarda bölgede tarımdan elde edilen katma değerin daha da arttırılması için tarım teknolojilerine daha çok önem verilmeli, ürün verimliliği arttırılmalı, arz açığı yüksek katma değeri daha fazla olan ürünlere yönelim sağlanmalıdır.

Tablo 4.1.14: Düzey 2 Bölgelerine Göre Bitkisel Üretim Değerleri (1000 TL)

	Bölge Kodu	Bölge Adı	Bitkisel Üretim Değeri (2012)	Bitkisel Üretim Değeri (2007)
1	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	9.316.974	5.567.906
2	TR62	Adana, Mersin	7.328.869	5.946.348
3	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	6.240.311	3.481.549
4	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	5.425.646	3.131.913
5	TR52	Konya, Karaman	5.414.054	3.064.862
6	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	5.343.518	3.310.162
7	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	5.121.567	3.528.732
8	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	4.314.113	3.413.848
...	...	...	...	...
18	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2.181.615	1.589.243
...	...	...	...	...
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	566.172	389.030
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	482.738	399.497
26	TR10	İstanbul	315.631	210.519
TR TOPLAM			87.849.893	56.787.425

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler, Bitkisel Üretim Değerleri, 2012.

TR62 Bölgesi'nin bitkisel üretimdeki dış ticaret hacmine bakıldığında; bölgenin bu alanda ikinci sırada olduğu görülmektedir. Bölge, ihracat rakamlarına göreyse Türkiye içinde 3. Sıradadır. Ancak, ihracat ithalatı karşılayamamaktadır. Bu arada; dış ticaret rakamlarının bitkisel üretimin bölge içindeki konumunu tek başına açıklayamayacağı unutulmamalıdır. Örneğin; bitkisel üretim değeri en az olan TR 10 Bölgesi, bu ürünlerin toplam dış ticaretinde birinci, ihracatında ise 4. Sıradadır. Bu durum İstanbul'un lojistik imkânları ve dış ticaretteki konumuyla ilgilidir. Benzer bir durum TR62 Bölgesi içinde geçerlidir. Bölgenin hinterlandının geniş olması ve Mersin Limanı'nın varlığı; dış ticaret hacminin genişlemesini sağlamaktadır.

Tablo 4.1.15: Düzey 2 Bölgelerine Göre Bitkisel Üretim Dış Ticaret Verileri (Dolar)

	Bölge Kodu	Bölge Adı	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Dolar)
1	TR10	İstanbul	706.700.593	2.068.208.170	2.774.908.763
2	TR62	Adana, Mersin	722.867.503	864.963.120	1.587.830.623
3	TR31	İzmir	736.911.723	552.843.323	1.289.755.046
4	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	494.550.816	452.378.520	946.929.336
5	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	924.219.635	21.402.537	945.622.172
6	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	133.982.180	516.968.171	650.950.351
7	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	441.273.917	88.975.590	530.249.507
8	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	69.153.874	337.711.172	406.865.046
9	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Uşak Kütahya,	113.426.479	160.975.970	274.402.449
10	TR52	Konya, Karaman	13.170.200	216.834.443	230.004.643
11	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	37.879.137	191.842.371	229.721.508
12	TR51	Ankara	74.894.688	151.790.535	226.685.223
13	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	95.105.465	97.452.339	192.557.804
14	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	27.508.220	142.289.372	169.797.592
15	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	61.967.318	102.116.901	164.084.219
16	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	48.999.961	70.316.659	119.316.620
17	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	24.346.613	49.652.353	73.998.966
18	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir,	6.082.491	57.534.438	63.616.929

		Kırşehir			
19	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	36.735.942	22.001.567	58.737.509
20	TR22	Balıkesir, Çanakkale	3.549.387	54.554.293	58.103.680
21	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	1.381.718	56.171.003	57.552.721
22	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.298.917	37.727.139	39.026.056
23	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	9.707.327	10.991.815	20.699.142
24	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	4.956.263	7.262.464	12.218.727
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	6.147.255	1.052.880	7.200.135
26	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	13.735	8.698	22.433
TR TOPLAM			4.796.831.357	6.334.025.843	11.130.857.200

Kaynak: TÜİK; Dış Ticaret İstatistikleri, ISIC Rev 3'e göre Bitkisel Üretim Dış Ticaret Verileri, 2012

Örtü Altı Üretim

Gerekli özel çevre koşullarının oluşturulup dış iklim faktörlerinin etkisinin azaltılmasıyla alçak ve yüksek sistemler içinde yapılan sebze, meyve ve süs bitkileri yetiştiriciliğine genel anlamda örtü altı yetiştiriciliği denmektedir. Bu sistemler içinde cam ya da plastikle örtülü yüksek yapılar sera olarak adlandırılmaktadır. Örtü altı yetiştiriciliği diğer tarım kolları arasında, yüksek tesis ve işletme giderleri gerektiren, daha fazla teknik bilgi ve beceriyle, sürekli ve daha çok uğraşı isteyen bir işletme biçimidir. Ancak; açık tarla tarımına nazaran 5-6 kat daha fazla ürün getirir ve bunun karşılığında 8-10 kat daha fazla gelir elde edilir (*Sivas İl Gıda, Tarım, Hayvancılık Müdürlüğü; 2013*). Yıllardır Antalya'da yoğun olarak yapılan örtü altı yetiştiriciliğine son yıllarda Çukurova Bölgesi'nde de geçilmektedir.

Toplam örtü altı tarım alanlarına bakıldığında Çukurova Bölgesi'nin çok az farkla da olsa birinci sırada olduğunu görülmektedir. Arkasından gelen TR 61 bölgesiyle ise arasında temel bir fark bulunmaktadır. Antalya başta olmak üzere bu bölgede cam ve plastik sera kurulumu, TR62 Bölgesi'nin çok üzerindedir. TR62 Bölgesi'nde ise seracılıktan çok, yüksek ve alçak tünel örtü altı yetiştiriciliği yoğun olarak yapılmaktadır. Sera ortamında dış iklim faktörlerinin etkisi daha iyi şekilde azaltılabildiği için; TR 61 Bölgesi Çukurova Bölgesi'ne kıyasla daha uzun süre ve daha fazla örtü altı üretim yaparak bu alandan daha fazla katma değer sağlamaktadır. Örtü altı yetiştiriciliğinde bu iki bölge Türkiye'deki toplam alanların %80,5'ine sahiptir ve üretim genel olarak bu iki bölgede yoğunlaşmaktadır.

Tablo 4.1.16: Düzey 2 Bölgelerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları (Dekar)

	Bölge Kodu	Bölge Adı	Toplam Alan (Dekar)	Cam Sera (Dekar)	Plastik Sera (Dekar)	Yüksek Tünel (Dekar)	Alçak Tünel (Dekar)
1	TR62	Adana, Mersin	254.499	6.479	77.906	50.637	119.477
2	TR 61	Antalya, Isparta, Burdur	243.126	66.532	151.641	11.521	13.441
3	TR 32	Aydın, Denizli, Muğla	45.281	6.778	22.641	10.121	5.740
4	TR 83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	24.430	5	1.711	7.944	14.769
5	TR 31	İzmir	13.641	369	12.116	1.058	96
6	TR 63	Hatay, Osmaniye Kahramanmaraş	10.962	13	1.109	868	8.972
7	TR 42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Yalova, Bolu	7.813	135	1.761	5.822	94
8	TR 41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	5.692	18	4.173	1.497	3
9	TR 81	Zonguldak, Bartın Karabük	2.972	-	334	2.347	291

10	TR 33	Manisa Afyon, Uşak, Kütahya	2.385	55	1.867	458	5
11	TR 10	İstanbul	1.421	13	288	1.082	37
...	...	...	...	...	...	...	...
24	TR B1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	105	1	69	25	9
25	TR B2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	80	-	13	67	0
26	TR A2	Ağrı, Kars, Iğdır Ardahan	10	-	-	10	-
		TR TOPLAM	617.760	80.728	278.730	95.095	163.206

Kaynak: TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012.

Örtü altı tarım alanlarıyla doğru orantılı olarak örtü altı sebze ve meyve üretim miktarları da bu iki bölgede yoğunlaşmaktadır. Türkiye'deki toplam üretimin %79,1'ini bu iki bölge karşılarken, TR62 Bölgesi tek başına Türkiye üretiminin %28,1'ini karşılamaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi örtü altı tarımda daha fazla alana sahip olan TR62 Bölgesi'nin örtü altı üretim miktarını ve elde ettiği katma değeri arttırabilmesi için daha modern teknoloji ve bilgi isteyen seracılığa geçmesi gerekmektedir.

Tablo 4.1.17: Düzey 2 Bölgelerine Göre Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretim Miktarları(Ton)

	Bölge Kodu	Bölge Adı	Toplam Üretim Ton (2012)	Toplam Üretim Ton (2007)
1	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	3.144.959	2.659.959
2	TR62	Adana, Mersin	1.730.520	1.467.888
3	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	602.456	425.624
4	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	197.674	129.912
5	TR31	İzmir	181.659	144.558
6	...	...	...	...
24	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	632	343
25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	425	761
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	57	77
		TR TOPLAM	6.170.827	5.067.406

Kaynak: TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012.

TR62 Bölgesi'nin örtü altı yetiştiriciliğinde öne çıkan ürünlere bakıldığında hem üretim miktarı hem de bölge üretiminin Türkiye içindeki oranı anlamında muz, karpuz, kavun, çilek, hıyar, biber, patlıcan gibi ürünlerin öne çıktığı görülmektedir. Türkiye'de çok az olan örtü altı kayısı üretiminin tamamı, muz, karpuz ve üzümün tamamına yakını bölgede yetiştirilmektedir. Muz'da Anamur, Karpuz'da Karataş, Tarsus ve Yüreğir öne çıkmaktadır. Bunların dışında örtü altı kabak, kavun ve çilek üretiminde de bölge birinci sıradadır. Yine patlıcan, sivri biber, hıyar üretiminin önemli bir kısmını karşılayan bölge, bu ürünlerde de ikinci sıradadır. Özetle; çok çeşitli ürünlerin örtü altı yetiştiriciliği TR62 Bölgesi'nde yapılmaktadır. Örtü altı tarımın bölgede yoğunlaştığı ilçelere bakıldığında; Adana'da Karataş başta olmak üzere Yüreğir, Seyhan, Yumurtalık ve Ceyhan örtü altı tarımın yaygın olarak yapıldığı yerlerdir. Mersin'deyse Tarsus ve Akdeniz başta olmak üzere, Erdemli, Silifke ve Anamur örtü altı yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı ilçelerdir.

Tablo 4.1.18: TR62 Bölgesi'nde Öne Çıkan Örtü Altı Ürünlerin Üretim Miktarlarına Göre Düzey 2 Bölgeleri İçindeki Yerleri

Sıra No	Ürünler	Türkiye Üretim Miktarı (Ton)	TR62 Üretim Miktarı (Ton)	Bölge Üretiminin Türkiye Toplam Üretimi İçindeki Oranı(%)	Bölge Üretim Miktarına Göre Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Kayısı	607	607	100,0%	1.
2	Muz	161.511	151.310	93,6%	1.
3	Üzüm	342	303	88,6%	1.
4	Karpuz	661.383	578.587	87,4%	1.
5	Kavun	135.116	79.127	58,5%	1.
6	Kabak(Sakız)	114.159	59.480	52,1%	1.
7	Biber(Sivri)	387.459	187.622	48,4%	2.
8	Çilek	152.162	62.044	40,7%	1.
9	Patlıcan	241.969	81.945	33,8%	2.
10	Hıyar	1.028.122	187.085	18,2%	2.
11	Biber(Dolmalık)	80.891	11.553	14,2%	2.
12	Marul(Aysberg)	7.221	1.000	13,8%	4.
13	Domates	3.096.349	328.068	10,6%	3.

Kaynak: TÜİK; Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2012

Hayvansal Üretim

TR62 Bölgesi'nin hayvansal üretim istatistikleri; bölgenin bitkisel üretimde olduğu kadar hayvansal üretimde Türkiye genelinde pay sahibi olamadığı göstermektedir. Hayvancılıktan çok tarıma yönelen bölge için, hayvancılık genel itibarıyla bölgenin kuzey kısımlarında yoğunlaşan bir ekonomik faaliyet türüdür. Bölgenin hayvan varlığına bakıldığında; büyükbaş hayvancılığın küçükbaş hayvancılığa oranla daha az olduğu görülmektedir. TR62 Bölgesi; toplam büyükbaş hayvan varlığında Düzey 2 bölgeleri arasında 17. sıradadır.

Büyükbaş hayvancılık bölgede daha çok Mersin'de öne çıkmaktadır. Mersin'de; Tarsus başta olmak üzere Akdeniz, Mut, Silifke ve Erdemli büyükbaş hayvancılığın yapıldığı ilçelerdir. Adana'da ise büyükbaş hayvan varlığına daha çok Seyhan'da rastlanmaktadır.

Tablo 4.1.19: TR62 Bölgesi'ndeki Büyükbaş Hayvan Sayıları

Sıra No	Hayvan Türleri	Türkiye Toplam Miktarı (Adet)	TR62 Toplam Miktarı (Adet)	Büyükbaş Hayvan Miktarının Türkiye İçindeki Oranı(%)	Büyükbaş Hayvan Miktarının Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Siğır (Yerli)	2.459.400	26.941	1,1%	20.
2	Siğır(Kültür)	5.679.484	130.412	2,3%	14.
3	Siğır(Melez)	5.776.028	251.725	4,3%	7.
4	Manda	107.435	266	0,2%	22.
	Büyükbaş Toplamı	14.022.347	409.344	2,9%	17.

Kaynak: TÜİK; Hayvancılık İstatistikleri, 2012.

Çukurova Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılık ise büyükbaş hayvancılığa göre daha yaygındır. Bölge, toplam küçükbaş hayvan varlığında Düzey 2 bölgeleri arasında 7. sıradadır. Özellikle bölgenin kuzeyinde sıralanan Toros dağları boyunca kıl keçisi yetiştiriciliği görülmektedir. Kıl Keçisi yetiştiriciliğinde; TR62 Bölgesi Türkiye genelinde ilk sıradadır. Küçükbaş hayvancılık genel olarak hem Mersin, hem de Adana'da yaygınlık göstermektedir. Mersin'de koyun varlığına Tarsus, Mut ve Toroslar başta olmak üzere Erdemli, Akdeniz ve Silifke'de rastlanmaktadır. Kıl keçisi ise Silifke ve Tarsus başta olmak üzere, Mut, Erdemli ve Toroslar ilçelerinde sıklıkla yetiştirilmektedir. Adana'da ise küçükbaş hayvan varlığında Kozan ilçesi öne çıkmaktadır. Yerli koyun varlığı Kozan başta olmak üzere Sarıçam, Ceyhan, Aladağ ve Feke ilçelerinde bulunurken, kıl keçisi ise yine Kozan başta olmak üzere, Saimbeyli, Aladağ, Karaisalı ve Feke gibi ilçelerde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 4.1.20: TR62 Bölgesi'ndeki Küçükbaş Hayvan Sayıları

Sıra No	Hayvan Türleri	Türkiye Toplam Miktarı (Adet)	TR62 Toplam Miktarı (Adet)	Küçükbaş Hayvan Miktarının Türkiye İçindeki Oranı(%)	Küçükbaş Hayvan Miktarının Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Koyun(Yerli)	25.892.582	696.776	2,6%	13.
2	Koyun(Merinos)	1.532.651	6.337	0,4%	14.
3	Keçi(Kıl)	8.199.184	1.009.053	12,3%	1.
4	Keçi(Tiftik)	158.102	-	-	-
	Küçükbaş Toplamı	35.782.519	1.712.166	4,7%	7.

Kaynak: TÜİK; Hayvancılık İstatistikleri, 2012.

Kümes hayvanı varlığına göre ise bölge Türkiye genelinde 7. sıradadır. Bölgede özellikle et tavuğu yetiştiriciliği yaygındır. Et tavuğu varlığında Tarsus başta olmak üzere Akdeniz ve Çamlıyayla ilçeleri Mersin içinde öncü konumdadır. Adana'da ise bu alanda Seyhan açık ara birinci sırada yer alırken, Yüreğir onu takip etmektedir. Yumurta tavuğu yetiştiriciliği ise Adana'da Mersin'e göre daha fazladır. Sarıçam ve Ceyhan ilçeleri Adana'da, Toroslar İlçesi ise Mersin'de yumurta tavuğu yetiştiriciliğinin yoğunlaştığı ilçelerdir. Bölgede tavuk yetiştiriciliğine ek olarak az da olsa görülen ve genelde Tarsus ilçesinde yoğunlaşan hindi yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Özetle; TR62 Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılık Seyhan ve Tarsus çevresinde yoğunlaşmakta ve genelde et tavuğu üretilmektedir. Ancak; bölge bu alanda Türkiye içinde görece avantajlı bir pozisyona sahip değildir.

Tablo 4.1.21: TR62 Bölgesi'ndeki Kümes Hayvanı Sayıları

Sıra No	Hayvan Türleri	Türkiye Toplam Miktarı (Adet)	TR62 Toplam Miktarı (Adet)	TR62 Bölgesi'nin Kümes Hayvanı Miktarının Türkiye İçindeki Oranı(%)	TR62 Bölgesi'nin Kümes Hayvanı Miktarının Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Et Tavuğu	169.034.283	8.940.356	5,2%	6.

2	Yumurta Tavuğu	84.677.290	1.168.165	1,3%	14.
3	Hindi	2.760.859	10.675	0,3%	24.
4	Kaz	676.179	3.772	0,5%	22.
5	Ördek	356.730	7.559	2,1%	17.
	Toplam	257.505.341	10.130.527	3,9%	7.

Kaynak: TÜİK; Hayvancılık İstatistikleri, 2012

Hayvansal üretim değerlerinde ise TR62 Bölgesi'nde Türkiye ile paralel olarak ciddi bir gelişim görülmektedir. 2007 yılında 24.666.219.000 TL olan Türkiye toplam canlı hayvan değeri; 2012 yılında %127 artarak 59.167.803.000 TL'ye ulaşmıştır. Aynı yıllar arasında TR62 Bölgesi'nde canlı hayvan değerleri %253 artış göstererek 663.981.000 TL'den 2.346.250.000 TL'ye yükselmiştir. Canlı hayvan değerlerindeki bu gelişimle birlikte 2007 yılında Düzey 2 Bölgeleri arasında 20. sırada olan TR62 Bölgesi, 2012 yılında 15. sırada yer almıştır.

Tablo 4.1.22: Düzey 2 Bölgelerine Göre Canlı Hayvan Değerleri (1000 TL)

	Bölge Kodu	Bölge Adı	Canlı Hayvan Değerleri (2012)	Canlı Hayvan Değerleri (2007)
1	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	4.378.817	1.822.323
2	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	3.874.678	1.458.400
3	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	3.798.481	1.545.702
4	TR22	Balıkesir, Çanakkale	3.598.447	1.608.510
5	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	3.566.778	1.323.084
6	TR52	Konya, Karaman	3.555.573	1.224.770
7	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3.406.474	1.357.151
8	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3.219.158	1.229.296
...	...	...	...	...
15	TR62	Adana, Mersin	2.346.250	663.981
...	...	...	...	...
24	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1.204.943	326.353
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	751.405	344.740
26	TR10	İstanbul	369.562	164.719
		TR TOPLAM	59.167.803	24.666.219

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler, Canlı Hayvan Değerleri, 2012.

Canlı hayvan değerlerinde belirtilen yıllar arasında Türkiye genelinde ciddi bir artış yaşanırken, bu durum hayvansal ürünler değerlerine yansımamıştır. 2007 yılında Türkiye genelinde 22.921.526 TL olan hayvansal ürünler değeri, 2012 yılına gelindiğinde 18.991.676.000 TL'ye gerilemiştir. Ancak; aynı süre zarfında TR62 Bölgesi hayvansal ürünler değerini %21,8 oranında arttırarak 739.695.000 TL'ye getirmiş, bu alanda düzey 2 bölgeleri arasında 18.'likten 15.'liğe yükselmiştir. Hayvansal üretim verileri ışığında; TR62 Bölgesi son yıllarda hem canlı hayvan hem de hayvansal ürünler değerlerinde ciddi anlamda bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak bu artışa rağmen bölge hâlihazırda Türkiye canlı hayvan ve hayvansal ürünler değerlerinin sadece %3,9'unu oluşturabilmektedir. Bu sebepten ötürü, diğer Düzey 2 bölgeleriyle kıyaslandığında bölgenin görece bir üstünlüğü bulunmamaktadır.

Tablo 4.1.23: Düzey 2 Bölgelerine Göre Hayvansal Ürünler Değerleri (1000 TL)

	Bölge Kodu	Bölge Adı	Hayvansal Ürünler Değerleri (2012)	Hayvansal Ürünler Değerleri (2007)
1	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	1.282.263	861.921
2	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	1.212.375	1.008.779
3	TR90	Trabzon, Giresun, Artvin, Gümüşhane, Ordu, Rize	1.180.449	932.644
4	TR22	Balıkesir, Çanakkale	1.049.114	1.928.150
5	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.028.672	602.038
6	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	1.025.165	1.121.591
...	...	...	...	...
14	TR62	Adana, Mersin	739.695	606.947
...	...	...	...	...
24	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	279.386	233.456
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	245.361	275.411
26	TR10	İstanbul	139.953	707.252
		TR TOPLAM	18.991.676	22.921.526

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler, Hayvansal Ürünler Değerleri, 2012.

Hayvansal üretimle ilgili son olarak dış ticaret verilerinden bahsetmek gerekir. Hayvansal üretimde ulusal boyutta ciddi bir dış ticaret açığı verilmektedir. Dış ticaret hacmi 1,3 milyar dolara yaklaşan sektörün sadece %30'unu ihracat oluşturmaktadır. Türkiye'nin sektörde ihracatının %90'a yakını Irak'a yapılmaktadır. İthalatın yapıldığı ilk 5 ülke ise sırasıyla Fransa, Macaristan, ABD, Avustralya ve Uruguay'dır. Bu ülkeler Türkiye'nin ithalatının yaklaşık %65'ini karşılamaktadırlar (TÜİK; Dış Ticaret İstatistikleri; ISIC Rev 3 Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünler, 2012).

Bölgesel ölçekte bakıldığında; TR62 Bölgesi'nin hayvansal üretim sektöründeki dış ticaret hacmi 47 milyon dolara yaklaşmakta ve bu rakamın %41'ini ihracat girdileri oluşturmaktadır. Bölge; Düzey 2 bölgeleri arasında sektörün dış ticaret hacmine göre 9. sırada bulunmaktadır. İhracat sıralamasında bölgelerarası 6. sırada bulunan Çukurova Bölgesi, sektörde Türkiye ihracatının yaklaşık %5,2'sini oluşturmaktadır.

Tablo 4.1.24: Düzey 2 Bölgelerine Göre Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünler Dış Ticaret Verileri (Dolar)

	Bölge Kodu	Bölge Adı	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Dolar)
1	TR10	İstanbul	15.311.917	240.242.100	255.554.017
2	TR51	Ankara	7.290.893	218.529.606	225.820.499
3	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Uşak Kütahya	119.429.344	13.128.417	132.557.761
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	28.108.610	68.198.751	96.307.361
5	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	13.621.089	82.650.381	96.271.470
6	TR52	Konya, Karaman	78.241.088	13.720.584	91.961.672
7	TR22	Balıkesir, Çanakkale	11.195.239	66.585.064	77.780.303
8	TR31	İzmir	24.674.179	33.561.309	58.235.488
9	TR62	Adana, Mersin	19.166.593	27.589.937	46.756.530
10	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	5.313.276	31.956.856	37.270.132
...	...	...	...	...	...
24	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	21.777	1.290.105	1.311.882
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1.111.428	147.655	1.259.083
26	TR90	Trabzon, Ordu, Rize, Artvin, Giresun,	330.732	249.457	580.189

		Gümüşhane			
		TR TOPLAM	370.296.322	911.856.955	1.282.153.277

Kaynak: TÜİK; Dış Ticaret İstatistikleri; ISIC Rev 3 Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünler, 2012

Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü

Tarımsal üretimin girdi sağladığı en önemli sanayi kolu olan Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörünün gelişmesi aynı zamanda tarımdan elde edilen katma değer de artmasını sağlamaktadır. Bu bakış açısından hareketle; TR62 Bölgesi'nde Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörünün bölgesel ve ulusal boyutta durumunun anlaşılması 2023 yılı Çukurova'sında tarımdan elde edilecek katma değer artırılması amacıyla önerilecek tedbirler için önemlidir.

Çukurova Bölgesi'nin tarihsel gelişimi incelendiğinde; sanayinin özellikle tarıma dayalı sanayinin Türkiye'nin birçok yöresine nazaran çok daha erken dönemlerde oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda; bölge Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektöründe köklü bir geçmişe sahiptir. Aynı zamanda; TR62 Bölgesi bu sektörde Türkiye içinde önemli bir paya sahiptir. 2012 yılı dış ticaret verilerine göre; Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörü dış ticaret hacminde 26 Düzey 2 bölgesi arasında TR62 Bölgesi'nin 4. sıradadır. Sektördeki Türkiye ihracatının %5,6'sını karşılayarak bölgelerarasında 6. sırada bulunan Çukurova Bölgesi; ithalatta ise Türkiye genelinde %4,5 pay ile 4. sırada yer almaktadır. Coğrafi olarak kendisine yakın bölgelerle sektörel bir kıyaslama yapıldığında; özellikle TRC1'nin TR62 Bölgesi'ne göre sektörün dış ticaretinde çok önde olduğu görülmektedir. Bitkisel üretim değerine göre TR62 Bölgesi'nin 1/3'ü kadar üretim yapmasına rağmen; Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektöründe TRC1 Bölgesi, TR62 Bölgesi'nin 3 katından fazla ihracat gerçekleştirmektedir. Bu da bölgenin daha fazla katma değer elde etmek için bitkisel üretim çeşitliliğinden ve miktarından Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektöründe daha fazla yararlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.1.25: Düzey 2 Bölgelerine Göre Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektöründe Dış Ticaret Verileri(Dolar)

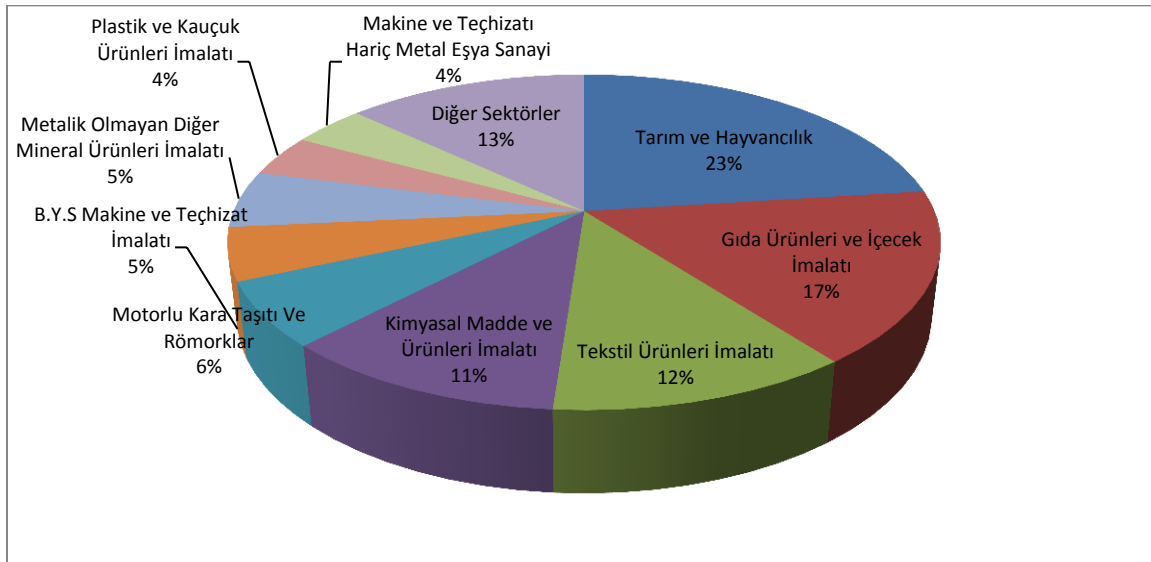
Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	İhracat Dolar	İthalat Dolar	Dış Ticaret Hacmi Dolar
1	TR10	İstanbul	2.477.154.966	2.511.407.940	4.988.562.906
2	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1.604.499.840	782.086.176	2.386.586.016
3	TR31	İzmir	901.749.286	676.377.564	1.578.126.850
4	TR62	Adana, Mersin	534.682.455	230.987.199	765.669.654
5	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	523.926.588	125.795.412	649.722.000
6	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	570.426.138	8.947.750	579.373.888
7	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	558.729.119	2.864.283	561.593.402
8	TR52	Konya, Karaman	440.597.592	95.187.561	535.785.153
...	...	...	...	...	...
17	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	127.298.225	5.004.631	132.302.856
18	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	74.591.956	1.572.848	76.164.804
19	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	47.765.302	21.590.826	69.356.128
...	...	...	...	...	...
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	3.118.169	30.929	3.149.098

25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1.076.846	1.599.806	2.676.652
26	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	719.931	717.617	1.437.548
		Belirsiz	453.985	66.144	520.129
		TR TOPLAM	9.514.578.016	5.122.552.644	14.637.130.660

Kaynak: TÜİK; Dış Ticaret İstatistikleri; ISIC Rev 3 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, 2012.

Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörünün dış ticaret verilerini bölgelerarasında kıyasladıktan sonra; TR62 Bölgesi'nin dış ticaretinin iktisadi faaliyet gruplarına göre dağılımından bahsetmek, sektörün bölgedeki konumunu anlamak açısından önemlidir. 2012 yılı ihracat verilerine göre; TR62 Bölgesi'nin toplam ihracatının %23'ü tarım ve hayvancılık sektörü, %16,57'si ise gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü tarafından karşılanmaktadır. Hatta tekstil sektörünün de hammaddesinin pamuk olmasından ötürü tarımdan etkilenen bir sanayi kolu olduğu düşünüldüğünde; bölge ihracatının yaklaşık %51,17'sinin doğrudan ya da dolaylı olarak tarımsal üretimden etkilendiği görülmektedir.

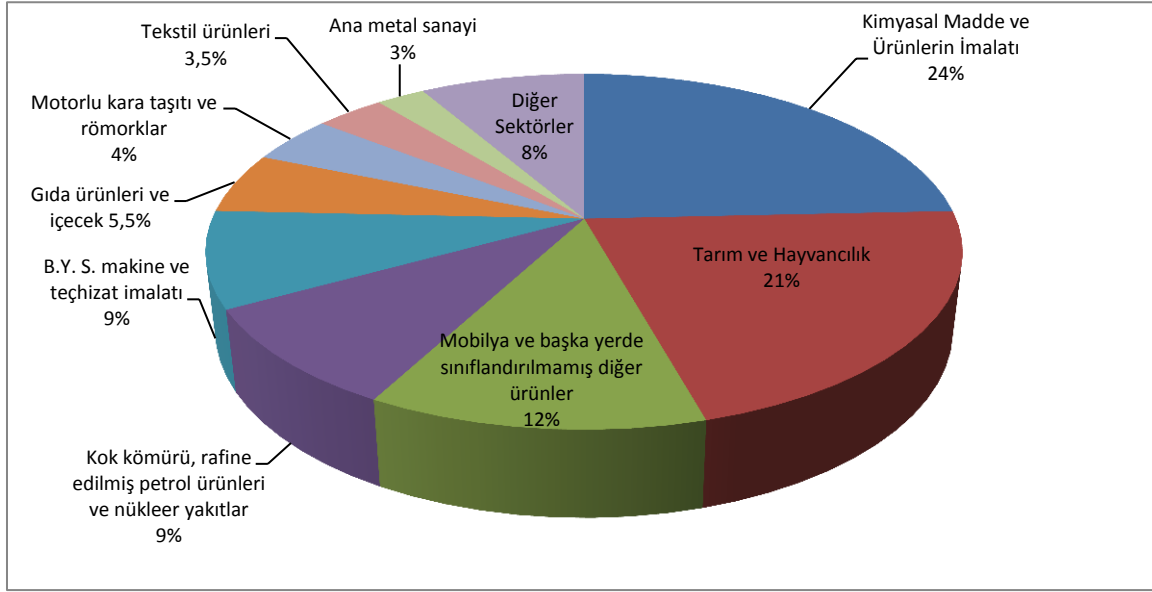
Şekil 4.1.19: TR62 Bölgesi'nin İhracatının ISIC Rev.3 Sektörel Sınıflandırmasına Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK; Dış Ticaret İstatistikleri; ISIC Rev 3'e Göre TR62 Bölgesi'nin İhracatı, 2012

Bölgenin ithalat verilerine göre; tarım ve hayvancılık %21,38 ile tüm sektörler arasında ikinci sıradadır. Gıda ve içecek imalatı ve tekstil imalatı sektörleri ise dış ticaret fazlası verdiklerinden ötürü ithalatındaki payları azdır. Bu iki sektör; bölge ithalatının sırasıyla sadece %5,53'ünü ve %3,5'ini oluşturmaktadırlar. Toplamda tarımdan doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen sektörlerin bölgenin toplam ithalatındaki payları %30,41 oranındadır.

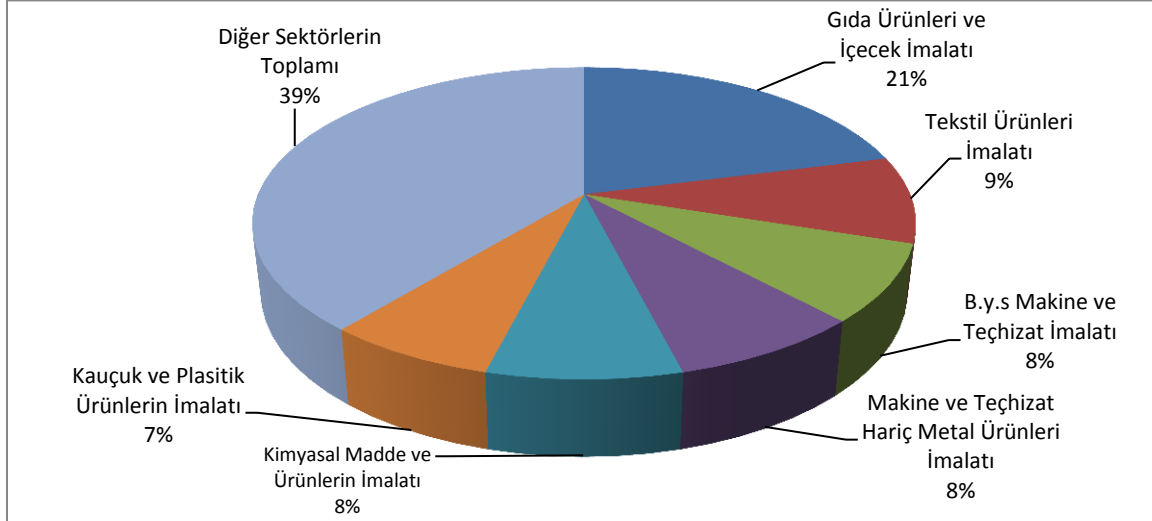
Şekil 4.1.20: TR62 Bölgesi'nin İthalatının ISIC Rev.3 Sektörel Sınıflandırmasına Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK; Dış Ticaret İstatistikleri; ISIC Rev 3'e Göre TR62 Bölgesi'nin İthalatı, 2012

Dış ticaret istatistiklerine ek olarak; bölgedeki sanayi işletmelerinin sektörlere göre dağılımı da; TR62 Bölgesi'nde işletme bazında hangi sektörlerin daha yoğunluklu olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Adana'daki imalat sanayi işletmelerinin alt sektörlere göre dağılımında Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörü %21'lik payıyla açık ara 1.sıradadır.

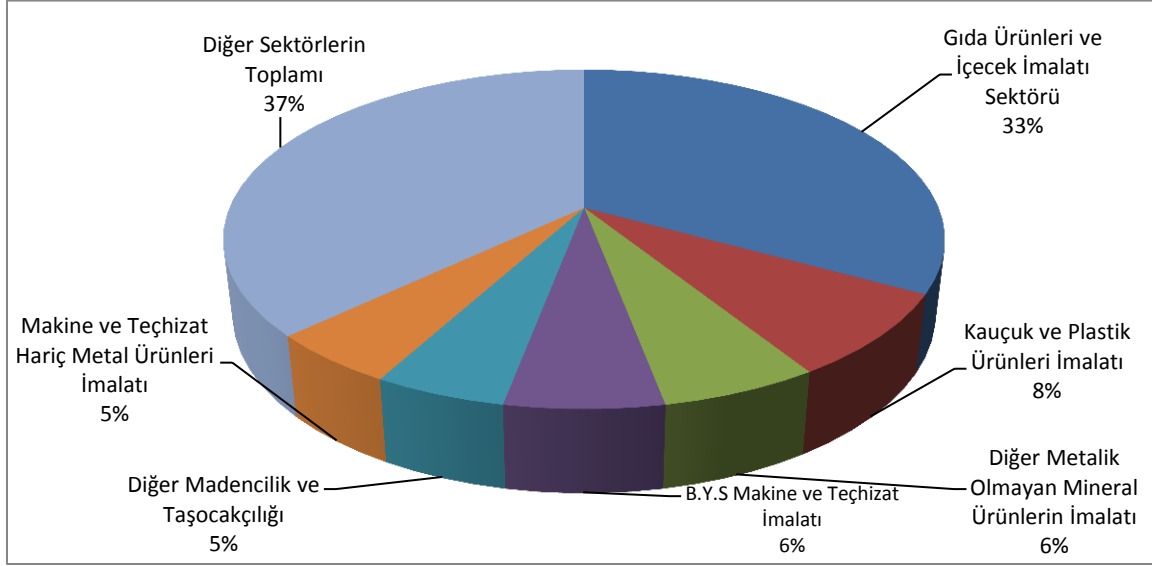
Şekil 4.1.21: Adana'daki Sanayi İşletmelerinin İmalat Sanayi İçindeki Sektörel Dağılımı (2011)

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Durum Raporu, Mayıs 2012.

Mersin'deyse Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektöründeki işletme sayılarının toplam imalat sanayi içindeki oranı Adana'ya göre daha da yüksektir. %33'lük payıyla Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörü Mersin'in imalat sanayi içinde işletme sayısı anlamında açık ara 1.sıradadır.

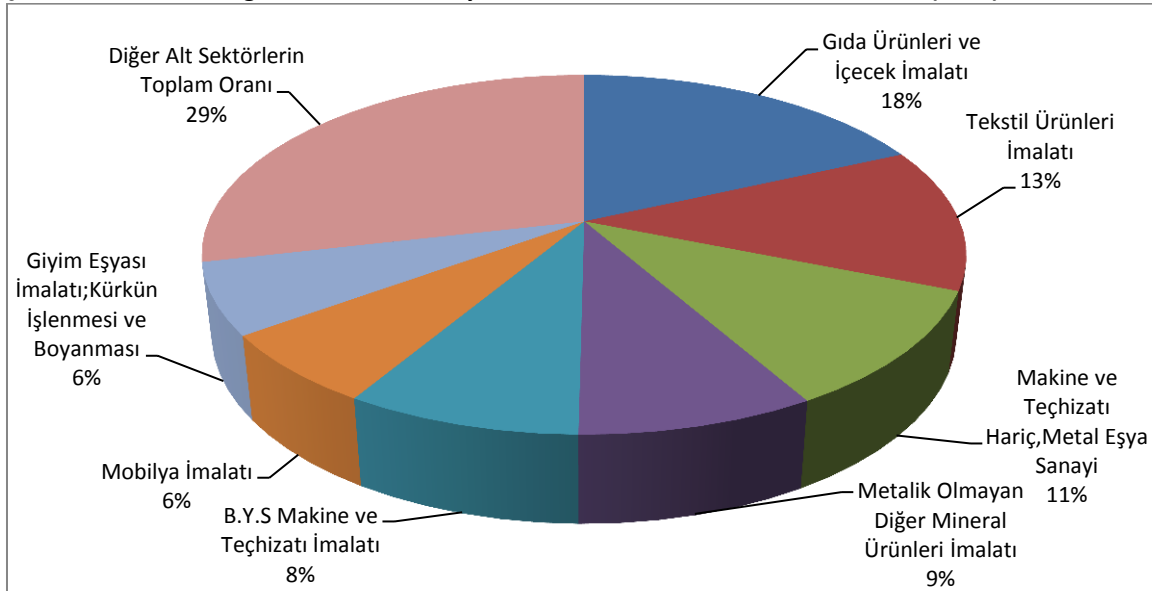
Şekil 4.1.22: Mersin’deki Sanayi İşletmelerinin İmalat Sanayi İçindeki Sektörel Dağılımı (2011)

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Durum Raporu, Mayıs 2012

Gıda ve İçecek İmalatı sektörünün bölge için önemini belirlemek adına incelenmesi gereken bir diğer değişken ise istihdam verileridir. TÜİK Hane Halkı İşgücü İstatistiklerine göre; TR62 Bölgesi’nde 2012 yılında istihdam edilenlerin %30,3’ü tarım, %19,6’sı sanayi ve %50,2’si hizmetler sektöründe çalışmaktadır(TÜİK; Bölgesel İstatistikler, Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, 2010).¹¹ Sanayi sektöründe çalışanların en fazla istihdam edildikleri alt sektör Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörüdür.

Şekil 4.1.23: TR62 Bölgesi’nin İmalat Sanayi Alt Sektörlerine Göre İstihdam Oranları (2010)

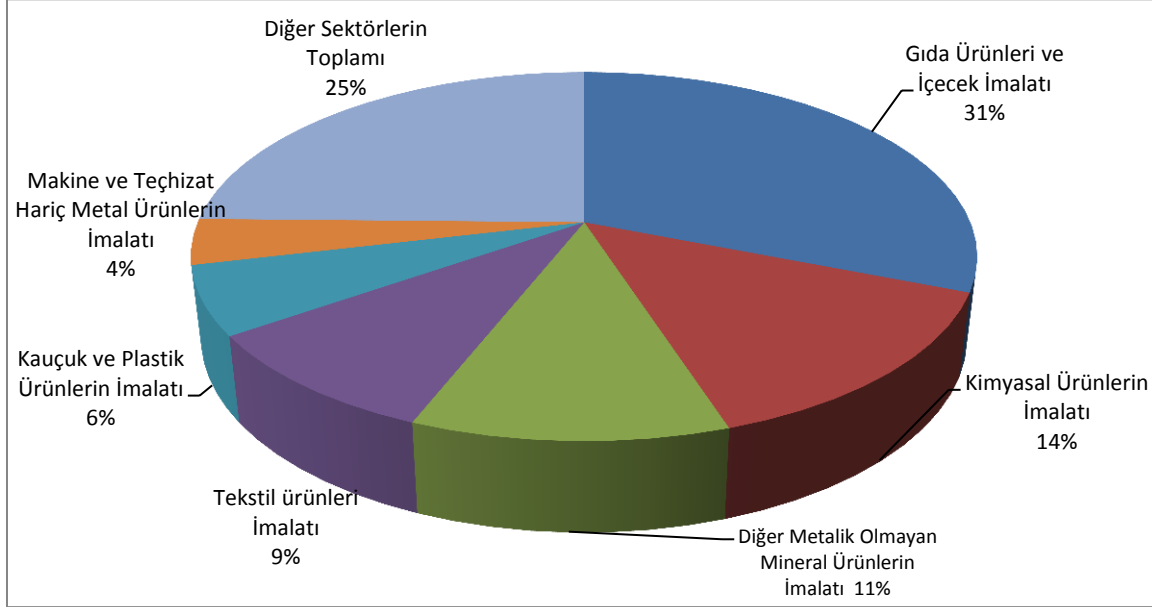

Kaynak: TÜİK Verilerinden Hareketle Türkiye Kalkınma Bankası AŞ’nin Nisan 2012’de yayınladığı "Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları Doğu Anadolu’nun Bölgesel Gelişimdeki Yeri ve Çözüm Önerileri" adlı eserden alınmıştır.

¹¹ Türkiye Kalkınma Bankası AŞ’nin Nisan 2012’de yayınladığı "Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları Doğu Anadolu’nun Bölgesel Gelişimdeki Yeri ve Çözüm Önerileri" adlı eserde TR 62 Bölgesi’nin İmalat Sanayi Alt Sektörlerine göre İstihdam Oranları, 2010 yılı verilerine göre düzenlenmiştir. Bu verilerle uyumlu olması için bölgenin iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam oranlarında da 2010 yılı verilerinden yararlanılmıştır. En son yayınlanan 2012 verilerine göre; TR 62 Bölgesi’nde istihdam edilenlerin %26,3’ü tarım, %21,1’i sanayi, %52,6’sı hizmetler sektöründe çalışmaktadır.

Son olarak; imalat sanayi alt kollarının bölgede yarattığı katma değeri göstermesi açısından Ciro Oranlarına bakmak yararlı olacaktır. TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerine göre; 2009 yılında TR62 Bölgesi imalat sanayi alt sektörlerinin cirolarına göre Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü %31’lik oranıyla tüm alt sektörler arasında 1. sırada yer almıştır.

Şekil 4.1.24: TR62 Bölgesi’nin İmalat Sanayi Alt Sektörlerine Göre Ciro Oranları (2009)

Kaynak: TÜİK; Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri; 2009 Yılı Verileri

Tedbirler

Tedbir 1. Tarımda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için Güvenli Gıda ve İyi Tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması

Durum analizinde de sıkça vurgulandığı üzere, Tarım sektörü Çukurova Bölgesi’nin ekonomik yapısının içinde olmazsa olmaz alanların başında gelmektedir. Gerek toprak verimliliğinde, gerekse üretim miktarları ve üretim değerlerinde; Çukurova Bölgesi Türkiye içinde çok önemli bir konumdadır. Tarım sektörü; genellikle emek yoğun ve düşük teknoloji yoğunluklu bir alan olması nedeniyle Dünya’da daha çok az gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Ancak; İsrail ve Brezilya örneklerinde de olduğu gibi tarımsal üretimin teknolojik altyapısının güçlendirilmesi ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesiyle; bu sektörden çok ciddi katma değer sağlanabilir.

Tarımsal üretimden katma değer sağlamanın ilk şartı tarım yapılan alanlarının olumsuz çevresel etkilerden arındırılmasıdır. Özellikle; son yıllarda artan çevre sorunları, doğal kaynakların kirlenmesi, artan hastalıklar, GDO’lu ürün tartışmaları ve sağlık bilincinin gelişmesi gibi etmenlerden ötürü tarımsal alanların korunması ve sağlıklı beslenme bütün Dünya’nın ilgilendiği en önemli konuların başında gelmektedir. TR62 Bölgesi’nde; insan sağlığını korumak, tarımsal alanların

sürdürülebilirliğini sağlamak, tarımsal verimliliği ve tarımdan elde edilen katma değeri arttırmak için alınması gereken ilk tedbir güvenli gıda ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması olmalıdır.

Güvenli Gıda Uygulamaları kapsamında gıda ürünleri satan kurum ve kuruluşlara yönelik ilgili kurum ve kuruluşlarca düzenlenen gıda resmi kontrolleri arttırılmalıdır. Denetimlerinin sağlanabilmesi için; kayıt altında olmayan işletmelerin kayıt altına alınması büyük önem arz etmektedir. Bugüne kadar çeşitli sebeplerden ötürü kayıt altına girmemiş bütün işletmeler kayıt altına alınmalıdır. Denetimler sonucunda örnekleri alınan gıdaların daha iyi analiz edilebilmesi için Gıda Kontrol Laboratuvarlarının modernizasyonu sağlanmalıdır. Ayrıca; daha fazla ürünün daha hızlı bir şekilde analiz edilebilmesi için bölgede yeni Gıda Analiz ve Kontrol Laboratuvarları yapılmasına ihtiyaç vardır. Et üretiminde gıda güvenliğinin sağlanmasıyla alakalı olarak ise mezbahaların ve hayvan pazarlarının hijyenik ve modern koşulları getirilmesi çok önemlidir. Bu alanların teknolojik altyapısı yüksek, soğuk hava depolarına sahip, AB standartlarına uygun mekânlar haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Hayvancılıkta Gıda güvenliğinin sağlanmasıyla alakalı bir diğer husus ise hayvanların tamamının kayıt altına alınmasıdır. Hayvan varlığının tamamının kayıt altına alınmasıyla birlikte; hayvanların aşıları tamamlanıp, hastalıkları kontrol altına alınabilecektir. Böylece; et ürünlerinde gıda güvenliği arttırılacaktır. Güvenli Gıda konusunda atılması gereken bir diğer adım ise konuyla ilgili eğitim ve bilinçlendirilme faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasıdır. Gıda ürünleri üreten ya da satan firma sahipleri, işletmecileri ve çalışanlarına yönelik gıda güvenliği eğitimleri verilmelidir. Gıda güvenliğinin önemi, nasıl sağlanacağı, gıda güvenliğinin arttırılmasına yönelik yapılması gereken yatırımlar ve atılması gereken adımlar konusunda bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Aynı zamanda; toplumun güvenli gıdaya olan bilincin ve yönelimin artması için gıda güvenliği konusunda toplumsal farkındalığın arttırılmasına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yapılmalıdır. Son olarak; gıda güvenliğinin arttırılması için gıda ürünlerinde markalaşma sağlanmalı, sertifikasyona bağlı ürün ve işletmelerin sayısı arttırılmalıdır. Bu sayede; gıda ürünlerinde belirli bir standardizasyon sağlanması ve ürünlerin denetimi mümkün olacaktır.

Güvenli Gıda Uygulamalarının yanı sıra tarımda sürdürülebilirliği arttırmak için başvurulması gereken bir diğer yönetim “İyi Tarım Uygulamalarıdır”. İyi Tarım Uygulamaları tanım olarak; çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapıldığı, doğal kaynakların korunduğu, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile güvenilir ürün arzının sağlandığı tarımsal üretim modeline anlamına gelmektedir. (T.C. Başbakanlık, 2010) İyi tarım uygulamalarıyla birlikte gıda güvenliği sağlanırken aynı zamanda kaliteli ve verimli bir tarımsal üretimde gerçekleştirilir. İyi Tarım uygulamaları bir ürünün tarlada son tüketiciye kadar ki bütün süreçlerini kapsamaktadır. Üretim yapılacak ürünün karar aşamasında risk değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir. İyi Tarım Uygulamaları; üretilen ürünün çevreye ve insan sağlığına etkilerini, bölgenin toprak tipini, erozyon ihtimalini, taban suyu seviyesi ve kalitesini, sürdürülebilir su kaynaklarının varlığını, arazinin ilk kullanımını, arazinin parazit ve diğer asalakları bulundurmasını ve bitişik alanlara etkisini sorguladıktan sonra tarımsal faaliyette bulunmayı gerektirmektedir. (T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2012)

Bu bakış açısından hareketler; TR62 Bölgesi’nde bölgede tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanmasına büyük katkı sağlayacak iyi tarım uygulamalarının yaygınlaşmasına yönelik bazı

tedbirlere ihtiyaç vardır. Öncelikle; iyi tarım alanlarının arttırılması için daha çok çiftçiye destek verilmesi gerekmektedir. Bu sayede; iyi tarım uygulamalarıyla yapılan sebze ve meyve üretimi bölgede arttırılacaktır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın iyi tarıma yönelik destekleri sebze ve meyve üretimine yöneliktir. Bu desteklerin tarla bitkilerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi iyi tarım yapılan ürün çeşidini ve üretim alanını arttırmak adına önemlidir. Destekleme Faaliyetlerinin dışında; iyi tarım uygulamalarının önemi ve nasıl yapılacağı hakkında çiftçi ve büyük üreticilere yönelik bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri yapılmalıdır. İyi tarıma uygun alanların belirlenmesi için ilgili kurum ve kuruluşlarca bölgede fizibilite çalışmaları yapılmalıdır. Fizibilite çalışmaları sonucunda; iyi tarıma uygun olduğu belirlenen alanlarda, bu uygulamaların yaygınlaştırılması için çeşitli destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. İyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması için ürünlerin pazar ağlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu yüzden; iyi tarım ürünlerinin pazar ağlarını geliştirilmesine yönelik fuar, konferans, sanal ağlar gibi platformlar oluşturularak iyi tarımın öneminin anlatılması ve iyi tarım ürünlerinin tanıtılması sağlanmalıdır. Son olarak; nihai tüketici de iyi tarım konusunda yönelik farkındalık yaratacak bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Bu sayede; iyi tarımın önemi ve ürün kalitesi hakkında tüketici algısı oluşturulacak, aynı zamanda iyi tarım ürünlerine yönelik talep artışı yaşanacaktır.

Tedbir 2. Hayvansal Üretimde Verimliliğin ve Kalitenin Arttırılması

Durum Analizinde de vurgulandığı üzere; TR62 Bölgesi tarımsal üretimdeki yüksek katma değeri hayvansal üretimden sağlayamamaktadır. Mevcut hayvan varlığı, canlı hayvan ve hayvansal ürünler değerleri, canlı hayvan ve hayvansal ürünler dış ticaret rakamları gibi değişkenlerde; TR62 Bölgesi Düzey 2 Bölgeleri arasında avantajlı bir konumda değildir. Tarımsal üretimin bu kadar gelişmiş olduğu bir bölgenin hayvansal üretimde geri de kalması çok kabul edilebilir bir durum değildir. Bölge; büyükbaş hayvan varlığında tüm Türkiye genelinde çok gerilerdedir. Ancak; küçükbaş hayvancılık, arıcılık ve su ürünleri gibi alanlarda TR62 Bölgesi'nin çok önemli bir potansiyeli bulunmaktadır. Bu alanlardaki potansiyel özellikle bölgenin kırsal özellik gösteren kuzey ilçelerinde yoğunlaşmaktadır.¹² Bu yüzden; hayvancılıkta sağlanacak gelişmenin aynı zamanda kırsal ekonominin çeşitlenmesini de tetikleyeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Hayvancılıktan sağlanan katma değerin arttırılması için bu alandaki verimliliğin ve kalitenin mutlaka yükseltilmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda; çeşitli stratejiler geliştirilip tedbirler uygulanmalıdır. Hayvancılıkta kalite ve sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için sektörde ilk olarak gıda güvenliği anlayışı geliştirilmelidir. Bir önceki tedbirde de detaylıca bahsedildiği gibi hayvansal üretimde gıda güvenliğinin oluşturulabilmesi için mezbaha ve hayvan pazarlarının hijyen koşulları iyileştirilmeli, hayvansal üretim tesisleri ab standartlarına uyumlu hale getirilmeli, hayvan varlığının tamamı kayıt altına alınarak denetlenmelidir.

Hayvancılıkta verimliliği ve kaliteyi yükseltecek bir diğer faktör; küçükbaş ve büyükbaş hayvanlara yönelik ıslah çalışmalarının yaygınlaştırılmasıdır. TR62 Bölgesi; küçükbaş hayvancılıkta

¹² Arıcılık, Su Ürünleri ve Süt Ürünleri Üretimi kırsal alanlarda yoğunlaştığı için Bölge Planı'nın "Bölge İçi Gelişmişlik Farklılıklarını Azaltmak Stratejik Amacının - İlçelerin içsel potansiyelini harekete geçirmek ve doğal kaynakların endüstriye kazandırılması yoluyla kırsal ekonomiyi çeşitlendirmek Önceliği" kısmında daha detaylıca incelenmektedir.

büyükbaş hayvancılığa göre Düzey 2 Bölgeleri arasında görece daha avantajlı bir konuma sahiptir. Kıl keçisi varlığında ise tüm Düzey 2 Bölgeleri arasında 1. sıradadır. Küçükbaş hayvancılığın daha çok kırsal özellik gösteren bir alan olduğu düşünüldüğünde; bu alandaki verim artışı aynı zamanda kırsal ekonominin canlanmasına da etki edecektir. Özellikle kıl keçisi varlığının ıslah edilmesi bu noktada daha büyük önem taşımaktadır. Keçi ıslahı için Kilis keçisinin erkeğinin desteklenmesi önemlidir. Bundan önceki dönemlerde de ıslah çalışmaları için sıkça kullanılan Saanen Keçisi Bölge koşullarına kolay adapte olamadığı için verimlilikte çok büyük artış yaşanmamıştır. Ayrıca; büyükbaş hayvan varlığının ıslah edilmesine yönelik olarak da suni tohumlama ve damızlık hayvan yetiştiriciliği yöntemlerinin uygulanması büyük katkı sunmaktadır. Bu yöndeki uygulamalar daha da yaygınlaştırılmalıdır. Hayvancılıkta verimi arttırmak için yapılacak ıslah çalışmalarında altı çizilmesi bir diğer husus ise mera ıslahlarıdır. ıslah edilen mera alanlarında artış yaşanması hayvansal verimliliğin özellikle süt üretim miktarlarına da yansıyacaktır.

Hayvancılığın gelişmesi için atılması gereken bir diğer önemli adım ise kaba yem açığının azaltılmasıdır. Kaba yem arzında yaşanan düşüklük ve dönemsel değişimler; kaba yem fiyatlarının artmasına sebep olmaktadır. Hayvan varlığının daha iyi beslenmesi için önemli olan kaba yem fiyatlarının pahalılaşması; hayvan yetiştiricilerinin işletme maliyetlerinin artmasına ya da kaba yemi ikame etmek için saman gibi daha geleneksel beslenme modellerine yönelmelerine neden olmaktadır. Bu durum verimliliği ve hayvansal üretim miktarlarını etkileyen bir durumdur. Kaba yem açığını azaltmak için çeşitli önlemler alınması hem Türkiye hem de Bölge hayvancılığı açısından çok önemlidir.

Hayvancılık kalitesinin artırılmasına yönelik olarak; TR62 Bölgesi'nde Canlı Hayvan Borsaları kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Canlı Hayvan Borsaları bölge hayvancılığı için; hayvan güvenliğinin ve sağlığının güvence altına alınması, kontrol ve denetimlerin daha etkili yapılması, hijyenik ortamlarda hayvan kesimlerinin gerçekleştirilmesi, soğuk hava depoları kurulması, hayvancılıkta teknolojik altyapının oluşturulması gibi konularda çok önemli katkılar sunabilir.

Süt ürünleri üretiminin ve verimliliğin artması hayvancılığın gelişmesini çok ciddi anlamda etkilemektedir. Bunun içinde süt ürünlerinde verimliliğin artırılmasına yönelik tedbirler alınması hayvancılığın gelişmesi ve kalitesinin artması açısından çok önemlidir.¹³

Tedbir 3. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sanayinin teknolojik altyapısının geliştirilmesi, sektördeki kurumsal kapasitenin artırılması ve mevcut işletmelerin modernizasyonun sağlanması

Tarım sektörü; her ne kadar emek yoğun ve düşük teknoloji ağırlıklı bir ekonomik faaliyet kolu olsa da; tarımsal üretimin ve tarıma dayalı sanayinin teknolojik altyapısının güçlendirilmesi ve modernizasyonun sağlanmasıyla birçok ülke örneğinde olduğu gibi bu sektörden çok ciddi katma değer sağlanabilir. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektörü birçok değişkende TR62 Bölgesi içinde başat pozisyonundadır. Ancak; sektörden elde edilen katma değeri, karlılık ve verimliliği arttırmak için

¹³ Süt Ürünleri Üretimi kırsal alanlarda yoğunlaştığı için Bölge Planı'nın "Bölge İçi Gelişmişlik Farklılıklarını Azaltmak Stratejik Amacının - İlçelerin içsel potansiyelini harekete geçirmek ve doğal kaynakların endüstriye kazandırılması yoluyla kırsal ekonomiyi çeşitlendirmek Önceliği" kısmında daha detaylıca incelenmektedir.

sektörün teknoloji seviyeleri yükseltilmeli, mevcut işletmelerin modernizasyonu sağlanmalı ve sektördeki kurumsal kapasite arttırılmalıdır.

Bölgenin iklim koşulları göz önünde bulundurulduğunda; raf ömrü kısa olan tarımsal ürünlerin bozulmaması için soğuk hava depoları TR62 Bölgesi için vazgeçilmez konuma gelmektedir. Tarıma dayalı bütün alt sektörlerde satışların ve karlılığın artması için modern teknolojiye sahip soğuk hava depoları hem işletmelerde hem de ürünlerin lojistiklerinin sağlandığı araçlarda bulunması gerekmektedir.

Tarıma dayalı sanayiden elde edilen katma değerin yükseltilmesi için bölgedeki tesislerin entegre hale getirilmesi önemlidir. Tarım ürünlerinin depolanması, işlenmesi, ambalajlanması ve pazarlanmasının yapılabildiği; üründen maksimum faydanın sağlandığı bir sanayi yapısına geçilmesi gerekmektedir. Ayrıca Et ve Süt Ürünleri gibi birbiriyle yakından alakalı alt sektörlerde de entegre tesislerin oluşturulması rekabet gücünün arttırılmasına katkı sunacaktır.

Tarıma dayalı Sanayi'nin en büyük sorunlarından biri de hammaddenin raf ömrünün kısa olmasıdır. Raf ömrü uzun ürünlerin üretilmesi ve bölgedeki Gıda Ürünleri ve İçecek imalatı sektörünün bu alana kayması için gerekli Ar-Ge faaliyetleri gerçekleştirilmelidir.

Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektöründe TR62 Bölgesi'nde birçok firma faaliyet göstermektedir. Hemen hemen sektörün alt kollarının hepsi bölgede yer almaktadır. Ancak; sektörde işbirliği kültürü çok fazla gelişmemiştir. Kamu, Özel Sektör, STK ve Üniversitenin katkılarıyla Gıda Ürünleri sektöründe bir güç birliği platformu oluşturulmalıdır. Ayrıca sektörün alt kollarında kümelenme faaliyetleri gerçekleştirilmesi de sektörün bölgeye sağladığı katma değeri arttıracaktır.

Son olarak; sektörün gelişmesi ve dış pazarlara daha rahat açılması için yabancı yatırımcının bölgeye çekilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle; tarım sektöründe bölgenin öne çıkan ürünlerinde tamamlayıcı ülkelerdeki firmalarla ortaklıklar kurulması, joint venture işletmeciliklere yönelmesi sektörün kurumsal kapasitesinin artmasına ve gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır. Ayrıca; kriz sürecindeki AB ülkelerinde sektör gitgide küçülmektedir. Bu ülkelerin Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı sektöründe bilgi birikimi yüksek şirketlerinin bölgeye çekilmesi; bölgenin stratejik avantajı ve lojistik imkânlarından dolayı(Mersin Limanı, yapılmakta olan havaalanı vb.) sektörde hem bir üretim merkezi hem de önemli bir pazar olmasına katkıda bulunacaktır.

Tedbir 4. Tarımsal Ürünlerin Pazarlamasının Geliştirilmesi, Bölge'de Artan Lojistik İmkânlarıyla Pazar Çeşitlendirmesine Gidilmesi

2023'e giden süreçte; TR62 Bölgesi için merkezi hükümetin lojistik alanında çok ciddi yatırımları bulunmaktadır. Tarsus'a yapılmakta olan uluslararası havalimanı, bu havalimanının kargo taşımacılığına uygun olması, Mersin Limanı'nın mevcut potansiyeline ek olarak konteyner limanı açılması, Mersin-Yenice'ye yapılacak olan lojistik köy sayesinde intermodal taşımacılığın gerçekleştirilmesi gibi projeler; bölgenin 2023'e giden yolda lojistik imkânlarını çok ciddi anlamda geliştirmesi anlamına gelmektedir. Tarım ve tarıma dayalı sektörlerde en büyük problem ürünlerin birçoğunun raf ömrünün kısa olmasıdır. Bu yüzden ürünlerin en hızlı ve en kısa şekilde tüketiciye

ulaştırılması sektör için büyük önem taşımaktadır. Artan lojistik faaliyetleriyle birlikte tarım ve tarıma dayalı sanayi de ürünlerin üreticiden tüketiciye daha kısa zamanda ulaştırılması mümkün olacaktır.

Narenciye, yaş meyve sebze gibi raf ömrü kısa tarımsal ürünlerin üretiminde; TR62 Bölgesi Türkiye içinde ilk sıralardadır. Artan lojistik imkânlarıyla birlikte; bu ürünlerin tüketiciye ulaşım sürelerine kısılacak ve ihracata daha da uygun hale geleceklerdir. Bölge sektördeki ihracatının çok önemli bir kısmını hali hazırda Irak'a yapmaktadır. Bu da Irak ve çevre Ortadoğu Ülkeleri gibi aktörlerin bölgenin sektördeki ihracatında tekel konumuna kavuşmalarını sağlamaktadır. Dünya üzerinde yaş sebze meyve ithalatında AB ülkelerinin çok ciddi talebi olduğu da göz önünde bulundurulursa; ilerleyen dönemlerde AB ülkeleri başta olmak üzere Dünya'nın birçok farklı coğrafyasına sektörde ihracat yapabilmek için pazar çeşitlendirme faaliyetlerine girilmelidir.

Tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin dış ticaretinin ve pazar çeşitlendirilmesinin arttırılması için "Gıda ve Tarım Ürünlerine Yönelik İhtisas Limanı" açılması; bu hedefe çok ciddi katkı sağlayacaktır. Modern teknolojik altyapısı, sektörün ihtiyaçlarına göre dizayn edilmiş fiziksel alanları ve sektörde uzman elemanlarıyla böyle bir limanın varlığı; bölgenin sektörde dış pazarlara açılmasını daha da kolaylaştıracaktır.

Bölgede artan lojistik imkânları, sektörün gelişmesine ciddi katkı sunsa da tek başına yeterli değildir. Bir ürünün pazarlarda rekabet gücünü belirleyen en önemli faktör ürün kalitesidir. Bölgede ürün kalitesinin yükseltilmesi için ürünlerde markalaşma ve ürün kalitesinde belirli bir standardizasyona yönelik girişimlerde bulunulmalıdır. Ürünlerin standardizasyonu noktasında; sertifikasyon ve kalite yönetim sistemleri çok önemli rol oynamaktadır. Ürünlerde HACCP gibi sertifikaların varlığı; ürün güvenilirliğinin ve ürünlerin hijyen ve kalite standartlarına uygun üretildiğinin kanıtlanmasında çok etkilidir. Helal ve Koşer gibi sertifikaların varlığı da gıda ithalatında dini öncelikleri gözeten ülkelere ihracat yapabilmek için gerekli belgelerdir. Tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin sertifikasyon ve kalite yönetim sistemlerinin tamamlanması, sektörün gelişmesi ve farklı pazarlara açılabilmesi adına çok önemlidir.

Tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinden elde edilen karlılığı arttırmak için ürün kalitesini arttıracak bir diğer yöntem ise ürünlerin olduğu gibi değil çeşitli işlemler gördükten sonra satılmasıdır. Ürünlerin iç ve dış piyasada daha hızlı ve yüksek fiyata alıcı bulmasında; işleme, ambalajlama, paketleme, etiketleme gibi yöntemler kullanılması çok etkili olmaktadır. Tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının mümkün olduğu kadar entegre yapıda olması, tarım ürünlerinin de çeşitli işlemlere tabi tutulduktan sonra tüketiciye sunulması; sektörünün bölge ekonomisine katkısını arttıracaktır.

Tarımsal pazarlama; tarımsal üretiminde topraktan sofraya varıncaya kadar olan hizmet akışının tamamının kapsandığı bir süreçtir. Türkiye'de tarım işletmeleri genelde küçük ölçekli olduğu için pazarlama kanallarını etkin bir şekilde kullanmaları da pek mümkün olamamaktadır. Pazarlama sistemi genel itibariyle ürün bazlı olup; kamu kuruluşları, borsalar ve tarım satış kooperatifleri ürünlerin pazarlanmasında hali hazırda etkin durumdadırlar. Tarımsal örgütlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, özellikle pazarlama konusunda bilgi düzeyi çok yetersiz olan küçük ölçekli çiftçinin ürünlerinin daha iyi pazarlanabilmesi noktasında aktif rol oynayacaktır. Türkiye'de genel itibariyle

pazarlama kanalları uzun ve tarımdaki aracı sayısı da fazladır. Bu da ürünlerin fiyatlarının artmasına, üreticiden çok aracılardan gelir sağlanmasına ve tüketiciye ürünün pahalı gitmesine neden olmaktadır. Bu sorunu çözmek adına; alternatif pazarlama yöntemlerine yönelmek maliyetin azalmasına ve etkinliğin artmasına yardımcı olabilir. Özellikle e-ticaret, pazarlama bilgi sistemleri, e-mail, elektronik bülten, bağlantı, üyelik programları vb. yöntemler ürünlerin daha fazla kişiye ve daha geniş alana sunulmasına imkân sağlayacaktır.

Son olarak; ürün pazarlamasının yanında bölgenin tanıtımı da tüm sektörlerdeki katma değer artırılması için önemlidir. Tarımda uzmanlaşmış bölge algısı oluşturmak; bölgenin rekabet gücünü bir kademe yukarıya taşıyacaktır. Bu yüzden; bütün kurumların katılımıyla ortak olarak hazırlanacak ve kullanılacak bölgeyle alakalı tanıtım materyalleri oluşturulmalı. Marka şehir algısı yaratılmaya çalışılmalıdır.

Tedbir 5. Tarımsal Üretimde Arz Açığı Yüksek Ürünlere Yönelerek Ürün Çeşitliliği Sağlanması

Durum analizi kısmında da detaylıca bahsedildiği gibi, Çukurova Bölgesi bir çok ürünün verimliliğinde ve üretim miktarında Türkiye içinde ilk sıralardadır. Bölge için stratejik öneme sahip olan tarım alanından bölge ekonomisinin daha fazla yararlanması için; ticari değeri fazla, arz açığı yüksek ürünlere yönelmek yararlı olacaktır.

Bu hedef doğrultusunda öncelikle; bölgede üretimi yapılan ya da yapılabilecek olan niş ürünler belirlenmelidir. Bu ürünlerin mevcut durum analizleri yapılmalı, Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımıyla envanterleri çıkarılmalıdır. Ürünlerin yetiştirildiği alanlar için hastalık ve zararlıların tespiti için mekânsal haritaları oluşturulmalıdır. Hangi çeşit ürünün, hangi alanlarda daha verimli yetiştirildiğini belirlemek adına araştırma faaliyetlerinde bulunulmalıdır. İlgili kurum ve kuruluşların katılımıyla bölgenin uygun alanlarında ürün ve üretim deseni oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar sonucunda belirlenen ürünlerde iyi örneklerin yaygınlaştırılması için demonstrasyon alanları oluşturulmalıdır. Ayrıca; tarımsal verimliliğin artmasında etkisi olan sulama tekniklerine yönelik çiftçiye eğitimler verilmelidir.

Tarımda verimliliği ve karlılığı arttıran önemli bir üretim şekli de örtü altı yetiştiriciliğidir. Örtü altı tarım yapılan alan bakımından TR62 Bölgesi her ne kadar Türkiye genelinde 1. sırada olsa da; bunun içinde seracılık yapılan alanların oranı düşüktür. Bölgenin örtü altı tarım alanlarına bakıldığında, alçak tünel örtü altı yetiştiriciliği alanlarının bölgede yoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak, gerek çevresel koşulların üretim üzerindeki etkisini azaltması, gerekse teknolojik altyapısı güçlü üretim imkânı sunması nedeniyle seracılık; örtü altı yetiştiriciliği içerisinde en faydalı yöntemdir. Seracılık sayesinde ürünlerin yetiştirilebildiği süreler uzamakta, üretim miktarları ve ürün verimlilikleri artış göstermektedir. Bütün bu sebeplerden ötürü; TR62 Bölgesi'nde örtü altı yetiştiriciliğine daha çok yönelim gösterilmeli, hali hazırdaki sistemler modernize edilmeli, karlılığı arttıracak birleşik örtü altı tarım alanları oluşturulmalıdır.

Giderek artan sağlıklı yaşam ve güvenli gıda bilinciyle birlikte; önümüzdeki yıllarda tıbbi aromatik bitkilere olan talep daha da artacaktır. Bu ürünlere yönelik envanter çalışmaları tamamlanmalıdır. Bölgedeki tıbbi aromatik ürünlerden, belirli bir üretim planlaması dahilinde ve

sürdürülebilir bir anlayışla yararlanılmalıdır. Bu kaynakların; markalaşma, ambalajlama, işleme, kurutma gibi süreçlerden geçerek kullanılması, ekonomik değerlerini de yükseltecektir.

Bölgede ürün çeşitliliği yaratmak için uygulanması gereken bir diğer yöntem de tarımda sözleşmeli üretimin teşvik edilmesidir. Bir önceki tedbirde de bahsedildiği üzere Türkiye’de tarımsal yapı ağırlıklı küçük aile işletmelerine dayanmaktadır. Tarım yapılan alan küçük, ürün miktarları ise düşüktür. Küçük ölçekli alanlarda yapılan tarımsal üretimde üreticinin yaşadığı en büyük problem, ürünlerin pazarlaması ve satışlarıdır. Bu da üreticiyi satışında risk almayacağı ürünlere yönlendirmektedir. Üretici, alternatif ürünlerden satamam korkusuyla kaçmaktadır. Bu sistemde satış garantisi olması sebebiyle üreticinin alternatif ve katma değeri yüksek ürünlere yönelmesi sağlanacaktır. Sistem aynı zamanda sanayicinin hammaddeye erişimi önündeki sıkıntıyı da bertaraf edecek, hem tarım üreticisinin hem de tarıma dayalı sanayinin rahat nefes almasını sağlayacaktır. Bütün bu faydaları göz önünde bulundurularak; bölgede sözleşmeli üretim sisteminin yaygınlaştırılması ve kamu desteklerinin bu anlayış çerçevesinde sunulmalıdır.

Son olarak, ürün çeşitlendirme konusunda erkenci sebze ve meyve üretimi önemli katkılar sağlayabilir. Hazırlanacak envanter çalışmaları, oluşturulacak ürün ve üretim desenleriyle birlikte bölgede bu yöntemin uygulanması, birçok ürünün daha verimli bir şekilde yetiştirilmesini mümkün kılacaktır.

4.1.5. Öncelik 5: Bölgenin Turizm Potansiyelini Harekete Geçirmek

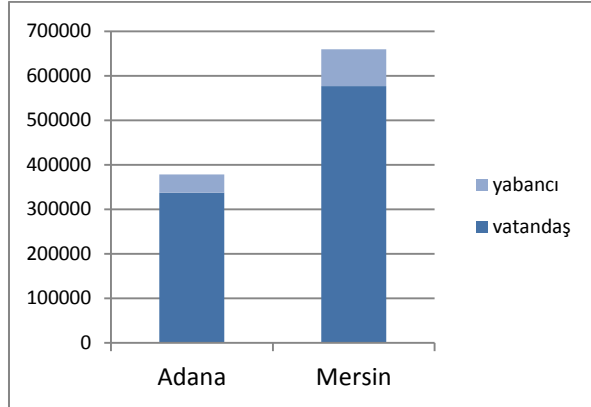
Durum Analizi

Dünyada turizm sektörü en hızlı büyüyen sektörlerden biri olmasının yanı sıra, en fazla istihdam sağlayan sektörler arasındadır. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre, uluslararası turist sayısı 2012 yılında 1 milyar 35 milyona ulaşmıştır. Dünya turizm gelirleri ise 2011 yılında 1 trilyon doları aşmıştır.

Türkiye turist sayısı bakımından 2011 yılında 29,3 milyon turist ile dünyada 6. sıraya yer almaktadır. Turizm gelirleri bakımından ise 12. sırada yer alan Türkiye'nin 2012 yılında turizm gelirleri 29,4 milyar dolara ulaşmıştır.

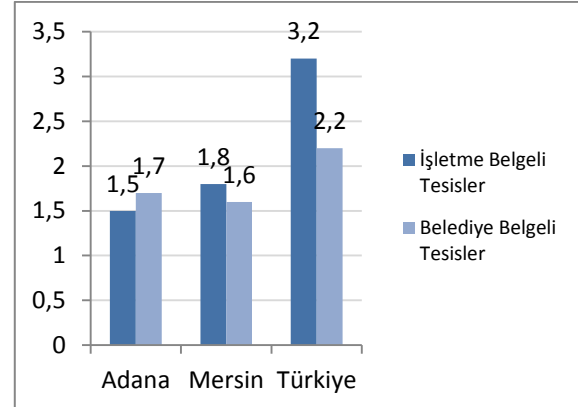
TR62 Bölgesi'nde 2011 yılında tesise geliş sayıları, belediye belgeli tesislere 430.972, turizm işletme belgeli tesislere ise 606.317 olmak üzere toplam 1.037.289 olarak gerçekleşmiştir. Çoğunlukla yerli turiste hitap eden bölgedeki yabancı turist ağırlığı % 11 civarındadır. Ortalama geceleme süreleri her iki il için de Türkiye ortalamasının altında kalmakta olup, Mersin'de biraz daha uzundur.

Şekil 4.1.25: Konaklama Tesislerine Geliş Sayısı

Kaynak: TÜİK; 2011

Şekil 4.1.26: Ortalama Kalış Süresi

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; Turizm İstatistikleri, 2011

Konaklama tesislerinde geceleme yapan yabancı uyruklu turistlerin dağılımına bakıldığında her iki il için de Almanya'nın ve Irak'ın en üst sırada yer aldığı görülmektedir. Bölgenin dış ticaret yaptığı ülkeler incelendiğinde bölgeye gelen yabancı turist dağılımı ile paralellik gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu da ekonomik açıdan gelişmiş olan bölgedeki ekonomik hareketliliğin turizme olan katkısını ortaya koymaktadır.

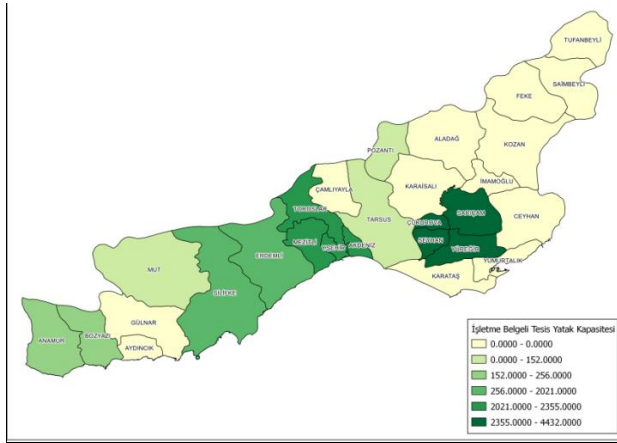
Tablo 4.1.26: Turistlerin Tesise Giriş Sayılarına Göre Ülke Sıralaması

ADANA		MERSİN	
SIRA	ÜLKE	SIRA	ÜLKE
1	ALMANYA	1	IRAK
2	IRAK	2	ALMANYA
3	ABD	3	SURİYE
4	İTALYA	4	LÜBNAN
5	İNGİLTERE	5	HOLLANDA
6	LİBYA	6	ABD
7	KKTC	7	FRANSA
8	FRANSA	8	KKTC
9	RUSYA	9	İTALYA
10	G. KORE	10	RUSYA

Kaynak: Adana ve Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, 2012.

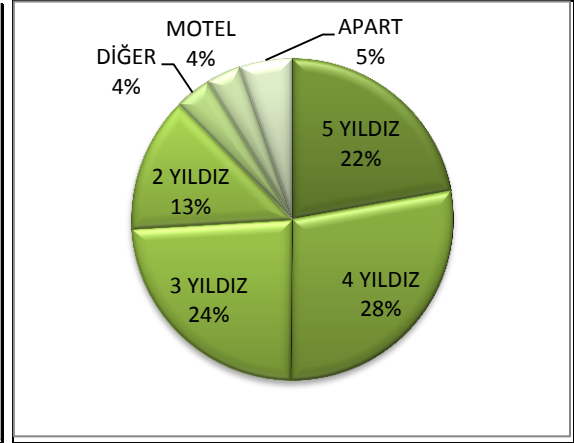
Adana ve Mersin illerinin yatak sayıları incelendiğinde en fazla yatak sayısının il merkezlerinde bulunduğu ve Mersin'in yatak kapasitesinin Adana'dan daha fazla olduğu görülmektedir. İlçeler bazında ise yatak kapasitesi bölgede kıyı turizminin en fazla görüldüğü Erdemli ve Silifke ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Bölgedeki tesis sayılarının yıllar itibarıyla değişimi açısından 2012 yılında hem Adana'da hem de Mersin'de bir artış yaşandığı göze çarpmaktadır. Yatırım belgeli tesislerin yatak kapasitelerinin de yüksek olduğu değerlendirildiğinde yakın gelecekte bölge turizminin ivme kazanacağı beklenmektedir.

Harita 4.1.16 İşletme Belgeli Tesis Yatak Sayısı

Kaynak: Adana ve Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, 2012.

Şekil 4.1.27: Turizm İşletme Belgeli Tesis Niteliği

TR62 Bölgesi'ndeki turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde 3, 4 ve 5 yıldızlı otel kapasitesi yaklaşık %75 olarak görülmektedir. 5 ve 4 yıldızlı tesislerin büyük bir kısmı il merkezlerinde bulunarak şehir turizmine (iş, sağlık, fuar, etkinlik vb.) hizmet vermektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Eylem Planı 2007-2013 belgelerinde Adana'nın önemli fuar illerinden olduğu ve Mersin'in kongre turizmi için altyapısının uygun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Mersin'de kurvaziyer gemi kabul eden limanın genişletileceği, Anamur Yat Limanı fizibilite ve

uygulama projelerinin gerçekleştirileceği ve eko-turizm bölgesi yönetim planlarının hazırlanacağı yer almaktadır.

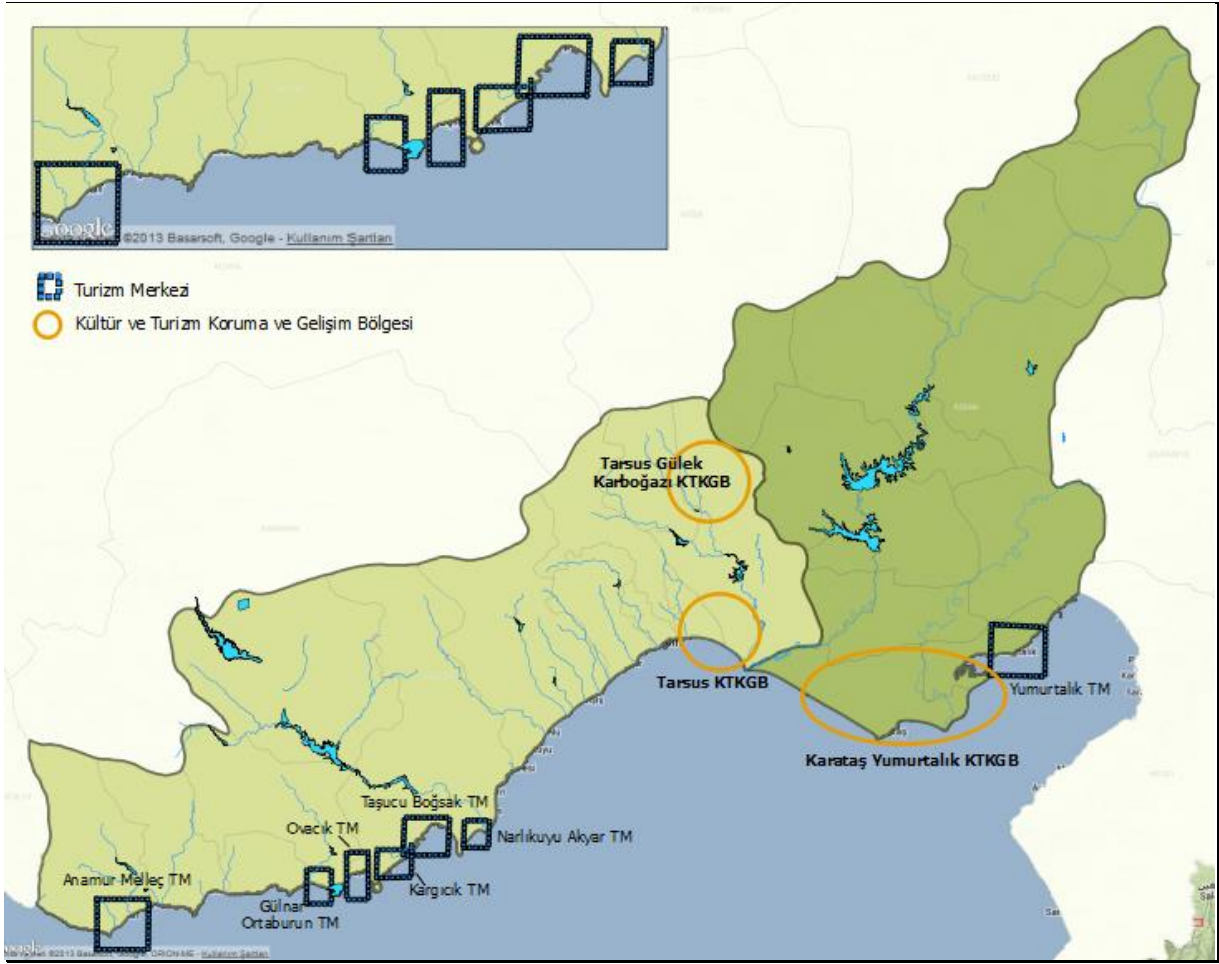
Mersin İnovasyon Stratejisi kapsamında turizm sektörü, Mersin'in lokomotif sektörlerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda 2007 yılında Mersin Turizm Platformu kurulmuş ve Mersin İli Turizm Master Planı (2010) ile 2012-2016 Eylem Planı oluşturulmuştur. Planda ilk beş yıllık dönemde kıyı kesiminde imar planlarının turizm ağırlıklı olarak revizyonlarının yapılarak ikinci beş yılın sonuna kadar kıyı yapılaşmasının sağlıklı bir şekilde tamamlanması planlanmıştır. Üçüncü beş yıllık dönemde ise tanıtım ve pazarlamaya ağırlık verilmesi önerilmiştir.

Mersin turizminde en büyük payı deniz turizmi ve inanç turizmi (Tarsus) almakla birlikte farklı turizm çeşitleri için yüksek potansiyel taşımaktadır. Kurvaziyer ve yat turizmi, eko-turizm, kongre turizmi, kış turizmi ve 2013 Akdeniz Oyunları ile altyapısı güçlenen spor turizmi bölgede geliştirilebilecek potansiyel türler arasındadır.

Adana'da ise iş, sağlık, fuar, etkinlik, kültür gibi alt çeşitlerden oluşan şehir turizmi yoğunlaşmaktadır. Adana kent merkezinde bulunan Büyük Saat Kulesi, Taşköprü, Tepebağ Evleri gibi tarihi ve kültürel öğelere sahip bölgenin bütünsel olarak turizmine kazandırılması öncelikler arasındadır. Ayrıca kıyı turizmi, eko-turizm, kültür turizmi ve sağlık turizmi potansiyeli yüksek gelişme alanlarıdır.

Adana ilinde 1 adet Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Merkezi (Adana Karataş-Yumurtalık) ve 1 adet Turizm Merkezi (Adana Yumurtalık) bulunmaktadır. Mersin ilinde ise 2 adet Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Merkezi (Mersin Tarsus, Mersin Tarsus Gülek Karboğazı) ve 6 adet Turizm Merkezi (Mersin Silifke Narlıkuyu-Akyar, Taşucu-Boğsak, Kargıcak, Ovacık, Mersin Gülnar Ortaburun, Mersin Anamur Melleç) bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde (KTKGB) yapılacak turizm yatırımları, yeni teşvik sisteminde Adana 2. Bölge ve Mersin 3. bölge olmasına rağmen 5. bölge desteklerinden yararlanacaktır.

Harita 4.1.17: Adana ve Mersin’de Bulunan Turizm Merkezleri ve Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Merkezleri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.

Türkiye’ye 2023 yılında 50 milyondan fazla turist’in gelmesi hedefine yönelik olarak mevcut turizm bölgelerine alternatif yaratacak projeler üretilmektedir. Bunlardan biri de Mersin-Tarsus Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi, Kazanlı Sahil Bandı Projesidir. Kazanlı sahillerinde yer alan 1.534 hektarlık turizm merkezinin planlanması tamamlanmıştır. Planlama alanı içerisinde bulunan 5 adet otel, 2 adet tatil köyünde toplam 7.600 yatak gelişmesi planlanmış olup ayrıca 2 adet golf sahası, 1 adet sağlıklı yaşam tesisi, 1 adet kongre ve sergi merkezi ve 1 adet günübirlik tesis yer almaktadır (Mersin İl  zel İdaresi; Turizm Master Planı, 2010, s. 48). Proje ile bölgede yüksek sayıda istihdam sağlanacak ve oluşacak ekonomik canlılık yörenin kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

Bölgenin diğer bir projesi olan Mersin-Tarsus-Gülek-Karboğazı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi’nde, Karboğazı Kayak Merkezi’ne yönelik araştırmalar ve çalışmalar devam etmektedir. Adana Karataş-Yumurtalık Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Merkezi ise kıyı turizmi ve eko-turizm açısından fırsatlar sunmaktadır.

Harita 4.1.18: TR62 Bölgesi'nde Turizm

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı'nda Mersin'den başlayıp Mardin'de son bulan Doğu Akdeniz ve Güneydoğu inanç ve gurme turizmi aksı belirlenmiştir. Bölgedeki zengin yemek kültürü ile ulusal ve uluslararası düzeyde bilinen bazı yemekler bölge için bir çekim ögesi olmaktadır. Mersin, Adana, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır aksı gastronomi turizmi açısından büyük potansiyel taşımaktadır. Ayrıca, Tarsus İlçesi'nden başlayarak Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinden oluşan inanç koridoru da yerli ve yabancı turizme yönelik önemli kültür ve inanç merkezleri barındırmaktadır.

The map illustrates the GAP region in Turkey, highlighting key areas for development and tourism. The GAP Tematik Gelişim Bölgesi is shown in grey, covering a large area in the southeast. Green shaded regions represent Ekoturizm Odaklı Gelişim Bölgeleri, with a specific focus on the Nemrut-Adiyaman area. An orange dashed line with square markers indicates the Doğu Akdeniz ve Güneydoğu İnanç ve Gürme Turizm Aksı, connecting various cities and regions. Major cities like Konya, Antalya, Gaziantep, and Diyarbakir are marked. The map also shows the location of the GAP airport and the surrounding regions of Konya, Adana, and Mardin.

Legend:

- GAP Tematik Gelişim Bölgesi
- Ekoturizm Odaklı Gelişim Bölgeleri
- Doğu Akdeniz ve Güneydoğu İnanç ve Gürme Turizm Aksı

Tedbirler

Doğal, tarihi ve kültürel açıdan çok zengin olan Çukurova Bölgesi'nde bu değerlerin turizme kazandırılması ile bölge ekonomisi içinde turizmin payı artacak ve yeni istihdam olanakları yaratılmış olacaktır.

Bölgesel havalimanı, bölünmüş yol çalışmaları ve hızlı tren projesi ile bölgeye ulaşım daha hızlı ve kolay olacaktır. Bununla bütünleşik olarak bölge içindeki turistik noktalara erişime yönelik ulaşım altyapısı da geliştirilmelidir.

100

Tedbir 2. Bölgede turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi

Turizmden daha fazla pay almak ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması hedeflerine yönelik olarak uygulanan en yaygın strateji turizmin çeşitlendirilmesidir. Bölgenin çeşitli kaynakları ve değerleri farklı turizm çeşitlerinin bölgede uygulanmasına izin vermektedir. Doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, mağara turizmi ve sualtı dalış turizmi gibi özel ilgi turizmi türleri, sağlık turizmi, kongre ve fuar turizmi, kıyı ve kruvaziyer turizmi, gençlik ve spor turizmi, kültür ve inanç turizmi, gastronomi turizmi TR62 Bölgesi'nde potansiyel taşıyan alanlar arasındadır. Bu potansiyeli değerlendirebilmek için Mersin için yapılan planlama çalışmaları bölgenin bütünü için tamamlanmalıdır. Planlama aşamasında hedef kitle belirlenmeli ve yüksek gelir gruplarına yönelik tasarımlar yapılmalıdır. Bu çerçevede bölgede destinasyon çalışmaları yapılması ve bunların bütünsel bir yaklaşımla turizme dahil edilmesi en temel ihtiyaçlardandır.

Bunlara ek olarak yerel el sanatlarının pazarlanması, tur operatörlerinin düzenleyecekleri ören yeri gezileri, günübirlik turlar ve doğa sporları gibi aktiviteler bir yandan ikincil harcamaları arttıracak aynı zamanda turistlerin memnuniyet düzeylerini yükseltecektir.

Tedbir 3. Turizm hizmetlerinde kalitenin artırılması

TR62 Bölgesi'ndeki turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin yatak kapasiteleri değerlendirildiğinde en fazla 4 yıldızlı ve 3 yıldızlı otel kapasitesinin olduğu görülmektedir. Gelen turist sayısının artması turizm hizmetlerinin kalitesi ile doğru orantılıdır. Yalnızca konaklama tesislerindeki kalitenin değil turizm sektöründe hizmet gösteren birimlerin tamamında nitelikli insan kaynağı ve hizmet kalitesinin artırılması gerekmektedir. Genel fiziki çevre düzeni ile turizm bilincine sahip toplum yapısı hizmet kalitesinin tamamlayıcı unsurlarıdır. Bu şekilde yüksek gelir düzeyine sahip turistler bölgeyi daha fazla tercih edecek ve bölgenin turizm geliri artacaktır.

Tedbir 4. Turizmde tanıtım ve işbirliği faaliyetlerinin etkinleştirilmesi

Her sektörde olduğu gibi turizmde de tanıtım ve pazarlama çok önemlidir. Öncelikle bölgeye özgü bir imaj çalışması yapılması bölge tarafından benimsenmiş bir amaçtır. Bu kapsamda Adana ve Mersin'i simgeleyebilecek figürlerin belirlenerek günümüzde oldukça talep gören magnet, poster, t-shirt gibi hediyelik eşyalarda değerlendirilmesi büyük bir gereksinimdir.

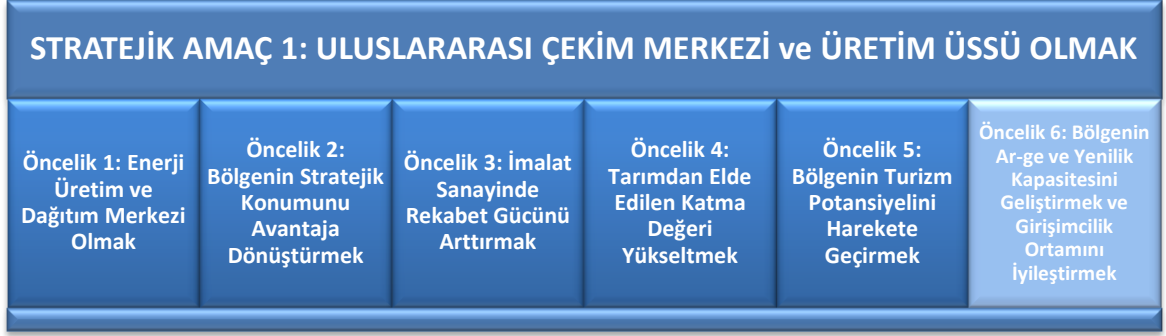
Tur operatörleri, seyahat acentaları ve turizm yatırımcılarına yönelik tanıtım organizasyonları yapılması, ulusal ve uluslararası boyutta yazılı, görsel ve işitsel tanıtım araçlarının etkin kullanımı ile bölgede festival, yarışma gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmesi bölgenin tanıtımına katkıda bulunacak bazı faaliyetlerdir. Altın Koza Film Festivali, Sabancı Uluslararası Tiyatro Festivali, Mersin Uluslararası Müzik Festivali, Portakal Çiçeği Karnavalı gibi her yıl düzenlenen organizasyonlar ile Haziran 2013'te gerçekleştirilen 17. Akdeniz Oyunları gibi ses getiren organizasyonlar bölgenin turistik çekim gücünü yükseltmektedir.

Mersin RIS Projesi çerçevesinde Mersin Turizm Platformu kurulmuş olup Mersin turizmini geliştirmeye yönelik çalışmalara devam etmektedir. Bu gibi yapılanmaların desteklenmesi ve bölgede yaygınlaştırılması bölgedeki organizasyonel kapasiteyi arttıracak ve ölçek ekonomilerinin elde ettiği

faydalardan yararlanma imkanı doğuracaktır. Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla oluşturulacak çalışma grupları ve turizm lobisi gibi girişimler bölge turizmini ileri taşıyacaktır.

Adana ve Mersin'in tekil olarak kendi turistik potansiyellerini kullanmalarının yanında hem bölge içi iletişimin kuvvetlendirilmesi hem de yakın coğrafyadaki diğer bölgelerle işbirliği fırsatlarının bütünsellik ve tamamlayıcılık yaklaşımı içerisinde değerlendirilmesi bölge turizmine değer katacaktır.

4.1.6. Öncelik 6: Bölgenin Ar-Ge Ve Yenilik Kapasitesini Geliştirmek Ve Girişimcilik Ortamını İyileştirmek

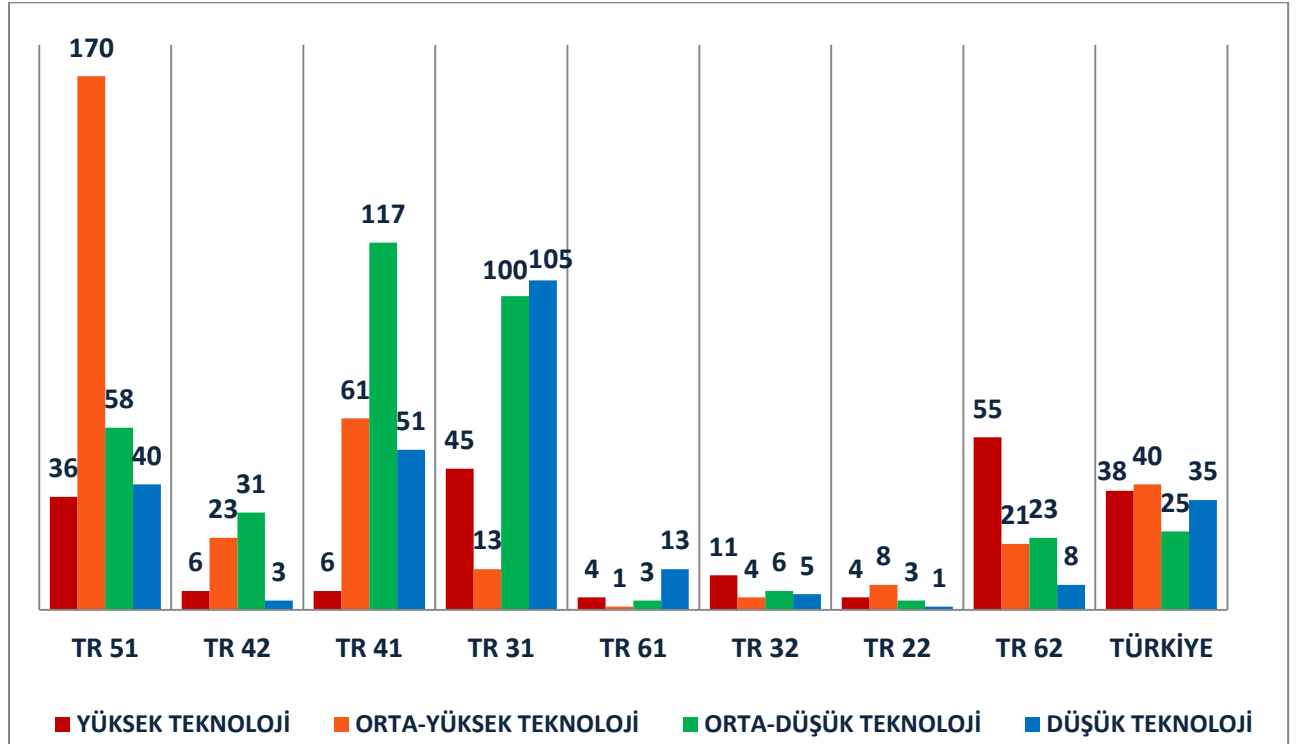

Durum Analizi

Ar-Ge, Yenilikçilik ve Girişimcilik Ortamı

Bölgesel düzeyde rekabet gücünün artırılmasında bölgelerin sahip olduğu Ar-Ge kapasitesi kadar bu kapasiteye bağlı olarak gelişen yenilikçilik (inovasyon) düzeyleri öne çıkmaktadır. Bu nedenle bölgelerin Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetleri ile girişimcilik ilişkisi sunmuş olduğu ortam bölgelerin rekabet gücünü doğrudan etkilemektedir.

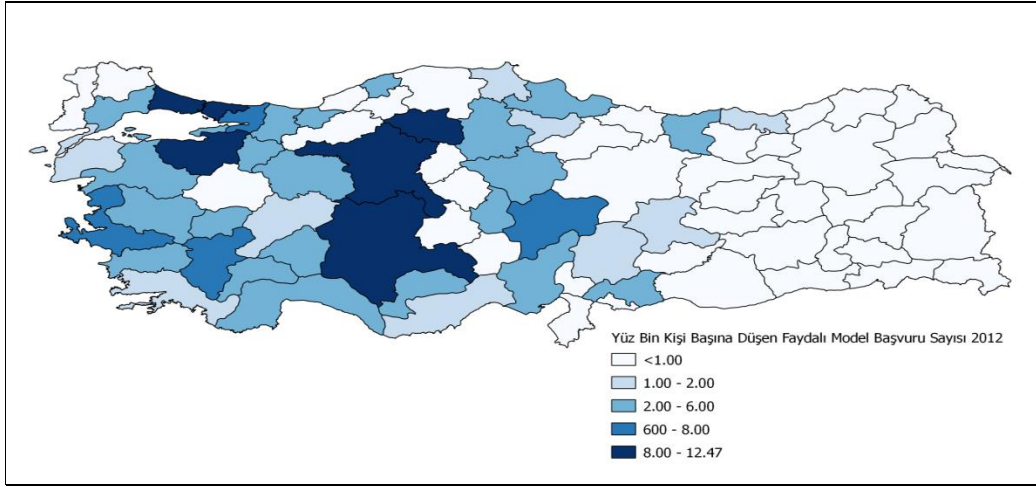
Şekil 4.1.28: Yüz Öğretim Üyesi Başına Ar-Ge Projesi Sayılarının Karşılaştırması

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği Bölgesel Toplantısı, 18 Mayıs 2013.

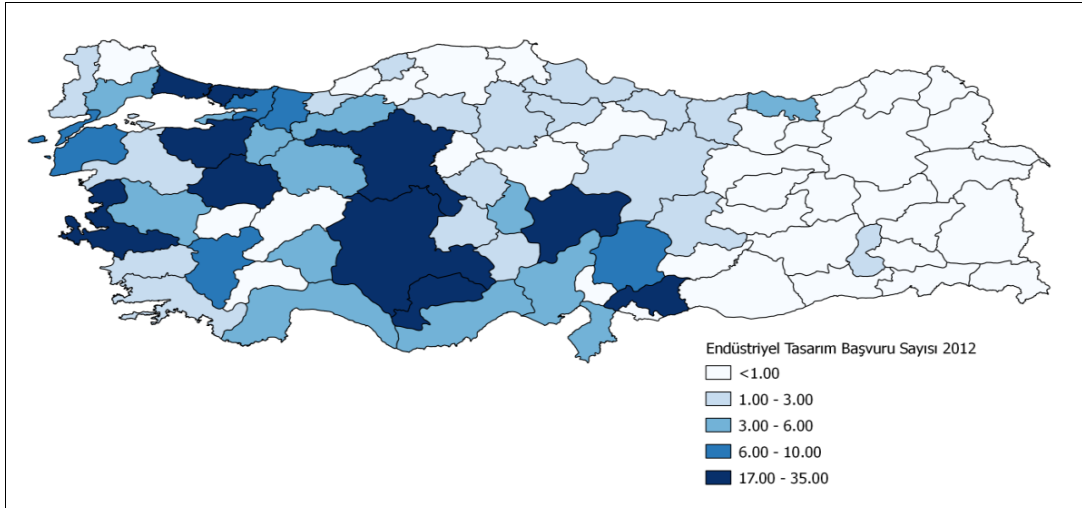
TR62 Bölgesi'ndeki üniversitelerin Ar-Ge proje sayılarının teknoloji düzeylerine göre dağılımına bakıldığında TR62 Bölgesi'nin yalnızca ileri teknoloji alanındaki Ar-Ge proje sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bölge üniversitelerinin orta-ileri, orta-düşük

Harita 4.1.21: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Faydalı Model Başvuru Sayısı

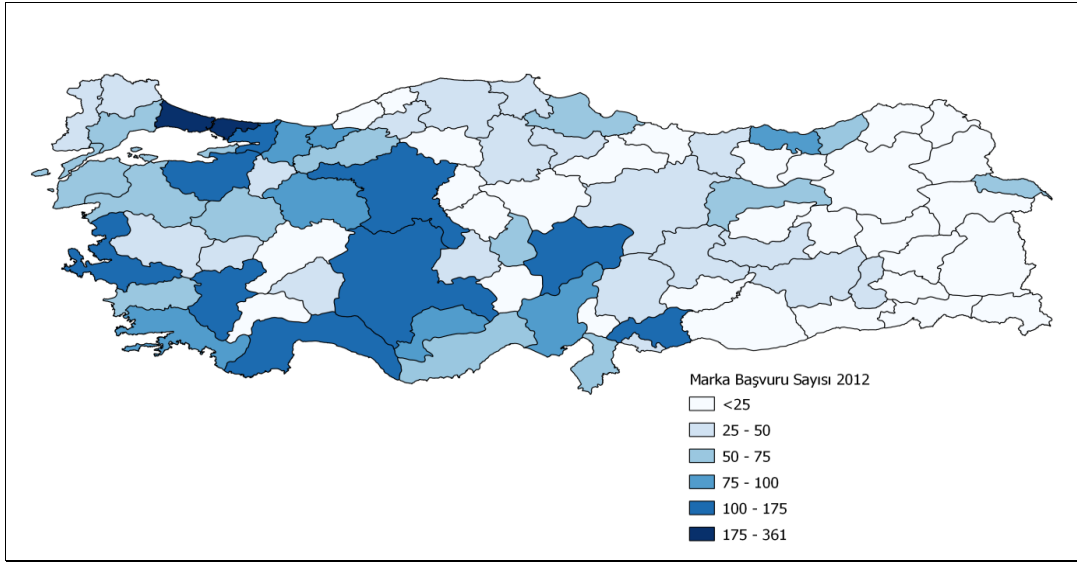
Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 2012

Harita 4.1.22: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 2012

Harita 4.1.23: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Marka Başvuru Sayısı

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 2012.

Patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları bir bütün olarak değerlendirildiğinde bölgenin ticari ve ekonomik potansiyelinin altında kaldığı görülmektedir. TR62 Bölgesi'ndeki üniversitelerin fikri mülkiyet, işbirliği ve etkileşim alanlarındaki performanslarının düşüklüğü bölgenin patent, faydalı model, endüstriyel tasarım başvuru sayılarına da yansımaktadır. Bu durum bölgede gerçekleştirilen araştırmaların sayısının yetersizliği yanında yapılan araştırmaların uygulamaya yönelik olmadığı ya da araştırma sonuçlarının geçerlilik kazanamadığı şeklinde yorumlanabilir.

Türkiye'de bulunan 139 Ar-Ge merkezinin 2'si Adana ilinde olup Mersin ilinde herhangi bir Ar-Ge Merkezi bulunmamaktadır. Öte taraftan Türkiye'de kurulmuş olan 49 teknoloji geliştirme bölgesinden 35'i faaliyetlerine devam etmektedir. Teknoloji geliştirme bölgelerinde 2.138 firma bulunmakta olup TR62 Bölgesi'nde yer alan Çukurova ve Mersin Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nde toplam 88 firma bulunmaktadır. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde yer alan firmaların %57'si yazılım ve bilişim, %9'u tasarım ve %5'i tıp ve bio-teknoloji alanında faaliyet yürütmektedir.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada Teknoloji Geliştirme Bölgeleri devlet destekleri ve yönetici şirket harcamaları, Ar-Ge yetkinliği, ihracat ve firma kompozisyonu, kuluçka ve teknoloji transfer ofisi hizmetleri ve işbirliği ve etkileşim başlıklarında değerlendirilmiştir.

Tablo 4.1.28: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Performans Endeksi, 2011

Sıra	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	Toplam Puan	Devlet Destekleri ve Yönetici Şirket Harcamaları	Ar-Ge Yetkinliği	İhracat ve Firma Kompozisyonu	Fikri Mülkiyet Hakları	Kuluçka ve TTO Hizmetleri	İşbirliği ve Etkileşim
1	ODTÜ	57,39	9,34	14,46	13,9	7,18	4,98	7,53
2	İTÜ	54,56	9,17	11,71	14,97	7,66	2,39	8,66
3	Batı Akdeniz Antalya	53,03	8,72	17,58	10,38	9,49	2,43	4,44
22	Mersin	31,62	6,01	6,53	10,61	3,85	1,52	3,09
24	Çukurova Adana	29,04	8,21	13,06	3,15	0	1,11	3,51

Kaynak: (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Mayıs, 2013)

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin performansı incelendiğinde bölgedeki üniversitelerin girişimcilik ve yenilikçilik endeksine benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Çukurova ve Mersin Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin başta fikri mülkiyet havuzu olmak üzere üniversite – sanayi işbirliğini geliştirmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

Ar-Ge ve yenilikçilik ortamının sağlanmasındaki kurumsal yapılar ve performansları kadar kamunun bu alanda sağlamış olduğu desteklerden bölgenin yararlanma oranları da önem taşımaktadır. Bu nedenle bölgedeki özel sektör kuruluşları ve üniversitelerin bu desteklerden ne derecede yararlandığı bölgenin Ar-Ge ve yenilikçilik alanındaki kapasitesini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 4.1.29: 2009-2012 Yılları Arasında Açılan-Kapanan Şirket Sayıları

2009 - 2012 Yılları Arasında Açılan - Kapanan Şirket Sayıları				
	2009	2010	2011	2012
Türkiye				
Açılan	44.391	51.970	54.442	39.764
Kapanan	12.243	13.442	14.991	16.063
Fark (Açılan - Kapanan)	32.148	38.528	39.451	23.701
Kapanan/Açılan %	28	26	28	40
TR62				
Açılan	1.804	2.012	2.166	1.397
Kapanan	491	510	614	627
Fark (Açılan - Kapanan)	1.313	1.502	1.552	770
Kapanan/Açılan %	28	25	28	45
Adana				
Açılan	1.031	1.089	1.183	745
Kapanan	296	307	404	354
Fark (Açılan - Kapanan)	735	782	779	391
Kapanan/Açılan %	29	28	34	48
Mersin				

Açılan	773	923	983	652
Kapanan	195	203	210	273
Fark (Açılan - Kapanan)	578	720	773	379
Kapanan/Açılan %	25	22	21	42

Kaynak: TÜİK - TOBB İstatistikleri(2009-2012)

2009 – 2012 yılları arasında Türkiye’deki şirket stoku ortalama olarak her yıl 33.457 adet artmış görünmektedir. Türkiye’de kapanan şirketlerin açılan şirketlere oranı 2009 yılında %28 seviyesindeyken, yani kapanan her 1 şirkete karşılık yaklaşık 3 şirket kurulurken bu oran 2012 yılında %40 seviyesine yükselmiştir.

2009 – 2012 yılları arasında TR62 Bölgesi’ne bakıldığında şirket stoku yılda ortalama 1.284 adet artmış gözükmektedir. Bölgedeki açılan şirketlerin kapanan şirketlere oranı 2009 yılında %28 ile Türkiye ortalaması düzeyindeyken bu oran 2012 yılında %45 seviyesine yükselerek Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Açılan şirketlerin kapanan şirketlere oranına bakıldığında TR62 Bölgesi’nde Mersin’in Adana’ya göre daha iyi konumda yer aldığı görülmektedir. Zira Mersin ortalamaları tüm yıllarda Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Tedbirler

Tedbir 1. Bölgesel yenilik stratejisinin oluşturulması ve bölgenin yenilik kapasitesinin artırılması

Oslo kılavuzuna göre yenilik; işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesidir.

Yenilik sistemleri ise bir ekonominin yenilik atmosferi sadece üniversite-sanayi işbirliğini değil, tüm aktörlerin bilgi üretimi ve dağıtım konularında birbirleri ile etkileşim içerisinde bilgiyi ekonomiye kazandırmasını içerir.

Bu çerçevede bölgesel amaçların tanımlandığı, bölgedeki yenilik aktörlerinin ve rollerinin belirlendiği bölgesel yenilik stratejisi oluşturulması ihtiyacı doğmuştur. Strateji doğrultusunda eylem planı hazırlanarak yenilik ortamının oluşması ve amaçların hayata geçmesi desteklenmelidir. Aynı zamanda bölgede kümelenme ve girişimcilik faaliyetlerinin ivme kazanması bölgenin yenilik atmosferini geliştirecektir.

Tedbir 2. Teknolojik gelişme ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi

Ar-Ge, bilgi dağarcığının artırılması ve bu dağarcığın yeni uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmalardır. İşletmelerin rekabet güçlerini arttırmaları için geleneksel üretim anlayışından vazgeçerek araştırma-geliştirme odaklı ve yenilikçi yapıya dönüşmeleri teşvik edilmelidir. Bu dönüşümün gerçekleşebilmesi için Ar-Ge personel sayısı ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayrılan bütçe payı artırılmalı, teknoloji ve bilgi üreten birimlerle işbirliği sağlanmalıdır. Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini kendi bünyesinde gerçekleştiren işletmelerin üniversite ve araştırma kurumlarıyla ortak proje üretme kapasitesi artırılmalıdır. Bilginin yayılımını ve

ticarileşmesini artırmak amacıyla firmaların birbirleri ile ve diğer paydaşlarla etkileşimini arttıracak platformlar teşvik edilmelidir.

Akademik çalışmalar ile sanayi ihtiyaçlarının uyumlulaştırılması ve Ar-Ge merkezleri, teknoparklar, teknoloji transfer ofisleri gibi birimlerin sayılarının ve kapasitelerinin yükseltilmesi bölge ekonomisine güç kazandıracaktır. Sanayiye yönelik Ar-Ge çalışmalarının yanı sıra tarımsal Ar-Ge ve çevre teknolojilerinin geliştirilmesi de bölge için oldukça önemlidir. Yapılan tüm çalışmaların patent, faydalı model ve endüstriye tasarım gibi sınai mülkiyet haklarının alınması ve Ar-Ge'ye yönelik insan kaynağının geliştirilmesi bölgenin küresel pazardaki rekabet gücünü arttıracaktır.

Tedbir 3. Girişimciliğin geliştirilmesi

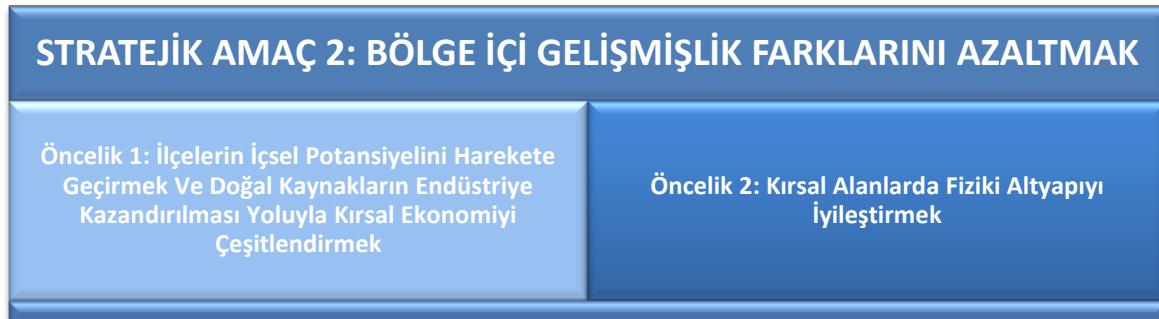
TR62 Bölgesi'nin girişimci bir ekonomiye dönüşümünün sağlanması bölgenin girişimci dostu bir kurumsal ve ekonomik alt yapıya sahip olmasına bağlıdır. Bu nedenle girişimcilik alanında faaliyet yürüten kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesi, girişimcilere hizmet sağlayan kurum ve kuruluşların hizmet sunma kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bölgedeki girişimcilik ortamının iyileştirilmesi için tüm paydaşların katılımı ile bölgenin girişimcilik alanındaki yol haritasını oluşturmaya yönelik Bölgesel Girişimcilik Stratejisi oluşturulacaktır. Bu kapsamda bölgesel düzeyde girişimcilik stratejisinin uygulamasına yönelik yönetim mekanizmalarının geliştirilmesi ve oluşturulması teşvik edilecektir.

Büyük firmalar ile girişimciler arasındaki teknolojik işbirliğinin geliştirilmesi, kadın girişimciliği, genç girişimciliği, eko girişimciliği gibi tematik alanlardaki girişimcilik uygulamalarının gelişimi teşvik edilecektir. Bölgesel düzeyde girişimciliğin desteklenmesine yönelik kuluçka merkezleri, hızlandırıcılar gibi kurumsal yapılanmaların kamu – sivil – özel ortaklığında oluşturulması desteklenecektir.

Girişimcilerin finansal olanaklara erişim imkân ve kabiliyetlerinin arttırılmasına yönelik kamu–sivil ve özel ortaklığında yenilikçi girişim modellerinin bölgesel düzeyde geliştirilmesi desteklenecektir. Erken aşama işletmelere yönelik finansa erişim modelleri öncelikli olarak ele alınacaktır.

4.2. STRATEJİK AMAÇ 2: BÖLGE İÇİ GELİŞMİŞLİK FARKLARINI AZALTMAK

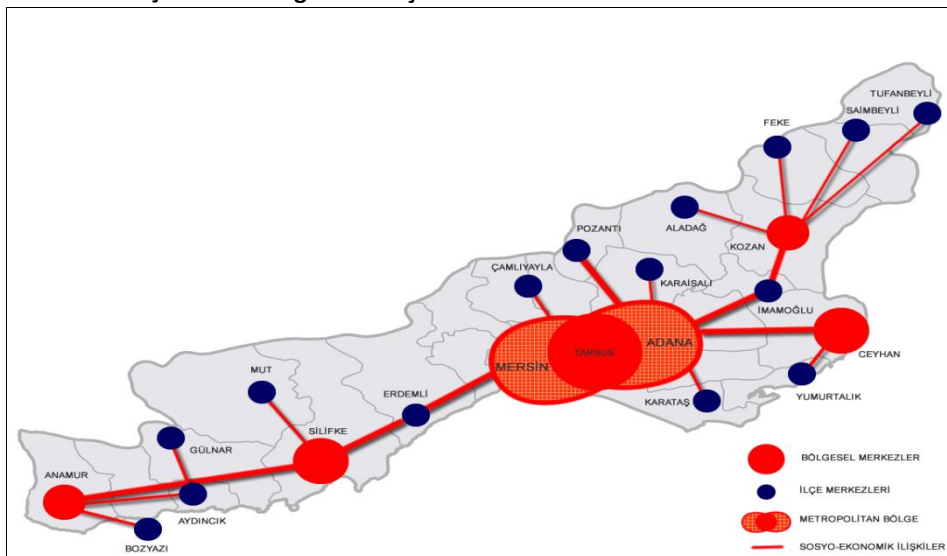
4.2.1. Öncelik 1: İlçelerin İçsel Potansiyelini Harekete Geçirmek Ve Doğal Kaynakların Endüstriye Kazandırılması Yoluyla Kırsal Ekonomiye Çeşitlendirmek

Durum Analizi

TR62 Bölgesi'nde merkezden uzakta yer alan ve kırsal ağırlıklı olup genellikle tarımsal faaliyetlerle uğraşan Bozyazı, Aydıncık, Gülnar, Çamlıyayla, Feke, Saimbeyli, Tufanbeyli, Aladağ, Yumurtalık, Karataş gibi ilçeler ile Adana ve Mersin'in merkez ilçeleri arasında ciddi bir gelişmişlik farkı bulunmaktadır. Aşağıdaki kademelenme haritasından da görüldüğü üzere bölgede coğrafi olarak uzakta yer alan ilçeler daha kırsal nitelikli olup, yoğunlukla kendilerine en yakın büyük ilçelerle sosyo-ekonomik ilişkiler sürdürmektedirler. Bu çevre ilçelerde yapılan ve yukarıda konu edilen tarımsal faaliyetler büyük ölçüde iklim koşullarına bağımlı kalmakta ve modern tarımsal üretim yöntemleri yüksek maliyet gerektirdiği için yoğunlukla tercih edilmemektedir. Bu durum, tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan aileler için belirsizlik yaratmakta ve alternatif geçim kaynakları yaratma yolları önem kazanmaktadır. Öte yandan, bölgede doğal kaynakların kullanılarak ilçelerin kendi içsel potansiyellerinin harekete geçirilebileceği önemli bazı kırsal ekonomik faaliyet alanları bulunmaktadır.

Harita 4.2.1: Çukurova Bölgesi'nde İlçeler Arası Kademelenme

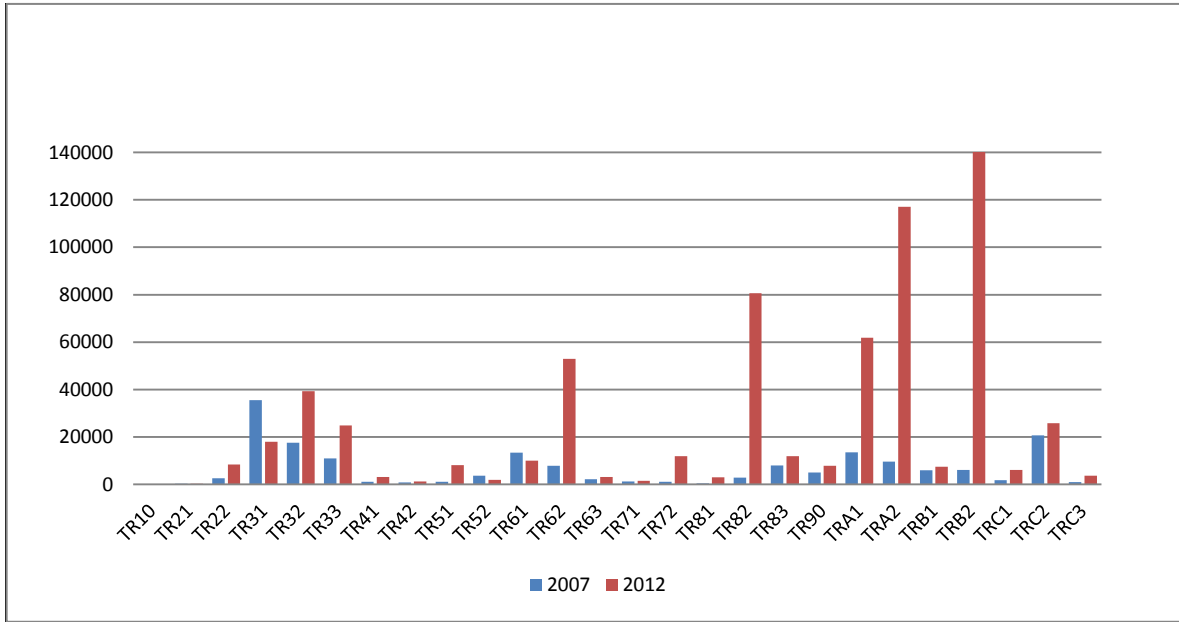

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Organik Tarım

Dünya’da son yıllarda organik tarıma olan yönelim gitgide artmaktadır. Artan kanser oranları ve GDO’lu gıda tartışmaları insanların sağlık bilincinin yükselmesine, dolayısıyla üretiminde hiçbir kimyasal kullanılmayan organik ürünleri talep etmelerine yol açmıştır. Bu talep patlamasıyla birlikte Türkiye’de de organik tarım yapılan alan kısa sürede hızlı bir artış göstermiştir. 2007 yılında Türkiye genelinde organik tarım yapılan alan büyüklüğü 174.283 Ha iken; 2012 yılına gelindiğinde bu rakam 4 kat artarak 702.908 Ha alana yükselmiştir. Düzey 2 Bölgeleri arasında 2007-2012 yılları arasındaki organik tarım alanı değişimlerine baktığımızda ibrenin doğu bölgelerine doğru kaydığını görmekteyiz. 2007’de en büyük üretim alanları Ege Bölgesi’ndeki TR 31, TR 32, TR 33 Bölgeleri, Akdeniz’deki TR62 ve Güneydoğu’daki TRC2 Bölgesidir. Geçen 5 yıllık süre içerisinde Doğu Anadolu’daki TRB2, TRA2, TRA1 ve Karadeniz’deki TR82 Bölgeleri organik tarım alanlarını katbekat arttırarak en büyük organik tarım alanlarına sahip bölgeler haline gelmişlerdir.

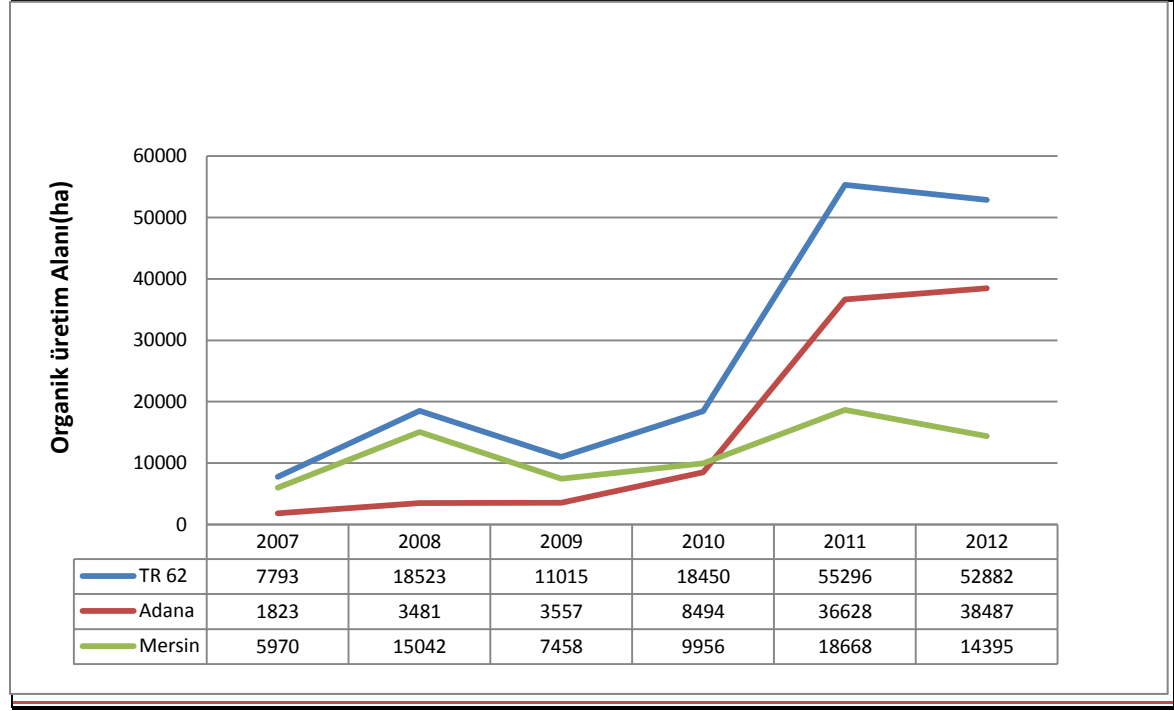
Şekil 4.2.1: Düzey 2 Bölgelerinin 2007-2012 yıllarındaki Organik Tarım Üretim Alanları (Geçiş Süreci Ürünleri Dâhil) (ha)

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler; Organik Bitkisel Üretim, 2012.

TR62 Bölgesi de belirtilen süre zarfında organik tarım yapılan alan büyüklüğünü 7 kat arttırarak 26 Bölge arasında organik tarım alanı en fazla olan 5. Bölge haline gelmiştir. 2007-2012 yılları arasında Mersin’deki organik tarım arazisi inişli çıkışlı bir grafik seyrederek 2,5 kat artmıştır. Asıl büyük değişim Adana’da yaşanmıştır. Aynı yıllar içerisinde Adana organik tarım alan büyüklüğünü 20 misline çıkarmıştır. Özellikle 2010-2011 yılları arasında çok keskin bir yükseliş söz konusudur.

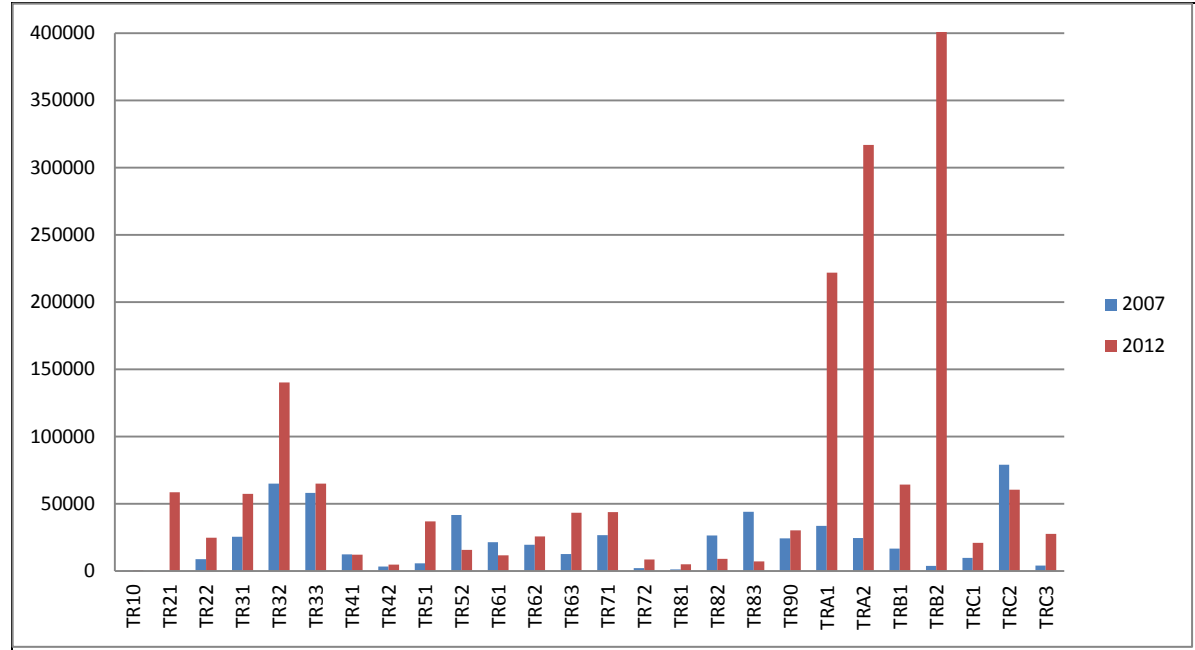
Şekil 4.2.2: Yıllar İçinde TR62 Bölgesi'nin Organik Tarım Üretim Alanlarının Değişim (Geçiş Süreci Ürünleri Dâhil) (HA)

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler, Organik Bitkisel Üretim, 2012

Üretim yapılan alan büyüklüğüne paralel olarak üretim miktarlarında da ciddi bir artış yaşanmıştır. 2007 yılında Türkiye genelinde 568.128 ton organik tarım üretimi yapılırken; 5 yıl içinde bu sayı 3 kat artarak 1.750.126 tona ulaşmıştır. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan TRA1, TRA2 ve TR B2 bölgeleri üretim miktarlarını çok ciddi anlamda arttırmışlardır.

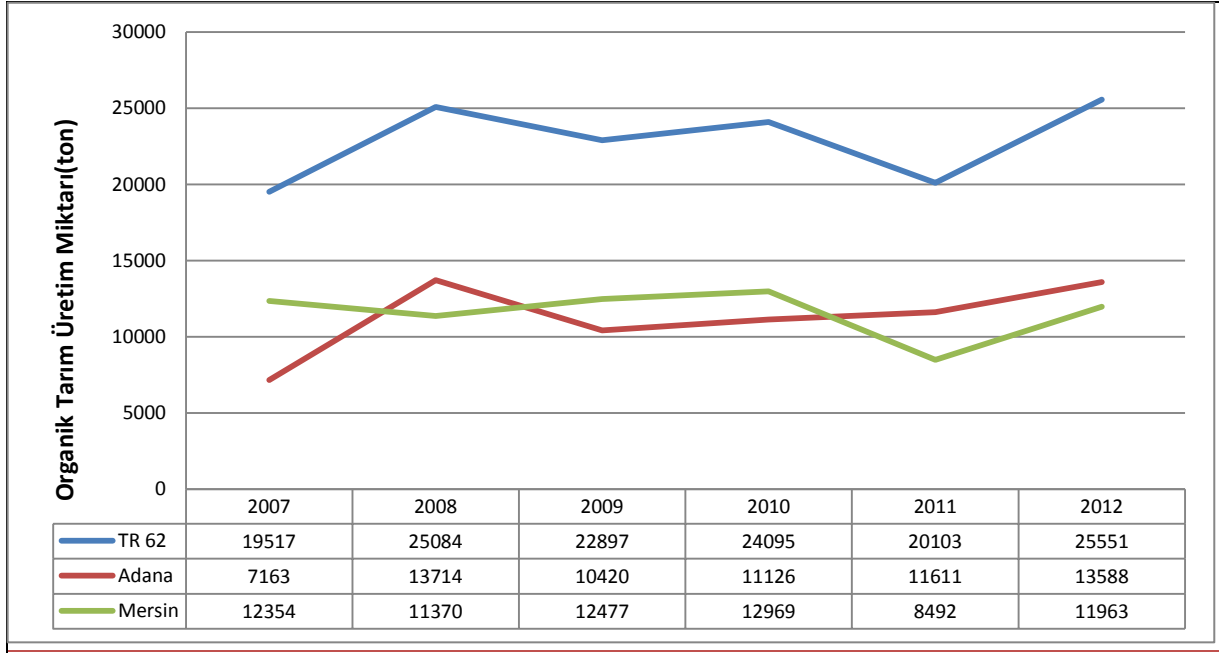
Şekil 4.2.3: Düzey 2 Bölgelerine Göre 2007 ve 2012 Yıllarındaki Organik Tarım Üretim Miktarları (Geçiş Süreci Ürünleri Dâhil)(Ton)

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler, Organik Bitkisel Üretim, 2012

Burada bir hususun altını çizmekte ciddi fayda bulunmaktadır. Bu bölgelerin organik tarım yapılan arazileri keskin bir şekilde artarken, üretim miktarları da ton olarak aynı şekilde yükselmiştir. Ancak TR62 ve TR 33 gibi bazı bölgelerde ise üretim alanı artarken ürün miktarları ton olarak aynı oranda yükselmemektedir. İki durum arasındaki temel neden ürün yelpazesiyle ilgilidir. Bölgeler arasındaki iklim koşulları farklılıklarından dolayı Doğu Bölgelerinde ürün çeşitlendirmeye gidilemeyip buğday, arpa, tahıl ve yem bitkilerinin organik tarımı yapılabilmektedir. Bu ürünler yüksek miktarlarda hasat vermesine rağmen ekonomik değerleri düşüktür. Bölgemizde ve benzer iklim özellikleri gösteren TR 33 gibi bölgelerde ise iklim koşullarının müsait olmasından ötürü ürün çeşitlendirmeye gidilebilmiştir. Daha geniş alanda yetiştirilen, hektar başına daha düşük tonda ürün veren; ancak katma değeri yüksek olan ürünlere yönelinmiştir. 2007-2012 yılları arasında TR62 Bölgesi'nde üretim miktarlarında çok büyük değişim yaşanmamasına rağmen, bazı yeni ürünlerin organik tarımları yapılmaya başlanmıştır. 2012 yılına gelindiğinde Adana'da nar başta olmak üzere, dut, karpuz, portakal, yaban mersini ve zeytin; Mersin'de ise üzüm başta olmak üzere keçiyoynuzu, kocayemiş, kayısı ve yaban mersini gibi ürünlerin organik tarımında ciddi artış yaşanmıştır.

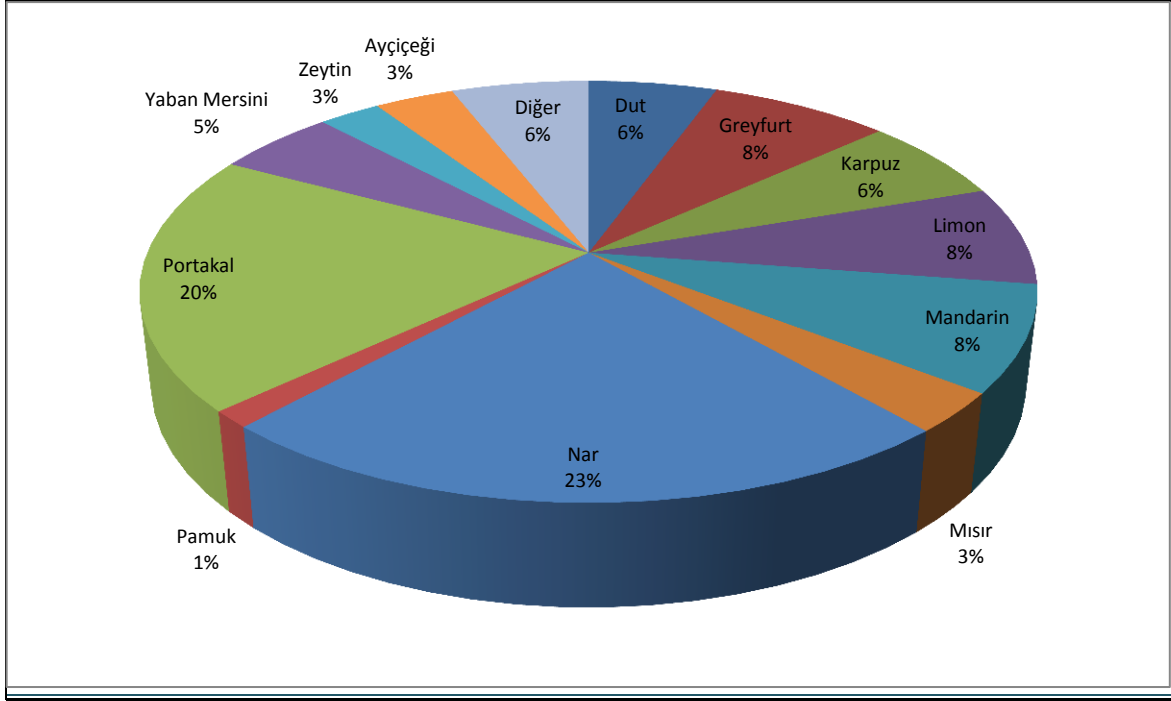
Şekil 4.2.4: Yıllar İçinde TR62 Bölgesi'nin Organik Tarım Üretim Miktarının Değişimi (Geçiş Süreci Dâhil) (Ton)

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler, Organik Bitkisel Üretim, 2012.

2012 yılında TR62 Bölgesi'nde üretilen organik ürünlerin dağılımına bakıldığında; ürünlerin çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Adana'da nar ve portakal yoğun olmak üzere, mandarin, limon, greyfurt ve dut gibi ürünler ağırlıklı olarak yetiştirilmektedir. Bunların dışında 25'e yakın organik ürün de küçük miktarlarda da olsa Adana'da yetiştirilmektedir.

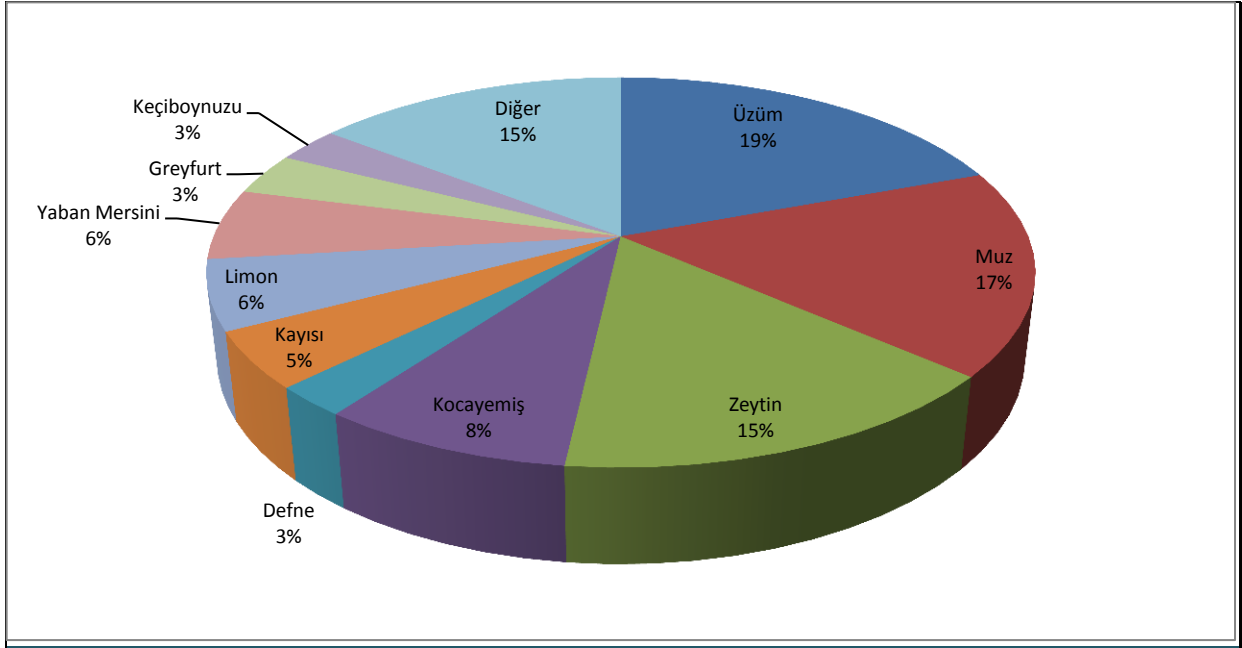
Şekil 4.2.5: 2012 Yılında Adana’da Üretilen Organik Tarım Ürünlerinin Yüzdelik Dağılımı(Geçiş Süreci Ürünleri Dâhil)

Kaynak: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Organik Tarım Üretim Verileri ve Organik Tarım Geçiş Süreci Üretim Verileri, 2012.

Mersin’deyse üzüm, muz ve zeytin başta olmak üzere; kocayemiş, limon, yaban mersini ve kayısı organik üretimde ağırlıklı ürünlerdir. Bunların dışında 50’ye yakın organik ürün de küçük miktarlarda da olsa Mersin’de yetiştirilmektedir.

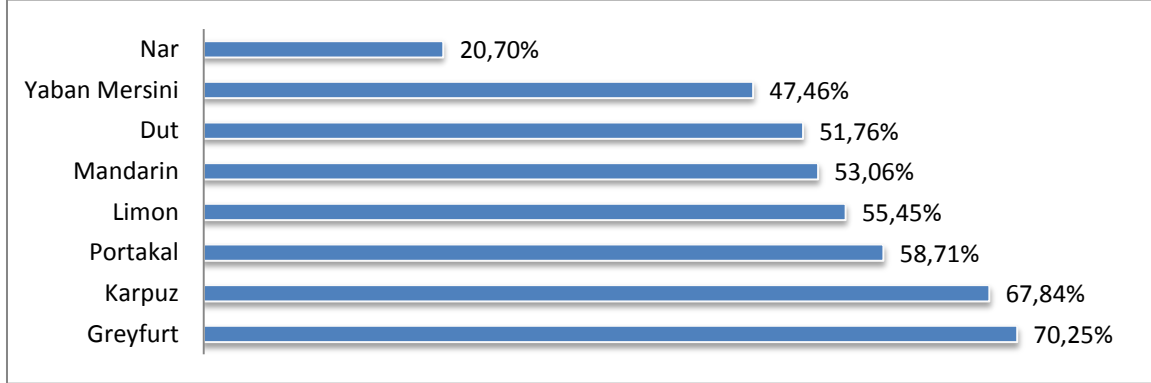
Şekil 4.2.6: 2012 Yılında Mersin’de Üretilen Organik Tarım Ürünleri Dağılımı(Geçiş Süreci Ürünleri Dâhil)(Yüzde)

Kaynak: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Organik Tarım Üretim Verileri ve Organik Tarım Geçiş Süreci Üretim Verileri, 2012.

TR62 Bölgesi'nde üretilen başlıca organik ürünlerinin Türkiye içindeki paylarına bakıldığında; bölgenin bazı kalemlerde öne çıktığı görülmektedir. Adana; greyfurt, karpuz, portakal, limon, mandarin, dut ve yaban mersini üretiminde 1. sırada, nar üretiminde de 2. sırada yer almaktadır. Narenciye ürünleri, karpuz ve son yıllarda büyük yatırım yapılan narın organik tarımında Adana Türkiye genelinde önemli paya sahiptir.

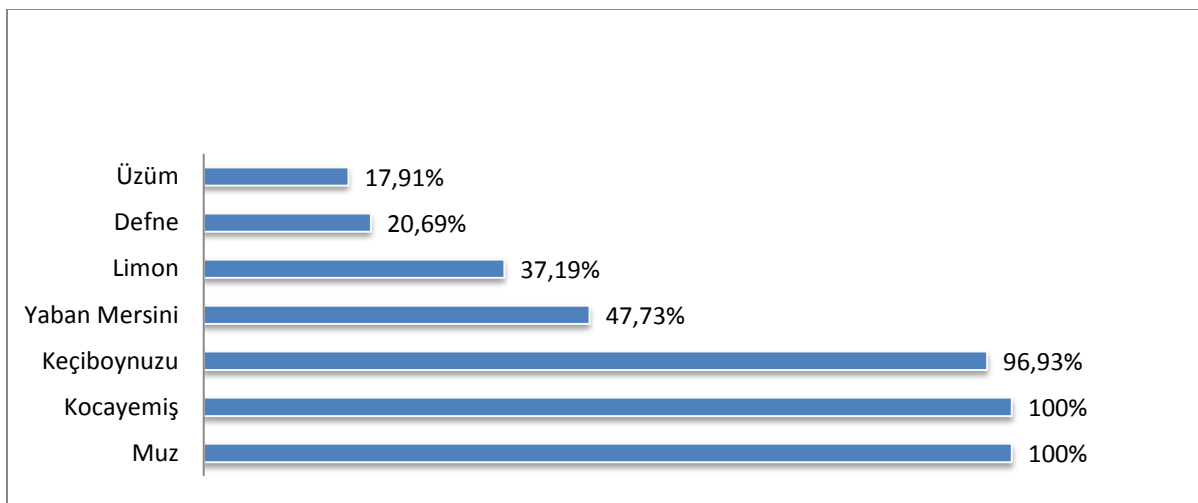
Şekil 4.2.7: 2012 Yılı Adana'da Üretilen Başlıca Organik Ürünlerin (Geçiş Süreci Ürünleri Dâhil) Türkiye Organik Üretimi içindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Organik Tarım Üretim Verileri ve Organik Tarım Geçiş Süreci Üretim Verileri, 2012 verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Mersin ise organik muz ve kocayemiş üretiminin tamamını, keçiboynuzu üretiminin %97'sini karşılamaktadır. Organik limon üretiminde Adana ile Mersin birlikte değerlendirildiğinde TR62 Bölgesi toplam üretimin yaklaşık %92,6'sını karşılamaktadır. Organik Üzüm üretiminde ise 2007-2012 yılları arasında Mersin'de çok ciddi bir gelişme kaydedilmiştir. 2007 yılında Mersin'de organik üzüm üretim miktarı 3,65 ton iken, bu rakam 2012 yılı sonunda 2.318 tona yükselmiştir. Mersin, bu alanda İzmir'den sonra ikincidir. Organik zeytin üretimi her ne kadar Mersin'in toplam organik üretiminde önemli bir pay oluştursa da; Türkiye içinde özellikle Aydın, İzmir, Çanakkale ve Manisa gibi illerin öne çıkmasıyla gerilerde kalmıştır. Kayısı üretiminde de Malatya'nın başat konumunda olması nedeniyle, Mersin Türkiye genelinde gerilerde yer almaktadır.

Şekil 4.2.8: 2012 Yılı Mersin'de Üretilen Başlıca Organik Ürünlerin (Geçiş Süreci Ürünleri Dâhil) Türkiye Organik Üretimi içindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Organik Tarım Üretim Verileri ve Organik Tarım Geçiş Süreci Üretim Verileri, 2012 verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Bir bölgede organik tarım yapılabilmesi için toprağın kimyasal maddelerden kısmen arındırılabilmesi için geçiş dönemi denilen 2-3 yıl arasında bekleme süresine ihtiyaç duyulmaktadır. Tarımsal katma değeri yüksek olan verimli ovalarda böyle bir bekleme süresi rasyonel değildir. Bundan dolayı, organik tarım genel itibariyle; bitkisel üretim açısından verimi daha düşük, dağlık ve bu bekleme süresine tahammülü olan alanlarda yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de organik tarımın Doğu Bölgeleri’ne kayması gibi; TR62 Bölgesi’nde de organik tarım genel itibariyle bölgenin kuzey kısmında kümelenmektedir. Bölgenin kırsal özellik gösteren ve daha az gelişmiş yöreleri olan kuzey ilçeleri için organik tarım; kendi içsel potansiyellerini kullanarak ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirebilmeleri adına çok önemli bir alandır. Bu yörelerde organik tarımın gelişmesine dair alınacak tedbirler ve atılacak adımlar; bölge içindeki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması adına ciddi katkı sunacaktır.

Odun Dışı Orman Ürünleri

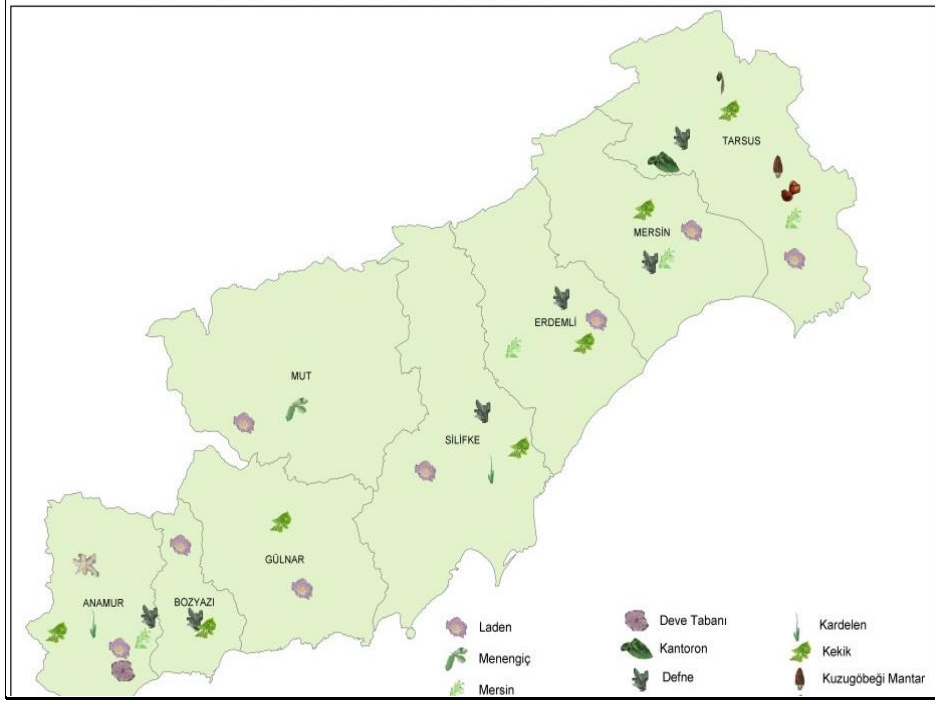
Odun dışı orman ürünleri; ağaç, ağaççık, çalı ve otsu bitkilerin; dal, sürgün, çiçek, meyve, tohum, kök, yumru, rizom ve bunlardan elde olunan balzami yağları; ur ve mazı ile mantarları kapsamaktadır. (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2012, s. 60)

Türkiye; ormanlarının çok zengin biyolojik çeşitliliğe sahip olması nedeniyle zengin bir odun dışı orman ürünleri potansiyeline sahiptir. Bu ürünlerin bir çoğu tıbbi ve aromatik bitki olarak ilaç, gıda, boya, kozmetik ve deri sanayinde kullanılmaktadır. Türkiye’de tıbbi olarak kullanılan bitki sayısı 500 civarındadır. Doğadan toplanarak ticareti yapılan bitki türü sayısı 346 olup, bunların 112 tanesi ihraç edilmektedir.

2010 yılı verilerine göre ülkemizde 131.269 ton odun dışı orman ürünü üretilmiş olup, 122,5 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır. En çok ihracat yapılan ilk 5 ülke sırasıyla %13,7 ile Çin, %9,3 ile ABD, %9,3 ile Almanya, %7,9 ile Vietnam ve %6 ile İspanya’dır. Odun dışı orman ürünü kapsamında ihracata konu edilen türlerden en fazla gelir elde edilenler sırası ile çam fıstığı, defneyaprağı, kekik ve doğal mantarlardır. 2010 yılı ithalat verilerine bakıldığında ise odun dışı orman ürünlerinde 55,2 milyon dolar ithalat yapılmıştır. En çok ithalat yapılan 5 ülke ise %13,7 ile Almanya, %10,4 ile Hindistan, %9,1 ile Çin, %8 ile Fransa, %6,2 ile İtalya’dır. (Balci, 2012, s. 12) Dünya’da bu alana olan ilgi ve ülkemizin ihracat potansiyeli her geçen yıl artmaktadır.

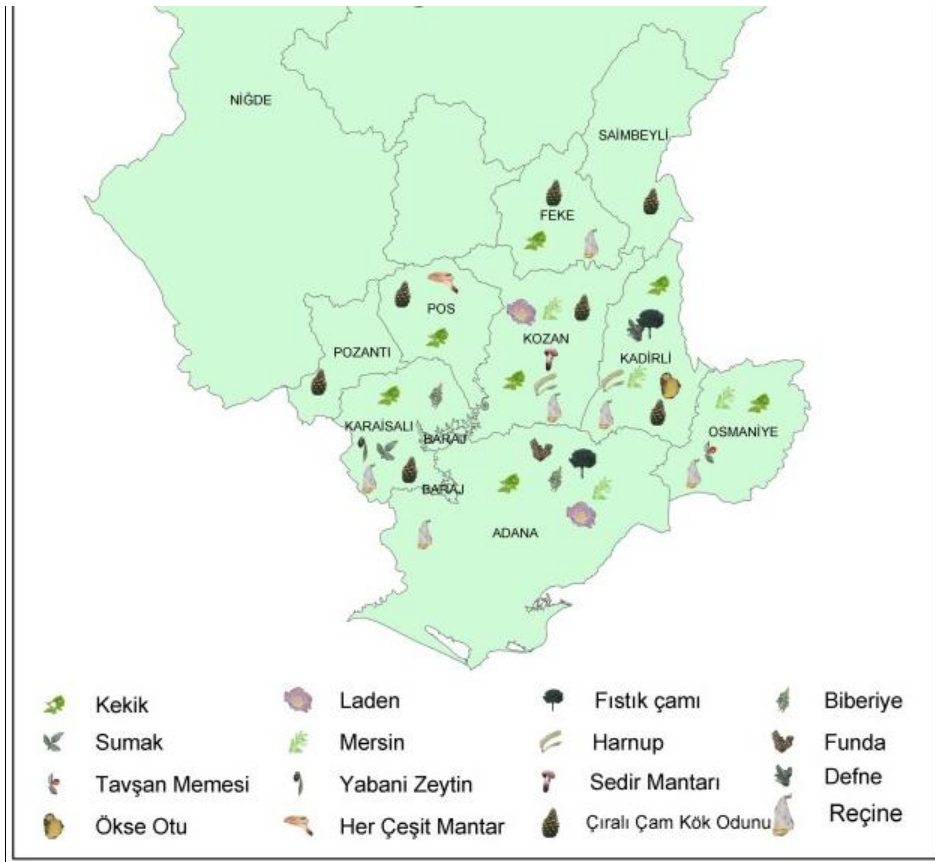
Doğu- batı eksenince uzanan Toros Dağları’ndaki orman varlığına paralel olarak, TR62 Bölgesi odun dışı orman ürünlerinin yoğun olduğu bir ekolojik yapıya sahiptir. Özellikle ekonomik değeri yüksek olan defneyaprağı, fıstık çamı kozalağı, sedir mantarı, kekik, biberiye, reçine, sumak ve okaliptüs bölgede sıklıkla rastlanan ürünlerdir.

Harita 4.2.2: OGM Mersin Bölge Müdürlüğü Odun Dışı Orman Ürünleri İlçe Bazlı Haritası

Kaynak: T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Md.; Bölge Müdürlükleri Bazında Odun Dışı Ürünlerin Dağılımı Mersin Bölge Müdürlüğü Haritası; 2013.

Harita 4.2.3: OGM Adana Bölge Müdürlüğü Odun Dışı Orman Ürünleri İlçe Bazlı Haritası

Kaynak: T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Md.; Bölge Müdürlükleri Bazında Odun Dışı Ürünlerin Dağılımı Adana Bölge Müdürlüğü Haritası; 2013

Odun dışı ürünlerin tahmini yıllık potansiyellerine baktığımızda, TR62 Bölgesi harnup, yaban zeytini, biberiye, sedir mantarı, mersin, okaliptüs, zakkum, ada soğanı, deve tabanı arzında Türkiye genelinde 1. Sıradadır. Bunların dışında; ekonomik değeri yüksek olan defnenin tahmini yıllık potansiyelinin %26'sı, Kekik 'in %16'sı, Reçine'nin %18'i, Sumak'ın %17'si bölgeden sağlanmaktadır. (Orman Genel Müdürlüğü, 2004) Bu geniş ürün desenine ve üretim potansiyeline karşın üretim miktarı ve katma değeri anlamında odun dışı ürünlerden gerek ülke gerekse bölge olarak yeterince yararlanılamamaktadır. Örneğin; Sedir Mantarı Dünya üzerinde çok az yerde bulunan ve ülkemizde sadece Toros Dağları'nda sedir ağaçlarının dibinde yetişen bir mantar türüdür ve önemli rakamlara ihraç edilebilmektedir. Ancak; bu ürünün doğal dağılış alanlarında yeterince korunamadığı için senelik sedir mantarı oluşumunun sadece %20'sinden yararlanılabilmektedir. Bu sebeple çok önemli bir ihraç kaleminde yeterince katma değer sağlanamamaktadır. Ekonomik değeri yüksek olan ve bölgemizde yetişen bir diğer ürün defnenin ise yetiştığı alanda hayvancılık yapılmamalıdır. Aksi takdirde defneden yeterince verim alınamamaktadır. Bu önceliğe yeterince uyulmadığı için yıllık mevcut defneyaprağı potansiyelinin ancak 1/3'ü üretilebilmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Özetle, bölgenin elinde Toroslar boyunca uzanan alanda çok ciddi bir odun dışı orman ürünleri potansiyel bulunmaktadır. Odun dışı orman ürünlerinin birçok alanda kullanılan önemli bir ihraç kalemi olduğu ve katma değerlerinin yüksek olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Mevcut potansiyelin sürdürülebilir bir anlayışla korunarak ürün haline dönüştürülmesi halinde, özellikle bölgenin kuzeyindeki kırsal ve daha az gelişmiş yöreler için katma değeri yüksek bir iktisadi faaliyet alanı açabilecektir. Bu yörelerde odun dışı orman ürünlerinden sürdürülebilirliği gözeterek daha fazla katma değer alınmasına dair alınacak tedbirler ve atılacak adımlar, bölge içindeki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması adına ciddi katkı sunacaktır.

Eko-turizm

Sürdürülebilir Kalkınma ekseninde bakıldığında eko-turizm; ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel değerlerin korunarak geliştirilmesi için büyük önem arz etmektedir. Biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve toplumların çevre bilincinin yükselmesine yardımcı olan eko-turizm, aynı zamanda doğa ve tabiat zenginliklerinin yoğun olduğu kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal kalkınmaya da katkıda bulunmaktadır. Eko-turizmin gelişmesi kırsal alandaki ekonomik çeşitlenmeyi tetikler. Ulaşım ağlarının iyileşmesi, konaklama, tesisleşme, sosyal donatı alanlarının artmasıyla yöre halkının refah düzeyi gelişme gösterir. Ayrıca kırsal alandaki kültürel zenginliklerin tanıtımı açısından etkili olan eko-turizm, kır-kent arasındaki iletişim kanallarını açık tutarak insan-çevre-doğa arasındaki etkileşimin güçlenmesini sağlar.

Kuzeyinde sıralanan Toros Dağları boyunca güneye doğru uzanan vadi ve kanyonları, yaylaları, mağaraları, şelaleleri, su havzaları, yaban hayatı geliştirme sahaları ve endemik bitkileriyle; Güneyinde denizi, dalyan ve lagünleri, antik çağlardan kalma tarihi eserleri ve doğa turizmine yönelik koruma alanlarıyla TR62 Bölgesi yüksek eko-turizm çeşitliliğine ve potansiyeline sahiptir.

Adana'nın eko-turizm çeşitlerine baktığımızda dağ ve doğa yürüyüşü, fauna, kuş, kelebek ve yaban hayat gözlemciliği, yaylacılık, bitki gözlemciliği, foto safari, tarih turizmi, sportif olta balıkçılığı, su sporları, kamp-karavan, izcilik ve bisiklet turizmi potansiyeli olan ve öne çıkan alanlardır. Adana'da doğa turizmi koruma statülü alanlar ve doğa turizmi türlerine göre öne çıkan yerler şöyledir;

Tablo 4.2.1: Adana İlinde Doğa Turizmi Amaçlı Kullanılan Koruma Statülü Alanlar

Adı	Statüsü	İlçesi	Bilinirlik	Ziyaretçi Durumu	Ulaşım
Yumurtalık TKA	Tabiat Koruma Alanı, Ramsar, 1.Derece Sit Alanı	Yumurtalık	Uluslararası	Çok Yoğun	Karayolu
Akyatan YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	Karataş	Uluslararası	Çok Yoğun	Karayolu
Tuzla YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, 1.Derece Sit Alanı	Karataş	Uluslararası	Yoğun	Karayolu, Toplu Taşıma
Ağyatan Sulak Alan	Sulak Alan, 1.Derece Sit Alanı	Karataş	Ulusal	Az	Ulaşım Zor
Seyhan YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	Çukurova, Sarıçam	Ulusal	Çok Yoğun	Karayolu, Toplu Taşıma
Kumluk Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Karataş	Bölgesel	Çok Yoğun	Karayolu, Toplu Taşıma
Dağılcak Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Kozan	Bölgesel	Çok Yoğun	Karayolu, Toplu Taşıma
Hançer Deresi YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	Saimbeyli	Ulusal	Az	Karayolu
Aladağ Milli Parkı	Milli Park	Aladağ	Uluslararası	Yoğun	Karayolu
Karanfil Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	Pozantı	Ulusal	Yoğun	Karayolu

*Kaynak: T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı VII. Bölge Md. Adana Şubesi "Adana Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023", (2013)

Tablo 4.2.2: Adana Eko-turizm Türüne Göre Öne Çıkan Alanlar

Eko Turizm Türü	Eko Turizm Alanı ve İlçesi
Doğa ve Dağ Yürüyüşü	Belemedik - Kıralan Yürüyüş Parkuru/Pozantı - Karaisalı Arası Kızıldağ – Armut oluğu Güzergâhı/Karaisalı - Pozantı Arası Seyhan Baraj Gölü – Çatalan – ÇÜ – Arboretum Güzergâhı
Mağara Turizmi	Biğbiği Mağarası/Aladağ Düden ve Yılanlıyurt Su batanı/Kozan
Kuş Gözlemciliği	Tuzla – Akyatan Lagünleri /Karataş Yumurtalık Lagünleri/Yumurtalık
Endemik Bitki Gözlemciliği	Tüm Toroslar Boyunca
Yaban Hayatı Gözlemciliği	Hançer Deresi YHGS/Saimbeyli Karanfil Dağı YHGS/Pozantı Akyatan YHGS/Karataş Tuzla YHGS/Karataş

Yayla Turizmi	Belemedik, Tekir, Fındıklı Köyü, Aşar, Armutoluğu Yaylaları/Pozantı Ağcakise, Başpınar, Bici, Kosurga, Meydan Yaylaları/Aladağ Harzum Yaylası, Çulluuşağı, Göller Yaylası/Kozan Kızıldağ Yaylası/Karaisalı Çatak ve Obruk Yaylaları/Saimbeyli Kürebeli Yaylası/Tufanbeyli İnderesi Yaylası/Feke
Sportif Olta Balıkçılığı	Seyhan Baraj Gölü Gölcihan Gölü/Yumurtalık
Foto Safari	Akyatan – Tuzla Lagünleri/Karataş Alman Köprüsü, Berlin Bağdat Demiryolu, Alman Mezarlığı, Çakıt Kanyonu/Pozantı-Karaisalı Arası
Su Sporları	Seyhan Baraj Gölü
İzcilik	Tuzla İzcilik Kampı/Karataş
Kamp-Karavan	Kumluk Tabiat Parkı/Karataş
Kelebek Gözlemciliği	Obruk ve Çevresi/Saimbeyli
Bisiklet Turizmi	Kızıldağ-Armutoluğu Güzergâhı/Karaisalı – Pozantı Arası Seyhan Baraj Gölü – Çatalan – ÇÜ - Arboretum Güzergâhı Belemedik – Kıralan Güzergâhı/Pozantı Tuzla – Yumurtalık Güzergâhı/Karataş - Yumurtalık

*T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı; Türkiye Kültür Portalı, (2013)

Mersin’de eko-turizm çeşitlerine baktığımızda dağ ve doğa yürüyüşü, mağara turizmi, kuş ve yaban hayat gözlemciliği, yaylacılık, su altı dalış sporları, kamp-karavan turizmi, foto safari, tarih turizmi, şelale turizmi, su sporları, yamaç paraşütü turizmi potansiyeli olan ve öne çıkan alanlardır. Mersin’de doğa turizmi koruma statülü alanlar ve doğa turizmi türlerine göre öne çıkan yerler Tablo 4.2.3 ve Tablo 4.2.4’te gösterilmektedir.

Tablo 4.2.3: Mersin İlinde Doğa Turizmi Amaçlı Kullanılan Koruma Statülü Alanlar

Adı	Statüsü	İlçesi	Bilinirlik	Ziyaretçi Durumu(2012)	Ulaşım
100. Yıl(Gümüşkum) Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Mezitli	Bölgesel	38.100 Kişi	Karayolu
Kuyuluk Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Mezitli	Bölgesel	17.841 Kişi	Karayolu
Çamdüzü Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Silifke	Bölgesel	5.704 Kişi	Karayolu, Toplu Taşıma
Erdemli Çamlığı Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Erdemli	Bölgesel	65.766 Kişi	Ulaşım Zor
Karaekşi Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Mut	Bölgesel	8.530 Kişi	Karayolu, Toplu Taşıma
İncekum Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Aydıncık	Bölgesel	7.923 Kişi	Karayolu, Toplu Taşıma
Pullu 1 Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Anamur	Bölgesel	5.447 Kişi	Karayolu, Toplu Taşıma

Pullu 2 Tabiat Parkı	Tabiat Parkı	Anamur	Bölgesel	5.988 Kişi	Karayolu
Cehennem Deresi YHGS	YHGS	Çamlıyayla	Uluslararası		
Hisardağı YHGS	YHGS	Silifke	Uluslararası		
Hopur Tapaşır YHGS	YHGS	Tarsus	Uluslararası		
Kadıncık Vadisi YHGS	YHGS	Tarsus Çamlıyayla	Uluslararası		
Kestel Dağı YHGS	YHGS	Mut	Uluslararası		
Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi	Sulak Alanlar ve Ramsar Alanlar	Silifke	Uluslararası		
Yerköprü Şelalesi	Tabiat Anıtı	Mut	Bölgesel		
Koca Katran	Tabiat Anıtı	Tarsus	Bölgesel		
Ana Ardiç	Tabiat Anıtı	Tarsus	Bölgesel		

Kaynak: T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı VII. Bölge Md. Mersin Şubesi "Mersin Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023", (2013)

Tablo 4.2.4: Mersin Eko-turizm Türüne Göre Öne Çıkan Alanlar

Eko Turizm Türü	Eko Turizm Alanı ve İlçesi
Doğa ve Dağ Yürüyüşü	Prencesin Ayak İzleri Parkuru/Silifke – Erdemli Arası Karakızderesi Parkuru, Lamas Kanyonu/Erdemli Kilikia – Afrodisias Parkuru, Göksu Kanyonu/Silifke Ayva Gediği – Namrun Parkuru/Toroslar – Çamlıyayla Arası Fındıkpınarı – Arslanköy Parkuru/Erdemli Toroslar Arası Cehennem Deresi Vadisi/Çamlıyayla Kadıncık Vadisi/Tarsus vb.
Mağara Turizmi	Aynalıgöl Mağarası/Aydıncık Cennet – Cehennem Obruqları, Astım Mağarası/Silifke Köşekbükü Mağarası/Anamur Eshab-ı Kehf/Tarsus
Kuş Gözlemciliği	Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi(Endemik Bitki ve Kuş Gözlem Alanı)/Silifke Tüm YHGS'ler
Yaban Hayatı Gözlemciliği	Kadıncık Vadisi YHGS/Tarsus Cehennem Deresi Vadisi YHGS/Çamlıyayla Hopur-Topaşır YHGS/Tarsus Hisardağı YHGS/Silifke Kestel Dağı YHGS/Mut
Yayla Turizmi	Ayvagediği, Gözne, Arslanköy, Soğucak, Güzelyayla/Toroslar Fındıkpınarı/Mezitli Gülek(Karboğazı)/Tarsus Namrun/Çamlıyayla Sertavul/Mut Uzuncaburç/Silifke Güzeloluk/Erdemli vb.

Foto Safari	Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi(Endemik Bitki ve Kuş Gözlem Alanı)/Silifke Tüm YHGS'ler Yerköprü Şelalesi/Mut
Su Sporları	Dragon Çayı/Anamur Göksu Nehri/Silifke
Sualtı Dalış Sporları:	Akyar, Narlıkuyu, Susanoğlu, Taşucu, Boğsak/Silifke Kızkalesi, Paşa Türbesi/Erdemli Büyükeceli/Gülnar Aydıncık
Kamp-Karavan	Erdemli Çamlığı Tabiat Parkı/Erdemli Akçakıl Kamp Alanı/Silifke Dragon Kamp Alanı, Pullu Kamp Alanı/Anamur
Şelale Turizmi	Berdan/Tarsus Ilisu/Gülnar Yerköprü Şelalesi/Mut
Yamaç Paraşütü	Kartaltepe, Çanaktepe, Eshab-ı Kehf/Tarsus Gelincik Tepesi/Yenişehir Arslanköy Yaylacık Tepesi/Toroslar

*Kaynak: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı; Türkiye Kültür Portalı, (2013)

Su ürünleri

Su ürünleri üretimi ve yetiştiriciliği FAO tarafından Dünya üzerinde en hızlı büyüyen ve gıda üretim sektörü olarak belirlenmiş olup dünyanın hemen her bölgesinde gelişmekte, yaygınlaşmakta ve yoğunlaşmaktadır. (FAO, 2013) TÜİK kaynaklı BSGM verileri de bu saptamayı doğrulamaktadır. 2011 yılı verileri uyarınca, Türkiye’de toplam su ürünleri üretimi yıllık 703.545 tona ulaşmıştır. 2001 yılı verileriyle kıyaslandığında %18,2’lik bir gelişme kaydedilmiştir. Su ürünleri dış ticaret hacmi geçen 10 yıllık süre zarfında 4 katın üzerinde artış göstermiş; uzun yıllar sonra 66.738 ton dış satım ile ihracat 2011 yılında ithalatın önüne geçmiştir. (Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, 2013)

Dünya’da ve ülkemiz genelinde hızla ivme kazanan su ürünleri sektörü, TR62 Bölgesi için de ciddi öneme haizdir. 460 km uzunluğunda sahil şeridi ile bölge kıyı balıkçılığı için ideal konumdadır. Adana’da Karataş ve Yumurtalık, Mersin’deyse Silifke başta olmak üzere Erdemli, Aydıncık, Bozyazı ve Anamur ilçelerinde deniz balığı avcılığı yoğunlukla yapılmaktadır. Sardalya, lagos, barbunya, kefal, lüfer, istavrit, kolyoz, palamut, torik, levrek, çipura, mercan, dil, istavrit, mezgıt, karides, mürekkep balığı, kalamar, karagöz, izmarit, mırmır, kırlangıç, karakulak ve turna sıklıkla rastlanan türlerdir. Bunlardan sardunya, kefal, barbunya ve istavrit özellikle Mersin’de en çok avlanan türlerdir. (T.C Mersin Valiliği İl Tarım Müdürlüğü, 2011, s. 124) Lagos, barbunya, torik, dil ve mırmır ise bölgede kıyı balıkçılığında yoğun görülen balıklar arasında ekonomik değeri en fazla olan türlerdir.

Kıyı balıkçılığının yanı sıra; Ceyhan, Seyhan, Berdan ve Göksu nehirleri gibi önemli akarsular ve üzerlerindeki baraj gölleri sayesinde TR62 Bölgesi tatlısu balığı avcılığında da büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye’de avlanan tatlısu balığı türlerinin yaklaşık %5’ini sağlayan bölge, özellikle kurbağa ve salyangoz avcılığında öne çıkmaktadır. Bunların dışında Fırat havzasının güneyinde sıklıkla görülen, bölgede gelebicin ve sekiz bıyık adlarıyla bilinen yayın ve karabalık arzının önemli bir kısmı TR62 Bölgesi tarafından karşılanmaktadır. Bu balıklar devasa boyutları, yağlı ve bol proteinli yapılarıyla özellikle dış piyasada ekonomik değere sahiptirler.

Tablo 4.2.5: TR62 Bölgesi'nde Türlerine Göre Avlanan Tatlısu Ürünleri (ton), 2011

	Türkiye	Adana	Mersin	TR62/Türkiye
Toplam(Ton)	37 096,8	1 397	235	%4,4
Kadife	623,9	23	2,5	%4
Kara Balık	361,8	63	20,4	%23
Kurbağa	749,5	229,4	0	%28,8
Salyangoz	1 410	550,8	5	%39,4
Sazan	9 998	368,7	166,5	%5,3
Yayın	946,1	51,9	25,6	%8,1

Kaynak: TÜİK; Su Ürünleri İstatistikleri, 2011

Türkiye geneliyle kıyaslandığında çok olmasa da bölgede yetiştiricilik üretimi de yapılmaktadır. Adana 'da alabalık yetiştiriciliği daha yoğun şekilde görülmektedirken, Mersin'de çipura ve levrek başta olmak üzere deniz balığı yetiştiriciliğine daha çok rastlanmaktadır. Ancak hem tatlısu balığı yetiştiriciliğinde hem de deniz balığı yetiştiriciliğinde bölge henüz beklenen düzeyde değildir.

Tablo 4.2.6: TR62 Bölgesi'nde Balık Türlerine Göre Yetiştiricilik Üretimi (ton), 2011

	Türkiye	Adana	Mersin	TR62/Türkiye
Toplam(Ton)	188 790	1 251	710	%1
İç su Balık Yet.				
Alabalık	100 239	1 251	360	%1,6
Aynalı Sazan	207	0	15	%7,2
Deniz Balık Yet.				
Çipura	32 187	0	100	%0,03
Levrek	47,013	0	235	%0,05

*TÜİK; Su Ürünleri İstatistikleri, 2011

Uzun kıyı şeridi, akarsu ve diğer tatlı su kaynakları olmasına rağmen TR62 Bölgesi su ürünleri üretiminde potansiyelini bugüne kadar yeterince harekete geçirememiştir. Bunda ülkemizde su ürünlerinin tüketiminin az olması ve balıkçılığın diğer ülkelere kıyasla daha az gelişmiş olmasının da ciddi etkisi vardır. Sağlıklı beslenme eğiliminin hızla yükseldiği bu dönemde, Dünya'da kişi başı ortalama balık tüketimi yılda 18,6 kg civarındadır. (FAO, 2012, s. 3) Türkiye'deyse FAO'nun 2008 verilerine göre bu rakam 7 ile 8,2 kg arasında değişmektedir. (FAO, 2008) Ancak; ilerleyen yıllarda hem dünyada, hem de ülkemizde sağlıklı beslenme ve güvenli gıda anlayışının giderek daha da önem kazanacağı göz önünde bulundurulduğunda, su ürünlerine olan talebin daha da artacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca AB'ye uyum sürecinde balıkçılık alanında atılacak adımlarla sektörde en büyük pazar olan AB ülkelerine yönelik Türkiye ciddi bir ihracatçı ülke konumuna gelebilir. Su ürünleri ithalatında en büyük pazar konumunda olan AB'nin 2010'daki ithalat oranı bir önceki yıla göre %10 artarak 44,6 milyar dolara yükselmiş, toplam su ürünleri ithalatının %40'ını oluşturmuştur. (FAO, 2012, s. 16)

Türkiye'nin coğrafi konumunu ve lojistik imkânlarını da kullanarak önümüzdeki yıllarda su ürünleri üretimini ve ihracatını arttırma potansiyeli mevcuttur. TR62 Bölgesi de uzun kıyı şeridi ve tatlı su kaynaklarıyla bu pazardan önemli pay alabilir. Özellikle kıyı şeridinde kırsal özellik gösteren ilçeler ve tatlı su kaynaklarına sahip olan kırsal özelliği yoğun olan ilçelerde sürdürülebilir balık üretiminin artması için atılacak adımlar ve uygulanacak tedbirler bölge halkı için ciddi bir katma değer oluşturup bölge içi gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına katkı sunabilecektir.

Arıcılık

Arıcılık; iklim ve bitki örtüsü gibi doğal koşullara bağlı olan, aynı zamanda yapıldığı bölgenin bitki örtüsünde yer alan bitki türlerinin kaynağını da oluşturan bir ekonomik faaliyet türüdür. Bir bölgedeki nektar veren kaynakların dağılımı o bölgede yapılan arıcılığın şeklini, niteliğini ve üretim miktarını doğrudan etkilemektedir. Türkiye, 300'ün üzerinde nektarlı bitki çeşitliliğiyle Dünya'da belirlenmiş ballı bitki türlerinin %75'ine sahiptir. (Sıralı, 2009, s. 16) Bununla birlikte çiçeklenme farklı bölgelerde yılın değişik dönemlerinde gerçekleşmektedir. Bütün bu etkenler göz önünde bulundurulduğu zaman Türkiye'nin arıcılık için uygun bir ekolojiye sahip olduğu yorumu yapılabilir.

Dünya'da önemli arı gen merkezlerinden biri olarak değerlendirilen Türkiye, 6,5 milyona yaklaşan kovan sayısı ve 90.000 ton civarında bal üretimiyle arıcılık alanında Dünya üzerindeki ilk 3 ülkeden biri konumundadır.

Tablo 4.2.7: Bal Üretim Miktarlarına Göre Dünya'daki İlk 20 Ülke (2011)¹⁴

	Ülke Adı	Üretim Değeri (\$1000)	Bal üretimi (ton)	Toplam Kovan Sayısı	Kovan Başına Bal Verimliliği(Kg)
1	Çin	1.119.427	446.089	8.947.730	49,85
2	Türkiye	236.500	94.245	6.011.330	15,68
3	Ukrayna	176.412	70.300	2.920.000	24,08
4	Amerika Birleşik Devletleri	168.131	67.000	2.491.000	26,90
5	Rusya Federasyonu	150.590	60.010	3.049.320	19,68
6	Hindistan	150.565	60.000	10.600.000	5,66
7	Arjantin	148.056	59.000	2.970.000	19,87
8	Meksika	145.002	57.783	1.847.670	31,27
9	Etiyopya	134.693	53.675	5.130.320	10,46
10	İran	117.943	47.000	3.500.000	13,43
11	Brezilya	104.336	41.578	1.000.000	41,58
12	Kanada	89.134	35.520	617.264	57,54
13	Tanzanya	85.571	34.100	2.700.000	12,63
14	İspanya	85.320	34.000	2.420.000	14,05
15	Almanya	64.821	25.831	631.535	40,90
16	Romanya	60.544	24.127	1.274.920	18,92
17	Kenya	60.226	24.000	2.510.000	9,56
18	Güney Kore	60.226	24.000	1.697.850	14,14
19	Angola	57.465	22.900	1.150.000	19,91
20	Macaristan	49.686	19.800	610.000	32,46

Kaynak: FAOSTAT. (2011). *Honey Production and Beehives Stocks*. FAO.

FAO istatistiklerine göre Türkiye bal üretim değeri ve bal üretim miktarına göre Çin'den sonra Dünya'da 2. sıradadır. Kovan sayılarında ise Hindistan ve Çin'den sonra 3. sırada yer almaktadır. Kovan başına bal verimliliğine bakıldığında, Türkiye bal üreticisi ilk 20 ülke içinde pekte iyi bir konumda yer almamaktadır. Çin, Ukrayna, ABD, Rusya, Arjantin, Meksika, Brezilya, Kanada ve Almanya gibi ülkeler bal üretiminde kovan başına daha fazla verim almaktadırlar. Bütün bu veriler

¹⁴ Ülkeler arasındaki sıralama bal üretim miktarlarına göre yapılmıştır.

Türkiye'nin bal üretiminde üretim miktarı, üretim değeri ve kovan sayısında Dünya çapında önemli bir tedarikçi olduğunu gösterirken; aynı zamanda bal üretim verimliliğini de arttırması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye içindeki bal üretiminin bölgesel dağılımına bakıldığında 3 bölgenin öne çıktığı görülmektedir. TR 90, TR 32 ve TR62 bölgeleri bal üretim miktarlarına göre sırasıyla ilk üç sırada yer almaktadırlar. Bu üç Düzey 2 Bölgesi, Türkiye toplam bal üretiminin %47,5'ini karşılamaktadırlar. Üretim miktarlarına paralel olarak kovan varlığında da bu üç bölgenin Türkiye içindeki toplam payı %40,2'dir. Kısacası Türkiye'de bal üretimi bu 3 bölgede yoğunluk göstermektedir. Bu üç bölgeden biri olan TR62 Bölgesi bal üretiminde senelik 11.480 ton ile Türkiye içinde 3. sırada bulunurken kovan başına bal verimliliğinde ise Düzey 2 Bölgeleri arasında TRC2 Bölgesi'nden sonra 2. sırada yer almaktadır. Türkiye genelinde hem üretim miktarı, hem de ürün verimliliğinde, bölgenin görece üstünlüğe sahip olduğu bu üründe katma değeri arttırıcı tedbirlerin alınması hem bölge ekonomisinin gelişmesi hem de bölge insanının refah düzeyinin artması için önemlidir.

Tablo 4.2.8: Düzey 2 Bölgelerine Göre Kovan Sayıları, Bal Üretim Miktarları ve Verimlilikleri (2012)

	Düzey 2 Kodu	Düzey2 Adı	Bal üretimi (ton)	Balmumu üretimi (ton)	Toplam Kovan Sayısı	Kovan Başına Bal Verimliliği(Kg)
1	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize	15.560	495	903.535	17,22
2	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	15.306	753	1.010.269	15,15
3	TR62	Adana, Mersin	11.480	656	642.580	17,86
4	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3.956	191	329.037	12,02
5	TR22	Balıkesir, Çanakkale	3.534	129	197.966	17,85
	...	...	...	...	...	...
12	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	2.460	52	136.189	18,05
24	TR10	İstanbul	791	30	56.655	13,96
25	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	671	36	66.890	10,02
26	TR51	Ankara	556	17	67.668	8,21
		TR Toplam	89.162	4.222	6.348.009	14,04

Kaynak: TÜİK; Hayvancılık İstatistikleri, 2012

İl bazında değerlendirildiği zaman Ordu, Muğla ve Adana illerinin bal üretiminde öne çıktığı görülmektedir. TR62 Bölgesi illeri Adana ve Mersin Türkiye genelinde sırasıyla 3. ve 4. sırada yer almaktadır. Adana 2012 yılında 8.321 ton bal üretimi gerçekleştirirken, Mersin'in bu alandaki üretimi 3.159 ton civarındadır. Kovan başına bal verimliliğinde ise Adana 19,4 kg ile 81 il içerisinde 5. sırada yer alırken, Mersin 14,7 kg ile 21. sıradadır. Bal üretim miktarları Adana ve Mersin'den düşük olmasına rağmen, Şanlıurfa, Ağrı, Uşak, Çanakkale, Muş gibi illerin bal verimliliklerinin de yüksek olduğu unutulmamalıdır.

Tablo 4.2.9: İllere Göre Kovan Sayıları, Bal Üretim Miktarları ve Verimlilikleri (2012)¹⁵

	Düzyey 3 Adı	Bal üretimi (ton)	Balmumu üretimi (ton)	Toplam Kovan Sayısı	Kovan Başına Bal Verimliliği(Kg)
1	Ordu	11.458	220	487.214	23,5
2	Muğla	10.765	571	710.949	15,1
3	Adana	8.321	450	428.059	19,4
4	Mersin	3.159	206	214.521	14,7
5	Aydın	2.907	114	208.550	13,9
6	İzmir	2.873	150	182.017	15,8
7	Balıkesir	2.485	73	140.625	17,7
8	Sivas	2.364	130	202.529	11,7
9	Antalya	2.354	153	195.188	12,1
	...	...	...	...	...
14	Şanlıurfa	1.281	13	61.196	20,9
32	Ağrı	661	4	29.442	22,4
45	Muş	537	33	27.805	19,3
71	Uşak	177	4	9.070	19,5

Kaynak: TÜİK; Hayvancılık İstatistikleri, 2012

Türkiye bal üretiminin yoğunlaştığı ilk 20 ilçe içerisinde TR62 Bölgesi'nden 4 ilçenin yer aldığı görülmektedir. Adana'nın Kozan ilçesi Türkiye içindeki bal üretiminde açık ara 1. sıradadır. Kozan tek başına Türkiye'deki 78 ilden daha fazla bal üretimi gerçekleştirmektedir. Kozan ile birlikte Yüreğir, İmamoğlu, Tarsus ilçeleri de Türkiye'de bal üretiminin en çok yapıldığı 20 ilçe arasındadır. Türkiye'de bal üretiminde öne çıkan ilçelerdeki kovan başına bal verimlilikleri incelendiği zaman Ordu ve Adana'daki ilçelerin Ege Bölgesi'ndeki ilçelerden daha önde oldukları görülmektedir. TR62 Bölgesi'nde ilçeler bal verimliliğinde de Türkiye ortalamasının üstündedir. Kozan ilçesinde kovan başına bal verimliliği 18 kg iken, Yüreğir'de bu rakam 22,59 kg, İmamoğlu'nda 22 kg, Tarsus'ta 25,33 kg'dır.

Tablo 4.2.10: Bal Üretim Miktarlarına Göre Türkiye'deki İlk 20 İlçe (2012)¹⁶

	İlçe Adı	Toplam Kovan Sayısı	Bal üretimi (ton)	Balmumu üretimi (ton)	Kovan Başına Bal Verimliliği(Kg)
1	Kozan/ADANA	210.000	3.780	210	18,00
2	Milas/MUĞLA	120.000	2.220	4	18,50
3	Ulubey/ORDU	78.429	2.100	43,8	26,78
4	Merkez/ORDU	73.065	2.041	71,3	27,93
5	Marmaris/MUĞLA	127.000	1.905	238	15,00
6	Gürgentepe/ORDU	63.800	1.595	1	25,00
7	Perşembe/ORDU	54.917	1.482	19,5	26,99
8	Köyceğiz/MUĞLA	117.320	1.464	26	12,48
9	Yüreğir/ADANA	62.550	1.413	62,5	22,59
10	Gölköy/ORDU	52.158	1.400	3,9	26,84
11	Merkez/MUĞLA	64.150	1.240	40	19,33
12	İmamoğlu/ADANA	55.200	1.214	93,8	21,99

¹⁵ Bölgeler arasındaki sıralama bal üretim miktarlarına göre yapılmıştır.

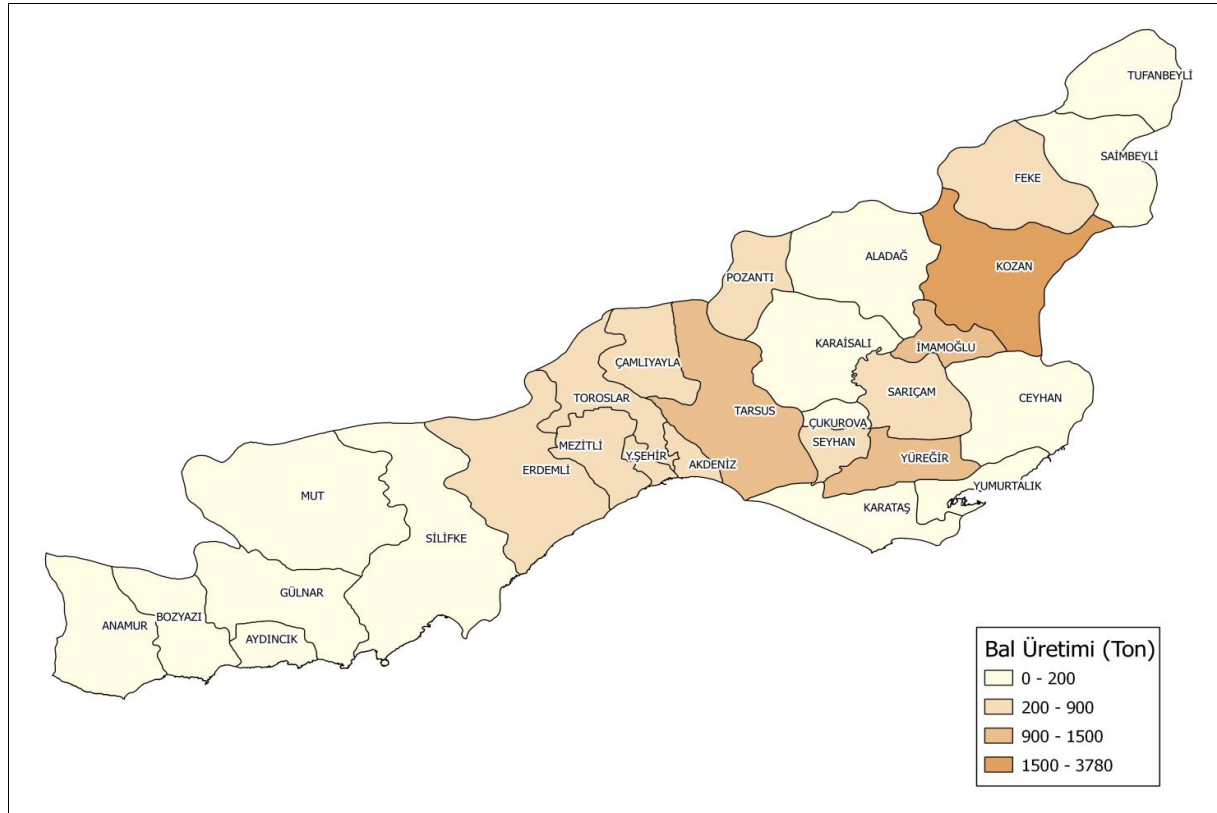
¹⁶ İlçeler arasındaki sıralama bal üretim miktarlarına göre yapılmıştır.

13	Siverek/ŞANLIURFA	41.845	1.090	9	26,05
14	Fethiye/MUĞLA	75.065	1.050	52,5	13,99
15	Tarsus/MERSİN	37.619	953	137	25,33
16	Pervari/SİİRT	49.155	948	0,002	19,29
17	Bergama/İZMİR	44.300	844	60	19,05
18	Ula/MUĞLA	61.000	793	135,4	13,00
19	Söke/AYDIN	51.535	773	21	15,00
20	Havran/BALIKESİR	32.948	659	2,4	20,00

Kaynak: TÜİK 2012 Hayvancılık İstatistiklerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Kozan, Yüreğir, İmamoğlu ve Tarsus'un dışında bölgedeki diğer ilçelerde de küçümsenmeyecek miktarlarda bal üretimi yapılmaktadır. 2012 TÜİK Hayvancılık İstatistiklerine göre Adana'nın ilçelerinden Seyhan senede 445 ton, Pozantı 350 ton, Feke 312 ton bal üretimi gerçekleştirmektedir. Mersin'in ilçeleri arasındaysa Çamlıyayla 400 ton, Toroslar 350 ton, Erdemli ve Akdeniz 300 ton yıllık bal üretim miktarına sahiptirler.

Harita 4.2.4: TR62 İlçe Bazlı Bal Üretim Miktarları (Ton) (2012)

Kaynak: TÜİK 2012 Hayvancılık İstatistiklerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Özetle, Türkiye arıcılıkta Dünya genelinde söz sahibi bir ülkedir. TR62 Bölgesi de Türkiye içindeki bal üretiminin önemli bir kısmını karşılamaktadır. Mekânsal boyutta incelendiğinde arıcılık faaliyetleri Adana'nın merkezinde ve merkezin çevresindeki ilçelerde, Mersin'in ise doğu ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Hali hazırda kovan başına bal verimliliği bölgede Türkiye ortalamalarının üstündedir. Ancak, bal üretiminde söz sahibi diğer ülkelerin verimlilik oranlarıyla karşılaştırıldığında bölgenin bal üretim verimliliği yine de düşük kalmaktadır.

Arıcılığın ballı bitki çeşitliliğinin yüksek olduğu kırsal alanlarda yoğunlukla yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda arıcılıkta kaydedilecek gelişmelerin aynı zamanda kırsal kalkınmaya da katkı sunacağı öngörülebilmektedir. Bu bakış açısından hareketle Türkiye içinde ballı bitki çeşitliliği yüksek olan ve bal üretiminde önemli bir merkez konumunda bulunan TR62 Bölgesi'nde arıcılıktan elde edilen katma değerin artırılmasına yönelik çeşitli stratejiler uygulanmalıdır. Uygulanacak stratejiler ve alınacak tedbirler sayesinde bölgedeki kırsal alanlar için ekonomik çeşitlenme sağlanırken, aynı zamanda kırsalda yaşayan insanların ekonomik refahının yükselmesine katkıda bulunulacaktır.

Süt Üretimi ve Süt Ürünleri:

TR 62 Bölgesi'nin hayvansal üretim istatistiklerine bakıldığında bölgenin hayvansal üretimde bitkisel üretimde olduğu kadar Türkiye genelinde pay sahibi olmadığı görülmektedir. Hayvancılık daha çok küçükbaşa dayanmakta ve bölgenin kuzey kısımlarında yoğunlaşmaktadır. Bölge, toplam küçükbaş hayvan varlığında Düzey 2 bölgeleri arasında 7. sıradadır. Küçükbaş hayvan varlığı Mersin'de Tarsus, Silifke ve Mut; Adana'da ise Kozan, Aladağ, Sarıçam, Feke ve Saimbeyli gibi ilçelerde yoğunlaşmaktadır. Küçükbaş hayvanlar arasında ise kıl keçisi varlığı bölgede öne çıkmaktadır. TR 62 Bölgesi kıl keçisi varlığında Düzey 2 bölgeleri arasında 1. sırada yer alması sebebiyle Türkiye genelinde görece üstünlüğe sahiptir. Mevcut hayvan varlığıyla süt ve süt ürünleri üretim miktarları ve üretim değerleri paralellik göstermektedir. Küçükbaş hayvan süt üretim miktarlarında bölgelerarasında 6. sırada yer alan TR 62 Bölgesi, kıl keçisinden süt üretiminde ise Türkiye genelinde lider konumdadır.

Tablo 4.2.11: TR 62 Bölgesindeki Küçükbaş Hayvan Süt Üretim Miktarları (2012)

Sıra No	Hayvan Türleri	Türkiye Yıllık Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi (Ton)	TR 62 Yıllık Küçükbaş Hayvan Süt Üretimi(Ton)	TR 62 Bölgesinin Küçükbaş Hayvan Süt Üretiminin Türkiye İçindeki Oranı(%)	TR 62 Bölgesinin Küçükbaş Hayvan Süt Üretiminin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Koyun(Yerli)	973.619	26.322	2,7%	13.
2	Koyun(Merinos)	33.387	255	0,7%	12.
3	Keçi(Kıl)	367.208	48.858	13,3%	1.
4	Keçi(Tiftik)	2.220	-	-	-
	Küçükbaş Hepsisi:	1.376.435	75.437	5,4%	6.

TÜİK. (2012). *Hayvancılık İstatistikleri*.

Üretim miktarlarının yanında küçükbaş hayvan süt verimliliği de bölgede yüksektir. Bölge yerli koyun ve kıl keçisi süt verimliliği Türkiye ortalamasının üstünde olup, özellikle kıl keçisinden alınan süt veriminde ilk sıradadır.

Tablo 4.2.12: TR 62 Bölgesindeki Küçükbaş Hayvan Süt Verimliliği (2012)

Sıra No	Hayvan Türleri	Türkiye Hayvan Başına Ortalama Yıllık Süt Verimliliği (KG)	TR 62 Hayvan Başına Ortalama Yıllık Süt Verimliliği (KG)	TR 62 Bölgesinin Küçükbaş Hayvan Süt Verimliliğinin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Koyun(Yerli)	78,7	84,04	3.
2	Koyun(Merinos)	58,3	50,3	7.
3	Keçi(Kıl)	102,5	114,29	1.
4	Keçi(Tiftik)	27,8	-	-

TÜİK. (2012). *Hayvancılık İstatistiklerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.*

Bu verilerden hareketle; bölgenin özellikle kıl keçisinden elde edilen süt ve süt ürünlerinin üretiminde ve veriminde Türkiye genelinde başat konumda olduğu görülmektedir. Bu alandaki mevcut üretimin daha da arttırılarak katma değeri yüksek ürünler haline dönüştürülmesiyle, özellikle kırsal ekonomiye ivme kazandırılabilceği öngörülmektedir.

Büyükbaş hayvancılık ise bölgede daha çok Mersin’de yapılmaktadır. Tarsus başta olmak üzere Akdeniz, Mut, Silifke ve Erdemli büyükbaş hayvancılığın Mersin’de yaygın olduğu ilçelerdir. Adana’da ise büyükbaş hayvan varlığında Seyhan ilçesi başı çekmektedir. TR 62 Bölgesi; büyükbaş hayvan sayısında Düzey 2 bölgeleri arasında 17. sırada yer almaktadır. Ancak, bölge özellikle melez sığır varlığında diğer büyükbaş hayvan türlerine göre Türkiye genelinde daha yüksek paya sahiptir. Toplam melez sığır sayısının %4,3’ünü bünyesinde barındıran bölge, bu alanda Türkiye genelinde 7. sırada bulunmaktadır.

Bölgede büyükbaş hayvandan elde edilen süt miktarının küçükbaş göre yaklaşık 6,5 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Buna rağmen, TR 62 Bölgesi büyükbaş hayvancılıkta küçükbaş göre Türkiye genelinde görece dezavantajlı konumdadır. Küçükbaş süt üretim miktarında 6. olan TR 62 Bölgesi, büyükbaş süt üretim miktarında Türkiye genelinde 17. sırada yer almaktadır. Bölgede dikkat çeken bir hususta melez sığırdan elde edilen süt miktarlarıdır. Toplam büyükbaş süt üretim miktarında 17. sırada olan bölge, melez sığırdan elde edilen süt miktarında bölgelerarasında 7. sırada bulunmaktadır.

Tablo 4.2.13: TR 62 Bölgesindeki Büyükbaş Hayvan Süt Üretim Miktarları (2012)

Sıra No	Hayvan Türleri	Türkiye Yıllık Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi (Ton)	TR 62 Yıllık Büyükbaş Hayvan Süt Üretimi(Ton)	TR 62 Bölgesinin Büyükbaş Hayvan Süt Üretiminin Türkiye İçindeki Oranı(%)	TR 62 Bölgesinin Büyükbaş Hayvan Süt Üretiminin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Sığır(Yerli)	1.256.673	11.652	0,9%	22.
2	Sığır(Kültür)	8.554.402	197.301	2,3%	14.
3	Sığır(Melez)	6.166.762	279.948	4,5%	7.
4	Manda	46.989	94	0,2%	23.
	Büyükbaş Hepsi:	16.024.826	488.995	3%	17.

TÜİK. (2012). *Hayvancılık İstatistikleri.*

Düzey 2 bölgelerinin büyükbaş hayvandan elde ettikleri süt verimlilikleri kıyaslandığında TR 62 Bölgesi'nin bölgeler arasında görece dezavantajlı olduğu görülmektedir. Bölgede en çok süt üretimi melez sığırdan elde edilmesine rağmen, verimliliği en yüksek olan grup kültür sığırlarıdır.

Tablo 4.2.14: TR 62 Bölgesindeki Büyükbaş Hayvan Süt Verimliliği (2012)

Sıra No	Hayvan Türleri	Türkiye Hayvan Başına Ortalama Yıllık Süt Verimliliği (KG)	TR 62 Hayvan Başına Ortalama Yıllık Süt Verimliliği (KG)	TR 62 Bölgesinin Büyükbaş Hayvan Süt Verimliliğinin Düzey 2 Bölgeleri Arasındaki Sıralaması
1	Sığır(Yerli)	1313	1277	21.
2	Sığır(Kültür)	3868	3698	21.
3	Sığır(Melez)	2724	2641	18.
4	Manda	1000	1226	4.

TÜİK. (2012). *Hayvancılık İstatistiklerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.*

Bölgenin süt ürünlerindeki dış ticaret hacmi ise yaklaşık 3,3 milyon dolar civarındadır. Bu rakam Türkiye'nin sektördeki toplam dış ticaretinin sadece %1'ine tekabül etmektedir. Bu rakamlarla birlikte TR62 Bölgesi süt ürünleri dış ticaretinde Türkiye genelinde 13. Sırada yer almaktadır.

Tablo 4.2.15: Düzey 2 Bölgelerine Göre Süt Ürünleri Dış Ticaret Verileri (Dolar) (2012)

	Düzey 2 Kodu	Düzey 2 Adı	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Dolar)
1	TR10	İstanbul	114.374.142	53.511.855	167.885.997
2	TR31	İzmir	40.426.776	18.433.000	58.859.776
3	TR22	Balıkesir, Çanakkale	15.244.202	5.087.625	20.331.827
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	10.378.710	8.579.212	18.957.922
5	TR52	Konya, Karaman	5.545.043	12.557.164	18.102.207
6	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	5.113.644	6.984.284	12.097.928
...	...	...	...	...	...
13	TR62	Adana, Mersin	2.793.976	470.129	3.264.105
...	...	...	...	...	...
22	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	152.522	33.873	186.395
23	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	89.292	33.465	122.757
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	66.687		66.687
TR TOPLAM			227.993.307	118.227.333	346.220.640

TÜİK. (2012). *Dış Ticaret İstatistikleri.*

Kırsal kalkınmanın önemli bir bileşeni olan hayvancılığın güçlenmesi, aynı zamanda bölge içindeki gelişmişlik farklarının azaltılması hedefine katkı sağlayacaktır. Hayvancılığın güçlenmesi ise süt ve süt ürünleri üretimiyle direk ilişkilidir. Bu açıdan; bölgede süt ve süt ürünleri sektörünün gelişimine yönelik uygulanacak tedbirlerin hayvancılığı geliştirmesi ve kırsal kalkınmaya ivme kazandırması öngörülmektedir.

Madencilik

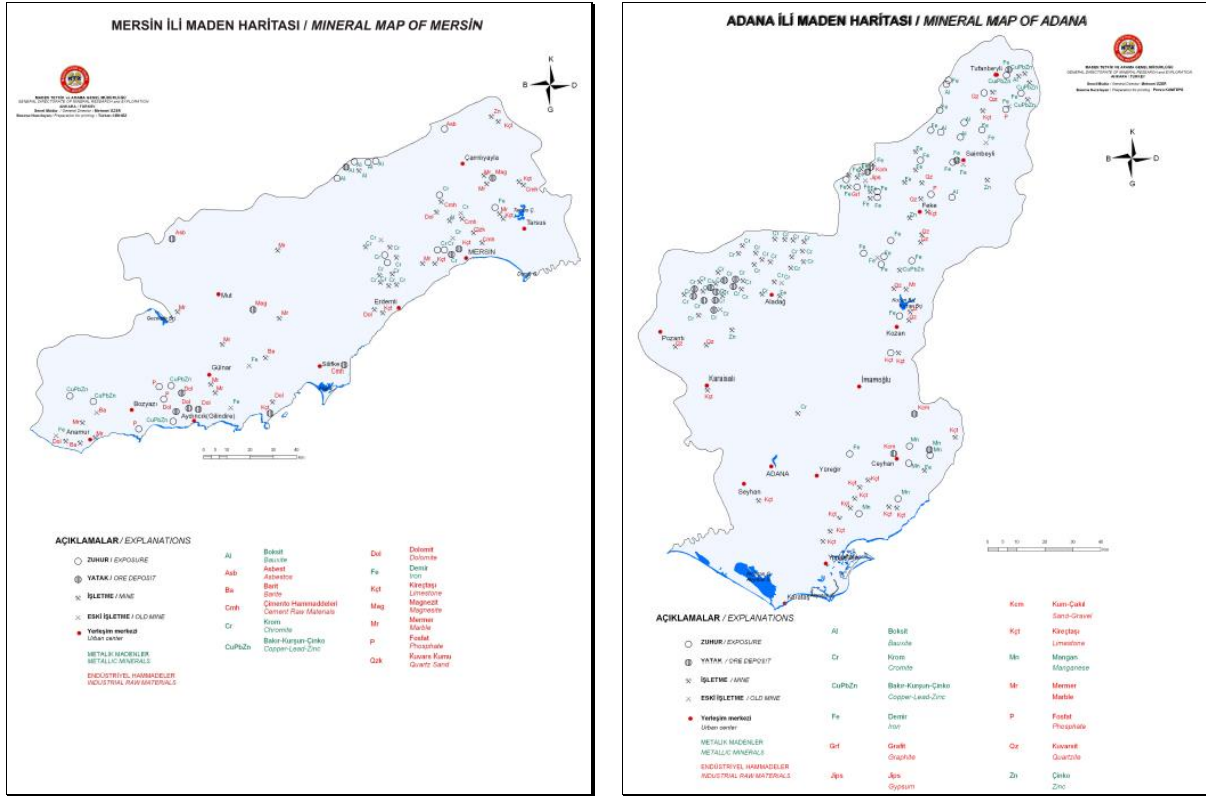
Ülkemizde madenciliğin üretim değeri ve GSYH içerisindeki payı giderek artmaktadır. Madencilik GSYH içerisindeki payı 2001 yılında %0,98 iken 2012 yılında 21.103 milyon TL üretim değeriyle %1,49'a yükselmiştir. Maden dış ticaretinde ise, 2012 yılında 4.030 milyon \$ maden ihracatı gerçekleşirken 6.816 milyon \$ maden ithalatı gerçekleşmiştir. TR 62 Bölgesi çeşitli ve önemli yer altı kaynaklarına sahiptir. Yapılan çalışmalar sonucunda önemli metalik maden ve endüstriyel hammadde yatakları ve zuhurları ortaya çıkarılmıştır. Adana'da metalik madenlerden krom, demir, bakır-kurşun-çinko, alüminyum, manganez; endüstriyel hammaddelerden kuvars, kuvarsit, fosfat, kum-çakıl yatakları ve zuhurları bulunmaktadır. Mersin'de ise metalik madenlerden krom, demir ve bakır-kurşun-çinko; endüstriyel hammaddelerden dolomit, barit, çimento hammaddeleri, fosfat, kireçtaşı, manyezit yatakları ve zuhurları bulunmaktadır.

Bölgedeki en önemli ve en yoğun metalik madenler demir ve krom madenleridir. Adana-Kayseri yönünde dağılım gösteren demir rezervi ve üretim miktarları açısından Feke İlçesi Mansurlu yöresi, Sivas Divriği'den sonra ikinci önemli bölge konumundadır. Bu bölgede çıkarılan demir çoğunlukla İskenderun Demir ve Çelik AŞ. tarafından kullanılmaktadır. Bunun yanında demir rezervi Adana Saimbeyli ve Kozan İlçeleri ile Mersin Silifke, Gülnar ve Anamur İlçelerinde mevcuttur.

Bölgede krom cevherleşmeleri Adana Aladağ İlçesi'nde yoğunlaşmaktadır. Aladağ Kızılyüksek-Yataardıç krom yatağında 198 milyon ton rezerv belirlenmiştir. Bu bölgedeki krom İskenderun ve Mersin Limanları yoluyla ihraç edilmektedir. MTA tarafından hazırlanan Adana İli Maden ve Enerji Kaynakları Raporu'nda Kızılyüksek Yatağının ofiyolitlere bağlı krom yatakları açısından dünyanın en büyük rezervine sahip olduğu yer almakta ve yörede bir entegre tesis kurulması önerilmektedir. Krom rezervi Mersin metalik maden varlığı içinde de önem arz etmekte olup, il geneline yayılmış şekilde 1,5 - 2 milyon ton rezerv tespit edilmiştir.

Bölgedeki endüstriyel hammaddelerden en öne çıkanlar dolomit, barit ve kuvarsit olarak sayılabilir. Türkiye'deki 15.9 milyar ton dolomit rezervinin 9.7 milyar tonu Mersin Gülnar, Aydıncık ve Silifke sahalarında bulunmaktadır. Dolomit en çok tüketildiği endüstriler, cam ve soda, refrakter ve demir çeliktir. Kuvarsit ise Adana Feke, Saimbeyli, Kozan'da ve Mersin Ovacık'ta bulunmaktadır. Cam, seramik, refrakter, boya, deterjan, hafif gaz beton yapı elemanı, ferrokrom üretiminde ve demir çelik sanayiinde kullanılmaktadır. Bölgedeki dolomit ve kuvarsit, Türkiye'nin büyük tüketicilerinden olan Şişecam AŞ'nin Mersin'deki bağlı işletmeleri tarafından kullanılmaktadır. Barit rezervi ise Mersin Silifke ve Anamur İlçelerinde bulunmaktadır ve Türkiye'deki barit kullanımının %90'ı sondaj sanayiinde gerçekleşmektedir. MTA'nın kömür aramalarına yönelik araştırmalarında Adana Tufanbeyli İlçesi'nde linyit rezervi ortaya çıkarılmıştır. İlçedeki linyit sahalarından çıkarılan kömürü kullanmak üzere Tufanbeyli Termik Santrali kurulmuş olup ekonomiye büyük katkı sağlamaktadır. Mersin'de ise Çamlıyayla İlçesi'nde Namrun kömür sahası ortaya çıkarılmıştır. Bunların yanında jeotermal kaynak olarak Mersin Güneyyolu'nda sıcaklığı 35 ile 37,5°C arasında 3 adet sıcak su kaynağı tespit edilmiştir.

Harita 4.2.5: Adana ve Mersin illerindeki Maden Yatakları

Kaynak: MTA, Adana, Mersin İl Maden Haritaları

Tedbirler

Tedbir 1. Kırsal alanda organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması

TR62 Bölgesi'nde Mersin'in kuzey ilçelerinden Mut, Gülnar, Çamlıyayla ile sahilde kalan ilçelerinden Erdemli ve Silifke'nin kuzeyinde kalan köyleri organik tarıma en uygun alanlardır. Adana'da ise Pozantı, Aladağ, Tufanbeyli, Saimbeyli, Feke gibi kuzey ilçeleri ile güneyde Çatalan içme suyu havzası çevresinde bulunan alanlar organik tarıma uygundur. TR62 Bölgesi'ndeki ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişliklerine bakıldığında, özellikle kuzey ilçelerinin güneydekilere göre gelişmişlik seviyeleri daha düşük ve kırsal nüfusları daha yüksektir. Organik tarımın gelişmesi; bu bölgelerde ekonomik katma değer yaratılmasına ve kırsal kalkınmaya ciddi katkı sağlayacaktır. Son yıllarda, TR62 Bölgesi'nde organik tarım alanlarında ve ürün çeşitliliğinde çok ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 2012 yılı TÜİK verilerine göre; organik tarım üretim alanında Türkiye genelinde Adana 8. , Mersin ise 12. sırada yer almaktadır. Bu sürecin daha da gelişerek devam etmesi, ürün miktarlarının artması, ekonomik katma değer ve organik tarımdaki ihracat rakamlarının yükselebilemesi için aşağıda belirtilen çeşitli stratejiler TR 62 Bölgesinde uygulanmalıdır.

Bölgedeki havzalarda organik tarım konusunda fizibilite çalışmaları yapılması gerekmektedir. Fizibilite çalışmaları kapsamında organik tarım potansiyelinin belirlenmesi için havzalar detaylıca incelenip, uygun olan alanlarda ürün desenleri oluşturulmalıdır.

Çiftçinin organik tarım konusunda karşılaştığı en büyük sorunların başında sertifikasyon alımında yaşanan zorluklar gelmektedir. Organik tarım için gerekli sertifikasyon belgelerinin daha kolay alınabilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Organik tarımla ilgili ulusal ve uluslararası tüm standartlar üretimin her aşamada sertifikasyonunu zorunlu kılmaktadır. 9. Kalkınma Planı Bitkisel

Üretim Özel Komisyonu Raporu'nda da bahsedildiği üzere "Organik tarımda sertifikasyonda bürokratik işlemlerin yoğunluğu ve maliyetleri yüksekliği, üreticinin karının azalmasına neden olmaktadır. Bu da küçük ve orta ölçekli işletmelerin organik üretime girmesinde caydırıcı olabilmektedir." (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 42) Bu konuda bürokrasiyi azaltıcı ve maliyetleri düşürücü çalışmalar arttırılmalıdır.

Organik tarımın bölgede yaygınlaştırılması için bu alanda iyi örneklerin çoğaltılması gerekmektedir. Bu anlayış doğrultusunda ekolojik şartların uygun olduğu bölgelerde organik demonstrasyon alanlarının oluşturulmalıdır. Uygun olan alanlarda oluşturulacak demonstrasyon alanlarıyla üreticiler ve potansiyel üreticiler arasında farkındalık ve bilinç oluşturulabilir. Bu kişilerin teknik bilgi ve eğitim yönüyle desteklenmesi sağlanmalıdır. Organik tarım teknik bilgi ve deneyim isteyen bir alandır. Buna yönelik çiftçi eğitimlerinin düzenlenmesi bölgede daha bilinçli ve kaliteli organik tarım yapılmasına yardımcı olacaktır. Organik tarımdaki gelişmeler, sertifikasyon, bitki koruma, ekim nöbeti, organik ürünlerin pazarlanması gibi alanlarda çiftçilere üretici eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır.

Organik tarımsal ürünlerin daha çok tercih edilebilmesi için tüketici algısına yönelik özel tanıtım ve bilinçlendirme faaliyetleri yapılması gerekmektedir. Genel itibariyle gıda alışverişinin kadınlar tarafından yapılması, güvenli gıda ve hijyen önem seviyesinin kadınlarda yüksek olması sebebiyle; kadınlara yönelik organik tarımın önemi konusunda konferanslar, seminerler, kamu spotları vb. yöntemlerle tanıtım ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Organik tarımsal üretimde devamlılığın sağlanabilmesi için organik ürünlere yönelik pazar ağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. 9.Kalkınma Planı Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu raporunda da belirtildiği üzere AB ülkeleri ve aday ülkeler arasında Türkiye'nin tarım alanında görece üstünlüğe sahip olabileceği alanlar yaş sebze-meyve üretimi ve organik üretilmektedir. Komisyon raporu bu konulara öncelik verilmesini tavsiye etmektedir. (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 1) Özellikle gelir seviyesi ve organik tarım bilinci yüksek olan AB ülkelerinin organik tarım ürünlerine yönelik talebinin karşılanması; gerek lojistik imkânları gerekse AB ile uyum süreci içinde olmasından ötürü Türkiye önemli bir aktör konumundadır. Bu noktadan hareketle, organik tarım çeşitliliği ve potansiyeli yüksek olan TR62 Bölgesi'nin de bu pastadan pay alabilmesi için üretim planlaması yapması ve AB ülkelerine yönelik pazarlama faaliyetlerini attırması gerekmektedir. Organik tarım yapan üreticilerin karlılığını ve sektöre olan talebi arttırabilmek için satış kanalları geliştirilmelidir. Bunun için büyük üreticiler, marketler, tüccarlar ve ihracatçılar arasında koordinasyon sağlanması önemlidir. Tüketicinin organik ürünlere erişimini arttırmak için Adana ve Mersin'de yerel yönetimler öncülüğünde organik tarım pazarları kurulmalıdır.

Organik tarımın yeniliklere açık, daha üst düzey teknoloji gerektiren bir tarım kolu olması sebebiyle sektörde AR-GE faaliyetlerinin ve teknoloji kullanımının arttırılması önemlidir. Organik tarımda üretimin arttırılabilmesi için üretim girdilerinin düşük maliyetle olması gerekmektedir. Girdileri düşürmeye yönelik çeşitli teknoloji geliştirme faaliyetleri organik tarımın gelişimi açısından önemlidir. Son yıllarda artan "organik gübre ve tarımsal ilaçlara" yönelik teknoloji temelli çalışmalar sektöre ciddi katma değer sağlayabilir.

Sektördeki kurumsal kapasitenin geliştirilmesi için ihtiyaç duyulan insan kaynağının yetiştirilmesi ve örgütlenme bilincinin oluşturulması bölgede organik tarımın geliştirilmesi için önemli

bir önceliktir. Organik tarım; daha modern yöntemlerle yapılan, teknik bilgi isteyen, yoğun emek sarf edilen, ara elemana ve araştırmacıya ihtiyaç duyulan bir alandır. Son yıllarda organik ürünlere yönelik talebin artması ve kamu politikası olarak bu ürünlerin üretiminin desteklenmesiyle birlikte önümüzdeki süreçte organik üretimin tarımsal üretim içindeki payının giderek artacağı öngörülmektedir. Bundan dolayı sektörün talep ettiği insan kaynağının hızla yetiştirilmesi önemlidir. Mersin Üniversitesi'nin Silifke'de, Çukurova Üniversitesi'nin Yumurtalık'ta organik tarım konusunda eğitim veren Meslek Yüksekokulları bulunmaktadır. Bu okulların sektörün talep ettiği insan kaynağını yetiştirebilmeleri için modern teknolojik altyapıya sahip olmaları gerekmektedir. Meslek yüksekokulları ile üreticiler başta olmak üzere sektör temsilcilerinin sürekli koordinasyon içinde bulunmaları da bölgede organik tarımın gelişimini hızlandıracaktır. Geliştirilen koordinasyon sayesinde MYO'ların sektörün ihtiyaçları doğrultusunda araştırmalar yapmaları ve insan kaynağı yetiştirmeleri mümkün olacaktır. Bölgede organik tarımla ilgili faaliyet gösteren üretici birliği sayısı azdır. Sektörde örgütlenme bilincinin oluşması için üretici birliklerinin sayısının artması, bölgede organik tarımın gelişimine katkı sunacaktır.

Tedbir 2. Odun dışı orman ürünleri üretiminde verimlilik ve katma değer sağlanması

Son yıllarda artan sağlık bilinci, güvenli gıda anlayışı ve tamamlayıcı tıpa olan ilgi tüm Dünya'da odun dışı orman ürünlerine olan talebin hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Bu talebe paralel olarak yakın zamana kadar ülkemizde yeterince üzerine gidilememiş bir alan olan odun dışı orman ürünlerine yönelik ulusal çapta araştırmalar ve strateji çalışmaları her geçen gün artmaktadır. Odun dışı orman ürünlerinin üretim miktarında ve ihracat oranlarında son yıllarda çok ciddi artışlar yaşansa da, hali hazırda gelinen seviye potansiyelin çok altındadır. Odun dışı orman ürünlerinin TR62 Bölgesi'ndeki yayılış alanı, tahmini potansiyeli ve ürün çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda; bu ürünlerin üretiminden bölge ekonomisi adına daha fazla yararlanılabilmesi gerekmektedir. Ayrıca orman köylerine yakın kırsal alanlarda yoğunlaşan bu ürünler, kırsal kalkınmaya da çok ciddi katkı sağlayabilecek ekonomik değere sahiptir. Odun dışı orman ürünlerinde verim, katma değer ve çeşitliliğin artırılması için uygulanabilecek stratejilerden bazıları şu şekilde sıralanabilir.

Bölgede odun dışı orman ürünleri kaynaklarının sürdürülebilir ve verimli kullanımı için, öncelikli olarak bu ürünlere yönelik planlama çalışmaları yapılmalıdır. Ürünlerinin sistematik bir şekilde kaydedildiği, üretim miktarlarının ve tahmini potansiyellerinin belirlenip belirli periyodlar ile güncellendiği bir veri tabanına ihtiyaç duyulmaktadır.

Son dönemde Orman Genel Müdürlüğü bünyesinde odun dışı orman ürünleriyle alakalı bir daire başkanlığı, bölge müdürlükleri bünyesinde ise şube müdürlükleri oluşturulmuştur. Bölge Müdürlükleri bünyesinde oluşturulan şube müdürlükleri vasıtasıyla ürünlerin envanterlerini çıkarmaya yönelik çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar biran önce tamamlanmalıdır. Envanter çalışmalarının tamamlanması kaynakların etkin planlanabilmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu konunun önemine 9. Kalkınma Planı Ormanlık Özel İhtisas Komisyon Raporu'nda da değinilmektedir: "Ormanlarda odun dışı orman ürünlerinden faydalanmasına ilişkin olarak, ayrıntılı yönetim planlarının ve projelerin yerel halkın katılımı ile hazırlanması ve uygulanması konularında

mevzuat, teknik ve metodolojiler geliştirilmeli ve kurumsal kapasite güçlendirilmelidir.” (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 95)

Ayrıca, birçok yörede odun dışı orman ürünlerinin ekonomik önemi ve kırsal kalkınmaya yapacağı katkı yerel halk tarafından yeterince bilinmemektedir. Bilgi eksikliği neticesinde ürünler yanlış değerlendirilmekte, bilinçsizce toplanmakta ve doğal yayılış alanlarının yeterince muhafaza edilememektedir. Bütün bunlar odun dışı orman ürünlerinin hem miktar olarak azalmasına, hem de üretimlerinden yeterince verim alınamamasına neden olmaktadır. Bu sebeplerden ötürü özellikle bölge için ekonomik değeri yüksek olan odun dışı orman ürünlerine yönelik koruma alanları oluşturulmalı, bu ürünlerin bulunduğu yörelerde hayvancılık faaliyetlerinin yapılmamalı, halkın bu konularda bilinçlendirilmesine yönelik eğitimler verilmelidir. Odun dışı orman ürün varlığının biyotik ve abiyotik tehditlerden korunması için çalışmalar yapılmalıdır. Bu ürünlerinin ürün miktarını, kalitesini, çeşitliliğini ve üretim süresini arttıracak araştırmalar ve teknik faaliyetler arttırılmalıdır. Bu çalışmaların ilgili kurum ve kuruluşlar ile üniversitelerin ziraat ve orman fakültelerinden akademisyenler işbirliğiyle yapılması önemlidir.

Odun dışı orman ürünlerde karşılaşılan bir diğer önemli sorun üretim süreçleriyle alakalıdır. Bu ürünlerin hali hazırda üretilmesi talebe bağlıdır. Bu konuda; üretimin talebe bağlı değil belirli bir üretim planlaması dâhilinde yapılandırılması, odun dışı orman ürünlerinden sağlanacak verimliliğin artması için gereklidir.

Planlama, üretim süreçlerini tasarlama, bilinçlendirme çalışmalarının yanında bölgenin odun dışı orman ürünlerinden elde ettiği katma değeri arttırıcı faaliyetlere de yönelinmelidir. Hali hazırda talebe bazlı olan üretim fiyatlandırmada aracılardan ve ithalatçıların elini güçlendirmektedir. Oluşturulacak üretim planlarıyla birlikte yöre halkının bu ürünlerin satışından daha fazla yararlanabilmesi için sağlıklı bir fiyatlandırma politikası oluşturulmalıdır. Yeni pazar ağları araştırılmalı, pazarlama faaliyetlerinde alternatif yöntemler izlenmelidir. GDO, güvenli gıda, tamamlayıcı tıp ve sağlıklı yaşam tartışmalarının sıklıkla yaşandığı günümüzde, pazarlama faaliyetlerinde bu olguların üzerine vurgu yapılmalıdır. Bölgemizde öne çıkan ve ekonomik değeri yüksek olan sedir mantarı, defneyaprağı, kekik, biberiye, fıstık çamı gibi ürünlerin yurtiçi ve yurtdışında tanıtımları yapılmalıdır. Üretimde standardizasyon sağlanmalı, sertifikasyon sistemi geliştirilmeli, sektörle alakalı teknoloji düzeyi artırılmalı, markalaşma ve Ar-Ge faaliyetlerine yönelinmelidir. Odun dışı orman ürünlerinin hammadde olarak değil, işlenip mamul ve yarı mamul olarak ihraç edilmesi, bölgenin bu alanda katma değer sağlamasına yardımcı olacaktır.

Tedbir 3. Bölgede eko-turizmin geliştirilmesi

Gerek eko-turizm çeşitliliği, gerekse her eko-turizm türü için farklı seçenekler sunabilme imkânıyla, TR62 Bölgesi doğa tutkunları için önemli bir hazine konumundadır. Dünya’da gelişmekte olan çevre bilinci ve eko-turizm eğilimiyle birlikte bölge bu anlamda ulusal ve uluslararası çapta bir cazibe merkezi haline dönüşebilme potansiyeline sahiptir. Eko-turizmin kırsal kalkınmayı tetikleyici etkisi de hesaba katıldığında; sürdürülebilir eko-turizmin bölge içindeki kır-kent gelişmişlik farklılıklarını azaltabileceği, bölge tanıtımına ve ekonomisine ciddi bir katma değer sağlayabileceği

kolaylıkla öngörülebilmektedir. Ancak; bu beklentilerin gerçekleşmesi ve eldeki eko-turizm potansiyelinin ciddi bir turizm değeri haline dönüşebilmesi için çeşitli stratejiler uygulanmalıdır.

Öncelikli olarak sürdürülebilir bir eko-turizm için kurumlar arası işbirliği sağlanması gerekmektedir. Eko-turizm potansiyelini harekete geçirebilmek için çevre, kırsal kalkınma, turizm, orman, eğitim, yerel yönetimler gibi eko-turizm ile ilişkili alanlardan çeşitli paydaşlar arasında etkin bir işbirliği sağlanmalıdır. Oluşturulan işbirlikleriyle birlikte Eko-turizm'e yönelik envanter ve pazar araştırma çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bölgenin ekoturizm için bir çekim merkezi olabilmesi için Eko-turizm potansiyeli yüksek olan alanlarda altyapı ve üstyapı eksiklikleri giderilmelidir. Eko-turizm potansiyeli olan alanların eksik olan kanalizasyon ve atık yönetim sistemleri tamamlanmalıdır. Yine bu yörelerin ihtiyacı olan ulaşım imkânları iyileştirilmeli, gerekli yol yapım ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Ayrıca Eko-turizm türüne uygun yapıda ve mimaride restoran, sosyal alan, kamp alanları ve konaklama tesislerinin yapılması teşvik edilmeli, mevcut tesislerin imkânları iyileştirilmelidir.

Bölgenin eko-turizm için önemli bir destinasyon olduğu algısının oluşturulabilmesi için eko-turizm'e yönelik yöresel ürünler geliştirilmeli, bu ürünlerin pazarlama ve satış stratejileri oluşturulmalıdır. Bölgede eko-turizm konusunda farkındalık sağlanmalıdır. Fuar, organizasyon ve toplantılara katılım sağlanmalı, tanıtım araçları, reklamlar ve broşürler oluşturulmalıdır. Yöre halkı doğa turizmi ve çevre hakkında bilinçlendirilmeli, yörede faaliyet gösteren işletmeler çevreye duyarlı hale getirilmelidir. Bölgede eko-turizm algısını geliştirmek için konferanslar, eğitimler organize edilmeli; potansiyel acenteler ile bağlantılar sağlanmalı; eko-turizm fuarları düzenlenmelidir.

Eko-turizmde katma değerın sağlanabilmesinin önemli şartlarından biri de hizmet kalitesinin yükseltilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, bölgede eko-turizme yönelik nitelikli eleman yetiştirilmesi gerekmektedir. Eko-turizme yönelik işletmelerde istihdam edilebilecek eğitimli ve nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Yurtiçi ve yurtdışından gelecek misafirler için rehberlik hizmetleri arttırılmalıdır. Bu konuda kendini geliştirmek isteyen gençler için sertifikasyon sağlayan eğitim ve dil kursları düzenlenmelidir.

Eko-turizm için gelen ziyaretçilerin geri bildirimler ve bunların sonucunda oluşturulacak yönetim planları da hizmet kalitesini arttıracak unsurlardır. Gelen ziyaretçinin olumlu ya da olumsuz izlenimlerinin en etkin pazarlama metodu olduğu unutulmamalıdır. Ziyaretçilerin öneri ve şikâyetlerine yönelik anket çalışmaları ve değerlendirmeler yapılmalıdır. Bu değerlendirmelerin sonucunda eksik olan alanlar tespit edilmeli, ziyaretçilerin önerileri dikkate alınarak eko-turizmde hizmet kalitesinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca bölgedeki eko-turizm varlığının hitap edeceği potansiyel ziyaretçi profilleri de belirlenmelidir. Potansiyel ziyaretçi profillerine uygun ürün ve hizmet çeşitlendirmelerine gidilmelidir. Yapılan bütün bu çalışmaların çıktılarında hareketle bölgedeki ekoturizm varlığının geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı için "Ekoturizm Yönetim Planları" oluşturulmalıdır.

Tedbir 4. Su ürünleri potansiyelinin kullanılarak katma değer sağlayacak üretim ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi

Türkiye'nin ve bölgenin lojistik avantajları da düşünüldüğünde, TR62 Bölgesi su ürünleri üretimi noktasında elindeki potansiyeli harekete geçirmesi halinde, su ürünleri satışında yurtiçi ve yurtdışı pazarlarından özellikle AB ülkelerinden önemli bir pay alabilir. Adana'nın görece az gelişmiş kuzey ilçelerinde tatlı su kaynaklarının bulunması ve Mersin'in görece az gelişmiş batı ilçelerinin kıyı balıkçılığına uygun olması sebebiyle; bölgede su ürünleri üretiminin artması ve pazar ağlarının genişletilmesi kırsal kalkınmaya da ciddi katkılar sağlayabilir. Ancak; bölgedeki su ürünleri potansiyelin önümüzdeki yıllarda harekete geçirilebilmesi için çeşitli stratejiler uygulanması gerekmektedir.

Öncelikli olarak bölgedeki su ürünleri potansiyelinin sürdürülebilir kullanımının sağlanabilmesi için avcılık ve yetiştiricilik faaliyetlerinin bu ilke çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı Balıkçılık Özel İhtisas Komisyon Raporu'nda da belirtildiği gibi su ürünlerinin sürdürülebilir kullanımının sağlanabilmesi için AB müktesebatına uygun şekilde, stok tespit çalışmaları yapılmalıdır. Avcılık üretiminde tespit edilen kaynakların kullanım dengesi mutlaka gözetilmelidir. Dünya üzerinde artan su ürünleri talebiyle doğru orantılı olarak yetiştiricilik faaliyetleri de artış göstermektedir. Bu faaliyetlerde çevresel sürdürülebilirlik mutlaka gözetilmelidir. (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 94) Yine; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Stratejik Planı 2013-2017'de de su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının önemine vurgu yapılmaktadır. Bu planda da açıkça altı çizildiği üzere su kaynaklarının temizliği numuneler alınarak sürekli kontrol altında tutulmalı, kalite kriterleri denetlenmelidir. Bunun yanında; ilgili kurumlar tarafından su ürünleri işletmelerine yönelik çevreye duyarlılıklarıyla alakalı denetimler arttırılmalıdır. Etkili denetimler sayesinde yasak avcılığın da önüne geçilmelidir. (T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013, s. 21) Ayrıca; su ürünleri kaynaklarının tarımsal, evsel ve endüstriyel faaliyetler sonucunda kirlenmesi önlenmeli, bunun için gerekli kontrol mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Bölgede su ürünleri sektörünün güçlendirilmesi için sektördeki üretim alanlarının fiziki altyapı ve üstyapısının eksikliklerinin tamamlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda, balıkçı barınakları modernizasyonu sağlanmalı; balık üretim alanlarında ve ulaştırma araçlarında soğuk hava depoları arttırılmalıdır. Su kaynaklarının ve ürünlerin kalitesini ölçmek, hastalıkları belirlemek adına analiz laboratuvarları kurulmalı, olanların modernizasyonu sağlanmalıdır. Perekende satış alanlarında hijyen ve kalite standartlarına dikkat edilmelidir. Ayrıca; TR62 Bölgesi'nde hem Adana'nın hem de Mersin'in balıkçı hali ihtiyacı bulunmaktadır. Bölgede; hijyen ve kalite standartlarına uygun, modern donanıma sahip, soğuk hava depoları bulunan balıkçı halleri kurulmalıdır.

Bölgenin potansiyel su ürünleri kaynağından daha iyi yararlanabilmesi için üretim alanlarının çoğaltılması, üretim katma değerinin arttırılması ve ürün çeşitlendirme çalışmaları yapılması gerekmektedir. TR62 Bölgesi; tarımsal olarak Kıyı Akdeniz ve Fırat Havzası olarak ikiye ayrılmaktadır. Adana'nın Pozantı, Aladağ, Feke, Saimbeyli, Tufanbeyli gibi kuzey ilçelerini içeren Fırat Havzası tatlı su kaynaklarının çokluğu sebebiyle tatlı su balığı yetiştiriciliği için daha uygundur. Bölgenin Fırat Havzası içinde yer alan ilçelerindeki DSİ'nin uygun gördüğü alanlarda alabalık üretim tesisleri arttırılmalıdır.

Bu sayede yavru alabalık ve besi miktarları çoğaltılarak, tatlı su balıkçılığına yönelik artan talebe daha iyi cevap verilebilecektir. Saimbeyli, Tufanbeyli, Aladağ gibi ilçelerde ise su kaynaklarının yapısının belirlenmesi için Limnoloji etütleri yapılmalıdır. Su ürünleri üretimden elde edilen katma değeri arttırmak için, yöreye özgü su ürünlerinin (yayın, karabalık vb.) üretimine ve yetiştiriciliğine ağırlık verilmelidir. Lagünlerde yapılan balıkçılıktan elde edilen geliri arttırmak için ise, lagünlerde kanal şeklinde derinleştirme çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Ayrıca; Adana ve Mersin'in kıyı ilçelerindeki potansiyel balıkçılık alanlarının verimliliğini arttırmak için ise uygun yapay resif alanları oluşturulmalıdır. Üretim alanlarını ve üretim miktarlarını arttırmanın yanında, su ürünlerinden daha fazla katma değer elde edilebilmek için muhakkak ürün çeşitlendirme çalışmalarına gidilmelidir. Özellikle dış pazarda çok talep edilen, ısıl işlem görmüş ve tüketime hazır su ürünlerinin üretimi arttırılmalıdır (fileto edilmiş fûme alabalık, ısıl işlem görmüş levrek ve çupra vb.). Ek olarak, balık yetiştiriciliğinde sadece alabalık, çipura ve levrek ile sınırlı kalınmamalı; katma değeri yüksek olan yeni türlerin yetiştirilmesi için de çalışmalar yapılmalıdır. Ekolojik ve organik su ürünleri yetiştiriciliği arttırılmalıdır.

Su ürünleri yetiştiriciliğinin bölgede daha da geliştirilebilmesi için bu alanda ileri düzey teknoloji kullanımı yaygınlaştırılmalı, AR-Ge faaliyetleri desteklenmelidir. Su ürünlerine yönelik, teknolojik altyapısı güçlü analiz laboratuvarları oluşturulmalıdır. Balıkçılık konularında kapsamlı verilerin toplanması için; bir sistem oluşturulup, sektörün bilişim altyapısı güçlendirilmelidir.

Su ürünleri sektörünün bölgede büyümesi için tüketim bilincinin arttırılması ve su ürünleri pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kaliteli ve sağlıklı beslenme sloganıyla, su ürünleri tüketim bilincinin arttırılmasına yönelik faaliyetler yürütülmelidir. Özellikle yöreye özgü su ürünlerinin bilinirliğinin sağlanması adına çok çeşitli araçlar vasıtasıyla (fuar, kongre, reklam, broşür vb.) tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürütülmelidir. Gıda güvenliği ve katma değer sağlanması için su ürünlerinde markalaşma teşvik edilmelidir.

Tedbir 5. Arıcılıktan elde edilen katma değer arttırılması

Türkiye; bal üretim miktarında Dünya genelinde Çin'den sonra ikinci sırada bulunmasına rağmen, kovan başına bal verimliliğinde bal üreticisi ilk 20 ülke içinde gerilerde yer almaktadır. Dünya'da en büyük üretici konumunda olan Çin kovan başına 49,85 kg verim alırken; bu rakam Türkiye için ortalama 15,68 kg'dır. (FAOSTAT, 2011)

Her ne kadar TR62 Bölgesi kovan başına bal verimliliğinde 17,86 kg ile Türkiye ortalamasının üstünde olsa da; Dünya ölçeğinde kıyaslandığında verimliliğin yükseltilmesi için çeşitli tedbirler alınmasının gerekliliği görülmektedir. Bal üretiminde düşük verimin nedenleri arasında mevcut popülasyonun ihtiyacını karşılayacak miktarda ana arı yetiştirilmeyişi ilk sırada yer almaktadır. 9.Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda da bahsedildiği üzere; Türkiye'nin yıllık ana arı ihtiyacı 1-1,5 milyon iken, yetiştirilen ana arı sayısı hâlihazırda 300 bin civarındadır. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 21) Arıcılıktan daha fazla verim almak için özellikle ana arı sayısının arttırılması gerekmektedir. Bu yüzden damızlık ana arı üretimine ağırlık verilmelidir.

Arıcılıkta verimi düşüren bir diğer etmense, gen kaynaklarının gereği gibi korunamamasından kaynaklı olarak arı ırklarının melezleşmesidir. Türkiye’de arı ırkı çeşitliliği çok fazladır. Bal üretimindeyse, özellikle yöreye uygun arı ırklarının kullanılması çok önemlidir. Ancak; gezici arıcılığın yaygınlaşmasıyla birlikte farklı arı ırklarının karşılaşmalarıyla melezleşme artmaktadır. Melezleşmenin artması ise soysuz arıların sayısını yükseltmekte, arıdan alınan verimi azaltmaktadır. Bal üretiminde verimin arttırılması için gen kaynakları daha iyi korunmalı, korunan arı ırklarıyla birlikte genlerin ıslah ve seleksiyonuna yönelik çalışmalar arttırılmalıdır. Üçüncü olarak; nektarlı bitki sayısının artması ve bal arılarının nektar bulmakta zorlanmaması için bölgede arı otu ekimi ve bal ormanı kurulumlarına ağırlık verilmelidir. Ariotu, nektar ve polen kaynağı açısından dünyanın en üstün 20 bal bitkisi arasında yer almakta; pek çok ülkede bal arılarının yararlanması için özellikle arılıkların önüne ekimi yapılmaktadır. Bölgede çiçeklenmenin Mayıs ayında gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda, nektar bulmakta zorlanan koloniler için ariotu önemli bir nektar kaynağı olabilecektir. (Kumova & Korkmaz, 2009, s. 22-23) Bal ormanı kurulumu da arıcılığın gelişmesi için son yıllarda uygulanmaya başlanan tedbirlerin başında gelmektedir. Nektar oranı fazla, arıların polenli bitkilerin yoğun olduğu alanlarda bal ormanların oluşturulması, bal üretim miktarlarında artış yaşanmasını sağlayacaktır. Son olarak; arıcılığın sürekli bir iş kolu olarak görülmemesi de bal üretimindeki verimi etkilemektedir. Türkiye’de arıcılık birçok yörede ek iş olarak yapılmakta, ya da işsizlikle kısa vadede mücadele stratejisi olarak görülmektedir. (Kekeçoğlu, Soysal, & Gürçan, 2007, s. 228) Bu bakış açısıyla birlikte kovan sayısı artarken, kovan başına alınan verimliliğe pek dikkat edilmemektedir. Arıcılık süreklilik arz eden bir iş kolu olarak değerlendirilmediği için yeterince teknik bilgi edinilmeden yapılmaktadır. Bu da sektördeki profesyonelleşmeyi azaltmakta; bal üretiminde modern teknolojiye yararlanılma seviyesini düşürmektedir. Kovan başına düşen bal üretim miktarının arttırılabilmesi için; arıcılık daha profesyonel bir anlayışla sürekli bir iş kolu olarak yapılmalı, bal üretiminde ileri teknolojiye ve gerekli teknik bilgilerden yararlanılmalıdır.

Arıcılıkta kovan başına verim arttırma çalışmalarının yanında bir diğer önemli husus; ürün çeşitlendirme çalışmalarına hız verilmesi gerekliliğidir. Arıcılık denince Türkiye’de akla ilk olarak bal üretimi gelmektedir. Hâlbuki arıcılıkta bal üretiminin yanında daha birçok farklı üründen yararlanılabilmektedir. Özellikle sağlıklı yaşam ve tamamlayıcı tıp hassasiyetinin olduğu günümüzde, arı ürünleri ile tedaviye (apiterapi) olan rağbette giderek artmaktadır. Arı sütü, polen, propolis, arı zehiri gibi arıcılıktaki alternatif ürünlerin birçok durum için insan sağlığına faydalı olduğu bilinmektedir. Bu ürünler; eklem ve romatizmal hastalıklar başta olmak üzere, yorgunluk, metabolizma bozukluğu, kansızlık, astım, gribal enfeksiyon, damar sertliği, böbrek ve idrar yolu enfeksiyonu gibi hastalıklara iyi gelirken iltihap kurutucu, doku yenileyici ve kırışık giderici özellikleri de bulunmaktadır. (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2009, s. 12-13) Arıcılıkta bal dışındaki alternatif ürünlerden sadece sağlık sektöründe yararlanılmamaktadır. Balmumu gibi bazı alternatif ürünler farklı birçok sektörde de kullanılabilmektedir. Bal mumu, arıcılık sektöründe temel petek yapımında, marangozlukta ahşap eşyaların parlatılmasında, parke verniği yapımında ve boya endüstrisinde çeşitli amaçlarla kullanılır. (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2009, s. 12) Kaliteli bal üretiminin yanında; katma değeri yüksek olan bu tarz ürünlere yönelmek aynı zamanda arıcılığın bölge ekonomisine olan katkısını da arttıracaktır. Arıcılıkta ürün çeşitlendirmenin sağlanabilmesi için çeşitli tedbirler uygulanmalıdır. Bölgede polen üretiminin

arttırılması için polen tuzaklı kovan sayıları arttırılmalı, toplanan polenlerin muhafazası için gerekli olan soğuk hava depoları temin edilmelidir. Soğuk hava depolarının yetersiz kaldığı ortamlar için polenlerin kurutularak muhafaza edilmesi için çeşitli teknik çalışmalar yapılmalıdır. Propolis üretiminin arttırılması içinse işleme ve depolama imkânların çoğaltılması faydalı olacaktır. (Uygur, 2010, s. 24-28) Arı sütünde de muhafaza çok önemli olduğundan yine soğuk hava depolarına ihtiyaç duyulmaktadır. (Şerefoğlu, 2009, s. 16-20)

Arıcılıkta gıda güvenliğinin sağlanması sektör için bir diğer öncelik alanıdır. Son dönemde bal ürünlerinin kalitesine yönelik Türkiye genelinde kamuoyunda kaygılar yaşanmıştır. Ürünlerin kalite ve hijyenine yönelik denetleme mekanizmaları arttırılarak devam ettirilmelidir. Kontrol laboratuvarları kurularak ürünlerin AB hijyen ve kalite standartlarına uygunluğu belirli periyodlarla test edilmelidir. Sahte bal ürünleri üretiminin önüne geçilmesi için denetimler arttırılarak devam ettirilmelidir. Mevcut arı kovanları ilgili kurum ve kuruluşlarca hastalık ve zararlılara karşı düzenli periyodlarla taramadan geçirilmelidir. Bal hijyeni ile ilgili olarak arıcılıkta kullanılan dinlendirme kazanı, sır sehпасı gibi malzemelerin hijyen standartlarına uygun olması sağlanmalıdır.

Arıcılık sektöründe kurumsal kapasite ve örgütlenme seviyesi istenilen düzeyde değildir. Halbuki arıcılık; teknik bilgi ve beceri isteyen bir sektördür. Ülkemizde bu sektör genellikle geçici iş kolu olarak görülmekte ve atadan kalma yöntemlerle yapılmaktadır. Sektördeki teknik bilgi ve beceri açıklarının hızlıca kapatılması, pazar ağlarına daha rahat ulaşılması, sektördeki gelişmelerin daha yakından takip edilip paylaşılabilmesi için sektör temsilcilerinin kendi aralarında örgütlenmeleri çok önemlidir. Bunun yanında; arıcılıkla alakalı çalışan sivil toplum örgütleri ve araştırma merkezlerinin artması, bal üretimi yapan çiftçinin sektördeki bilinç düzeyinin yükselmesine de katkıda bulunacaktır.

Tedbir 6. Süt Ürünlerinde verimliliğin arttırılması ve katma değer sağlanması:

Süt ve süt ürünleri üretiminde; Dünya genelinde önemli bir üretici olan Türkiye, hayvan başına elde edilen süt verimliliğinde aynı oranda söz sahibi değildir. TEPAV'ın FAO ve IDF 2010 verileri uyarınca yapmış olduğu hesaplamalarda; Türkiye Dünya üzerinde süt üreten ülkeler arasında 15. sırada yer almaktadır. Ancak; süt verimliliğinde ise sığır başına 2.847 kg ile 60. sırada yer alabilmektedir. İlk sırada yer alan Suudi Arabistan'ın hayvan başına yılda 14.864 kg süt aldığı düşünüldüğünde, Türkiye'de süttten elde edilen verimin düşük olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. (TEPAV, 2012, s. 17-18) Yine Türkiye'de doğudan batıya doğru gittikçe hayvan başına süt verimliliğinde artış olduğu görülmektedir. Türkiye'de üretilen süt ve süt ürünleri miktarının %92'sinin büyükbaş hayvandan elde edilmektedir. (Yasan Ataseven & Gülaç, 2011, s. 11)

TR 62 Bölgesi ise hep büyükbaş hayvandan elde edilen süt miktarında, hem de büyükbaş hayvan başına süt verimliliğinde diğer bölgelere göre gerilerdedir. Sektörün bölge ekonomisine katkısını arttırabilmek için, öncelikli olarak bölgede büyükbaş hayvan süt verimliliğini yükseltmek için çalışmalar yapılmalıdır. Büyükbaş hayvancılıkta verimliliği yüksek olan kültür sığırına yönelim teşvik edilerek elde edilen süt miktarları arttırılmalıdır. Ayrıca bölgedeki büyükbaş hayvanların gen kaynakları korunmalı, suni tohumlamalar arttırılmalı, hayvan türlerine yönelik ıslah çalışmaları hızlandırılmalıdır. Büyükbaş hayvancılıktaki süt verimliliğini düşüren bir diğer etmen de sığırların

yetersiz beslenmeleridir. Bu sorunun önüne geçebilmek için bölgedeki mera ıslah çalışmaları hızlandırılmalıdır.

Küçükbaş hayvancılıkta ise TR 62 Bölgesi hem süt üretim miktarlarında hem de süt verimliliğinde Düzey 2 Bölgeleri arasında görece üstünlüğe sahiptir. Bu üstünlüğün sürdürülebilmesi için büyükbaş hayvancılıkta olduğu gibi küçükbaş hayvancılıkta da; hayvanların gen kaynaklarının korunmasına ve hayvan türlerine ıslahına yönelik çalışmalara devam edilmelidir. Bu çalışmalarda özellikle bölgenin coğrafi ve iklimsel koşullarıyla uyumlu olan Kilis Keçisi kullanılması yararlı olacaktır. Her ne kadar küçükbaştan elde edilen verimlilikte çok büyük problem görülme de, elde edilen katma değer artırılması için çeşitli çalışmalar yapılmalıdır. Bölge küçükbaş hayvan varlığında ve verimliliğinde görece avantajlı pozisyonundadır. Özellikle kıl keçisi varlığında ve kıl keçisinden elde edilen süt verimliliğinde Düzey 2 bölgeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Eldeki bu önemli potansiyelden daha fazla yararlanabilmek için öncelikli olarak bu alanda ürün çeşitlendirmeye gidilmesi gerekmektedir. Küçükbaş hayvan türlerinden elde edilen peynir, yoğurt gibi ürünlerin üretim miktarları artırılmalı, bunun yanında önemli ihracat potansiyeline sahip olan süt tozu gibi ürünlere yönelim sağlanmalıdır. Bölgenin lojistik avantajları sayesinde önemli pazar olabilecek Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine bu ürünlerin ihracatının arttırılmasına yönelik pazarlama faaliyetlerinde bulunulmalıdır.

Süt ve süt ürünleri üretiminde temel zorlukların başında sütün muhafazası gelmektedir. Sütün çabuk bozulabilen bir ürün olması sebebiyle gıda güvenliği bu alanda çok daha hassas bir konu haline gelmektedir. Süt ve süt ürünlerinde gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için mutlaka bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Sütün daha hijyenik koşullarda muhafaza edilebilmesi için süt soğutma tankları vasıtasıyla soğuk süt zincirleri oluşturulması bölge adına öncelikli bir konudur. Süt toplamanın sıhhi koşullarda yapılabilmesi için özellikle kırsal özelliği yoğun olan ilçelerde süt toplama merkezleri oluşturulmalı, süt toplama tanklarının sayıları arttırılmalı, AB standartlarına uygun otomatik süt sağım makinesi sistemlerine geçilmeli, köylerde ortak sağım üniteleri oluşturularak çiğ sütlerin bulundukları yerlerde soğutulması sağlanmalı ve sıcak süt toplamanın önüne geçilmelidir. Bu çalışmalar sonucunda bir süt toplama ağının oluşturulması hedeflenmelidir. Yine süt üretiminde hijyen standartlarına uyulması ve sektördeki kayıtdışılığın engellenmesi için sokak sütünün önüne geçilmelidir. Son olarak süt ve süt ürünlerinde gıda güvenliğinin arttırılması için bölgede süt analiz laboratuvarlarının oluşturulup, çiğ sütün kalite ve hijyen standartları kontrol altında tutulmalıdır.

Gıda güvenliğinin yanında süt ve süt ürünleri sektörünün önemli sorunlarından biride sektördeki işletmelerin ölçekleriyle ilgilidir. Türkiye genelinde olduğu gibi TR 62 Bölgesi'nde de hayvancılık geleneksel yollarla ve küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Ortalama 5-7 hayvandan oluşan işletmecilik anlayışı süt ürünlerindeki karlılığı azaltmaktadır. Aynı zamanda bu ölçekte işletmelerin pazar ağlarına ulaşmaları zorlaşmakta, üretim miktarlarında özellikle mevsimsel etkilerden dolayı dalgalanmalar yaşanmakta ve küçük ölçekli çiftçi bu durumun süt fiyatlarına yansımından olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca küçük aile işletmeciliği tarzında yapılan hayvancılık faaliyetleriyle kayıtdışılık çoğalabilmekte, standardizasyon, sertifikasyon, kalite ve hijyen gibi konularda tüketicinin beklentilerine cevap vermekte sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Sektördeki karlılığın artması için işletme ölçekleri büyümeli, en az 30-40 baş hayvandan oluşan işletmeler oluşmalıdır. Aynı zamanda hayvancılıkla uğraşan çiftçinin pazar ağlarına daha rahat ulaşması, kalite ve

hijyen standartlarını yükseltmesi, gerekli teknik bilgi ve donanımın daha hızlı ulaşabilmesi için sektördeki üreticilerin örgütlülük seviyelerinin ve kurumsal kapasitenin artırılması gerekmektedir.

Sektörün rekabet gücünün artabilmesi için et ve süte dayalı gıda sanayinin modernizasyonu önemlidir. Modern teknoloji kullanan entegre et ve süt tesislerinin kurulması bu hedefe katkıda bulunacaktır. Ayrıca sütte kalitenin ve standardizasyonun sağlanabilmesi için çiğ süt alan işletmelerin prim ve ceza sistemine geçmeleri, fiyatlandırma da kaliteli süte daha yüksek fiyat vermeleri çiğ süt kalitesinin artmasını sağlayacaktır.

Süt ürünlerinde karlılığı belirleyen ölçütlerden biri de süt-yem paritesidir. Bu kavram 1 kg süt ile alınabilecek yem miktarını göstermektedir. TEPAV'ın hesaplamalarına göre 2002 yılında 1,6 olan bu oran 2011 yılında 0,9 oranına düşmüştür. (TEPAV, 2012, s. 19) Yem fiyatlarının artması, kolay depolanamayan bir ürün olan sütün fiyatındaki dalgalanmalar bu paritenin yıllar içinde düşmesine neden olmuştur. Süt üreticilerinin karlılığını azaltan ve sektörün daralmasına neden olan bu duruma yönelik; yem arzının artmasına, süt fiyatlarında dalgalanmanın önüne geçilmesi ve süt yem paritesinin yükselmesi için merkezi düzeyde tedbirler alınmalıdır.

Tedbir 7. Madencilik sektörünün geliştirilmesi

Bölgedeki maden varlığının dağılımı incelendiğinde rezerv miktarı ve maden çeşitliliği olarak Adana'nın kuzey ilçelerinden Aladağ, Kozan, Feke, Saimbeyli ve Tufanbeyli ilçeleri ile Mersin'in batı ilçelerinden Silifke, Gülnar, Aydıncık ve Anamur dikkat çekmektedir. Adana ve Mersin'in görece az gelişmiş bölgelerindeki maden kaynakları bölgede güçlü olan sanayiye girdi olarak ve ihraç edilerek ekonomik getiri sağlamaktadır. Kırsal kesimde madencilik faaliyetlerinin gelişmesi hem kırdan kente göçü azaltacak hem de kırsal altyapıyı güçlendirecektir.

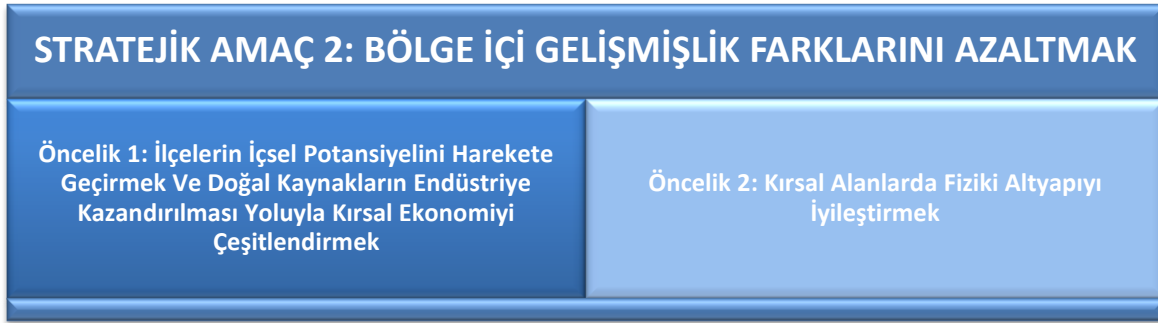
Öncelikli olarak Maden kaynaklarından elde edilen katma değer artırılması için ara ürün ve nihai ürün üretimine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere; Türkiye zengin maden kaynaklarına sahip olmasına rağmen sektörde dış ticaret açığı veren konumdadır. Bu sebeple metalik madenler, endüstriyel ve enerji hammaddelerinin ham cevher olarak ihraç edilmesi yerine yarı mamul veya nihai mamul ihraç ederek katma değeri yükseltilmelidir. Bu doğrultuda araştırma ve geliştirme çalışmaları arttırılmalı; kırma, öğütme ve eleme işlemlerden geçirilen madenlerin özelliğine ve içeriğine göre fiziksel ve kimyasal süreçlerden geçirilerek ekonomik değeri yüksek ürünler elde edilmeye çalışılmalıdır. Örneğin Aladağ Kızılyüksek-Yataardıç krom yatağının bulunduğu bölgede entegre bir tesis kurularak krom cevherinden ferrokrom gibi katma değeri yüksek ürünler üretilmesi önerilmektedir. (Can, 2008, s. 67)

Madencilik sektörüyle ilgili bir diğer önemli husus; sektörde teknoloji kullanımını yaygınlaştırarak verimliliğin artırılması ve maden artıklarının değerlendirilmesi gerekliliğidir. Özellikle düşük verimle işletilen ve yüksek maliyetlere katlanan maden sahalarında teknoloji kullanımını yaygınlaştırarak sahaların daha etkin işletilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca maden artık/atıklarının değerlendirilerek ekonomiye kazandırılmasına yönelik teknoloji ve süreç tasarımları yapılmalıdır.

Son olarak sürdürülebilirlik ilkesi uyarınca madencilik sektörünün çevresel etkilerinin tespiti ve en aza indirilmesi bölge açısından önemlidir. Arama, işletme, cevher hazırlama gibi madencilik faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel etkilerin belirlenmesi ve izleme sistemlerinin oluşturulması

insan sağlığı ve çevrenin korunması açısından önemlidir. Çevresel etkilerin azaltılarak minimuma indirilmesi/ortadan kaldırılmasına yönelik düzenlemeler yapılması ve önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir.

4.2.2. Öncelik 2: Kırsal Alanlarda Fiziki Altyapıyı İyileştirmek

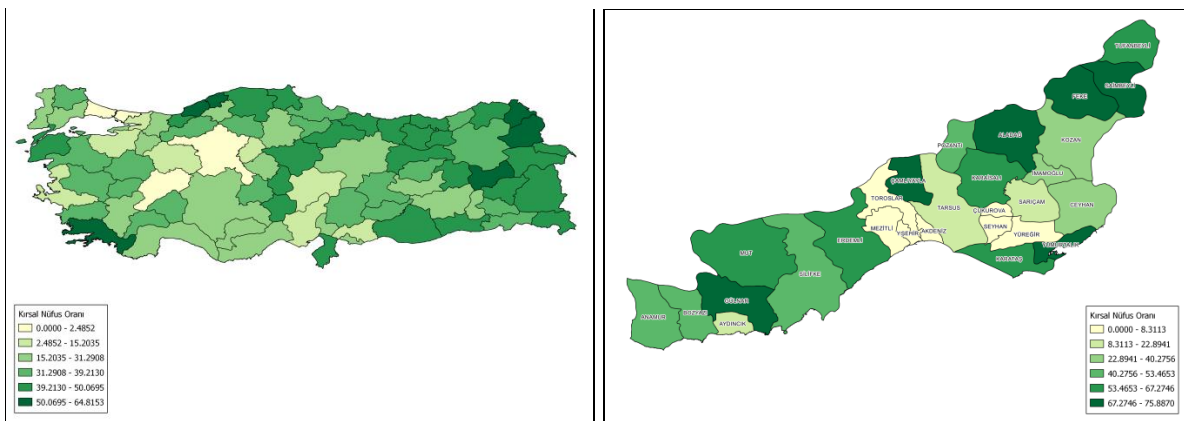
Durum Analizi

Kırsal Alan Sorunsalı

Türkiye’de coğrafi konum, nüfus, iktisadi faaliyetler açısından farklı nitelikte kırsal alanlar olduğu Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji belgesinde ifade edilmektedir. Buna göre, kırsal alanlara yönelik politikalarda kırsal alanın bu niteliklerinin esas alınması gerekmektedir. Türkiye’de kırsal yerleşimlerin sayıca fazla (2012 yılı itibariyle 34.434 köy), nüfus olarak küçük ve yerleşim düzeni olarak dağınık olması hizmet sunum maliyetleri ve etkinliği üzerinde olumsuz etki yaratırken, kırsal ekonomilerin gelişmesi için yerleşim bazında bulunması gereken ölçeğin oluşması da güçleşmektedir. BGUS’a göre, kırsal alana hizmet sunumunun etkin biçimde yapılabilmesi için belirli bir nüfus eşliğinin (10.000) üzerindeki kırsal ilçe merkezlerine öncelik verilmesi ve kırsal alan niteliğine uygun alanlarda hizmet sunumunun desteklenmesi gerekmektedir. Çukurova Bölgesi’nin Çamlıyayla, Saimbeyli, Feke ve Aladağ gibi kırsal nitelikli ilçeleri bu çerçeve içerisinde yer almaktadır.

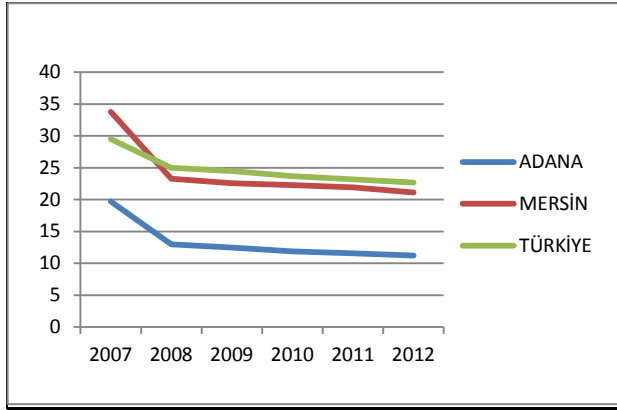
2012 Yılı TÜİK verilerine göre, kırsal nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı Adana’da %11,2 ve Mersin’de %21,1’dir. Bu oranlar ile her iki il de Türkiye ortalaması olan %22,7’nin altında yer almaktadır. Kırsal nüfus oranı hem bölge illerinde hem de Türkiye’de azalmaya devam etmektedir.

Harita 4.2.6: İller ve TR62 Bölgesi İlçeleri İtibariyle Kırsal Nüfus Oranı

Kaynak: TÜİK.

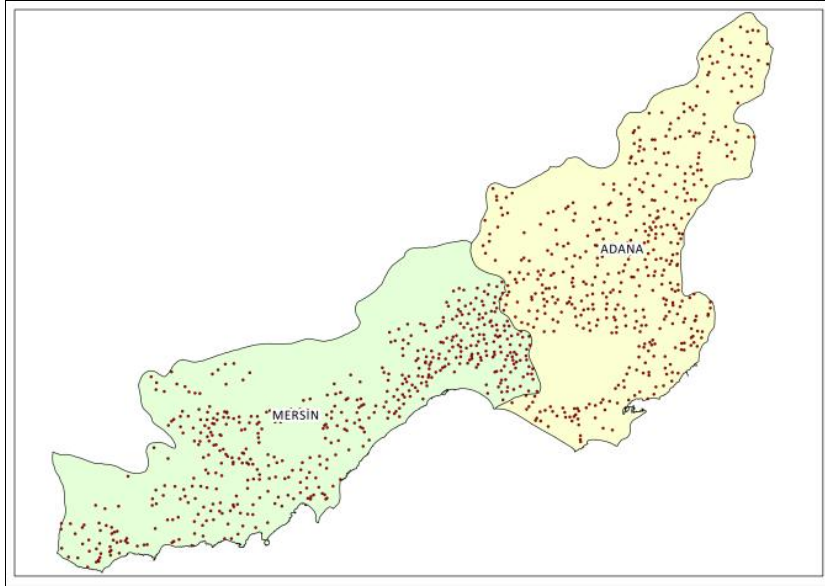
Şekil 4.2.9: Kırsal Nüfus Oranında Yıllar İçerisindeki Değişim

Kaynak: TÜİK.

Adana’da 467 ve Mersin’de 509 olmak üzere bölgede 976 tane köy bulunmaktadır. En fazla köy Tarsus (129), Mut (90) ve Kozan (87) ilçelerindedir. Bölgede kırsal nüfus oranı en yüksek olan ilçeler Saimbeyli (%75,9), Aladağ (%75,1), Feke (%74,5), Gülnar (%71,6) ve Yumurtalık (%71,5) ilçeleridir. Bu ilçeler gelişmişlik göstergeleri açısından da gerilerde yer alan ilçelerdir. 2004 yılında DPT tarafından yapılmış bulunan “İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” çalışmasında 872 ilçe arasında Saimbeyli 728., Aladağ 713., Feke 797., Gülnar, 621. ve Yumurtalık 448. sırada yer almışlardır. Buradan hareketle, bölgede özellikle kırsal nüfusun yoğun olarak yaşadığı ilçelerde bir sosyo-ekonomik gelişmişlik sorunu olduğu ifade edilebilir.

Harita 4.2.7: TR62 Bölgesi Köylerin Dağılımı

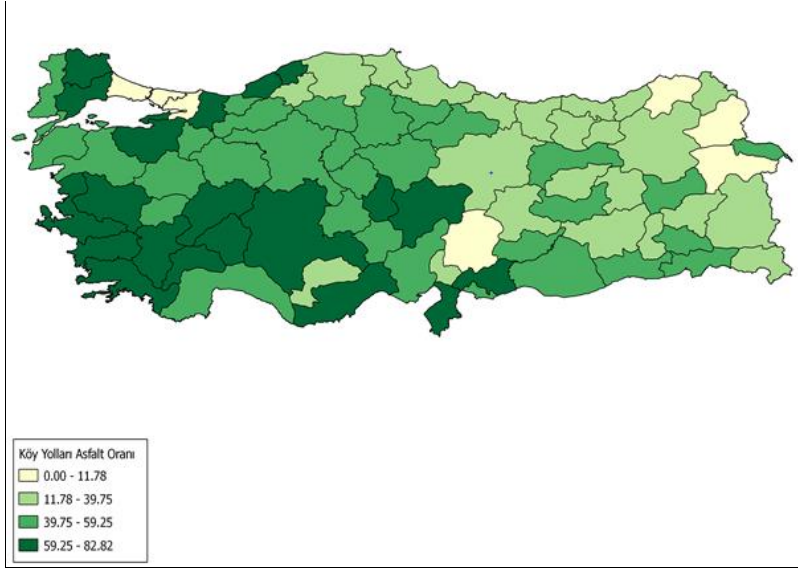
Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır, 2013.

Kırsalda Altyapı

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü’nce yapılan illerin köy yolu envanterine göre, 2012 yılı sonu itibarıyla Türkiye’deki köy yollarının yaklaşık %44’ü asfalt iken bu oran Adana’da %58 ve Mersin’de %64’tür. Aşağıdaki haritada asfalt köy yolu oranlarının iller itibarıyla dağılımı

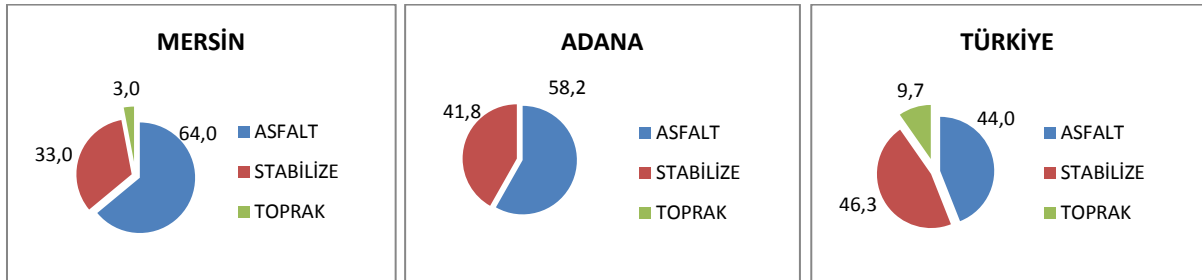
gösterilmektedir. Buna göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleriyle paralel biçimde doğudan batıya doğru gidildikçe asfalt köy yolu oranı artmaktadır.

Harita 4.2.8: Köy Yollarında Asfalt Oranı

Kaynak: TÜİK.

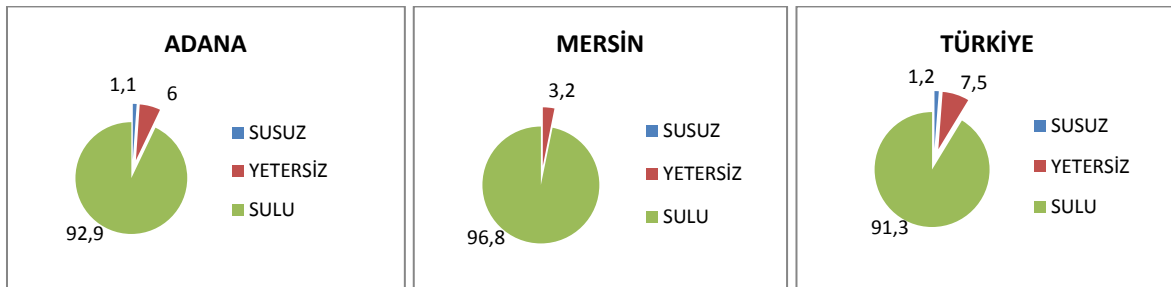
Şekil 4.2.10: Kırsal Yolların Türlerine Göre Dağılımı

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2012

2012 yılı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü verilerine göre, içme suyu sektöründe Mersin'de toplam 1.086 köy ve bağlı yerleşim biriminden sadece 35 tanesinde yetersizlik söz konusudur. Adana'da ise toplam 929 köy ve bağlı yerleşim biriminden 10'u susuz 55 tanesi ise içme suyu bakımından yetersizdir.

Şekil 4.2.11: Kırsal Yerleşimlerin İçme Suyu Durumu

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2012

kaynaklarının korunarak kullanılması ve korunan alanlarının yönetiminde etkinliğin sağlanması önem taşımaktadır.

Tarımsal amaçlı su kullanımının azaltılması ve suyun verimli kullanılmasının sağlanması için su dağıtım sistemlerinin yapısal yönden iyileştirilmesi, basınçlı sulama (yağmurlama ve damla sulama) sistemlerinin uygulanması gerekmektedir.

Su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı kapsamında, Aşağı Seyhan, Ceyhan ve Berdan havzaları bazında çalışmalar yapılması, ortak temel oluşturacak plan, program ve stratejilerin hazırlanması ve uygulamaya konulması büyük önem taşımaktadır.

Tedbir 2. Kırsal çevresel altyapının iyileştirilmesi

Konumları itibarıyla çevresindeki yerleşim birimlerine hizmet verme ve gelişme potansiyeli olan merkezi kırsal yerleşmelere öncelik verilmesi ve bu yerleşmelerin alt yapılarının geliştirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Diğer taraftan, yörelerin ve yerleşimlerin altyapı öncelikleri yerel koşul ve ihtiyaçlar dikkate alınarak belirlenmelidir.

Orman rejimindeki alanlarda orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi çerçevesinde, saha emniyetinin sağlanması ve bütünlüğünün korunması, korumanın etkinleştirilmesi amacıyla mevcut yolların iyileştirilmesi öncelikli olmak üzere, teknik standartlara uygun yol yapımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Çevre ve halk sağlığının korunarak, ilçe merkezleri, belde ve köyler öncelikli olmak üzere kırsal yerleşimlerin sağlıklı ve yeterli içme suyuna kavuşturulması, çevre yönetimi ve atık bertarafı ile ilgili yatırım ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik tedbirler alınması önem arz etmektedir.

İçme suyu sıkıntısı çekilen yerleşimlere yeterli ve sağlıklı içme suyu hizmetinin götürülmesi, sağlıklı ve yeterli içme suyu imkanı bulunan yerleşimlerde meskenlerin su dağıtım şebekelerine ve devamında kanalizasyon altyapısına kavuşturulması ve bu konularda hizmet veren birliklerin ve örgütlenmelerin desteklenmesi gerekmektedir. Kanalizasyon altyapısı ihtiyaçlarının giderilmesinde, yapım ve işletme giderleri daha düşük olan doğal arıtma tesislerinin yapımı öncelikli olabilir.

Su havzalarında ve kıyı alanlarındaki kırsal yerleşimlerde kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin yaygınlaştırılmasına öncelikli bir diğer konudur. Bu yörelerde, doğal çevreyle uyumlu arıtma tesislerinin yapılması; evsel ve tıbbi atıkların toplanması, taşınması ve düzenli depolanmasına yönelik atık yönetimi uygulamaları önemli görünmektedir.

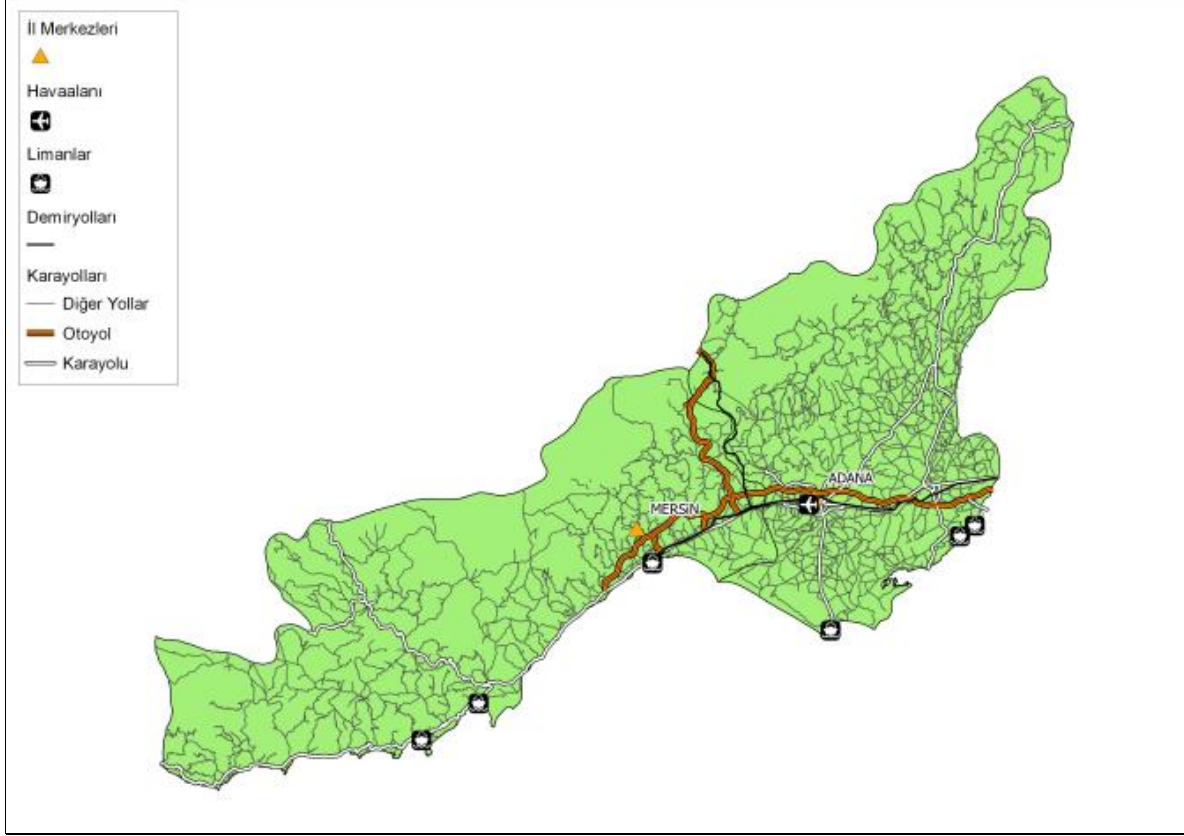
Çevre yönetimi ve atık bertarafı ile ilgili yatırımlarda etkinliğin sağlanması yönünde, kırsal yerleşmelerde münferit tesisler yerine, uygun hallerde ortak yapılan ve işletilen tesislerin gerçekleştirilmesi suretiyle yerleşmelerin altyapı ihtiyaçlarının karşılanması önceliklidir.

Tedbir 3. Kırsal erişilebilirliğin artırılması

Kırsal yerleşimlerin civarlarındaki diğer yerleşimlerle ve bağlı bulundukları il, ilçe merkezleri ve/veya hizmet sunum ve gelişme potansiyeli açısından merkez niteliğindeki köylerle güvenli ve yeterli bir ulaşım ağına sahip olmaları, sosyo-ekonomik ilişkilerinin güçlenmesinde önem taşımaktadır. Bu kapsamda, kırsal yerleşmeleri söz konusu merkezler ya da ana ulaşım ağına bağlayan birinci derece köy yollarının standardının yükseltilmesi; periyodik olarak bakım ve onarımının

sağlanması önemlidir. Kırsal ulaşım ağının genel olarak iyileştirilmesi, özellikle ilçeler arasında doğu-batı bağlantılarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Harita 4.2.10: Bölgede Kırsal Erişilebilirlik

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

Tedbir 4. Kırsal kesimde eğitim ve sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi

Kırsal kesimdeki eğitim hizmetlerinin etkinleştirilmesinde, örgün eğitim hizmetlerinin tüm eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarını artıracak ve cinsiyet eşitsizliğini giderecek şekilde sürekli kılınması ve tüm yaş grupları için yaygın eğitim hizmetlerinin artırılması gerekmektedir. Bu çerçevede; ilköğretim başta olmak üzere okul öncesi ve orta öğretimde okullaşma oranlarının yükseltilmesi, temel eğitim hizmetleri sunumunda sıkıntı çekilen yörelerde etkili hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi ve bu yörelerde bulunan YİBO ve PİO okullarının halkın taleplerine uygun niteliklere kavuşturulması ve kalitesinin artırılması, merkezi düzeydeki kırsal yerleşim birimlerinde ilköğretimden sonra eğitime devam edemeyen gençler için yörenin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına uygun beceri ve meslek kurslarının düzenlenmesi için kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği imkanlarının artırılması, eğitim hizmetlerine erişimde cinsiyet eşitsizliklerine dayalı kısıtların ve engellilerin yaşadığı dezavantajlarının giderilmesi, kadınların okur-yazarlık ve eğitim düzeylerinin artırılmasının yanında toplumsal, yasal sorumluluklar ve haklar ile aile bilincinin geliştirilmesi bakımından da desteklenmesi, okur-yazar olmayan yetişkinler için okuma-yazma kurslarının düzenlenmesi, bilgiye erişim imkanları kısıtlı olan yetişkinler için yaygın eğitim kurslarının artırılması

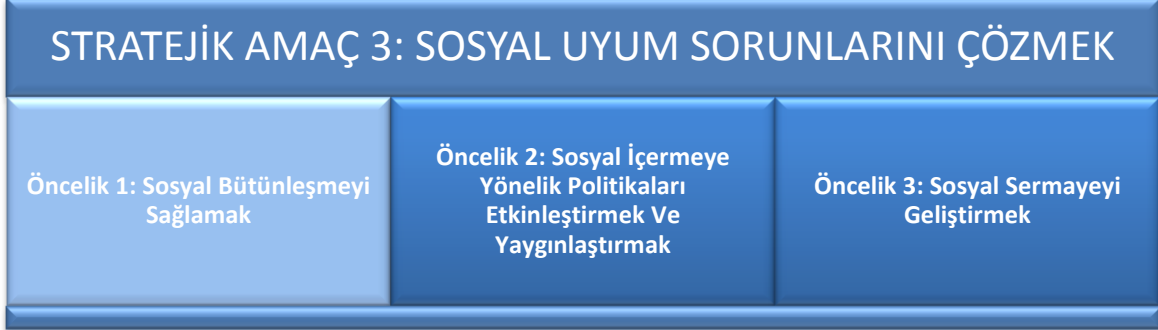
ve çeşitlendirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik ve sosyal amaçlarla kullanımının yaygınlaştırılması temel tedbir alanları olarak belirlenmiştir.

Kırsal kesimde sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesinde ise, kırsal nüfusun modern sağlık hizmetlerine erişiminin sürekli kılınması ve bu hizmetlerden yararlanma davranışının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla ana ve çocuk sağlığına yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin sürekli kılınması, yaşlılar başta olmak üzere dezavantajlı grupların hizmetlere erişimini sağlamak için gezici sağlık ve halk sağlığı hizmetlerinin artırılması, ağır çalışma koşullarından dolayı tarımda çalışanlara yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Kırsalda eğitim ve sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesinde, ulusal ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum dayanışmasını sağlamak üzere işbirliği gerçekleştirilmesi ve yerel halkın katkı ve katılımının sağlanması çok önemlidir. Kırsal yerleşimlerde eğitim ve sağlık personeli açığının giderilmesine ve kır-kent arasındaki dengeli dağılımına yönelik destekleyici tedbirler geliştirilmesi ve hizmet binalarının hizmet sunum kalitesini artıracak şekilde modernize edilmesi de yine ulusal ve yerel ölçekte yapılacak işbirliği ile mümkün görünmektedir.

4.3. STRATEJİK AMAÇ 3: SOSYAL UYUM SORUNLARINI ÇÖZMEK

4.3.1. Öncelik 1: Sosyal Bütünleşmeyi Sağlamak

Durum Analizi

Sosyal bütünleşme kavramı; “tüm bireylerin ırk, cinsiyet, dil ve din farkı gözetilmeksizin haklarını ve sorumluluklarını toplumun diğer bireyleri ile eşit şekilde ve tam olarak idrak ettiği ve topluma bu doğrultuda katkıda bulunduğu eşit ve dinamik bir toplumun oluşturulabilmesi için gerekli değer, ilişki ve kurumların oluşturulması sürecidir. (T.C. Kalkınma Bakanlığı, Aralık 2012)

Sosyal bütünleşme, en başta ayrımcılığı reddeder. Farklılıklarıyla birlikte her bireyin toplumun bir parçası olduğunu savunur. Bu farklılıkların dayanışmayı azaltmayacağını, aksine bir bütünü oluşturan farklı işlevlere sahip dişiler gibi toplum içindeki dayanışmayı arttıracığını iddia eder. Tüm bireylerin toplumsal hak ve sorumluluklara eşit katılımını önemseyen, toplumsal bütünlüğün sağlanması için gerekli çalışmaların, kurumsal yapıların ve ilişki ağlarının oluşturulmasını içeren bir anlama sahiptir. Kalkınma için en az iktisadi kalkınma kadar önem arz eden sosyal kalkınmanın sağlanmasındaki en önemli göstergelerden biri sosyal bütünleşmedir. TR62 Bölgesi de kalkınma hamlesinde ilerlemek adına sosyal kalkınmaya, dolayısıyla sosyal bütünleşmeye büyük önem vermektedir.

Özellikle sanayileşmenin artmasıyla hızla büyüyen ve kentlileşen toplumlar beraberinde bazı sosyal ve mekânsal bütünleşme problemleriyle karşılaşabilmektedirler. Cazibe haline gelen bu alanlara, birçok farklı toplum yapısından insan ekonomik ve sosyal beklentiyle gelmekte ve bu yeni toplumun bir parçası olmaktadır. Ancak yoğun göç, hızlı kentleşme, kaynakların yetersizliği vb. sebeplerden ötürü bazı sosyal ve mekânsal bütünleşme problemleri yaşayabilmektedirler. TR62 Bölgesi de benzer bir süreçle karşı karşıyadır. Özellikle geçmiş yıllarda yaşanan yoğun göç ve hızlı kentleşme, bölgede etkileri bugüne de yansıyan sosyal ve mekânsal bütünleşme sorunları yaratmaktadır.

Bu bölümde göç ve kentleşmenin bölgedeki durumu ve etkileri analiz edilip, analizler neticesinde elde edilen sonuçlara yönelik stratejiler önerilecektir. Bölgedeki göç olgusunu analiz edebilmek için, Türkiye’deki nüfus değişim dönemlerini ve bu dönemlerin karakteristiklerini iyi anlamak gerekir.

Türkiye’de göç olgusu genel olarak 4 dönem altında gruplandırılabilir:

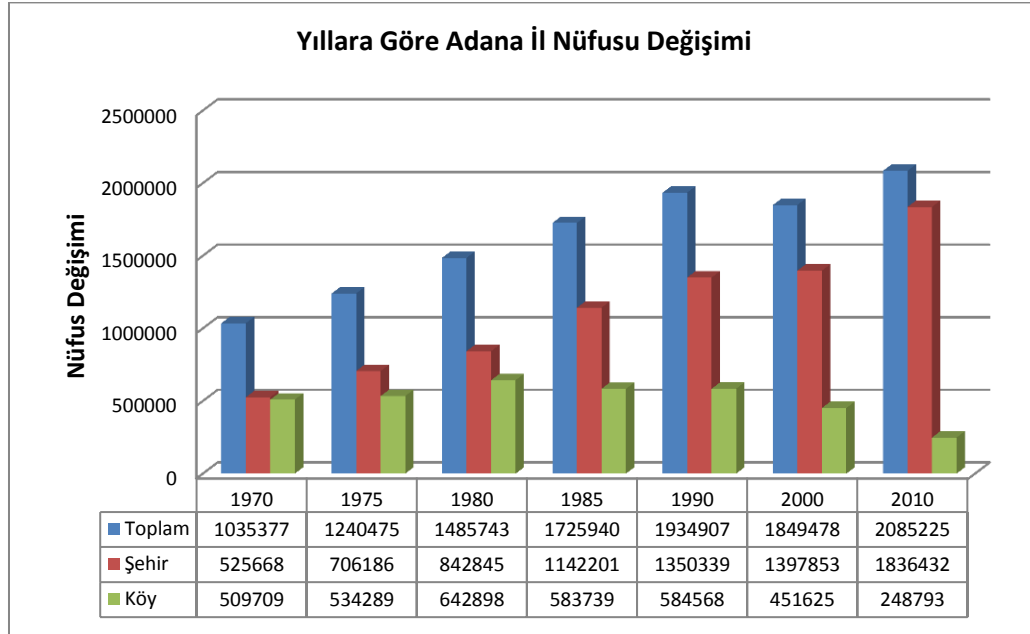
- 1950 – 1970 arası göçler: Türkiye’de 1950’lere kadar mübadele dönemi hariç iç göç çok etkin olmamıştır. 1950’lerden sonra Türkiye’de sanayileşmenin gelişimi ve ulaşım ağlarının artmasıyla insanlar daha iyi şartlarında çalışmak ve daha modern

koşullarda yaşamak için özellikle kırdan-kente göç etmiştir. Bu dönem Türkiye’inde Almanya başta üzere Avrupa ülkelerine de uluslararası göç verilmiştir.

- b. 1970-1990 arası göçler: Bir önceki göç eden kuşağın daha iyi standartlara kavuştuğu inancı, sanayileşmenin artması, kır-kent arasındaki gelişmişlik farklılıklarının hızla açılmasıyla bu sefer bir önceki dönemde göç edenlere göre daha iyi şartlarda olan gruplar da şehre yoğun olarak göç etmeye başlamıştır. Sanayileşme ile birlikte hizmetler sektörünün de gelişmeye başladığı bu dönem özellikle kırdan-kente göçlerin en yoğun görüldüğü zaman dilimidir. Bu dönemde şehirler genişlemeye başlamış, gecekondulaşma artmıştır. Şehirlerin; gelen insanları içselleştirme gücü azalmaya başlamış, sosyo-ekonomik sorunların ortaya çıkış sürecine girilmiştir.
- c. 1990-2000 arası göçler: Terör dolayısıyla Doğu Bölgelerinden göç etmek zorunda kalan gruplar, kırdan ve kentte ekonomik ağların dışında kalmış yoksul gruplar, bu sefer hem kırdan kente, hem de kasaba ve kentten kente göç sürecine dâhil olmuşlardır.
- d. 2000’den sonraki göçler: 2000 sonrasında kırsal nüfusu iyice azalmış, buna ek olarak basamaklı göç artmış, kentten kente özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropollere yönelim artmıştır.

Buradan hareketle, TR62 Bölgesi’nin nüfus hareketlilikleri incelendiği zaman; Adana ve Mersin illeriyle ilgili de bazı temel saptamalar yapılabilmektedir.

Şekil 4.3.1: Yıllara Göre Adana İl Nüfusu Değişimi

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı; 2013

Adana’nın yıllar içindeki nüfus değişimine bakıldığında; 1970’den sonra şehir nüfusu 2000 yılı hariç artmaktadır.¹⁷ Kır nüfusu ise, 1980’lere kadar artış gösterirken, bu tarihten sonra azalmıştır.

¹⁷ 2000 yılında toplam nüfusta bir azalma olmasının en büyük nedenlerinden birinin, Osmaniye’nin 1996’de il statüsüne kavuşması olduğu unutulmamalıdır. (TÜİK 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Verilerine göre Osmaniye Toplam Nüfusu 458.782, kent nüfusu 311.994, köy nüfusu 146.788’dur.)

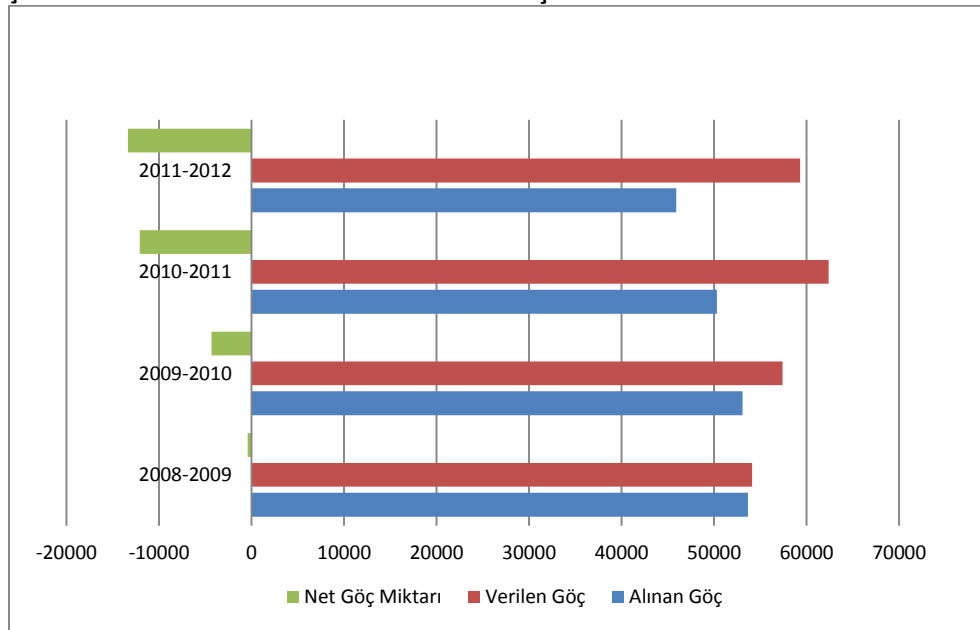
2000-2010 yılları arasında yarı yarıya azalıp, en düşük seviyesine gerilemiştir. Yukarıdaki tablo ve veriler ışığında, Adana’da yıllar içindeki nüfus değişimi 3 ana dönem altında değerlendirilebilir.

İlk dönem, 1970-1990 yılları arasındır. 20 yıl içinde kent nüfusu 2,5 kat, toplam şehir nüfusu 2 kat artmıştır. Bu durum; Türkiye’deki 1970-1990 iç göçlerinin temel özelliklerine uymaktadır. Bu yıllar arasında Adana’da sanayileşme hamleleri artmış, büyük sanayi kuruluşları Adana’da yatırımlarını yoğunlaştırmışlardır. Çukurova’nın tarımsal verimliliği sayesinde Gıda Ürünleri İmalatı sektörü, pamuk üretimi sayesinde de tekstil sektörü gelişmiştir. Tarım ve sanayinin gelişmesiyle ilde hizmetler sektörü de oluşmaya başlamıştır. Böylece; Adana özellikle Akdeniz, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde yaşayan kişiler için bir cazibe merkezi haline gelmiş ve bu süreçte yoğun göç almıştır. 20 yıl içinde şehrin bu kadar hızlı büyümesi sosyo-ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir. Hızlı kentleşme; gecekondulaşmanın artması, vatandaşların sosyo-kültürel ve ekonomik ağlardan yeterince yararlanamaması, altyapı eksikliklerinin oluşması ve çarpık kentleşmenin yaşanması gibi sorunlara neden olmuştur.

Adana’da nüfus değişimlerinin yoğun görüldüğü bir diğer dönem 2000 sonrası yıllardır. Bu dönemde Adana’da kent nüfusunda yine ciddi bir artış yaşanmış, kırsal nüfus ise ilk defa bu kadar büyük oranda düşüş göstermiştir. Şehrin çekme özellikleri, insanların kırsal alanlarda ekonomik ve sosyo-kültürel ağlara yeterince ulaşamamaları, kent merkezlerinde eğitim ve sağlık imkânlarının çokluğu, üniversite eğitime olan yönelim, hizmetler sektörünün gelişmesi gibi nedenlerden dolayı 2000’den sonra şehrin kırsal nüfusu azalmıştır. Aynı dönemde Adana’da kentsel nüfusun hızlı arttığı göz önünde bulundurulduğunda şehrin kendi kırsal nüfusunun kentsel alanlara göç ettiği öngörülebilir.

Üçüncü dönemse; 2008’den itibaren gözlemlenen Adana’nın göç veren il konumuna dönüştüğü dönemdir. Kırdan gelen göçün etkisiyle kentsel nüfus artarken, şehir bir yandan da dışarıya göç vermektedir. 2007 yılından sonra yayınlanmaya başlayan ADNKS göç istatistikleri de bu durumu doğrulamaktadır.

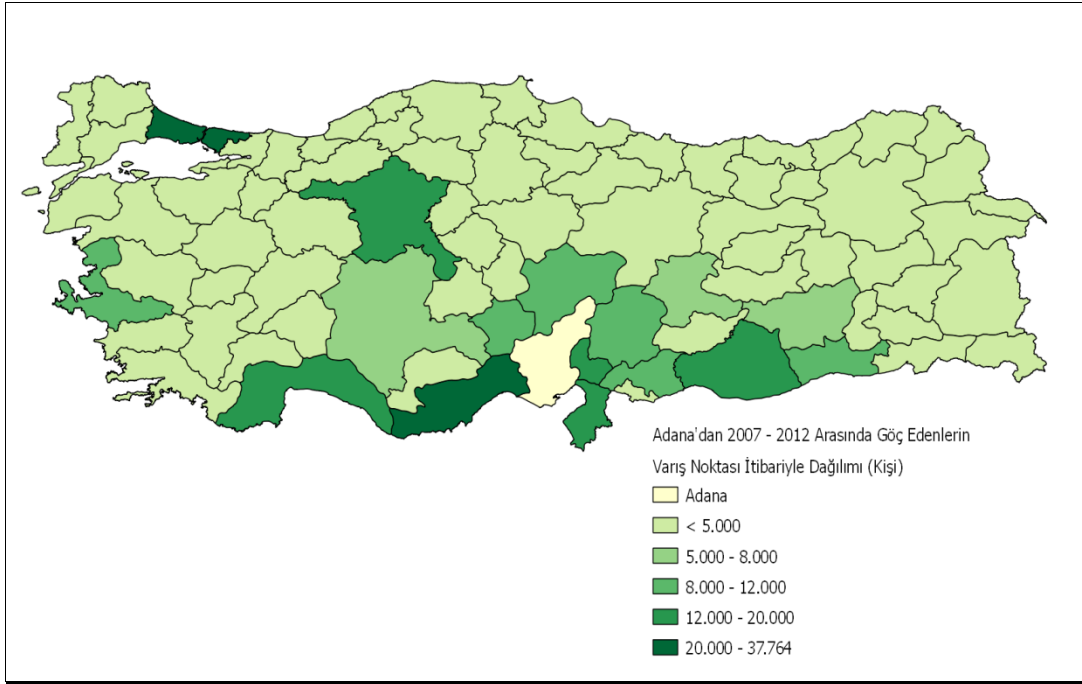
Şekil 4.3.2: 2008-2012 Yılları Arasında Adana Göç Rakamları

Kaynak: TÜİK 2008-2012 ADNKS; 2013

Adana'nın göç ilişkisi olan bölgelere baktığımızda en çok göçü İstanbul, Ankara, çevre iller ve Güneydoğu illerine verdiğini görmekteyiz. Metropollerdeki sosyo-ekonomik imkânların yüksek olması, çevre illerle arasında sürekli bir etkileşim bulunması, Gaziantep ve Osmaniye'nin sanayi de gelişim göstermesiyle o bölgelerde artan iş imkânları, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde GAP'ın aktif bir şekilde kullanımıyla o bölgedeki tarım arazilerinin verimliliğinin artması gibi nedenler; Adana'dan bu bölgelere göçü tetiklemektedir. Bu illerle göç ilişkisinde çift yönlü bir hareketlenme söz konusudur.

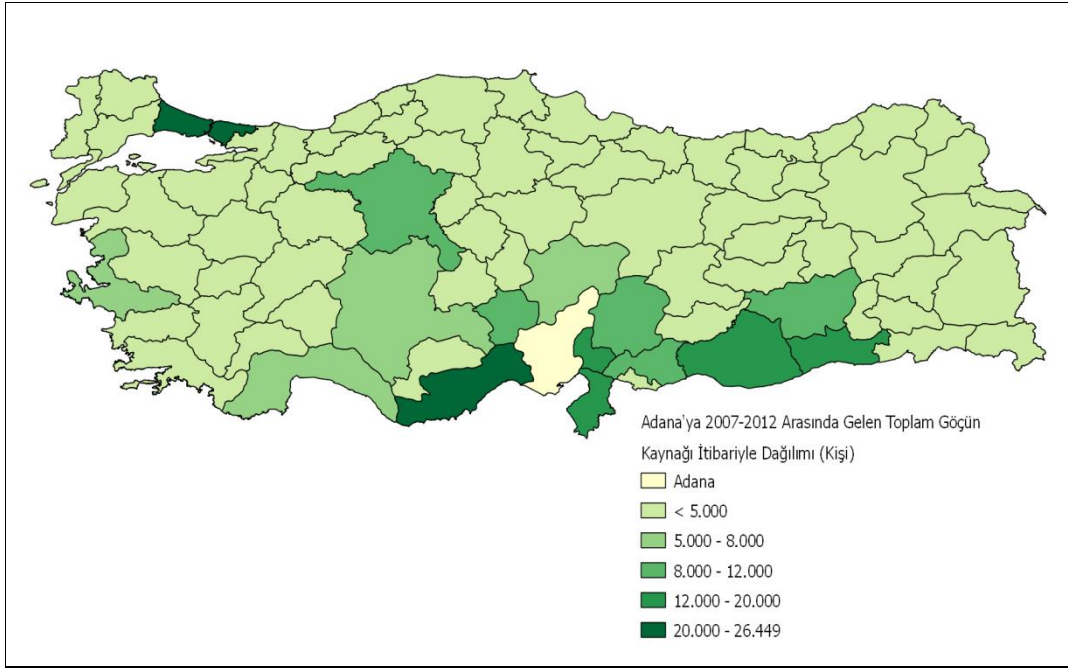
Harita 4.3.1: 2007-2012 Yılları Arasında Adana'nın Göç Verdiği İller

Kaynak: TÜİK 2007-2012 ADNKS; 2013.

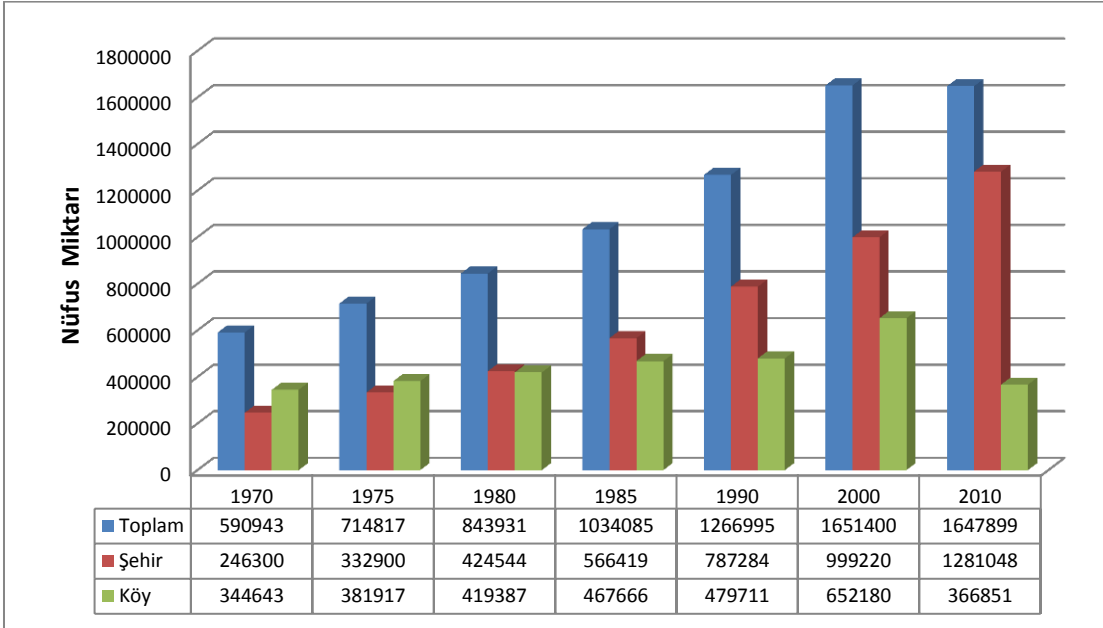
Adana'ya en çok göç ise; Mersin başta olmak üzere, İstanbul, etkileşimin yoğun olduğu çevre iller ve Güneydoğu illerinden gerçekleşmektedir. Adana'nın kendi coğrafyasında; eğitim, sağlık, sosyo-kültürel ve ekonomik alanlarda güçlü olması, tarım ve sanayisinin gelişmiş olması bu illerden Adana'ya göçü tetiklemektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, Adana son yıllarda aldığı göçten daha fazlasını diğer bölgelere vermektedir.

Harita 4.3.2: 2007-2012 Yılları Arasında Adana'nın Göç Aldığı İller

Kaynak: TÜİK 2007-2012 ADNKS; 2013.

Şekil 4.3.3: Yıllara Göre Mersin İl Nüfusu Değişimi

Kaynak: TÜİK Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı; 2013

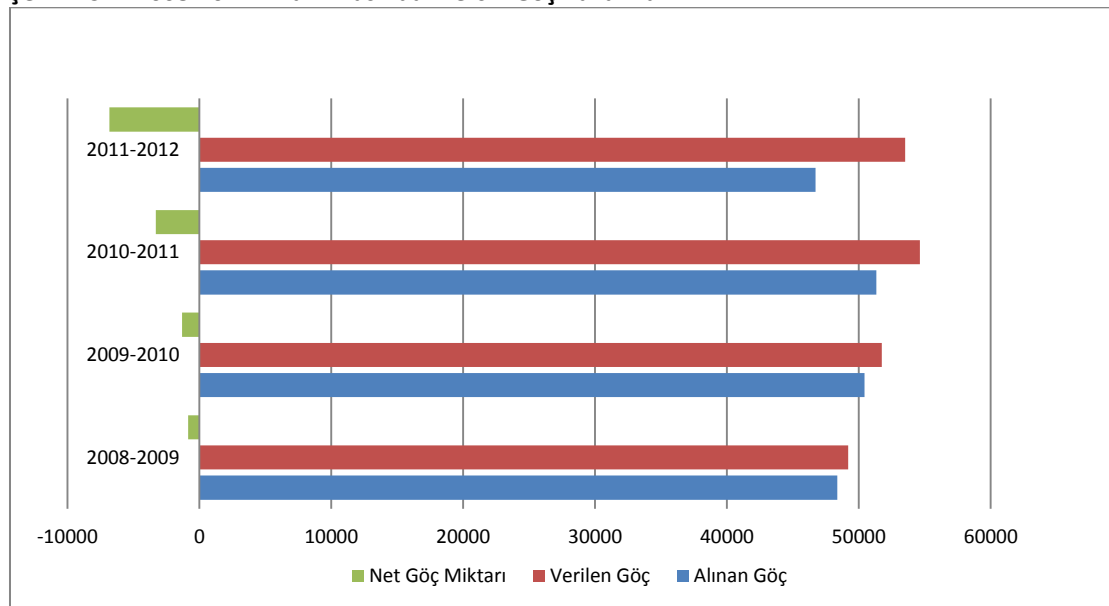
Mersin'in yıllar içindeki nüfus değişimine bakıldığında; 1980'lere kadar kır nüfusunun kent nüfusundan daha fazla olduğu şehirde, kentleşmenin özellikle 1985'ten sonra yoğunlaştığı görülmektedir. Mersin'deki nüfus hareketleri 3 temel dönem altında incelenebilir. İlk dönem 1985-2000 yılları arasındaki dış kaynaklı yoğun göç yaşanan dönemdir. Bu göç dalgasında; Doğu ve Güneydoğu'da yaşanan terör olaylarından etkilenen vatandaşların Mersin'e göçü, Mersin Limanı'nın yıllar içinde sanayi ve ticarete rolünün artması, uygun iklim koşulları, teknolojik imkânlarının

artmasıyla bitkisel üretimin ve örtü altı tarımın güçlenmesi gibi etmenler etkili olmuştur. Hızlı kentleşme ve yoğun göçle birlikte şehir merkezinin ve Tarsus, Silifke gibi göç alan büyük ilçe merkezlerinin çevrelerinde gecekondulu mahalleri oluşmuş, merkezi konumdaki yerlerin bir kısmı da çöküntü mahallesi haline dönüşmüştür. Mevcut potansiyeli içinde şehrin, bu hızlı nüfus artışının beklentilerini karşılaması şüphesiz ki kolay değildir. Özellikle terör sorunundan dolayı Doğu ve Güneydoğu illerinden Mersin'e zorunlu göç etmiş insanlar için bu süreç daha zorlu işlemiştir. Geldikleri bölgelerin genelde kırsalında yaşayan bu insanların bilgi ve birikimleri, şehirdeki istihdamın istediği niteliklere çoğu zaman uymamaktadır. Bu noktada; istihdam imkânlarına erişimde zorlanan ya da daha vasıfsız işlerde çalışmak durumunda kalan bu insanlar için kent hayatında ekonomik sorunlar baş gösterebilmiştir. Gecekondulaşma ve beraberinde getirdiği altyapı sorunları, ekonomik problemler, insan kaynağının arz-talep dengesinin uyuşmaması, sosyo-kültürel alanlardan herkesin eşit yararlanamaması gibi problemler kentleşmenin hızlı artışıyla Mersin'de ortaya çıkmıştır.

Mersin'de nüfus değişimlerinin yoğun görüldüğü bir diğer dönem 2000 sonrası yıllardır. 2000'lere kadar kent nüfusuyla aynı oranda olmasa da kır nüfusu da artış eğilimi göstermiştir. Ancak 2000'lerden sonra kır nüfusunun yarı yarıya azaldığı görülmektedir. Şehrin çekme özellikleri, insanların kırsal alanlarda ekonomik ve sosyo-kültürel ağlardan yeterince yararlanamamaları, kent merkezlerinde eğitim ve sağlık imkânlarının çokluğu, üniversite eğitime olan yönelim, hizmetler sektörünün gelişmesi gibi nedenlerden dolayı 2000'den sonra Mersin'de kırsal nüfus azalmıştır. Aynı dönemde Mersin'de kentsel nüfusun hızlı arttığı göz önünde bulundurulduğunda şehrin kendi kırsal nüfusunun kentsel alanlara nüfus hareketinin arttığı öngörülebilir. 2010 yılında kent nüfusu kır nüfusunun 3,5 katına ulaşmıştır.

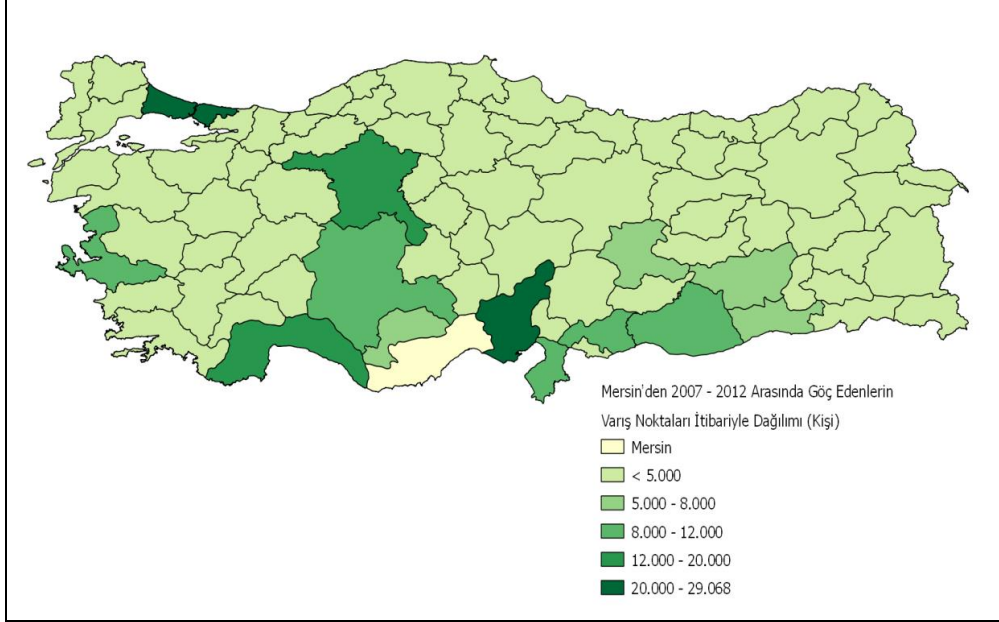
Üçüncü dönemse; 2008 sonrası gözlemlenen Mersin'in göç veren il konumuna dönüştüğü dönemdir. Mersin; her ne kadar yakın zamana kadar göç alan bir bölge olsa da doyum noktasına ulaşmış, bu dönemde artık göç veren bir şehir haline gelmiştir. 2008-2012 yılları arasında Mersin'in aldığı ve verdiği göç miktarlarına baktığımızda; Mersin'in net göçü eksi yönde artarak devam etmektedir.

Şekil 4.3.4: 2008-2012 Yılları Arasında Mersin Göç Rakamları

Mersin son dönemde; İstanbul ve Ankara gibi metropollere, Adana, Konya, Antalya gibi sınır illere ve Güneydoğunun büyük şehirlerine yoğunluklu olarak göç vermektedir. Bu illerle göç ilişkisinde çift yönlü bir hareketlenme söz konusudur.

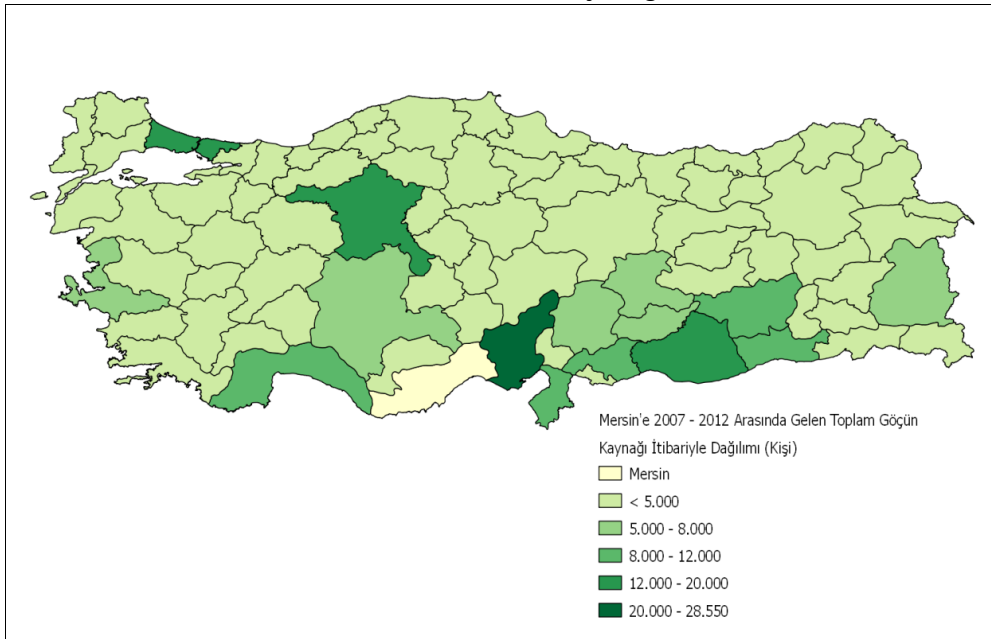
Harita 4.3.3: 2007-2012 Yılları Arasında Mersin'in Göç Verdiği İller

Kaynak: TÜİK 2007-2012 ADNKS; 2013.

Yine son dönemde Mersin; Adana başta olmak üzere Antalya ve Konya gibi sınır illerden, İstanbul ve Ankara'dan ve Güneydoğu'dan göç almaktadır. Şanlıurfa, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin gibi illerin Mersin'in aldığı göç içindeki oranı %17 civarındadır.

Harita 4.3.4: 2007-2012 Yılları Arasında Mersin'in Göç Aldığı İller

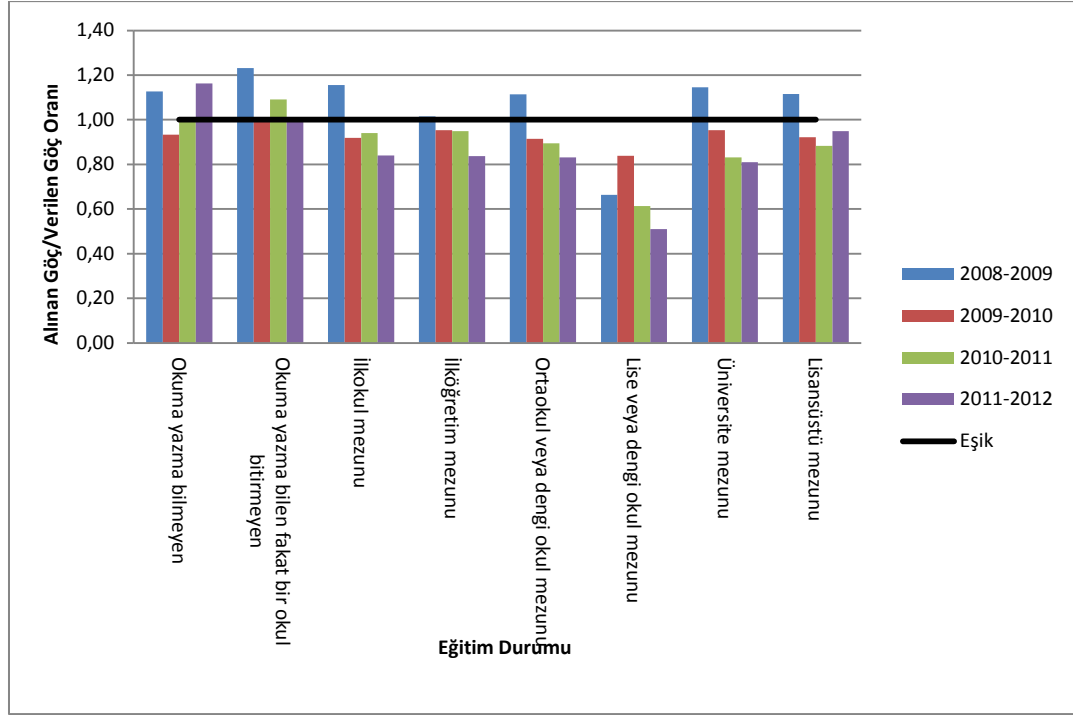
Kaynak: TÜİK 2007-2012 ADNKS; 2013.

TR62 Bölgesi'ni bir bütün olarak düşünüldüğünde kır nüfusu toplam nüfusun sadece %16,5'ünü oluşturmaktadır. Mersin-Adana arasında Tarsus gibi büyük bir ilçenin olmasıyla iki metropol adayı şehir hemen hemen birleşme noktasına gelmiştir. Bölgede çok yoğun ve hızlı gerçekleşen kentleşme sonucunda sosyal ve mekânsal bütünleşme problemleri oluşmuştur.

Bu durumun sebebi çoğunlukla göç olarak görülmektedir. Bundan dolayı göç toplumun çoğu kesimi tarafından bir sorunmuş gibi algılanmaktadır. Hâlbuki bir şehirde nüfus hareketlerinin yaşanması, o şehrin halen yaşayan bir organizma, bir cazibe merkezi olduğunu göstermektedir. Sosyal ve mekânsal sorunların yaşanmasının temel nedeni göçün kendisi değil, çok hızlı ve yoğun bir şekilde gerçekleşirken göç yönetiminin yeterince yapılamamış olmasıdır. Asıl bir bölge göç almıyorsa cazibesini yitirmiş anlamına gelir ki problem o noktada başlar. Bir bölge eğer çeşitli nedenlerden ötürü cazibe merkezi haline geldiyse ya da cazibesini yitirdiyse öncelikle ekonomik kaynaklar göç eder, sonrasında insanlar göç eder. Yani bir bölge göç alırken kaynaklarını ve kalifiyesini arttırırken; göç verirken kaynaklarını ve kalifiyesini azaltıyor demektir.

Bu görüşten hareketle, TR62 Bölgesi'ndeki göç hareketleriyle eğitim arasındaki ilişkiyi ortaya koymakta yarar vardır. TR62 Bölgesi'ndeki genel kanı; "Biz nitelikli göç verirken, kalifiye olmayan insan kaynağını başka bölgelerden göç alıyoruz" şeklindedir. Bu ifadenin tek başına doğru olup, olmadığını sorgulamak gerekmektedir. "TÜİK ADNKS 2008-2012 Ülke İçi Göç İstatistikleri" bu konuda bize yardımcı olacaktır. Aşağıdaki grafikte TR62 Bölgesi'nde 2008-2012 yılları arasında eğitim durumuna göre 15 yaş üstü alınan ve verilen göç miktarlarının oranları verilmektedir. 2009 yılından itibaren hemen hemen her eğitim seviyesinde birkaç istisna hariç alınan göçün verilen göçü karşılama oranları gitgide düşmektedir. Önceki tablolarda da görüldüğü üzere hem Adana, hem de Mersin olarak TR62 Bölgesi son yıllarda aldıklarından daha fazla göç vermektedirler. Bu fark her geçen yıl artmaktadır. Yani net göç gitgide eksi yönde artarak ilerlemektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda şu sonuca varılabilir. TR62 Bölgesi'nde göçün niteliğini asıl belirleyen, net göç miktarlarıdır. Bölgede alınan göç verilen göçe göre azaldıkça, hemen hemen her eğitim durumundan bölgede insan kaybı yaşanmaktadır. Bu doğrultuda görece daha eğitilmiş gruplarda diğerleri gibi bölgeden göç etmektedirler. Sözün özü; TR62 Bölgesi'nin nüfus değişimleriyle alakalı son dönemdeki temel sorunu nitelikli göç verip, nitelsiz göç alması değildir. Temel sorun; önceki yıllara kıyasla cazibesinin azalıp daha az göç alırken, daha fazla göç vermesidir.

Şekil 4.3.5: 2008-2012 Yılları Arasında Eğitim Durumuna Göre TR62 Bölgesi 15 Yaş Üstü Alınan Göçün Verilen Göçe Oranı

Kaynak: TÜİK 2008-2012 ADNKS; 2013.

TR62 Bölgesi'nin son dönemdeki nüfus hareketlerinde ki bir dikkat çekici nokta ise lise ve dengi okul mezunlarında alınan göç miktarının, verilen göç miktarına oranının diğer bütün eğitim gruplarıyla kıyaslandığında çok düşük olduğu gerçeğidir. Aslında göç edebilen kişi, arayışta olan, dinamik, iş yapabilecek ve geldiği bölgenin orta kesimine dâhil olan insandır. Eğitimi, maddi imkânları, beklentileri, umudu çok düşük olan bir grup zaten göçün kendisine çok bir şey katmayacağını düşündüğünden başka bölgelere göç etmemekte, edememektedir. Keza eğitimi, maddi imkânları çok iyi olup, durumundan memnun olan kesimde çok fazla göç etmemektedir.

En çok göç alınıp, verilen insan miktarının eğitim durumlarına göre lise ve dengi okullar grubundan olması bu tespiti doğrulamaktadır, çünkü bu grup bu tanımlamaya en çok uyan eğitim grubudur. Bu grubun göç etmesinin sebebi eğitim ve istihdam odaklı olabilir. Lise ve dengi okul mezunlarını sırasıyla; üniversite mezunları ve ortaöğretim mezunları izlemektedir. Yani bölge orta ve üssü gruptan daha çok göç vermektedir. Ancak aynı gruptan yeterince kişiyi bölgeye çekememektedir. Bu da cazibesinin önceki yıllara göre azaldığını, göç veren bir bölge durumuna geçtiği için kendi orta kesimi olarak nitelendirilebilecek lise ve dengi mezununu elinde tutmakta zorlandığını ve buna mukabil aynı oranda başka bölgelerden göç alamadığını göstermektedir. 2023'e giderken bu durumun artarak devam etmesi halinde; Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nde (BGUS) İstanbul, Ankara ve İzmir'e rakip bir metropol adayı olarak öngörülen TR62 Bölgesi'nin, insan kaynağı anlamında sıkıntı yaşaması ihtimal dahilindedir.

Daha öncede bahsedildiği üzere göç bir bölge içinde bir tehdit değil, belirli bir denge dahilinde olması kaydıyla kazanımdır. Sorun kentleşmeyle alakalıdır. Kentlerin çok hızlı bir şekilde ve kısa sürede büyümesiyle; bölge bu yoğun göçe cevap verecek iş, konut, altyapı, tüketim ve kültürel yaşam

gibi birçok alanda beklentileri herkes için yeterince karşılamayabilmektedir. Bu da o bölgede sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda bir dizi soruna neden olabilmektedir.

TR62 Bölgesi her ne kadar son yıllarda göç veren pozisyona dönüşse de geçmişteki yoğun göçten kaynaklı hızlı kentleşmeyi kendi içinde sindiremediği için bugün sosyal ve mekânsal bütünleşmeye dair sorunları hala içinde barındırmaktadır.

Sosyal ve mekânsal bütünleşmeye dair sorunlar temel başlıklar altında şöyle gruplandırılabilir;

A. Kentsel Fiziki Altyapı, Üstyapı ve Sosyal Donatı Alanları Eksikliği:

1980'lerden sonra yoğun göç ve hızlı kentleşmeyle beraber Adana ve Mersin'in çeperlerinde gecekondu, merkezinde ise çöküntü mahalleleri oluşmaya başlamıştır. Yıllar içinde ciddi mesafe kaydedilse de bu mahallelerde hala ciddi anlamda fiziki altyapı, üstyapı ve sosyal donatı alanı eksiklikleri bulunmaktadır. Adana'da Yüreğir ilçesi bu noktada diğer ilçelere göre geri durumdadır. Son yıllarda Yüreğir'de altyapıya çok ciddi yatırımlar yapılsa da içme suyu, kanalizasyon, yağmur suyu drenaj sistemlerinde özellikle bağlı beldelerde hala bazı eksiklikler mevcuttur. Mersin'de altyapı anlamında daha fazla sıkıntı yaşamaktadır. Akdeniz ilçesi yoğunluklu olmak üzere merkez ilçelere bağlı dış mahalle ve beldelerde kanalizasyon ve drenaj sistemi problemleri yoğunluktadır. Mersin'in Mezitli ve Yenişehir gibi merkez batı ilçelerinde ise atık su bertaraf problemleri bulunmaktadır.

Bölgede fiziki altyapıdan çok fiziksel üstyapı ve sosyal donatı eksikliği yoğunluktadır. Asfalt, kaldırım, çevre düzenlemesi, park, oyun alanları, okul, karakol, kadın merkezi gibi eksiklikler bölgede göç sonrası yerleşmenin yoğun olduğu alanların temel sorunlarıdır.

Bölge'de konutla alakalı da bazı problem bulunmaktadır. Hali hazırda konut fazlası olmasına rağmen, her geçen gün yeni konutlar yapılmaktadır. Gelen nüfusun maddi imkânlarıyla hali hazırdaki konutların konut fiyatları uyuşmadığı için sürekli yeni konut yapma ihtiyacı doğuyor. Ayrıca göç eden nüfusun oturdukları konutların imar durumuna bakıldığında, önemli oranda imar problemlerinin olduğu görülmektedir. Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Başkanı Doç. Dr. Yaşar Erjem'in yaptığı anket çalışmasına göre şehre göç ile gelen nüfusun oturdukları konutun imara uygun olduğunu söyleyenlerin oranı %62 iken, uygun olmadığını belirtenlerin oranı %30'dur. (Erjem, 2009)

B. Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Sorunsalı:

Göç eden gruplar genelde şehre geldiklerinde akrabalarıyla, hemşerileriyle, birbirlerine din, dil, etnisite olarak yakın hissettikleri gruplarla beraber yaşamayı tercih etmektedirler. Hatta bir kente göç etmelerinde kendilerinden önce o şehre gelen akrabalarının ve tanıdıklarının etkisi büyüktür. Bu insanlar göçle kente geldiklerinde kendilerine benzeyen bu gruplar ile dayanışma ve sosyal ve kültürel bütünleşmeye girmektedirler. Şehir hayatında istedikleri istihdam koşullarına ulaşamayıp, ekonomik durumlarını iyileştiremezler ve sosyal-kültürel imkânlardan yeterince yararlanamazlarsa kendilerini dışlanmış hissedebilmektedirler. Bu da kendi içlerinde kapalı bir topluluk oluşturmalarına ve aynı şehirde toplumun belirli kesimlerinin birbirleriyle temas etmemesine neden olabilmektedir. Bilinmezlik aynı zamanda yabancılaşmayı ve korkuyu beraberinde getirdiği için, şehrin daha eski sakinleriyle diğer bir tabirle tırnak içinde yerlileriyle, yeni gelenler arasında (eğer ekonomik refaha ulaşamadılarsa) sosyal ve mekânsal bir ayrışmaya neden olabilmektedir. Şehrin bir kısmı yoksulluk ve yoksunluk sonucu gecekondulaşıp, gettolaşırken; diğer kısmı ise bilinmezlikten kaynaklı yabancılaşma ve korkuyla korumalı, güvenli ve yüksek duvarlı siteler oluşturmaktadırlar. Bu da kendi içinde sosyal ve mekânsal ayrışma adına bir kısır döngü yaratmaktadır. TR62 Bölgesi'nde bu durum yoğunlukla yaşanmaktadır. Yeni dönem için planlanan kentsel dönüşüm politikalarında bahsedilen sosyal ve

mekânsal ayrışma göz önünde bulundurulmalı ve kentsel dönüşüm sürecinin önemli hedeflerinden biri de bu sorunu azaltmaya yönelik olmalıdır.

C. Kırdan-Kente Göç Eden Kadının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Sorunları ve Yaşadığı Sosyal İzolasyon:

Özellikle kırsal alandan kente yaşanan göçlerden en çok etkilenen kesim kadınlar olmaktadır. En önemli sıkıntılar istihdam ve sosyo-kültürel odaklı yaşanmaktadır. Kadın kendi köyündeyken herkes ile tanıdık veya akraba olduğu için bir güvenlik kaygısı yoktur. Rahat bir şekilde ortak alanlara erişip, sosyal hayatını idame ettirebilmektedir. Ancak şehre geldiğinde sosyo-kültürel hayata erişimi daralmaktadır. Şehri kadın için tehdit olarak algılayan ataerkil anlayışın kendince güvenlik kaynaklı baskılarının yanında, kadının eğitim ve şehir yaşantısı tecrübesinin eksikliği ve yaşadığı yerdeki sosyal donatıların yetersizliği; bu durumun temel sebepleri arasında yer alabilir. Kırsaldan şehre göç ettikten sonra sosyo-kültürel hayata yeterince katılamayan kadının istihdama erişimi de ciddi anlamda sınırlanmaktadır. Yukarıda bahsedilen nedenlere ek olarak; kadın şehre geldiğinde kırdaki hayatındaki alışkanlıkları ve bilgi birikimi istihdam edilebilmesi için yeterli olamamaktadır. Kırsal hayatta tarım ve hayvancılıkla uğraşan, ev işleri ve küçük el işleri yapan kadının becerileri şehrin istihdam için istediği becerilere uymamaktadır.

Sosyal ve kültürel yaşamdan ve istihdamdan uzaklaşan kadın çekingenleşip eve hapsolürken, erkek daha da muhafazakârlaşmaktadır. Şehirde istihdama ve sosyal hayata yeterince katılamayan kadın; sosyal izolasyona uğrayabilmekte ve ciddi psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir.

D. Eğitimle Alakalı Fiziki Altyapı, Üstyapı ve Mekânsal Donatı Eksiklikleri:

Derslik başına düşen öğrenci sayıları, bilgisayar başına düşen öğrenci sayıları, okul başına düşen laboratuvar sayısı, okul başına düşen kütüphane sayısı, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı gibi istatistiki veriler incelendiğinde özellikle Adana, her bir göstergede Türkiye ortalamalarının üstünde yer almaktadır. Mersin ise Adana'ya göre bu alanlarda daha iyi konumda, hatta birçok alanda Türkiye ortalamasından da daha iyi durumdadır¹⁸. Okulların oyun alanları, mekânsal donatıları da yeterli değildir. Göçle gelen nüfusun yoğun olduğu bazı bölgelerde bu sıkıntılarla daha fazla karşılaşmaktadır. Bu da öğrenci ve velilerde ciddi bir ayrımcılık algısı yaratmaktadır.

E. İşsizlik, İnsana Yaraşır İstihdam, Çalışan Yoksulluğu, Sigortasız İstihdam ve İş Güvenliği Sorunları¹⁹

F. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşadığı Sosyal ve Mekânsal Sorunları:

Mevsimlik tarım işçiliği, Çukurova Bölgesi'nde yıllardır var olan bir olgudur. Batıda Silifke'den başlayarak Akdeniz ve Tarsus, doğuda Ceyhan, güneyde Karataş'a kadar uzanan verimli tarım arazilerinde yılın belirli dönemlerinde tarımsal işlerde çalışmak üzere özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden TR62 Bölgesi'ne göçler yaşanmaktadır. Önceki dönemlerde bölgede daha çok pamuk hasadında çalışan mevsimlik tarım işçileri, son yıllarda ek olarak Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliği gibi alanlarda da yoğunluklu olarak çalışmaktadırlar. Mevsimlik tarım işçiliğinin; TR62 Bölgesi'nde en çok görüldüğü alan ise Yüreğir, Karataş ve Tuzla arasındaki tarlalardır. Eskiden gezici ve geçici bir iş olarak görülen mevsimlik tarım işçiliği, artık kalıcı hale gelmekte ve bu insanların

¹⁸ Eğitim ile ilgili detaylı istatistiki verilere Bölge Planı'nın "Nitelikli İnsan" kısmında erişilebilir.

¹⁹ Bölgenin işsizlik ve istihdam yapısıyla alakalı bilgiler Bölge Planının "Kaliteli İstihdam" kısmında verildiği ve sadece göç eden nüfusu değil herkesi kapsadığı için bu başlık altında detaylara inilmemiştir.

önemli bir kısmı kışların ılık geçmesi, tarım süresinin uzun olması gibi etkenlerden dolayı ya sürekli ya da çok uzun süreler bölgede yaşamaktadırlar. Mevsimlik tarım işçileri gerek çalışma koşullarının zorluğu, gerekse yaşam şartlarının kötülüğünden dolayı yıllarca toplumun en dezavantajlı kesimlerinin başında gelmişlerdir.

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla 2010 yılında T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi" yayınlanmıştır. Bu genelge uyarınca bir strateji ve eylem planı oluşturularak, mevsimlik tarım işçiliğinin en yoğun olduğu illerde valilikler aracılığıyla projeler (METİP) uygulanmaktadır. METİP projeleriyle işçilerin eğitim, sağlık, ulaşım, barınma, altyapı ve sosyal çevreyle ilgili çeşitli problemlerinin çözümü için gerekli olan finansmanın karşılanması hedeflenmektedir. Bu projeler kapsamında bölgemizde; mevsimlik tarım işçilerinin barınma, altyapı, eğitim, hijyen sorunlarının çözümüyle alakalı çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bölgede zemin tesviyesi kapsamında yollarda dolgu, stabilize ve mıcır kaplaması yapılmış; yerleşim yerlerine elektrik hatları çekilmiş, trafolar kurulmuş, su boruları döşenmiştir. Altyapı çalışmalarının yanında; mevsimlik tarım işçilerinin hijyenle alakalı sorun yaşamamaları için yerleşim alanlarına modern tuvalet, duş kabinleri ve çöp konteynırları konulmuş, fosseptik tankları yerleştirilmiştir. En temel ihtiyaçlar olan içme ve kullanma suyu tüm yerleşim yerlerine temin edilmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitim sorunlarına çözüm bulunması için prefabrik okullar ve prefabrik yemekhaneler oluşturulmuştur.

Son yıllarda METİP projeleriyle birlikte sorunların çözümü adına önemli mesafe kaydedilmesine rağmen; toplu yerleşim yerlerinin dışında kalan ve derme çatma çadırlarda yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin halen birçok problemleri bulunmaktadır. Bu problemler; barınma, beslenme, hijyen, çalışma koşulları, sağlık, ücret, iş güvenliği, sağlık ve sosyal güvence eksikliği, çocukların okula devamsızlığı gibi başlıklar altında gruplandırılabilir.

Adana ve Mersin'de mevsimlik tarım işçilerinin problem alanlarının başında barınma sorunları gelmektedir. Genel itibarıyla Naylon, Kamış, Bez ve Branda'dan yapılmış çadırlarda yaşayan bu insanlar yazın çok sıcaktan, kışınsoğuktan muzdarip olmaktadır. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi adlı STK'nın yayınlamış olduğu "Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 yaş grubu Çocuklar İçin Temel Araştırma" adlı anket çalışması temelli alan araştırmasının sonuçlarına göre; Adana ve Mersin illerinde barınma alanlarında ortalama kişi sayısı 8.07, ortalama oda sayısı 1,31'dir. Ankete katılan mevsimlik tarım işçileri en çok; toz, gürültü ve eksik atık su sistemlerinden şikâyet etmişlerdir. Bazı alanlarda ise temiz içme ve kullanma suyuna erişim problemi yaşandığı söylenmiştir. Katılımcıların %47'si haftada bir kez banyo yapabildiklerini belirtmişlerdir. (Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, 2012) Ayrıca mutfak, banyo ve tuvalet gibi mekânlar yaşam alanlarının çoğunda çadırların dışındadır. Barakaların birçoğunda ise elektrik, kanalizasyon ve çöp toplama imkânları mevcut değildir.

Barınma ihtiyaçlarının dışında mevsimlik tarım işçilerinin en önemli problemlerinden biri de sağlık sorunlarıdır. METİP projeleriyle toplulaştırılan ve modernleştirilen yerleşim alanlarının dışında kalan yerlerde yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin barınma ve çalışma ortamlarında hijyen problemleri yoğunluktadır. Altyapısı olmayan çadır ve barakalarda; atık suların çoğu zaman açığa bırakılması, sağlıksız içme ve kullanma suyu kullanımı, kanal ve akarsu kenarlarına yerleşme, buzdolabı gibi ekipmanların olmamasından dolayı korunmayan gıdalar, uzun süreler boyunca güneş altında çalışma, tarımsal pestisitlerden etkilenme gibi sebeplerden ötürü mevsimlik tarım işçileri

arasında birçok sağlık problemi yaşanmaktadır. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Muhsin Akbaba ve ekibinin yaptığı araştırmaya göre; Çukurova'ya gelen tarım işçilerinde en çok solunum yolu enfeksiyonları görülürken, onu hipertansiyon, ishal ve ilişkili bağırsak hastalıkları, deri hastalıkları ve idrar yolu hastalıkları takip etmektedir. (Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, 2003) Bunların dışında kas ve iskelet sistemi hastalıkları ve çadırların toprak zemin üzerinde olmasından ötürü böcek ve sürüngenlerin sokması da rastlanan vakalar arasındadır. Her ne kadar son yıllarda sıtma vakaları Türkiye genelinde yok olma seviyesine inse de, gerek coğrafi koşullardan gerekse iklim şartlarından ötürü her zaman sıtmayla alakalı Türkiye genelinde bir risk mevcuttur. Bu konuda sürekli tedbirli olmak gerekmektedir. Ayrıca özellikle çocuklar ve kadınlar için önemli olan düzenli aşılanma, üreme sağlığı bilinci, doğum öncesi ve sonrası doktor kontrolüne gitme, sağlık kuruluşunda doğum gibi konularda da mevsimlik tarım işçileri arasında eksiklikler mevcuttur.

Barınma ve Sağlık problemlerinin dışında; mevsimlik tarım işçileri için temel sorunlardan biri de çalışma koşullarıdır. Günde ortalama 12-13 saate yaklaşan sürelerde çalışan bu insanların çoğunun sosyal güvenlikleri de yoktur. 2012 yılı için Adana'da erkek mevsimlik işçilerin ortalama günlük ücretleri 40.37 TL iken, kadınlar için bu rakam 33.57 TL'dir. Mersin'deyse erkek mevsimlik işçilerin ortalama ücretleri 45.45 TL iken, kadınlarınki 33.86 TL'dir (TÜİK, *Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı; 2012*). Kadın, erkek ve çocuklar arasında ücret dengesizliği söz konusudur. Aynı işleri yapmalarına rağmen kadın ve çocuklar, erkeklerden daha az ücrete çalışmaktadırlar. Bu da mevsimlik aile işçiliğini, işveren için cazip hale getirmektedir. Ayrıca kadınlar gündelik tarlada çalışmalarının dışında ev işleri, yemek, çocuk ve yaşlı bakımı, temizlik, bulaşık gibi geleneğe dayalı iş bölümü neticesinde ev işleriyle de uğraşmaktadırlar. Bu da kadının günde yaklaşık 16 -17 saate yakın çalışmasına neden olmaktadır. (Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı, MİGA, 2012)

Mevsimlik tarım işçiliğinden en çok etkilenen grup olan çocukların mevsimlik tarım işçiliğinde çalıştırılması ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 182 sayılı "Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi" uyarınca; tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma eğitim hakkına ve büyüme/gelişme geriliğine neden olduğu için çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak belirlenmiştir. (*Uluslararası Çalışma Örgütü; 182 No'lu Sözleşme, 1999*)

Yine ILO tarafından; işle alakalı ölümler, ölümcül olmayan kazalar ve mesleki hastalıklar kapsamında çocuk işçiliğinde en tehlikeli üç sektörden birinin tarım sektörü olduğu ifade edilmiştir (*Uluslararası Çalışma Örgütü, Tarımda Çocuk İşçiliği*). Ayrıca 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesine göre; 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmaları yasaklanmıştır (*İş Kanunu Madde 71: Çalıştırma Yaşı ve Çocukları Çalıştırma Yasağı, 2003*).

Ancak bütün bu ulusal ve uluslararası mevzuata rağmen dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, ülkemizde ve bölgemizde de çocuk işçiliğinin sıklıkla görülmektedir. Çocukların en çok istihdam edildiği alan ise tarımdır. Yoksulluğun pençesinde çalışmak zorunda olan çocuklar; çocuk işçiliği yüzünden düşük eğitim sorunu, kötü sağlık, yetersiz beslenme, anti sosyal davranış, düşük gelir gibi sorunlarla karşı karşıya kalma riski taşırlar (UNICEF; *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi, 2006*). Çocuklarla alakalı mevsimlik tarım işçiliğindeki en temel sıkıntı eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimle ilgilidir. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin "Çukurova'da Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı" adlı anket temelli alan araştırmasına göre; Adana ve Mersin'de mevsimlik tarım işlerinde

alışan ocukların %97'sinin bir okula kaydı mevcuttur. Ancak; bunların arasında %21'i 8 ya da 9 yaşında okula kaydolmuş, yani okula geç başlamışlardır. Ayrıca; okula devam konusunda da bu çocuklar problem yaşamaktadırlar. 2010-2011 yılında 180 günlük eēitim gününde ankete katılan çocukların devamsızlık ortalaması 56,65'tir. (Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, 2012b) Okul yerine tarlada çalışma zorunluluēundan dolayı çocukların kişisel becerilerini sınırlanmakta, kaliteli eēitim almalarını engellenmektedir. Saēlık konusunda çocuklar için en temel problemler ise düzensiz aşılanma ve düzensiz beslenmedir. Hijyenik koşullarda yaşayamadıklarından ötürü bulaşıcı hastalıkları çok açık durumdadırlar. Ayrıca; yetersiz beslenmeden kaynaklı gelişim eksikliēi gibi sorunlara mevsimlik tarım iřiliēinden etkilenen çocuklarda sıklıkla rastlanmaktadır.

Tedbirler

Belirli başlıklar altında belirlenen sorunların üzülmesi ve bölgenin sosyal bütünleşmesinin güçlendirilmesi için uygulanması gereken çeşitli stratejiler ve çözüm yollar mevcuttur. Bu stratejilerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Tedbir 1. Bölgesel Bir G Araştırmaları ve Sosyal bütünleşme Merkezi Kurulması

Türkiye genelinde görülen temel sorunlardan bir tanesi sosyal alanlarda bölgesel ve mikro boyutta çalışmaların yetersiz oluşudur. Bu konulardan bir tanesi de g ve sosyal/mekânsal bütünleşmedir. Bugüne kadar yapılan güç temelli araştırmalar ve akademik çalışmalar ise yoēunluklu olan dış g üzerine olup, i gle alakalı yeterince kapsamlı araştırma bulunmaktadır. Özellikle 1950'lerden sonra sanayileşmenin, istihdamın ve kentlerin çekme kuvvetinin artmasıyla g ülkemiz için en önemli olgulardan biri haline gelmiştir. Yatay eksene oturmuş olan g olgusu eēitim, istihdam, ekonomik büyüme, kentleşme, kırsal kalkınma, sanayi, tarım, ekonomi, kadın, ocuk, katılım gibi birçok alanla keşişmekte ve hepsini derinden etkilemektedir. Etki alanı bu kadar geniş olan bir konuda öncelikli olarak yapılması gereken, o konuyu ve etkilediēi alanlarla ilişkisini derinlemesine irdelemektir. Bunun için Sosyoloji, Psikoloji, İşletme, Ekonomi, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, şehir-Bölge Planlama, Tıp vb. alanlardan konuya katkı sunabilecek akademisyen, araştırmacı ve uzmanların katılımıyla bölgesel bir g araştırmaları ve sosyal bütünleşme merkezi kurulması, bu ilişki aēlarının anlaşılması için çok önemlidir. Üniversitelerin nclēnde sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, kamu kurumları ve özel sektör temsilcilerinin deřteēi ve aktif katılımıyla kurulması gereken bu merkez g ve etkilediēi alanlarda mekânsal boyutta araştırma, veri, analiz çalışmaları yaparken, aynı zamanda bu alanlara dair sosyal politika nerileri de getirmelidir. Bu merkezin yerinin göç sonrası hızla büyüyen bir ilçede hatta mahallede olması çok önemlidir. Böylece sosyal gözlem daha rahat yapılabilir, etkileşim artar, problemler daha rahat kavranabilir. Analiz ve öneriler doērultusunda; bu merkezde önemi ve nceliēi belirlenen alanlarda eēitimler verilebilir, sosyal ve kültürel aktiviteler düzenlenebilir, sertifika odaklı kişisel gelişim ve istihdam kursları açılabilir, kent hayatına adaptasyona yönelik sosyolojik ve psikolojik destekler sunulabilir, kırılğan grupların güçlendirilmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılabilir vb.

Bütün bu çalışmalarda; akademisyenler ve uzmanlar nclēnde niversite ērencileri sosyal sorumluluk projeleri kapsamında çalışabilir ve staj görebilirler. Bu sayede ērencilerin deneyim kazanması saēlanabilir, toplumsal etkileşim artar, bilgi ve deneyim paylaşımı yaşanır, hızlı

kentleşmeden kaynaklı sorunlara ve bunların kökenlerine yönelik bilinirlik ve farkındalık artar. Ayrıca göç olgusu aynı anda birçok konuyu ve bölgeyi etkilediği için, TR62 Bölgesi özellikle bölgeye gelen ve giden göçün yoğun olduğu diğer Düzey 2 Bölgeleriyle göç konusunda böyle bir merkezin oluşumunda “Bölgelerarası İşbirliği” kurmalıdır.

Tedbir 2. Yoğun Göç Sonrası Hızla Kentleşen Alanların Fiziki Altyapı ve Üstyapı İhtiyaçlarının Giderilmesi

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi’nde altı çizildiği üzere TR62 Bölgesi; içme ve kullanma suyu şebekeleri, kanalizasyon şebekeleri, içme ve kullanma suyu artıma tesisleri ve atık su artıma tesisleri gibi fiziki altyapı değişenlerinde Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ancak mekânsal boyutta incelenirse, yoğun göç sonrası büyüyen Adana/Yüreğir ve Mersin/Akdeniz gibi merkez ilçelerinin eksik olan mahalle ve beldelerinde kanalizasyon, içme ve kullanma suyu şebekeleri tamamlanmalıdır. Mersin’in merkez batı ilçeleri Mezitli ve Yenışehir ilçelerine hizmet verecek Mezitli atık su arıtma tesisi bitirilmelidir. Fiziki altyapı ihtiyaçlarının yanında, kent merkezlerinde göç sonrası çok hızlı büyüyen ilçe ve mahallelerin üstyapı ihtiyaçlarına yönelik çalışmalara da yoğunluk verilmelidir. Asfalt, kaldırım, park, oyun sahaları, yeşil alan, okul, cami, karakol vb. gibi ihtiyaçlar karşılanmalıdır.

Tedbir 3. Kırdan Kente Göçe Neden Olan İtme Faktörlerinin Azaltılması İçin Kırsal Kalkınmanın Desteklenmesi ve Kırsal Altyapının Güçlendirilmesi

Hem Adana’nın, hem de Mersin’in kırsal alanlarındaki nüfus miktarı 2000’lerden sonra hızla düşmüştür. Kırsaldaki yaşam kalitesinin artırılması için kırsalın mevcut potansiyelinin kullanılarak ekonomik çeşitlenmenin ve iş imkânlarının artırılması önemli bir gerekliliktir. Kırsal kalkınmanın sağlanması durumunda şehirlerin yükünün hafifleyeceği öngörülebilir. TR62 Bölgesi’nin doğal kaynakları da düşünüldüğünde organik tarım, odun dışı orman ürünleri, ekoturizm ve su ürünleri yetiştiriciliği gibi alanlarda yapılacak yatırımlar, kırsaldaki potansiyelin harekete geçmesine ve iş imkânlarının artırılmasına yardımcı olacaktır.²⁰ Adana’da Feke, Saimbeyli, Tufanbeyli, Aladağ, Pozantı, Yumurtalık ve Karataş gibi kırsal özelliği yoğun olan ilçeler ile; Mersin’de metropol ilçelerin Toroslarda kalan kısımları ve Bozyazı, Aydıncık, Gülnar, Çamlıyayla ve Mut gibi ilçelerde kırsal kalkınmanın desteklenip, kırsal ekonominin çeşitlenmesi önemlidir.

İstihdamın dışında kırsal nüfusun kentsel nüfusa dâhil olmasının önemli bir nedeni de gençlerin eğitim faaliyetlerinden yararlanma talebidir. Eğitim ve istihdam imkânları şehirlerde yoğunlaştığı için kırsal alanlarda toplam nüfusla birlikte genç nüfusta azalmaktadır. TR62 Bölgesi’nin kırsal alanlarında okul ihtiyacı, özellikle lise ihtiyacı mevcuttur. Taşımalı eğitim sisteminin ortaöğretime kadar olması da gençlerin eğitim nedeniyle kırsaldan kente göç etmelerini ciddi oranda etkilemektedir.

Ayrıca kırsal nüfusun ilerleyen süreçte daha da azalmaması, hatta kırsal alanların cazibesinin artırılması için özellikle emeklilere yönelik küçük ve basit işlere yönelik projeler geliştirilmelidir. Bu

²⁰ Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesiyle alakalı olarak Bölge içi Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması amacının 1.hedefinde detaylı analiz yapılmıştır.

sayede tersine göç tetiklenebilir. Ayrıca; yaşlıların yoğunlukla ihtiyaç duyduğu sağlık altyapısının kırsal özelliği yoğun olan ilçelerde geliştirilmesi gerekmektedir.

Tedbir 4. Göçten Olumsuz Etkilenen Kadının İstihdama, Kadın ve Çocukların ise Sosyal Hayata Katılımının Arttırılması

Göç etmenin temel nedenlerine bakıldığında en önemlisi istihdamdır. Göç sonrası sosyal ve psikoloji olarak en çok etkilen grup ise kadınlardır. Bu öncelikleri göz önünde bulundurarak kadınların mevcuttaki eğitim seviyelerine ve becerilerine uygun sertifika temelli kurslar açılıp, kadının ekonomik hayata katılımı sağlanmalıdır. Kadın istihdamına yönelik programlar uygulanırken yapılan projeler sonrasında kadın ekonomik hayata eklenebilmeli, istihdamda sürdürülebilirliği sağlanabilmelidir. Kadınlarla ilgili alanda yapılan sosyolojik çalışmalara bakıldığında, özellikle kırsaldan şehre göç eden kadınların eğer örf, adet ve becerilerine uygun bir iş varsa istihdama katılmaktan çekinmedikleri görülmektedir. Bu doğrultuda, kadınların istihdama katılmalarının önündeki psikolojik engellerin azaltılması için kadınların geleneksel yapıları da göz önünde bulundurularak kadın istihdamına yönelik politika ve programları uygulanmalıdır.

Kadının istihdama ve sosyal hayata katılımının arttırılabilmesi için semt veya mahalle bazlı toplum merkezlerinin kurulması yararlı olacaktır. Bu merkezler bünyelerinde meslek edindirme, hobi ve kişisel gelişim kursları verebilirler. Aynı zamanda; kadınların birçoğunun anne olduğu ve çocuklarıyla ilgilenmek zorunda oldukları da düşünülerek, bu merkezlerde çocuklar için etüt merkezleri ve anaokulları kurulabilir. Kadın ve aile sağlığı çok önemli olduğu için bu merkezler bünyesinde sağlık ocağı formuna benzer yapılar oluşturulabilir. Çeşitli konularda sergi, sosyal etkinlik ve seminerler verilerek, bu merkezlerde kadının sosyal ve kişisel gelişimi arttırılabilir. Göç sonrası kadının şehir hayatına yabancılaşması engellenip, toplumsal hayatta kendine yer bulması sağlanabilir.²¹

Sosyal ve fiziksel imkânların eksik olduğu mahallelerde çocukların yararlanabilmesi için çocuklara yönelik, spor ve sanatsal faaliyetlere yönlendirici fiziksel mekânlar, etkinlikler ve eğitimler bulundukları mahallelerde sağlanmalıdır. Boş zamanlarını bu şekilde değerlendirebilecek çocukların kişisel becerileri, hayal dünyaları ve vizyonları bu yolla genişletilebilir; kötü alışkanlıklara yönelmeleri ve dışlanmışlık hissetmeleri engellenebilir.

Tedbir 5. Göçle Gelen Nüfusa Yönelik İstihdamın Niceliğinin ve Niteliğinin Arttırılması

Sosyal ve mekânsal bütünleşme problemlerinin önemli bir kısmının yoksulluk kaynaklı olduğu düşünüldüğünde, bölgede istihdamın niceliğinin ve niteliğinin arttırılması bu problemlerin çözümü için çok önemlidir. Bölgenin istihdam alanlarının ihtiyacı planlanarak buna uygun insan kaynağı yetiştirilmesine yönelik projeler, programlar, eğitimler ve kurslar düzenlenmelidir. Aynı zamanda insan kaynağının bilgi ve becerileri iyi analiz edilip, bu analizler çerçevesinde yeni istihdam alanlarının da oluşturulması teşvik edilmelidir. Göçle gelen nüfusun istihdamla alakalı ciddi bir sıkıntısı da kayıt

²¹ Bu toplum merkezlerine benzer yapılara örnek olarak İstanbul/Beyoğlu Belediyesi'ndeki Semt Konakları verilebilir.

dışı, sigortasız ve düzensiz istihdamdır. Bu sorunların çözümüne yönelik adımlar atılmalıdır. Ayrıca çalışma ortamlarının iyileştirilmesi ve iş güvenliğinin sağlanması da bölge için önemli bir konudur.

Tedbir 6. Yoğun Göç Sonrası Hızla Kentleşen Alanların Eğitim Altyapısının Güçlendirilmesi

Okulların derslik sayıları arttırılmalı, teknolojik altyapıları geliştirilmeli, sosyal alanları ve oyun bahçeleri oluşturulmalıdır. Yoğun göç sonrası oluşan mahallelerde öğrencilere yönelik rehberlik hizmetleri yoğunlaştırılmalıdır. Bu bölgelerde öğretmen başına düşen öğrenci miktarlarının azaltılmasına çalışılmalıdır. Bu bölgelerdeki çocukların özellikle okul öncesi eğitime erişimlerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Tedbir 7. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal ve Mekânsal Bütünleşmesinin Sağlanması

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın "Alt İşverenlik, Geçici İş İlişkisi ve Uzaktan Çalışma" adlı raporuna göre Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçiliğinde kayıt dışı çalışan insan sayısı 400 bin civarındadır. (ÇSGB, 2012) Bu sayıya az da olsa kayıtlı çalışan ve çocuk işgücü sayısı da eklendiğinde, mevsimlik tarım işlerinde çalışan kişi sayısının daha da artacağı öngörülebilir. Mevsimlik tarım işçilerinin kayıt dışılığından dolayı net rakamların bilinmemesine ve bu alanda yeterince veri olmamasına rağmen; Türkiye'de bu konunun etki alanının geniş olduğu açıktır. Birçok akademik temelli çalışmaya göre mevsimlik tarım işçilerinin yoğunlukla geldikleri şehirler, Şanlıurfa başta olmak üzere (özellikle Merkez, Suruç, Viranşehir, Siverek ilçeleri), Adıyaman ve Gaziantep'tir. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin örneklem üzerinden yaptığı alan bazlı "Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar İçin Temel Araştırması" adlı çalışmada ankete katılan çocukların sürekli yaşadıkları illere bakıldığında %77'si Şanlıurfa, %11'i Adıyaman ve %5'i de Gaziantep'ten mevsimlik tarım işçiliği için göç etmiştir.

Harita 4.3.5: Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Yoğun Olduğu İller ve Şanlıurfa, Adıyaman İllerinden Bu Yörelere Verilen Göç Yönleri

Kaynak: UNFPA&Harran Üniversitesi, Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması, 2012

Yine Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve Harran Üniversitesi ortaklığıyla yapılan “Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2012” çalışması da Şanlıurfa ve Adıyaman’ın yoğunluklu mevsimlik işçi göçü veren iller olduğunu saptamış ve örneklem grubu olarak bu illeri seçmiştir. Bu çalışma kapsamında yukarıda görülen haritaya göre; mevsimlik tarım işçiliğinin yoğun olarak yapıldığı ve Şanlıurfa ve Adıyaman illerinin mevsimlik gezici tarım işçisi verdiği illerin başında Adana da bulunmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin birden çok bölgeyi farklı yönleriyle etkilediği göz önünde bulundurulursa, üretilmesi gereken politika, program ve stratejilerde bu konuya taraf olan kalkınma ajansları arasında öncelikle “Bölgelerarası İşbirliği” kurulması önemlidir. Özellikle TR62 Bölgesi’nde faaliyet gösteren Çukurova Kalkınma Ajansı; Adıyaman’ı kapsayan İpekyolu Kalkınma Ajansı ve Şanlıurfa’yı kapsayan Karacadağ Kalkınma Ajansı arasında bölgelerarası işbirliği geliştirilmelidir. Bu sayede; ortak bir vizyon ve bakış açısı oluşturularak daha kapsamlı strateji önerilerinde bulunulabilecektir. Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını anlamada karşılaşılan en büyük problemlerden biri de konu hakkında mevcuttaki verilerin azlığı ve yetersizliğidir. Tedbir 1 ‘de göçle gelen nüfusun sosyal ve mekânsal bütünleşmesinin arttırılmasına yönelik önerilen “Bölgesel Göç Araştırmaları ve Sosyal Bütünleşme Merkezi” kapsamında; mevsimlik tarım işçileriyle alakalı araştırma, analiz, anket ve veri toplama çalışmaları yapılmalıdır. Ulusal anlamda da; TÜİK ve ilgili kuruluşlar ortaklığıyla bu konuda daha kapsamlı analiz ve veri çalışmaları yapılmalıdır. Mevsimlik tarım işçileriyle alakalı temel problemlerden biri de konu hakkında toplumun yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının görünür kılınması için bu konuda toplumsal duyarlılığın arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Yerel ve ulusal, yazılı ve sözlü medyada mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarına yönelik programlar yapılmalıdır. Ayrıca çeşitli sivil toplum örgütleri ve özel sektör temsilcilerinin koordinasyonunda sosyal sorumluluk projeleri oluşturulmalı, farkındalık yaratmak için sivil toplum ve kamu ortaklığıyla mevsimlik tarım işçilerine yönelik kampanyalar düzenlenmelidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunları 4 ana başlık altında toplanabilir. Sağlık, barınma, mevsimlik tarım işçisi çocuklar ve onların eğitim problemleri, çalışma koşulları ve ücretler; temel sorun alanlarıdır. Bu sorunların çözümü için temel bazı tedbirler alınmalı; program, politika ve stratejiler uygulanmalıdır.

Sağlıkla alakalı olarak mevsimlik tarım işçilerinin yaşam alanlarında hijyenin sağlanması en önemli önceliktir. METİP projeleri kapsamında son yıllarda yerleşim alanlarına tuvalet, duş kabini, çamaşır ve bulaşık yıkama konteynırı, çöp konteynırı ve fosseptik tankları alınmıştır. Bu çalışmaların devam etmesi ve yaygınlaştırılması önemlidir. Hastalıkların önlenmesi için mevsimlik tarım işçilerinin bulunduğu bütün alanlarda temiz içme ve kullanma suyuna erişim sağlanmalıdır. Toplulaştırılmış yerleşim alanları haricindeki alanlarda yaşayan mevsimlik tarım işçileri içinde tuvalet ve banyo imkânları sağlanmalıdır. Hali hazırda naylon, kâğıt, bez ve branda çadırlarda yaşayanlar için, çadırların toprakla bağlantısını kesecek önlemler alınmalıdır. Birçok hastalığa neden olan sivrisinek, haşere, böcek ve sürüngenlere karşı ilaçlamalar yapılmalı, su birikintileri kurutulmalıdır. Çamurun engellenmesi için yollardaki taş, mıcır, stabilize ve dolgu çalışmaları artarak devam ettirilmelidir.

Yaşam alanlarında hijyenin arttırılmasının yanında; mevsimlik tarım işçilerinin sağlık kurumlarına erişimleri ve düzenli sağlık kontrollerinin yapılması diğer bir öncelik alanıdır. Bu kapsamda; toplu yerleşim alanlarında sağlık birimleri oluşturularak mevsimlik tarım işçilerinin ilk kontrolleri yapılmalıdır. Bu birimlerde sosyal hizmet uzmanı ve psikologlar da görev almalı, mevsimlik tarım işçilerinin beden sağlıklarının yanında ruh sağlıkları da korunmalıdır. Hastalık süreçleri kayıt altına alınan işçilerin, geldikleri bölgelerdeki aile hekimleriyle de hastalık bilgileri paylaşarak takiplerinin devamlılığı sağlanmalıdır. Bu sağlık birimleri sayesinde işçilerin karşılaştığı sağlık problemlerine yerinde ve daha hızlı bir şekilde müdahalede de bulunulabilir. Toplulaştırılmış yerleşim alanlarının dışında yaşayan mevsimlik tarım işçileri için ise gezici sağlık ekipleriyle (erken tanı, aşı, üreme sağlığı, gebe izleme vb. konularda) sağlık hizmetlerinin sunumu yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca, düzenli aşı yapılmayan çocukların aşıları tamamlanmalı, gebe kadınların doğum öncesi ve sonrası kontrolü ve izlenmesi sağlanmalıdır. Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar belirlenerek, uygun sağlık hizmetleri sunulmalıdır.

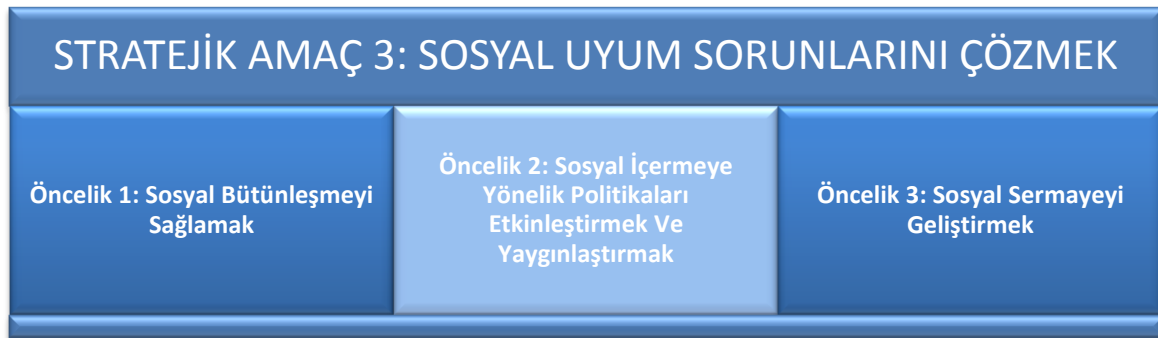
Sağlıkla ilgili bir diğer öncelik alanı ise mevsimlik tarım işçilerinin sağlık bilinçlerinin arttırılmasına yönelik faaliyetlerinin düzenlenmesidir. Bu kapsamda; mevsimlik tarım işçilerine iş kazalarından ve tarım ilaçlarının olumsuz etkilerinden korunmaları için bilinçlendirme eğitimleri verilmelidir. Ayrıca; iş kazalarında acil müdahale yapılabilmesi için ilkyardım eğitimleri verilmeli, tarla sahiplerinin ilkyardım ekipmanı bulundurmaları teşvik edilmelidir. Kadın ve çocuk sağlığına yönelik bilinçlendirme eğitimleri yapılmalı; bulaşıcı hastalıklar, düzenli aşının önemi, beslenme yetersizliği, hijyen, gıda güvenliği ve çocuk bakımı gibi konular mevsimlik tarım işçilerine anlatılmalıdır. Sağlık kurumlarının kontrolü altında özellikle kadınlara aile planlaması hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Barınmayla alakalı olarak yaşam ortamlarının modernizasyonunun sağlanması mevsimlik tarım işçileri için en önemli önceliktir. 2010 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi" genelgesi ve stratejik eylem planıyla birlikte valiliklerce uygulanmaya başlanan METİP projeleri sayesinde bu konuda ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. Toplulaştırılmış çadır alanları oluşturulmuş; bu alanlarda altyapı eksiklikleri giderilerek daha sağlıklı bir yaşam ortamı sunulmuştur. Eğitim ve sosyal ihtiyaçlar için de çeşitli donatılar sağlanmıştır. Ancak; bölgede halen bu toplulaştırılmış çadır alanlarının dışında naylon, kâğıt, saz, bez ve brandadan yapılmış çadırlarda, dağınık şekilde yaşayan mevsimlik tarım işçileri mevcuttur. Barınma şartlarının modernize edilebilmesi ve hizmet standartlarının yükseltilebilmesi için toplulaştırılmış çadır yerleşimleri arttırılmalıdır. Böylece, bölgede mevsimlik tarım işçilerinin dağınık yaşamaları asgari düzeye indirilip, kendilerine daha modern hizmet götürülebilecektir. Şuan toplulaştırılmış yerleşim alanı dışındaki bölgelerde atık su sistemlerinin olmaması, temiz içme ve kullanma suyuna erişimin yetersizliği ve bazı bölgelerde elektrik eksikliği önemli sorunlardır. Bunların da giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca sulama kanalları çevresinde öbeklenmiş, bu dağınık yerleşimlerin güvenlik problemleri de mevcuttur. Tel ve çitle çevrilme bu bölgeler içinde gerçekleştirilmelidir. METİP kapsamında toplulaştırılmış yerleşim alanlarında sağlanan tuvalet, banyo, çamaşır ve bulaşık yıkma yerleri, oyun alanları, sosyal donatı ve derslikler arttırılmalı, hali hazırda dağınık alanlarda yaşayan insanların da bu gibi imkânlarla kavuşmaları sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçiliğinden en çok etkilenen kesim çocuklardır. Ulusal ve uluslararası mevzuata göre 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak aileler çocuk işçiliğini yoksullukla mücadelede bir strateji olarak gördükleri için; çocukların mevsimlik işçi olarak çalışması halen devam etmektedir. Uygulanacak program, proje ve stratejilerde ailelerin yoksulluk durumları da göz önünde bulundurularak, çocuklarını çalıştırmadan da yoksullukla mücadele edebilecekleri sosyal politikalar geliştirilmelidir. Mevsimlik tarım işçisi çocukların tamamına yakınının okula kaydı bulunmaktadır. Ancak bunların arasında önemli bir kısmının okula geç kaydolma ve devamsızlık sorunları mevcuttur. Bu da gizli okul dışında kalma sorununu ortaya çıkaran, eğitimin kalitesini düşüren, çocuğun okula adaptasyonunu ve başarısını etkileyen bir durumdur. Milli Eğitim Bakanlığı 20 Nisan 2011 tarihinde 5410 sayılı “Mevsimlik Gezici Tarım işçisi Çocuklarının Eğitimleri” konulu bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgeye göre çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri için taşınabilir veya seyyar eğitim olanakları artırılmalı, çadır/gezici/geçici okul gibi uygulamalar yaygınlaştırılmalı, okul çağından çıkmış olanlar için açık ilköğretim imkânı sağlanmalı ve Yetiştirici Sınıf Öğretim Programları (YSÖP) uygulanmalıdır. Bu genelgede bahsedilen uygulamalar yaygınlaştırılmalı, etki analizleri yapıp, mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitim durumları, eğitime devamları ve okul başarıları sürekli izlenmelidir. METİP kapsamında toplulaştırılmış yerleşim alanlarındaki prefabrik okul sayıları artırılmalıdır. Özel eğitim ihtiyacı bulunan çocuklar tespit edilerek eğitim ihtiyaçları karşılanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının ve ücretlerinin iyileştirilmesi için ise öncelikli olarak işçilerin sosyal güvenlik kapsamına alınmaları gerekmektedir. Bu konuda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması aciliyet teşkil etmektedir. Sosyal güvenlik sorunlarının dışında, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarını ağırlaştıran bir diğer etken uzun çalışma süreleridir. Mevsimlik tarım işçileri günde ortalama 12-13 saat tarlada açık alanda ve güneşin altında çalışmaktadırlar. Çukurova özelinde düşünülecek olursa yaz döneminde 40 derecenin üzerinde bu kadar uzun saatler çalışmak insan sağlığı için çok tehlikelidir. Bunun dışında özellikle kadın işçilerin tarla dışında, ev işleri, yemek, çocuk bakımı gibi işlerle de meşgul oldukları düşünüldüğünde günlük çalışma süreleri 16-17 saati bulmaktadır. Uzun çalışma sürelerinin sınırlandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Uzun çalışma sürelerinin yanında ücretle alakalı da dengesizlikler bulunmaktadır. Kadınlara ödenen gündelik ücretler erkeklere göre çok daha azdır. Tarlada aynı işi yapan kadınla erkeğe farklı ücretler ödenmesi toplumsal cinsiyet eşitliği prensibine aykırıdır. Bu konuda düzenlemeler yapılmalı, eşit ücret verilemiyorsa dahi aradaki ücret farklılıkları minimum seviyeye indirilmelidir.

4.3.2. Öncelik 2: Sosyal İçermeye Yönelik Politikaları Etkinleştirmek Ve Yaygınlaştırmak

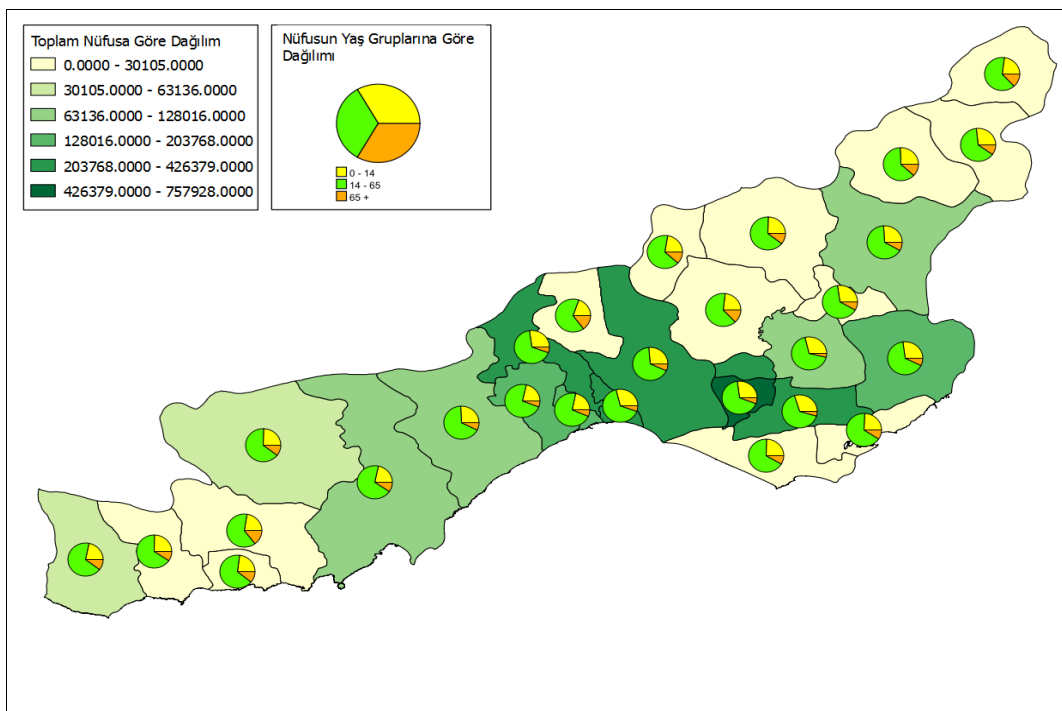

Durum Analizi

Özel İlgi Grupları

Toplumsal hayata tam ve eşit olarak katılımında engeller bulunan ve bu sebeple kendi kendine yeter olamayan sosyal gruplar özel ilgi grupları olarak adlandırılabilir. Özel ilgi grupları arasında kadınlar, gençler, engelliler, çocuklar, yaşlılar ve mevsimlik tarım işçileri önemli bir yer tutmaktadır. Özel ilgi grupların ihtiyaçlarının toplumun genel ihtiyaçlarına göre farklılaşması nedeniyle bu ihtiyaçlara özel politikalar gerekmektedir.

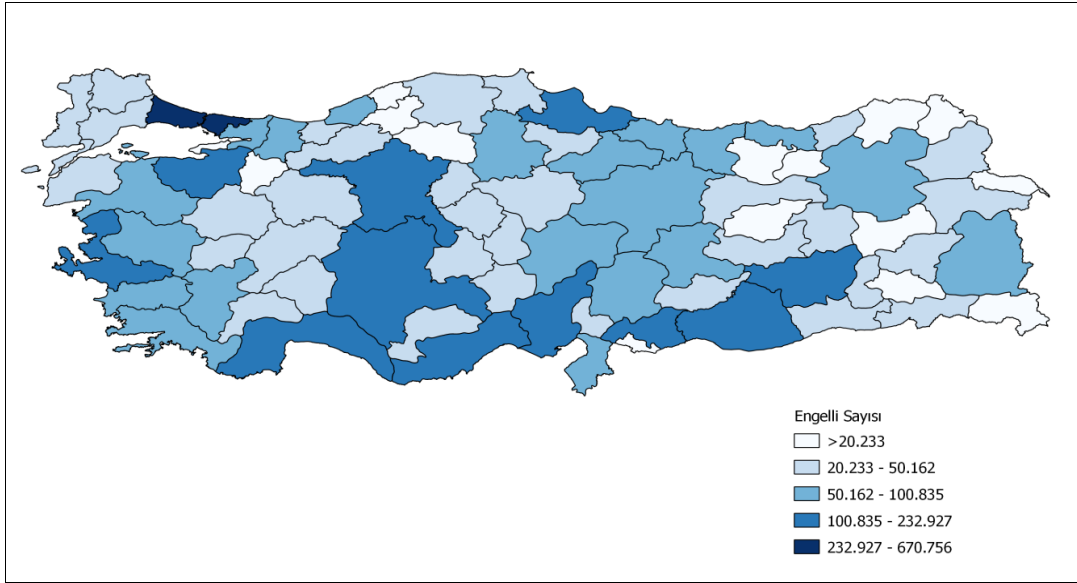
Harita 4.3.6: TR62 Bölgesi'nde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK ADNKS 2012

TR62 Bölgesi'nde nüfusun dağılımına bakıldığında kent merkezlerinin nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu buna karşılık bölgenin kuzey kesimi ile batı kesiminin nüfus yoğunluğunun az olduğu dikkat çekmektedir. Yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise Büyükşehir sınırları içerisindeki

Harita 4.3.8: En Az Bir Engeli Bulunan Kişi Sayısı

Kaynak: TÜİK 2011, Nüfus ve Konut Araştırması

Ülkemizde engelli bireylere yönelik yapılmış en kapsamlı araştırma TÜİK tarafından 2002 tarihli Türkiye Özürlüler Araştırması'dır. Araştırmanın üzerinden uzun bir süre geçmesi nedeniyle sonuçların güncelliğini yitirdiği söylenebilir. TÜİK tarafından gerçekleştirilen 2011 Nüfus ve Konut Araştırması kapsamında engelli bireylere ilişkin il düzeyinde veri bulunmaktadır.

2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre engelli birey sayısı en fazla olan ilk beş il İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana'dır. Türkiye'nin nüfusu en yüksek olan ilk 5 ili aynı zamanda en fazla engelli bireyi barındıran ilk 5 il konumundadır. Adana ilinde 134.157 engelli birey bulunurken Mersin ilinde ise 111.414 engelli birey bulunmaktadır. Engelli sayısı bakımından Adana 5. Mersin ise 10. Sıradadır. Türkiye'deki engellilerin %5,03'ü TR62 Bölgesi'nde yer almaktadır.

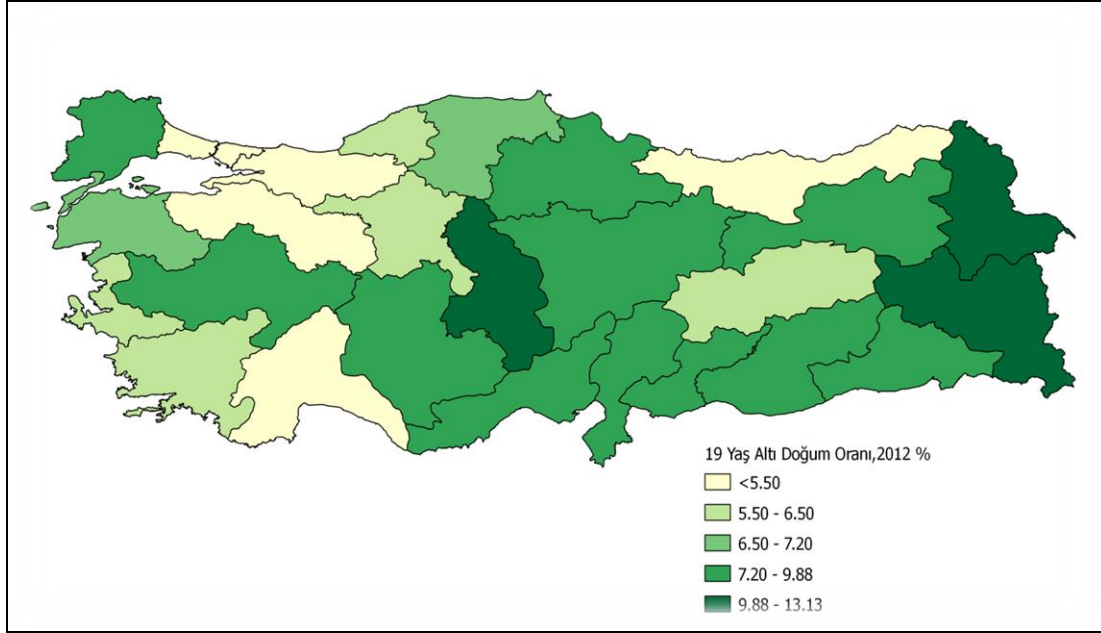
Engelli sayısını bölgedeki illerin nüfusuna oranladığımızda ise Adana nüfusunun %6,36'sı engelli iken Mersin nüfusunun %6,68'i engellidir. Türkiye'de toplam nüfusun engelli nüfusa oranı en yüksek olan ile %13,05 ile Giresun iken en az olan ile %3,99 ile Muş'tur.

Tablo 4.3.1: ÖZVERİ Sistemine Kayıtlı Olan Engellilerin Engel Grubuna Göre Sayısı

Engel Grubu	Adana	Adana %	Mersin	Mersin %
Süreç Hastalıkları	23.745	51,53	26.806	69,62
Dil ve Konuşma	265	0,58	261	0,68
Zihinsel	13.649	29,62	9.494	24,66
İşitme	2.811	6,10	2.428	6,31
Ortopedik	6.929	15,04	4.178	10,85
Ruhsal ve Duygusal	2.930	6,36	2.260	5,87
Görme	4.011	8,70	2.780	7,22
TOPLAM	46.081	100,00	38.501	100,00

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 13.06.2013

Harita 4.3.10: Düzey 2 Bölgelerinde Anne Yaşının 19'dan Küçük Olduğu Doğumların Tüm Doğumlarda İçindeki Oranı

Kaynak: TÜİK 2012 Bölgesel İstatistikler

Tablo 4.3.2: TR62 Bölgesi'nde Anne Yaşının 19'dan Küçük Olduğu Doğumların Tüm Doğumlar İçerisindeki Oranı, 2012

BÖLGE ADI	Toplam	15'den az	15-17	18-19	19 altı	19 altı %
Türkiye	1.279.864	377	21.992	69.122	91.491	7,15
Adana, Mersin	65.728	32	1.179	3.537	4.748	7,22
Adana	37.871	26	743	2.118	2.887	7,62
Mersin	27.857	6	436	1.419	1.861	6,68

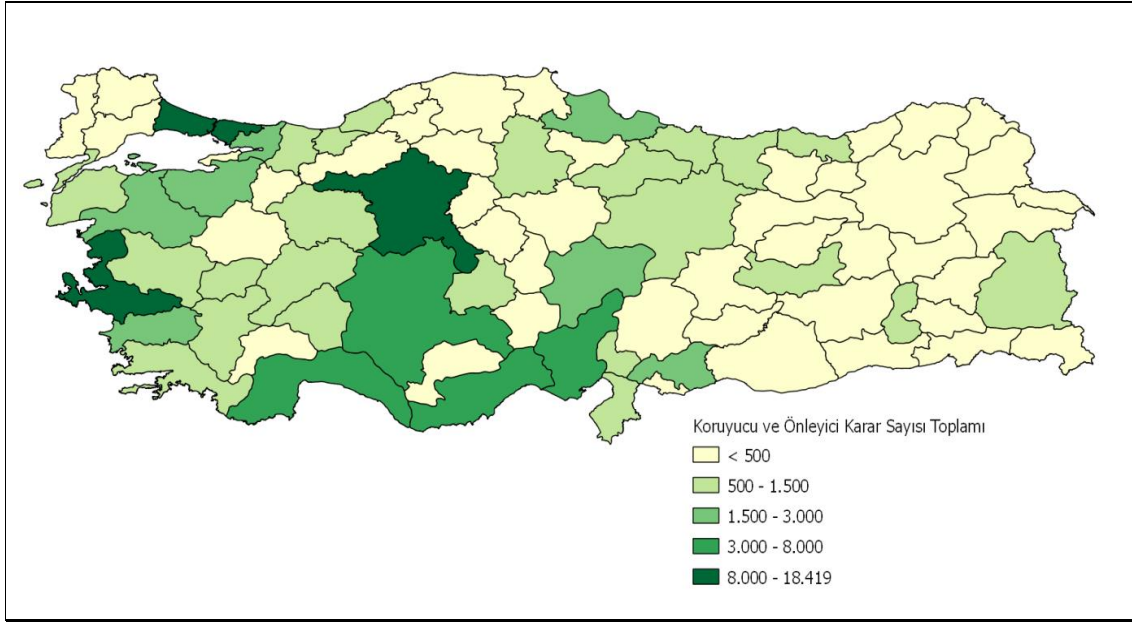
Kaynak: TÜİK 2012 Bölgesel İstatistikler

Türkiye'de kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı 23,5 olup TR62 Bölgesi'nde 23,9'dur. Evlenme yaşının göreceli iyi konumuna rağmen bölgede kadınlarda erken evlenme ve çocuk gelinler önemli bir sorun alanı olarak gözükmektedir.

Anne yaşının 19'dan küçük olduğu doğumların tüm doğumlar içerisindeki oranı TR62 Bölgesi'nde %7,22'dir. Bu oran Türkiye'de ise %7,15 olup TR62 Bölgesi Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. TR62 Bölgesi'ndeki iller açısından aynı orana bakıldığında Adana ili %7,62 ile Türkiye ortalamasının üzerindeyken Mersin ise %6,68 ile Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Çocuk gelinler hakkında kapsamlı bir istatistiki bilgi olmamasına rağmen anne yaşının 15'den küçük olduğu doğumların tüm doğumlar içerisindeki oranı konu hakkında bilgi vericidir. Türkiye'de anne yaşının 15'den küçük olduğu doğumların tüm doğumlar içerisindeki oranı on binde 3 iken bu oran TR62 Bölgesi'nde on binde 5'tir. İl düzeyinde incelendiğinde Adana on binde 7 ile Türkiye ortalamasının üzerinde iken Mersin on binde 2 ile Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Harita 4.3.11: 31 Mayıs 2013 İtibariyle İllere Göre Verilen Koruyucu ve Önleyici Tedbir Karar Sayıları

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan 11.06.2013 tarihinde temin edilen verilerle üretilmiştir.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 28239 sayılı ve 20 Mart 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra toplumsal düzeyde kadına karşı şiddete ilişkin önemli düzeyde farkındalık oluşmuştur. Kanun kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik mülki amir ve hâkim tarafından verilebilecek şiddet mağdurunu koruyabilecek hükümlerin yanında hâkim tarafından şiddet uygulayana verilebilecek önleyici tedbirleri içermektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan alınan verilere göre 6284 sayılı Kanun kapsamında Türkiye'de toplam 13.030 koruyucu tedbir kararı alınırken 90.949 adet önleyici tedbir kararı alınmıştır.

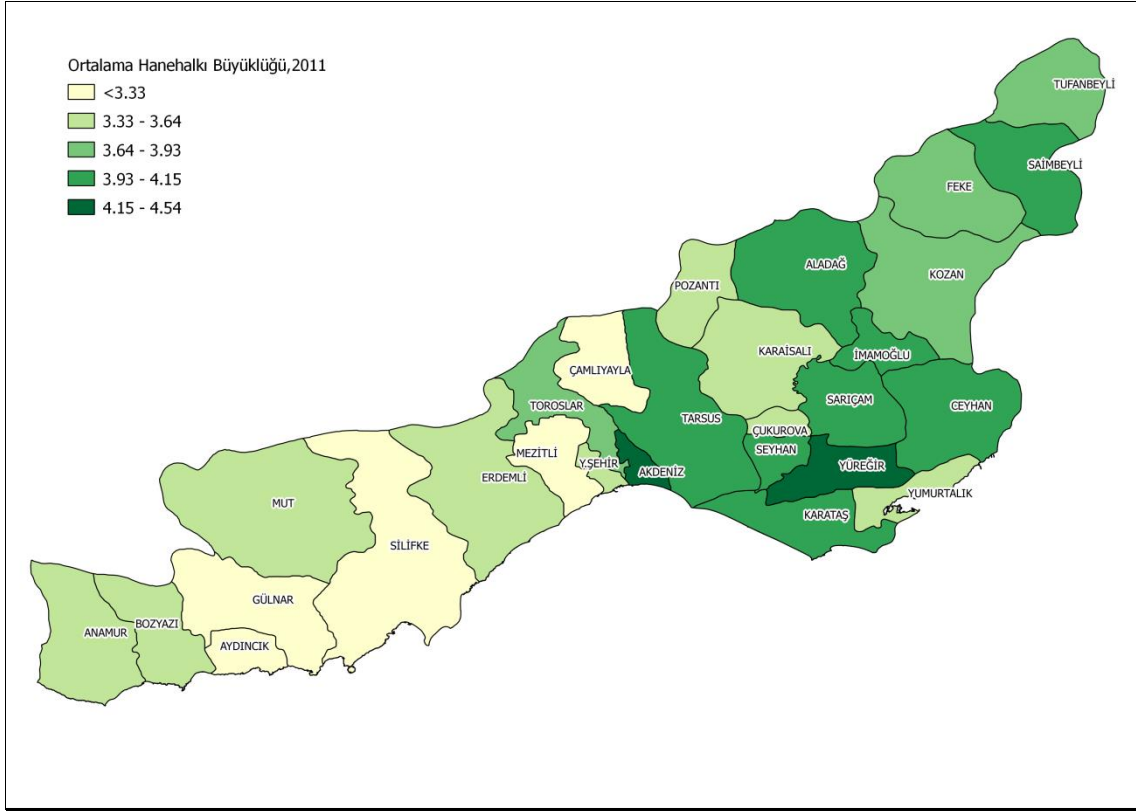
Koruyucu tedbir kararı bakımından Adana ili 3.073 adet karar ile 81 il içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'deki koruyucu tedbir kararlarının %23,58'i Adana ilinde alınmış gözükmemektedir. Önleyici tedbir kararı bakımından bakıldığında ise Adana 414 önleyici tedbir kararı ile %0,46'lık oranla 37. sırada yer almaktadır.

Mersin ilinde ise yalnızca 5 adet koruyucu tedbir kararı alınmış olup toplam kararlar içerisinde %0,04'lük bir orana sahiptir. Buna karşılık Mersin ilinde ise 3.636 adet önleyici tedbir kararı alınmış olup toplam önleyici karar sayısı içerisindeki %4'lük oranı ile 6. sıraya yükselmektedir.

Şüphesiz bu verilerden kadına karşı şiddetin en yoğun yaşandığı bölgenin TR62 Bölgesi olduğu çıkarımını yapmak mümkün değildir. Zira koruyucu ve önleyici tedbir kararları adli ve idari makamlara ulaşmış olayları kapsamakta olup ülkemizde adli ve idari makamlara ulaşmayan şiddet olayları olduğu bir gerçektir. Ancak bölgedeki koruyucu ve önleyici karar sayılarının toplam içerisindeki yüksekliği göz önüne alındığında bölgede kadına karşı şiddetin önemli bir sorun olarak mevcudiyetini koruduğu ve aynı zamanda kadınların konu hakkındaki farkındalık ve bilinç düzeyinin diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Bölge içi ve bölge dışı göç hareketlerinin kentlerde yoğunlaştırdığı nüfus iş sahibi olma ve yaşam koşullarını iyileştirme olanaklarına erişimde sıkıntılar yaşamakta, bu durum bireylerin gelir eksikliğinin yanı sıra kamu hizmetlerinden yararlanamamalarına sebep olmaktadır.

Harita 4.3.13: TR62 Bölgesi'nde İlçelere Göre Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

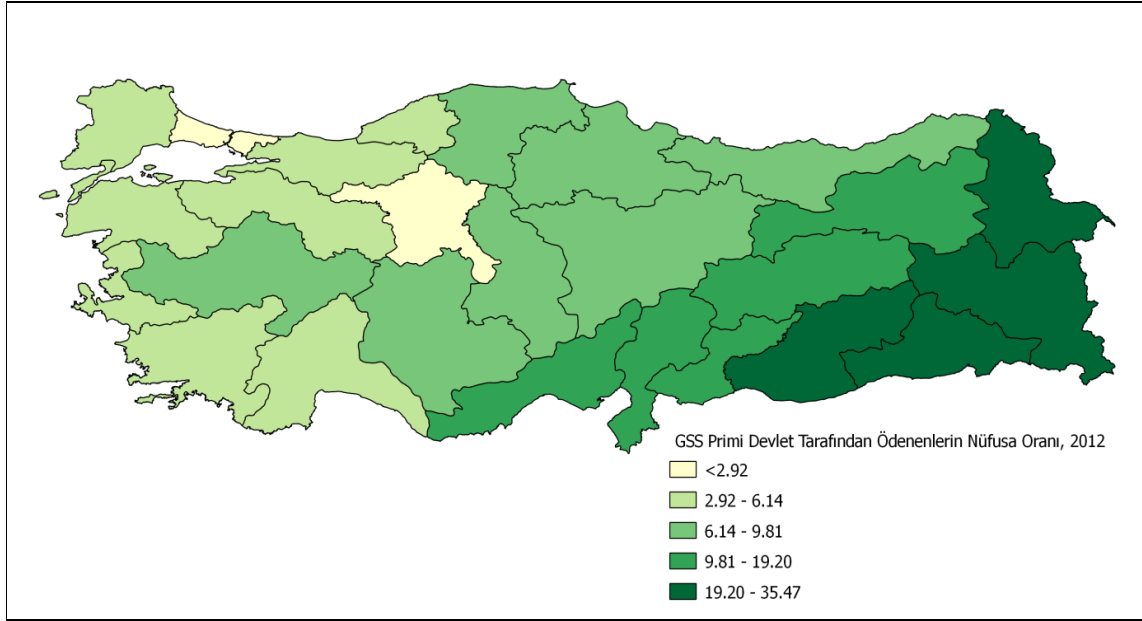
Kaynak: TÜİK 2011

2011 yılı TÜİK verilerine göre TR62 Bölgesi'nde ortalama hane büyüklüğüne bakıldığında Adana 4,06 ile Türkiye ortalaması olan 3,8'in üzerindeyken Mersin ise 3,67 ile Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Adana ilinde ortalama hane halkı büyüklüğü en yüksek Yüreğir'de 4,54 seviyesindeyken Pozantı ilçesinde ise ortalama hane halkı büyüklüğü 3,24 ile en düşük düzeyde yer almaktadır. Yüreğir ilçesinin ortalama hane halkının büyüklüğünün yüksek olması, merkez ilçe konumundaki Yüreğir ilçesinin yoğun göçe maruz kalması şeklinde yorumlanabilir.

Mersin'de ise ortalama hane halkı büyüklüğü en yüksek 4,35 ile Akdeniz ilçesindedir. En düşük ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3,05 ile Çamlıyayla ilçesindedir. Tıpkı Yüreğir ilçesi gibi Mersin'de de Akdeniz ilçesi yoğun göçe maruz kalan ilçelerin başında yer almaktadır. Bu durum ilçenin ortalama hane halkı büyüklüğünü yükseltmektedir.

Harita 4.3.14: 01.01.2012–31.12.2012 Arasında Gelir Testi Sonucu GSS Primi Hazine Tarafından Ödenen Kişilerin Düzey 2 Bölgelerine Göre Dağılımı

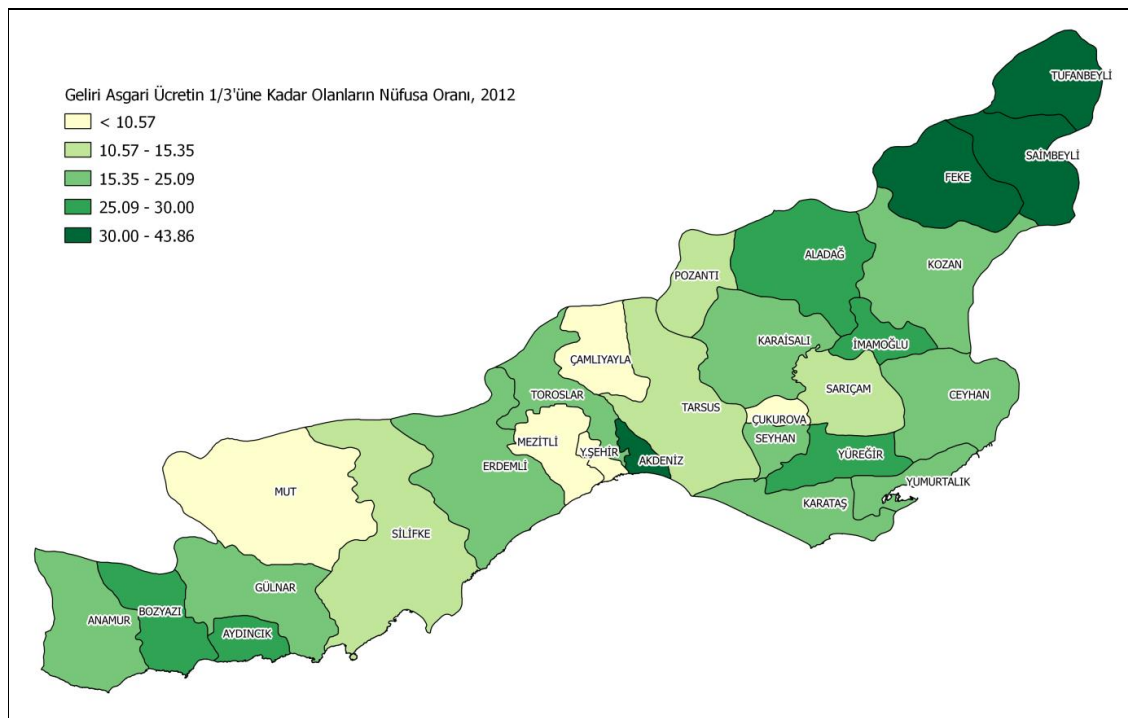
Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Verilerinden Üretilmiştir.

Ülkemizde yoksulluk araştırmaları 2002 yılından bu yana Hanehalkı Bütçe Anketleri ile TÜİK tarafından yapılmakta olup Düzey 2 ya da il düzeyinde yoksulluk verisi üretilmemektedir. Bu nedenle TR62 Bölgesi'nde yoksulluğa ilişkin kapsamlı bir analiz mümkün olmamakla birlikte gelire dayalı yoksulluğu ortaya koyabilmek için Genel Sağlık Sigortası primleri hazine tarafından ödenenlerin²³ nüfusa oranı yoksulluğun bölge içerisindeki dağılımı için fikir verici niteliktedir.

Harita, Türkiye'de sigorta primi hazine tarafından ödenenlerin toplam nüfusa oranını bölgeler düzeyinde göstermektedir. Buna göre Türkiye ortalaması %9,87 olup Adana %14,12 ile 21. Mersin ise %12,75 ile 27. Sırada yer almaktadır. Bu bakımdan bölgede yoksul sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir.

²³ 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre daha 01.01.2012 tarihinden itibaren geliri asgari ücretin üçte birinden az olan vatandaşların sağlık sigorta primleri hazine tarafından ödenmektedir. Gelir testi Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıflarınca yapılmaktadır.

Harita 4.3.15: SYDV Gelir Testi Sonucuna Göre Geliri Asgari Ücretin 1/3'üne Kadar Olanların Nüfusa Oranı,(%)

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Verilerinden Üretilmiştir.

Genel Sağlık Sigortası primi hazine tarafından ödenenlerin nüfusa oranına TR62 Bölgesi'ndeki ilçeler bazında bakıldığında Adana'da Saimbeyli ilçesi %43,57'lik orana sahipken Çukurova ilçesi yalnızca %5,26'lık orana sahiptir. Mersin ilinde ise en yüksek oran %31,41 ile Akdeniz ilçesindeyken en düşük oran %9,01 ile Yenişehir ilçesindedir.

Adana ilinde yoksulluk, kırsal alanda ve kent merkezinde göç alan merkezlerden biri konumundaki Yüreğir ilçesinde daha yoğun yaşanmaktadır. Mersin’de ise daha dengeli bir dağılım bulunmakta olup Akdeniz ilçesindeki yüksek oran kırsal alandaki yoksulluğun yanında kent yoksulluğunun Mersin’de Adana’ya göre daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Stratejik Yerel Yönetişim Projesi²⁴ kapsamında 26 ilde kentlerin Sosyo-ekonomik yapısının anlaşılması ve kent içindeki farklılaşmaların mekânsal gösterimini sağlamak üzere Sosyo-Ekonomik Haritalama çalışması gerçekleştirilmektedir. Pilot iller arasında yer alan Adana ve Mersin illerinde proje kapsamında gerçekleştirilen yoksunluk endeksi sonuçları böylelikle mahalle bazında haritalanarak ifade edilebilecektir. Proje sonuçlarının yayınlanması ile Adana ve Mersin kent merkezlerinde yoksunluğa ilişkin önemli bir veri ihtiyacı giderilmiş olacaktır.

²⁴ Stratejik Yerel Yönetişim Projesi İçişleri Bakanlığı tarafından, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı 2008 Türkiye Ulusal Programı kapsamında, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti ortak finansmanı ile yürütülmektedir. Projenin uygulanması için teknik destek Hollanda Belediyeler Birliği Uluslararası İş Birliği Ajansı (VNG International) liderliğindeki WYG International, WYG Türkiye, TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) ve Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği konsorsiyumu tarafından sağlanmaktadır. Merkezî Finans ve İhale Birimi projenin sözleşme makamıdır.

Tedbirler

Tedbir 1. Kamusal hizmet sunumunda toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının geliştirilmesi

Türkiye’de ve TR62 Bölgesi’nde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik ortamın desteklenmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Kamusal hizmetlerin planlanması ve sunumuna kadar olan tüm süreçlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kamu politikalarının cinsiyet eşitliğini gözetir biçimde düzenlenmesi (gender mainstreaming) amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politika ve stratejilerini oluşturmaları teşvik edilecektir. Bu kapsamda kadın alanında çalışan sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde kadın dostu kent olmaya yönelik yerel eşitlik eylem planlarının oluşturulması ve toplumsal cinsiyete duyarlı planlama ve bütçeleme çalışmaları desteklenecektir.

Kırsal ve kentsel alanlarda ortalama hane halkı büyüklüklerinin giderek azalması toplum yapısında geniş aileden çekirdek aile doğru bir dönüşümün olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda tek ebeveynli aileleri de kapsayacak şekilde aile danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin düzenli ve etkin olarak sunumu desteklenecektir. Özellikle kırsal alanlardaki kadınlara yönelik ilk adım sağlık hizmetlerinin etkin sunumuna yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerini de içeren yenilikçi modellerin geliştirilmesi teşvik edilecektir.

Kadına karşı şiddetin önlenmesinde farkındalığın artırılması ve zihniyet dönüşümünün sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda farkındalık yaratma kampanyaları, bilgilendirme faaliyetleri gibi çalışmalar erkekleri de kapsayacak biçimde geliştirilmesi, kamusal hizmetlerin sunumunda kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik özel tedbirler (sokak aydınlatmaları, otobüs durakları gibi ortak kullanım alanlarına acil yardım butonları, son seferi düzenleyen otobüslerin kadın yolcular için sokak aralarına girmesi..vb) hayata geçirilmesi teşvik edilecektir.

Kadına karşı şiddetle mücadelede yerel ve bölgesel düzeyde kadına karşı şiddet olaylarına ilişkin veri tabanı oluşturma ve haritalama çalışmaları gerçekleştirilmesi ile konukevleri, kadın danışma merkezi sayılarının artırılması ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi desteklenecektir.

Kadının toplumdaki konumunu güçlendirme yönelik çalışmalar desteklenecek olup şiddet mağduru kadınları içeren projelere öncelik verilecektir.

Tedbir 2. Özel ilgi gruplarının toplumdaki konumlarının güçlendirilmesi

TR62 Bölgesi’ndeki kadın, engelli, genç, çocuk ve yaşlı grupların toplumsal yaşama eşit biçimde aktif katılımlarının desteklenmesi ve yapabilirliklerinin arttırılmasına yönelik politikaların oluşturulması gerekmektedir.

TR62 Bölgesi’ndeki kentlerde önemli sayıda engelli birey yaşamakta olup kentlerin alt yapısı ve kamusal hizmetlerin sunumu engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımları önünde önemli engeller oluşturmaktadır. Engellilerin toplumsal yaşama katılımlarını sağlamaya yönelik yerel yönetimler ve engelli alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının katılım ve katkıları ile kentlerin erişebilirlik haritalarının oluşturulması ve kent içerisindeki tüm ortak kullanım alanlarının (park, spor alanları, sosyal ve kültürel merkezler, kamu binaları... vb) engellilerin erişimine uygun hale getirilmesi desteklenecektir.

Engelliler içerisinde zihinsel engellilerin daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığı gerçeğinden hareketle zihinsel engelli bireylere yönelik kaliteli bakımevi hizmetlerinin sunumu, tüm engel gruplarındaki engellilerin sosyalleşmelerine yönelik olarak spor ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi desteklenecektir.

Çocukların iyi olma hallerinin desteklenmesi ve potansiyellerini geliştirmeye yönelik kurumsal mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Çalışmalarda geçici ve gezici tarım işçisi konumundaki çocuklar ile sokakta çalışan çocuklar gibi risk grubundaki çocukların toplumsal hayata katılımına yönelik çalışmaları öncelikli olarak ele alınacaktır

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak bilinçsiz internet kullanımı çocukları olumsuz etkilemektedir. Bu kapsamda aileleri de içerecek biçimde güvenli ve bilinci internet kullanımına yönelik çalışmalar ile çocukların gelişimini geliştirmeye dönük web tabanlı içerik geliştirme çalışmaları teşvik edilecektir.

Gençlerin yerel ve bölgesel düzeyde toplumsal hayata katılımlarına yönelik olarak gençlik alanında çalışan sivil toplum oluşumları ile yerel yönetimler işbirliği içerisinde bütünleşik gençlik politika ve stratejilerinin oluşturulması teşvik edilecektir.

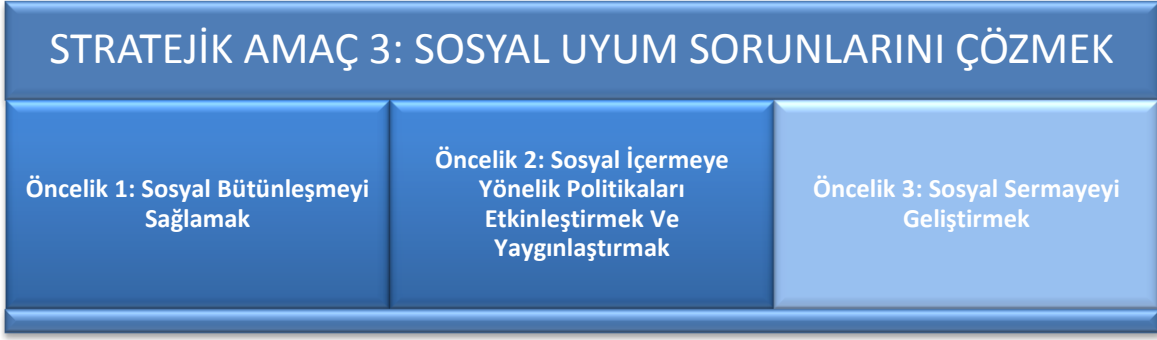
Tedbir 3. Bölge içerisinde yoksulluk ve yoksunluğun azaltılması

TR62 Bölgesi'nin bölge içi ve bölge dışı göç hareketlerine yoğun biçimde maruz kalması, özellikle son 10 yılda kırsal alandan kente göçün hızlanması ve hızlı ve plansız kentleşme sonucunda bölgede kırsal yoksulluk yanında kentsel yoksulluk ve yoksulluğa bağlı yoksunluğun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu nedenle bölgede kapsayıcı hizmet sunumunun geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Yoksulluğun kuşaklar arası aktarımının önüne geçilebilmesine yönelik olarak eğitim ve sağlık hizmetlerine erişilebilirliğin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda bölgede gezici ve göçer konumdaki mevsimlik tarım işçilerinin barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması ve çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir. Özellikle yoksul kesimlerin temel hizmetlere erişiminin geliştirilmesine öncelik verilecektir.

Kırsaldan kentsel alanlara göçün önemli bir nedeni de kırsal alandaki başta eğitim ve sağlık olmak üzere kamusal hizmetlerin yetersizliğidir. Plan döneminde kırsal alana yönelik eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal ve kültürel alanlarda yenilikçi hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması desteklenecektir.

4.3.3. Öncelik 3. Sosyal Sermayeyi Geliştirmek

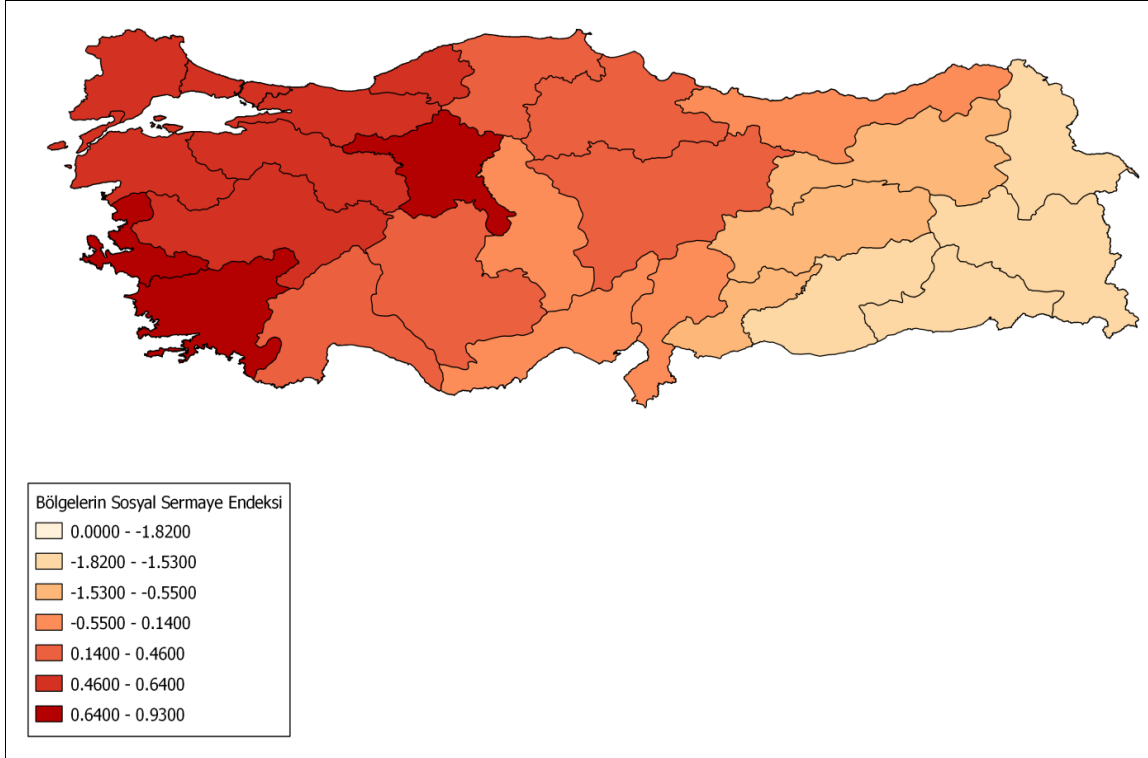

Durum Analizi

Kurumlar Arası İlişkiler, İşbirliği ve Ortaklık

Sosyal sermaye en geniş anlamıyla bireylerin birbirlerine ve kurumlara duymuş oldukları güven düzeyi ve kurumlar arası işbirliği ve ortaklık seviyesi olarak adlandırılabilir. Bir bölgedeki ya da ülkedeki sosyal sermayenin yüksekliği o bölge ya da ülkenin kalkınmasına olumlu yönde etki etmektedir.

Harita 4.3.16: Düzey 2 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Seviyelerine Göre Gruplandırılması

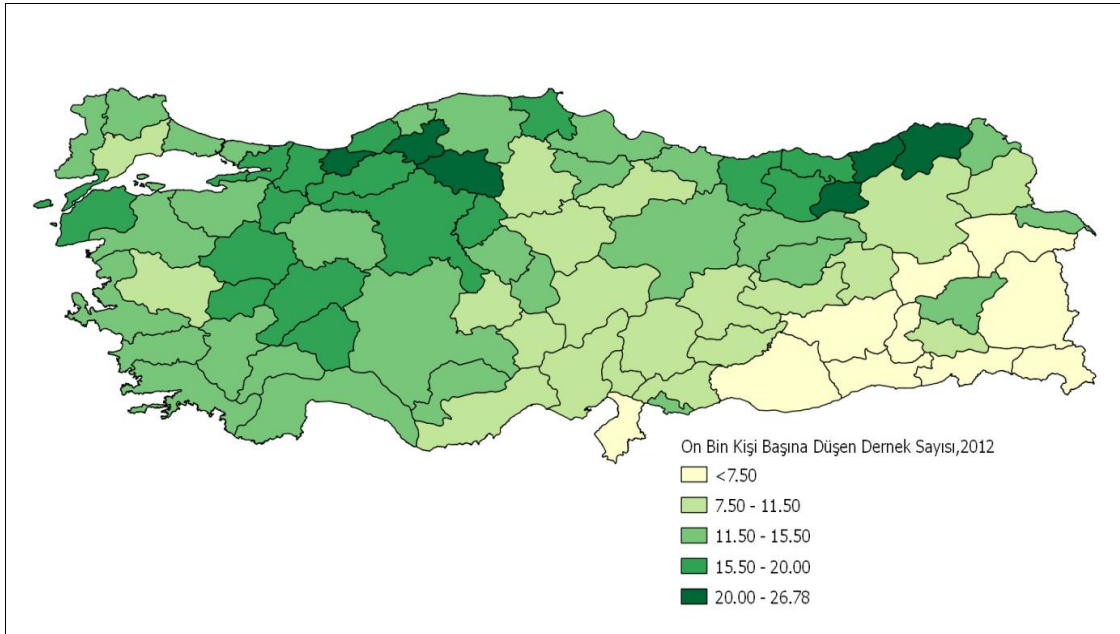
Kaynak: TÜYSÜZ, N; "Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması", Kasım 2011, Kalkınma Bakanlığı, s. 111

Türkiye’de Düzey 2 bölgelerinin sosyal sermaye seviyesine göre dağılımına bakıldığında Batı’da yer alan bölgelerin sosyal sermaye seviyesi bakımından daha gelişmiş olduğu, bu karşılık

Doğu'da yer alan bölgelerin ise daha az gelişmiş olduğu görülmektedir. TR62 Bölgesi sosyal sermaye seviyesinin gelişmişliği bakımından doğu bölgelerine benzer bir performans sergilemektedir.

TR62 Bölgesi'nde sosyal sermayenin düşüklüğünün bir nedeni de bölgenin sosyal ve kültürel özelliklerinin yanında, bölgenin uzun yıllar göç alan konumda yer almasıdır. Göç eden nüfusun yalnızca bilgi ve becerisini değil aynı zamanda sosyal norm ve değerlerini de taşımaktadır. Bu nedenle TR62 Bölgesi'nin sosyal sermaye seviyesi düşük bölgelerden aldığı göç göz önüne alınırsa, sosyal sermaye seviyesinin düşüklüğünde ülke içi göçün de etkili olduğu yorumu yapılabilir.

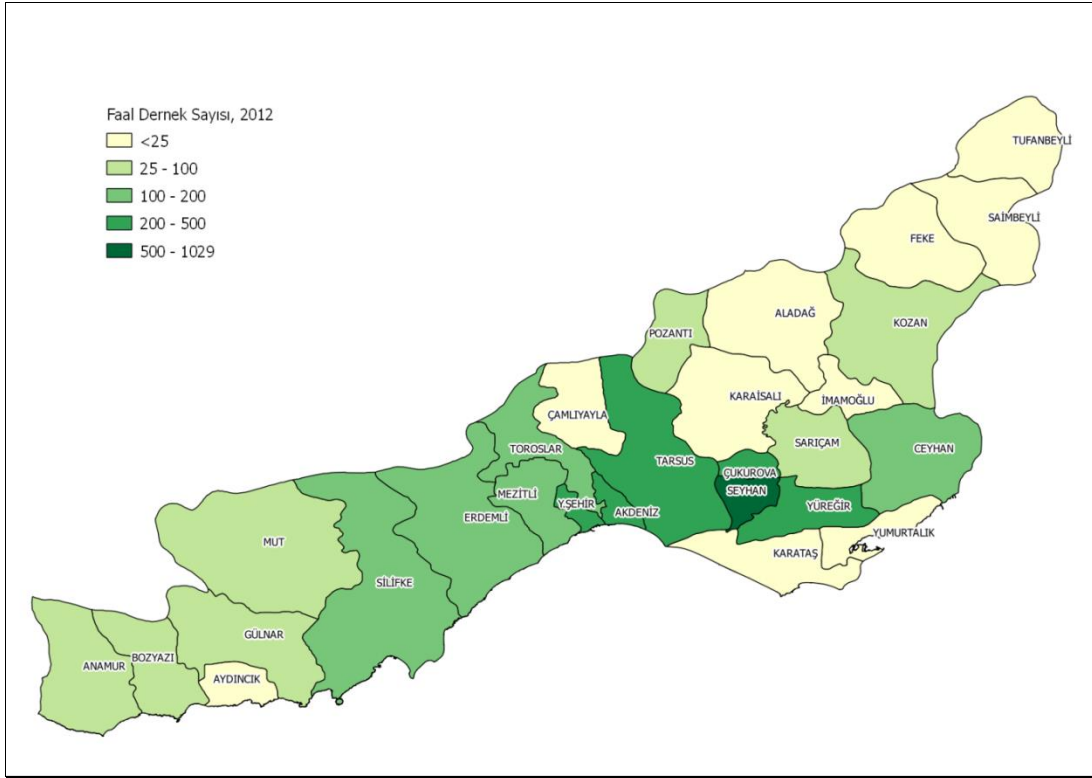
Harita 4.3.17: İllere Göre On Bin Kişi Başına Düşen Faal Dernek Sayısı

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, 12.06.2013 tarihi itibarıyla

TR62 Bölgesi'ndeki illerin on bin kişi başına düşen dernek sayılarına bakıldığında Mersin 10,55 ile 58. İken Adana ise 9,45 ile 65. Sırada yer almaktadır. Bununla birlikte nüfus kapsam dışı bırakıldığında Türkiye'deki derneklerin %2,09'u Adana'da iken %1,84'ü Mersin'de yer almaktadır. Adana dernek sayısı bakımından 8. İken Mersin 10. Sıradadır.

Harita 4.3.18: TR62 Bölgesi'nde İlçelere Göre Faal Dernek Sayıları

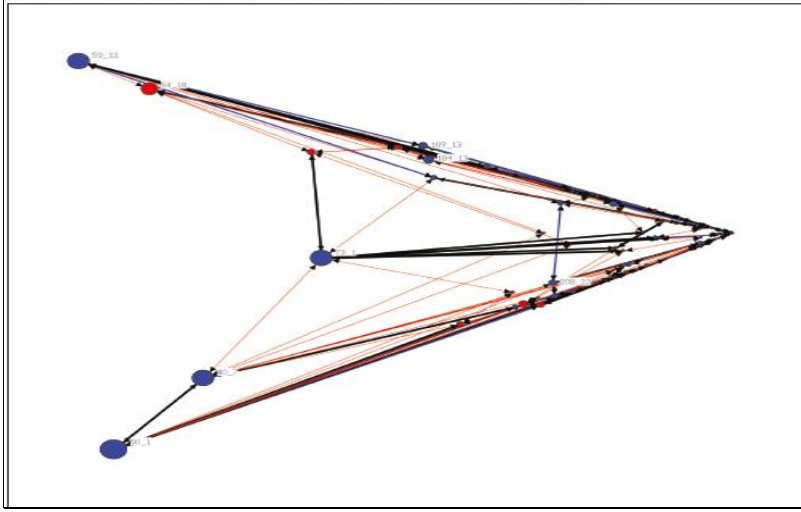

Kaynak: Adana - Mersin İl Dernekler Müdürlüğü Verilerinden Oluşturulmuştur. (24.05.2013)

Bölgedeki faal derneklerin dağılımı incelendiğinde Mersin ilinde en fazla dernek Akdeniz ilçesindeyken, Adana ilinde en fazla dernek Seyhan ilçesinde yer almaktadır. Bölgede dernek sayıları kırsal niteliği yoğun olan ilçelerde azalırken büyükşehir sınırları içerisindeki ilçelerde artmaktadır. Dernek sayıları toplumun örgütlenme düzeyini göstermesi açısından önemli olmakla birlikte derneklerin faaliyet alanlarına göre sınıflandırması mevcut veriler ışığında yapılamamaktadır.

Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından 2010 – 2013 Bölge Planı kapsamında bölgedeki kamu, sivil ve özel sektör temsilcisi toplam 139 kurumla gerçekleştirilen anketlerine dayanan kurumsal ilişki analizi sonuçları, bölgedeki kurumsal işbirliği ve ortaklık düzeyini göstermektedir. Gösterimde noktalar kurumları temsil ederken kırmızı renk yerel yönetimleri, mavi renk kamu kurumlarını, yeşil renk sanayi ve ticaret odalarını ve sarı renk de sivil toplum kuruluşlarını temsil etmektedir. Kurumlar arası ilişki noktalar arasındaki oklar ile gösterilmektedir.

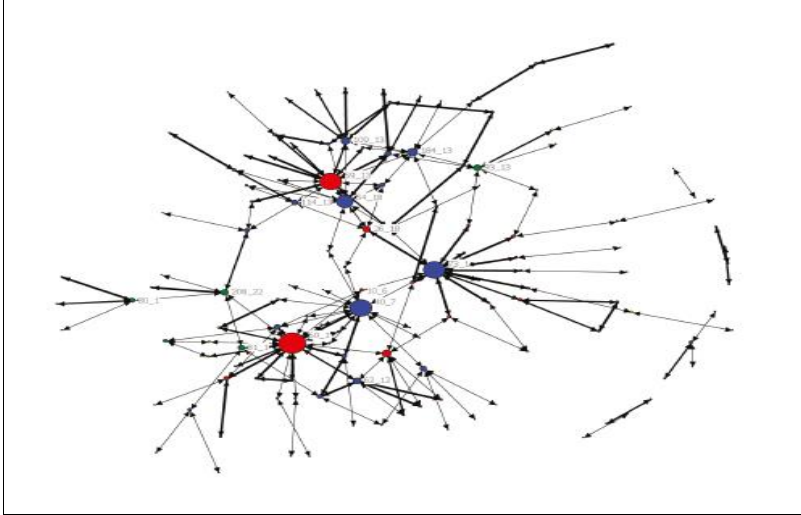
Şekil 4.3.6: TR62 Bölgesi'nde Finansal Destek ve Yardım İlişkileri

Kaynak: Kurumsal İlişki Analizi, ÇKA, 2010.

TR62 Bölgesi'ndeki kurumlar arası finansal destek ve yardım ilişkilerinin temel belirleyicileri arasında kurumlar arası dayanışma ilişkileri ve ortak görev alanlarının varlığı gösterilebilir. Bölgedeki finansal destek ve yardım ilişkileri incelendiğinde Adana ve Mersin illerinin kendi içerisinde ilişki ağlarına sahip olduğu görülmektedir. Her iki ilin karşılıklı finansal destek ve yardım ilişkisi sınırlı olup var olan ilişkiler bölgesel nitelikteki kamu kurumları (İller Bankası Bölge Müdürlüğü) tarafından kurulmaktadır.

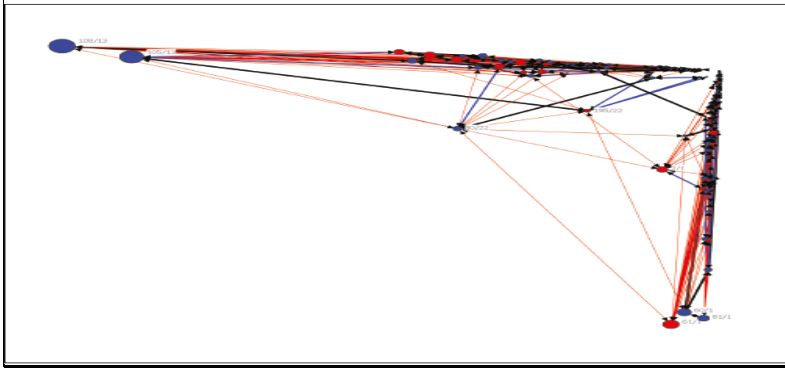
Şekil 4.3.7: TR62 Bölgesi'nde Kurum Türüne Göre Finansal Destek ve Yardım İlişkisi

Kaynak: Kurumsal İlişki Analizi, ÇKA, 2010.

Bölgedeki finansal yardım ve destek ilişkilerine kurum bazında bakıldığında kamu kurumlarının ve yerel yönetimlerin öne çıktığı görülmektedir. Bölgenin güçlü sanayi ve ticaret geleneği göz önüne alındığında özel sektör temsilcilerinin finansal destek ve yardım ilişki düzeyinin düşüklüğü dikkati çekmektedir.

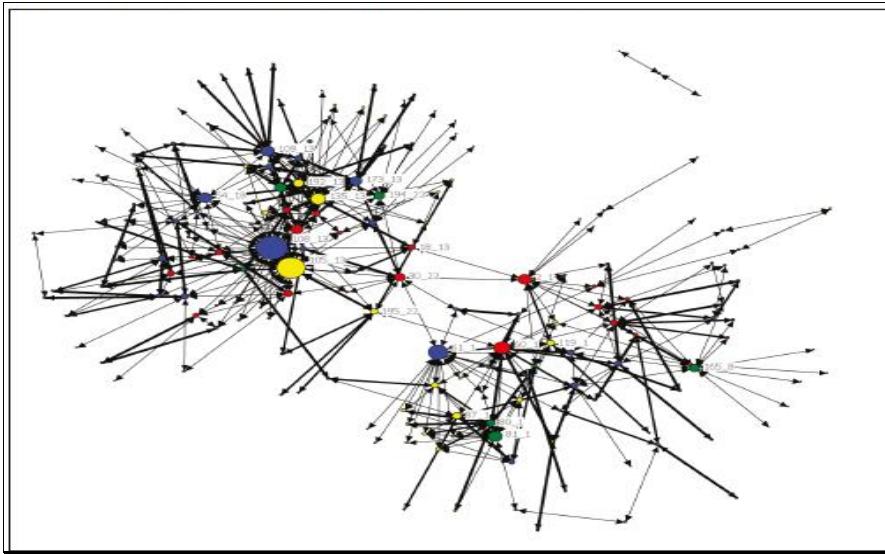
Şekil 4.3.8: TR62 Bölgesi'nde Ortak Kültürel Etkinlik İlişkisi

Kaynak: Kurumsal İlişki Analizi, ÇKA, 2010.

Ortak kültürel etkinlik ilişki türü, ilişkilerin en rahat oluşturulabileceği bir alan türü niteliği taşımaktadır. Ancak TR62 Bölgesi'nin bu ilişki yapısına bakıldığında Adana ve Mersin illerinin kendi içerisinde ilişki yapısına sahipken, iller arası ilişki düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durum TR62 Bölgesi'nde iller arasında işbirliği ve ortaklık düzeyinin gelişmemiş olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.3.9: TR62 Bölgesi'nde Kurum Türlerine Göre Ortak Kültürel Etkinlik İlişkisi

Kaynak: Kurumsal İlişki Analizi, ÇKA, 2010.

Kurum türlerine göre ortak kültürel etkinlik ilişkilerine bakıldığında Mersin ilinin Adana iline oranla daha yoğun ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. İlişki yapısında kamu kurumları ve yerel yönetimler yanında sanayi ve ticaret odalarının düşük de olsa varlığının yanında Mersin ilinde ilişki yapısında bazı sivil toplum kuruluşlarının Adana'ya göre daha baskın olması dikkat çekicidir.

TR62 Bölgesi'nde kurumlar arası ilişki yapısı bir bütün olarak ele alındığında ilişki düzeyinin çoğunlukla idari sınırlar çerçevesinde gerçekleştiği ve merkezi kamu kurumlarının kurumsal ilişkilerin gelişmesinde belirleyici konumda bulunduğu görülmektedir. Bölgenin güçlü sanayi ve ticaret yapısı ve kültürü göz önüne alındığında özel sektörün bu ilişki ağındaki belirleyiciliği sınırlı düzeydedir. Aynı zamanda ortak kültürel etkinlik gibi daha rahat ilişki kurulabilecek alanlarda sivil toplum kuruluşları

kuruluşları ortaklığında sosyal politika alanında bilgi ve veri toplama işlevini görecek Bölgesel İzleme Merkezleri'nin oluşturulması ve bu yapıların kurumsal - teknik alt yapı ve kapasitelerinin güçlendirilmesi desteklenecektir. Yerel ve bölgesel düzeydeki kurum ve kuruluşlar arasında bilgi ve veri paylaşım ağının ve kent bilgi sistemleri gibi ortak veri tabanlarının oluşturulması desteklenecektir.

Yerel yönetimler tarafından halkın karar alma süreçlerine katılımını sağlamak ve daha şeffaf ve hesap verebilir yönetim anlayışının yaygınlaşması amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı e-katılım uygulamalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması teşvik edilecektir.

Tedbir 2. Bölge düzeyinde işbirliği ve ortaklık kültürünün geliştirilmesi

TR62 Bölgesi'ndeki kurumlar arası işbirliği ve ortaklık yapısı çoğunlukla kamu kurum ve kuruluşları etrafında şekillenmekte ve bölge düzeyinde işbirliği ve ortaklık ağları sınırlı düzeydedir. 2014–2023 Bölge Planı döneminde bölge düzeyinde işbirliği ve ortaklığı geliştirmeye yönelik platformların oluşturulması teşvik edilecektir.

Yerel ve bölgesel düzeydeki sorunların çözümüne yönelik olarak kamu – sivil – özel ortaklığına dayanan örgütlenmelerin oluşturulması desteklenecektir. Bölgesel kalkınma politikalarının hayata geçirilmesine yönelik olarak başta yerel yönetimler olmak üzere kalkınmada aktör konumunda bulunan kurum ve kuruluşların uzmanlaşma düzeylerinin yükseltilmesi desteklenecek, kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği geliştirilecektir.

Tedbir 3. Bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının kurumsal ve finansal kapasitelerinin artırılması

Bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve uluslararası ağlara katılımı ve bölge içerisindeki diğer sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve özel sektör temsilcileri ile işbirliği içerisinde ağ oluşturma çalışmaları desteklenecektir.

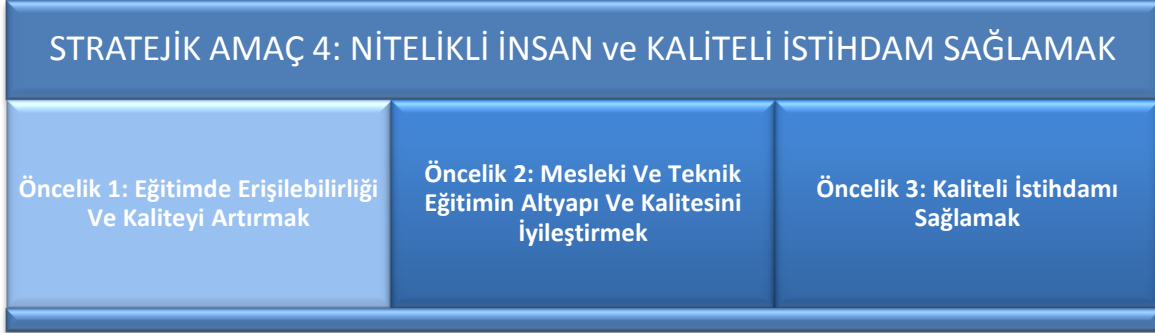
Sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve yerel düzeyde demokratik yönetişimin geliştirilmesine yönelik hak temelli savunuculuk çalışmaları ile yerel ve bölgesel düzeydeki izleme ve değerlendirme çalışmaları desteklenecektir.

Yerel ve bölgesel düzeydeki sorunların çözümüne yönelik olarak yenilikçi ve yaratıcı çözümlere dayanan sosyal girişimcilik çalışmaları teşvik edilecek, bölge düzeyinde sosyal girişimciliğin geliştirilmesine yönelik faaliyetler desteklenecektir.

Yerel ve bölgesel düzeydeki sorunların çözümüne yönelik olarak sosyal girişimcilik çalışmaları desteklenecektir. Sivil toplum kuruluşlarının hak temelli savunuculuk ve izleme – değerlendirme çalışmaları desteklenecek, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik eğitim çalışmaları teşvik edilecektir.

4.4. STRATEJİK AMAÇ 4: NİTELİKLİ İNSAN ve KALİTELİ İSTİHDAM SAĞLAMAK

4.4.1. Öncelik 1: Eğitimde Erişilebilirliği ve Kaliteyi Arttırmak

Durum Analizi

Modern toplumun en önemli gereklerinden biri olan eğitim, üretken ve kaliteli bir yaşamın önkoşuludur. Günümüzde dünyada yaşanan hızlı değişim ve gelişme süreci, toplumsal değişim ve dönüşümlere duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Dünyadaki bu değişim ve gelişmeleri izleyerek uyum sağlamak ve yönlendirmek toplumların geleceğe yönelik önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Belirlenen hedeflere ulaşmada anahtar kavram eğitimidir. Bu nedenle günümüzde bir toplumun bireylerine vereceği eğitimin niteliği ve etkinliğinin artırılması, toplumun tüm kesimlerini içine alması büyük önem taşımaktadır.

Ülkemiz ve bölgemizin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlayabilmesi, küresel rekabette yerini alabilmesi, eğitime ayrılan kaynakları daha verimli ve etkin kullanabilmesi için temel dayanak noktası eğitim sisteminin tüm süreçlerinin kaliteye dayalı hale getirilmesidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmelerin etkisi bütün sektörlerde ve hayatın her alanında hissedilmekle birlikte değişimin en çok etkilediği alanların başında eğitim gelmektedir. Bu dinamik yapı; sürekli kendini yenileyen ve geliştiren bir eğitim sistemini, teknolojik altyapı yatırımlarının güçlendirilmesini, dünyadaki gelişmelerin yakından takip edilmesini ve özel sektörle yakın bir işbirliğini gerekli kılmaktadır. Gelişme ve kalkınmada sanayileşmenin temel unsuru olan bilgi, beceri ve yetkinliklere sahip nitelikli insan rolü yadsınamaz olup okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere eğitimin her kademesinde kalite gerektirmektedir.

Tablo 4.4.1: Gelişmiş Ülkelerin 2010 Yılı Ortalama Eğitim Süreleri (15 Yaş ve Üstü Nüfus İçin)

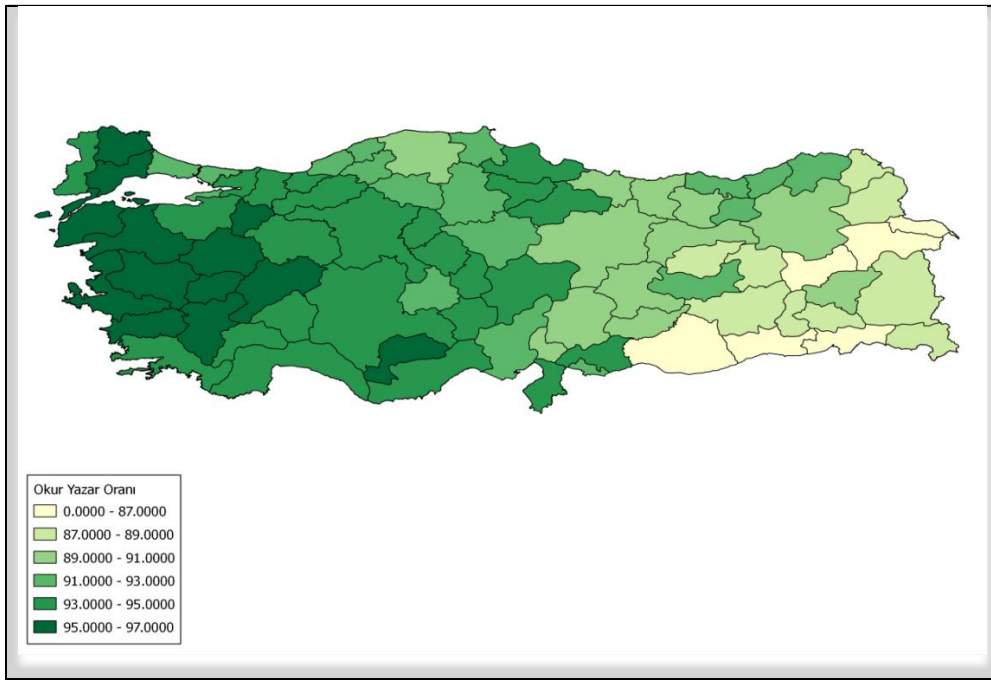
Sıra	Ülke Adı	Ortalama Eğitim Süresi	Sıra	Ülke Adı	Ortalama Eğitim Süresi
1	ABD	13,1	13	Belçika	10,5
2	Yeni Zelenda	12,7	14	Fransa	10,5
3	Norveç	12,3	15	İspanya	10,4
4	Avustralya	12,1	16	Lüksemburg	10,1
5	Kanada	12,1	17	Danimarka	10,1
6	Almanya	11,8	18	Finlandiya	10,0

7	İrlanda	11,6	19	İsviçre	9,9
8	Japonya	11,6	20	İngiltere	9,8
9	İsveç	11,6	21	Avusturya	9,5
10	Hollanda	11,0	22	İtalya	9,5
11	İzlanda	10,7	23	Portekiz	8,0
12	Yunanistan	10,7	24	Türkiye	7,0

Kaynak: Barro ve Lee, 2011

15 yaş üstü nüfusun, yani çalışma çağı içinde olan nüfusun eğitim seviyesinin gelişmiş ülkelerden geride olması Türkiye'nin 2000'li yıllar itibarıyla içinde bulunduğu demografik fırsat penceresini verimli bir şekilde değerlendirmesi önünde önemli bir engeldir. 2040 yılında fırsat penceresinin kapanacağı göz önünde bulundurulursa eğitimde niteliği artırıcı politikaların acilen uygulanmasına ihtiyaç vardır. (Fırsat penceresi: Demografik geçiş sürecinde nüfus artış hızı düşerken, işgücü arzının yani çalışabilir nüfusun, hızlı artışını sürdürdüğü bir durum olarak tanımlanır.)

Harita 4.4.1: İller Okuma-Yazma Bilen Oranları (6 Yaş ve üzeri nüfus)

Kaynak: TÜİK, ADNKS Eğitim Verileri, 2012

Türkiye geneline bakıldığında, okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde “genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına”, “kentsel nüfustan kırsal nüfusa” ve “Batı bölgelerden Doğu bölgelerine” gidildiğinde, artış sergilemektedir. Ancak, bu değişkenlerin her koşulda kadınlar üzerindeki etkisi erkekler üzerindeki etkisinden daha büyük olmaktadır. Ayrıca Adana'nın 3. Düzeyde olduğu, Mersin'in ise 2. Düzeyde olduğu görülmektedir.

Eğitim hem bugün hem de gelecek için önemlidir. Uluslar, insan sermayesine yaptıkları yatırımlar yoluyla kendilerini yeniden inşa etmektedirler. İyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş bir nüfus, hem bireylerin ve toplumların refahı hem de insan hakları, demokrasi ve özgürlüklerin geliştirilmesi, yaşam beklentisi, toplumsal bütünleşme ve çevrenin korunması için gereklidir. Kısaca özetlemek gerekirse,

giderek tüm toplumlar, çocuklarının, gençlerinin ve yetişkinlerinin daha geniş eğitim fırsatlarına erişebilmeleri konusuna gerçek bir ilgi göstermektedirler. Bu ilgi sadece eğitim sisteminde daha uzun süre kalma değil aynı zamanda eğitimin niteliğine daha duyarlı olma yönünde ilerlemektedir.

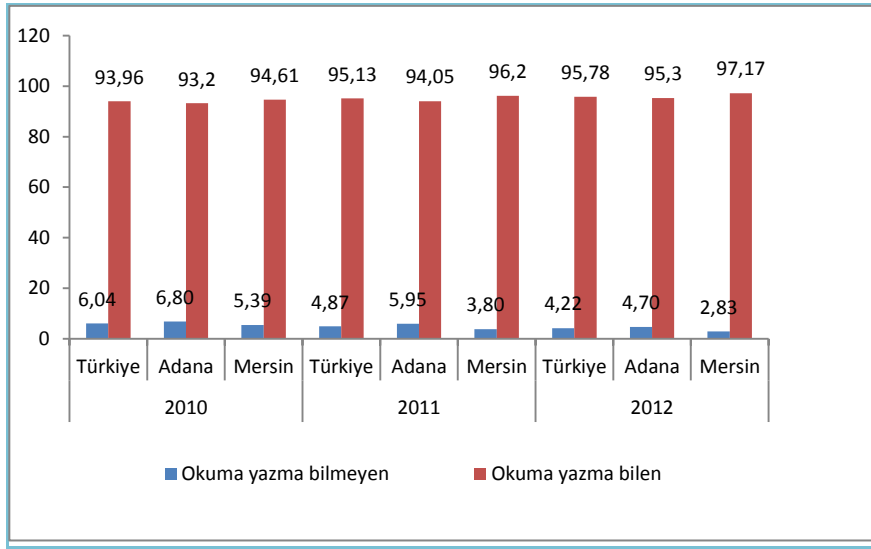
Tablo 4.4.2: Türkiye, İller Okuma-Yazma Bilmeyen Oranları (6 Yaş ve üzeri nüfus)

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Okuma yazma bilmeyen oranı / Toplam	Okuma yazma bilmeyen oranı / Erkek	Okuma yazma bilmeyen oranı / Kadın
1	TR611	Antalya	1,45	0,5	2,42
2	TR211	Tekirdağ	2	0,8	3,27
3	TR310	İzmir	2,1	0,75	3,42
4	TR322	Denizli	2,1	0,68	3,49
5	TR222	Çanakkale	2,14	1	3,32
6	TR323	Muğla	2,33	0,79	3,94
7	TR412	Eskişehir	2,53	0,75	4,3
8	TR510	Ankara	2,57	0,71	4,41
9	TR425	Yalova	2,62	0,87	4,37
10	TR100	İstanbul	2,74	0,84	4,63
...	...	...			
...	TR	Türkiye	4,22	1,44	7
...	...	...			
13	TR622	Mersin	2,83	1,01	4,62
...	...	...			
39	TR621	Adana	4,7	1,59	7,77
...	...	...			
79	TRC34	Siirt	10,38	3,65	17,68
80	TRC33	Şırnak	10,42	3,41	18,24
81	TRC31	Mardin	10,94	4,11	17,85

Kaynak: TÜİK, ADNKS Eğitim Verileri, 2012

TR62 Bölgesi'nin okuma yazma bilmeyen oranları incelendiğinde, Adana ilinin %4,7 ile 9.sırada, Mersin ilinin %2,83 ile 13. Sırada yer aldığı görülmektedir. Adana'da okuma yazma bilmeyen oranında, Türkiye ortalamasının üzerinde kaldığı dikkat çekmektedir.

Şekil 4.4.1: Yıllara Göre Okur-Yazarlık Oranları

Kaynak: TÜİK, ADNKS Eğitim Verileri, 2012

Türkiye genelinde ve Adana, Mersin illerinde okur-yazarlık oranlarına bakıldığında hem Türkiye hem de bölge illeri genelinde bu oranın artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

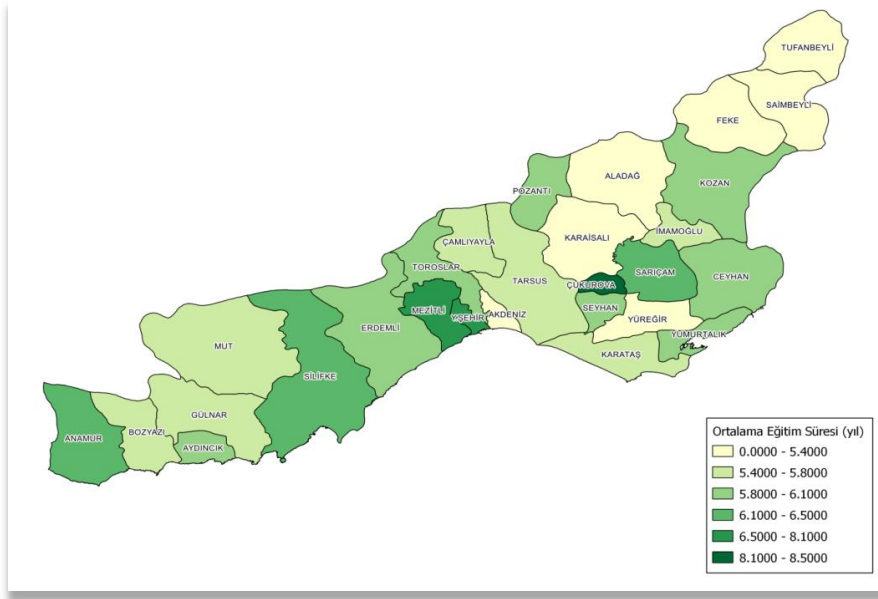
Türkiye için çeşitli kaynaklarda belirtilen 6,5-7 yıl olarak açıklanan ortalama eğitim süresinin bile pek çok Dünya ülkesi ve AB ülkesinin çok gerisinde olduğu göz önüne alınırsa, TR62 Bölge bazı ilçelerinin çok gerilerde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 4.4.3: Türkiye ve TR62 İlleri Ortalama Eğitim Süresi

İl	Ortalama Eğitim Süresi	Erkek Ortalama Eğitim Süresi	Kadın Ortalama Eğitim Süresi
Adana	6,20	6,77	5,64
Mersin	6,23	6,76	5,72
Türkiye	6,27	6,87	5,67

Kaynak: TÜİK, 2012 (Ön veriler) (6+ Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Hesaplanmıştır.)

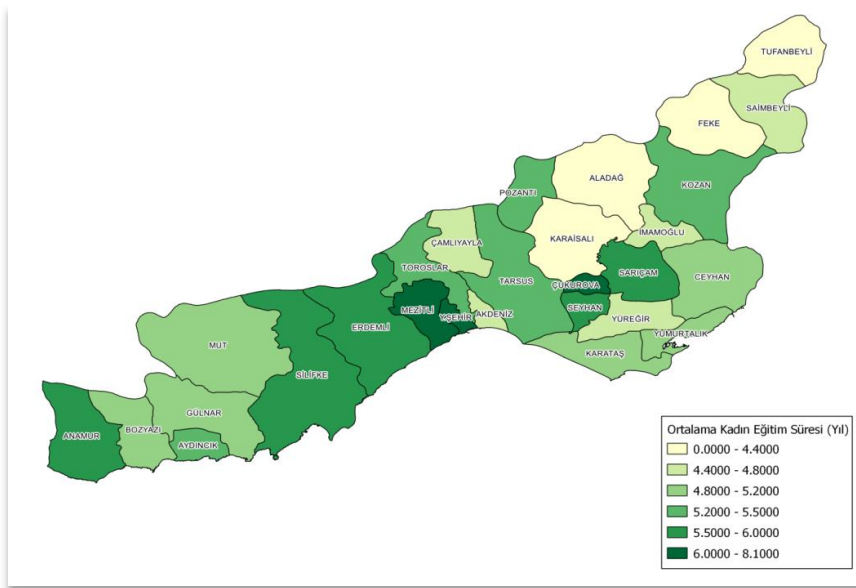
Harita 4.4.2: TR62 Bölgesi, İlçeler Ortalama Eğitim Süresi

Kaynak: 2012 TÜİK Ön Verilerinden Hesaplanmıştır

TR62 Bölge ilçeleri ortalama eğitim süresi bakımından incelendiğinde, Adana il merkezinin kuzeyinde kalan Karaisali, Aladağ, Feke, Saimbeyli ve Tufanbeyli ilçelerinde 5,1 ile 5,4 yıl arasında değiştiği, şehir merkezinde yer alan Yüreğir ilçesinde ise bu sürenin 5,4 yıl olduğu dikkat çekmektedir. Mersin'in ise merkez ilçelerinden biri olan Akdeniz ilçesinde ortalama eğitim süresinin 5,4 yıl olduğu, sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş ilçelerden Bozyazı, Gülnar ve Mut'ta ise 5,7 yıl olduğu görülmektedir.

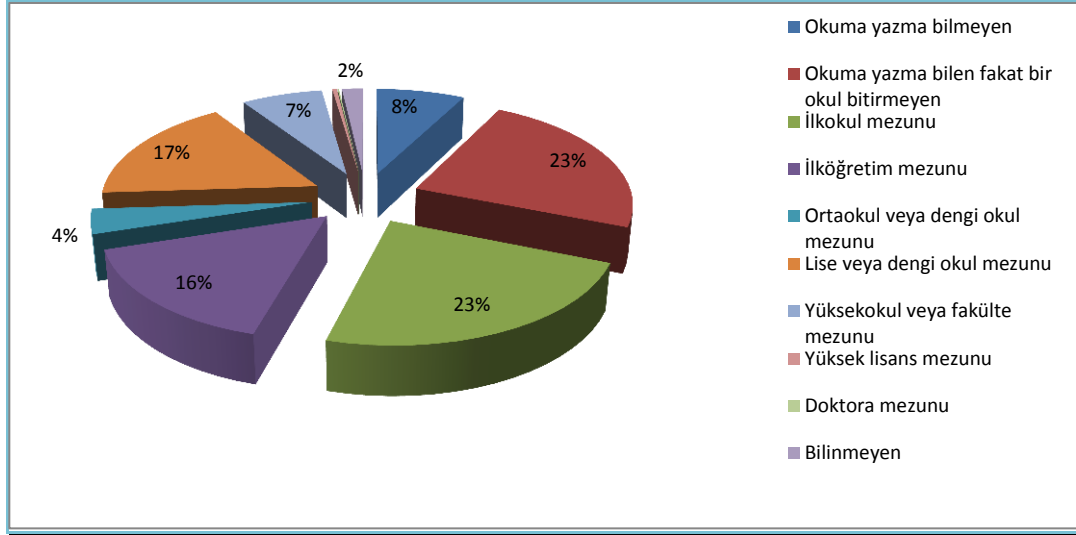
Harita 4.4.3: TR62 Bölgesi, İlçeler Kadın Ortalama Eğitim Süresi

Kaynak: 2012 TÜİK Ön Verilerinden Hesaplanmıştır

Ortalama eğitim süresi, bölgemizde tüm Dünya genelinde ve Türkiye genelinde olduğu gibi cinsiyete göre incelendiğinde kadınlar için daha da düşmekte olup, Adana için en düşük 4,3 yıl, Mersin için ise bu oran en düşük 4,7 olmuştur.

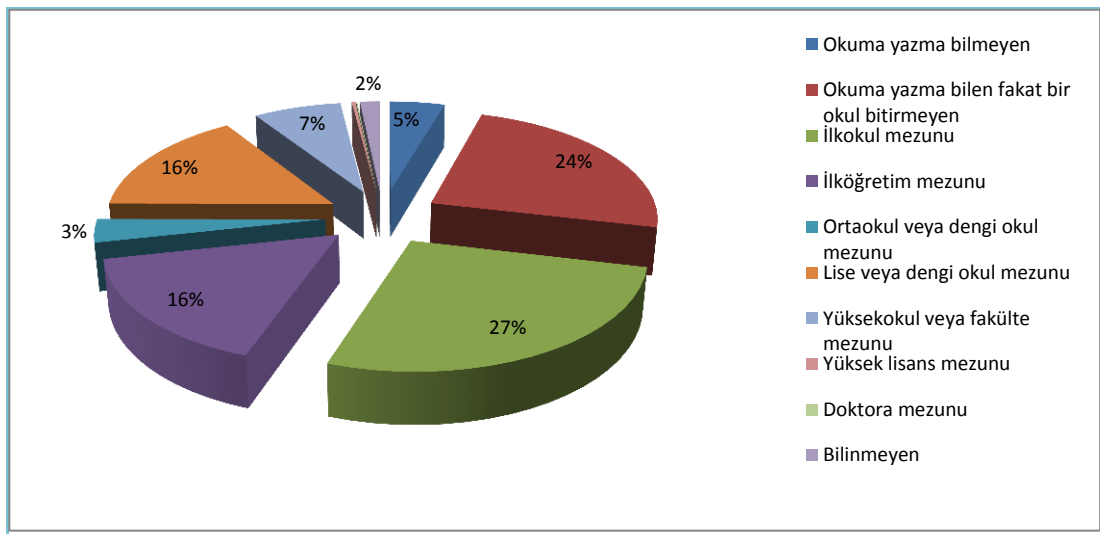
Şekil 4.4.2: Adana’da Kadınların Eğitim Durumları (6+ Yaş üstü)

Kaynak: TÜİK, ADNKS Eğitim Verileri, 2012

Adana ilinde okuma-yazma bilmeyenler nüfusun % 4,7’sini oluşturmakta olup kadınlarda %7,7 ile bu oranın yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Mersin’de okuma-yazma bilmeyenler nüfusun % 2,83’ünü oluşturmakta olup kadınlarda %4,62 ile bu oran, okuma-yazma bilmeyen erkeklere göre daha yüksektir. Yıllar içinde okuryazarlık oranı sürekli artmasına rağmen henüz hedeflenen noktaya ulaşamamıştır.

Şekil 4.4.3: Mersin’de Kadınların Eğitim Durumları (6+ Yaş üstü)

Kaynak: TÜİK, ADNKS Eğitim Verileri, 2012

Türkiye’de ve TR62 Bölge illerinde okul öncesi eğitim oranı son yıllarda yaklaşık iki katına çıkmasına rağmen 9. Kalkınma Planı’nda da belirtildiği gibi, halen istenilen düzeyin altındadır. Avrupa Birliği ülkelerinde okul öncesi eğitimde okullaşma oranının % 88,4 olduğu görülmektedir. Ülkemizdeki rakamların nispeten düşük olmasının temel nedenleri olarak ailelerin okul kaydı, çocukların beslenmesi, giyimi ve eğitim materyalleri için gerekli olan maliyetleri karşılamakta zorlanması gösterilmektedir. Okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesiyle önümüzdeki yıllarda okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarındaki artışın devam edeceği düşünülmektedir.

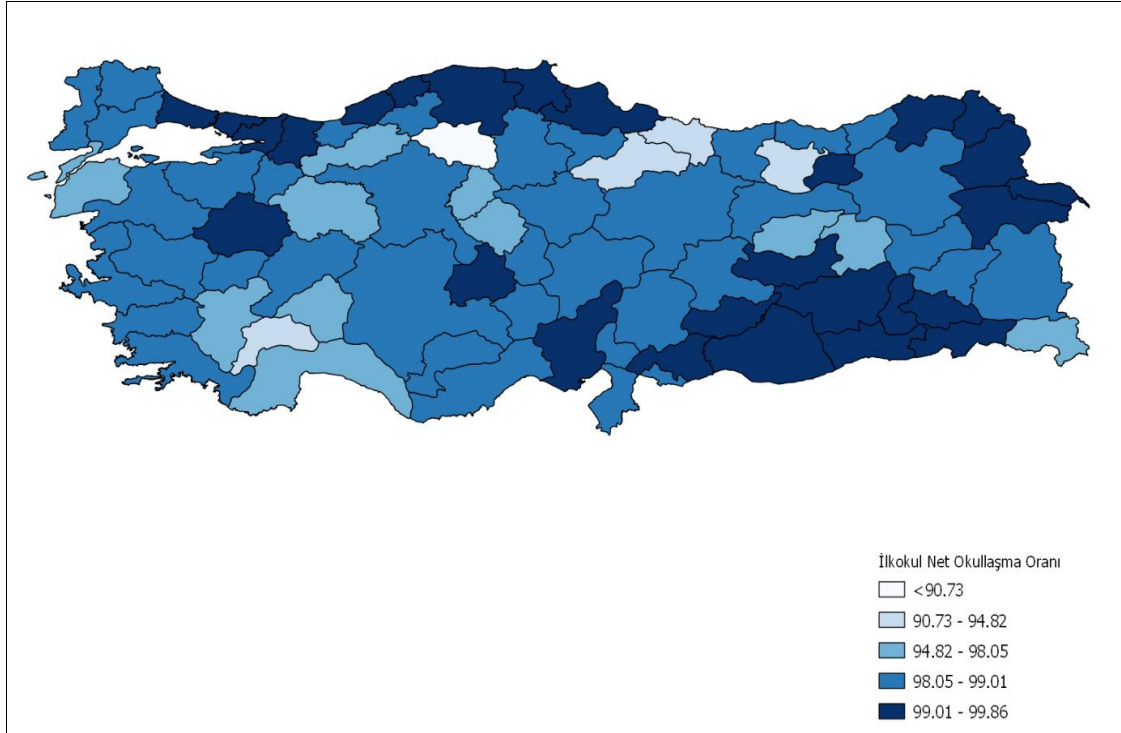
Tablo 4.4.4: Okul Öncesi Eğitim, İlköğretim ve Ortaöğretime Katılım

	Okulöncesi Eğitimde Okullaşma		İlköğretimde Net Okullaşma			Ortaöğretimde Net Okullaşma		
	36-72 Ay	60-72 Ay	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek
Adana	23,2	53,9	99	98,9	99,1	70,3	67,7	72,7
Mersin	42,7	100	99,1	99	99,3	70,9	68,8	72,9
Akdeniz	34,4	78,1	98,4	98,3	98,5	70,8	68,4	73
Türkiye	29,8	66,9	98,4	98,2	98,6	69,3	66,1	72,4

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri 2010-2011 (Ön veriler MEB)

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2012-2013 öğretim yılı il düzeyinde yayınlamış olduğu verilerine göre TR62 Bölgesi, Adana ve Mersin illeri ilkokul net okullaşma oranına göre 21. ve 41. Sırada yer almaktadırlar. Şanlıurfa, Şırnak, Bayburt, Siirt gibi sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan illerin ilkokul okullaşma oranlarının bölge illerimizden yüksek olması dikkat çekmektedir.

Harita 4.4.4: Türkiye’de İlkokulda Net Okullaşma Oranı

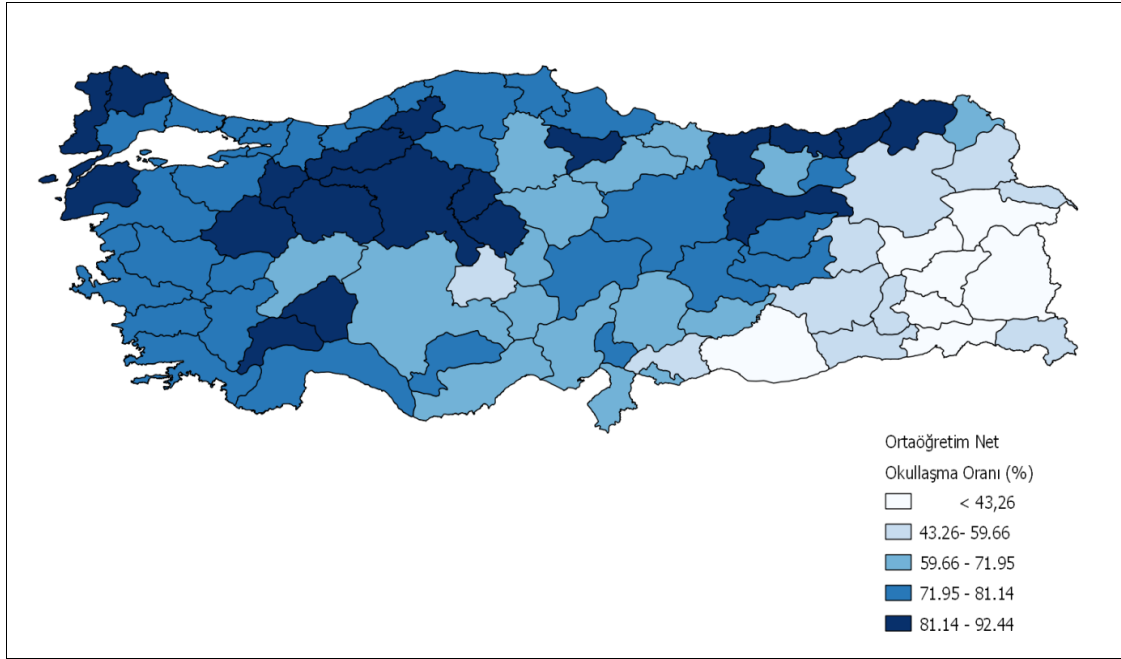
Tablo 4.4.5: İlkokul ve Ortaokul Net Okullaşma Oranları

SIRA	İL KODU	İL ADI	İlkokul / Toplam	İlkokul / Erkek	İlkokul / Kız	Ortaokul / Toplam	Ortaokul / Erkek	Ortaokul / Kız
1	TR831	Samsun	99,86	99,84	99,88	96,3	96,47	96,11
2	TR905	Artvin	99,82	99,91	99,73	96,13	96,49	95,75
3	TR811	Zonguldak	99,73	99,51	99,98	98,17	98,1	98,25
4	TRC22	Diyarbakır	99,64	99,64	99,64	90,23	90,49	89,96
5	TRC31	Mardin	99,64	99,86	99,41	89,42	89,5	89,33
6	TRA24	Ardahan	99,6	99,74	99,45	94,19	94,2	94,17
7	TR100	İstanbul	99,55	99,52	99,58	95,35	95,5	95,19
8	TR821	Kastamonu	99,52	99,33	99,72	96,23	96,55	95,9
9	TRC32	Batman	99,51	99,4	99,63	88,91	88,9	88,93
10	TR421	Kocaeli	99,42	99,34	99,5	96,68	96,81	96,55
11	TRC21	Şanlıurfa	99,41	99,42	99,4	86,32	87,6	84,97
12	TR823	Sinop	99,4	99,2	99,61	94,9	95,29	94,49
13	TR813	Bartın	99,35	99,52	99,17	97,35	96,94	97,76
14	TRC11	Gaziantep	99,35	99,33	99,37	92,86	92,84	92,89
15	TRC33	Şırnak	99,32	99,44	99,2	86,59	86,69	86,5
16	TRA21	Ağrı	99,31	99,34	99,28	82,16	83,06	81,23
17	TRC34	Siirt	99,3	99,44	99,15	87,42	87,92	86,89
18	TRC12	Adıyaman	99,28	99,26	99,29	92,54	92,31	92,79
19	TRA13	Bayburt	99,26	99,47	99,05	94,26	94,83	93,64
20	TR712	Aksaray	99,25	99,19	99,32	91,49	91,6	91,38
21	TR621	Adana	99,22	99,25	99,18	92,54	92,35	92,73
...	...	...						
...	TR	Türkiye	98,86	98,81	98,92	93,09	93,19	92,98
...	...	...						
41	TR622	Mersin	98,7	98,51	98,9	93,75	93,85	93,65
...	...	...						
79	TR906	Gümüşhane	93,95	94,61	93,23	80,82	80,74	80,92
80	TR832	Tokat	92,87	92,64	93,12	88,04	88,28	87,78
81	TR822	Çankırı	90,73	90,77	90,7	84,95	85,36	84,53

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Eğitim Verileri, 2012

TR62 Bölgesi'nde net okullaşma oranları incelendiğinde ise Adana ve Mersin illerinin sırasıyla %70,77 ile 52. ve %71,91 ile 50. sırada yer aldıkları görülmektedir. Bölge illerinin Türkiye ortalamasının altında kaldığı dikkat çekmektedir.

Harita 4.4.5: Türkiye İller Ortaöğretim Net Okullaşma Oranları

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Eğitim Verileri, 2012

TR62 Bölgesi'nde ilköğretim, ortaöğretim ve mesleki ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayıları incelendiğinde özellikle Adana'da bu oranın %16 civarında yüksek olduğu, mesleki ve teknik ortaöğretimde ise bu oranın daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca günümüz bilişim çağında sadece öğrenme ortamlarındaki teknik yeterliliklerde oldukça önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda bölgemizde Adana ve Mersin illerinde bilgisayar başına düşen öğrenci sayısının Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. Bölgede bulunan okullarda öğrencilerin, etkin bir biçimde eğitim almasını engellemektedir.

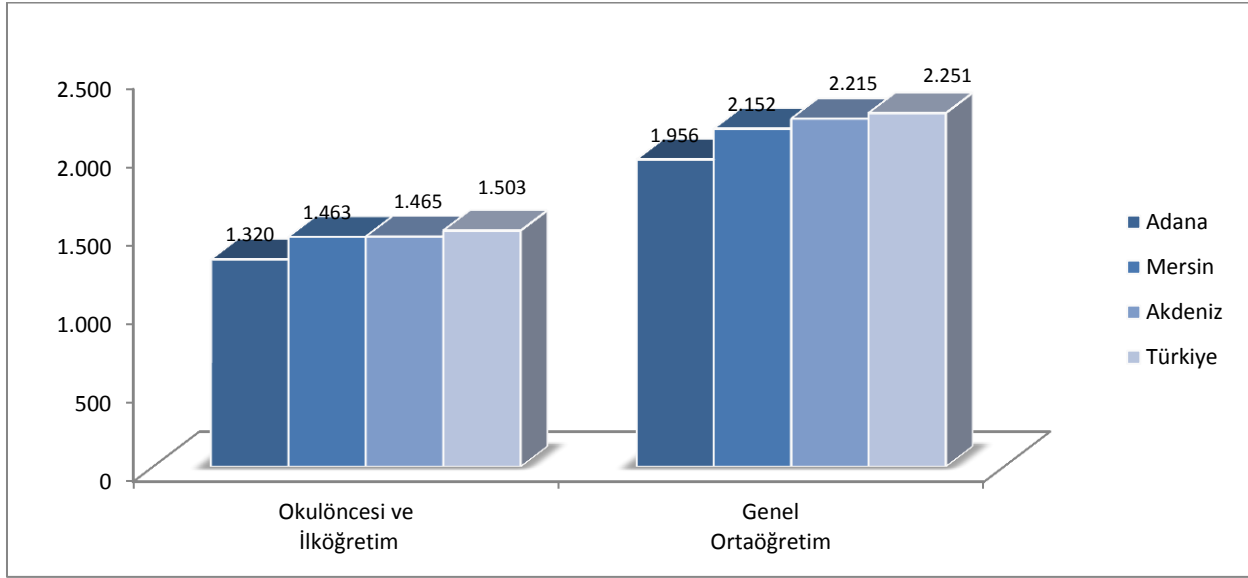
Tablo 4.4.6: Öğrenme Ortamları; Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	Derslik Başına Öğrenci			Bilgisayar Başına Öğrenci	Okul Başına Kütüphane		İlköğretim Okul Başına Fen Laboratuvarı	Ortaöğretim Okul Başına Kimya Laboratuvarı
	İlköğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki-Teknik Ortaöğretim		İlköğretim	Ortaöğretim		
Adana	38	36	49	161	0,43	1,63	0,41	0,28
Mersin	30	32	36	146	0,52	1,63	0,61	0,32
Akdeniz	31	32	39	120	0,41	1,54	0,46	0,28
Türkiye	31	31	38	95	0,35	1,78	0,35	0,22

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri 2010-2011 (Ön veriler MEB)

Bölgemizde Adana ve Mersin illerinde bilgisayar başına düşen öğrenci sayıları incelendiğinde, Türkiye geneli için bile çok yüksek olan bu verinin bölgemiz illeri için çok daha yüksek olduğu (Bilgisayar başına düşen öğrenci sayısı Adana'da 161, Mersin'de 146) dikkat çekmektedir.

Şekil 4.4.4: Okulöncesi ve İlköğretim İle Genel Ortaöğretim, Öğrenci Başına Düşen Harcama (TL)

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri 2009-2010 (Ön veriler MEB)

Tedbirler

Tedbir 1. Eğitimin fiziki altyapısının güçlendirilmesi

Eğitim altyapısının yeterliliği, alınan eğitimin kalitesini birinci derecede etkilemektedir. Öğrencinin gereksinimlerini ve beklentilerini karşılayacak biçimde donatılmış eğitim ortamları, öğrencinin arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle kurduğu iletişime etki etmekte ve neticesinde okula duyduğu aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Kalabalık olmayan sınıflarda eğitim ve öğretim daha verimli gerçekleşir. Bunu için öğrenme ortamlarının sayısının (sınıf, kütüphane, laboratuvar vb.) ve öğrenme ortamlarında kullanılan materyallerin, öğrencilerin daha verimli kullanabilmesi açısından miktarlarının yeterli düzeye getirilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte bölge ilçelerinde derslik başına düşen öğrenci sayıları incelendiğinde özellikle Mersin’de Mezitli, Toroslar, Yenişehir’de, Adana’da Seyhan’da yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca Mersin’de Çamlıyayla’da, Adana’da ise Aladağ, Feke, Karaisalı, Saimbeyli ve Tufanbeyli ilçelerinde mesleki ve teknik eğitim veren herhangi bir ortaöğretim kurumu bulunmamaktadır. Bu ilçelerde mesleki eğitime yönelmek isteyen öğrencilerin, mesleki eğitim olanaklarından faydalanamaması söz konusu olduğundan, belirtilen ilçelere mesleki ve teknik eğitim veren okulların yapılması fayda sağlayacaktır.

Tablo 4.4.7: Adana ve Mersin İlçeler Derslik Başına ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

il	İlçe	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı İlköğretim	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı Ortaöğretim	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı Mesleki ve Teknik Eğitim	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
MERSİN	Akdeniz	29	28	28	19
	Anamur	29	26	27	17
	Aydıncık	19	16	16	18

	Bozyazı	14	18	5	16
	Çamlıyayla	17	17	0	14
	Erdemli	23	24	34	18
	Gülnar	19	12	14	17
	Mezitli	33	46	33	20
	Mut	20	28	31	19
	Silifke	25	24	25	15
	Tarsus	29	40	34	24
	Toroslar	82	36	43	20
	Yenişehir	31	30	32	19
ADANA	Aladağ	18	2	0	16
	Ceyhan	33	35	20	24
	Çukurova	36	29	43	16
	Feke	17	25	0	17
	İmamoğlu	25	28	5	21
	Karaisalı	19	24	0	23
	Karataş	21	24	15	21
	Kozan	26	31	40	20
	Pozantı	25	22	23	17
	Saimbeyli	17	28	0	21
	Sarıçam	35	29	16	21
	Seyhan	47	41	47	22
	Tufanbeyli	14	32	0	15
	Yumurtalık	20	0	40	18
	Yüreğir	32	32	45	25

Kaynak: MEB, İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri (2012-2013)

Bölgede ilçeler düzeyinde derslik başına düşen öğrenci sayıları ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları incelendiğinde Adana ve Mersin illerinin özellikle merkez ilçelerinde sayıların yükseldiği dikkat çekmektedir.

Türkiye genelinde olduğu gibi bölgemizde iller arası ve kırsal kesimden kentlere göç olgusu, uzun bir süreden beri yaşanmakta olduğu bilinmektedir. Bu göçler, kırsal kesimlerdeki okulların bir kısmının öğrencisizlikten dolayı kapanmasına yol açmakta ve bu bölgelerde atıl bir kapasitenin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan yine göçlerin etkisinin sonucunda il merkezlerimizde büyük bir okul ve derslik açığı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda öğrenme ortamlarının hem nicel hem de nitel anlamda hızla iyileştirilmesi gerekmektedir.

Tedbir 2. Kalite ve Bilinç Odaklı Eğitimin Yaygınlaştırılması ile Hayat Boyu Öğrenme Yaklaşımının Desteklenmesi

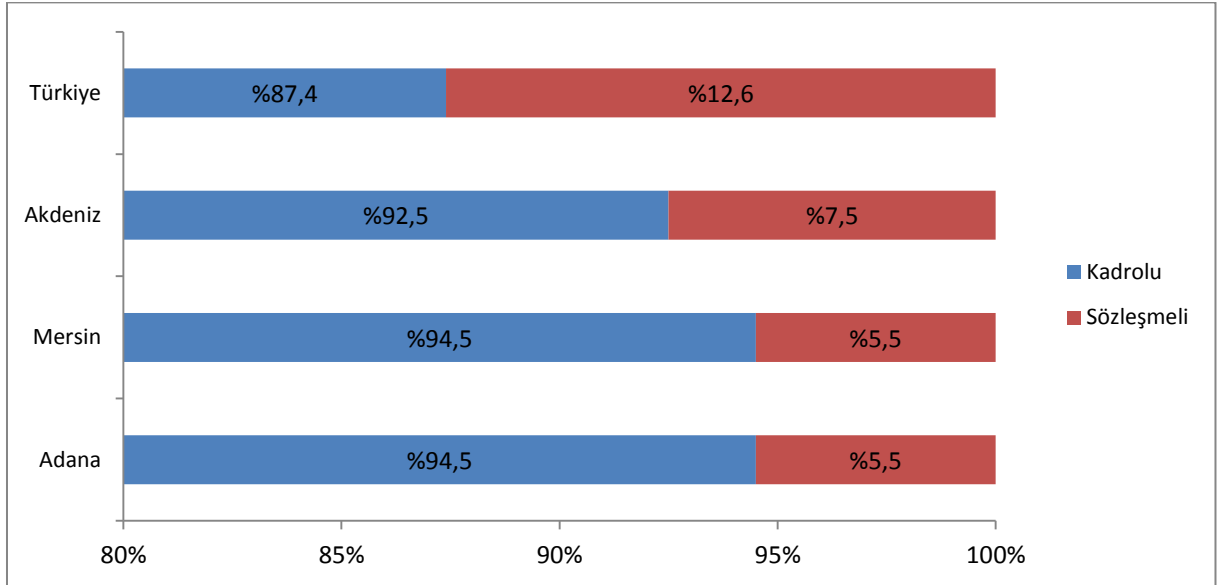
Eğitim, bireylere yaşam boyu hizmet sunan bir süreç olup toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik gelişmelerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, eğitimin çağdaş gelişmeler doğrultusunda, toplumun ve bireylerin gereksinimlerine yanıt verecek biçimde düzenlenmesi tüm dünya ülkelerinin en önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. Çünkü toplumdaki insan kaynaklarının çağdaş bilim ve teknolojinin, toplumun ve çalışma yaşamının gereklerine uygun niteliklerde yetiştirilmesi, ancak nitelikli bir eğitimle olanaklıdır. Eğitimde nitelik ise, bilime ve akla dayalı, evrensel değerlere sahip bir yapı ve anlayışla sağlanabilir.

Eğitimde kaliteyi belirleyici alanları ve bunların göstergeleri “beceriler” (matematik, okuma, fen, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı, yabancı dil, öğrenmeyi öğrenme, yurttaşlık bilgisi), “başarı ve geçiş” (okulu terk etme oranları, ortaöğretimin tamamlanma oranları ve yükseköğretime geçiş

oranları), “eğitimin izlenmesi” (eğitimin yönetimi ve değerlendirmesi), “kaynaklar ve yapılar” (öğretmenlerin eğitimi ve yetiştirilmesi, okulöncesi eğitime katılım, öğrenci başına düşen bilgisayar sayısı, öğrenci başına eğitimin bütçesi) olarak sıralayabiliriz. (GÜLTEKİN & ANAGÜN, 2006)

TR62 Bölgesi’nde eğitimin beceriler açısından durumu incelenecek olursa, Adana’nın 2012 seviye belirleme sınavında, Türkiye’deki 81 il arasında 47. Sırada yer aldığı, Mersin’in ise 9. Sırada yer alarak ilk 10 içinde yer aldığı almaktadır. Türkçe, matematik, fen, sosyal bilimler ve dil bölümlerinden oluşan seviye belirleme sınavında Adana’nın 47. Sırada yer alması, bölgemizde eğitim kalitesinin ve verimliliğinin mutlaka sorgulanması gerektiğini işaret etmektedir. Bu bağlamda eğitim ortamlarının fiziki altyapısının iyileştirilmesinin yanı sıra ders müfredatının daha iyi işlenmesi, derslerde uygulamalara daha çok yer verilmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra tüm Türkiye genelinde olduğu gibi bölgemizde de öğretmenlerin yetiştirilmesi, atanması, bilgilerinin güncellenmesi yani eğitimcilerin eğitiminin dikkate alınması önemli hususlar arasındadır.

Şekil 4.4.5: Öğretmenler, Sözleşmeli Öğretmenlerin Payı

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri, Nisan 2011(Ön veriler MEB)

Öğrencilerin, öğrenim dönemlerinde öğrenim gördükleri dersleri, o alanda uzman, konusunda teknik ve pedagojik eğitim almış öğretmenlerden almaları, eğitimin sürekliliği, eğitimin kalitesinin artırılması açısından çok önemli bir husustur. Bu anlamda bölgemizde eğitim veren kadrolu öğretmenlerin payının %100’e çıkartılması önem taşımaktadır.

Eğitimin ilk basamağını oluşturan okulöncesi eğitim gömleğin ilk düğmesidir ve kamunun eşitlikçi ve nitelikli eğitim sağlayabilmesi için bu ilk düğmenin doğru iliklenmesi elzemdir. Okul öncesi eğitime erişimde özellikle son on yılda önemli ilerleme kaydedilmiştir. Ancak okulöncesi eğitim hem erişim hem nitelik boyutlarındaki pek çok farklı alanda gelişmeye açıktır. Bu nedenle de eğitimdeki kalitenin temelden artırılması için önem teşkil etmektedir. Bölgemizde Adana ve Mersin’in okul öncesi eğitimde 36-72 ay ve 60-72 ay okullaşma oranları incelendiğinde %23,2 ve %53,9 ile Adana’nın Akdeniz Bölgesi ve Türkiye ortalamasının gerisinde olduğu, Mersin’in ise %42,7 ve %100 ile daha iyi

oranlara sahip olduğu mevcut durum bölümünde gör÷lmektedir. Bakanlık'ın Mayıs 2012 itibariyle koyduğu ve 2013 sonuna kadar ulaşmayı hedeflediği % 100 okullaşma oranı için kamunun daha fazla irade göstermesine ve yatırım yapmasına ihtiyaç vardır. Okulöncesi eğitime erişimin önündeki engellerin kaldırılması ve yaygınlaşmanın devamı için okulöncesi eğitimin yasal hak olarak tanınması ve zorunlu kılınması, toplum temelli modellerin hayata geçirilmesi ve okulöncesi eğitim yatırımlarının okulöncesi çağ nüfusu dikkate alınarak planlanması atılması gereken önemli adımlardır. Okulöncesi eğitime ayrılan kamu kaynaklarının artırılması ve daha eşitlikçi kullanılması gerekmektedir. Türkiye'de okulöncesi eğitime ayrılan kamu kaynaklarının GSYİH'nin % 0,1' ine denk geldiği tahmin edilmektedir. OECD ÷lkelerinde ortalama % 0,4; Dünya Bankası'nın Türkiye'ye önerdiği oran ise GSYİH'nin % 0,23'üdü. Ancak okulöncesi eğitimin hem bireysel hem sosyal getirileri üniversite eğitiminin bireysel ve sosyal getirilerinden çok daha yüksektir. Bu sebeple okulöncesi eğitimin ücretsiz kılınması, çalışan annelere okulöncesi eğitim için mali destek verilmesi ve 0-6 yaş grubu için sağlık desteğinin okulöncesi eğitim yardımı olarak genişletilmesi yoluyla harcanacak her 1 TL'nin getirisi üniversite harçlarının kaldırılması yolu ile harcanacak her 1 TL'den çok daha yüksek olacaktır. Erken dönemde özel eğitimde de öğretmenlerin yetkinliği hızla ilerleme sağlanması gereken bir alandır. Bu sebeple anaokulu/anasınıflarında ve erken dönemde özel eğitimde öğretmenlere kaliteli hizmet içi eğitim olanaklarının sağlanması büyük önem taşımaktadır. (ERG, 2012d)

Tüm finansal kaynaklar içerisinde eğitime ayrılacak pay, hükümetlerin temel politikaları arasında önemli bir yer tutar. Eğitim, uzun vadede geri dönüşü olan bir yatırım olup, hükümetlerce sosyal uyum, uluslararası rekabet ve uygun büyüme için gereken temel politikalarla yakın ilişkili gör÷lmektedir. Avrupa Birliği ÷lkelerinde eğitim kademlerine göre öğrenci başına yapılan harcamalar 4000-12000 \$ arasında değişmektedir. Buna göre Türkiye genelinde okulöncesi eğitimde öğrenci başına düşen harcamalar 1.503 TL ve genel ortaöğretimde öğrenci başına düşen harcamanın 2.251 TL olması, TR62 Bölgesi'nde ise bu miktarın daha düşük olması dikkat çekmekte ve eğitime yönelik yatırımların artırılması gerektiğine işaret etmektedir.

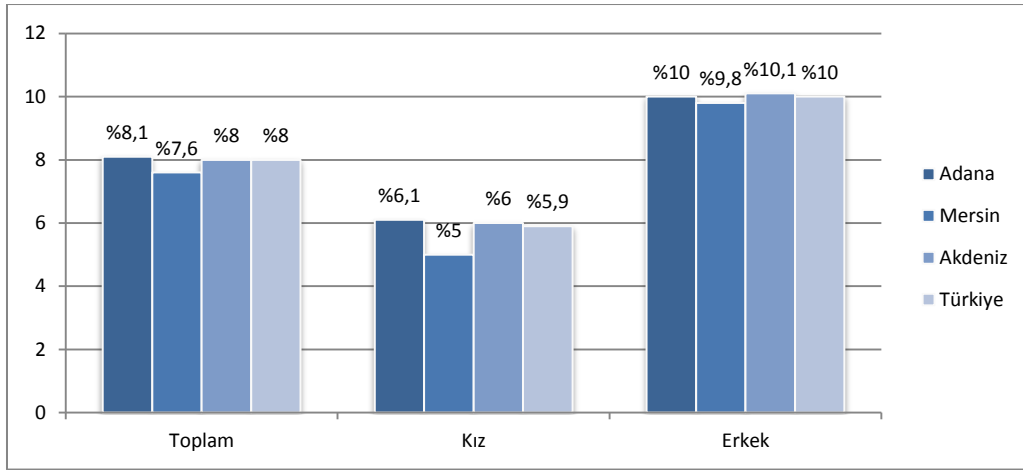
Ayrıca öğrenci başına düşen harcamalarda iller arasında da çok büyük eşitsizlikler mevcuttur. MEB, Adana'da öğrenci başına genel ortaöğretimde 1.956 TL iken Isparta'da sırasıyla 3.340 TL harcamaktadır. Bu sorunun giderilebilmesi için MEB'in illere ve okullara öğrenci sayısına dayanan bir formüle göre kaynak dağıtması ve dezavantajlı bölgeler, hatta ilçeler için ek kaynaklar oluşturması gerekmektedir.

Türkiye'de gençlerin ortaöğretime devam oranı düşük, okulu erken bırakma yaygın. OECD verilerine göre, Türkiye'de 15-19 yaş grubundaki gençlerin yarısı ortaöğretime devam etmektedir. OECD ortalaması ise % 80'in üzerindedir. Yükseköğrenim beklentisi olmayan düşük gelirli gençler, ortaöğretime devam etmek için katlanılması gereken maliyeti, bu eğitimin sağlayacağı iş bulma ve maaş avantajının üzerinde olarak değerlendirmekte kayıt dışı sektörlerde de olsa herhangi bir iş fırsatı bulduklarında eğitimlerini yarıda bırakmayı tercih edebilmektedirler. Tüm bu veriler, Türkiye'de ortaöğretimin hitap ettiği nüfusun beklentilerine yanıt veremediği, kişisel gelişimlerini ve toplumsal katılımlarını olması gereken ölçüde güçlendiremediği ve ortaöğretim çağındaki çocukların yetersiz kamu hizmetleriyle karşılaşabildikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu sorunların çözülebilmesi için öğrencilerin kişisel gelişimini ve sosyal katılımını önceliklendiren ve genel ortaöğretimle mesleki

ortaöğretim arasındaki kalın duvarları ortadan kaldıran daha esnek bir yapıya gereksinim duyulmaktadır (ERG, 2009).

Buradan hareketle TR62 Bölgesi Adana ve Mersin illeri incelendiğinde, sırası ile %8,1 ve %7,6'dır. Bölgede ortaöğretimde öğrencilerin sınıf tekrarı oranları ise Adana'da %11,5, Mersin için ise %8,7'dir. Öğrencilerin okulu terk etmeleri, ulusal ve bölgesel düzeylerde önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu sorunun bireysel sonuçlarının yanında, toplumsal ve ekonomik açıdan doğurguları da vardır. Toplumsal refahın sağlanması, düşük gelir, işsizlik harcamaları ve suçun önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

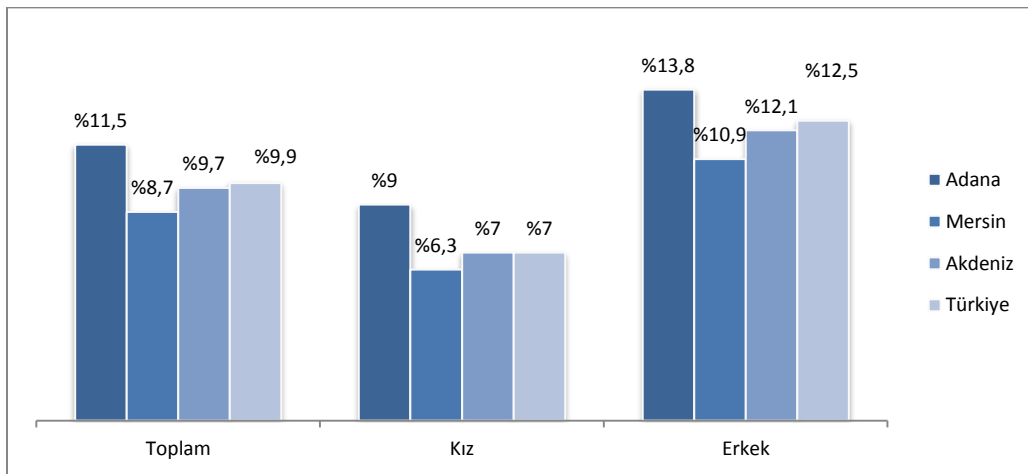
Şekil 4.4.6: Ortaöğretimde Okulu Terk

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri 2009-2010(Ön veriler MEB)

SMYTH (1999), okulun etkililiğine ilişkin olarak, öğrencilerin akademik başarısının yüksek olduğu okullarda, okula devamsızlık yapma ve okulu terk etme oranlarının düşük olduğu sonucuna varmıştır. Devamsızlık, sınıf tekrarı ve okulu terk etme oranlarının düşük olması, pozitif bir öğretmen-öğrenci ilişkisi, güçlü iletişim ve okulun pozitif öğrenme ortamı ile ilişkili görülmektedir.

Şekil 4.4.7: Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri 2009-2010(Ön veriler MEB)

Bilgiye dayalı ekonomiye geçiş, hızla gelişen bilim, teknoloji ve küreselleşme, tüm bireylerin gelişmelere ve değişikliklere hızla uyum sağlamalarını kolaylaştıracak bilgi, tutum ve becerilere sahip olmalarını gerektirir. Bu becerilerin başında uyum sağlama, iletişim kurma, doğru bilgiye ulaşma, karar verme, sorumluluk alma, yaratıcılık gösterme, işbirliği yapma, sorun çözme, karmaşık sistemleri algılama ve kendini geliştirme gelmektedir. Her geçen gün daha da önem kazanan bu beceriler hayat boyu öğrenme yaklaşımının doğmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Hayat boyu öğrenme, bilgi, beceri ve yetkinlikleri geliştirmek amacıyla, yaşam boyunca (erken çocukluktan başlayarak emeklilik dönemini kapsayan süre) gerçekleştirilen tüm öğrenme faaliyetlerini kapsamaktadır. Hayat boyu öğrenme, okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin değişik aşamalarını (örgün eğitim), işyerleri, sivil toplum örgütleri, sendikalar, odalar gibi kuruluşlar tarafından düzenlenen kurs, özel ders ve seminerleri (yaygın eğitim) ve günlük faaliyetler çerçevesindeki yapılandırılmamış öğrenme faaliyetlerini içermektedir.

Dünyada ve Türkiye’de bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmelere paralel olarak eğitim sistemimiz de geliştirilmekte ve ülke genelinde yaygınlaştırılması çalışmaları hızla devam etmektedir. Dolayısıyla bu gelişmelerden TR62 Bölgesi de etkilenmektedir. Ancak ağı yakalayabilmek ve gelişmelerin uyum sağlayabilmek açısından bölgenin yapısına uygun bir biçimde eğitim sistemimizde yeniden yapılanma çalışmalarını çağın gereklerini de dikkate alarak planlı bir şekilde yürütme zorunluluğu kabul edilen bir gerçektir. Hayat boyu eğitim kavram ve uygulaması eğitim sisteminin temel unsurlarından biri olmalıdır.

Bilim ve teknolojiye hızlı ve kapsamlı gelişmeler, fert ve toplum hayatını önemli ölçüde etkilemektedir. Günümüzde ferdin günlük hayatını topluma uyumlu bir şekilde sürdürebilmesi ve mesleğindeki gelişmeleri yakından takip edebilmesi de kendini yenilemesi ile mümkün olabilecektir. Ferdin kendini sürekli yenilemesi ise ancak hayat boyu eğitim ile mümkün olabilecektir.

Hayat boyu öğrenme üç temel amaca yönelmiştir. Bunlar, hayat boyu öğrenmede fırsatlar yaratarak bireylerin kişisel gelişimini sağlamak, toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirmek ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektir. Buradan hareketle TR62 Bölgesi için hayat boyu öğrenmenin stratejik hedefleri şöyle belirtilebilir;

Yaşamın ilk yılları hayat boyu öğrenmede önemli bir yer tuttuğu ve ileri dönemlerde telafi edilemediği için, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması,

Öğrenmede olumlu öğrenme ortamları yaratılmalı, öğrenmede bireysel gelişim teşvik edilmeli böylece ilk ve ortaöğretimde gerçek bir öğrenme temeli oluşturulması,

Gençlerin okuldan işe geçişlerini kolaylaştırmak adına, danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi,

Yetişkinlerin değişen koşullara uyum sağlamaları adına öğrenmeyi güdüleme ve yetişkinlere sürekli öğrenme fırsatlarının sunulması,

Eğitimciler ve eğitimci olmayan personelin bilgi, beceri, deneyim ve motivasyon düzeylerini arttırıcı yönde sistem kaynaklarının yenilenmesi şeklinde sıralanabilir.

Bunların yanı sıra hayat boyu eğitim çerçevesinde, okuma-yazma mutlaka ele alınması gereken önemli konulardan birisidir. Okuma-yazma sadece okuma, yazma, aritmetik gibi teknik becerilerin geliştirilmesi değil aynı zamanda beyin teknolojisini geliştirme, yani düşünme, anlama, sınıflama sıralama eleştirme, analiz-sentez değerlendirme gibi zihinsel yetenekleri de geliştirmektir.

Okuma-yazma giderek çeşitli kişilerle iletişim kurma, modern toplumun gereklerini yerine getirme, bilgili karar verme, öğrenmeyi sürdürme, bireylerin kapasitelerini sonuna kadar geliştirme gibi hususları da kapsamaktadır.

Bu bağlamda TR62 Bölge illeri, Adana ve Mersin’de okuma yazma bilmeyen oranlarının sırasıyla 4,70 ve 2,83 olduğu göz önüne alınırsa (Türkiye genelinde iller arasında Adana 39, Mersin 13. Sırada yer almaktadır.), TR62 Bölgesi, il merkezi ve ilçelerinde,

Gençlere, kadınlara, engellilere, eğitimden yoksun gruplara, göçmenlere, kırsal kesimlere okuma-yazma öncelikli olarak verilmelidir.

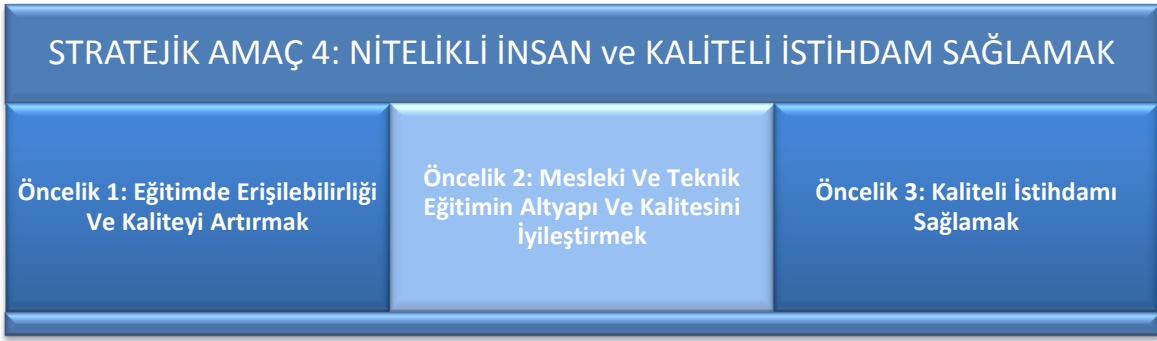
Bireylerin gizli okumaz-yazma bilmeyenlerin düşüşünü önleyecek önlemler alınmalı, okuma-yazma sonrası programlar düzenlenmelidir.

Okur-yazarlığı arttırmak için gerekli programlar, materyaller, araçlar gereçler yeniden gözden geçirilmeli ve beyin teknolojisini geliştirecek şekilde düzenlenmelidir.

Okuma-yazma öğretecek kişilerin yetiştirilmeleri sağlanmalıdır.

Okumaz-yazarlığın arttırılmasında kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, sendikalar, dernekler vb. arasında işbirliği sağlanmalıdır.

4.4.2. Öncelik 2: Mesleki ve Teknik Eğitimin Altyapı ve Kalitesini İyileştirmek

Durum Analizi

Mesleki ve teknik eğitim, gençlerin potansiyellerine ulaşmalarını, insan yakışır şartlar altında işgücü piyasasına girmelerini ve ekonominin nitelikli eleman gereksinimini karşılanmasını hedeflemektedir. Kuşkusuz bu hedeflere ulaşabilmek için öncelikle mesleki ve teknik eğitimin altyapı sorunlarının giderilmesi ve ardından sistemin kalitesini artırıcı değişikliklere gereksinim vardır.

Tablo 4.4.8: Mesleki-Teknik Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

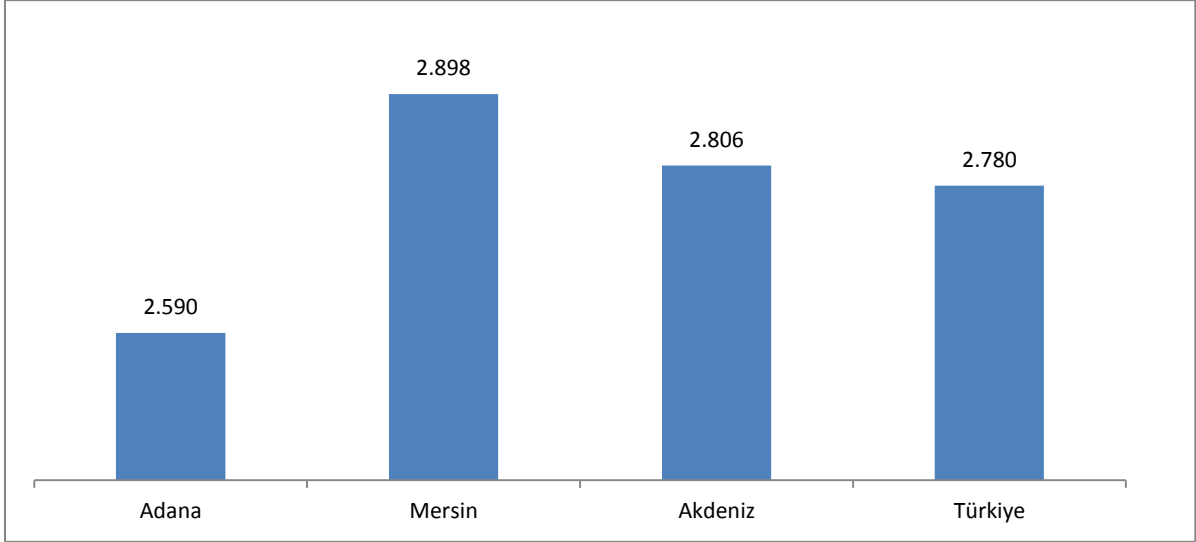
Sıra	İl	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
1	Adana	49
2	Hakkâri	47
3	Hatay	46
4	Batman	46
5	Osmaniye	44
6	İstanbul	43
7	Aksaray	43
8	Ağrı	43
9	Gaziantep	43
10	Bingöl	41
...	...	...
...	Türkiye	34
...	...	...
19	Mersin	37
...	...	...
79	Giresun	21
80	Artvin	19
81	Tunceli	16

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Eğitim Verileri, 2012

Türkiye genelinde mesleki ve teknik eğitim veren öğretim kurumlarında, TR62 Bölgesi'nde, Adana ilinde derslik başına düşen öğrenci sayısının 49 olduğu ve bu miktarla Türkiye illeri arasında mesleki teknik eğitimde en kalabalık sınıflara sahip olan il olduğu dikkat çekmektedir. Mersin ilinde ise mesleki ve teknik eğitim veren okullarda derslik başına düşen öğrenci sayısının 37 olduğu ve bu miktarın Türkiye ortalamasının üzerinde kaldığı görülmektedir. 2012-2013 eğitim öğretim yılı için

derslik başına düşen öğrenci sayısı; genel ortaöğretimde 28, meslekî ve teknik eğitimde otuz 34'tür. Görüldüğü gibi meslekî ve teknik ortaöğretimde derslik başına düşen ortalama öğrenci sayısı genel ortaöğretimden fazladır.

Şekil 4.4.8: Merkezi Yönetim Bütçesi: Mesleki-Teknik Ortaöğretimde Öğrenci Başına Düşen Harcama (TL)

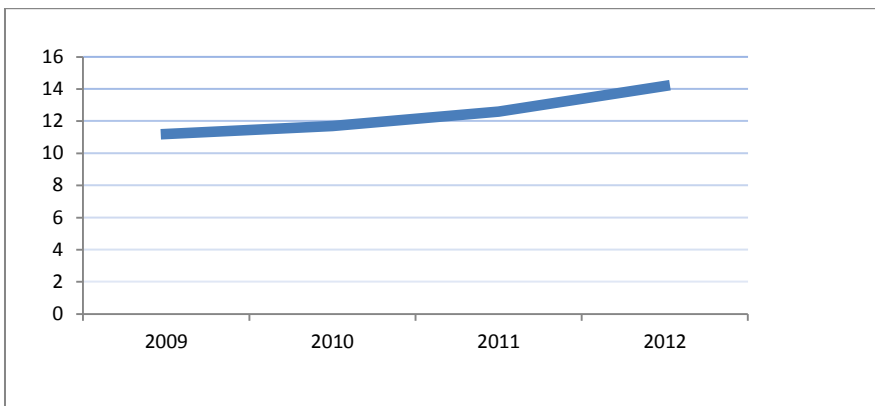

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri 2009-2010 (Ön veriler MEB)

Bölgemizde, mesleki ve teknik ortaöğretimde öğrenci başına düşen harcama incelendiğinde özellikle Adana'da bu miktarın Türkiye ve Akdeniz Bölgesi'nin altında olduğu görülmektedir.

Meslekî ve teknik eğitim büyük oranda devlet tarafından finanse edilmektedir. Bunun yanı sıra meslekî ve teknik eğitime merkezi yönetim bütçesi dışında da sağlanan finansmanlar vardır. Bunlar: 3308 sayılı yasa ile sağlanan gelirler, Uluslararası projelerden eğitime aktarılan paylar, Halk ve STK'lerden elde edilen gelirler ve okullardaki döner sermaye işletmelerinden elde edilen gelirlerdir. MEB'e ayrılan bütçenin GSYH'ye oranı 2012 yılında %2,73'tür. Yıllara göre düşüşler olmakla birlikte 2006 yılında 2,18 olan bu payın, 2012 yılına kadar bu payın arttığı görülmektedir.

Şekil 4.4.9: Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinden Meslekî ve Teknik Eğitime Ayrılan Bütçe

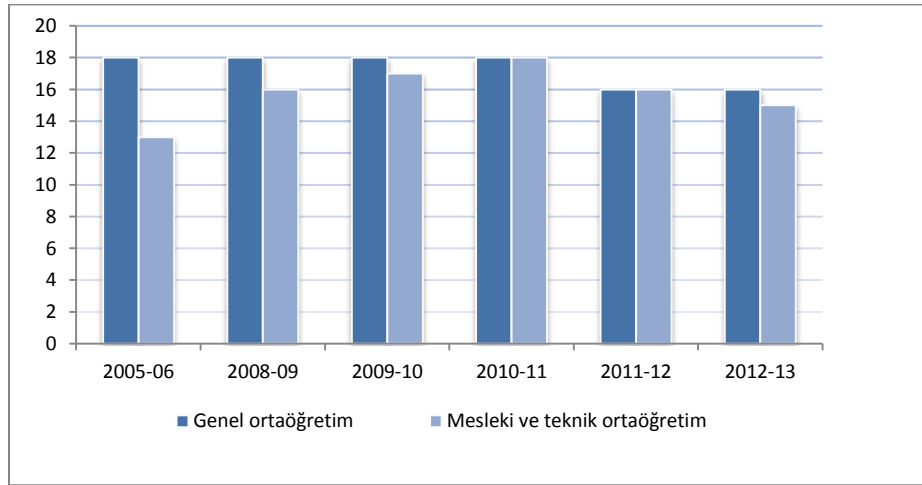

Kaynak: Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı Taslağı 2013-2017, MEB Bütçe Sunuşu 2009-2013

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bütçeden ayrılan paylar yıllar itibarıyla grafikte gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde; MEB bütçesi içinde meslekî ve teknik eğitime ayrılan pay 2009-2012 yılları arasında istikrarlı bir artış göstermiştir. Son yıllarda eğitim alanında yapılan çalışmalara bağlı olarak bina ve derslik sayısında önemli artış sağlanmıştır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2013).

Ulusal ve uluslararası projeler (AB, Kalkınma Ajansları, SODES, UMEM vb.) ile sektörle yapılan iş birliği protokolleri kapsamında çok sayıda okulun altyapısı yenilenmiş, öğretmenler eğitilmiş ve işletmede meslek eğitiminin etkinliği artırılmıştır. 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 12. maddesinde “Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB) açılan meslekî ve teknik eğitim okullarında öğrenim gören her bir öğrenci için, 2012-2013 eğitim öğretim yılından başlamak üzere, resmî okullarda öğrenim gören bir öğrencinin okul türüne göre Devlete maliyetinin bir buçuk katını geçmemek üzere, her eğitim öğretim yılı için Maliye Bakanlığı ile Bakanlık tarafından müşterek belirlenen tutarda, Bakanlık bütçesine bu amaçla konulan ödenekten eğitim ve öğretim desteği yapılabilir” hükmüne yer verilmiştir. Bu şekilde OSB’lerde açılmış veya açılacak okullara finansal destek sağlamak için yasal altyapı oluşturulmuş ve 2012-2013 eğitim öğretim yılında dokuz meslek alanında uygulamaya konulmuştur (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2013).

Şekil 4.4.10: Türkiye’de Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

Kaynak: TÜİK, (Ön veriler MEB)

Meslekî rehberlik, bireyi kendi ilgi ve yeteneği ile meslekler hakkında bilgi sahibi yaparak kendine uygun bir mesleği seçip bu alanda ilerlemesine yardım etme sürecidir. Bu süreç içerisinde bireyin geleceğini planlamasına ve bir iş bulması konusunda doğru karar almasına yardım etmek önemlidir.

Okul rehberlik servisleri ile Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde (RAM) sunulan rehberlik hizmetleri kişisel ve sosyal rehberlik, eğitsel rehberlik ve meslekî rehberlik olmak üzere üç temel başlık altında toplanmaktadır. MEB bünyesindeki tüm rehberlik ve psikolojik danışma (PDR) hizmetleri okul rehberlik servisleri ile Rehberlik ve Araştırma Merkezleri aracılığı ile Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında yürütülmektedir.

Tablo 4.4.9: Mesleki Ve Teknik Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci, Rehber Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı(2012-2013 Öğretim yılı)	Rehber Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2010-2011 Öğretim yılı)
Adana	15	1049
Mersin	14	647
Akdeniz	15	758
Türkiye	15	707

Kaynak: TÜİK, ERG, Temel Eğitim Göstergeleri

Özellikle bölgemizde Adana ilinde, mesleki ve teknik ortaöğretimde rehber öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.

Okullarda uygulanan meslekî rehberlik hizmetlerini destekleyici olarak MEB Ortaöğretim Projesi'nin Meslekî Rehberlik ve Danışmanlık Bileşeni kapsamında web tabanlı Ulusal Meslekî Bilgi Sistemi (MBS) geliştirilmiştir. MBS, teknolojinin yaygınlaştığı günümüzde hizmete erişimin arttırılması ve meslekî rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasında önemli bir erişim aracı olmuştur. On üç yaş ve üstü bireyler için geliştirilen MBS, bireylerin meslekî rehberlik ve danışmanlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca MBS yüz yüze verilen rehberlik hizmetlerinin alternatifi değil bu hizmetleri destekleyen bir sistemdir. Sistem “Kendimi Keşfediyorum”, “Eğitim Fırsatlarımız” ve “İş Olanaklarımız” olmak üzere üç temel bölümden oluşmaktadır.

Ülkemizde meslekî rehberlik hizmetlerini Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) yürütmektedir. Millî Eğitim Bakanlığının hedef kitleleri öğrenciler, İŞKUR'un hedef kitleleri ise yetişkinlerdir. Okullarda PDR öğretmenleri öğrencinin ilgi ve yeteneğinin tespitinde katkı sağlamaktadır. Okullarda, RAM'larda ve İŞKUR'un meslek danışmanlığı merkezlerinde sunulan hizmetlerin kalite güvencesi ve kanıta dayalı değerlendirme sistemi olmadığı için çıkan raporlar yardım için başvuran kişi sayısını göstermekte ancak hizmetlerin verimliliği ve etkililiği açısından bir sonuç ifade etmemektedir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2013).

Tedbirler

Tedbir 1. Mesleki eğitimin fiziki altyapısının güçlendirilmesi

Mesleki ve teknik eğitimin kalitesini etkileyen önemli bir unsur, eğitim kurumlarının ve beceri eğitimi ve/veya staj yapılan işletmelerin güncel teknolojik donanım ve altyapıya sahip olmasıdır. Özellikle yüksek maliyetli ancak istihdam olanaklarının da fazla olduğu alanlarda (örneğin sanayi sektöründe) düzenlenen eğitimler için eğitim kurumlarının donanım gereksiniminin karşılanması amacıyla ilgili sektörlerdeki paydaşlar ve okulların sıkı bir işbirliği içerisinde çalışması büyük önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında laboratuvar kurulumu konusunda işletmeler, sanayi ve ticaret odaları ve okullar arasında sürekli işbirliklerinin kurulması teşvik edilmelidir. Ancak, işletmelerin sorumluluğu sadece kurulum aşamasıyla sınırlı kalmamalı, laboratuvar kurulumundan sonra da teknik donanımın işletmedeki sorumlu kişiler ve/veya birimler tarafından düzenli olarak takip edilmesi, teknolojik altyapısının güncelliğini sürdürmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca mesleki ve teknik eğitim veren okul ve kurumların, öğrencilerin uygulamalı eğitim yapabilecekleri ortamlara yakın yerlerde açılmasına yönelik planlama yapılması faydalı olacaktır.

Öğrencilerin uygulamalı eğitim gördüğü işletmelerin eğitim ortamlarının da modern ürün ve hizmet üretim süreçlerine uygun hale getirilmesi, eğitim verilen sınıflardaki verimliliğin artması açısından, sınıflarda eğitim gören öğrenci sayısının çok fazla olmaması gerekmektedir. Ayrıca sektör kuruluşlarının mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları kurmaları ve desteklemeleri de okullardaki eğitim ortamlarının iyileşmesine katkıda bulunacaktır (ERG, 2012a).

Bölge'nin yoğun göç alması sebebiyle (özellikle Adana), özellikle bölgenin kuzeyinde yer alan ilçelerde mesleki ve teknik okulların bulunmaması, bölgede bulunan genç nüfusun meslek sahibi olmasını engellemekte dolayısıyla sanayinin ihtiyacı olan ara eleman ihtiyacını da karşılayamamaktadır. Bu nedenle kuzey ilçelerine meslek okullarının açılması gerekmektedir.

Ayrıca tarım bölgesi sıfatıyla ifade edilen TR62 Bölgesi'nde, bir tarım meslek lisesi bulunmamaktadır. Bölgede tarım alanında da ihtiyaç duyulan, yeterli bilgiye sahip ara eleman ihtiyacının giderilebilmesi açısından, bölgede (Adana ve Mersin illerinde ayrı ayrı olmak üzere) tarım meslek liselerine ve bu liselerin yetiştireceği kalifiye elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Tedbir 2. Mesleki eğitim kurumlarının kalitesinin ve cazibesinin artırılması

Mesleki eğitim kurumlarında verilen eğitimin kalitesinin artırılması, mesleki eğitim konusunda toplumun özellikle de ailelerin algılarının değiştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Mesleki eğitim okullarında verilen eğitim kalitesinin artması, mesleki eğitim okullarından mezun olan öğrencilerin iş hayatına daha aktif ve verimli bir biçimde kazandırılması şüphesiz toplumun algılarını değiştirecektir.

Mesleki eğitim okullarında verilen eğitim kalitesinin artması bakımından, bu okullarda eğitim veren öğretmenlerin öğrenme süreçlerindeki ve dolayısıyla eğitim sisteminin tüm düzeylerindeki rolü eşsiz önemdedir. Bu kapsamda, öğretmenler ve okul yöneticilerinin eğitim düzeyleri, birikimleri, deneyimleri, değişimleri izleme ve bunlara ayak uydurma kapasiteleri, mesleki eğitim ve öğretimin kalitesinin iyileştirilmesinde de belirleyicidir. Türkiye genelinde olduğu gibi bölgemizde de mesleki ve teknik eğitimde öğretmenlerin/eğiticilerin ve okul yöneticilerinin yenilenen öğretim programlarının gereklerini yerine getirebilmeleri, geliştirilmekte olan fiziki altyapıyı en üst düzeyde kullanabilmeleri ve eğitimin çıktılarının iyileştirilmesine katkıda bulunabilmeleri için etkin biçimde desteklenmeleri gerekmektedir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin mesleki birikimlerini, beceri ve yeterliliklerini geliştirmelerine yönelik en önemli politika araçlarından biri hizmet içi eğitimlerdir. Meslek dersleri öğretmenlerine yönelik hizmet içi eğitim programları oldukça merkezi bir yapıya sahiptir ve bu durum, yerel gereksinimlerin karşılanmasını zorlaştırır niteliktedir. Bu noktada, eğitim gereksiniminin okul düzeyinde nesnel ölçütlere dayanarak belirlenmesi ve okul yöneticilerinin öğretmen seçiminde yetkilendirilmesi yarar sağlayabilir. Ayrıca, il milli eğitim müdürlükleri ve il istihdam ve mesleki eğitim kurulları arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve yerel düzeydeki paydaşların da (işletmeler, meslek odaları, sendika temsilcileri vb.) hizmet içi eğitimin eşgüdümü ve sunumu sürecine dâhil edilmesi gereklidir. Meslek dersi öğretmenlerinin kendi alanlarındaki gelişmeleri yakından takip etmeleri önemlidir ve öğretmen niteliklerinin geliştirilmesine yönelik hizmet içi eğitimlerin, yenilenen öğretim programlarının genel yaklaşımı çerçevesi içinde kurgulanması gerekmektedir. Dolayısıyla, meslek

dersleri öğretmenlerinin hizmet içi eğitimleri (teorik ve uygulamalı) ilgili sektördeki aktörlerle işbirliği içinde sistematik olarak gerçekleştirilmelidir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2013) (ERG, 2012a)

Mesleki eğitim veren okullarda öğretmenlerin bilgilerinin güncel ve aktif tutulma çabalarının yanı sıra, bu okullarda eğitim veren öğretmenlerin eğitim verdiği öğrenci sayısı, uygulamalı eğitim ortamına ve birebir öğretmen-öğrenci iletişiminin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Ayrıca diğer tüm öğretim kurumlarında olduğu gibi mesleki ve teknik eğitim veren ortaöğretim kurumlarında özellikle öğrencileri yönlendirme konusunda önemli bir misyon taşıyan rehber öğretmenlerin, daha aktif hale getirilmesi, rehber öğretmenlerin rollerini daha iyi yerine getirebilmeleri açısından bu okullarda yeterli sayıda rehber öğretmen bulunması önem taşımaktadır.

Türkiye’de ortaöğretimde okullar ve okul türleri arasında sosyoekonomik ayrışma oldukça yoğundur. Diğer bir deyişle, öğrenciler ortaöğretimde okullara ve okul türlerine ailelerinin sosyoekonomik statüsüne göre dağılmaktadır. Bunun nedenleri arasında ortaöğretimde okulların türlere bölünmüş olması, okullar arası kalite farklılıkları ve merkezi sınav sistemleri gelmektedir. Bu ayrışma içerisinde, mesleki ve teknik liseleri tercih eden öğrenciler sosyoekonomik olarak en dezavantajlı gruplardan gelmektedirler. PISA 2006 verilerinden derlenen aşağıdaki tablo öğrencilerin devam ettiği okul türü ve ebeveynlerinin eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Özellikle, sınavla öğrenci alan okullardaki öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeyinin yüksek, mesleki ve teknik liselerdeki çocukların ebeveynlerinin ise eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. (ERG, 2012b)

Bölgemiz oldukça göç alan bir bölge olduğu için, göç ile gelen ailelerin çocukları genellikle mesleki ve teknik eğitim veren okullara gönderilmektedir. Mesleki ve teknik eğitim veren okullara, akademik başarı gösteremeyen öğrenciler için velilerin son çare olarak algılanması, bu eğitim kurumlarındaki kaliteyi düşürmekte ve bu eğitim kurumlarına bakış açısını açıklamaktadır.

Tablo 4.4.10: Türkiye Ortaöğretimde Okul Türlerine Göre Öğrenci Ebeveynlerinin Eğitim Düzeyi(%)

Ebeveynin Eğitim Düzeyi	Fen liseleri	Anadolu Liseleri	Anadolu Meslek Liseleri	Genel liseler	Meslek liseleri	Çok programlı liseler	Toplam (%)
İlkokul altı	*	0,9	2,8	4,6	2,5	7,3	4
İlkokul	2,9	17,7	27,7	29,7	40,3	46,5	32,5
Ortaokul	2,9	9,1	14,7	20,1	26,3	21,8	20,6
Lise	20	35,7	28,9	28,6	23,5	18,2	26,7
Meslek Yüksekokulu	5,7	8	10,7	5,1	3,9	4,4	5,2
Üniversite	68,6	28,5	15,3	11,8	3,6	1,8	10,9
Toplam (%)	100	100	100	100	100	100	100

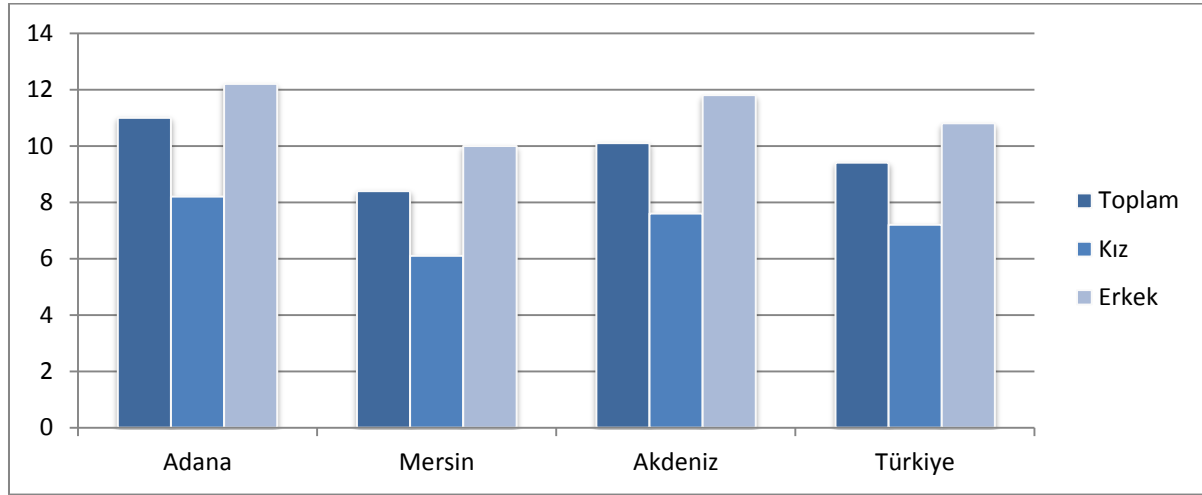
Kaynak: ERG (Polat, 2009; DPT Uzmanlık Tezi)

Mesleki ve teknik eğitim okullarındaki diğer bir nitelik sorunu da bu okullardaki öğrencilerin temel fen, matematik ve bulundukları bölümle ilgili teorik derslerinin zayıflığıdır. Öyle ki meslek yüksekokullarında yapılan çalışmalar, mesleki ve teknik eğitim mezunlarının %95’inin temel matematik kurallarında yetersiz olduğunu göstermiştir. (Kaynak: ERG, Erol ve Alp, 2003) Bu nitelik sorunu, ortaöğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitimin kalitesi açısından olumsuz bir duruma

ışaret etmektedir. Bu nedenle mesleki ve teknik eğitim okullarında, mesleki eğitimin yanı sıra temel derslerin kaliteli aktarımına da önem verilmelidir.

Ayrıca mesleki ve teknik liselerde okulu terk oranı diğer liselerden daha yüksek düzeydedir. Bu durum mesleki ve teknik eğitim veren okullardaki öğrencilerin istikrarının ve eğitimi tamamlama olasılığının düşük olduğunu ışaret etmektedir. Bölgemizde özellikle Adana ilinde mesleki ve teknik eğitim kurumlarından terk oranı Türkiye ve Akdeniz Bölgesi'nin üzerindedir.

Şekil 4.4.11: Mesleki Ve Teknik Liselerde Okulu Terk

Kaynak: ERG, Temel Eğitim Göstergeleri 2009-2010

Gerek ülkemizde gerekse OECD ve AB ülkelerinde, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında önemli bir toplumsal statü sorunu ve itibar eksikliği gözlemlenmektedir. Genel (akademik) eğitim, mesleki ve teknik eğitimden daha çok itibar görmekte, öğrenciler ve/veya aileleri mesleki ve teknik eğitim kurumlarını son tercih olarak değerlendirmektedirler. Mesleki ve teknik eğitimin çekici hale getirilmesi, öğrencilerin ve ailelerinin, meslek eğitiminin bireylere gelir ve toplumsal statü sağlayacağına inanmalarıyla gerçekleşecektir. Türkiye’de de öğrenciler ve aileleri için mesleki ve teknik eğitimin daha çekici hale getirilmesi, bunun için de meslek eğitiminin statüsünün artırılması sürekli gündemde olan bir önceliktir. Sonuç olarak bireyler eğitim ile ilgili karar verirken, kendilerine en yüksek ekonomik ve sosyal yarar sağlayacağına inandıkları okullara gitmek, ailelerde çocuklarına iyi bir gelecek sağlayacak okullara çocuklarını gönderme istek ve eğilimi içerisindeyler. Öğrenciler ve aileler için mesleki ve teknik eğitimin daha cazip hale getirilmesi, mesleki eğitimin statüsünün artırılması için, mesleki eğitimde öğrencilere yatay olarak farklı okullara, dikey olarak yükseköğretime gerekli şartları sağladıkları takdirde geçiş olanakları sunulmalıdır. Mesleki ve teknik eğitimin ekonomik ve sosyal faydasının artabileceği koşullar için düzenlemeler gerçekleştirilirken, kamuoyuna yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılmalı, bu sayede mesleki ve teknik eğitim ile ilgili olumsuz algıların değiştirilmesi hedeflenmelidir.

Tedbir 3. Mesleki eğitim ile işgücü piyasası arasındaki etkileşimin artırılması

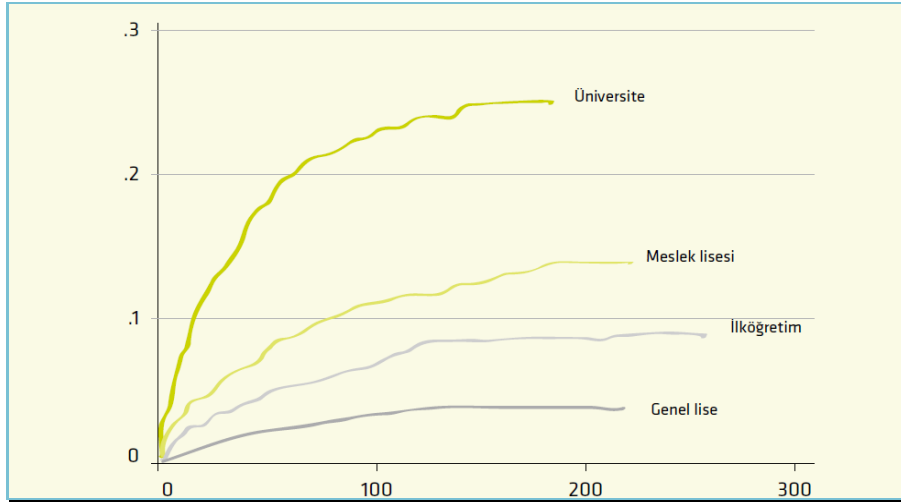
TR62 Bölgesi’nin genç nüfusundan kaynaklanan “demografik fırsat penceresi” bölgenin ekonomik gelişimi için çok büyük bir avantaj anlamına gelmektedir. Bu durumdan faydalanmanın en

etkin yollarından biri bölgede mesleki beceri eğitimi alan öğrencilerin okudukları bölümlerle örtüşen ve gerçek potansiyellerini gösterebilecekleri meslekleri edinebilmeleri için önlerinin açılmasıdır. Dünyanın birçok ülkesinde okul-işletme işbirlikleri meslek eğitiminin istihdamla yakın ilişkide olmasını sağlayan ve böylelikle gençlere nitelikli eğitim sunulmasına katkı yapan önemli bir araçtır. Ülkemiz’de de “sektörün eleman ihtiyacını en iyi şekilde karşılayacak öğrencilerin yetişmesinde teori ve uygulamayı birleştiren, öğrencilerin mesleki eğitiminin yanı sıra kişisel gelişimine de katkı sağlayan, çok yönlü (burs, staj olanağı vb.), sürdürülebilir (uzun süreli ve istihdama dönüşen) ve tüm paydaşlar için değer yaratan (okul, firma, toplum) işbirlikleri” şeklinde tanımlanabilecek başarılı okul-işletme işbirlikleri örnekleri vardır.

Bölgemizde de aynı etkileri yaratmak amacıyla işletme ve kuruluşlar açısından işbirliği yapılacak okul ve öğrencinin seçiminin özenle yapılarak staj planlamasının stratejik ve etkin yapılması, stajın sıkı takibi ve performans artırma çalışmaları, firmaların ve stajyer sorumlularının işbirliği için motivasyonu, okullarla işbirliğinin ve stajın istihdama dönüşmesi ve okullara çok yönlü destek verilmesi gibi faktörlerin önemli olduğu görülmüştür (ERG, 2012c).

Bölgenin mesleki ve teknik eğitimde, gençlerin potansiyellerini gerçekleştirmelerine katkıda bulunarak, işletmelerin nitelikli eleman gereksinimini karşılaması ve uluslararası rekabette genç nüfusu ile ön plana çıkarak avantaj yaratacak biçimde yapılandırılması gerekmektedir. Bu anlamda önemli olan, bölgede işveren, mesleki ve teknik okullar, üniversitenin bir araya gelerek ihtiyaçlara yönelik yön belirlenmesi önem teşkil etmektedir.

Şekil 4.4.12: Eğitim Durumuna Göre İlk Kalıcı İşe Yerleşme Hızı

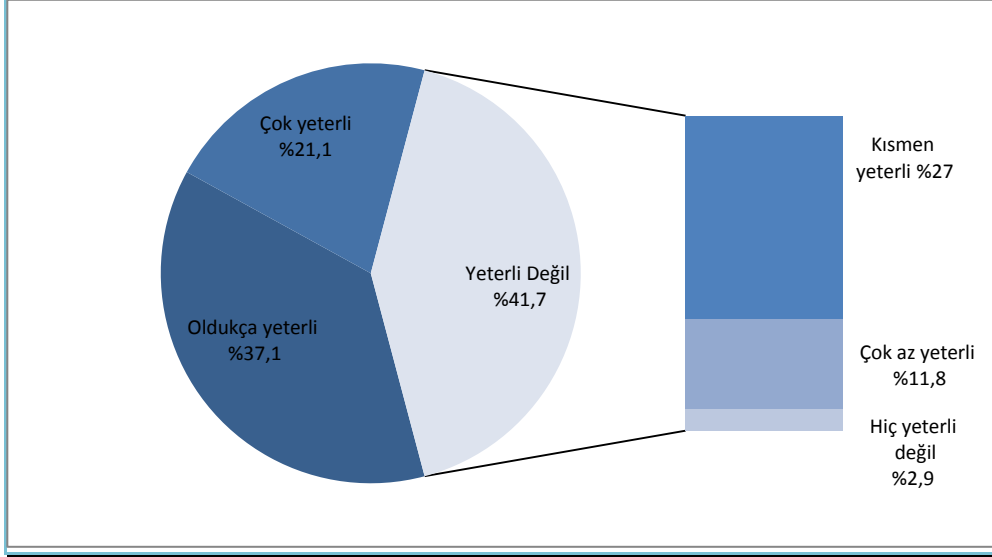

Kaynak: ERG, İlhan ve Tunalı, 2010

Mesleki ve teknik lise mezunlarının işgücü piyasasındaki göstergeleriyle ilgili çalışmalarda ortaya çıkan diğer bir önemli nokta, mezunların çalışmak istediklerinde kısa sürede iş bulmalarıdır. e-mezun verilerine göre, çalışan mezunların % 80'i ilk işlerini 12 aydan kısa bir sürede buluyorlar. 2009 Hanehalkı İşgücü Anketi verilerinden hareketle, 15-39 yaş grubunda eğitimini tamamlamış bireyler üzerine yapılan ekonometrik bir analiz, mesleki ve teknik ortaöğretim mezunlarının genel ortaöğretim

mezunlarına kıyasla ilk kalıcı işini (üç aydan fazla süren ilk iş) daha hızlı bulduğunu göstermektedir. (ERG, 2012b)

Şekil 4.4.13: Mesleki Bilgileri Yapmakta Oldukları İş İçin Yeterli Bulma Durumu

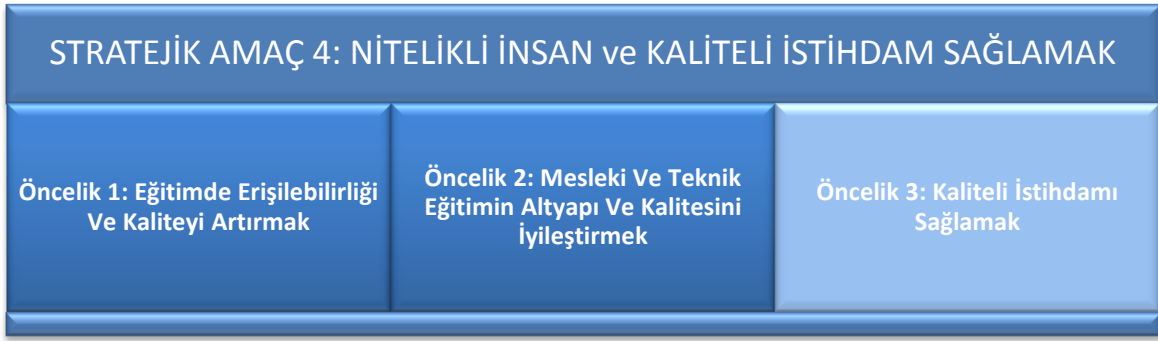
Kaynak: ERG, EARGED,2010

Mesleki ve teknik eğitimin etkin olması, beklentileri karşılayacak sayıda ve kalitede mezun verilmesi, teknoloji ve işgücü piyasasındaki gelişmelerin sürekli ve düzenli olarak izlenmesi ve sonuçların eğitim yatırımlarına ve programlarına aktarılması ile doğru orantılıdır. Çünkü sistemin işgücü piyasasında talep edilen becerilerin mesleki ve teknik ortaöğretim düzeyinde yeteri kadar aktarılamadığını göstermektedir.(Çalışan mesleki ve teknik ortaöğretim mezunlarının arasında okulda kazanılan mesleki yeterliliklerin iş hayatına hazırlamada arzu edilen düzeyde olmadığını belirtenlerin oranı azımsanmayacak düzeydedir (% 42)). Bu durum, işverenlerin işletmelerinde çalışan mezunların mesleki yeterlilikleriyle ilgili değerlendirmelerinde de kendini göstermektedir. Çoğu işveren, mesleki ve teknik ortaöğretim mezunlarının mesleki bilgi, beceri, tutum ve iş alışkanlıklarını yetersiz bulmaktadır.

Bölgemizde de mesleki ve teknik eğitim verilen okullardaki yetersizlikler (teknik, teknolojik, ortam, öğretmen vs.) ve işveren ile bu okullar arasındaki iletişimsizlik, işbirliğinden yoksunluk gibi sebeplerden dolayı, arz ve talep konusunda gerekli ve yeterli döngü sağlanamamaktadır. İşveren, çalışanı yetersiz bulmaktadır. Bunun yanı sıra çalışanlar da daha sağlıklı, kaliteli ve güvenilir iş ortamı talep etmektedir. Dolayısıyla mesleki ve teknik eğitim veren okullarda, gerekli fiziksel, teknik vs. koşullar kaliteli hale getirildikten sonra staj programları daha somut ve ciddi biçimde yapılandırılmalı, meslek ve teknik liselerden mezun olan öğrenciler mutlak suretle uygulamalı staj programına alınmalı, staj sırasında iş yeri ve öğrenci uygulamanın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda denetlenmelidir. Özel sektörün, özellikle öğrencilerin beceri eğitimi ve staj süreçlerinde, öğretmenlerin de işletmelerde gözlem yapmasına daha çok olanak vermesi daha faydalı olacaktır. Böylece, hem beceri eğitimi ve staj süreçlerinin iyileşmesine hem de öğretmenlerin alanlarındaki

gelişmeleri kolayca takip etmelerine katkıda bulunulabilecektir. Ayrıca staj sonrası öğrencileri iş sahibi yapacak şekilde kurgulanmalıdır. Yapılan stajlar sadece kâğıt üzerinde olmamalıdır.

4.4.3. Öncelik 3: Kaliteli İstihdamı Sağlamak

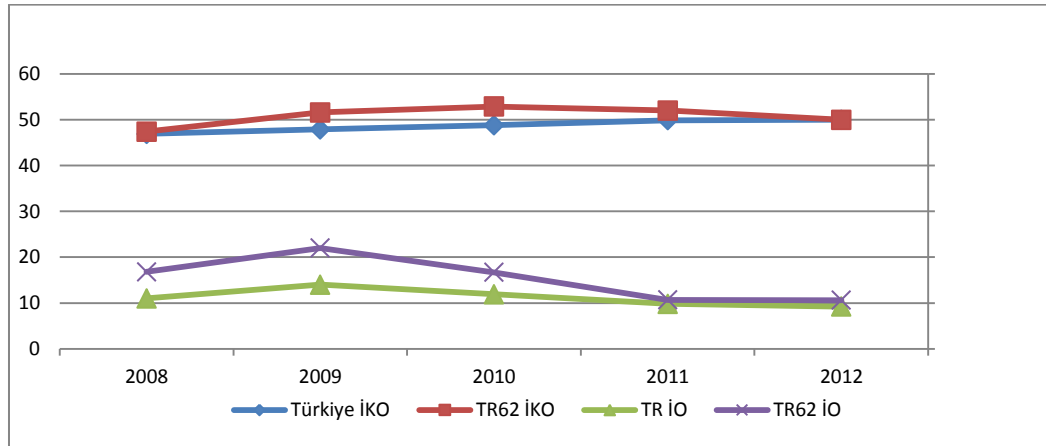

Durum Analizi

İşgücüne Katılım, İşsizlik ve İstihdam

TÜİK 2012 verilerine göre TR62 Bölgesi kurumsal olmayan çalışma çağındaki Türkiye nüfusunun %4,90'ını ve toplam işgücünün %4,94'ünü barındırmaktadır. Türkiye istihdamının %4,87'si bölgede gerçekleşirken Türkiye'deki toplam işsizlerin %5,68'i bölgede yer almaktadır. Bölgenin istihdam düzeyi nüfus ve işgücü ile orantılı iken işsizlik oranının yüksekliği dikkat çekicidir.

Şekil 4.4.14: TR62 Bölgesi'nde İşgücüne Katılım Oranı ve İşsizliğin Gelişimi

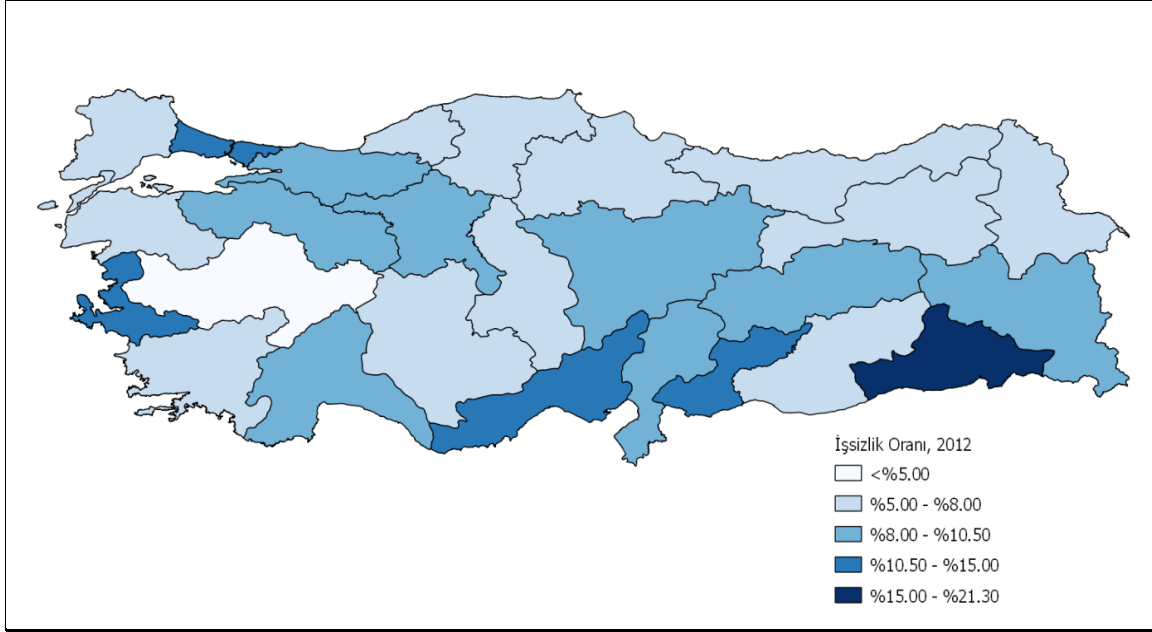

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi 2012

Bölgede işgücüne katılım 2008 – 2010 yılları arasında yükselerek Türkiye ortalamasının üzerinde yer alırken 2011 ve 2012 yıllarında azalarak Türkiye ortalaması olan %50 düzeyine gerilemiştir.

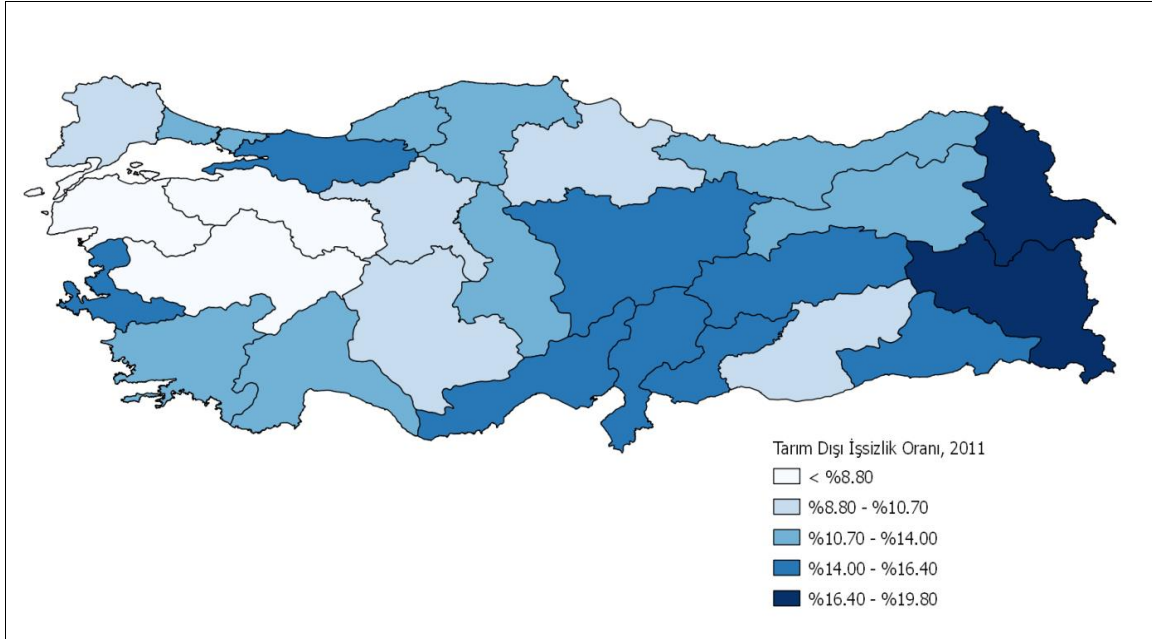
Bölge işgücü piyasası yüksek işsizlik düzeyi ile dikkat çekmektedir. 2008 – 2012 yılları arasında işsizlik Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Kriz yılı olan 2009'da %22'ye kadar yükselen işsizlik oranı düşüşe geçerek %10,6'ya gerilemiştir. İşsizliğin düşmesindeki temel nedenin yeni istihdamın sağlanmasından daha çok işgücüne katılma oranlarındaki azalma olduğu söylenebilir.

Harita 4.4.6: Düzey 2 Bölgelerinde İşsizlik Oranı,2012

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri,2011

Harita 4.4.7: Düzey 2 Bölgelerinde Tarım Dışı İşsizlik Oranı

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri,2011

2012 yılı işsizlik oranları bakımından TR62 Bölgesi diğer düzey 2 bölgeleri ile kıyaslandığında %10,6'lık genel işsizlik oranı ile en yüksek işsizlik oranına sahip 5. Bölge konumundadır. Tarımsal işgücü dışarıda bırakılarak bakıldığında ise bölge için tarım dışı işsizlik oranı %14,2'ye yükselmektedir. Bölge tarım dışı işsizlikte ise tüm düzey 2 bölgeleri içerisinde 10. Bölge konumundadır. Tarım dışı

işsizliğin genel işsizlikten oldukça yüksek olması bölgenin istihdam yapısında tarımsal istihdamın önemini koruduğunu ortaya koymaktadır.

İşsizlik oranları bakımından bölge hem genel işsizlik hem de tarım dışı işsizlik oranları bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Diğer düzey 2 bölgelerine göre TR62 Bölgesi'nin tarım dışı işsizlik sıralamasında genel işsizlik sıralamasına göre daha iyi performans sergilemesinin temel nedeni, tarımsal istihdamı çok daha yoğun diğer düzey 2 bölgelerinin varlığıdır.

Tablo 4.4.11: 15 + Nüfusta İşgücünün Eğitim Düzeyi

%	Okuma-Yazma Bilmeyen	Lise Altı	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yükseköğretim
TR62	3,78	57,70	21,78	16,74
Türkiye	4,26	57,21	20,26	18,27

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

Bölgedeki işgücünün eğitim düzeyine bakıldığında ise işgücünün %60'tan fazlasının düşük eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bölgedeki toplam işgücünün %16,74'ü yükseköğretim mezunu olup bu oran Türkiye ortalaması %18,27'inin altında yer almaktadır.

Tablo 4.4.12: 15+ Nüfusta İstihdamın Eğitim Düzeyi

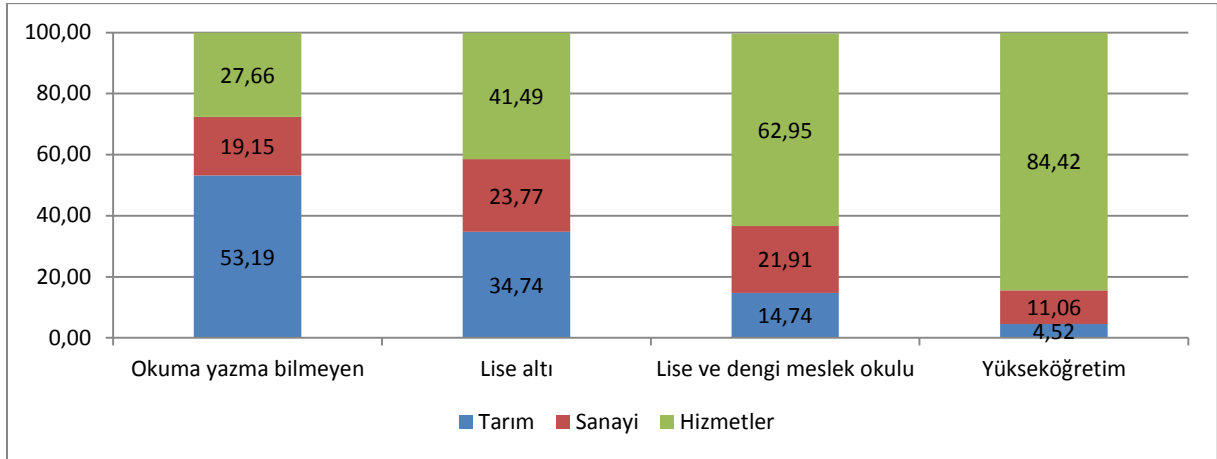
%	Okuma-Yazma Bilmeyen	Lise Altı	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yükseköğretim
TR62	3,89	58,86	20,78	16,47
Türkiye	4,51	57,52	19,87	18,10

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

Bölgedeki işgücü piyasasının yapısını anlayabilmek için istihdam edilenlerin niteliği önem taşımaktadır. Şüphesiz istihdamın kalitesini belirleyen en önemli etken istihdam edilenlerin eğitim düzeyidir.

Lise altı eğitilmişler ile lise ve dengi meslek okulu mezunlarının bölgedeki istihdam oranı Türkiye geneline göre daha yüksekken okuma – yazma bilmeyen ve yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bölgenin gerek işgücü gerekse istihdam yapısı eğitim düzeyi düşük insan kaynağından oluşmakta olup bölgede beşeri sermayenin düşüklüğü dikkat çekicidir.

Şekil 4.4.15: Eğitim Düzeyine Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

Bitirilen eğitim düzeyine göre istihdam edilenlerin sektörel dağılımına bakıldığında okuma yazma bilmeyenlerin yarısından fazlasının tarımda geri kalanının ise sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdam edildiği görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun çoğunlukla nitelik gerektirmeyen işlerde yer aldığı söylenebilir.

Şekil 4.4.15'ten açık biçimde anlaşılmaktadır ki istihdam edilenlerin eğitim düzeyi yükseldikçe istihdam yoğunluğu tarımdan hizmetler sektörüne doğru kaymaktadır. İstihdamdaki yükseköğretim mezunlarının %84,12'si hizmetler sektöründeyken yalnızca %11'i sanayi sektöründe yer almaktadır. İstihdamdaki Lise ve dengi meslek okulu mezunlarının %75'ten fazlasının sanayi sektörü dışında yer alması bölge açısından dikkat çekicidir.

Şekil 4.4.16: Bölgede ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Gelişimi

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler - Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2009-2012

Kalkınma sürecinde istihdamın tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne kayması beklenmektedir. Gelişmiş ekonomilerde hizmetler sektörü istihdamda öne çıkmakta, tarımın istihdamdaki payı ise azalmaktadır. TR62 Bölgesi'nde istihdamdaki en büyük pay Türkiye ile paralel olarak hizmetler sektöründedir. Hizmetler sektörü bölgesel istihdamın %52,6'sını gerçekleştirmektedir.

2009 – 2012 yılları arasında istihdamın gelişimine bakıldığında TR62 Bölgesi’ndeki tarım ve hizmetler sektöründeki istihdam oranı Türkiye ortalamasının üzerinde seyrederken sanayi sektöründeki istihdam Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum bölgede tarımsal istihdamın önemini koruduğunu göstermekle birlikte ülkenin sanayileşme hamlesinin tarihsel merkezlerinden biri konumundaki Çukurova’da sanayi sektöründeki istihdamın Türkiye ortalamasının altında yer alması dikkat çekicidir. 2012 yılı için ülke genelinde %26 düzeyinde olan sanayi istihdamının oranı bölgede %21,1 düzeyinde gerçekleşmiştir

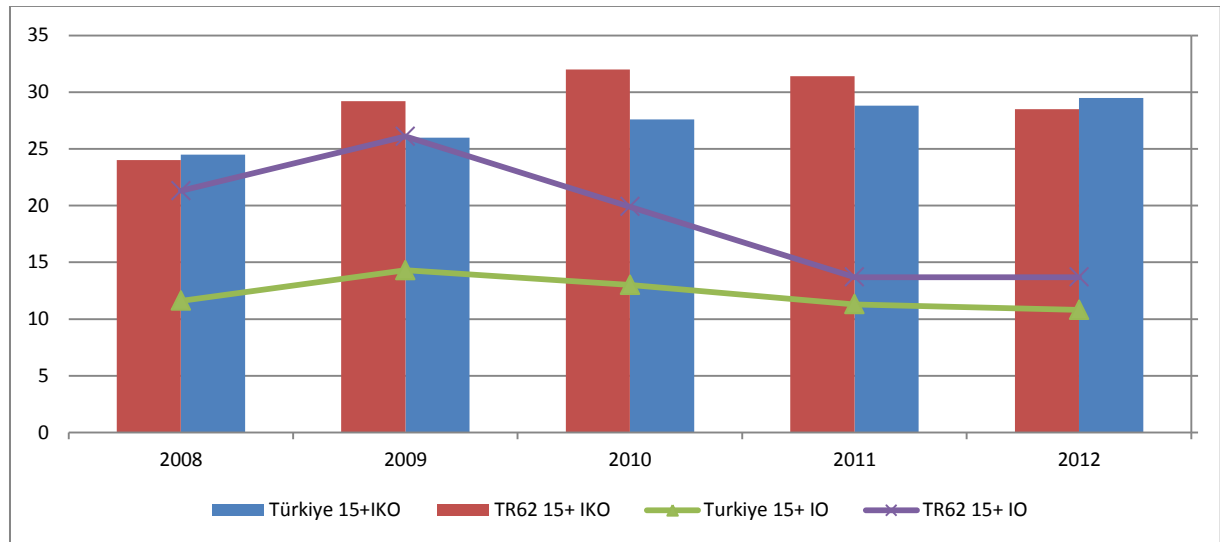
İşgücü Piyasasında Dezavantajlı Gruplar

İşgücü piyasasında dezavantajlı konumda bulunan gruplar arasında kadınlar, gençler, engelliler yer almaktadır. Bu gruplara uzun süreli işsizler ve iş bulma ümidi olmayanlar da eklenebilir. Bu gruplar yasalar önünde “eşit” olmakla birlikte, işgücü piyasasında “kötü işler” olarak adlandırılacak kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde güvencesiz olarak çalışmaktadırlar. Aynı zamanda bu gruplarda yüksek işsizlik oranları, işgücü piyasasına katılamama ya da kötü işlerde düşük ücretle çalışma bu grupların yoksulluk riskini arttırmakta ve kalkınma açısından kırılganlıklar yaratmaktadır. Bu nedenle bu grupların işgücü piyasasındaki mevcut durumu istihdam politikaları açısından önem taşımaktadır.

Kadınlar

Kalkınma süreci boyunca kadınların işgücüne katılımı tarımdan kopan işgücü ile önce azalacağı, kentleşme ve sanayileşmenin olgunlaşması ile kadınların işgücüne katılımının yeniden yükselişe geçeceği varsayılmaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları yeniden yükselişe geçmiş bulunmaktadır.

Şekil 4.4.17: 15+ Kadın Nüfusta İşgücüne Katılım ve İşsizliğin Gelişimi

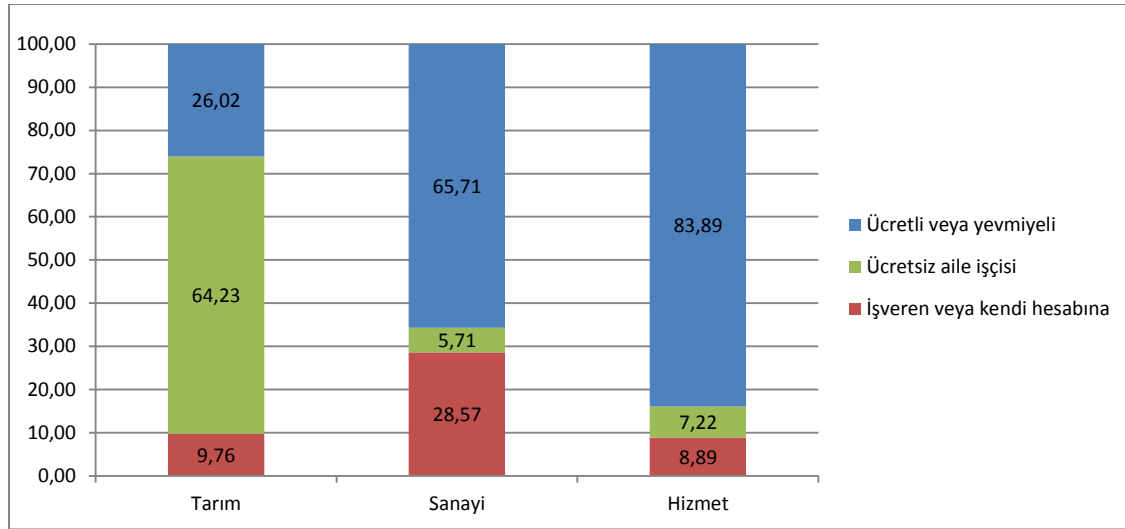
Kaynak: Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2008 - 2012

Türkiye açısından işgücü piyasasındaki en büyük sorun kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğüdür. 2012 verilerine göre Türkiye’de işgücüne katılım oranı %50’dir. Erkek nüfusta bu oran %71 düzeyindeyken kadınlarda %29,5 seviyesine inmektedir.

2012 yılı itibariyle eğitim seviyelerine göre kadın işsizliğine bakıldığında okuma – yazma bilmeyen kadınlarda işsizlik oranı %3,1, lise altı eğitilmiş kadınlarda %10,3, lise ve dengi meslek okulu mezunu kadınlarda %22,7 ve yükseköğretim mezunu kadınlarda %18,1 olduğu görülmektedir. Tüm seviyelerde işsizlik oranları Türkiye ortalamalarının üzerinde yer almaktadır.

Lise ve dengi meslek okulu mezunu kadınlarda işsizlik oranı %22,7 ile diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksektir. Lise ve dengi meslek okulu mezunlarında görülen yüksek işsizlik oranının temel nedeni vasıf ve nitelik yetersizliğine ek olarak nispeten yüksek eğitim seviyesi nedeniyle yükselen rezervasyon ücretleri olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.4.18: Kadın İstihdamının Sektörlere Göre İşteki Durumu

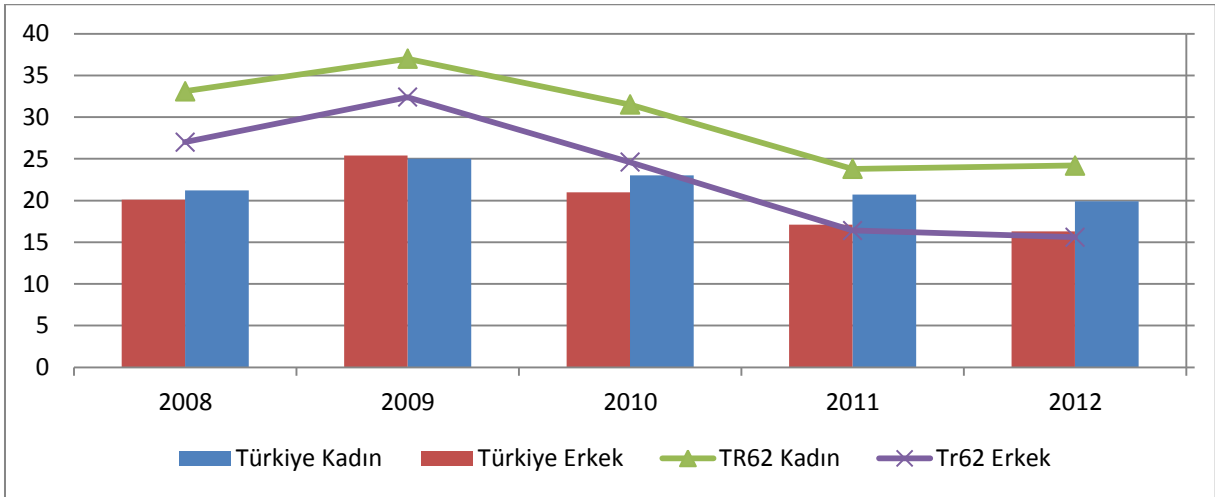
Kaynak: TÜİK; Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2012

Kadın istihdamının sektörlere göre işteki durumu değerlendirildiğinde tarım sektöründe kadınların %64,23'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kadın istihdamının %36'sının tarım sektöründe gerçekleştiği düşünüldüğünde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların işsizlik oranlarını aşağıya çektiği ve bu anlamda bölgede gizli işsizlik nedeniyle işsizlik oranının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Gençler

15 – 24 yaş grubunu kapsayan genç nüfusun işgücüne katılımı Türkiye gibi genç nüfusa sahip ekonomiler açısından önem taşımaktadır. Nitekim TÜİK 2012 verilerine göre TR62 Bölgesi'nde işgücünün %18,22'si, Türkiye'de ise %16,17'si 15 – 24 yaş arası gençlerden oluşmaktadır. Genç işgücü bölge ekonomisi açısından önemli bir kesimi oluşturduğu için genç nüfusta işsizlik işgücü piyasasının mevcut durumunu belirlemede önemli bir role sahiptir.

Şekil 4.4.19: Türkiye’de ve TR62 Bölgesi’nde Genç İşsizliğin Gelişimi

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2008 - 2012

TR62 Bölgesi’nde genç işsizliğin gelişimine bakıldığında Türkiye geneline benzer bir eğilim göstermektedir. Genç işsizlik Türkiye geneli ile uyumlu olarak artmakta ya da azalmaktadır. Bununla birlikte bölge açısından dikkati çeken temel nokta genç işsizlik oranlarının 2011 ve 2012 yılları hariç Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmesidir. 2011 ve 2012 yıllarında ise yalnızca genç erkeklerde işsizlik oranı Türkiye ortalamasına inebilmiştir.

Genç kadınlarda işsizlik oranı işsizlikteki düşüşe rağmen önemini korumaktadır. İşsizlik oranlarının tavan yaptığı kriz yılı olan 2009 yılında %37 düzeyine kadar yükselen genç kadınlardaki işsizlik oranı 2012 yılında %24,2 seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemenin temel nedeninin genç kadınlarda işgücüne katılım oranlarındaki düşüş olduğu söylenebilir.

Genç nüfustaki işsizlik oranları tarım sektörünün bölge içerisindeki konumu nedeniyle yanıltıcıdır. 2011 yılı verilerine göre tarım dışı işsizlik oranlarına bakıldığında genç kadınlarda işsizlik %36,4 iken aynı oran erkekler için %19,5 düzeyindedir. Tarım dışı işsizlik oranları da açık biçimde göstermektedir ki bölgede istihdamdaki genç kadınların önemli bir bölümü tarım sektöründe yer almaktadır.

Gençlerde eğitim durumuna göre işsizlik oranlarına bakıldığında TR62 Bölgesi’nde genç erkeklerde en yüksek işsizlik oranı %22,2 ile lise ve dengi meslek okulu mezunlarında görülürken, genç kadınlarda en yüksek işsizlik ise %50 ile yükseköğretim mezunları arasında görülmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte işsizlik oranlarının artmasının nedenleri arasında eğitim seviyesinin artması ile birlikte işgücüne katılım oranlarının artması, vasıf uyumsuzluğu ve yükselen rezervasyon ücretleri gösterilebilir.

TR62 Bölgesi’nde genç işsizliği önemli bir sorun alanı olarak görülmektedir. Bölgede genç işsizlerin toplam işsizlere oranı %31,47’dir. Bölgede yaklaşık her üç işsizden birinin genç olduğu düşünüldüğünde gençlerin istihdamını sağlamaya dönük çalışmalar toplam işsizler içerisinde üçte birlik bir kesimi etkileme imkânına sahiptir. Bununla birlikte TÜİK 2012 Hanehalkı İşgücü istatistiklerine göre daha önce herhangi bir işte çalışmamış olup iş arayanların %56’sı gençlerden oluşmaktadır. Bu bakımdan ilk işe girişi kolaylaştıracak politika ve çalışmalar genç işsizliği azaltmada öne çıkmaktadır.

Engelliler

Ülkemizde engellilere yönelik en kapsamlı araştırma 2002 tarihli Türkiye Özürlüler Araştırması olup araştırma sonuçlarının güncelliğini yitirdiği söylenebilir. Bununla birlikte TÜİK tarafından gerçekleştirilen 2011 tarihli Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre en az bir engeli bulunan bireylerin sayısında Adana 134.157 kişi ile 5. sırada iken Mersin 111.414 kişi ile 10. sırada yer almaktadır.

Engellilerin işgücü piyasasındaki konumlarına ilişkin en güncel araştırma Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen “İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi” başlıklı araştırmadır. 2011 yılında gerçekleştirilen araştırma kapsamında Türkiye genelinde 50 ve daha fazla işçi çalıştıran 1628 özel sektör yetkilisi ile görüşülmüştür. Araştırma sonuçları engellilerin işgücü piyasası içerisindeki konumlarını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre engelli istihdam oranı erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olup işletme ölçeği ile doğru orantılıdır. Yani işletme ölçeği büyüdükçe engelli istihdam oranı artmaktadır. Engelli işgücünde istihdama etki eden faktörler arasında özür türleri ön plana çıkmaktadır. Ortopedik engel grubundaki engelliler, engelli istihdamında ayrıcalıklı bir yere sahiptirler. Ortopedik engelli grubu dışındaki engel gruplarında işverenler tarafından tercih edilmeme oranı tercih oranından daha yüksektir. Zihinsel engelli gruplarda terci edilmeme oranı %70'lere ulaşmakta olup en dezavantajlı grup konumundadır. Engelli işgücündeki cinsiyet ve engel grubuna bağlı dengesizlik yanında engelli ve engelli olmayan işgücü arasındaki ücret farklılıkları da yaygın bir olgudur. Ücret eşitsizliğinin yanına cinsiyet eşitsizliği de eklendiğinde kadın engelliler, engel grupları arasında ise zihinsel engelliler işgücü piyasasında en dezavantajlı gruplar konumundadırlar.

Araştırma kapsamında engelli istihdam eden özel sektör yetkililerine sorulan engelli çalıştırma nedenlerinde %66 ile yasal zorunluluk ilk sırada gelmektedir. Engelli istihdam etmeyen işverenlerin engelli istihdam etmeme gerekçeleri ise işe sektöre uygun engelli bulunmaması, mesleki eğitilmiş engelli bulunmaması, engellilerin çalışma isteksizliği dile getirilen sorunların başında yer almaktadır. Gerçekleşen engelli istihdamının %50'den fazlası “nitelik gerektirmeyen işler” ile “büro ve müşteri hizmetleri” alanında çalıştığı göz önüne bulundurulduğunda engellilerin örgün ve mesleki eğitim ile gerekli finansal kaynaklara erişim konusundaki kısıtların engellilerin işgücü piyasasına dâhil olmaları önündeki en büyük engeller olduğu söylenebilir.

Uzun Süreli İşsizler ve İş Bulma Ümidi Olmayanlar

Uzun süreli işsizler bir yıl ve daha uzun süredir işsiz olanlar şeklinde tanımlanmaktadır. İşsizlik süresinin artması işçinin sahip olduğu vasıf ve nitelikleri kaybetmesi ihtimalini güçlendirmekte ve iş bulma şansını azaltmaktadır. Aynı zamanda işverenlerde uzun süreli işsizleri işe almada tereddüt etmektedirler. Bu bakımdan işgücü piyasasında uzun süreli işsizlerin sayısının artması işsizliği kemikleştirmekte ve işsizliği gidermeye yönelik politikaların etkisini azaltmaktadır.

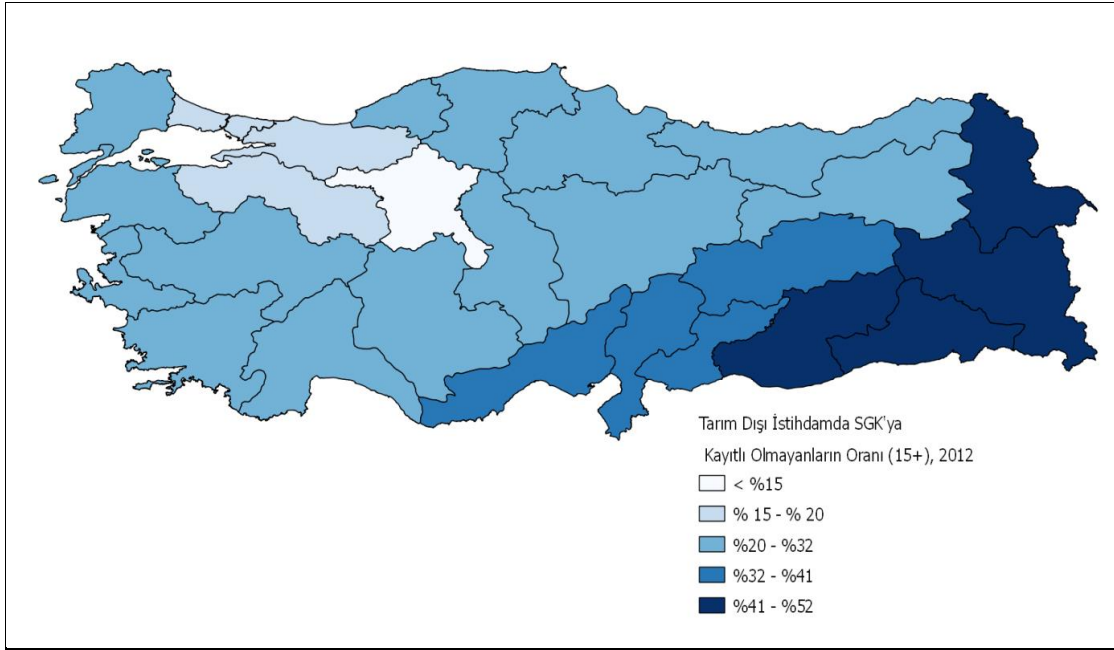
2012 yılı itibariyle TR62 Bölgesi'nde uzun süreli işsizlerin toplam işsizlere oranı erkeklerde %20,22 iken kadınlarda %33,96'dır. Türkiye için bu oranlar erkeklerde %20,98 ve %31,37'dir. Aynı zamanda bölgede kadın işsizlerde daha önce herhangi bir işte çalışmamış olan kadınların oranı %21 düzeyindeyken erkeklerde %6 düzeyindedir. Bölgede kadınlardaki uzun süreli işsizliğin yüksekliği daha önce herhangi bir işte çalışmamış olmaları ile açıklanabilir. Bu bakımdan işsiz her 5 kadından 1'inin

daha önce hiç çalışmamış olması kadınların iş bulma ihtimallerini azaltmakta ve işsizlik sürelerini arttırmaktadır.

Çalışma ve İş Ortamı

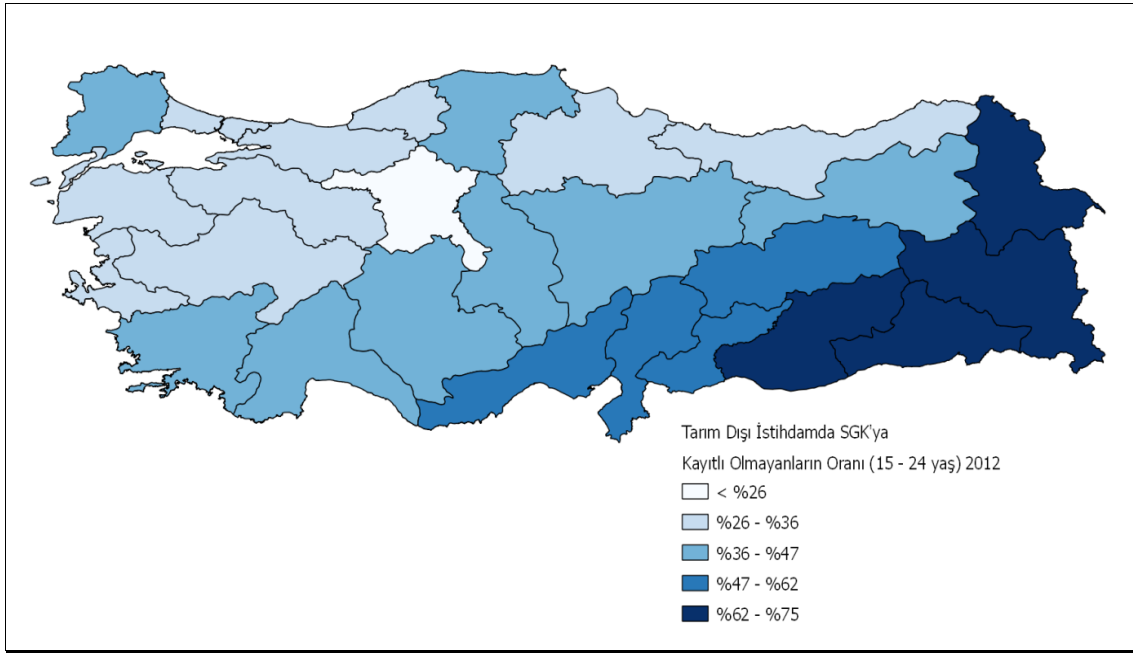
Bölgedeki çalışma ortamının şüphesiz en önemli göstergelerinden birisi de çalışanların sosyal güvenlik sistemine kayıtlılığıdır. Bölgeler arasında tarımsal istihdamın yoğunluğunun farklı olması ve ülkemizde tarımda çalışan işgücünde yüksek düzeyde kayıt dışılık oranları nedeniyle tarım dışı istihdamda kayıt dışı çalışanların toplam çalışanlara oranı bölgeler arası karşılaştırma için daha anlamlı sonuçlar verecektir.

Harita 4.4.9: Düzey 2 Bölgelerinde Tarım Dışı İstihdamda Kayıt Dışı Çalışma Oranı

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2012

Harita 4.4.10: Düzey 2 Bölgelerinde Genç Nüfusun Tarım Dışı İstihdamda Kayıt Dışı Çalışma Oranı

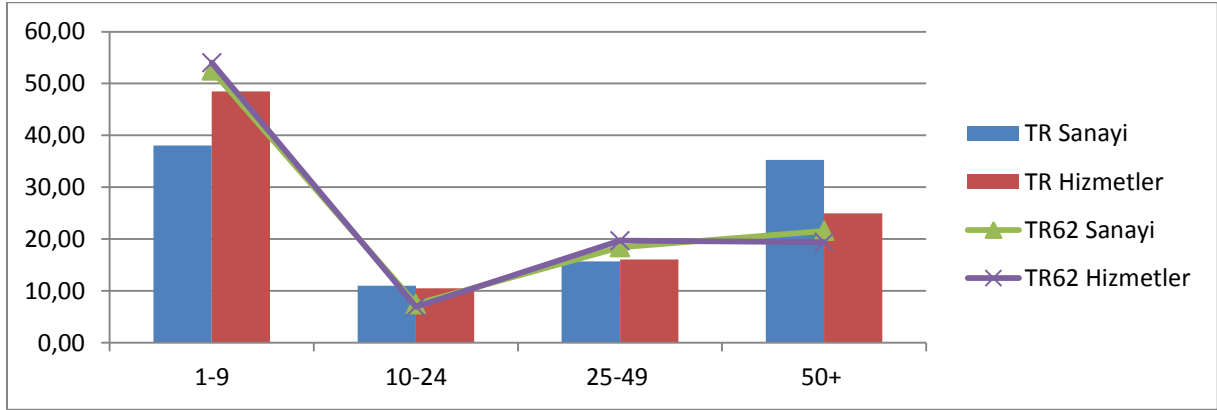
Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2012

TR62 Bölgesi tarım dışı istihdamda yüksek düzeyde kayıt dışılık oranları ile öne çıkmaktadır. 15 yaş üstü tarım dışı istihdamda %35,39'luk kayıt dışı oranı ile tüm düzey 2 bölgeleri arasında en yüksek 6. Bölge konumundadır. Bu oran erkeklerde %33,04 iken kadınlar %42,99'a yükselmektedir. Bu oran genç erkeklerde %58,04 iken genç kadınlarda %47,22 düzeyindedir. %55,41'lik ortalama ile TR62 Bölgesi tüm düzey 2 bölgeleri arasında en yüksek 6. bölge konumundadır.

Tarım dışı istihdamda kayıt dışı çalışmaya bakıldığında genel olarak kadın çalışanların erkek çalışanlara göre daha dezavantajlı konumda oldukları ve kayıt dışı çalışmanın kadınlar arasında daha yaygın olduğu söylenebilir. Bununla birlikte gençler kayıt dışı çalışmadan en fazla olumsuz etkilenen grup konumundadır. Gençler arasında ise kadınların erkeklere göre daha avantajlı görünmesinde genç kadın istihdamı sayısının düşük olmasının etkisi olduğu söylenebilir. Bu nedenle kadınların dezavantajlı konumlarının bu alanda da devam ettiği yorumu yapılabilir.

Kayıt dışı istihdam iş yeri büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde işyeri ölçeğinin büyümesi ile birlikte kayıt dışı çalışmanın azaldığı görülmektedir. TÜİK 2012 verilerine göre TR62 Bölgesi'nde 1-9 arası istihdam sağlayan işyerlerinde kayıt dışı çalışanların toplam çalışanlara oranı %66 gibi yüksek bir düzeydeyken işyeri ölçeğinin büyümesine paralel olarak 50 ve daha fazla istihdam sağlayan işyerlerinde %5 düzeyine kadar inmektedir.

Şekil 4.4.20: Sanayi ve Hizmetler Sektöründe İşyeri Büyüklüğüne Göre İstihdam Edilenler

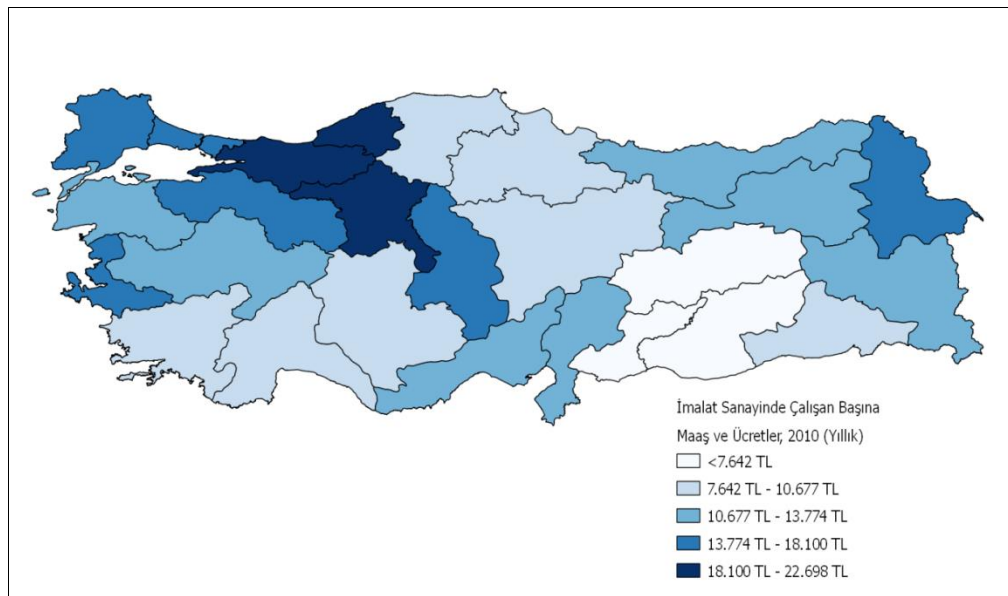

Kaynak: Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2012

İşyeri büyüklüğüne göre istihdam edilenlere bakıldığında sanayi sektöründe istihdam edilenlerin %52,55'i 1-9 arası işçi çalıştıran işletmelerde istihdam edilmektedir. Bu oran Türkiye ortalaması olan %38'in oldukça üzerinde yer almaktadır. Öte taraftan sanayi sektöründe çalışanların %21,57'si 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde istihdam edilmekte olup Türkiye ortalaması olan %35,26'nın çok altındadır. Sanayi sektöründeki benzer durum hizmetler sektörü için de geçerli olup bu durum bölgenin istihdam yapısının ağırlıklı olarak küçük ölçekli işletmelere bağımlı olduğunu göstermektedir.

TR62 Bölgesi'nde sanayi ve hizmetler sektöründe işyeri büyüklüğüne göre istihdam edilenlere bakıldığında bölgenin çalışma ortamının ağırlıklı olarak küçük ölçekli işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Grafikte dikkati çeken temel husus küçük ölçekli işletmelerde bölge Türkiye ortalamasının üzerindeyken büyük ölçekli işletmelerdeki istihdam bakımından Türkiye ortalamasının altında kalmasıdır.

Harita 4.4.11: Düzey 2 Bölgelerinde İmalat Sanayinde Çalışan Başına Maaş ve Ücretler

Kaynak: TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri NACE Rev. 2 - 2010

TÜİK 2010 Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerine göre imalat sanayinde çalışan başına maaş ve ücret düzeyi 15.084 TL düzeyindedir. TR62 Bölgesi çalışanlarına Türkiye ortalamasının altında bir ücret düzeyi sunmaktadır. Düzey 2 Bölgeleri arasında en yüksek ücret düzeyini sunan 13. Bölge konumundadır.

Tedbirler

Tedbir 1. İnsana yakışır iş²⁵ ortamının sağlanması

TR62 Bölgesi yüksek işsizlik oranlarının yanında kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı ve ücret düzeyinin düşüklüğü ile dikkati çekmektedir. Bu durum bölgede işsizliğin azaltılmasına yönelik politikalar kadar istihdam olanaklarının kalitesinin artırılmasına dönük çalışmalara da ihtiyaç olduğunu göstermektedir. İnsana yakışır iş ortamının oluşturulması bir yandan bölgesel düzeyde sosyal kalkınmaya katkı sağlarken diğer yandan bölge ekonomisinin rekabet edebilirlik düzeyini yükseltecektir.

2014-2023 Bölge Planı kapsamında kayıt dışı istihdamı kayıt altına almaya ve kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik faaliyetler desteklenecektir. Kadınlar ve gençler kayıt dışı istihdamdan en fazla etkilenen gruplar olması nedeniyle bu gruplara yönelik çalışmalara öncelik verilecektir.

İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemlerinin – çalışanları da içerecek biçimde – oluşturulması, iş ve işçi sağlığı ve güvenliği kültürünün yerleştirilmesi yönelik çalışma ortamlarının ulusal ve uluslararası sertifikasyon süreçleri teşvik edilecektir.

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak ekonomik alandaki değişim ve dönüşümün artması işgücünün ortaya çıkan yeni becerileri edinmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum etkin, değişen koşullara uyum sağlayabilen eğitim ve işgücü arasında koordinasyona dayanan bir insan kaynakları gelişim stratejisine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda katılımcı bir anlayış içerisinde işveren ve işçiler başta olmak üzere tüm sosyal tarafları kapsayacak nitelikte “Bölgesel İnsan Kaynakları Gelişim Stratejisi” oluşturulacaktır.

Bölge içerisinde ücret düzeylerinin düşüklüğü çalışma ortamını olumsuz etkilemektedir. İmalat sanayindeki çalışan başına ortalama yıllık ücret düzeyi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum ilk bakışta bölgenin rekabet gücünü işgücü maliyetlerinin düşüklüğü nedeniyle olumlu etkiliyor gibi görünse de bölgedeki yetişmiş insan kaynağının bölge dışına göç etmesine sebebiyet vermekte ve bölgesel kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan bölge içerisinde önemli bir yer tutan küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurumsallaşmaları ve profesyonel insan kaynakları yönetimi uygulamalarından faydalanmalarına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Çocuk işçiliğine yönelik olarak bölgesel düzeyde analiz yapabilecek veri olmamakla birlikte TR62 Bölgesi’nde çocuk işçiliği önemli sorunlardan birisidir. Özellikle tarımsal üretimde çocuk işçiliği oldukça yaygındır. 2014–2023 Bölge Planı Dönemi’nde sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin çocuk işçiliğinin önlenmesi ve gelecek yıllarda çocukların eğitim içerisinde yer almalarına yönelik çalışmalar desteklenecektir. Çocukların yeniden eğitime kazandırılması çocukların sağlık

²⁵ İnsana yakışır iş (decent work) kavramı kadın ve erkek için özgürlüğün, eşitliğin, güvenliğin ve insan haysiyetine yakışan koşulların sağlandığı bir ortamda saygın ve üretken iş edinme olanakları olarak tanımlanmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: ILO 2008, “Toolkit for Mainstreaming Employment and Decent Work”, Geneva

durumlarının iyileşmesinin yanında bölge ekonomisi için ilerleyen yıllarda yüksek düzeyde katkı sağlayacaktır.

Tedbir 2. İşgücü piyasasındaki kırılgan grupların istihdam edilebilirliklerinin ve istihdam olanaklarının artırılması

Son yıllarda TR62 Bölgesi'ndeki işgücüne katılım ve işsizlik oranlarındaki azalmaya rağmen işsizlik önemli bir sorun olarak varlığını korumakta ve istihdam politikaları önem kazanmaktadır. İşsizlik olgusundan en çok etkilenen gruplar arasında kadınlar, gençler, engelliler ve uzun süreli işsizler yer almakta olup bu grupların istihdamın dışında kalmaları kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından önemli kırılganlıklar yaratmaktadır. Bu grupların istihdam edilebilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. 2014 – 2023 Bölge Planı kapsamında artırılması amaçlanan istihdam şüphesiz modern kesimde yer alan verimi yüksek ve ücretli istihdamdır. Geleneksel aile işletmelerinde çalışan ücretsiz istihdam ile kendi hesabına çalışan esnaf, seyyar satıcı gibi işleri kapsayan verimi düşük istihdam değildir.

Bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması için kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda aile ve iş yaşamını uzlaştırma politikaları dâhilinde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından kaliteli ve uygun ücretli çocuk ve yaşlı bakım evleri gibi hizmet merkezlerinin oluşturulması desteklenecektir.

Kadın işsizler içerisinde daha önce herhangi bir işte çalışmamış olup ilk işini arayanların oranı %21 iken bu oran gençlerde %56'ya çıkmaktadır. İş arama kanallarının etkisizliği nedeniyle ilk işe yerleşmede yaşanan güçlüklerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar ile işgücü piyasasında enformasyonun daha iyi yayılmasını sağlayacak yenilikçi uygulamalar desteklenecektir.

TR62 Bölgesi'ndeki işgücünün %60'tan fazlası lise altı eğitimlidir. Bölgedeki beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir. Genç istihdamının artırılmasında uygulanacak mesleki eğitim programlarının hangi nitelikteki gençleri hedeflediği önem taşımaktadır. Okulu erken bırakmalarına bağlı olarak düşük eğitim seviyesine sahip olan vasıfsız gençlere verilen eğitimler genelde başarılı sonuçlar vermediği, gençlere yönelik olarak verilen eğitimlerin gençlerin eğitim seviyesine bağlı olarak etkinlikleri arttırdığı görülmektedir (BETAM, 2010, s. 68). Bu nedenle genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik olarak gençlerin eğitim seviyesine uygun programların düzenlenmesinin yanında gençlerin örgün eğitim sistemi içerisinde kalmalarına yönelik çalışmalar teşvik edilecektir.

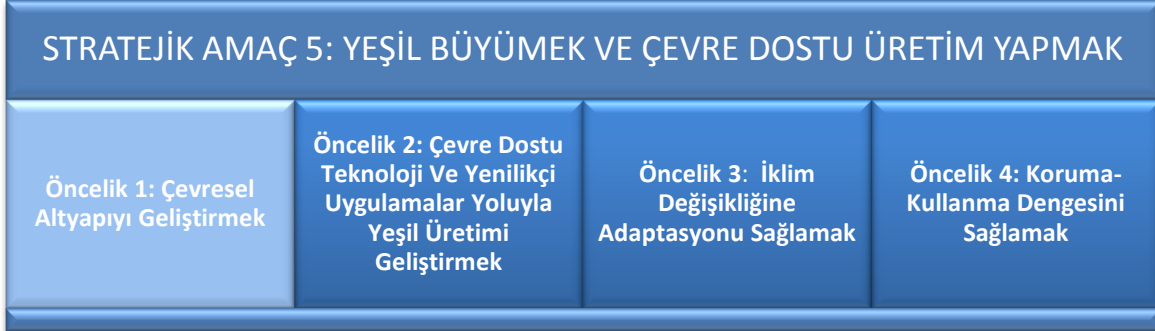
İşgücü piyasasının bugün ve gelecekte talep edeceği niteliklerin belirlenmesine yönelik analiz çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgede öne çıkan sektörlerle yönelik olarak işgücü piyasası analiz çalışmaları gerçekleştirilecektir. Aynı zamanda engel gruplarına göre sektör düzeyinde engellilerin istihdam edebilirlik şartlarının belirlenmesine yönelik iş ve meslek analiz çalışmaları desteklenecektir.

Normal şartlar altında işgücü piyasasında çalışma imkânı kısıtlı olan ağır engelli bireylerin işgücüne katılımlarının artırılması ve istihdamının desteklenmesi amacıyla korumalı işyerlerinin oluşturulması ve var olan işyerlerinin korumalı işyeri statüsü kazanmaları teşvik edilecektir. Genel olarak engelli grupların istihdamı teşvik edilecek, engelliler içerisinde zihinsel, görme engelli ve birden fazla engeli bulunan gruplar ile kadın engelliler öncelikli olarak değerlendirilecektir.

İş yerlerinin fiziksel ortamının engelli bireylere göre düzenlenmesi ve araç ve gereçlerin ergonomik tasarımları konusunda işverenler bilgi, teknik ve mali yönden desteklenecektir.

4.5. STRATEJİK AMAÇ 5: YEŞİL BÜYÜMEK VE ÇEVRE DOSTU ÜRETİM YAPMAK

4.5.1. Öncelik 1: Çevresel Altyapıyı Geliştirmek

Durum Analizi

Su ve Toprak Kirliliği

Çukurova Bölgesi Ceyhan, Seyhan ve Doğu Akdeniz Su Havzalarının birleşiminde yer almaktadır. Bölge hem nüfus ve endüstriyel yoğunluk hem de tarımsal yoğunluk kaynaklı kirlenmeye maruz kalmaktadır.

Su kalitesini etkileyen kirletici kaynaklar noktasal (kentsel atıksular, endüstriyel atıksular ve düzenli depolama alanlarının sızıntı suları) veya yayılı (zirai ilaç ve gübre, hayvancılık faaliyetleri, düzensiz depolama alanlarının sızıntı suları, foseptikler, arazinin doğal yapısı ve atmosferik taşınım) karaktere sahiptirler. Noktasal kirleticiler arıtılarak havza için bir tehdit oluşturmaları önlenebilirken, yayılı kirleticilerin oluştuktan sonra kontrol edilmesi zordur. (TÜBİTAK MAM, 2010) Kanalizasyon şebekesi ve atıksu arıtma tesisi altyapısının su havzalarının bütününde tamamlanması giderek stratejik önem kazanan su için büyük önem taşımaktadır.

Toprak kirliliği, yanlış arazi kullanımı, bilinçsiz zirai ilaç ve gübre kullanımı, katı atıkların doğrudan araziye dökülmesi ile hava kirliliğine sebep olan kirleticilerin yağışlarla toprağa ulaşması sonucu meydana gelmektedir. İyi tarım uygulamaları ve organik tarıma geçiş, modern hayvancılık faaliyetleri ve çevresel altyapının iyileştirilmesi havzanın kirlilik yükünü hafifletecektir.

Ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hatlarının son bulduğu Ceyhan ve Yumurtalık Bölgesi'nde petrol ve yan ürünlerden kaynaklı oluşabilecek toprak kirliliği ve etkileri ile sızıntı, kaza veya dökülme gibi durumlarda oluşabilecek kirlilik sorunlarını giderme konusunda gerekli çalışmaların yapılması bir ihtiyaçtır.

Endüstriyel Atıksu

Kentsel Atıksu

Adana-Tarsus-Mersin metropolitan alanında, Adana’da 3 adet (Batı AAT ve Doğu AAT, Karaisalı AAT) Mersin’de 2 adet (Tarsus AAT, Mersin Karaduvar AAT) merkezi atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Ancak Mersin’de yapılması planlanan Mezitli AAT’nin henüz hayata geçmemesi sebebiyle, ilin batı kesimi için kentsel atıksu arıtma tesisi ihtiyaç devam etmektedir.

İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede de %98 oranı ile oldukça yüksektir. Ancak kırsal alanda içme suyu ihtiyacı daha büyüktür. Adana'nın su ihtiyacının Çatalan Barajı'ndan, Mersin kent merkezinin ve Tarsus İlçesi'nin içme suyu ise Berdan Barajı'ndan arıtılarak sağlanmaktadır. Berdan Barajı'ndan aktarılan su

miktarının gereksinimi karşılayamadığı durumda Pamukluk Barajı'ndan su temin edilmesi planlanmıştır.

Kanalizasyon

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Adana'da %91 iken Mersin'de %72'dir. Hem kentsel bölgede bazı beldelerde hem de kırsal alandaki bazı ilçe merkezleri ve beldelerde kanalizasyon şebekesine mevcut değildir. Mersin kanalizasyon altyapısı açısından Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 4.5.1 Çevresel Altyapı İstatistikleri

	Türkiye	TR62 Bölgesi	Adana	Mersin
İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	99	98	100	97
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	88	83	91	72
Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı (%)	62	66	83	43
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (%)	83	89	90	87

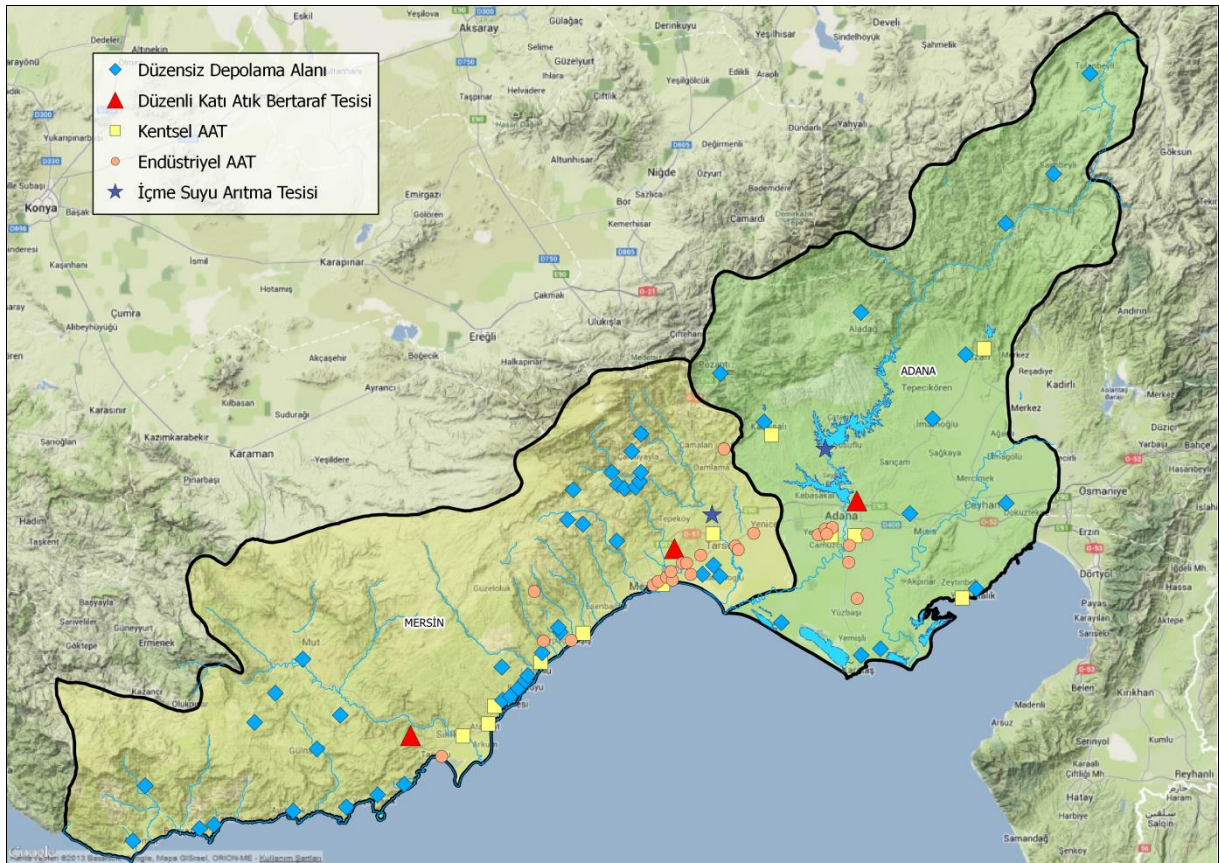
Kaynak: TUIK; 2010

Katı Atık

Adana Büyükşehir Belediyesi katı atıkların bertarafı için Sofulu'daki Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisini, Mersin Büyükşehir Belediyesi ise Çavuşlu Çöp Depolama alanını kullanmaktadır. Taşeli Belediyeler Birliği tarafından Göksu Özel Çevre Koruma Bölgesi'nin korunması amacıyla Göksu Katı Atık Bertaraf Tesisı yaptırılmıştır.

Diğer belediyelerin atıkları düzensiz depolama yoluyla uygun bulunan açık alanlara, arazilere ve akarsu kenarlarına kontrolsüz bir şekilde dökülmektedir. Atıklardan kaynaklanan sızıntı sularının yüzey ve yeraltı sularını kirletmesi ciddi bir sorun oluşturmakta, insan sağlığını ve ekosistemi olumsuz etkilemektedir.

Harita 4.5.2: TR62 Bölgesi Çevresel Altyapı Haritası

Kaynak: Havza Koruma Eylem Planları'ndan derlenerek oluşturulmuştur.

Tedbirler

Tedbir 1. Bölgedeki katı atık depolama ve bertaraf tesisi altyapısının tamamlanması

Geri kazanım olanağı olmayan atıkların çevreye zarar verilmeksizin yakılması ya da güvenli depolanması gerekmektedir. İklim Değişikliği Eylem Planı'nda etkin atık yönetiminin sağlanması amacı altında 2023 yılı sonuna kadar belediye atıklarının %100'ünün katı atık bertaraf tesislerinde bertaraf edilmesi ve vahşi depolama sahalarının %100'ünün kapatılması hedeflenmiştir.

Adana ve Mersin kent merkezlerinde katı atık düzenli depolama alanları mevcuttur ancak Mersin'in Silifke İlçesi hariç diğer ilçelerde düzensiz depolama yapılmaktadır. Ulusal hedefler doğrultusunda bölgedeki düzensiz depolama alanlarının kapatılması veya rehabilitasyon çalışmaları yapılması gerekmektedir. İhtiyaç duyulan yerlerde katı atık aktarma merkezleri oluşturulması ve atıkların bertaraf edilmesi için gereken altyapı çalışmalarının tamamlanması önemlidir.

Tedbir 2. Atık suların arıtma yapılmadan alıcı ortama verilmesinin önlenmesi

Endüstriyel ve evsel atık suların arıtma yapılmadan alıcı ortama deşarj edilmesi su kirliliğine yol açmakta ve bölgedeki su kalitesini düşürmektedir. Mersin il merkezinde Mezitli’de yapılması planlanan atıksu arıtma tesisi hayata geçirilerek kentsel bölgedeki arıtma eksikliği giderilmelidir. Aynı zamanda kırsal alanda kanalizasyon şebekesine sahip olmayan ilçeler ve beldelerde de kanalizasyon altyapısının tamamlanarak bir atıksu arıtma tesisine bağlanması sağlanmalıdır.

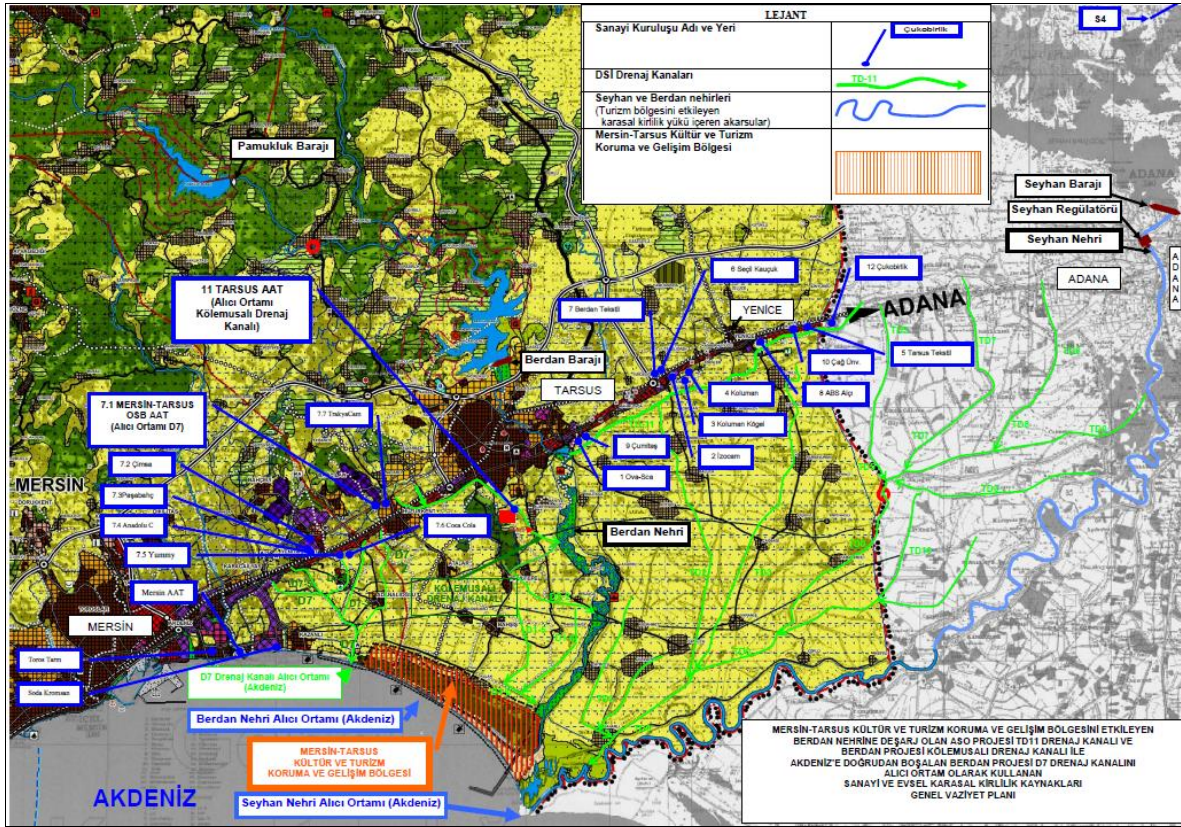
Su yönetiminde havza bazlı koruma yaklaşımı gereği Ceyhan, Seyhan, Berdan ve Göksu Nehirlerinin havzalarına giren diğer bölgelerde de gerekli tedbirlerin alınması ve çalışmaların bölgeler arasında koordinasyon içinde yürütülmesi daha etkili sonuçlar doğuracaktır.

İskenderun Körfezi Kıyı Alanları Bütünsel Planlama ve Yönetim Projesi Raporu'nda Berdan Nehri yoluyla Tarsus'tan, TDO kanalı ve Seyhan Nehri yoluyla da Adana'nın batısından gelen sanayi kökenli kirlilik yükünün önlenmesi ve akarsular ve drenaj kanalları ile denize ulaşan tarımsal ilaç ve gübre kaynaklı kirlilik yükünün azaltılması gerektiği belirtilmiştir.

Adana ve Mersin'de bulunan endüstri tesislerinin atık sularının yeni AAT'ler kurularak veya kolektör hatları ile toplanarak arıtdıktan sonra alıcı ortamlara deşarj edilmesi su ve deniz kirliliğini önemli ölçüde azaltacaktır.

Mersin Tarsus KTKGB Kıyıları Karasal Kirlilik Kaynaklarının İncelemesi, Değerlendirilmesi, Yönetimi Komisyon Raporu'nda ise Tarsus Turizm Bölgesi'nde planlanan tesislerin atık su ve katı atık yönetiminde münferit çözümlerden ziyade bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesi; kanalizasyon sistemi kurularak atıksuyun tek bir arıtma tesisinde arıtılması ve katı atık toplama, bertaraf hizmetlerinin kolektif olarak gerçekleştirilmesi önerilmiştir.

Şekil 4.5.1: Mersin Tarsus KTKGB'yi Etkileyen Kirlilik Kaynakları

Kaynak: Mersin Tarsus KTKGB Kıyıları Karasal Kirlilik Kaynaklarının İncelemesi Değerlendirilmesi Yönetimi Komisyon Raporu, 2010

Tedbir 3. Yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanımın teşvik edilmesi

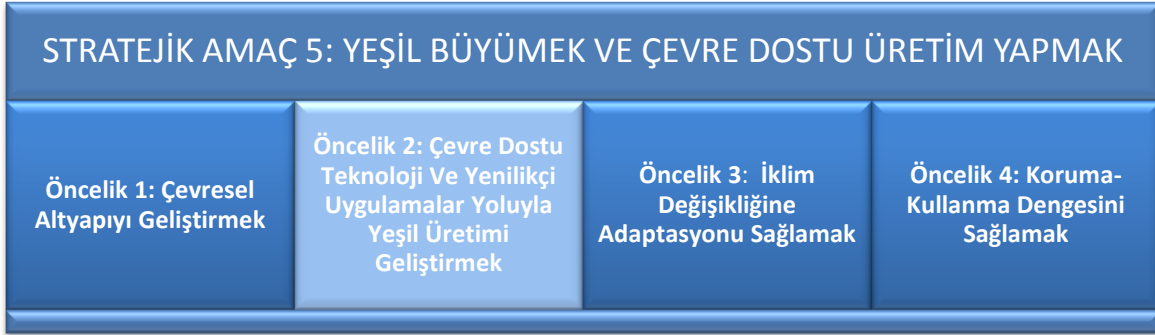
Oluşumu önlemeyen atıkların yeniden kullanımı, yeniden kullanılamayan atıkların geri dönüşümü ve enerji elde edilmesi yoluyla atıkların geri kazanımı sağlanarak atıkların ekonomiye

kazandırılması sağlanabilir. Gelişmiş ülke uygulamalarında atıkların %55-65'i geri dönüştürülerek ekonomiye kazandırılmaktadır.

Atık yönetiminde temel uygulayıcı birim olan belediyelerin kurumsal ve teknik kapasiteleri arttırılmalı ve ekonomik değeri bulunan atıkların diğer atıklardan ayrı toplanması sağlanmalıdır. Evsel atıkların kaynağında ayırma oranının yükseltilirken ve bununla birlikte toplama ayrıştırma merkezlerinin çoğaltılması hem geri dönüşüm oranı arttıracak hem de organik atıklardan enerji üretilerek geri kazanım sağlanacaktır. Özel sektörde endüstriyel atıkların yeniden kullanım ve geri dönüşüm kapasitesini arttırmak için gereken fiziki ve teknolojik altyapının oluşturulması kaynakların verimli kullanılması ve maliyet avantajı gibi kazanımlar sağlayacaktır.

Bölgede sanayi yoğunluğundan dolayı tehlikeli atık üretimi yüksektir. Tehlikeli atık yönetiminde en yaygın kullanılan yöntem geri kazanım olup, atıklar yakma/beraber yakma gibi işlemlerden geçirilerek enerji elde edilmektedir. Bölgedeki yüksek bitkisel ve hayvansal faaliyetler ise bölgede biyogaz kaynaklı enerji potansiyeli oluşturmaktadır. Geri kazanımın teşvik edilmesi ile bu tür potansiyellerin ekonomik değere dönüşmesi bölgenin sürdürülebilir büyümesine katkı sağlayacaktır.

4.5.2. Öncelik 2: Çevre Dostu Teknoloji Ve Yenilikçi Uygulamalar Yoluyla Temiz Üretimi Geliştirmek

Durum Analizi

Dünyada yaşanan ekonomik ve çevresel problemler sürdürülebilir kalkınma çerçevesi altında yeşil büyüme kavramını ortaya çıkarmıştır. OECD, UNEP gibi uluslararası örgütler yeşil büyüme kavramını çevresel iyileştirmelere katkı sağlayan mal ve hizmetlerin yatırım ve tüketimini önceliklendiren bir anlayış olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısı ile çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlanırken ekonomik gelişme, gelir artışı ve fakirliğin azaltılmasına da katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Avrupa Birliği ise yeşil ekonominin sürdürülebilir üretim tüketim, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımı ile yeni iş imkânlarının yaratılmasının insan refahının artırılmasıyla yakından ilişkili olduğunu öne sürmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı; Sürdürülebilir Kalkınma Portalı).

İklim değişikliği ve küresel gelişmeler ışığında etkin enerji, su ve hammadde kullanımı, temiz üretimin iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılmasının yanı sıra endüstriyel atıkların önlenmesi, yeniden kullanımın ve geri dönüşümün en üst seviyeye çıkarılması; kimyasalların ve tehlikeli atıkların akılcı yönetimi de önem kazanmaktadır. Endüstriyel atıkların kaynağında azaltılmasına yönelik olarak yönetsel önlemler alınması, daha iyi proses kontrolü, malzeme değişimi, ekipman modifikasyonu gibi uygulamaların hayata geçirilmesi temiz üretime geçişi hızlandıracaktır.

Tedbirler

Tedbir 1. Endüstriyel simbiyoz modelinin yaygınlaştırılması ile kaynak verimliliğinin artırılması

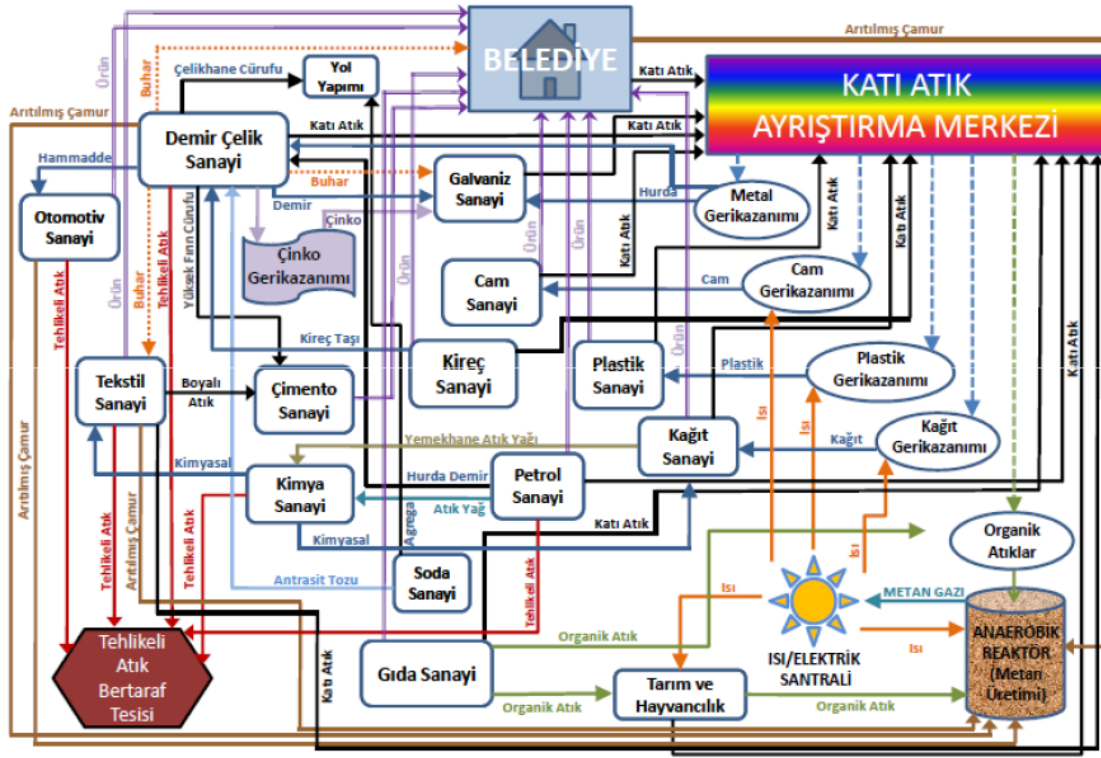
“Simbiyoz” biyolojik bir terimdir ve iki canlının tek bir organizma gibi birbirleriyle yardımlaşarak bir arada yaşamaları anlamına gelmektedir. Endüstriyel simbiyoz doğadakine benzer şekilde birbirine yakın iki bağımsız endüstriyel işletme arasında madde ve enerji değişimi olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, endüstriyel simbiyoz tercihen birbirine fiziksel olarak yakın olup, normalde birbirlerinden bağımsız çalışan iki veya daha fazla endüstriyel işletmenin bir araya gelerek hem çevresel performansı hem de rekabet gücünü artıracak uzun süreli ortaklıklar kurması ve dayanışma içinde çalışmasını temsil eder. Bu ağyapı, malzeme, enerji, su ve yan ürünlerin fiziksel değişimi de dahil olmak üzere, her türlü varlığın, lojistik ve uzmanlık kaynaklarının paylaşımı anlamına gelmektedir.

İskenderun Körfezi’nde Endüstriyel Simbiyoz Projesi; İskenderun, Osmaniye, Adana, Mersin illerini kapsayan bölgede doğal kaynak kullanımının azaltılması ile çevre üzerindeki baskının hafifletilmesini amaçlamıştır.

Proje kapsamında atık ısının ısınma amaçlı kullanılması, organik atıklardan biyogaz elde edilmesi, bir şirketin atıklarının diğer şirkete girdi olması gibi fırsatlar ile demir çelik, çimento, kimya, tekstil, soda sanayi gibi sektörlerin daha sürdürülebilir ve yenilikçi kaynak kullanımına dönük simbiyotik ilişkiler tespit edilmiştir.

Aşağıdaki proje bölgesi için tasarlanmış olan simbiyotik ağ örneğinde farklı sanayi kollarının birbirleri ile ilişkileri ve atıkların kullanımı şematize edilmiştir. Bir katı atık ayrıştırma merkezi vasıtasıyla metal, cam, plastik ve kağıtların geri dönüşümü maksimum düzeyde gerçekleştirilebilirken farklı sanayi dalları arasındaki madde değişimi kaynak verimliliğini yükseltmektedir. Bu sirkülasyon yeni süreç tasarımları ve teknoloji kullanımını gerektireceğinden aynı zamanda çevre teknolojilerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Şekil 4.5.2: Çukurova Bölgesi'nde Uygulanabilecek Bir Endüstriyel Simbiyoz Ağı Örneği

Kaynak: UNDP; İskenderun Körfezi'nde Endüstriyel Simbiyoz Projesi Sunumu, 2010

Endüstriyel Simbiyoz modelinin bölge içinde bilinirliğinin sağlanması ve daha çok işletmenin simbiyotik ilişki içine girmesi desteklenmelidir. Proje kapsamında yapılan çalışma TR62 Bölgesi için ilk aşamada TR63 Bölgesi ile uzun vadede ise diğer bölgelerle işbirliği fırsatı doğurmaktadır. Sistemin tüm ülke geneline yayılması etkin atık yönetimi ve yüksek kaynak verimliliği sağlanmasını hızlandıracaktır.

Tedbir 2. Çevre dostu üretim ve ürünlere yönelik Ar-Ge çalışmalarının artırılması

Temiz üretim süreçlerinde enerji talebinin azaltılması, uygun hammadde ve süreçlerin seçilmesi, kayıp kaçakların azaltılması sera gazı salınımlarının azaltılmasında büyük öneme sahiptir.

Aynı zamanda, yenilenebilir enerji kullanımının artması ve atıkların üretim aşamasında önlenmesine yönelik teknoloji ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Giderek daha çok önem kazanan çevre teması çevre teknolojilerinin de gelişmesini gerekli kılmıştır. Gerek üretim süreçlerinin gerekse çevre dostu ürünlerin ve binaların tasarlanması için özel sektörün ve araştırma kurumlarının ayrı ayrı yaptığı çalışmalar kadar üniversite-sanayi işbirliği de stratejik adımlardan biridir. Çevre teknolojilerine yönelik yapılacak Arge çalışmaları bölge ekonomisinin rekabet gücünü yükseltmekte ve çevrenin korunmasında önemli rol oynayacaktır.

Tedbir 3. Enerji verimliliğinin sağlanması ve temiz enerji kullanımının yaygınlaştırılması

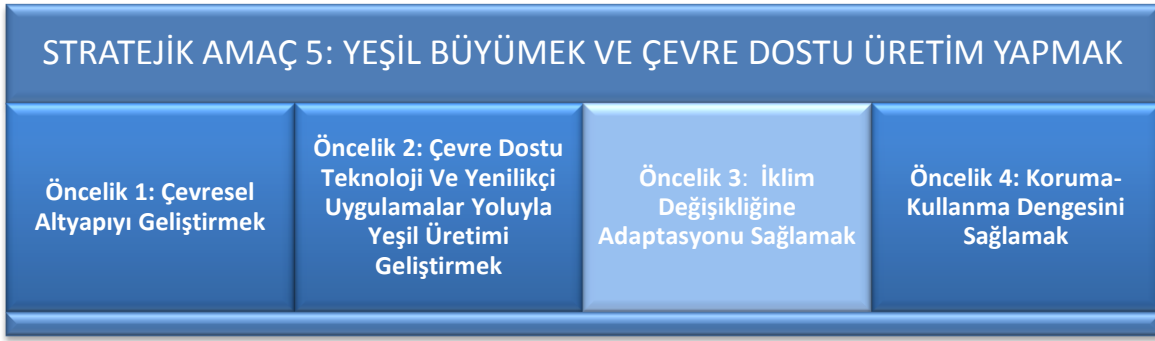
Dünyada bir yandan enerji talebi hızla artarken, diğer yandan petrol ve kömür gibi fosil yakıtlar hızla tükenmektedir. Yüksek dışa bağımlılık oranı ile enerji ülkemizin rekabet gücü için stratejik önem arz etmektedir. Bununla birlikte fosil yakıt kullanımına dayalı enerji üretim ve tüketim süreçlerinde ortaya çıkan sera gazı emisyonları küresel ısınma ve iklim değişikliğinin en önde gelen nedenleri arasındadır. İklim değişikliği ile mücadelede enerji üretiminden kullanımına kadar olan süreçte verimliliğin artırılması, enerji üretiminde yenilenebilir kaynakların kullanılması ve enerji yoğunluğunun azaltılması büyük bir önem taşımaktadır.

Enerji verimliliği, binalarda yaşam standardı ve hizmet kalitesinin, endüstriyel işletmelerde ise üretim kalitesi ve miktarının düşüşüne yol açmadan, birim hizmet veya ürün miktarı başına enerji tüketiminin azaltılmasıdır. Enerji verimliliğinin yükseltilmesinde ileri teknoloji ile enerji talebinin azaltılması, çeşitli atıkların geri kazanımı ve enerji tasarrufu gibi önlemler rol oynamaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca ülkemizde, bina sektöründe %30, sanayi sektöründe %20 ve ulaşım sektöründe %15 olmak üzere önemli düzeyde enerji tasarruf potansiyeli olduğu belirlenmiştir.

Bölgedeki işletmelerin enerji verimliliğini arttırmaya yönelik önlemlerle hem işletme maliyetleri düşürülerek rekabet gücü yükseltilmekte hem de enerji yoğunluğundaki ve sera gazı emisyonlarındaki düşüşler yoluyla bölge ekonomisi daha yeşil hale gelebilmektedir.

Elektrik kayıp kaçak oranı 2011 yılında Adana'da %13,4 iken, Mersin'de %14,2 olarak tespit edilmiştir. Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımındaki kayıpların asgariye indirilmesi ve dağıtımda kaçak kullanımın engellenmesi yoluyla bu oranlar daha aşağıya çekilmesi gerekmektedir.

4.5.3. Öncelik 3: İklim Değişikliğine Adaptasyonu Sağlamak

Durum Analizi

Gelecekte iklim değişikliğinin sonucu olarak tüm dünyada;

- Yaşlılar ve kent yoksulları arasında hastalık ve ölümlerde artış, kuraklık ve sele maruz bölgelerde tarım ve mera veriminde azalma,
- Sel, toprak kayması ve çığ hasarı olaylarında, kıyı ekosistemlerinin olumsuz etkilenmesinde, bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskinde artış,
- Enerji temini güvenliğinde, su kaynaklarının hacminde ve kalitesinde azalma beklenmektedir (TTGV).

İklim değişikliğine uyum daha çok coğrafyaya, yörenin gelişmişlik düzeyine ve bu etkilerle başa çıkabilecek insan kaynaklarına bağlı olan, küresel bir yaklaşım gerektiren sera gazlarının kontrolünün aksine bölgesel ve yerel açıdan ele alınması gereken bir konudur. Uyum kapsamında, iklim değişikliğinin özellikle toplumun yoksul kesimlerine olumsuz etkilerini azaltmak için önlemler alınması ve doğal kaynaklara dayalı tarım, ormancılık, hayvancılık gibi hassas sektörlerde ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi önem kazanmaktadır.

Ulusal çapta hazırlanan İklim Değişikliği Eylem Planı'nda su kaynakları yönetimi, tarım sektörü ve gıda güvenliği, doğal afet risk yönetimi, ekosistem hizmetleri, biyolojik çeşitlilik ve ormancılık ve insan sağlığı başlıklarında hedef ve stratejiler belirlenmiştir.

Çukurova Bölgesi, ülkemizde iklim değişikliğinden en çok etkilenecek alanlar arasında yer almasından dolayı pilot çalışmalara konu olmuştur. Örneğin; 2008 yılında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü tarafından "Küresel Isınmaya Bağlı Deniz Seviyesi Değişimlerinin Türkiye Kıyıları Üzerindeki Etkilerinin Ua Ve Cbs Teknikleri İle Araştırılması: Mersin-Adana-Hatay Kıyı Kuşağı Pilot Çalışması" adlı proje uygulanmıştır. Proje kapsamında bölgeye ait deniz suyu sıcaklık ve bulanıklık haritaları üretilmiş olup bu haritalarda özellikle Seyhan Nehri delta ağzında hem sıcaklık hem bulanıklık açısından değişimin gözlemlendiği tespit edilmiştir.

Öte yandan, Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi BM Ortak Programı kapsamında, bölgede 2009 yılında başlatılan "Seyhan Havzası'nda İklim Değişikliğine Uyum Hibe Programı" uygulanmış ve yöre halkının ve kurumların iklim değişikliğine uyum kapasitelerini geliştirmeye yönelik projeler desteklenmiştir.

Tedbirler

Tedbir 1. Su kaynaklarının etkin ve bütüncül yönetimi

Dünyanın %70'ini kaplayan suyun %2,5'i tatlı sudur ve bu tatlı suyun ancak % 1'inden azı kullanılabilir ve içilebilir özelliktedir (TÜBİTAK, 2011). Su ihtiyacı nüfus, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte günden güne artmaktadır ve bu ihtiyacın küresel ısınmanın etkileri ile daha da artacağı öngörülmektedir.

Suyun etkin kullanımına yönelik altyapı eksikliklerinin giderilmesi, toplumda su tasarrufu bilincinin oluşturulması ve atıksuyun geri kazanılıp tarımda ve endüstride kullanılması, su kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması iklim değişikliğinden en çok etkilenecek alanlar arasında yer alan TR62 Bölgesi için büyük önem taşımaktadır.

Su kayıp kaçak oranları bölgede çok yüksek olup, 2011 yılında Adana için su kayıp kaçak oranı % 49,7 iken, Mersin için bu oran % 48'ler seviyesindedir. Seyhan ve Ceyhan Havza Koruma Eylem Planları'nda 2020 yılına kadar su şebeke kayıp ve kaçaklarının %15'in altına çekilmesi hedeflenmiştir.

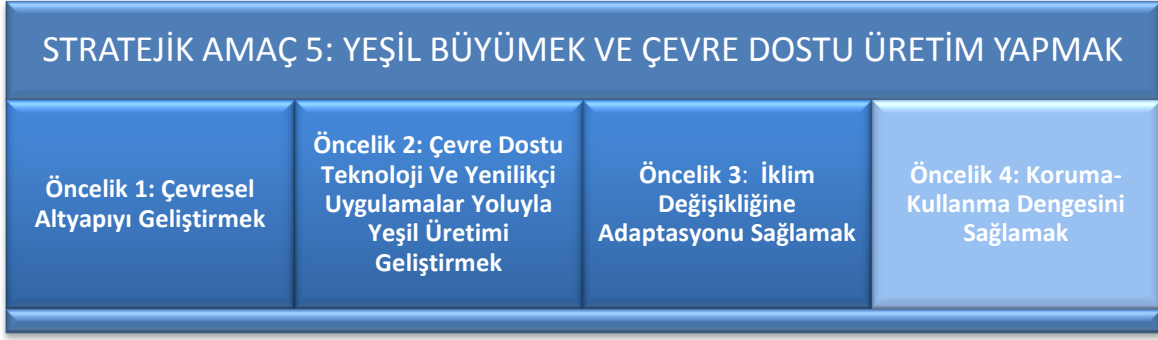
Tedbir 2. İklim değişikliğine uyum konusunda farkındalığın artırılması

İklim değişikliğinin küresel çapta ve bölgede bazı olumsuz etkiler yaratacağı beklenmektedir. Yağışların azalması, deniz seviyesinin yükselmesi, sıcaklıkların artması buna bağlı olarak kuraklıkla birlikte tarım arazilerinin ve suyun azalması, ekosistem dengesinin bozulması söz konusudur. Ayrıca sel, taşkın gibi doğal afetler, tuzlanma ve erozyon, tarım ve su kaynakları açısından olumsuz etkilere yol açacaktır. İklim değişikliği ile mücadele konusunda yapılması gerekenler ve iklim değişikliğine uyum kapsamında gereken dönüşümler ve alınması gereken tedbirler konusunda toplumun her kesiminin farkındalığının artırılması gerekmektedir.

Tedbir 3. Araştırma ve izleme sistemlerinin kurulması

İklim değişikliğinin insan sağlığı, orman ve kıyı alanları, biyolojik çeşitlilik, su kaynakları ve tarımsal üretim, doğal afet riski gibi alanlara yönelik etkilerinin tespit edilmesi ve mekânsal etki analizlerinin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılacak araştırma çalışmaları çoğaltılmalı ve düzenli bir şekilde etkilerin izlenmesine yönelik sistemler kurulmalıdır. Böylece olumsuz etkileri en aza indirmek için tedbirler alınması ve değişikliklere uyum sağlanması mümkün olabilecektir.

4.5.4. Öncelik 4: Koruma-Kullanma Dengesini Sağlamak

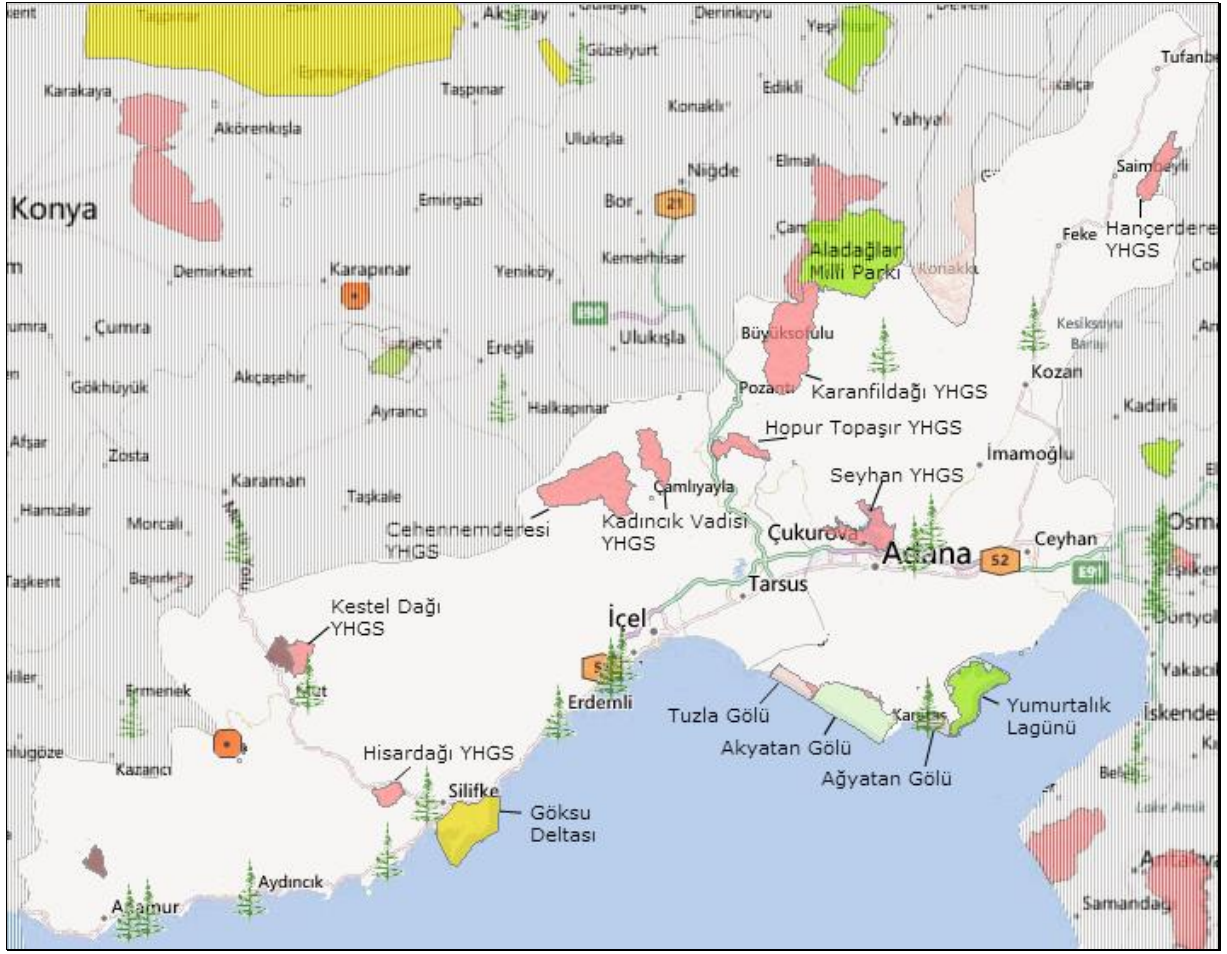
Durum Analizi

TR62 Bölgesi ulusal ve uluslararası düzeyde öneme haiz birçok alana sahiptir. Bölgede çok sayıda tabiat parkı, tabiat anıtı, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ve bir adet milli park mevcuttur. Bunların yanında TR62 Bölgesi dünya çapında önemli sulak alanlara sahiptir. Türkiye'deki koruma altına alınmış 13 Ramsar alanından üçü bölgede bulunmaktadır (Akyatan Lagünü, Yumurtalık Lagünü ve Göksu Deltası). Bu alanlardan Göksu Deltası aynı zamanda Türkiye'deki 15 Özel Çevre Koruma Bölgesi'nden birisidir.

Akyatan, Tuzla, Ağyatan ve Yumurtalık Lagünlerinin yer aldığı Çukurova Deltası ve Paradeniz Lagünü ve Akgöl'ün yer aldığı Göksu Deltası önemli kuş alanları olup dünyanın sayılı kuş göç yolları arasındadır. Bugüne kadar Akyatan Lagününde 250 kuş türü, Göksu deltasında ise 332 kuş türü tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda özellikle kış aylarında ve göç zamanında kuş popülasyonunun ve tür sayısının önemli ölçüde arttığı ortaya koymuştur. Deltalar özellikle büyük flamingolar için düzenli kullanım alanı olmalarından dolayı ayrı bir öneme sahiptir.

Diğer yandan bölge, korunması gereken birçok türe de ev sahipliği yapmaktadır. Yumurtalık, Akyatan, Kazanlı, Alata, Anamur sahilleri ve Göksu Deltası nesli tehlike altındaki yeşil deniz kaplumbağası (*Chelonia mydas*) ve iribaş deniz kaplumbağasının (*Caretta caretta*) en önemli yaşama ve yuvalama alanlarındandır. Akyatan Yaban Hayatı Geliştirme Sahası nesli tehlike altındaki türlerden saz kedisinin (*Felis chaus*); Alanya ile Taşucu arasındaki kıyılar ise nesli tehlike altındaki akdeniz fokunun (*Monachus monachus*) önemli yaşam alanlarındandır.

Harita 4.5.3: TR62 Bölgesi Korunan Alanlar

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı; Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veritabanı, <http://www.nuhungemisi.gov.tr/BiyolojikCesitlilikHarita.asp>

Tedbirler

Tedbir 1. Bölgesel biyo-çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı

Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda "Tabiatın bir parçası olarak yaşayan, biyolojik çeşitliliğe değer veren, doğanın yerine koyabileceğinden fazlasını tüketmeyen ve gelecek nesillere biyolojik çeşitlilik açısından zengin bir doğa bırakan toplum oluşturmak" amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda ekosistem, tür, gen ve biyolojik işlevleri olan çeşitliliğin kayıt altına alınması için araştırma ve envanter çalışmalarının yapılması ile ekonomik değerler açısından önem taşıyan unsurlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Biyolojik çeşitliliği oluşturan bileşenlerin kendini yenileme kapasitesi göz önüne alınarak uygun yöntemlerle ve uygun seviyede kullanılması sağlanmalıdır. Hassas, tehdit ve tehlike altında olan türlere ve ekosistemlere, kritik habitatlara, ekonomik değere sahip çeşitlere dair toplum bilgilendirilerek ve bilinçlendirilerek sürdürülebilir kullanım desteklenmelidir.

Tedbir 2. Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının geliştirilmesi

2002 yılında Johannesburg’da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı’nda da yer aldığı üzere sürdürülebilir kalkınma, insan sağlığının ve çevrenin korunması için sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda yeşil ürün tasarımı ve tüketicilerin çevre dostu ürün kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi önem kazanmaktadır. Yeşil ürün tasarımı ürünün hayat döngüsü içinde çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerin en aza indirilmesi gerekmektedir. Ürünün geri dönüştürülmüş veya geri dönüşebilir malzemelerden yapılması hatta ahşap, pamuk gibi doğal ve doğada çözünebilir malzemelerin kullanımı tercih edilmelidir. Ürünlerin etkin ve yenilenebilir enerji kullanması, etkin su kullanması, gereksiz detaylardan arındırılmış ve ayrışabilen parçalardan oluşması yeşil tasarımın diğer önemli noktalarıdır. Sürdürülebilir tüketim kalıpları üzerine özellikle gençlerin ve toplumdaki diğer grupların farkındalığının arttırılması ve tüketim tercihlerinde doğa dostu ürünlerin kullanımının teşvik edilmesine yönelik çalışmalar arttırılmalıdır.

4.6. STRATEJİK AMAÇ 6: KENTSEL YAŞAM KALİTESİ YÜKSEK CAZİP METROPOLLER OLUŞTURMAK

4.6.1. Öncelik 1: Kentlerde Fiziki Çevre Kalitesini Yükseltmek

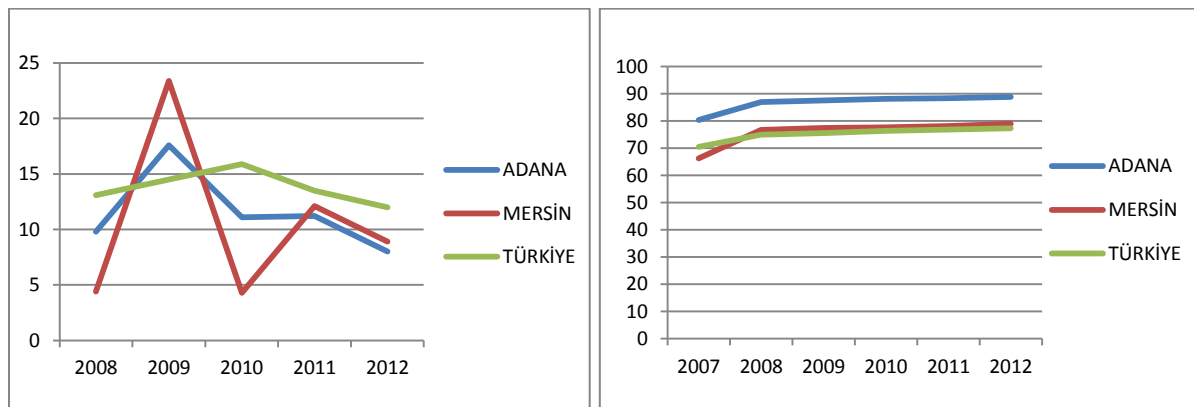
Durum Analizi

Günümüzde artmaya devam eden dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentli olduğu bilinmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentleşme hızı daha yüksek ve kentleşme süreçleri daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu durum kentlerde aşırı yığılmalara ve farklı boyutlarda ortaya çıkan kentsel altyapı sorunlarına sebep olmaktadır. Yapılan öngörülere göre; 2023 yılında Türkiye nüfusunun yüzde 90'ının kentlerde yaşaması beklenmektedir. Çukurova Bölgesi de kentsel nüfus büyüklüğü ile öne çıkan bir bölge niteliğindedir.

Artan Kentsel Nüfus ve Azalan Nüfus Artış Hızı

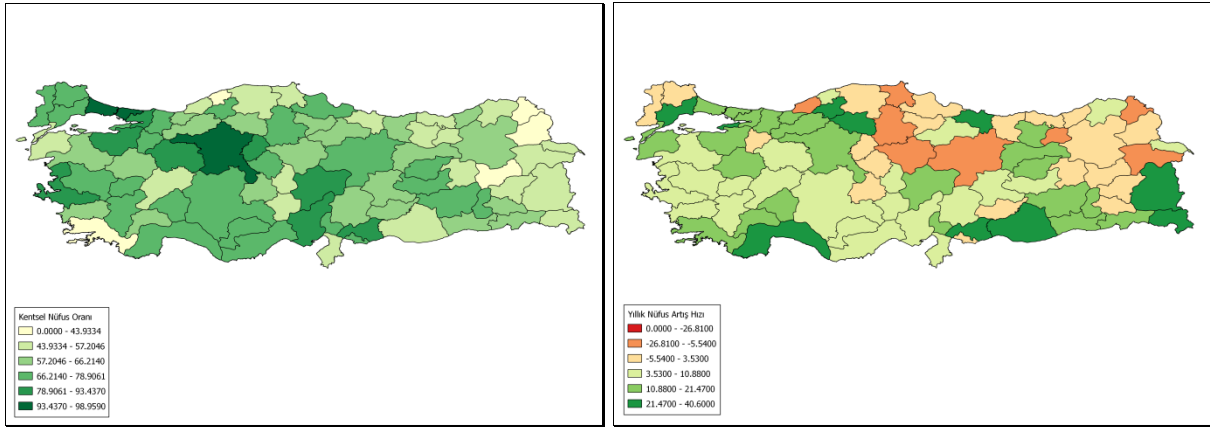
Bölge nüfusunun büyük bölümü il ve ilçe merkezlerinde, diğer bir deyişle kentsel alanlarda yaşamaktadır. 2012 Yılı TÜİK verilerine göre, şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı Adana'da %88,8 ve Mersin'de %78,9'dur. Bu oranlar ile her iki ilin şehirleşme oranları Türkiye ortalaması olan %77,3'ün üzerinde yer almaktadır. Buna karşın, bölgedeki nüfus artış hızı son yıllarda düşme eğilimindedir. Yıllık nüfus artış hızı Adana'da binde 7,9 ve Mersin'de binde 8,9'dur. Bu oranlar Türkiye ortalaması olan binde 12'nin altındadır.

Şekil 4.6.1: Nüfus artış hızları (binde) ve şehirleşme oranları (yüzde)

Kaynak: TÜİK.

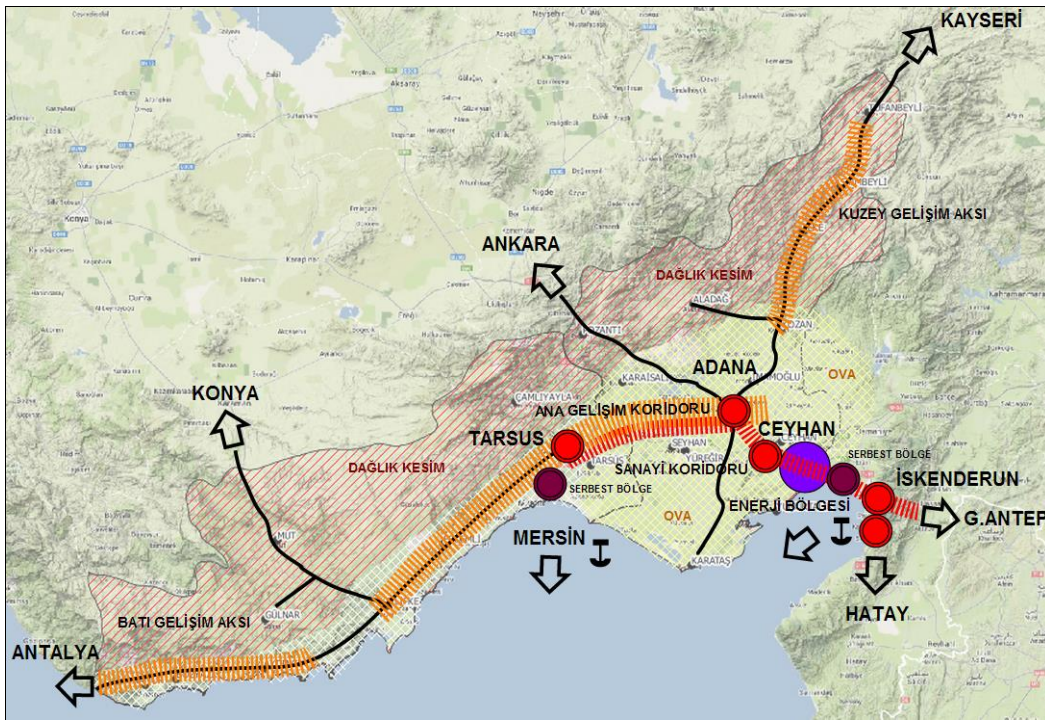
Harita 4.6.1: Türkiye’de Kentsel Nüfus Oranı ile Yıllık Nüfus Artış Hızlarının Dağılımı

Kaynak: TÜİK verilerinden haritalandırılmıştır.

Adana ili merkezinde yer alan 5 metropol ilçede yaşayanların toplam il nüfusuna oranı %78, Mersin ilinde yer alan 4 metropol ilçede yaşayanların toplam il nüfusuna oranı ise %54’tür. Böylelikle Çukurova Bölgesi’nde yer alan iki ilin oluşturduğu metropol merkezlerde yaşayanların toplam nüfusa oranı yaklaşık %68,4’tür. Buna iki il arasında yer alan Tarsus ilçesini de ilave edersek Mersin-Tarsus-Adana aksı boyunca metropol merkezde yaşayan nüfus bölgenin toplam nüfusunun %77’sini oluşturmaktadır. Bu metropoliten merkez, bölge nüfusunu yoğunlukla barındırmasının yanında ekonomik faaliyetlerin büyük bölümüne de ev sahipliği yapmakta ve bölgenin çekim merkezini oluşturmaktadır.

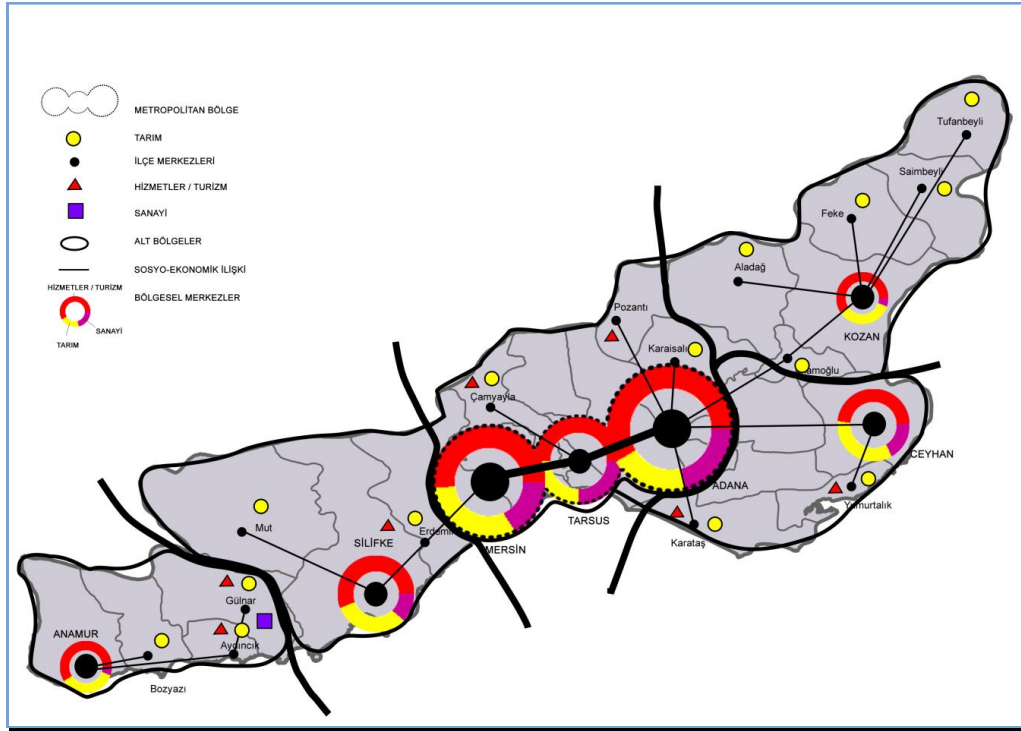
Harita 4.6.2: Bölgedeki Sanayi ve Kentsel Gelişme Koridorları

Kaynak: ÇKA tarafından hazırlanmıştır.

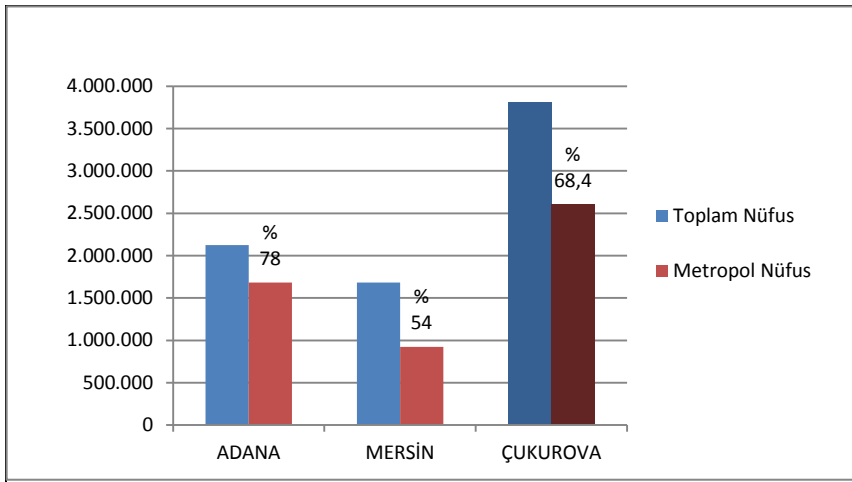
Metropolitan çekim merkezi etrafında yer alan Ceyhan ve Silifke ilçeleri 1. derece, Anamur ve Kozan ilçeleri ise 2. derece bölgesel alt merkezleri oluşturmaktadır. Böylelikle ekonomik faaliyet ve ilişkiler, coğrafi konum, nüfus ve kır-kent oranları gibi kriterlerin birlikte değerlendirilmesi sonucu Çukurova Bölgesi'nin metropol merkez de dahil olmak üzere 5 alt bölgeden oluşmakta olduğu ifade edilebilir.

Harita 4.6.3: Çukurova Bölgesi'nde Metropol Merkez Ve Alt-Bölgeler

Kaynak: ÇKA tarafından kavramsallaştırılmıştır.

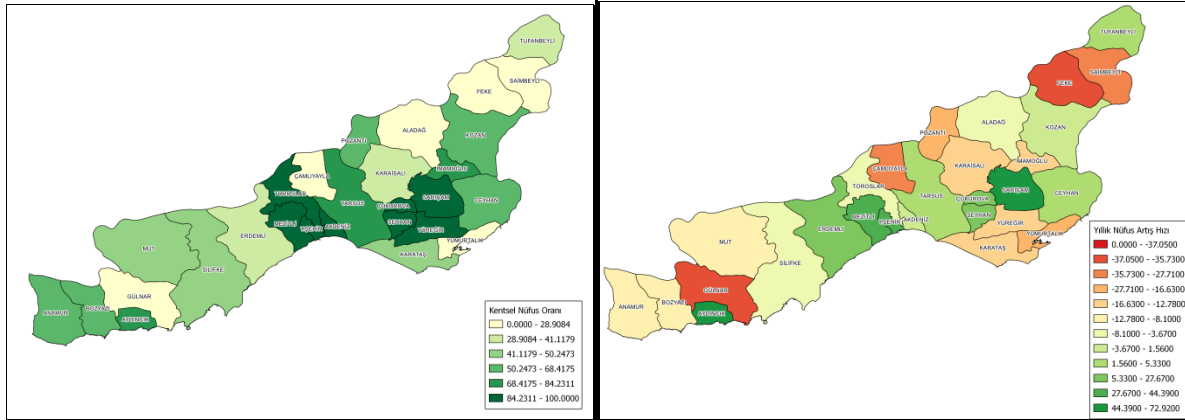
Şekil 4.6.2: Adana ve Mersin'de Metropoliten Alan Nüfusları

Kaynak: TÜİK, 2012.

Adana ilindeki kentsel nüfus oranı en yüksek ilçeler, metropol ilçelerden Seyhan(%100), Yüreğir(%98,9) ve Çukurova(%98,6) olurken, kentsel nüfus oranı en düşük ilçeler ise Saimbeyli(%24,1), Aladağ(%24,9) ve Feke(%25,5)'dir. Mersin ilinde ise kentsel nüfus oranı en yüksek ilçeler, Akdeniz (%97,9), Yenişehir (%97,7) ve Mezitli(%92,7) olurken, kentsel nüfus oranı en düşük ilçeler ise Gülnar (%28,4), Çamlıyayla (%28,9) ve Erdemli(%38,9)'dir. (TÜİK, 2012)

Harita 4.6.4: Çukurova Bölgesi'nde Kentsel Nüfus Oranı İle Yıllık Nüfus Artış Hızlarının Dağılımı (2012)

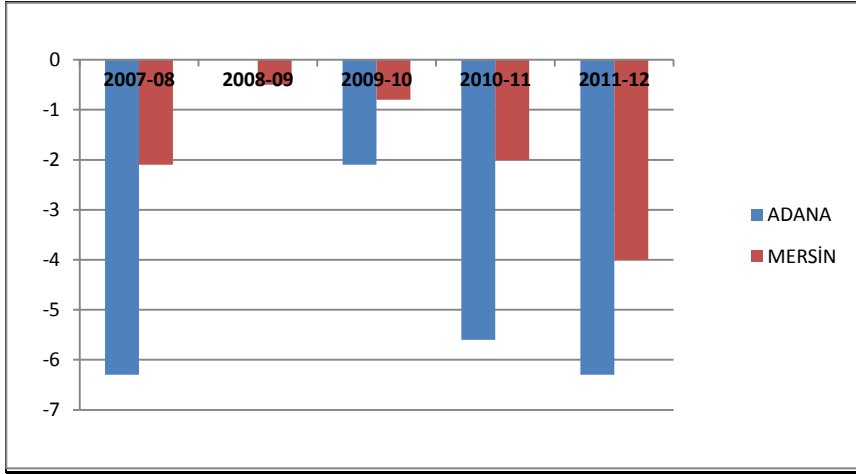
Kaynak: TÜİK verilerinden haritalandırılmıştır.

Yıllık nüfus artış hızlarına baktığımız zaman Adana'da Sarıçam, Çukurova ve Seyhan metropol ilçelerinin en hızlı nüfus artışına sahip olduğu görülmektedir. Mersin'de ise, Aydıncık, Yenişehir ve Mezitli ilçeleri yıllık en yüksek nüfus artış hızına sahip bulunmaktadır. Buna karşın, bölgede en fazla nüfus kaybeden ilçe Mersin'in Gülnar ilçesi iken onu Adana'dan Feke, Mersin'den Çamlıyayla ve Adana'dan Saimbeyli ilçeleri takip etmektedir. Bölge illerinin merkez ilçeleri ile Tarsus, Ceyhan, Erdemli ve Kozan gibi büyük ilçeleri dışında kalan ilçeler büyük çoğunlukla nüfus kaybetmektedirler.

Göçle Kozmopolit Hale Gelen Bölge Metropolleri

Çukurova Bölgesi hem göç alan hem de göç veren konumundadır. Buna karşın son 5 yıllık dönem incelendiğinde bölgenin her iki ilinde de verilen göç alınandan fazladır. 2011-2012 arasında net göç hızı Adana'da binde -6,3 iken, Mersin'de binde -4,0 olmuştur. Bu dönemde Adana ili 45,927 kişi alırken 59,294 kişi vermiştir. Mersin ili ise, aynı dönemde 46,721 kişi alırken 53,523 kişi vermiştir. Adana nüfusuna kayıtlı olanların toplam il nüfusu içerisindeki payı 2011'de % 60,9 iken 2012'de 60,4'e düşmüştür. Aynı oranlar Mersin'de 2011'de %60,4 iken 2012'de %59,7'ye düşmüştür. Bu veriler süregelen bu göç hareketi ile her iki ilin de daha kozmopolit bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir.

Şekil 4.6.3: Net Göç Hızı (binde)

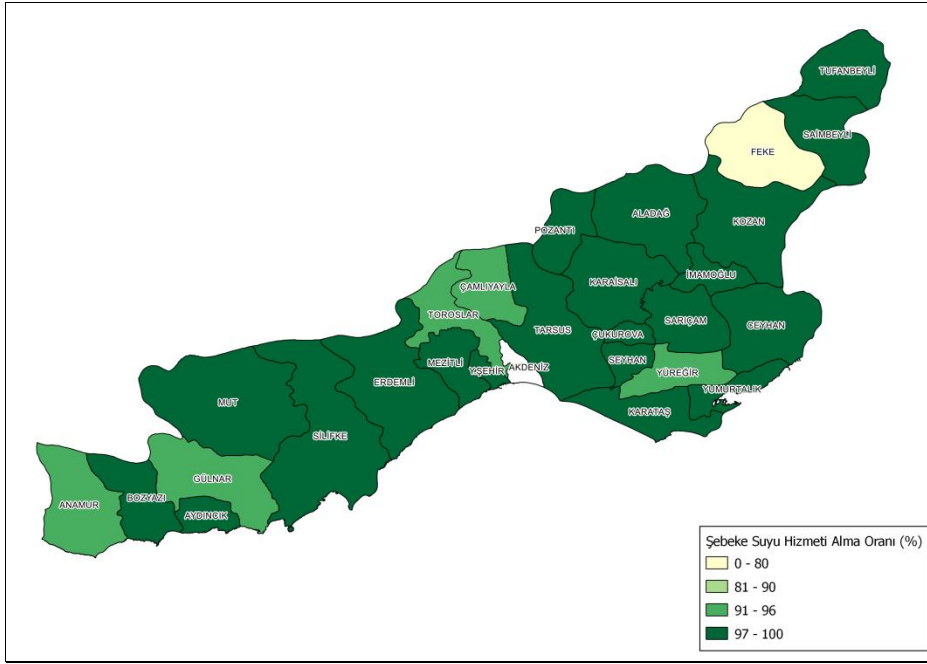
Kaynak: TÜİK, 2012.

Kentsel Fiziki Altyapı ve Ulaşımındaki Sorunlar

Kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi, yerleşmelerin sağlıklı, güvenli ve daha yaşanabilir yerler olmalarını sağlamak için fiziki ve sosyal altyapı ihtiyacının giderilmesi temel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Belediye altyapı hizmetlerinden yararlanma düzeyi bakımından Çukurova Bölgesi'nde yer alan iki il arasında önemli bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kentsel ve çevresel altyapı hizmetlerinden yararlanan nüfus oranı Adana ilinde oldukça yüksek iken, Mersin'deki göreceli olarak düşük oranlar bu ilde geliştirilmesi gereken bazı altyapı sorunlarına işaret etmektedir.

Adana ve Mersin illerinde içme ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı %91 ile %100 seviyeleri arasındadır. Bu duruma bölgedeki tek istisna Adana'nın Feke ilçesidir. Feke ilçesinde belediye nüfusunun %80'i içme ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet alabilmekte iken Türkiye ortalaması %99'dur. Bu çerçevede Feke'de içme ve kullanma suyu şebekesi hizmetinin tüm nüfusa yaygınlaştırılması gerekmektedir. Öte yandan, Adana'da 37 ve Mersin'de 55 olmak üzere bölgede yer alan 92 belediyenin tamamında içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir. (TÜİK, 2010)

Harita 4.6.5: İlçelerin Şebeke Suyu Hizmeti Alma Oranları (2011)

Kaynak: TUİK verilerinden haritalandırılmıştır.

İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Adana'da %84 seviyesinde iken, bu oran Mersin'de %69'dur. Her iki ilin aldığı bu değerler ile %77 olan TR62 Düzey 2 Bölgesi ortalaması ise Türkiye ortalaması olan %54'ün hayli üzerinde bir seviyededir. Belediyelere ait Adana'da 1 ve Mersin'de 3 içme suyu arıtma tesisi bulunmakta ve bu tesisler ile Adana'da 5 ve Mersin'de 9 olmak üzere toplam 14 belediyeye hizmet verilmektedir. Adana'da Karaisalı hariç tüm metropol ilçeler, Mersin'de ise tüm metropol ilçelerin yanında Tarsus ve Erdemli ilçeleri bu hizmetten yararlanmaktadır. (TUİK, 2010)

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı Adana'da %91 iken, bu oran Mersin'de %72'dir. Her iki ilin aldığı bu değerler ile TR62 Düzey 2 Bölgesi ortalaması %83 olmakta ve bu değer Türkiye ortalaması olan %88'in altında bir seviyeyi göstermektedir. Bu çerçevede özellikle Mersin'in kanalizasyon hizmetlerinden yararlanma düzeyinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Adana'daki toplam 37 belediyenin 21'inde, Mersin'de toplam 55 belediyenin 23'ünde kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilmektedir. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet alamayan ilçeler arasında Adana'nın Karataş ve Mersin'in Bozyazı, Gülnar, Aydıncık ve Çamlıyayla ilçeleri bulunmaktadır. (TUİK, 2010) Bölgedeki beldelerin büyük bölümünde de kanalizasyon şebekesinin olmadığı veya yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Kanalizasyon Hizmeti Alma Oranı (%)

0 - 17
21 - 40
41 - 60
61 - 80
81 - 100

Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı 2010 verileriyle Adana'da 8 ve Mersin'de 12 olmak üzere 20 olup, atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı Adana'da %83 ve Mersin'de %43'tür. Her iki ilin aldığı bu değerler ile TR62 Düzey 2 Bölgesi ortalaması %66 olmakta ve bu değer Türkiye ortalaması olan %62'nin üzerinde bir seviyeyi göstermektedir. Buna rağmen özellikle Mersin'in atık su arıtma hizmetlerinden yararlanma düzeyinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Adana ilinde Büyükşehir Belediyesinin (Seyhan, Yüreğir, Sarıçam, Çukurova ilçeleri) evsel atık suları Doğu ve Batı atıksu arıtma tesislerinde bertaraf edilmektedir. Karaisalı ve Kozan belediyelerinin ise ayrı atıksu arıtma tesisleri bulunmaktadır. Ceyhan belediyesi ise atıksu arıtma tesisi için ihale aşamasındadır. Adana'nın diğer ilçelerinde atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır. Ayrıca Organize Sanayi Bölgesi ile Yumurtalık Serbest Bölgesine ait birer atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Mersin'de Büyükşehir Belediyesinin Karaduvar atıksu arıtma tesisi dışında Erdemli, Silifke ve Tarsus belediyelerinde atık su arıtma tesisi vardır. Mersin Mezitli atıksu arıtma tesisi kurulması çalışmaları ise sürdürülmektedir.

Anamur, Bozyazı, Aydınçık, Tekeli, Tekmen, Ören ve Çarıklar belediyeleri tarafından kurulmuş olan Akdeniz Katı Atık Birliği'nce ortak bir katı atık bertaraf tesisi kurulması için Orman Genel Müdürlüğünden ön izin alınmıştır. Erdemli Belediyesinin başkanlığını yapmakta olduğu İçel Sahil Bandı Belediyeleri Pissu ve Katı Atık Hizmetleri Birliği adına tahsis işlemi tamamlanan Erdemli İlçesi

Koyuncu Mahallesi Şaar Mevkiinde 25 hektarlık alan üzerinde bir katı atık bertaraf tesisi kurulması için proje çalışmaları sürdürülmektedir.

Altyapı verileri genel olarak değerlendirildiğinde, toplam belediye nüfusu içerisinde içme suyu, kanalizasyon, arıtma ve katı atık hizmeti alan nüfus oranı yüksek görünüyorsa da bu hizmetlerin tamamını sağlayabilen belediye sayısı beklenen düzeyin altında kalmaktadır. İl ve büyük ilçe belediyeleri bu hizmetlerde önemli mesafeler almış, ancak nüfusu 25.000'in altında olan küçük ve uzak ilçeler ile belde belediyeleri yeterli düzeye henüz ulaşamamışlardır.

Diğer yandan, refah seviyesinin yükselmesi ve oto sahipliğinin giderek yaygınlaşmasıyla, büyük kentlerde araba kullanımındaki artışa paralel olarak kentsel yayılma süreçlerinin yaşandığı gözlemlenmektedir. Toplu taşıma hizmetlerinin sunumu özel araç kullanımıyla rekabette yetersiz kalmakta, dolayısıyla ulaşımdan kaynaklanan çevre kirliliği sürdürülebilir kentleşmeyi tehdit eden önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çukurova Bölgesi'nde özellikle metropol alanda toplu taşıma hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede metro, hafif raylı sistem ve bölgesel demiryolu yatırımlarıyla toplu taşıma sisteminin geliştirilmesi ve sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi önem arz etmektedir.

Kentsel Sosyal ve Kültürel Altyapıdaki Eksiklikler

Çukurova Bölgesi'nde kentsel sosyal ve kültürel altyapı genel olarak Türkiye ortalamasının üzerinde değerler almaktadır. Buna karşın, bölgedeki sosyal ve kültürel etkinliklerin metropollerde yoğunlaştığı, ilçelerde ise sosyal ve kültürel altyapının yeterli olmadığı ifade edilmelidir. Özellikle ilçelerde sosyal ve kültürel faaliyetlerin artırılması için gerekli altyapının sağlanması önem arz etmektedir. Metropol alanlarda ise konser salonu ve kent müzesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Adana'da 4 ve Mersin'de 8 olmak üzere bölgede toplam 12 adet müze bulunmaktadır. Bölge müze sayıları itibarıyla Türkiye'deki 26 düzey2 bölgesi arasında 3. sırada bulunmakla birlikte, bu müzelerde sergilenen eser ve ziyaretçi sayıları oldukça düşük kalmaktadır. 2007 verilerine göre Türkiye'deki müzelerde müze başına ortalama 16,771 eser sergilenirken ve her bir müzeyi yılda ortalama 72,343 kişi ziyaret ederken TR62 Bölgesi'nde müze başına ortalama 9,754 eser sergilenmekte ve her bir müzeyi yılda ortalama 15,112 kişi ziyaret etmektedir.

Tablo 4.6.1: Düzey 2 Bölgeleri Müze Sayıları

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Müze Sayısı
1	TR10	İstanbul	20
2	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	15
3	TR62	Adana, Mersin	12
4	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	12
5	TR52	Konya, Karaman	11
6	TR61	Isparta, Antalya, Burdur	11
7	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	10
...	...	...	...
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	2
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2

Kaynak: TÜİK, (2011).

Yıllık toplam tiyatro seyircisi sayısına bakılarak yapılan bir değerlendirmede Adana-Mersin TR62 Düzey2 bölgesi Türkiye'deki 26 bölge içerisinde 5. sıradadır. Buna karşın, bin kişi başına düşen tiyatro koltuk sayısı bakımından illerin durumu incelendiğinde gelişmişlik seviyesi iyi durumda olan illerden Adana, Mersin, Konya ve Gaziantep gibi iller Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bin kişi başına düşen tiyatro koltuk sayısı Türkiye'de ortalama olarak 2,1 iken bu oran Adana'da 0,8 ve Mersin'de 0,6'dır. TR62 Bölgesi ortalaması ise 0,7 olmaktadır.

Tablo 4.6.2: Düzey 2 Bölgeleri Tiyatro Koltuk Ve Seyirci Sayıları

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Tiyatro Koltuk Sayısı	Seyirci Sayısı
1	TR10	İstanbul	54.736	1.736.783
2	TR51	Ankara	7.306	646.300
3	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	8.588	566.041
4	TR31	İzmir	27.840	441.880
5	TR62	Adana, Mersin	4.989	257.756
6	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	8.412	251.109
7	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	6.553	174.353
...	...	...	...	...
24	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	6.298	28.881
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.635	9.170
26	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	150	9.150

Kaynak: TÜİK, (2011).

Yıllık toplam sinema seyircisi sayısına bakılarak yapılan bir değerlendirmede TR62 Düzey2 bölgesi Türkiye'deki 26 bölge içerisinde 6. sıradadır. Buna karşın, bin kişi başına düşen sinema koltuk sayısı Türkiye'de ortalama olarak 3,4 iken bu oran Adana ve Mersin illerinde yaklaşık 2,6'dır. Bu değerlerle her iki il Türkiye'de ilk 20 il arasında bulunmamaktadır.

Tablo 4.6.3: Düzey 2 Bölgeleri Sinema Koltuk Ve Seyirci Sayıları

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Sinema Koltuk Sayısı	Seyirci Sayısı
1	TR10	İstanbul	90.024	13.435.241
2	TR51	Ankara	26.863	4.424.255
3	TR31	İzmir	16.208	2.719.564
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	12.949	2.330.285
5	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	10.374	1.861.906
6	TR62	Adana, Mersin	10.217	1.436.478
7	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	8.623	1.231.079
...	...	...	...	...
24	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	1.052	133.137
25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1.399	124.128
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	454	18.800

Kaynak: TÜİK, (2011).

Bin kişi başına kütüphane yararlanma sayıları incelendiğinde ise TR62 Bölgesi'nin diğer gelişmiş bölgelere benzer biçimde oldukça düşük değerler aldığı görülmektedir.

Tablo 4.6.4: Düzey 2 Bölgeleri Kütüphane Sayıları İle Yararlanma Durumu

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	Kütüphane Sayısı	Bin Kişi Başına Yararlanma Sayısı
1	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	87	887
2	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	37	796
3	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	58	479
4	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, G.hane	84	476
5	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	41	470
6	TR52	Konya, Karaman	42	439
...	...	...	...	...
21	TR62	Adana, Mersin	40	235
22	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	44	191
23	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	37	152
24	TR51	Ankara	42	128
25	TR31	İzmir	38	76
26	TR10	İstanbul	36	30

Kaynak: TÜİK, (2011).

İklim Değişikliğinin Etkileri ve Enerji Verimliliği

Türkiye'de 1990-2009 yılları arasındaki sera gazı salımlarındaki artış yaklaşık olarak %98'e ulaşmış bulunmakta ve kişi başına karbondioksit salımlarının 2020 yılında yaklaşık olarak 8.2 ton'a ulaşması beklenmektedir. 2009 yılında binalardan kaynaklanan sera gazı salımlarının payı ise yaklaşık %13 olmaktadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'un 2011 yılında yaptığı çalışmada kentsel dönüşüm projeleri ve barınma ihtiyacının artışı nedeniyle 2009-2014 yılları arasında bina sektöründe yaklaşık %8,5'lik bir büyüme beklenmektedir. Bir binanın yapılacağı bölgenin iklimi, bina tasarımı, inşaat yöntemi ve kullanılan malzemeler, ısıtma ve soğutma sisteminin kalitesi, inşaat sonrasında kullanılan ev araçlarının verimi gibi faktörler bir binadan kaynaklanan karbondioksit salımlarını etkilemekte, bir binanın enerji ve karbon yoğunluğunun azaltılmasında binanın enerji verimliliği önemli bir araç olmaktadır.

Diğer yandan, aşırı yayılmış kent formlarının kentsel gelişme ve ulaşım açısından sürdürülemez olduğu, küresel ısınmaya yol açtığı, buna karşın yayılmayan ve çok-merkezli kent formlarının daha sürdürülebilir olduğu kabul görmektedir. Kentleşme ve enerji verimliliği, sürdürülebilirlik tartışmaları ile önemi hızla artan bir konudur. Bu kapsamda sanayide enerji verimliliği, binalarda enerji performansı ve ulaşımında enerji verimliliği konularındaki uygulamaların kentsel alanlarda daha geniş ele alınması zorunludur. Enerji verimliliği konusunda yapılan çalışmalar ve mevzuat düzenlemeleri devam etmektedir. Ayrıca 2010 yılında yapılan TBMM Deprem Araştırma Komisyon çalışmaları neticesinde hazırlanan raporda da kentlerin aşırı yayılmasının önlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Avrupa Birliği Mekânsal Gelişme Perspektifi ile ortaya konan ilke ve stratejiler de aynı doğrultudadır.

Küresel iklim değişikliği ve buna bağlı olarak iklimsel aşırılıklar, gıda yetersizlikleri, biyolojik çeşitliliğin azalması ve bazı türlerin yok olması, kitlesel göçler ve sosyal sorunların ortaya çıkması

kentlerin gittikçe artan oranda daha kırılgan olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda kentler, hızlı nüfus artışı ve yüksek enerji talebi ile artan risklerle karşı karşıyadır.

2011-2023 İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP), Türkiye'nin "yeşil büyüme kriterleri" doğrultusunda hazırlanmış ilk stratejisi niteliğinde olup; enerji, sanayi, ormancılık, tarım, konut, ulaştırma, atık ve iklim değişikliğine uyum odak konuları olmak üzere 8 konu başlığında kısa, orta ve uzun vadeli hedefler sunmaktadır. Buna göre, kamu kuruluşlarının bina ve tesislerinde yıllık enerji tüketiminin 2015 yılına kadar %10 ve 2023 yılına kadar % 20 azaltılması, 2017 yılından itibaren yeni binaların yıllık enerji ihtiyacının en az % 20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından temin edilmesi ve 2023 yılına kadar yeni yerleşmelerde yerleşme ölçeğinde sera gazı emisyonunun mevcut yerleşmelere göre en az % 10 azaltılması hedefleri yer almaktadır. Yine aynı Eylem Planı'nın ulaştırma sektörü bölümünde, 2023 yılı itibarıyla demiryollarının yük taşımacılığında (2009 yılında % 5 olan) payının % 15'e, yolcu taşımacılığında (2009 yılında % 2 olan) payının % 10'a çıkarılması, karayollarının yük taşımacılığındaki (2009 yılında ton-km olarak % 80,63 olan) payının % 60'ın altına, yolcu taşımacılığındaki (2009 yılında yolcu-km olarak % 89,59 olan) payının % 72'ye düşürülmesi hedefleri yer almaktadır.

Enerji verimliliği konusunda ulusal düzeyde belirlenen hedeflere ulaşmada yerel ölçekte saptanacak olan öncelik ve tedbirlerin büyük önemi bulunmaktadır. Bu çerçevede Çukurova Bölgesi'nde yerel ölçekte belirlenen iklim değişikliğine uyum stratejileri ile enerji verimliliği politikaları ulusal hedeflere önemli katkılar sağlayabilecektir.

Tedbirler

Tedbir 1. Ulaşımında kent içi ve kentler arası bölgesel entegrasyonun sağlanması

Kentlerde fiziksel çevre kalitesinin en önemli parçalarından bir tanesini ulaşım oluşturmaktadır. Adana ve Mersin gibi metropol özellikleri gösteren ve birbirine yakın iki büyük kentte hem kent içi hem de kentler arası bölgesel entegrasyonun sağlanması büyük öneme sahiptir. Bu çerçevede öncelikle toplu taşıma hizmetlerinin iyileştirilmesi ve farklı ulaşım modları arasındaki bağlantıların bir ulaşım master planı çerçevesinde sistematik biçimde sağlanması gerekmektedir. Adana Güney Çevre Yolu, Adana-Karataş karayolu, Antalya-Mersin karayolu, Mersin-Silifke otoyolu gibi karayolu projelerinin tamamlanması, Adana metro hattının geliştirilmesi, Mersin hafif raylı sisteminin yapılması, bölgesel demiryollarının niteliğinin yükseltilmesi ve özellikle şehir geçişlerinin güvenli ve sağlıklı hale getirilmesi, inşaat çalışmaları süren Çukurova Uluslararası Havaalanının karayolu, otoyol, demiryolu ve liman bağlantılarının sağlanması, Mersin Limanı karayolu, otoyol ve demiryolu bağlantılarının daha sağlıklı hale getirilmesi, kent içi ulaşımında bilgi teknolojilerinin etkin biçimde kullanımı için düzenlemelerin yapılarak toplu taşıma sistemlerinin hizmet kalitesi ve teknolojik düzeyinin yükseltilmesi başlıca faaliyet ve proje konuları olarak ifade edilebilir.

Tedbir 2. Çevresel altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve geri dönüşüm bilincinin artırılması

Kentsel çevresel altyapıda en öncelikli hizmet alanlarını, içme ve kullanma suyuna erişim, kanalizasyon ve katı atık toplama ve bertarafı oluşturmaktadır. Bölge illeri içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet alma açısından olumlu verilere sahiptir. Bununla birlikte özellikle Feke, Toroslar ve

Gülnar ilçelerinde nispeten düşük olan erişim oranlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Kanalizasyon hizmetlerinde, şebeke ile hizmet alamayan Karataş, Bozyazı, Gülnar, Ayd ncık ve Çamlıyayla ilçelerinde bu sorunun giderilmesi gerekmektedir. Katı atık yönetiminin ise bölgesel bir anlayışla etkinleştirilmesi gerekmektedir. 6360 sayılı Kanun çerçevesinde büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il mülki sınırları olarak belirlenmesiyle katı atık depolama ve bertarafı konusu tamamen büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanına girmektedir.

Kentsel atık azaltımı (kaynakta  nleme, tekrar kullanım, geri dönüşüm) stratejisi çerçevesinde, kentsel katı atıkların kaynağına, bileşimine ve özelliklerine göre sınıflandırılması; toplama, taşıma ve bertaraf sistemlerinin tasarımı, tesisi ve işletilmesi, geri kazanılabilir maddelerin ekonomiye kazandırılması ve bu atıklardan enerji üretimi sürdürülebilir  evre açısından son derece önemlidir. Bu  er evede, Mersin’de Erdemli, Tarsus ve Anamur’da yerel katı atık hizmet birlikleri tarafından katı atık bertaraf tesisi yapımı ile ilgili olarak başlatılmış olan çalışmaların tamamlanması büyük öneme sahiptir. Adana Entegre Katı Atık Projesi kapsamında bertaraf tesisinde düzenli depolama alanında oluşan deponi (metan, karbondioksit, azot ve hidrojen sülfür gazları bileşimi) gazından elektrik enerjisi üretimine ba lanmıştır. Bu iyi uygulama örneğinin bölgedeki düzenli depolama alanlarında yaygınlaştırılması yararlı görünmektedir.

Kentsel alanda çevresel altyapının en önemli bileşenlerinden bir diğeri ise, kentlerin içme ve kullanma suyu ihtiya ını karşılayan temiz su kaynaklarının kirlenmesinin önlenmesidir. Bu çerçevede Çatalan ve Berdan barajlarının bulunduğu havzalarda kentsel atıksu alt yapısının tamamlanması ve katı atık düzensiz depolama sahalarının rehabilitasyonu büyük önem arz etmektedir. A a ı Seyhan Ovası, Çatalan ve Berdan barajı havzalarında yer alan ve bağlı olduğu katı atık birliğinin nüfusu 50.000’in altında olan tüm belediyelerde katı atık düzensiz depolama alanlarının rehabilitasyonunun hızla tamamlanması gerekmektedir. Bununla birlikte Seyhan ve Berdan havzalarında ba lanmış olan kentsel ve endüstriyel atıksu alt yapısının tamamlanması çalışmaları da bu çerçevede önem taşımaktadır.

Tedbir 3. Enerji verimliliği uygulamaları ile enerji ve iklim dostu kentlerin oluşturulması

Kent  l e inde karbondioksit başta olmak üzere sera gazı salımlarının azaltılması için enerji, bina, ulaşım, konut, arazi planlaması ve atık yönetimi sektörlerinde düşük karbonlu önlemlerin alınması gerekmektedir. Kentin hava kalitesinin iyileştirilmesi ve küresel ısınmaya olan katkısının azaltılmasının yanında enerji verimliliğinin artırılmasıyla yakıt ve hammadde tasarrufu; işletme giderlerinin azaltılmasıyla ekonomik tasarruf; ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesiyle kentlerde trafik sorununun    lmesi; yerel kaynakların değerlendirilerek ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve yerel istihdamın artırılması gibi olumlu sonuçları doğurmaktadır. Genel olarak iklim dostu, sürdürülebilir, yeşil kent uygulamaları olarak aktarılan bu çalışmaların kent ölçeğinde sistematik ve bütünsel bir eylem planı çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. İkl m dostu bir kent için yapılacak planlama çalışmalarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu planlar kapsamında belirlenen adımların desteklenmesi için de üst ölçekte yapılan planlamalar ile ilişkilendirilmesi kritik öneme sahiptir.

İkl m de i ikli inin etkilerini azaltmaya yönelik mekânsal stratejik planlama çalışmaları kapsamında sürdürülebilir kent formunun oluşturulması ile sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin ve

Tedbir 5. Kongre merkezi, kültür sanat merkezi, kent müzeleri gibi kültürel altyapı eksikliklerinin giderilmesi

Kentsel canlandırma stratejilerinden bir tanesi, kültürel etkinliklerin öncülüğünde kentsel dnmn sağlanması, film, müzik, tiyatro ve sanat festivalleri, konserler, sokak etkinlikleri ve spor karılamaları gibi organizasyonlar ile kentsel imajın iyileştirilerek kentsel turizmin geliştirilmesidir.

Bölge illerinde son dönemde artan sayıda festival ve kültürel etkinliğin (Altın Koza Film Festivali, Sabancı Uluslararası Tiyatro Festivali, Mersin Uluslararası Müzik Festivali, Adana Dragon Festivali, Mersin Narenciye Festivali, Adana Portakal iğeği Karnavalı) gerçekleştirilmesi, 17. Akdeniz Oyunlarının Mersin ili merkezli olarak bölgede düzenlenmesi, bölgenin imajının iyileştirilmesi yönünde önemli katkılar sağlamaktadır. Zira bölge kentlerinin fiziki altyapı açısından sağlıklılaştırılması yanında, dokuya ruhunu ve kimliğini veren kültürel ve sosyal çevrenin de yenilenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, bölge illerinin bu alanda daha fazla yol kat etmesine imkan sağlayacak olan bazı kültürel altyapı yatırımlarının da tamamlanması gereklidir. ukurova Üniversitesi Uluslararası Kongre Merkezi, Adana ve Mersin kent müzeleri, kültür sanat merkezleri bunlar arasında yer almaktadır.

4.6.2. Öncelik 2: İnsan Odaklı Planlama Yaklaşımıyla Yaşanabilir Kentleri Oluşturmak

Durum Analizi

Artan küreselleşme ile birlikte bölgeler ve özellikle kentler ulusal sınırların ötesinde ilişkilerle şekillenmekte ve küresel ağlara daha fazla eklenmektedir. Elli yıl öncesine kadar ülkelerin rekabeti söz konusuken artık kentlerin ve bölgelerin rekabeti öne çıkmakta, hatta ülkelerin gelişmişliğini dünya kentlerinin gelişim durumları belirlemektedir. Bu nedenle yeni ekonomik sistemde bölgeler ve kentler, ulus ötesi sermaye ve beşeri sermayeyi çekmek için birbiriyle yarışmaktadırlar. Kaliteli ve etkin altyapı hizmetleri ile yüksek yaşam kalitesi olanağı sunan kentler rekabet avantajına sahip olmaktadır. Yaşam kalitesi ile birlikte kentsel mekânın kalitesi kalkınmayı tetikleyici bir çekim unsuru, iş ve yaşam ortamını iyileştiren önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede “yaşanabilirlik” kavramı; yirminci yüzyılın ikinci yarısında kent sosyolojisi, kent bilimi, çevre bilimi, sağlık bilimleri, coğrafya, etnografya ve kent planlama gibi farklı alanlar içinde ele alınmıştır. Yaşanabilir kent tanımı, kentte yaşayan bireylerin kendini yeniden üretmesine imkân veren bir ortamda çevreyle uyumunun sağlanması, yerleşmelerin toplum için güvenli bir yaşam olanağı sunması ve toplum içerisindeki tüm kesimlerin kentin meydana getirdiği olanaklara hakça ulaşabilmesi gibi unsurlardan oluşmaktadır. Yaşanabilir kentler için belirlenen ve kabul görmüş ölçütler kavramsal olarak; erişilebilirlik, hareketlilik, sürdürülebilir çevre ve kalkınma, çeşitlilik, eşitlik ve güvenlik gibi temalardan oluşmaktadır. Bunun yanında yapılan yaşanabilirlik sıralamalarında kişi başına düşen yeşil alan miktarı, sosyal ve kültürel donatı alanları, açık alanlar, rekreasyon alanları gibi kent hayatı göstergeleri, ekonomik göstergeler, eğitim, sağlık, kültür-sanat ve çevre göstergeleri gibi ölçütler göz önüne alınmaktadır.

İllerin sahip oldukları rekabet güçlerinin değerlendirilmesi amacıyla farklı zamanlarda yapılan endeksleme çalışmalarda kentsel yaşam kalitesi kavramı sıklıkla yer almaktadır.

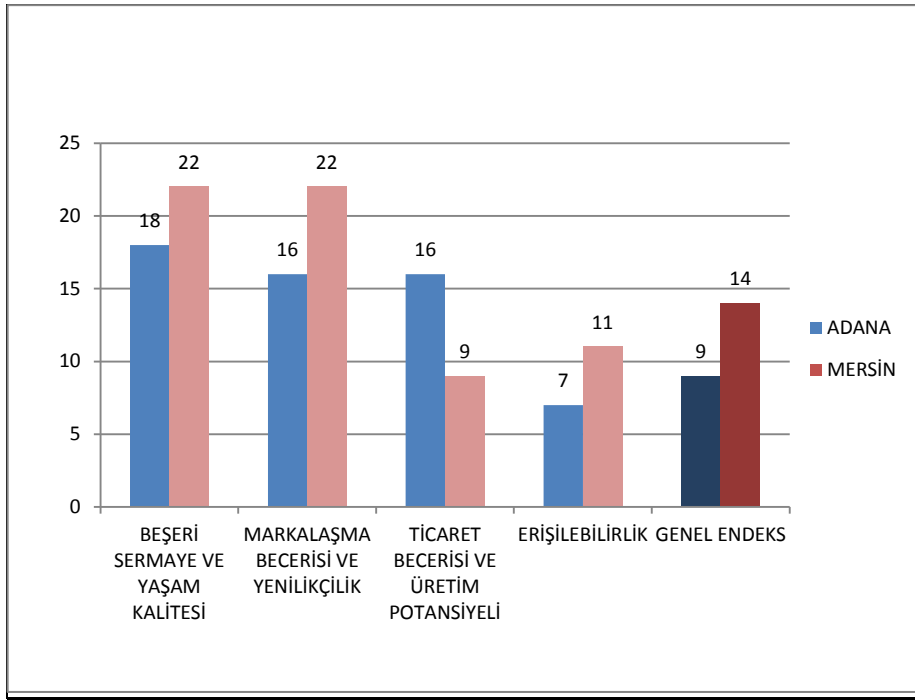
Kentsel Yaşam Kalitesinin Göstergesi Olan Endeksler

URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu), bazı eğitim, sağlık, tüketim, yatırım, ihracat düzeyi, araç sahipliği, ulaşım ve bilişim altyapısı gibi farklı gelişmişlik kriterlerini kullanarak 2008 yılından beri “İller Arası Rekabetçilik Endeksi” çalışması yapmaktadır. Bu çerçevede, beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli ve erişilebilirlik alt başlıklarında meydana getirdiği endekslerden genel bir iller arası rekabetçilik endeksi oluşturmaktadır. URAK tarafından en son 2009-2010 dönemi için yapılan Türkiye iller arası rekabetçilik endeksinde Adana 9. ve Mersin 14. sırada yer alırken, aynı çalışmada yer alan beşeri

sermaye ve yaşam kalitesi alt endeksinde Adana ve Mersin sırasıyla 18. ve 22. sıraları almaktadır. Bu veriler, bölge illerindeki yaşam kalitesi ve beşeri sermayenin, sanayi, üretim ve rekabetçilik ile karşılaştırıldığında göreceli olarak daha kötü durumda olduğunu göstermektedir.

Mersin iller arası rekabetçilik endeksinde yıllar itibariyle sırası devamlı yükselen iller arasındadır. 2008’de 16. sırada yer alan Mersin, 2009’da 15. ve son olarak 2010 yılında 14. olmuştur. Buna karşın, Adana 2008’de 7. iken 2009 ve 2010’da 9. sırayı almıştır. Benzer bir durum beşeri sermaye ve yaşam kalitesi alt endeksinde de görülmektedir. Adana 2008-2010 yıllarında 13.lükten 18.liğe gerilerken Mersin 23.lükten bir basamak çıkarak 22.liğe yükselmiştir.

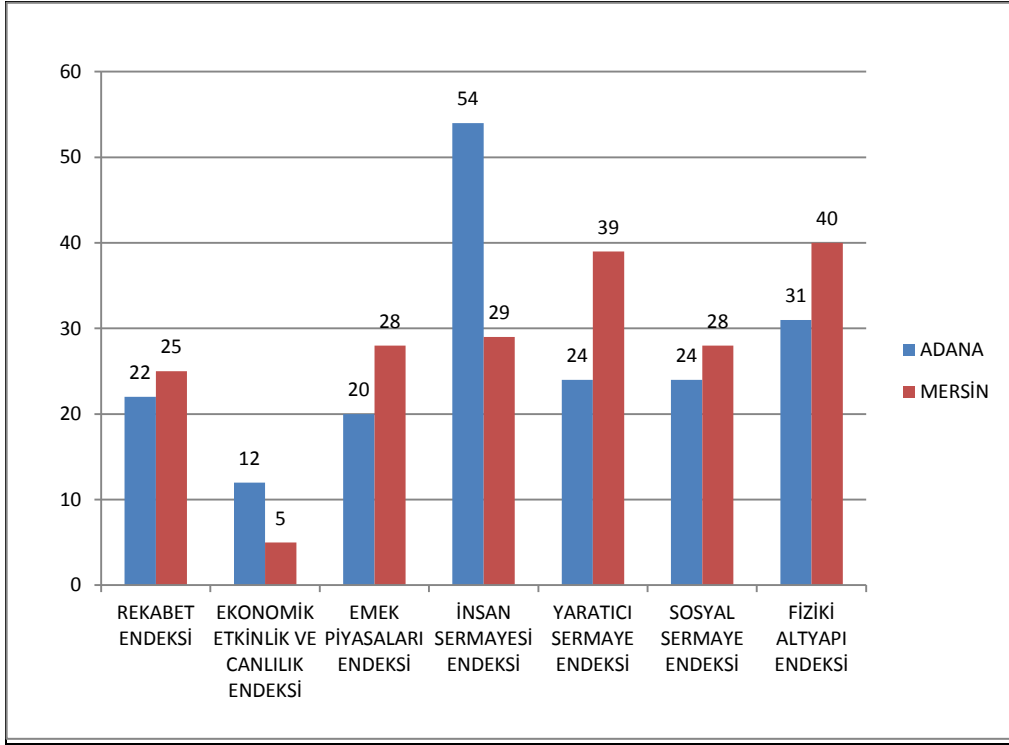
Şekil 4.6.5: İller Arası Rekabetçilik Endeksi (2009-2010)

Kaynak: URAK, 2010.

EDAM (Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi) tarafından 2009 yılında Türkiye illeri için gerçekleştirilen bir rekabet endeksi çalışmasında ise 81 il ekonomik canlılık ve etkinlik, emek piyasası, yaratıcılık, insan sermayesi, sosyal sermaye ve fiziki altyapı açılarından bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Buna göre Adana, ekonomik etkinlik ve canlılık ile emek piyasaları endekslerinde iller arasındaki sıralamada daha iyi bir yer edinirken, insan sermayesi ve fiziki altyapı endekslerinde oldukça gerilerde kalmaktadır. Benzer biçimde, Mersin ekonomik etkinlik ve canlılık ile rekabet endekslerinde daha iyi görünürken, fiziki altyapı ve yaratıcı sermaye endekslerinde en düşük değerleri almaktadır. EDAM tarafından elde edilen bu sonuçlar, URAK’ın yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarına benzer biçimde, bölge illerinde yaşam kalitesinin önemli bir bileşeni olan fiziki altyapı ile insan sermayesinin ekonomik etkinlik ve rekabetçilik ile karşılaştırıldığında göreceli olarak daha kötü durumda olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.6.6: Türkiye İçin Rekabet Endeksi (2009)

Kaynak: EDAM, 2009.

Kentlerin yaşam kalitesinden ve insan odaklı planlama yaklaşımından bahsederken hiç kuşkusuz deprem, sel, küresel ısınma gibi doğal afetlere hazırlık çalışmalarının öneminin de altı çizilmelidir.

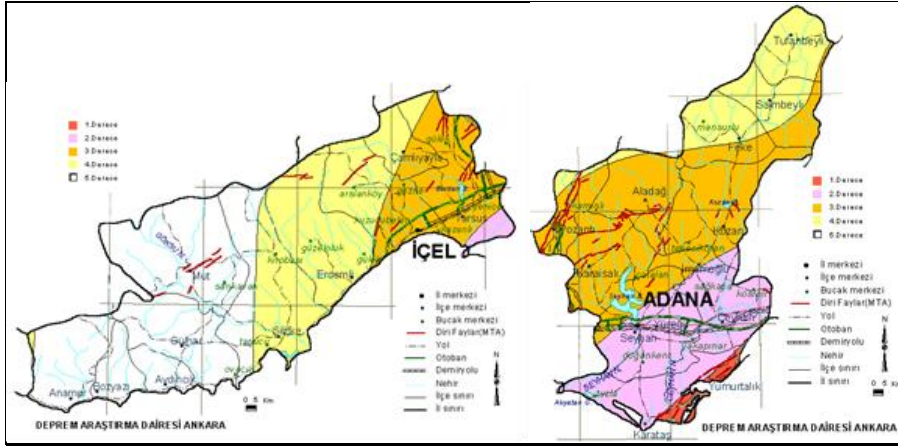
Depremsellik ve Afet Yönetiminin Önemi

Ülkemizde 1950’li yıllardan sonra yaşanan hızlı ve denetimsiz kentleşme ve yapılaşma süreci, kentlerimizin doğal afetler ve insan kaynaklı tehlikelere karşı dirençsiz ve savunmasız bir biçimde büyümesine neden olmuştur. Başta deprem ve sel olmak üzere doğal afet tehlikelerine maruz alanlarda, yer yer plana ve imar mevzuatına aykırı gelişmelere sahne olan kentlerimizde, hızlı kentleşmeye odaklanmış imar uygulamaları, risk azaltma yöntemlerini içeren planlama yaklaşımından uzak kalmış ve kentlerimizde derin “risk havuzları” oluşmuştur.

1999 Marmara Depremi ve son yıllarda iklim değişikliği ile artan doğal afetler, ülkemizde güvenli ve sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için, afet sonrası uygulamalar yerine, afet öncesi hazırlıklara yoğunlaşarak afet tehlike ve risklerini giderme/azaltma amaçlı yaklaşımların mekânsal planlama sistemi ile bütünleştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Türkiye Deprem Bölgeleri haritası verilerine göre, Çukurova Bölgesi 1, 2, 3, 4 ve 5. olmak üzere tüm deprem bölgelerini içine almaktadır. Bölgenin doğu-batı doğrultusunda büyük bir coğrafyayı işgal etmesi deprem haritasının da çeşitlenmesine neden olmaktadır. Bölgede batıdan doğuya doğru gidildikçe deprem riski artmaktadır. Adana il merkezi 2. ve 3. derece deprem bölgesinde yer alırken Mersin il merkezi 3. derece deprem bölgesindedir. İllerin geneline bakıldığında ise, Adana, Mersin’e göre daha fazla deprem riskine sahiptir.

Harita 4.6.7: Adana ve Mersin Deprem Haritası

Kaynak: AFAD.

Bölgenin bir bölümünün 1. ve 2. derece, Adana il merkezinin büyük bölümünün ise 2. derece deprem kuşağı içinde yer alması afet yönetimi açısından önemli görülmektedir. Adana kentinin kuzey kesimi ve baraj çevresinde jeolojik yapı, kalış ve taraça'dan ibaret iken kentin güney kesimi büyük çoğunluğu alüvyon olan ovalardan oluşmaktadır. Güney kesimde yapılaşmanın alüvyon zemin üzerinde olması ve yer altı su seviyesinin yüksek olması mühendislik açısından bu bölgenin sorunlu bölgeler içinde olduğunu göstermektedir. Bir depremin oluşturacağı etkinin boyutu, depremin karakteristiği (derinliği, şiddeti, çapı vs.), yerel zemin özellikleri ve mühendislik yapılarının durumuna göre değişir. Bunlar içerisinde zeminlerin zayıf ya da sağlamlığı önemli bir yere sahiptir. Herhangi bir depremde en büyük tahribat zayıf zeminlerde gerçekleşir. Deprem esnasında alüvyon zeminler, zemin titreşim periyotlarını büyütürken deprem sarsıntısını dolayısıyla depremin yıkıcı etkisini artırır. Yakın tarih de Ceyhan (27.06.1998, M=6,2), depreminde en çok hasar, ana fay hattından uzakta olmasına rağmen zayıf zemin özelliğindeki güney bölgesinde gerçekleşmiştir. Güney Adana'da inşa edilecek yapılarda zemin iyileştirmesinin yapılması gerekli görülmektedir.

Harita 4.6.8: Çukurova Bölgesi'nin Jeomorfolojik Yapısı

Kaynak: Mersin Çevre Durum Raporu, 2004.

Bu kapsamda, kentsel ve kırsal yerleşmeler, turizm, sanayi, liman gibi arazi kullanım kararlarının yer seçimi ve yapılaşma esaslarının belirlenmesinde deprem risklerini azaltıcı önlemlerin alınması önem arz etmektedir. Depremlerden en az zararla kurtulmak için ulusal çapta gerekli yasaların çıkartılmasının yanı sıra yerelde sağlıksız ve çarpık kentleşmenin önüne geçilmesi ve afet zararlarını azaltma stratejilerine dayanan ve insan odaklı yeni bir afet yönetim sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

Tedbirler

Tedbir 1. Herkes için kentsel hizmetlerin erişilebilirliğinin artırılması

Herkes için kentsel hizmetlerin erişilebilirliği kavramı, toplumsal ve fiziksel çevrenin düzenlenerek, planlama ve tasarım aşamasından itibaren tüm engelli grupları dahil, kentte yaşayan insanların kullanım gereksinimlerini karşılayacak biçimde erişilebilir ve kullanışlı bir kent yaratmayı kapsamaktadır. Bu çerçevede engelli, kadın, çocuk ve yaşlı dostu bir kent yaratmak için fiziksel düzenlemelerin yapılmasının yanında güvenlik ve aydınlatma sistemleri ile kentlilerin huzur ve güvenlik içerisinde günlük hayatlarına devam etmelerinin ve sosyal yaşama katılabilmelerinin güvence altına alınması gerekmektedir.

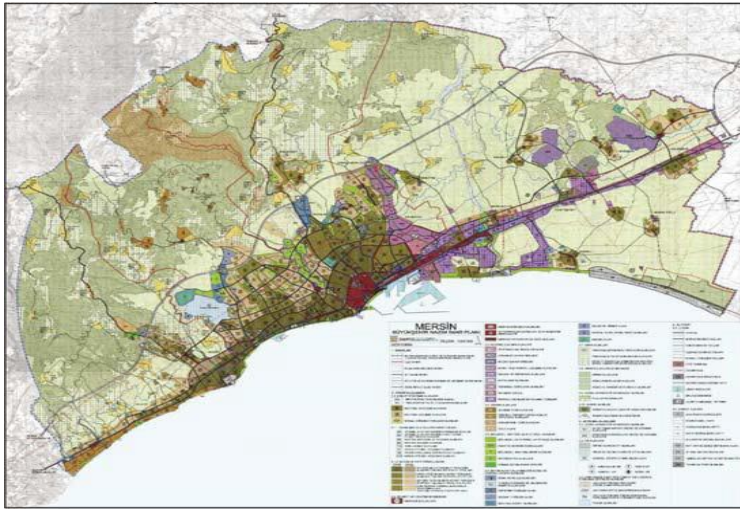
Kentsel hizmetlere erişimin herkesçe adil biçimde sağlanması çerçevesinde önemli araçlardan bir tanesi yerel eşitlik eylem planlarıdır. Yerel eşitlik politikalarının çerçevesini oluşturan yerel eşitlik eylem planları, yerel düzeyde kadın erkek eşitliğini gerçekleştirmeyi, eşitlikçi politikalarını sürdürülebilir kılmak için toplumsal cinsiyet yaklaşımını yerel yönetim anlayışına yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Kentlerin eşitlik yol haritaları olarak da adlandırılabilir yerel eşitlik eylem planlarının etkin biçimde kullanımı ile, kadınların yerel karar alma süreçlerine ve karar mekanizmalarına katılımı artırılarak gündelik yaşam koşullarını iyileştirici stratejiler ve bu stratejilerin uygulanmasını sağlayacak yerel hizmet modelleri geliştirilebilir.

Tedbir 2. İmar planlama çalışmalarının tamamlanması

Kentsel planlama çalışmalarında 1/25.000 ve 1/5.000 ölçekli nazım imar planları, kentlerin gelişmesine yön veren temel dokümanlar oldukları için büyük önem taşımaktadır. Mersin Kent Bütünü ve Yakın Çevresi 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı, 2008 yılında, Adana İli 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı ise, 2011 yılında onanarak yürürlüğe girmiştir. Adana Nazım İmar Planı hakkında yapılan itirazlar neticesinde plan sonradan iptal edilmiş, buna karşın Büyükşehir Belediyesi 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu çalışmalarını tamamlamıştır.

Öte yandan, bölgede yer alan iki kentte planlı gelişmenin tam anlamıyla sağlanabilmesi için Büyükşehir Belediyeleri yetki alanı içinde sürdürülmekte olan 1/5.000 ölçekli nazım imar planı çalışmalarının tamamlanması önemli görülmektedir.

Harita 4.6.9: Mersin Büyükşehir 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı (2008)

Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi.

Tedbir 3. Deprem ve küresel ısınmaya karşı “afet riski azaltma” çerçevesinde hazırlık ve planlama çalışmalarının tamamlanması

Yoğun göç, plansız şehirleşme, kaçak yapılaşma, politik yaptırımların, kaynakların, kapasitenin ve eğitimli teknik eleman eksikleri, bilgi, deneyim, ekipman yetersizlikleri ve gerekli hazırlıkların yapılamaması, doğal afetler karşısında riski daha da yükseltilmektedir. Riskleri ve toplumun zarar görme ihtimalini azaltmak, afetlerin olumsuz etkilerini önlemek için potansiyel risklere karşı stratejilerin geliştirilerek hukuki, siyasi ve teknik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Özellikle deprem ile alakalı afet tehdidinin en fazla olduğu Karataş, Yumurtalık ile Ceyhan, Seyhan ve Yüreğir’in güney kesimindeki yerleşim alanlarında yaşayan ve yoksulluk tehdidi altında olan kişilerin barındıkları konutların kalitesi de dahil olmak üzere yaşam koşullarının iyileştirilmesi önem arz etmektedir.

Bu çerçevede, kentlerimizde öncelikli konulardan bir tanesi; kentlerin afet ve özellikle deprem etkilerine karşı yeteri kadar hazırlıklı olmaması nedeniyle, afet öncesi “korunma” ve afet sonrası

“müdahale ve iyileştirme” süreçlerini kapsayan afet veya risk yönetiminin bütüncül bir yaklaşımla kurgulanması ve bu konunun ilgili mevzuata yansıtılması olarak görülmektedir. Doğal, teknolojik ve iklim değişikliği gibi risklerin ulusal olduğu kadar bölgesel ve yerel düzeylerde de yönetilebilir hale getirilmesi gerekmektedir.

“Afet Riski Azaltma” çalışmaları, gerekli idari kararların, eylemsel becerilerin, teknik çalışmaların, müdahale kapasitelerinin ve hazırlıkların; afet riskinin azaltılması için yasal düzenlemelerle uygulanabilir hale getirilmesini, gerekli strateji ve yöntemlerin belirlenmesini ve devamlı tatbikatlarla uygulanmasını içermektedir. Bu risk yönetimi çalışmaları, tehlike ve risklerin belirlenmesi ve analizi, risklerin önlenmesi ve azaltılabilmesi için, imkân, kaynak ve önceliklerin belirlenmesi, politika, strateji ve insan odaklı eylem planlarının hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi sürecini içine almaktadır.

5

PERFORMANS GÖSTERGELERİ

5. PERFORMANS GÖSTERGELERİ

PERFORMANS GÖSTERGESİ	MEVCUT DEĞER (2011-2012)	HEDEF DEĞER (2023)
Bölgesel İhracat Değeri (Milyar Dolar)	3,1	10
İhracatçı Firma Sayısı	1.848	3.500
İleri Teknolojili Sektörlerin İhracat İçindeki Payı (%)	0,72	5,0
Bölgesel Bitkisel Üretim Değeri (Milyon TL)	7.329	15.000
Bölgesel Hayvansal Ürünler Değeri (Milyon TL)	740	1000
Organik Tarım Üretim Miktarı (ton)	25.551	75.000
İşsizlik Oranı (%)	10,6	5,0
Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranı (%)	28,5	40
Ortalama Eğitim Süresi (yıl)	6,21	7,50
Bölgede Organik Tarımda Üretilen Ürün Çeşidi	60	100
Turizm İşletme Belgeli Tesis Yatak Kapasitesi Artış Oranı (%)	-	100
Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Toplam Geceleme Sayısı	1.106.000	2.500.000
Patent Başvuru Sayısı	48	100
Faydalı Model Başvuru Sayısı	79	150
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	83	95
Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı (%)	66	80
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (%)	83	95

6

KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

6. KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

2014-2023 Çukurova Bölge Planı'nın hayata geçirilmesine yönelik kaynak planlamasının daha etkin yapılması, kaynakların programlama, izleme ve değerlendirme döngüsü içinde etkin bir şekilde kullanılabilmesi, ancak uygulamayı daha etkin bir şekilde yönlendirecek sistematik bir izleme-değerlendirme altyapısı ile mümkündür. Plan kapsamında belirlenen temel amaç, öncelik ve tedbirlere dönük performansı ölçmenin ve hesap verebilirliğin zeminini oluşturacak güçlü bir izleme ve değerlendirme mekanizması kurulması gerekmektedir. Yürütülen faaliyetlerin sonuçlarından da yararlanarak, nakdi ve fiziki gerçekleştirmelerle birlikte göstergeler bazında ilerlemeyi de ortaya koyacak bütüncül bir izleme sistemi bu çerçevede büyük öneme sahiptir.

Öte yandan, etki değerlendirmesine yönelik kapasitenin geliştirilmesi ve uygulanan programlar için etki değerlendirmesinin yapılması bu Planın uygulama aşamasında yapılacak önemli faaliyetler arasındadır. Bölge Planı tüm bölgesel aktörler marifetiyle uygulanacağı için başta yerel yönetimler olmak üzere, ilgili kurumların ve aktörlerin proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında kapasitelerinin artırılması Plan kapsamındaki faaliyetlerin izlenmesini de kolaylaştıracaktır. İl yönetiminin, yerel yatırımların planlaması, uygulanması, koordinasyonu, izlenmesi ve değerlendirilmesinde etkinliğinin artırılması da bu noktada önemlidir.

Bölgedeki yerel yönetim ve paydaşlara işbirliği içerisinde bir bölgesel izleme ve değerlendirme sisteminin kısa zamanda faal hale getirilmesi konusunda önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda öncelikle yerel kurum ve kuruluş temsilcilerinden bir Bölge Planı izleme komitesinin (BPIK) kurulması faydalı görülmektedir. Çukurova Kalkınma Ajansı Plan izleme komitesinin kurulmasında öncü olacaktır. Bu komitenin kurulmasında Plan'ın hazırlanma sürecinde düzenlenen toplantı ve çalıştaylara katılarak önemli katkılar sağlayan yerel paydaşlara gönüllülük esasına dayanılarak öncelik verilecektir. Ayrıca ÇKA Kalkınma Kurulu temsilcilerinin de Plan izleme komitesinde yer alması faydalı görülmektedir.

BPIK, Plan kapsamında öncelikli olarak belirlenen performans göstergelerinin değerlendirmesini gerçekleştirerek Planın hayata geçirilmesi sürecini takip edecektir. Komite, planın uygulama süreci başlangıcından 1 yıl sonra, yani 2015 yılı başından itibaren hazırlayacağı yıllık raporlar ile Plan uygulamasının takibini gerçekleştirecektir. Planın uygulama sürecinin 5. yılı olan 2018 yılı sonunda ise bir Ara Rapor hazırlayacaktır. İzleme komitesi kendi belirlediği çalışma takvimi çerçevesinde belirli aralıklarla toplanacak ve Plan uygulama sürecinin izlemesini bu takvim çerçevesinde gerçekleştirecektir. Bu toplantıların koordinasyonu ve raporlanması için bir sekreteryaya da oluşturulacaktır.

7

FINANSMAN

7. FİNANSMAN

Çukurova Bölge Planı'nın uygulama dönemi olan 2014-2023 yılları arasında, Plan çerçevesinde belirlenmiş olan önceliklere ve tedbirlere ulaşırken gerçekleştirilmesi düşünülen faaliyetlere kaynak oluşturacak tahmini Çukurova Kalkınma Ajansı bütçesinin yaklaşık olarak 400 Milyon TL olacağı tahmin edilmektedir.

Ajansın ilk elden sağlayabileceği bu kaynağın yanı sıra çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör kuruluşları da plan döneminde çeşitli finansman olanaklarını bölgenin kullanımına açacaktır. Söz konusu bu finansman kaynakları, plan döneminde planın hayata geçirilmesi için doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlayacaktır.

SODES kapsamında 2011 ve 2012 yıllarında Adana toplam 78 proje ile 10,4 Milyon TL, Mersin ise toplam 76 proje ile 9 Milyon TL destek almıştır. Bölgede yıllık yaklaşık 10 Milyon TL gibi bir destek söz konusudur. Bu çerçevede 2023'e kadar 10 yıllık süre boyunca yaklaşık 100 Milyon TL lik bir finansman bölge için sağlanabilir. 2012 yılında KOSGEB tarafından verilen desteklerden yararlanma durumuna bakıldığında Adana ve Mersin illerinin destek miktarı yaklaşık olarak 15 Milyon TL'dir. 10 yıl içerisinde yaklaşık 150 Milyon TL'lik KOSGEB finansman desteği de bölgede kullanılabilir görülmektedir.

Bölge Planı'nın uygulanabilmesi bölgenin özel ve kamu finansmanının harekete geçirilmesiyle sağlanacaktır. 2011 Yılında Adana için 10.743.000.000 TL ve Mersin için 7.617.000.000 TL toplam mevduatın bölgede kullanılmış olduğu görülmektedir. Böylece bölgede kullanılan toplam mevduat yaklaşık olarak 18,4 Milyar TL olmaktadır. 2011 Yılında Adana'da toplam 13.722.000.000 TL ve Mersin'de toplam 9.630.000.000 TL olmak üzere yaklaşık 23,4 Milyar TL kredi kullanılmıştır.

Tarım sektörünün sürdürülebilir gelişimine katkı sağlamak ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu özellikle kırsal kesimi ilgilendiren önemli programları yönetmektedir. 2014-2023 dönemleri için düşünülen program üzerinde hali hazırda çalışılmakta ve ayrılması muhtemel kaynak üzerinde gerekli görüşmeler yapılmaktadır. Verilecek destekler ile bölgenin gıda güvenliği, hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve çevreye duyarlı üretim ile ilgili AB standartlarına uyumu teşvik etmek amacıyla ön plana çıkması beklenmektedir.

Yatırım teşvik belgelerinde 2001 yılı ile Mayıs 2013 arasında Adana'da 800 yatırım teşvik belgesi alınmış olup toplam sabit yatırım tutarı 27,3 Milyar TL'dir. Aynı süre zarfında Mersin'de 860 yatırım teşvik belgesi alınmış ve toplam 4,6 Milyar TL sabit yatırım tutarı olmuştur. 2013-2023 döneminde bölge toplamında yılda ortalama 15 Milyar TL olmak üzere 150 Milyar TL'lik sabit yatırım tutarı öngörülmektedir.

Bölge toplam kamu yatırımları açısından bakıldığında 2012 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile Adana için 265.061.000 TL, Mersin için ise 460.100.000 TL kaynak ayrılmıştır. 2013 Yılı kamu yatırımlarında Adana için 361.099.000 TL, Mersin için ise 511.121.000 TL kaynak ayrılmıştır.

8

KAYNAKÇA

8. KAYNAKÇA

Adana, Mersin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, DSİ 6. Bölge Müdürlüğü. (2010). *Mersin Tarsus KTKGB Kiyıları Karasal Kirlilik Kaynaklarının İncelemesi Değerlendirilmesi Yönetimi Komisyon Raporu*.

Adana İl Özel İdaresi. (2007). *Adana Çevre Düzeni Planı*

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi*. Ankara: Mattek Matbacılık Basım Yayın.

Balcı, Ö. (2012). *Odun Dışı Orman Ürünleri Kurumsal Sunumu*. OGM Bitkisel Ürünler Şube Müdürlüğü. Ankara: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü.

Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü. (2013). *Su Ürünleri İstatistikleri*. Ankara: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü.

BETAM. (2010). *İstihdamda Dezavantajlı Grupların İşgücüne Katılımını Arttırmak*. İstanbul.

BM . (2002). *Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı*. WSSD.

Can, E. (2008). *Aladağ(Adana-Kayseri arası) Krom Yataklarının Yıllara Göre Üretim Envanterinin Çıkarılması-Yüksek Lisans Tezi* . Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı.

ÇSGB. (2010). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Kaynaklarının İyileştirilmesi Genelgesi*. 27531 sayılı Resmi Gazete.

ÇSGB. (2012). *Alt İşverenlik, Geçici İş İlişkisi ve Uzaktan Çalışma*.

Çukurova Ü. (tarih yok). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Durumları*.

Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi. (2003). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Durumları*. Adana.

ÇKA.(2010a). *2010 - 2013 Çukurova Bölge Planı Mevcut Durum Analizi*

ÇKA.(2010b). *2010 - 2013 Çukurova Bölge Planı Değerlendirme Raporu*

ÇYGM. (2010). *Ceyhan Havza Koruma Eylem Planı*.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *9. Kalkınma Raporu; Hayvancılık Özel İhtisas Raporu*. Ankara: DPT.

Dünya Bankası. (2011). *Barro&Lee EDSTATS*.

DTM.(2011) *İl İl Dış Ticaret Potansiyeli Araştırması*, 28 Mayıs 2013 tarihinde Ekonomi Bakanlığı Araştırma ve Raporlar, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/7EF56F48-D8D3-8566-452092D48A1F70B1/kitapmakro.pdf>.

EDAM.(2009)*Türkiye için Bir Rekabet Endeksi*

- ENERJİSA. (2007). Tufanbeyli Enerji Santrali Kapasite Artırımı Projesi Tanıtım Dosyası. Ankara.
- EPDK. (tarih yok). Nisan 11, 2013 tarihinde EPDK Web Sitesi: www2.epdk.org.tr/lisans/elektrik/proje/yenilenebilir.xls adresinden alındı
- ERG. (2009). *Eğitim İzleme Raporu*.
- ERG. (2012a). *Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi*. İstanbul.
- ERG. (2012b). *Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncellenmiş Durum Analizi*. İstanbul.
- ERG. (2012c). *Meslek Eğitiminde Ne Çalışıyor, Neden Çalışıyor?* İstanbul.
- ERG. (2012d). *Erken Çocukluk Eğitimi ve 4+4+4 Düzenlemesi*.
- ERG. (2013). *Türkiye’de Devlet Liselerinde Akademik Dirençlilik Profili: PISA 2009 Türkiye Verisinin Analizi*.
- Erjem, Y. (2009). *Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler*. Mersin.
- ETKB. (2009). *Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi*.
- ETKB. (2010). *Stratejik Plan 2010-2014*. Ankara.
- ETKB. (2012). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Sayın Taner Yıldız’ın Bakanlığın 2013 Yılı Bütçesini TBMM Plân ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni*. Ankara.
- ETKB. (tarih yok). *Nükleer Güç Santralleri ve Türkiye*. Nükleer Enerji Proje Uygulama Daire Başkanlığı.
- FAO. (2008). *Turkey's Fishery Country Profile*. Rome: FAO.
- FAO. (2012). *The State of World Fisheries and Aquaculture 2012*. Rome: FAO.
- FAO. (2013). *State of World Aquaculture*. <http://www.fao.org/fishery/topic/13540/en>. adresinden alınmıştır
- FAOSTAT. (2011). *Honey Production and Beehives Stocks*. FAO.
- Gültekin, M., & Anagün, Ş. (2006). AB’nin Eğitimde Kaliteyi Belirleyici Alan ve Göstergeleri Açısından Türk Eğitim Sisteminin Durumu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 145-170.
- Hatzichronoglou, T. (1997), “Revision of the High-Technology Sector and Product Classification”, 1 Mart 2013 tarihinde OECD Science Technology and Industry Working Papers: <http://dx.doi.org/10.1787/134337307632>.
- ILO. (1999). *Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi*.
- ILO (2008). *Toolkit for Mainstreaming Employment and Decent Work*. 4 Haziran 2013 tarihinde http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---exrel/documents/publication/wcms_172612.pdf.

- İSKEN. (tarih yok). *İSKEN Sugözü Enerji Santrali*. Nisan 9, 2013 tarihinde <http://www.isken.com.tr/images/kataloglar/detaytanitimbrosurutr.pdf> adresinden alındı
- Kalkınma Atölyesi Kooperatifi. (2012a). *Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar İçin Temel Araştırma*. Ankara.
- Kalkınma Atölyesi Kooperatifi. (2012b). *Çukurova'da Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı*. Ankara.
- Kekeçoğlu, M., Soysal, M. İ., & Gürcan, E. K. (2007). *Türkiye Arı Yetiştiriciliğinin Bal Üretimi Bakımından Durumu*. Tekirdağ: Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi.
- Kumova, U., & Korkmaz, A. (2009, Haziran). Arıotu Yetiştiriciliği. *Arıcılık Araştırma Dergisi*(1.).
- Merk, O., Bagis, O. 2013, "The Competitiveness of Global Port-Cities: the Case of Mersin Turkey", OECD Regional Development Working Papers, 2013/01, OECD Publishing.
- Mersin İl Özel İdaresi. (2010). *Mersin İli Turizm Master Planı*.
- Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı, MİGA. (2012). *Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti*.
- MTA. (2008-2009). *Küresel Isınmaya Bağlı Deniz Seviyesi Değişimlerinin Türkiye Kıyıları Üzerindeki Etkilerinin Ua Ve Cbs Teknikleri İle Araştırılması*.
- MTA. (tarih yok). *Adana İli MAden ve Enerji Kaynakları Raporu*.
- OECD (2003), "Classification of Manufacturing Industries Based on Technology", OECD Science, Technology and Industry Scoreboard (s. 155-157), Paris: OECD Publishing.
- Orman Genel Müdürlüğü. (2004). *Türkiye Ormanlarında Odun Dışı Ürünler*. T.C Çevre ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Rudkovskaya, D. A. (1999, Ekim). An Analysis of Turkey's Competitiveness. *Capital Dergisi*.
- Sıralı, R. (2009, Haziran). Türkiye'nin Önemli Bal Üretim Bölgeleri. *Arıcılık Araştırma Dergisi*(1), 12.
- Şerefoğlu, H. (2009, Aralık). Arı Sütü Üretimi ve Önemi. *Arıcılık Araştırma Dergisi*(2), 16-20.
- T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *9.Kalkınma Planı Balıkçılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- T.C Mersin Valiliği İl Tarım Müdürlüğü. (2011). *Mersin Tarım Master Planı*. 2011: Maestro Danışmanlık A.Ş.
- T.C. Başbakanlık. (2010). *İyi Tarım Uygulamaları Hakkındaki 27778 Sayılı Yönetmelik*.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *9.Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: T.C. Devlet Planlama Teşkilatı.

- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *9.Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *9.Kalkınma Planı; Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (tarih yok). *İskenderun Körfezi Kıyı Alanları Bütünsel Planlama ve Yönetim Projesi Raporu*. Ankara.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (Mayıs, 2013). Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Performansı Endeksi. *Kalkınmada Anahtar Verimlilik*, 44-47.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (tarih yok). *Üniversitelerarası Yenilikçilik ve Girişimcilik Endeksi 2012 Sıralaması*. 06 16, 2013 tarihinde T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Web Sayfası: <http://www.sanayi.gov.tr/Pages.aspx?pageID=744&lng=tr> adresinden alındı
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı. (2008). *Atıksu Arıtımı Eylem Planı 2008-2012*.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2004). *Mersin Çevre Durum Raporu*.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2009). *Mersin - Karaman Çevre Düzeni Planı*.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2012). *İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023*. Ankara.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2012). *Kümeler için Ortak Rekabet Alanları Stratejisi Raporu*. Ankara.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. (201). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu*.
- T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2012). *İyi Tarım Uygulamaları Nasıl Yapılır?*.
- T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2013). *Stratejik Plan 2013-2017*. Ankara: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (Aralık 2012). *Sosyal Politika Kavramları Sözlüğü*.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (tarih yok). *Sürdürülebilir Kalkınma Portalı*. Nisan 2013 tarihinde <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/> adresinden alındı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2011). *Turizm İstatistikleri*.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı Taslağı 2013-2017*.
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü. (2009). *Bal Ormanı Eylem Planı*. Ankara: Orman Genel Müdürlüğü.
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü. (2012). *Orman Genel Müdürlüğü Stratejik Planı 2013-2017*. Ankara: Orman Genel Müdürlüğü.
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (tarih yok). *Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veritabanı*. Mayıs 2013 tarihinde <http://www.nuhungemisi.gov.tr/BiyolojikCesitlilikHarita.asp> adresinden alındı

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (tarih yok). *Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi: Hedef 2023*.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2010). *Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu*.

TCMB. (2011). *Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu*.

Tekeli. İ. (2008). *Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*.

TEPAV. (2012). *Konya'da Tarımsal Sanayide Yapısal Özelliklerin Analizi ve Rekabet Stratejilerinin Belirlenmesi*. TEPAV.

TTGV. (tarih yok). *İklim Değişikliği ve Teknoloji Uygulamaları*.

TÜİK. (2013). *Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı 2012*.

TÜBİTAK. (2011). *Ulusal Su Ar-Ge ve Yenilik Stratejisi*. Ankara.

TÜBİTAK MAM. (2010). *Seyhan Havza Koruma Eylem Planı*.

TÜİK. (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*.

TÜİK, TOBB. (2009-2012). *Açılan Kapanan Şirket İstatistikleri*.

Tüysüz, N. (2011), "Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması", Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

UNCTAD. (2012). *WIR, Overview*.

UNDP. (2010). *İskenderun Körfezi'nde Endüstriyel Simbiyoz Projesi Sunumu*. Ankara.

UNFPA, Harran Üniversitesi. (2012). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması*. Anakra.

URAK. (2009-2010). *İllerarası Rekabetçilik Endeksi*.

Uygur, Ş. (2010, Aralık). Polen ve Propolis Üretimi. *Arıcılık Araştırma Dergisi*(4), 24-28.

Yasan Ataseven, Z., & Gülaç, Z. (2011). *Durum Tahmin: Süt ve Süt Ürünleri 2011/2012*. Ankara: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü(TEPGE).

Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E., & Özsan, M. (2012), "Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?", *İstanbul: TÜRKONFED*.

Adana, Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Verileri.

BOTAŞ Verileri.(2012)

SGK Verileri.(2008-2012)

TÜİK İstatistikleri.

EKLER

EK 1: YOĞUNLAŞMA ENDEKSİ (LOCATION QUOTIENTS) ANALİZİ

$$LQ_s^i = \frac{\frac{e_s^i}{e_s^t}}{\frac{e_n^i}{e_n^t}}$$

e_s^i = Bölgede i sektöründe gerçekleştirilen ihracat

e_s^t = Bölgede tüm sektörlerde gerçekleştirilen toplam ihracat

e_n^i = Ülkede i sektöründe gerçekleştirilen ihracat

e_n^t = Ülkede tüm sektörlerde gerçekleştirilen toplam ihracat

$LQ_s^i < 1$ ise ilgili sektörde bölge uzmanlaşmamıştır.

$LQ_s^i > 1$ ise ilgili sektörde bölge uzmanlaşmıştır.

EK2: SHIFT SHARE ANALİZİ

$$\Delta E_{ir} = IM_{ir}^t + NS_{ir}^t + RS_{ir}^t$$

E: Bölgede gerçekleşen büyüme t: dönem

i: belirli bir endüstri/sektör r: belirli bir bölge

1. Beklenen Büyüme Unsuru (NS)

$$NS_{ir}^t = E_{ir}^{t-1} \times \left(\frac{E_{TR}^t}{E_{TR}^{t-1}} - 1 \right)$$

t: dönem t-1: önceki dönem

i: belirli bir endüstri/sektör r: belirli bir bölge

2. Endüstriyel Bileşim Unsuru (İM)

$$IM_{ir}^t = E_{ir}^{t-1} \times \left[\left(\frac{E_{iTR}^t}{E_{iTR}^{t-1}} \right) - \left(\frac{E_{TR}^t}{E_{TR}^{t-1}} \right) \right]$$

t: dönem t-1: önceki dönem

i: belirli bir endüstri/sektör r: belirli bir bölge

3. Bölgesel Rekabet Gücü (RS)

$$RS_{ir}^t = E_{ir}^{t-1} \times \left[\left(\frac{E_{ir}^t}{E_{ir}^{t-1}} \right) - \left(\frac{E_{iTR}^t}{E_{iTR}^{t-1}} \right) \right]$$

t: dönem t-1: bir önceki dönem

i: belirli bir endüstri/sektör r: belirli bir bölge

EK 3: ÜÇ YILDIZ ANALİZİ

Analiz kapsamında sektörlere her ölçüt için bir yıldız atanmakta ve 3 yıldız alan sektörler rekabetçi olarak nitelendirilmektedir.

$$\text{Büyüklik} = \frac{e_i}{E_i}$$

$$\text{Başatlık} = \frac{e_i}{e_t}$$

$$\text{Uzmanlaşma} = \left(\frac{e_i}{e_t} \right) / \left(\frac{E_i}{E_t} \right)$$

e_i : Analiz edilen alt bölgenin i sektöründeki istihdamı

e_t : Analiz edilen alt bölgenin toplam istihdamı

E_i : Referans alınan üst bölgenin i sektöründeki istihdamı

E_t : Referans alınan üst bölgenin toplam istihdamı

EK 4: BÖLGE PLANI ÇALIŞMALARI KAPSAMINDA DÜZENLENEN TOPLANTI VE ÇALIŞTAYLARA İLİŞKİN KATILIMCI LİSTELERİ

Çukurova Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu Toplantıları					
No	Ad - Soyad	Kurum	No	Ad - Soyad	Kurum
1	Ragıp BEKAROĞLU	Adana Büyükşehir Belediyesi	2	Deniz KÖSE	Tüm Sanayici İşadamları Derneği – Adana Şubesi
3	Prof. Dr. S. Seyhan TÜKEL	Çukurova Üniversitesi	4	Av. Elif DOĞAN TÜRKMEN	Adana İş Kadınları Derneği
5	Prof. Dr. Ahmet Fazıl ÖZSOYLU	Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	6	Suat YAHŞI	Müstakil İşadamları Derneği – Adana Şubesi
7	Mehmet Zeki KOÇBERBER	Adana İl Özel İdaresi	8	Didem GÖRGÜN	Çukurova Genç İşadamları Derneği
9	Fatih AYDEMİR	Seyhan Belediyesi	10	Süleyman SÖNMEZ	Adana Sanayici ve İşadamları Derneği
11	Yıldıray ARIKAN	Çukurova Belediyesi	12	Tamer GÜLCAN	Adana Genç İşadamları Derneği
13	Ahmet ZENBİLCİ	Sarıçam Belediyesi	14	Cafer TAYYAR ZAIMOĞLU	ÇURTOB
15	Ertuğrul BOZKURT	Yüreğir Belediyesi	16	Seyfettin ALPAT	Anadolu Girişimci İşadamları Derneği
17	Kazım ÖZGAN	Kozan Belediyesi	18	Nesrin GÖÇHAN	TÜRSAB
19	Hayriye ERBİL	Adana Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü	20	Ahmet AKKURT	Çukurova Sanayici ve İş Dünyası Federasyonu
21	Rezmi ÖZDOĞAN	Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü	22	Kemal ATTİLA	Sağlık Turizmi Derneği
23	Hamit AYGÜL	Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	24	Prof. Dr. A. Hamit SERBEST	Adana Güçbirliği VAKFI
25	Nevzat AKSU	DSİ 6. Bölge Müdürlüğü	26	A. Alper TANSEL	Adana Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı
27	Durmuş Ali ŞAHİN	TÜİK Adana Bölge Müdürlüğü	28	Edip GÜLNAR	Türk-İş 4. Bölge Temsilciliği
29	Hüseyin SÖNMEZLER	İl Bank A.Ş.	30	Kamil KÖSE	Kamu-Sen Adana Temsilciliği
31	Ahmet Durmuş ÇAKICI	Çukobirlik	32	Muhammet ERDOĞAN	Memur-SEN Adana İl Temsilciliği

33	Zahit BALBAY	Hacı Sabancı OSB Müdürlüğü	34	Abdurrahman YÜCEL	Hak-İş Adana Şubesi
35	Hamit SUCU	KOSGEB Adana Hizmet Merkezi Müdürlüğü	36	Prof. Dr. Kadir AYDIN	Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici A.Ş.
37	Ahmet COŞAR	Serbest Muhasebeci Müşavirler Odası	38	Cevdet ŞEKER	Adana Ticaret Odası
39	Hüseyin SAYAR	Adana Sanayi Odası	40	Muammer ÇALIŞKAN	Adana Ticaret Borsası
41	Sema KARTALMIŞ	Esnaflık ve Sanatkarlar Odaları Birliği	42	Şeref CAN	Ceyhan Ticaret Odası
43	Mehmet YAĞAN	Kozan Ticaret Borsası	44	Behçet HOMURLU	Adana Çiftçiler Birliği
45	Şaban BAŞ	Çukurova Fuarçılık A.Ş.	46	Prof. Dr. Yüksek ÖZDEMİR	Mersin Üniversitesi
47	Prof. Dr. Çetin BEDESTENCİ	Çağ Üniversitesi	48	Prof. Dr. Durmuş Tayyar ŞEN	Toros Üniversitesi
49	Ali Ekber ASKER	Mersin Büyükşehir Belediyesi	50	Vedat GÜNGÖR	Mersin İl Özel İdaresi
51	Fatih DAMATLAR	Silifke Kaymakamlığı	52	Orhan Şefik GÜLDİBİ	Tarsus Kaymakamlığı
53	Kadir ÇİFTİPALA	Mersin İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	54	Mustafa ŞAHİN	Mersin Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü
55	Ahmet Fazıl TÜRK	Akdeniz Belediyesi	56	Enver KÜÇÜKKALIÇ	Mezitli Belediyesi
57	Burhanettin KOCAMAZ	Tarsus Belediyesi	58	Murat ORHAN	Mut Belediyesi
59	Ali KAPLAN	Toroslar Belediyesi	60	İbrahim GENÇ	Yenişehir Belediyesi
61	Cihad GÜNDOĞAR	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası	62	Korer ÖZBENLİ	Mersin Deniz Ticaret Odası
63	Raif OKUTUCU	Mersin Ticaret Borsası	64	Gürhan DAYICIK	Mersin Ziraat Odası
65	Talat DİNÇER	Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	66	Hasan Ruhi KOÇAK	Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası
67	Feridun TORUNOĞLU	Anamur Ticaret ve Sanayi Odası	68	Orhan SARI	Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası
69	Nurettin KAYNAR	Silifke Ticaret ve Sanayi Odası	70	İsmail Haluk TEKELİ	Tarsus Ziraat Odası
71	Murat KAYA	Tarsus Ticaret Borsası	72	Ahmet Dursen ŞAHİN	Mersin İli Turunçgil Üreticileri Birliği
73	Ümit SARI	AKİB	74	Halil YILMAZ	Tarsus OSB
75	Özgür DURMAZ	Mersin Teknoloji Geliştirme Bölgesi Kurum ve İşletici	76	Bedrettin GÜNDEŞ	Mersin Sanayici ve İşadamları Derneği

		A.Ş.			
77	Yusuf YILMAZ	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği – Mersin Şubesi	78	Yakup ATEŞ	Tarsus Sanayici ve İşadamları Derneği
79	Mehmet Serkan İZOL	Mersin Girişimci İşadamları Derneği	80	Gazi DAĞLI	Akdeniz Sanayici ve İşadamları Derneği
81	M. Sevil YETKİN	Mersin Girişimci İşadamları Derneği	82	Emin UCUZ	Türk – Arap İşadamları Derneği
83	A. Hamit İZOL	Mersin Turizm İşletmecileri Derneği	84	Mehmet TÜRKER	Tüm Sanayici İşadamları Derneği
85	Kemal KAÇMAZ	Yaş Sebze ve Meyve İhracatçı Birlikleri Sektör Kurulu	86	Atilla OLÇUM	Memur – Sen Mersin Temsilciliği
87	İrfan GÜLTEKİN	Türk – İş Mersin Temsilciliği	88	Hüseyin ATEŞ	Kamu-Sen Mersin Temsilciliği

Tematik Çalıştaylar					
No	Ad - Soyad	Kurum	No	Ad - Soyad	Kurum
1	Cengiz KILIÇASLAN	DSİ 6. Bölge Müdürlüğü	2	Yaşar KAHYA	Adana Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
3	Ömer ERDOĞAN	Adana İl Özel İdaresi	4	Zeynep KUTLUAY	Adana Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü
5	Nurten ERGÜZEL	Adana Sağlık İl Müdürlüğü	6	Akben Sönmez UĞURLAR	İl Bank A.Ş. Adana Bölge Müdürlüğü
7	Güzin TÜLÜCÜ	Adana Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	8	Ejder YÜCEL	Adana Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü
9	Işıl Lavkor	Adana Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	10	Hakan DOĞAN	Adana Orman Bölge Müdürlüğü
11	Ogün ŞENASLAN	Adana Orman Bölge Müdürlüğü	12	Songül KÖZBERİ	Adana Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü
13	Filiz ÜNLÜ	Adana Büyükşehir Belediyesi	14	Lütfiye Barut KARADENİZ	Mersin Orman Bölge Müdürlüğü
15	Murat YÜRÜK	Mersin Orman Bölge Müdürlüğü	16	Ender ÖZBEK	Mersin Valiliği
17	Gökhan ŞENER	Mersin orman Bölge Müdürlüğü	18	Mustafa KAYA	TEDAŞ Mersin İl Müdürlüğü
19	Murat HAMACIOĞLU	TEDAŞ Mersin İl Müdürlüğü	20	Sibel AZRAK	Mersin Büyükşehir Belediyesi
21	Nihat ÖZTÜRK	Mersin Büyükşehir Belediyesi	22	Senem AKTÜRK	İl Bank A.Ş. Adana Bölge Müdürlüğü
23	Sabri MERCAN	Mersin Ziraat Odası	24	Şebnem KURT	Mersin Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü
25	Fatih BURHAN	Adana İŞKUR	26	M. Tolga YANAR	Adana Ticaret Odası
27	Prof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU	Çukurova Üniversitesi	28	Prof. Dr. Nejat ERK	Çukurova Üniversitesi
29	Eda YALÇINER	TÜİK Adana Bölge Müdürlüğü	30	Sadi SÜRENKÖK	Adana Sanayi Odası
31	Durmuş Ali ŞAHİN	TÜİK Adana Bölge Müdürlüğü	32	Remzi ÖZDOĞAN	Adana Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü
33	Aysun SERTİÇ	Adana Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü	34	Mehmet TANRIÖVER	Adana Gümrük ve Ticaret İl Müdürlüğü
35	Hasan K. GÖKDOĞAN	Adana Bilim Sanayi ve	36	Orhan BİLİCİ	Adana Bilim ve

		Teknoloji İl Müdürlüğü			Teknoloji İl Müdürlüğü
37	Kenan BOYACI	Adana Ticaret Borsası	38	Mustafa ACILAR	Mersin Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü
39	Mustafa ASPARUK	TARGİD A.Ş.	40	Özgür DURMAZ	Mersin TEKNOPARK
41	Hürrem BETÜL	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası	42	Levent ERDAL	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
43	Berna KARAKUŞ	Mersin İŞKUR	44	Yıldız EMRE	Mersin İŞKUR
45	Mustafa DEVECİOĞLU	Mersin İŞKUR	46	Alper GİRGEÇ	Mersin Serbest Bölge
47	Rasim SARI	Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası	48	Mahmut ZEYBEK	Mersin Ticaret İl Müdürü
49	Hakan BAYINDIR	Mersin Turizm Platformu	50	Osman ÜNEL	Tarsus OSB
51	Murat DEMİR	MERTİD	52	Osman YILDIRIM	TCDD 6. Bölge Müdürlüğü
53	Ahmet ÇİL	TEİAŞ 18. İTİGM	54	Alkan C. SÖNMEZ	ASKİ
55	Fazilet TÜLÜ	Adana Büyükşehir Belediyesi KUDEB	56	Sevgi SAĞOL	Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü
57	Nuh YILDIZ	Adana Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	58	Mesut ÜNAL	Adana İl Özel İdaresi
59	Aydın CİNT	Adana İl Özel İdaresi	60	Berna Umut ÖZBEK	Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
61	Naci SERTER	UDH 5. Bölge Müdürlüğü	62	Songül YÜREK TÜRKMEN	Adana Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
63	Serdar BÖLÜKBAŞI	Karayolları 5. Bölge Müdürlüğü	64	Mustafa KAYA	TEDAŞ Mersin
65	Ali Engin AYHAN	TEDAŞ Mersin	66	Sinan BURAT	Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
67	İbrahim KANBAL	Mersin İŞKUR	68	Mehmet ÇAĞLAYAN	Mersin İŞKUR
69	Tufan NAYİR	Halk Sağlığı Müdürlüğü	70	Sait ÖZGÜR	Mersin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü
71	Burak BEYHAN	Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü	72	Leman AKKAŞ	MESKİ
73	Dr. Zafer ÖZER	MESKİ	74	Ahmet KOCA	Mersin İl Özel İdaresi
75	Recep ORHAN	Adana İl Emniyet Müdürlüğü	76	Eda YALÇINER	TÜİK Adana Bölge Müdürlüğü
77	Yusuf GÜRÇINAR	Çukurova Üniversitesi	78	Müge K. DAVRAN	Çukurova Üniversitesi Ziraat

					Fakültesi
79	Filiz YURTAL	Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi	80	Adnan GÜMÜŞ	Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi
81	Bediz YILMAZ BAYRAKTAR	Mersin Üniversitesi İİBF	82	Hüseyin ASLAN	Akdeniz GÖÇ-DER
83	Gurbet KAPANDAR	Akdeniz GÖÇ-DER	84	Ramazan TÜRKOĞLU	Mersin İl Emniyet Müdürlüğü
85	Nurettin AMBAROĞLU	Tarsus MEM	86	Kadir ÇEKER	Mersin MEM
87	Müberra ATEŞ	TEGV	88	Ali DAĞDELEN	Tarsus MEM
89	M. Ali ERDOĞAN	Tarsus MEM	90	Ata TEZBAŞARAN	Mersin Üniversitesi
91	Banu İNANÇ	Çukurova Üniversitesi	92	Uğur ALPTÜRK	Yüreğir MEM
93	Sait ALTIPARMAK	Teknik Eğitim Vakfı Adana Şubesi	94	Filiz YURTAL	Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi
95	Ünsal GÜÇLÜ	Türk Eğitim Vakfı	96	Eda YALÇINER	TÜİK Adana Bölge Müdürlüğü
97	Yusuf GÜRÇINAR	Çukurova Üniversitesi	98	Ali ÖZDEMİR	Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü
99	Cevdet KAVUŞ	Adana Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	100	Hakan KÜÇÜK	Şehit Samet SARAÇ HEM
101	Fatih BURHAN	Adana İŞKUR	102	Hüseyin ERBAY	Şehit Samet SARAÇ HEM
103	Sadık BARIŞIK	Şehit Samet SARAÇ HEM	104	Mustafa ÖZAKDOĞAN	Şehit Samet SARAÇ HEM
105	A. Galip ÖZÇALICI	Çukurova MEM	106	Sezai SARP KAYA	Adana Bilim ve Sanat Merkezi
107	Zeynel GİRENTE	Şehit Samet SARAÇ HEM	108	Ali BİLGİÇ	Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü
109	Metin ERDEM	Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü	110	Ali ATAŞ	Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü
111	Mahmut ALAN	Yenişehir Kent Konseyi	112	Nalan YETİM	Mersin Üniversitesi
113	Hanife KÖRÜNOĞLU	BPW- Mersin	114	Sezai HAZIR	Stratejik yerel Yönetişim Projesi
115	Turgut ŞİMŞEK	MERGİYOD	116	Burçin YEŞİLTEPE	Stratejik Yerel Yönetişim Projesi
117	Mehmet SARICA	Kalkınma İnisiyatifi Grubu	118	S. Ulaş BAYRAKTAR	Mersin Üniversitesi
119	Süleyman AKGÜN	Mersin Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü	120	Gülçin AY TAN AÇIKALIN	MTSO Akdeniz Toplum Merkezi Müdürlüğü
121	Ayşegül ÇELİK	MTSO Akdeniz Toplum Merkezi Müdürlüğü	122	Bahar TANER	Mersin Üniversitesi
123	Gülşah SEYDAOĞLU	Çukurova Üniversitesi Tıp	124	Özlem KARA	AKDAM

		Fakültesi			
125	Nurcihan TEMUR	AKDAM	126	Özge YILMAZTÜRK	STGM Adana
127	Rocio Alamillos SANCHEZ	AGBİDER	128	Sibel AKDEMİR	Avrupa Sivil Toplumu Geliştirme Derneği
129	Sebahat USTABŞIOĞLU	KA-DER Adana	130	Münire DAĞ	AKDAM
131	N. Yelda SEÇKİN	Adana Kent Konseyi Kadın Meclisi	132	Serap Z. BALTACI	Adana Kent Konseyi Kadın Meclisi
133	Gül ÇAPAR	Adana Kent Konseyi	134	Sibel TÜMER	Adana Kent Konseyi
135	Ayşe BİRGÖLGE	Türk Kadınlar Birliği – Adana	136	Sezi DAĞDEMİR	BPW
137	Kezbannur AKSU	Adana Barosu Kadın Komisyonu	138	Merva ERGEN	Adana Barosu
139	Elif Doğan TÜRKMEN	Adana İş Kadınları Derneği	140	Saniye ÇELİK	Türk Kadınlar Birliği – Seyhan
141	Nermin MAT	0-6 Yaş Kimsesiz Çocukları Koruma Derneği	142	Fikriye YETER	0-6 Yaş Kimsesiz Çocukları Koruma Derneği
143	Sema VAROL	0-6 Yaş Kimsesiz Çocukları Koruma Derneği	144	Durdu YALIM	AÇEV – Adana
145	Elen AK	Adana Kent Konseyi Engelliler Meclisi	146	Filiz ÖZCAN	Adana İl Emniyet Müdürlüğü
147	Şule ERDEN	Çukurova Üniversitesi	148	Fuat ALTINSOY	Adana İl Emniyet Müdürlüğü
149	Aydın GÖRGÜN	CANEV Vakfı	150	Ali KİNİK	Adana Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
151	Amir AKDAĞ	Adana Kent Konseyi Çocuk Platformu	152	Fazilet AKSU	Uçan Balon Çocuk ve Gençlik Derneği
153	Şerife KOÇER	Oğuz Kağan Köksal Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi	154	Ali Duran KARAKAYA	Adana Kent Konseyi Engelliler Meclisi
155	Ahmet ATAŞ	ÇÖZDER	156	Celal KARADOĞAN	Adana Genç Engelliler Spor Kulübü
157	Aziz SÖKMEN	KAMU –ENDER	158	Mustafa BAŞ	Türkiye Özürlüler Spor Federasyonu – Adana
159	Özlem SAVCI	Yedipınar Engelli Çocuklar Merkezi	160	Hakkı KODAL	CANEV Vakfı
161	Taciser CEYLAN	EBİMED – DER	162	H. Mustafa ERDOĞAN	Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü

163	Sibel ANIL	Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği	164	Ali KILIÇ	ATODER
165	Ayşe COŞGUN	Adana İl Sağlık Müdürlüğü	166	Seval Bilgin URAN	Adana İl Sağlık Müdürlüğü
167	Ümmühan MUSTAN	ZİÇEV	168	Didem SÜRENLER	ARTI Özel Eğitim Derneği
169	Nuri Can BAYAT	AIESEC	170	Düşlem DOĞAN	AEGEE
171	Kadir SARIASLAN	AGBİDER	172	İsmail Selim DOĞAN	TOG
173	Mahmut ÜNNÜ	GPS-DER	174	Emrah ALKAYA	TTGV
175	Duygu PEHLİVAN	Mersin İŞKUR	176	Deniz GÜNEŞ	Mersin İŞKUR
177	Hale Aylin DEVRİMCİ	Toros Tarım A.Ş.	178	Ferihan TUNA	Toroslar Belediyesi
179	Aslıhan GÜCEK	Toroslar Belediyesi	180	Halil KUMBUR	Mersin Üniversitesi Çevre Mühendisliği
181	Mustafa ÖZYURT	Mersin Üniversitesi Çevre Mühendisliği	182	Mehmet Ali MAZMANCI	Mersin Üniversitesi
183	Nurcan KÖLELİ	Mersin Üniversitesi Çevre Mühendisliği	184	Zehra KORKMAZ	Mersin Çevre Mühendisleri Odası
185	Sinan CAN	Mersin Çevre Mühendisleri Odası	186	Derya BOZKURT	Mezitli Belediyesi
187	Sibel AZRAK	Mersin Büyükşehir Belediyesi	188	Hatice ÜNAY	Mersin Büyükşehir Belediyesi
189	Murat KUŞ	Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	190	Zeynep YALDIZ	Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
191	Selahattin SAÇMA	Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	192	Belma ALTINTOP	Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
193	Çağatayhan B. ERSÜ	Çukurova Üniversitesi Çevre Mühendisliği	194	Sanem UĞURLU	Toros Tarım San. ve Tic. A.Ş.
195	Berna Umut ÖZBEK	Adana KUDEB	196	Doç. Dr. Osman GÜLNAZ	Çukurova Üniversitesi
197	Mustafa DAĞ	Adana Büyükşehir Belediyesi	198	Hülya KUŞ	Adana büyükşehir Belediyesi
199	Kadriye KARAÇALI	Adana Çevre Gönüllüleri Derneği	200	Seher CİVELEK	Adana Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
201	Neriman DLAKIRAN	Adana Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	202	Emrah ALKAYA	TTGV

Sektörel Çalıştaylar					
No	Ad - Soyad	Kurum	No	Ad - Soyad	Kurum
1	Kamil SÖLPÜKER	Adel Otomotiv	2	Halil SAKA	Ceytech Makina
3	Bülent UDGU	Durmazlar Makina	4	Abdullah BAKIŞ	Berdan Cıvata
5	Alpar BAYKOZİ	Adana Ticaret Odası	6	Yusuf Ziya AKBULUT	Çelkonsan Makina
7	Mehmet ÖZERDEM	Sarmak Makina	8	Gülhan ÖZDEMİR	Adana Sanayi Odası
9	Yusuf ORAZ	Gimtaş Makina	10	İbrahim ORAZ	Gimtaş Makina
11	Şehmus ALPARSLAN	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	12	Ahmet PAN	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
13	Rüveyda AKGÜNGÖR	Çukurova Üniversitesi	14	Ayşe Suna BEKMEZ	Çukurova Üniversitesi
15	Hamit AYGÜL	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	16	Işıl VAR	Gıda Mühendisleri Odası
17	İsmail BAŞARAN	Amlyum Nişasta	18	Barış Gökhan TOPAL	Adana Ticaret Odası
19	Ali TILTAY	Tiltay Gıda	20	Nil Ece YAMANYILMAZ	SASU Su ve Tarım Ürünleri
21	Zerrin ERGİNKAYA	Çukurova Üniversitesi	22	Ferman AYÇOBAN	Akyem Beyza Piliç
23	Birsan ERGÜN	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	24	Uğur YILMAZÖZ	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
25	Sonay ASLAN	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	26	M. Ali TEKİN	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
27	Uğur ÖZTÜRK	Sunar Grup	28	Ahmet KİLİTCİOĞLU	Özler Tarım
29	Emir GEYLANİ	Adana İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	30	Mustafa ASPARUK	Mersin Tarım Gıda Platformu, TARGID
31	Kubilay AKDAĞ	Yörüksüt	32	Rezan Şergo YORNUK	Yörüksüt
33	Mustafa BALIKÇI	Turnip Şalgam	34	Alaaddin GÜÇ	TARGIB
35	Mücahit OCAK	Ocak Ticaret	36	Seniye KAZANÇ	Kadioğlu Baharat
37	Ahmet YALINKAYA	Yalınkaya Giyim, Genç Giyim	38	Erdem ŞEN	Karat Tekstil
39	İsmail TAŞKINIRMAK	Taşkınırmak Giyim	40	Hanife KÖRÜNOĞLU	Mersin Giyim Odası
41	Cevdet TEKBAŞ	Mersin ESOB	42	Bora GÜNER	C. Steinweg Levant
43	Mustafa AÇIKGÖZ	MEGAD	44	Adem GÜLER	UTIKAD
45	Pelin TEMURÇİN	Saraçoğlu Lojistik	46	Ahmet KORKUT	Kozan Belediyesi
47	Aydın CİNT	Adana İl Özel İdaresi	48	Yaşar GÖK	Kozan Belediyesi

49	Mahmut HAZIRLAR	Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	50	Tevfik YILDIRIM	Adana İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü
51	Murat İsmet HASEKİ	Çukurova Üniversitesi	52	Fatih DAĞ	Riva Reşatbey Otel
53	Zeki ÇAPAR	Mavi Sürmeli Otel	54	Mustafa İNAN	Mavi Sürmeli Otel
55	Jem ULUN	İbis Adana	56	Mehmet Yağan	Ceyhan Belediyesi
57	Gözde GÖREGEN	Ceyhan Belediyesi	58	Gamze Koray CEYLAN	Adana Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu
59	Emine TEMUÇİN	Adana Büyükşehir Belediyesi	60	Mehmet HEREKLİOĞLU	Yumurtalık Belediyesi
61	Dr. Akın KAYA	Pozantı 80. Yıl Devlet Hastanesi	62	Doç. Dr. Mehmet Cihan YAVUZ	Çukurova Üniversitesi
63	Sıdika HAKLIKUL	Adana Büyükşehir Belediyesi	64	Teyfik KISACIK	Karataş Turizm Platformu
65	Saycan SAY	Kozan Belediyesi	66	Meltem ÖZDEMİR	Ülkem Turizm
67	Nadiye GÜR	Soda Sanayi	68	Mehmet İÇÖZ	Toros Tarım A.Ş.
69	Yusuf KARABÜBER	MHD Kimya Sanayi	70	Doç. Dr. Çağatay B. ERSÜ	Çukurova Üniversitesi
71	Prof. Dr. Bilgehan GÜZEL	Çukurova Üniversitesi	72	Prof. Dr. Selahattin SERİN	Çukurova Üniversitesi
73	İsa ÜNLÜKURT	Kimya Mühendisleri Odası	74	Ali ÇELİK	Kimya Mühendisleri Odası
75	Alper KAVUZLU	Artenius Turkpert	76	Namık Kemal ERLER	BTC Co.
77	Ümit SARI	AKİB	78	Burcu ŞENEL	AKİB
79	Burcu AKGÖZ	Wavin Pilsa	80	Güven KAYA	SASA
81	Alper ERSOY	Turka Altyapı Enerji Sistemleri	82	Numan AKLAN	Turka Altyapı Enerji Sistemleri
83	Ruhi BAYIK	RSB Yapı	84	Rıza DURDU	İstek Ltd. Şti.
85	Raif OKUTUCU	Mersin Ticaret Borsası	86	Zehra KORMAZ	Çevre Mühendisleri Odası

Alt-Bölge / İlçe Çalıştayları					
No	Ad - Soyad	Kurum	No	Ad - Soyad	Kurum
1	M. Kemal KARATAŞ	Taşucu Yurt Müdürlüğü	2	Erkan ARICI	Silifke Özel İdare Md.
3	H. Hüseyin AKTURAL	Silifke Gençlik Hizm. Ve Spor İlçe Md.	4	Sinan KEKEÇOĞLU	Silifke Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
5	Pınar AYDIN	Silifke Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	6	Mustafa TAHLİOĞULLARI	Silifke İlçe Halk Kütüphanesi Md.
7	İshak KOZAK	Selçuk Üniversitesi Silifke Taşucu MYO	8	Adnan YALÇINKAYA	Silifke İlçe Müftülüğü
9	Mehmet SÖYLER	Silifke Meteoroloji Md.	10	Ahmet ÖZBAY	Silifke Tapu Md.
11	Ali ZİHNİ	Silifke Nüfus Md.	12	Hakan ÇELİKÖRS	Silifke Tapu Kadastro Md.
13	Suat DEMİR	Silifke Kaymakamlığı	14	Muharrem CANİK	Silifke Gümrük Md.
15	Mahire CAN	Silifke Ziraat Odası Bşk.	16	Yrd.Doç.Dr. Ali Şükrü ÇETİNKAYA	Selçuk Üniversitesi Silifke Taşucu MYO
17	Ali ERMENEK	Silifke İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	18	Ahmet TARLACI	Silifke Tur.Der.Bşk. Tolya Hotel Genel Müdürü
19	Nurettin KAYNAR	Silifke Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Başkanı	20	Fatih DAMATLAR	Silifke Kaymakamı
21	Yusuf ÖZSU	Silifke Sulama Birliği	22	Ali ÇOLAK	Silifke İlçe Sağlık Müdürlüğü
23	Çilem TOPBAŞ	Silifke Belediyesi	24	Mehmet COŞKUN	Silifke Kent Konseyi
25	Zafer KOÇAK	Silifke Kaymakamlığı	26	Mahmut TECE	Silifke TEDAŞ
27	Ersagun ERDOĞAN	Mut SYD Vakfı Md.	28	Yusuf Tarık TATLI	Mut SYD Vakfı
29	Eyüp CÜLÜÇ	Mut Esnaf ve Sanatkarlar Odası Bşk.	30	Ali TÜTÜN	Mut Şoförler Odası Bşk.
31	Emine ÇOPUR	Mut Engellilere Umut Derneği Bşk.	32	Kasım PIRER	Mersin Üniversitesi Mut MYO
33	Kerime KARAGÖZ	Mut Kaymakamlığı SYİ	34	Erkan KAYA	Mut Belediyesi
35	Osman ÇÖL	Gülnar Belediyesi Bşk. V.	36	Şakir YILMAZ	Mersin Üniversitesi Gülnar MYO Md. Yrd.
37	Bülent MERDİN	Mut Ticaret ve Sanayi Odası	38	Mustafa DEVAM	Mut Tic. Ve San. Odası Genel

		Yönetim Kurulu Bşk.Yrd.			Sekreteri
39	Öznur DERYAL	Mersin Üniversitesi Mut MYO	40	Önder AKAR	Mut İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
41	Tekin DÜNDAR	Gülnar Kaymakamı	42	Hacı Ali AY	Aydıncık İlçe Müftülüğü
43	İsmail Remzi BARDAK	Aydıncık Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	44	Aygün CEMALOĞLU	Aydıncık Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
45	Mustafa TEKELİOĞLU	Aydıncık Halk Eğitim Merkezi	46	Kazım Alp ALKAN	Aydıncık İlçe Milli Eğitim Md.
47	İsmail İNAN	Aydıncık Mal Md.	48	Ahmet AYHAN	Aydıncık Nüfus Md.
49	Yaşar ÇELEN	Aydıncık TEDAŞ İşletme Şefi	50	Savaş ÇELİK	Bozyazı Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
51	Hasan DOĞAN	Bozyazı İlçe Milli Eğitim Md.	52	A. Hakan AVCI	Bozyazı İlçe Sağlık Md.
53	Muharrem ÇÖMEZ	Bozyazı İlçe Emniyet Müdürlüğü	54	Halil BUÇGÜN	Bozyazı Belediyesi
55	Serkan ŞENGÜL	Bozyazı İlçe Sağlık Müdürlüğü	56	Ahmet DEĞİRMENCI	Bozyazı Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı
57	Şerife İLKIDIR	Bozyazı Kaymakamlığı SYİ	58	İbrahim KARACA	Bozyazı İlçe Tarım Md.
59	Hikmet NARLI	Anamur Engelliler ve Engelli Aileleri Dayanışma Derneği Bşk.	60	Tuğrul AYHAN	Anamur Huzurevi Yaptırma ve Yaşatma Derneği
61	Ali AYHAN	Anamur Belediye Bşk. Yrd.	62	S. Semra ÜNAL	Anamur Esnaf ve Sanatkarlar Odası Genel Sekreteri
63	Sakine ŞİMŞEK	Çarıklar Belediyesi	64	İsa USTA	Anamur İmalatçılar Sanayi Sitesi Koop. Bşk.
65	Nevzat GÜNDÜZ	Anamur Ticaret ve Sanayi Odası	66	Devrim TURGUT	Anamur Turizm Danışma Bürosu
67	Özcan ÇELİK	Anamur Muz Üreticileri Birliği	68	İsa ŞAHİN	Anamur Tarım Çevre ve Doğa Derneği
69	Dr. Sena ÖZDEMİR	Ceyhan İlçe Sağlık Md. V.	70	Dr. İbrahim KARCI	Ceyhan Toplum Sağlığı Merkezi
71	Macit KAYA	Ceyhan Devlet Hastanesi Md.	72	Cahit YILDIRIM	Ceyhan İlçe Emniyet Md.
73	İbrahim ÜLKER	Ceyhan Ticaret Borsası	74	Mehmet ALVUR	Ceyhan Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe

					Md.
75	Ülkü SABANCILAR	Ceyhan Nüfus Md.	76	Selahattin GÜLER	Ceyhan Bakkallar ve Bayiler Odası Bşk.
77	Alemdar ÖZTÜRK	Ceyhan Kent Konseyi	78	H. İbrahim İLDEŞ	Ceyhan Ziraat Odası
79	Fevzi OKUYAN	Ceyhan Vergi Dairesi Md.	80	Mehmet YAĞAN	Ceyhan Belediyesi
81	Ahmet Fehmi AVCI	Sarımazı Belediyesi Fen İşleri Md.	82	Ö. Faruk YILDIZ	Yumurtalık Belediyesi
83	Mustafa KOCABIYIK	Aladağ İlçe Tarım Md.	84	Ahmet ÜNAL	Türkiye Beyazay Derneği Kozan Şb.
85	Ali TATLI	Kozan Gençlik Hizm.ve Spor İlçe Md.V.	86	Davut KELEŞ	Kozan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
87	Ender AYGÜN	Kozan İlçe Milli Eğitim Md.	88	Adnan GÖKTAN	Çukurova Üniversitesi Kozan MYO Md. Yrd.
89	Kasım DAĞLI	Çukurova Üniversitesi Kozan MYO Y.okul Sekreteri	90	Saycan SAY	Kozan Belediyesi
91	Yaşar GÖK	Kozan Belediyesi	92	Ahmet KORKUT	Kozan Belediyesi
93	Mahmut KÖŞELİ	Kozan Şoförler Odası	94	Faruk SÖNMEZ	Kozan İlçe Milli Eğitim Md. V.
95	Hasan USAR	Kozan Toprak Mah. Md.	96	Muhittin YEMENLİ	Kozan İlçe Özel İdare Md.
97	Halil SARIKOL	Gaziköy Belediyesi	98	Muhammet YILDIRIM	Kozan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
99	Nacim YILDIZ	Kozan Vergi Dairesi Md. V.	100	Fatih Ercan ALTIPARMAK	Kozan Kuvayi Milliye Mücahitler Derneği
101	Yakup ÇETİN	Kozan Ziraat Odası	102	Akif AKINCI	Kozan TEDAŞ İşletme Başmüh.
103	Fatih AYDIN	Kozan Organize Sanayi Bölgesi Md.	104	Cumali KOCA	İmamoğlu İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü
105	Adem BAYRAM	İmamoğlu İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	106	Ergün ERCAN	İmamoğlu Ziraat Odası Bşk.
107	Metin EKER	İmamoğlu İlçe Özel İdaresi	108	Hasan ACAR	İmamoğlu İlçe Milli Eğitim Md.
109	İcabi KIRCALI	İmamoğlu Belediyesi	110	Memet KAYMAZ	Pozantı İlçe MEM
111	Koray GÜLER	Pozantı Kaymakamlığı	112	Hıdır TEPE	Pozantı Türkan İrfan Akün Çok Programlı Lisesi
113	Gülten Kaçar AVCI	Pozantı İlçe Gıda	114	Mehmet Ali ŞAHİN	Pozantı İmam

		Tarım Hayvancılık Müdürlüğü			Hatip Lisesi
115	Erol YALINIZ	Pozantı İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	116	Ergün BATLI	Pozantı İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü
117	Sadık KILINÇ	Pozantı İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	118	Ali DERELİ	Pozantı Belediye Başkanlığı
119	Hakan AYVALI	Pozantı Belediye Başkanlığı	120	Selçuk TAŞYÜREK	Karaisalı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
121	Dr. Burak SALTUK	Karaisalı İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	122	İsmail DAĞLI	Karaisalı İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü
123	Duran Ali KARATAŞ	Karaisalı Sağlık Grup Bşk.	124	Cumali ÖZCAN	Karaisalı Belediye Fen İşleri Md.
125	Ali PAMUK	Karataş İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	126	Galip ÜNVER	Karataş S.S. Su Ürünleri Koop. Bşk.
127	Namet YILMAZ	Karataş S.S. Su Ürünleri Koop. Üyesi	128	Volkan KÜÇÜKGÖDE	Karataş İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Md.
129	Fatih BALIKÇI	Karataş Belediye Bşk.	130	Haluk ULUSOY	Tarsus Gençlik ve Spor Md.V.
131	Çiğdem DUMAN	Mersin Üniversitesi Tarsus MYO	132	Enderun AYBAY	Tarsus Bölge Trafik Bşk.
133	Zeynep Erenler ERKEK	Tarsus Kültür Merkezi Md.	134	Uğur EŞME	Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi
135	K. Türkan PAKSOY	Ş.Kerim Vergi Dairesi	136	Osman AYARTEPE	Tarsus İlçe Emniyet Müdürlüğü
137	Özgün ÜNKÜZ	Güney TV	138	Hüseyin ÇAKICIOĞLU	Tarsus Orman İşletme Md.
139	Rabia ÖNORTAÇ	Çamlıyayla Kaymakamlığı Yazı İşleri Md.	140	Z. Filiz DALGIÇ	Çamlıyayla Kaymakamlığı Yazı İşleri Müdürlüğü
141	Dr. Mehmet SARI	Tarsus İlçe Sağlık Md.	142	İsmail SEYHANLI	Tarsus Toprak Su Kay. Araştırma Ens.
143	Doç.Dr. S. Metin SEZEN	Tarsus Toprak Su Kay. Araştırma Ens.	144	Ali KURU	Yenice Belediye Bşk.
145	Erol CANPOLAT	Tarsus Kadastro Birimi	146	Murat ÇETİN	Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Merkezi
147	Bahar ÇETİN	Tarsus İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	148	Ayhan KIZILELMA	Tarsus Ayna Gazetesi
149	Yılmaz KÜLAHLIOĞLU	Tarsus PTT Md. V.	150	Muhittin ŞENOL	Tarsus Kızılmurat V.D.
151	Arif KILINÇ	Tarsus Emekliler	152	Ahmet AK	Karadiken ve

		Derneği			Cıvırı Köyleri Kırsal Kalkınma Derneği
153	Mustafa GELİVA	Bahşiş Belediyesi	154	İsmail TAŞ	Tarsus İlçe Emniyet Müdürlüğü
155	Ümran EĞRİ	Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	156	Dr. Ferhat COŞKUN	Tarsus Toplum Sağlığı Merkezi
157	Oğuzhan YILDIZ	TEDAŞ Tarsus İlçe İşletme Md.	158	Günsu ATAĞ	TAGEM Tarsus Arş. Enst.
159	Havva AKÇA	TAGEM Tarsus Arş. Enst.	160	Yeşim Bozkurt ÇOLAK	TAGEM Tarsus Arş. Enst.
161	Alper BAYDAR	TAGEM Tarsus Arş. Enst.	162	Yusuf TÜLÜN	TAGEM Tarsus Arş. Enst.
163	Hasan BAŞ	Tarsus Kütüphane Md.	164	Ali ESMER	Karadiken Köyü Muhtarı
165	M. Ali ÇEKERBİÇER	Tarsus İŞKUR Şb.Md.	166	Yakup BONCUK	Tarsus Ekspres Gazetesi
167	Ahmet UYANIK	Saimbeyli Kiraz Üreticileri Birliği Bşk.	168	Mahmut DAL	Saimbeyli Belediyesi Fen İşleri Md.
169	Adnan İLERİ	Saimbeyli Kaymakamlığı Yazı İşleri Müdürlüğü	170	Sunay TEKERLEK	Saimbeyli Kaymakamlığı SYİ
171	Ferhat YARDIMCI	Saimbeyli Kaymakamlığı SYİ	172	Ahmet SARIBIYIK	Saimbeyli İlçe Milli Eğitim Md.
173	Mehmet GÜNEL	Saimbeyli Ziraat Odası	174	Adem DAL	Saimbeyli İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü
175	Dönay Tanrıkulu PUYAN	Saimbeyli İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	176	Esat YETKİN	Saimbeyli İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü
177	Uğur KARA	Saimbeyli İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	178	Mustafa UYANIK	Tufanbeyli Belediyesi Fen İşleri Md.V.
179	Filiz GÖKÇEL	Tufanbeyli İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	180	Yusuf YILDIRAN	Tufanbeyli İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü
181	Mevlüt KÜRKÇÜ	Feke İlçe Özel İdare Md.	182	Fehmi HAYTAOĞLU	Feke İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Şb. Md.
183	Fatih KUGA	Feke İlçe Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü	184	Ali YILDIZ	Feke Sosyal Güvenlik Merkezi Md.
185	Musa AZGIN	Feke İlçe Gıda Tarım Hayvancılık	186	Muammer KAVŞAK	Feke İlçe Müftüsü

		Müdürlüğü			
187	Seyhan KARAKÖSE	Feke Halk Eğitim Merkezi Md. V.			